

สัมมนาภาษา

สัมมัตตานุภาพ

คำบรรยายวันเสาร์ ภาคอาศัพทบูชา พ.ศ. ๒๕๒๔

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ จัดพิมพ์

ด้วยการสร้างไว้ในพุทธศาสนาของ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ หมวดชุมนุมธรรมบรรยาย
หมายเลข ๔๐.ฉ บนพื้นแถบสีน้ำเงิน จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๒

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

**ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา
จัดพิมพ์**

พิมพ์ครั้งแรก ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๒ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ลำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างทนหลัง
มีอะไรมาเขี่ยไค้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินุทปญฺโญ

อนุไมทาก

การที่ท่าอากาศยานได้ดำเนินการตามสำเร็จ
 แก่การลดมลพิษในชั้นบรรยากาศแล้วนั้น
 มาในครั้งนี้นั้นอาจมาจกอนุไมทาก ทั้งโดย
 ส่วนตัว และในนามของหน่วยงานที่สังกัดหลาย
 ในขณะนั้นก็เป็นการช่วยได้ใช่ไหม เพราะหลายปีใน
 โลกมนุษย์ วัฒนธรรมที่โลกกำลังก้าวไกล
 เป็นอย่างเร็ว.

อดีตการโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะผู้
 ฝึกหัดสันติภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลกที่
 ยึดแย้งกันน้อยเลาตามได้เปรียบแก่กันและกันเสีย
 มากกว่า. ถ้าสันนิษฐานอยู่เป็นหนึ่งอย่าง
 ที่จะเป็นความสงบ หรือที่หนึ่งของโลก, แต่ก็มี
 ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียงพอพอ; ย่อมจะ
 ตามเข้าใจกัน และประสานงานกัน ลึกมาก. การ
 กรรมธรรมไมทาก มีความมุ่งหมายส่วนลึก เพื่อ
 แก้ปัญหาส่วนนี้.

ทุกศาสนา ล้วนแต่มีธรรมะเป็นแก่นใจ ซึ่ง
 ทำสามารถนำความใจได้ ก็จะได้แก่ใจดีทุกยุคทุก
 โลกได้. การทำให้โลกมีศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างยิ่ง แห่งยุคสมัยใหม่. ศาสนาของแต่ละศาสน
 ล้วนแล้วแต่มีแก่นแท้ แห่งศาสนาของตน

ล่องจ=ร่วมมือนักกัน ช่วยโลกได้. กิจกรรมธรรมในธรรม
กัณฐ์ อันเป็นใหม่ เพื่อล่องจทุกประเภท สดุดี ล่องจทุกนั.

ล่องจที่ล่องจระมัดระวัง ตั้งใจล่องจเป็นฝืนฝืน
ล่องจใหม่ กัณฐ์ เขาทำล่องจกันได้ดีแต่เพียง "ล่องจ"
แต่ "ล่องจ" ธรรมะ, ล่องจใหม่ธรรมะใช้ 4 นกกร แก้ว
ปณิธานนั้นๆ ล่องจเพียงพอ. เขาไม่บังคับตัวล่องจ ใช้
ล่องจธรรมะ อย่างที่เขาได้ไว้ใหม่, เขา ล่องจใหม่ล่องจ 4 น
กกรที่เขาไม่ล่องจธรรมะ, เขา ล่องจใหม่ล่องจอนิตรายอื่นเกิด
ล่องจจากกรที่เขาไม่ล่องจธรรมะ; นกกร ล่องจและ นกกรเวียน
ธรรมะ ล่องจเป็นล่องจใหม่ ล่องจใหม่. กิจกรรม ธรรม-
ในธรรม ล่องจใหม่ 4 นกกรกร=ล่องจใหม่ ธรรมะ ล่อง
จใหม่ล่องจเพียงแต่ใช้ ธรรมะเท่านั้น.

นกกรที่ล่องจระมัดระวัง "ล่องจใหม่" แห่งโลกยุคปัจจุ-
คสมัย นั้น นอกจากไม่ล่องจธรรมะ, ล่องจล่องจแต่ล่องจ-
ล่องจ กัณฐ์ชาล่องจแล้ว ยัง ล่องจไปในทางใหม่ให้ล่องจ
ล่องจโดย นกกรที่ล่องจเป็นนกกรล่องจธรรมะและ
ล่องจล่องจธรรมะ; พลโลกยุคปัจจุคสมัย ล่องจอยู่ 4 น
กกรนะ ที่ยาก ที่ล่องจธรรมะ ล่องจอย่างอื่นทุกนั เพราะล่อง
จธรรมะใหม่ แห่งนกกรธรรมะล่องจ ล่องจใหม่ล่องจล่องจ
ธรรมะ. คนใหม่ยุคปัจจุคสมัย บุคคลตามล่องจ ล่อง
จ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-ล่องจ-
ล่องจ, ล่องจใหม่ล่องจ, ล่องจใหม่ล่องจ, ล่องจใหม่ล่องจ,

มีกลาหมั้นของตนกับ 4 คนด้วยกัน; จึงเป็นภรรยา ที่
เจริญใจ=มาดัดทั้ง 4 ให้หันไปบูชาธรรมะ แทนการ
บูชา เทพตนะ ที่มีไว้เพื่อ ทนารมณ! สิ่งที่แห่งมา-
นครฐณี กัณโฑกรของโลก, โลกจึงอัดแออยู่ด้วย
เขยื่อ แห่งทนารมณ และวิธีกรรมวิธีโลกทนาร-
มณ อย่างวิปริตวิถิตตารชนิดนี้ไม่เคยมีมาก่อน;
การกรรมธรรมนิเมชนัน จึงตกอยู่ในลักษณะ เหมือน
กัณโฑกรกัณโฑกร หรือถึงกับ ถูกขังลอคอดรู เขยื่อ
โศภน เดียว, แต่พวกเราก็ยังทอดทิ้งการบูชา สิ้น
ชีวิตมิได้ อยู่กันเอง.

ตั้งให้คนมาร่วมมือ แก่กิจกรรมที่ มากน้อย
เพียงใด ก็ยอมตั้งอยู่ในฐานะ เป็นผู้มีพระคุณ
แก่พวกเรา อย่างในลัญหลอ อยู่กันเอง. อาตมา
ขอแลด้วยความชอบคุณ อนุโมทนา และ อำนวยการ
แก่คุณ ในนามของบรรดา ผู้มาขอเห็นประโยชน์คุณ
แห่งกิจกรรม ธรรมนิเมชนัน นี้ ทุกถ้วนหน้า.

ขอใช้ท่านผู้เป็นทนายคดี มาร่วมทั้งปวงญาติ
คงได้รับผลกุศลแห่ง กิจกรรมธรรมทานนี้ ทั่วทั่วกัน
ทั้งในกาลอันเป็นปัจจุบัน และสัมปรายภ; ประสพสันติสุข
ยิ่งๆ ขึ้นไป อยู่ทุก ๓ อาทิตย์ทุก เจอญ ๕

โสมกมลารม (เชอ)

ผู้ทนาย อิมพินัน

คำปรารภ

ของ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)

[ในการพิมพ์หนังสือนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒]

ก่อนอื่นขอขอบคุณแต่คณะอุบาสกอุบาสิกา ที่มีศรัทธามั่นคงในกิจกรรมของท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกข์ ไซยา แม้ท่านจะได้ละโลกนี้ไปแล้วเป็นเวลาหลายปี แต่งานที่ท่านทำไว้อยู่ ไม่รู้จักตาย ตัวท่านตาย ร่างกายท่านตาย แต่งานของท่านไม่ตาย ยังเหลือเป็นเครื่องมือให้เราได้ศึกษา ได้ปฏิบัติ ได้ก้าวหน้าในทางธรรม จนกระทั่งถึงความดับทุกข์อันแท้จริง. คำสอนแต่ละวรรคแต่ละตอนของท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุมหาเถระ) เป็นคำสอนที่หนักแน่นตรงไปตรงมา เป็นหลักควรนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ถ้าใครเข้าใจนำมาปฏิบัติผู้นั้นจะเห็นผลด้วยตนเอง ผลนั้นก็คือความพ้นทุกข์พ้นปัญหาด้วยประการต่าง ๆ, ธรรมที่ท่านนำมาแสดงแต่ละบทแต่ละตอนนั้นเป็นสัจจะ เป็นความจริง เป็นสิ่งถูกต้อง ควรแก่การศึกษา ควรแก่การปฏิบัติ; เพราะฉะนั้นธรรมบรรยายที่เรียกว่า สัมมัตตานุภาพ เป็นธรรมที่ท่านพูดเป็นครั้งสำคัญที่สุดก็ว่าได้เพราะท่านเคยปรารภว่า “พอแล้วพอกันทีสำหรับข้อปฏิบัติที่ควรนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันของพุทธบริษัททั้งหลาย” เป็นการกล่าวรวมยอดของธรรมะทั้งหมดที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เอามาย่อให้พวกเราทั้งหลายได้ยืมได้ฟัง.

สัมมัตตานุภาพ เป็นชื่อหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดที่พิมพ์ออกสู่บรรณโลกแห่งพระพุทธศาสนา เป็นธรรมะที่ควรศึกษา ควรคิดค้น ควรนำไปปฏิบัติ แล้วจะช่วยสะสางปัญหาต่างๆ ที่เราสงสัยถกเถียงกันอยู่มากมายในวงการพุทธบริษัท เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ เหมือนกับคนตาบอดคลำช้าง ไม่รู้ว่าช้างตัวจริงมันเป็นอย่างไร คลำถูกทางนี้กว่าช้างเหมือนไม้กวาด คลำถูกขานี้กว่าช้างเหมือนเสา คลำถูกวงนี้กว่าช้างเหมือนงอนไถ อย่างนี้เป็นต้น. เราทั้งหลายขาดการศึกษา ขาดการปฏิบัติที่ถูกต้อง เลยเที่ยวคลำกันอยู่เถียงกันอยู่ วัดนั้นวัดนี้ อาจารย์นั้นอาจารย์นี้ ล้วนแต่เป็นเครื่องมือสร้างความแตกแยกแตกร้างในวงการพุทธบริษัททั้งนั้น.

พุทธบริษัทเราไม่ควรถกเถียงกันเพื่อความแตกแยก แต่ถกเถียงกันเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้อยู่กันด้วยความถูกต้อง; หลักวิจิตรมีปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ ที่ไทยเราเรียกกันว่าพระไตรปิฎกแล้ว แต่เราไม่ค่อยได้อ่าน ไม่ค่อยได้

ศึกษา. คนรู้ภาษาบาลีสอบได้ถึง ๔ ประโยค แต่ไม่เอาความรู้นั้นมาศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอันเป็นหลักธรรมะชั้นสูงที่ได้บันทึกไว้; เอาเวลาไปนั่งดูหมอเสียบ้าง ไปทำเรื่องที่ไม่จำเป็นเสียบ้าง เรื่องที่จำเป็นและถูกต้องจึงถูกละเลยด้วยประการต่าง ๆ. ท่านเจ้าคุณพุทธทาสเป็นพระรูปหนึ่งของประเทศไทยที่เข้าไปอยู่ในป่าเจียม ๆ ผู้เดียว ทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก; ความรู้บาลีท่านไม่สูงตามหลักสูตร คือสอบได้เพียง ๓ ประโยค สอบประโยค ๔ ตกด้วยซ้ำไป; แต่ว่าการแปลภาษาบาลีเป็นไทยก็ดี แปลภาษาอังกฤษเป็นไทยก็ดี ท่านแปลชัดเจนแจ่มแจ้ง ทำให้คนอ่านได้เกิดปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง, ยกตัวอย่างเช่นการแปลคำสวดมนต์เข้า-เย็นของพระเจ้า ท่านแปลแล้วก็สวดไปอย่างสิ้นเรียบร้อย เข้าใจไปในตัว, วัตถุประสงค์ ๑ ควรจะเอาหนังสือสวดมนต์แปลไปสวดแต่ก็ไม่ได้สวดกัน สวดกันแต่บาลี ฟังไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจความหมาย จึงไม่รู้จักพุทธศาสนาที่ถูกต้อง.

หนังสือที่มีค่าชุดธรรมโฆษณของท่านเจ้าคุณพุทธทาสทุกเล่มเป็นหนังสือที่ควรศึกษา ควรทำความเข้าใจทั้งนั้น, แต่ไม่ค่อยมีคนอ่าน พระสงฆ์องค์เจ้าเราเมินเสียไม่ค่อยอ่านหนังสือเหล่านั้น เป็นผู้ไม่แสวงหาความรู้ความเข้าใจเพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จึงได้เกิดความไม่เจริญก้าวหน้าในทางธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า; เมื่อได้ข่าวว่าคณะผู้มีศรัทธาหลายท่านด้วยกันได้พยายามถอดเทปออกมาเป็นรูปตัวหนังสือแล้วจัดพิมพ์เป็นเล่มชื่อว่า "สัมมัตตานุภาพ" ก็พลอยดีใจ, แต่ยังไม่ได้อ่านต้นฉบับอย่างละเอียด อ่านแต่เพียงสารบัญ ก็เกิดความคิดนึกว่าเป็นหนังสือที่ควรอ่านควรศึกษา ผู้ที่ใคร่สนใจมีความรู้ทางพุทธศาสนาควรอ่านหนังสือเล่มนี้ แล้วปัญหาต่าง ๆ ที่ท่านไม่เข้าใจก็จะเกิดความเข้าใจถูกต้อง สามารถจะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้โดยไม่ยากลำบาก เพราะท่านอธิบายไว้ชัดเจนแจ่มแจ้ง.

แต่ว่าการอ่านหนังสือของท่านเจ้าคุณนั้น เราต้องอ่านแบบช้า ๆ อ่านเพื่อศึกษา; ไม่ใช่อ่านสักว่าพอด่านผ่านไป ถ้าใครถามว่า อ่านเรื่องนั้นแล้วยัง ตอบว่าอ่านแล้ว, แต่ถ้าถามต่อไปว่าได้อะไรอย่างไร ก็ตอบไม่ได้ เพราะเพียงแต่อ่านผ่านพ้นไปเท่านั้น ไม่ได้อ่านอย่างซาบซึ้ง ไม่ได้คิดให้ละเอียด ไม่ได้ใช้โยนิโสมนสิการ ความรู้ความเข้าใจจึงน้อย. อยากจะแนะนำว่า การอ่านหนังสือแต่ละเล่มของท่านเจ้าคุณพุทธทาส เราต้องอ่านเหมือนกับเคี้ยวข้าว, เราเคี้ยวข้าวลิสงหรือถั่วดินตามภาษาเมืองเหนือ ก็ต้องเคี้ยวนาน ๆ, เคี้ยว เคี้ยว เคี้ยว, เคี้ยวจนมันแหลกละเอียดแล้วก็เกิดความหวานมัน นั่นแหละเป็นการเคี้ยวที่ถูกต้อง; อ่านหนังสือชุดธรรมโฆษณาก็เหมือนกัน ต้องอ่านด้วยความตั้งใจ อ่านด้วยความสงบใจ แล้วใช้ปัญญานำมาพิจารณา อ่านแล้วหยุด หยุดแล้วอ่าน เวลาหยุดก็พิจารณาข้อความให้ละเอียดว่ามันหมายถึงอะไร ความเข้าใจก็จะ

เกิดขึ้นทีละน้อย ๆ เรียกว่า “เข้าถึง”. เมื่อท่านออกหนังสือพุทธศาสนารายตรีมาสครั้งแรก ๆ ท่านบอกว่า ต้องอ่าน ๓ เดือน, เขียนให้คนอ่าน ๓ เดือน; แต่ละเรื่องที่ท่านเขียนนั้นให้คนอ่านถึง ๓ เดือน จึงจะเข้าใจชัดเจนถูกต้อง. แต่ว่าคนเรามันมีความอดทนน้อย มีความเพียรน้อย มีความตั้งใจน้อย อ่านได้นิดเดียวก็เลิกเสียแล้ว เลยไม่เข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้ง. อันนี้ควรถือเป็นหลักในการอ่านหนังสือ. หนังสืออะไรก็ตาม เราต้องอ่านหลายเที่ยว อ่านแล้วคิดแล้วตรองจนเกิดความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งจึงจะได้วางหนังสือนั้น แล้วเมื่อนึกถึงที่ไรก็นึกได้ว่าใจความว่าอย่างนั้นเข้าใจว่าอย่างนั้น อย่างนี้แหละจึงจะเป็นการถูกต้อง.

เพราะฉะนั้นผู้ใดที่จะอ่านหนังสือของท่านพุทธทาส ต้องทำความคิดไว้ในใจว่าเราจะอ่านเพื่อการศึกษา อ่านเพื่อให้เกิดปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง แล้วก็อ่านด้วยความตั้งใจ ด้วยความเพียร ด้วยความอดทน ด้วยการคิดค้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจ; อย่าอ่านเพียงสักแต่อ่านเพื่อตอบต่อใคร ๆ ว่าฉันอ่านแล้ว, แต่ก็ยังดีที่ได้อ่าน. พระบางองค์ไม่อ่าน เขาไปถามว่า ท่านอ่านหนังสือท่านพุทธทาสบ้างไหม? กลับตอบว่า พุทธทาสไม่ใช่พระอรหันต์. ทำไมตอบอย่างนั้น, ตอบแบบกิเลส. คนมีกิเลสก็ตอบอย่างนั้น. ถ้าจะตอบให้มันดีควรตอบว่า “อาตมาก็ยังไม่ค่อยมีเวลาพอจะอ่านอย่างแท้จริง ก็อยากจะอ่านอยู่เหมือนกัน”; ตอบอย่างนั้นก็พอเป็นผู้เป็นคนเป็นพระเป็นเจ้าหน่อย. แต่นี่กลับตอบว่า พุทธทาสไม่ใช่พระอรหันต์; อันนี้เขาเรียกว่าตอบด้วยกิเลส ทิฏฐิมานะ, ไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น, เป็นคนที่ใช้ไม่ได้. เพราะฉะนั้นเราจะอ่านอะไรต้องอ่านกันด้วยความตั้งใจตั้งใจ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ. โดยเฉพาะหนังสือที่ชื่อสัมมัตตานุภาพนี้ เป็นหนังสือที่ควรอ่านควรศึกษา; อย่าอ่านคนเดียว, อ่านกันหลาย ๆ คน; ถ้าเราอ่านแล้วเอาไปให้คนอื่นอ่านบ้าง. ผู้หลักผู้ใหญ่เวลาถึงวันเกิด แทนที่จะซื้อเหล้าซื้อเบียร์ไปให้ ซื้อหนังสือธรรมะไปให้เป็นของขวัญ, เขาอ่านแล้วจะได้เกิดปัญญา รู้จักผิดชอบชั่วดีจะได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ชาติแก่บ้านเมืองต่อไป.

จึงหวังว่าหนังสือสัมมัตตานุภาพนี้ คงจะเป็นประโยชน์เป็นคุณเป็นค่าแก่เพื่อนมนุษย์ ผู้สนใจในการศึกษา ผู้แสวงหาทางดับทุกข์ดับร้อนกันทั่วหน้า.

ขอขอบคุณคณะกรรมการที่ได้ช่วยกันถอดเทป ช่วยกันพิมพ์ ช่วยกันตรวจปรู๊ฟ ให้หนังสือนี้เป็นเล่มขึ้นมาได้อย่างเรียบร้อยน่าอ่านน่าศึกษา. ขออวยพรให้ผู้ใคร่จะอ่านจงได้อ่าน ใครศึกษาจงได้ศึกษา ทำความเข้าใจในหนังสือเล่มนี้; และขออวยพรให้มีปัญญา มีแสงสว่าง ไม่โง่ไม่มกมาย ทำอะไรด้วยความถูกต้อง จงทั่วกัน ทุกท่านทุกคน เทอญ.

คำนำ

ของ ธรรมทานมูลนิธิ

[เมื่อพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๕๒]

สัมมัตตานุภาพเล่มนี้ เป็นหนังสือที่ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุได้บรรยายให้เห็นความจริงความถูกต้องทุกแง่มุม ที่จำเป็นแก่มนุษย์ อันมนุษย์ทั้งหลายควรทราบ เพื่อทำชีวิตของตนๆ และช่วยกันทำเพื่อนร่วมทุกข์ให้มีความเป็นอยู่ที่สงบสุข.

เมื่ออายุ ๖๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๐๙) ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ หยุดรับกิจนิมนต์ไปเผยแผ่ธรรมะนอกสถานที่ คือไม่รับนิมนต์ไปแสดงธรรมต่างจังหวัด; สถาบันต่างๆ หรือผู้ต้องการให้พระคุณท่านสอนธรรมะ ก็มารับฟังจากองค์ท่านในวัด. พระคุณท่านใช้เวลาจากนั้นอยู่ในวัดทำประโยชน์ให้แก่ศาสนาและประชาชน ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่บุคคลและสังคม อีกหลายประการ; เช่นเมื่อครบรอบวันเกิดท่าน (วันที่ ๒๗ พฤษภาคม) ท่านจะทำบุญอายุแบบที่เรียกว่า “ล้ออายุ” : ชีวิตกาลเวลาที่ล่วงมามีอะไรเป็นอย่างไร ท่านจะเอามาล้อ กล่าวธรรมะในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับล้ออายุนั้น ทั้งช่วงเวลาเช้า-บ่าย-และค่ำ, วันนั้นทั้งวันท่านไม่ฉันอาหาร ฉันแต่น้ำ ให้เป็นที่ระลึกว่าวันที่คนเราเกิดมา ไม่ได้กินอาหาร จึงไม่ต้องกลัวหรือกังวล (อันเป็นความคิดส่วนเกิน) ว่าวันไหนไม่ได้กินอาหารจะทำให้เจ็บป่วย หรือเป็นลมตาย มีการไม่กินอาหารเสียบ้างนั้นแหละดีหลายอย่างหลายประการทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น วงการแพทย์ก็รับรอง นักธรรมและวงการปฏิบัติธรรมที่ไม่ฉลาดต่างก็เห็นด้วยว่าก่อให้เกิดประโยชน์เป็นความเข้มแข็ง อดทน และทำให้มีคุณธรรมอีกหลายประการ, พระคุณท่านจะชักชวนผู้มาร่วมทำบุญล้ออายุให้อดอาหารด้วยตามแต่สามารถ เป็นการทดสอบกำลังใจ การเสียสละ ฝึกฝนความเข้มแข็ง อดทนเป็นต้นไปด้วย, ท่านทำดังนี้เสมอมาทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ (มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๓๖, ๒-๓ ปีท้ายท่านใช้ว่า เลิกอายุ ละ-วางอายุ). ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ถึง ๒๕๑๔ ท่านพูดอบรมภิกษุสามเณรในวัด เป็นกรณีพิเศษที่หน้าโรงมหรสพทางวิญญูณ (โรงหนัง) ของสวนโมกข์ ตอนเย็น ๆ, ๓-๔ วัน หรือ ๗ วัน พูดครั้งหนึ่ง, เรียกการบรรยายอบรมธรรมแบบนี้ว่า พูดวัน “ธรรมปาฏิโมกข์” เพื่อให้คู่กับวัน “วินัยปาฏิโมกข์” ซึ่งภิกษุในพุทธศาสนาทุกรูปต้องถือปฏิบัติทุกกึ่งเดือน (คือต้องฟังพระปาฏิโมกข์ ตามพระวินัยบัญญัติ) และทุกๆ ปีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา จนถึงใกล้ปีที่ท่านมรณภาพ (คือ พ.ศ. ๒๕๓๕) ท่านจะมีการบรรยายธรรมประจำวันเสาร์ โดยปีหนึ่งๆ จัดบรรยายเป็นเรื่องๆ หรือชุดๆ

ชุดละภาค, ปีหนึ่งแบ่งเป็น ๓ ภาคๆ ละ ๓ เดือน; คือเดือนมกราคมถึงมีนาคม เรียกว่า *ภาคามบูชา*, เดือนเมษายนถึงมิถุนายน เรียกว่า *ภาควิสาขบูชา*, และเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน เรียกว่า *ภาคอาสาฬหบูชา*; รวมทั้ง ๓ ภาคก็จะมีการบรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ๓๖ ครั้งหรือ ๓๙ ครั้ง; ส่วน ๓ เดือนสุดท้ายของทุกปีหยุดการบรรยาย เป็นการปิดเทอมการบรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ไปเริ่มบรรยายใหม่ในปีต่อไป. ในช่วงเวลาของภาคนั้นๆ และนอกภาคก็มีการบรรยายแก่คณะต่างๆ ที่มาฝึกอบรมด้วยเป็นต้น (*รายละเอียดดูในหนังสือท่านชื่อ “เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” บทที่ ๕ ตอนงานพูดแล้วเป็นหนังสือ*). ผลงานจากการบรรยายวันเสาร์เหล่านี้เป็นต้น ได้นำมาจัดทำเป็นหนังสือชุดเล่มขนาดใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ หน้า ปกแข็งสีดำนลายทองด้วย เรียกว่าหนังสือธรรมโฆษณของพุทธทาส; สนวนอุสมมูลนิธิและธรรมทานมูลนิธิได้จัดพิมพ์มาตามลำดับ จากท่านผู้มีจิตศรัทธารับเป็นเจ้าของพิมพ์แต่ละเล่มๆ บ้าง หลายคนร่วมกันพิมพ์ต่อเล่มบ้าง บริจาคตั้งเป็นกองทุนไว้ในกองทุนธรรมทานปริวรรตน์เพื่อนำไปใช้พิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณนี้บ้าง เป็นต้น; จนถึงขณะนี้มีจำนวน ๖๓ เล่ม.

ธรรมโฆษณของพุทธทาส ฉบับชื่อ *สัมมัตตานุภาพ* นี้ เป็นเล่มใหม่ล่าสุด ลำดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๖๔ เป็นคำบรรยายที่นับเนื่องอยู่ในคำบรรยายประจำวันเสาร์ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุตั้งกล่าวแล้วนั้น คือเป็นธรรมบรรยายภาคอาสาฬหบูชา ระหว่างวันที่ ๔ กรกฎาคม ถึง ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ รวม ๑๓ ครั้ง ที่ลานหินโค้งสวนโมกขพลาราม; พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี เป็นท่านบติสร้างขึ้นไว้ในพุทธศาสนาจำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม เพื่อให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่สาธุชนผู้นำไปอ่านศึกษาและปฏิบัติ. คณะศิษย์และท่านผู้มีความเคารพบูชาศรัทธาในองค์ท่าน มองเห็นเสมอมาว่าพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) มีการยื่นหยัดอย่างมั่นคงเสมอต้นเสมอปลายมาตลอด ต่อการประกาศแต่เรื่องจริงเรื่องถูกต้อง ทนต่อการพิสูจน์ สบหลักวิทยาศาสตร์ ไม่มีผู้จริงไหนจะค้านได้ คือเรื่องสัจธรรมซึ่งเป็นหลักแห่งความจริงความถูกต้อง อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขแก่ทุกคนทุกฝ่าย ที่เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า *สัมมาธรรมหรือสัมมัตตธรรม* เคียงคู่กันมาเสมอกับพระมหาเถระอีก ๒ รูป ที่พระคุณท่านเคารพมาก และนับถือเป็นพระพี่ชาย (พระพี่ชายใหญ่ พระพี่ชายรอง, ตามลำดับ) เรียกด้วยความเคารพตลอดมาเป็นนิตย์ว่า “พี่ท่าน” คือพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชาญาณโกวิ (บ.ช.เขมาภิริต) ซึ่งพระเดชพระคุณท่านทั้งสองนี้ เป็น

พระมหาเถระที่ล้วนอุทิศชีวิตประกาศสัจจสัมมัตตธรรม; จึงได้คิดเห็นร่วมกันขอนำเอาหลักธรรมที่ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุบรรยายวันเสาร์เรื่องสัมมัตตานุภาพ อันเป็นเรื่องที่กล่าวถึงความถูกต้องในแง่มุมต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมถึงผลอันสงส์ความนำอัครจริยของความถูกต้องนั้นด้วย มาถอดจากแถบบันทึกเสียง แล้วทำเป็นต้นฉบับถวายพระคุณท่านเพื่อพิมพ์เป็นหนังสือธรรมโฆษณเล่มนี้ ซึ่งท่านก็เห็นดีเห็นชอบและพอใจเรื่องนี้เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับการยืนยัน ยืนหยัดอย่างมั่นคงต่อการยืนยันดีเต็มใจ แต่ที่จะใช้ชีวิตทั้งชีวิตประกาศแต่สัจจธรรม (ไม่เผยแผ่ประกาศเรื่องไม่เป็นเรื่องไม่เป็นประโยชน์สงบสุขเด็ดขาด) อย่างเสมอต้นเสมอปลาย นับแต่อดีตจวบปัจจุบันที่ทำอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว และถึงอนาคตกาลนานไกลไม่มีที่สุดแห่งองค์ท่าน สมจริงตรงกันกับที่ศิษย์และท่านผู้เคารพมองเห็นอยู่ว่าพระคุณท่านเป็นอย่างนั้นจริงๆ มาช้านานแล้ว. ซึ่งความจริงพระคุณท่านพระธรรมโกศาจารย์นี้ก็เคารพพอใจคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเสมอทุกเรื่องเป็นปรกติอยู่แล้ว; ดังข้อความในคำปรารภพิมพ์ของท่านแสดงให้เห็นเป็นต้นนั้น. และคณะศิษย์กับผู้มีความเคารพต่อองค์ท่านนั้นอีกเหมือนกัน ได้ขออนุญาตท่านนำเอารูปของท่านและรูปของพระมหาเถระ “พี่ท่าน” ๒ องค์นั้นมาลงพิมพ์รวมอยู่ในกรอบเดียวกันขอใช้ข้อความได้รูปว่า “นิจจัมมังคไตรธัมมาจริยมหาเถระ” อันมีความหมายว่าพระมหาเถระธรรมอาจารย์ ๓ องค์ ผู้มีกาย วาจา จิต และทิวฐิตีความคิด-เห็นมีภาวะเป็นหนึ่งเดียวกัน (มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) ในการที่เป็นองค์อวัยวะและเป็นทีหรือเป็นเครื่องประกาศเผยแผ่พระธรรมสัจจธรรมเป็นนิตย์ หรือ....ในการที่เป็นองค์อวัยวะกับทั้งเป็นเครื่องเป็นผู้เป็นที่ประกาศเผยแผ่ปัจฉิมธรรม กล่าวคือธรรมที่เที่ยงแท้บริสุทธิ์แน่ๆ ต่อการให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ไม่เป็นสัทธรรมปฏิรูป ซึ่งได้แก่ศีลธรรมอันบริสุทธิ์ไม่เคลือบแฝงด้วยมลทินกิเลส และสัจจธรรมสัมมัตตธรรมตถตาธรรมโลกุตระธรรม, เป็นนิจ; หมายความว่า พระมหาเถระผู้เป็นอาจารย์ทางธรรมทั้ง ๓ รูปนี้ มีชีวิต (ซึ่งรวมทั้งกาย วาจา จิต และทิวฐิตีรวมอยู่ในนั้น) เป็นแนวเดียวกัน ที่ล้วนแล้วแต่เป็นอังกายพพแห่งพระธรรมสัจจธรรมเป็นผู้เผยแผ่ประกาศพระธรรมเพื่อพระธรรมนั้นล้วนๆ (ไม่มีชีวิตใช้ไปอย่างอื่น) เป็นที่ประจักษ์อยู่เป็นนิตย์; เพื่อเกิด เกิดทุนบูชาพระคุณท่านทั้งสามในฐานะเป็นที่เคารพศรัทธาบูชาแห่งตนๆ เพื่อเป็นที่เคารพศรัทธาสักการะของท่านสาธุชน และเพื่อให้เป็นประวัติการณ์และเป็นที่ระลึกว่าพระคุณท่านพระมหาเถระทั้งสามรูปนี้ ล้วนมีเจตน์จำนงมุ่งมั่น ผนีกกำลังเคียงบ่าเคียงไหล่อย่างเหนียวแน่นกันมาตลอดอย่างไม่เสื่อมคลายในอันที่จะประกาศเผยแผ่แต่สัจจธรรมแต่สัมมัตตธรรมให้เข้าสู่จิตใจของคนของสังคม.

หวังว่า ท่านที่ได้อ่านศึกษาหนังสือสัมมัตตานุภาพนี้แล้ว คงจะได้รับความรู้
ในแง่ต่างๆ เกี่ยวกับความถูกต้อง เพิ่มมากกว่าที่ท่านรู้ๆ อยู่แล้ว; แล้วนำไปประพฤติ
ปฏิบัติจนสามารถมองเห็นว่า กาย วาจา จิต และทิวฐิความคิด-เห็นของเราท่านแต่ละคน
กระทั่งอื่นๆ นอกจากนั้น ที่มีความเป็นปกติอยู่ได้ก็ล้วนแต่เป็นสัมมัตตธรรม เป็นไปตามกฎ
สัมมัตตธรรมในฝ่ายที่ให้เป็นที่ปกติอยู่ได้, ที่ไม่มีความเป็นปกติอยู่ได้ ก็ล้วนแต่เป็น
สัมมัตตธรรมเป็นไปตามกฎสัมมัตตธรรมฝ่ายที่ไม่ทำให้เป็นที่ปกติอยู่ได้; แล้วกลับกรอง
เลือกเอามาปฏิบัติดำเนินชีวิตให้มีแต่กาย วาจา จิต และทิวฐิ กระทั่งการคบหาสมาคม
สงเคราะห์ อนุเคราะห์กันและกัน เป็นต้น ให้เป็นไปตามในสัมมัตตธรรมฝ่ายที่มีความปกติ
ฝ่ายให้มีความสุข สันติสุขสันติภาพ โดยถ่ายเดียวอย่างเข้มข้น; ช่วยกันขจัดสัมมัตต
ธรรมฝ่ายที่ไม่ให้ปกติในส่วนที่จะขจัดได้คือสัมมัตตธรรมส่วนที่จะทำให้ไม่มีความสุข
ให้หมดสิ้นไป, พร้อมกันนั้นก็ช่วยกันชักชวนกันให้มารู้มาสนใจ **สัมมัตตธรรมทุกประเภท**
ให้มาก, เผยแผ่สัมมัตตธรรมส่วนที่จะทำให้มีความสุขทั้งส่วนตนและส่วนรวมอันได้แก่
สัมมัตตะสิบ ให้แผ่กระจายขยายกว้างไกลออกไป; ก็จะอยู่กันด้วยความร่มเย็น
ทั่วหน้า; แล้วปัญหาทุกอย่างทุกประการอันไม่น่าปรารถนา ตามสมควรในกรณีนั้นๆ
ก็จะไม่มีมาโดยแน่นอน.

สารบัญ สัมมัตตานุภาพ

	หน้า
๑. อานุภาพแห่งความถูกต้อง	๑
๒. ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์	๓๕
๓. ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม	๘๓
๔. ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท	๑๑๑
๕. ความถูกต้องของพระธรรม	๑๔๕
๖. ความถูกต้องแห่งการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม	๑๘๓
๗. ความถูกต้องของการเดินทางของพระธรรม	๒๐๘
๘. ความถูกต้องของตัวทางสำหรับเดิน	๒๓๕
๙. ความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา	๒๗๑
๑๐. ความถูกต้องของสามัญญลักษณะ	๒๙๕
๑๑. ความถูกต้องของอริยสังจตตา	๓๒๕
๑๒. ความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง	๓๕๑
๑๓. ความถูกต้องของทุกเรื่องในชีวิตมนุษย์เรา	๓๗๘

โปรดดูสารบัญละเอียดหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

สัมมัตตานภาพ

๑. อานุภาพแห่งความถูกต้อง.

	หน้า
ความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง จึงนำมาบรรยาย	๑
ความหมายทุกแง่มุมของความถูกต้อง	๒-๑๒
: ความถูกต้องเป็นคู่เปรียบกันกับความผิดพลาด	๒
อยู่ด้วยความผิดพลาด คือตกนรกทั้งเป็น, อยู่ด้วยความถูกต้องคืออยู่ใน-	
สวรรค์หรือยิ่งกว่า	๓
พระพุทธเจ้าตรัสรู้ระบบความถูกต้องของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาติอันลึกลับ	๔
มีชีวิตที่ประเสริฐที่สุดและดีถึงที่สุดจริง ก็คือได้บรรลุนิพพานแล้ว	๕
ความถูกต้องหาพบและปฏิบัติได้ในที่ทุกแห่ง ที่คนรู้สึกไม่ยอมอยู่เป็นทุกข์	๖
: ความถูกต้องเป็นสภาวะของธรรมชาติ	๗
สิ่งใดทำให้อยู่เป็นปกติสุขเรียกว่าความถูกต้อง, สิ่งตรงข้ามเรียกว่าความผิดพลาด	๗
: ความถูกต้อง เป็นกฎของธรรมชาติ	๘
: ความถูกต้อง เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ	๙
: ความถูกต้อง มีผลทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้	๑๐
ธรรมพูดได้หลายรูปแบบ สำคัญที่สุดอยู่ที่ให้มีความถูกต้อง ความรอดอยู่ได้-	
และให้ดีที่สุด	๑๑
องค์ประกอบของการศึกษาเรื่องความถูกต้อง (เป็นต้น)	๑๒-๓๐
: หลักการศึกษาความถูกต้องแง่ที่ ๑ คือศึกษาลักษณะของความถูกต้อง	๑๓
: หลักการศึกษาความถูกต้องแง่ที่ ๒ คือศึกษาอุปมาของความถูกต้อง	๑๔
: หลักการศึกษาความถูกต้องแง่ที่ ๓ คือศึกษาประเภทของความถูกต้อง	๑๕
: หลักการศึกษาความถูกต้องแง่ที่ ๔ คือศึกษาภาวะตรงข้ามของความถูกต้อง	๑๗

	หน้า
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๕	คือศึกษาสมุทัยของความถูกต้อง ๑๘
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๖	คือศึกษาสมุฏฐานของความถูกต้อง ๒๑
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๗	คือศึกษาอัสสาคะของความถูกต้อง ๒๓
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๘	คือศึกษาอัสสาทะของความถูกต้อง ๒๔
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๙	คือศึกษาอาทินวะของความถูกต้อง ๒๖
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๑๐-๑๑	คือศึกษานิสสระณะ-อุปสังกมณะฯ ๒๗
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๑๒	คือศึกษาอนิสงส์ของความถูกต้อง ๒๘
: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๑๓	คือศึกษาภาวะปฎิหาริย์ฯ ๓๐
สรุปหลักการศึกษาความถูกต้องเป็นต้น	.... ๓๑-๓๔

๒. ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

ปรารถนาและทบทวนให้เห็นความสำคัญของธรรมะในการช่วยโลกให้พ้นภัย	.... ๓๕-๓๙
ความถูกต้องเป็นยอดของเทคโนโลยีทั้งหลาย ช่วยแก้ปัญหาได้หมดทุกปัญหา	๓๙-๔๘
: ความถูกต้องอันสูงสุด นำไปสู่ความมี ๓ ส.	๓๙
: บทนิยามของธรรมะ ที่นักศีลธรรมยอมรับร่วมกัน	๔๑
: ควรปรับปรุงทั้งกายและจิตให้ถูกต้อง เพื่อเป็นวิหารของพระธรรม	.... ๔๓
: พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพ	๔๕
มีมนุษย์ธรรมอยู่ในโลก เพื่อโลกมีประโยชน์และงดงาม	๔๘-๕๓
มนุษย์ต้องเป็นผู้ทำประโยชน์ สร้างประโยชน์ จึงจะมีค่า	๔๙
สมัยที่มีการถือศาสนา รักผู้อื่น จะมีแต่เศรษฐกิจ ไม่มีนายทุน	๕๐
หลักการของเศรษฐกิจ คือ “ผลิตมากกินใช้แต่จำเป็น เหลือช่วยผู้อื่น”	๕๑
ผู้เห็นแต่ประโยชน์ตน เป็นคนสกปรก : อตถตถปญญา อสุจี มนุสสา	๕๒
ความหมายหน้าที่แท้จริง ของพ่อแม่-ครู-อุปัชฌาย์	๕๓-๕๘
ครูคือผู้ทำหน้าที่นำวิญญานความคิดนึกให้สูง, ควรทำหน้าที่ให้ครบ ๓	๕๔
ครูเป็นผู้สร้างโลก โดยผ่านทางนักเรียน	๕๕
ทุกคนควรทำหน้าที่ให้ครบ : เป็นอุปัชฌาย์ เป็นอาจารย์ และเป็นครู	๕๕
อุปัชฌาย์ คือผู้สอนวิชาชีพ, อาจารย์คือผู้ฝึกมารยาท, ครูคือผู้ยกวิญญาน	๕๕

	หน้า
นักเรียนทั้งหลาย รักผู้อื่น ก็สามารถสร้างโลกพระศรีอารีย์ได้	๕๖
พ่อแม่สมบูรณ์ ทำหน้าที่ต่อบุตร ๓ สถาน : อุปัชฌาย์, อาจารย์, ครู	๕๗
มีไตรสิกขาจริง ก็มีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์	๕๘
ผู้มีการศึกษาตามหลักศาสนา ต้องมีความถูกต้อง ๓ สถาน	๕๙
มีสัมมาทิฐิ ทำให้มีความเป็นมนุษย์ถูกต้อง	๖๐
พูดเป็นทฤษฎีคือศีล-สมาธิ-ปัญญา, พูดทางปฏิบัติคือ ปัญญา-ศีล-สมาธิ	๖๑
เหตุปัจจัยของชีวิตตามลัทธิอื่นและตามหลักพุทธศาสนา	๖๒-๖๖
พุทธศาสนาสอนให้สิ้นกรรมหมดกรรม ด้วยการทำความใหม่	๖๓
ทำให้ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา ผลจะเกิดตามที่ควรจะได้	๖๔
ทุกอย่าง (ฝ่ายสังขาร) เปลี่ยนแปลงได้ ควรเปลี่ยนแปลงให้สูงขึ้น ๑ ชั้นไป	๖๕
ศิลปะของการมีชีวิตถูกต้อง	๖๖
ยอดสุดของศิลปะ คือการทำชีวิตให้หมดปัญหาหมดทุกข์ มีสงบสุข	๖๗
พุทธศิลป์ คือการฆ่ากิเลสและความทุกข์ให้หมดไป	๖๘
ดับทุกข์ได้ โดยอาศัยความงามประทับใจเป็นหลัก เรียกว่าศิลป์ได้	๖๙
ควรมีพุทธศิลป์อย่างสมาทาน, อย่างมีอย่างอุปาทาน	๗๐
เอาพระเครื่องมาแขวนคออย่างสมาทาน ไม่เป็นสิลัพตปราชมาส	๗๑
สมาทาน คือการทำด้วยปัญญา, อุปาทานคือการทำด้วยกิเลสอวิชชา	๗๒
คำสอนในคัมภีร์คริสเตียน ที่เหมือนหลักพุทธศาสนา	๗๓
เห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ยึดมั่น เกี่ยวข้องตามที่ควร : นี้พุทธศิลป์	๗๔
จุดหมายปลายทางของชีวิต คือเย็น	๗๕
กิน-ใช้ สิ่งทั้งหลายอย่างของขอยืม ทำให้ชีวิตสงบเย็นได้	๗๖
นิพพานนอกพุทธ : กามารมณ์สมบูรณ์, ได้สมบัติ; นิพพานพุทธฯ สิ้น- กิเลสทุกข์	๗๗
การตั้งต้นของชีวิตในทางธรรม คือเมื่อรู้จักความคิดในทางยึดมั่น	๗๘
โลก รัก โกรธเกลียด หลงไหลแก่ง เพราะมีความเคยชิน (อนุสัย) ที่สะสมไว้- ในจิตมาก	๗๙
ทุกครั้งที่มีกิเลสจะมีอนุสัยทุกครั้ง, เมื่อลดกิเลสได้ ก็ลดอนุสัยได้เท่ากัน	๘๐
ทำอะไรด้วยสติปัญญาในทางธรรม เหนือการทำอะไรด้วยกิเลสตัณหา.	๘๑

๓. ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม.

	หน้า
มนุษย์มีความหมายหลายอย่าง	๘๕
สัตว์สังคมในทางธรรม ทำให้โลกให้มีประโยชน์และงดงาม	๘๖
อยู่เป็นสังคม มีโอกาสประพฤติธรรมะอยู่ในตัวเป็นต้น	๘๗
เศรษฐกิจแท้จริง เป็นผลที่สังคมธรรมแสดงตัวออกมา	๘๘
รากฐานของสังคมธรรมอันสูงสุด คือความไม่เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ผู้อื่น	๙๐
ขอบเขตของสังคม ตามที่ธรรมชาติจัด	๙๑
พระอริยบุคคลมีมรรคผลนิพพานเป็นที่ตั้ง, เป็นสังคมเหนือโลก	๙๓
สังคมที่มนุษย์จัด เพื่อประโยชน์ที่เป็นกิเลส	๙๔
สังคมที่ธรรมะจัด เพื่อหลุดพ้นจากปัญหา	๙๕
รักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับสังคม	๙๕
ธรรมสำหรับสังคม ก็คือหัวใจของทุกศาสนา สรุปเหลือคำเดียว “รักผู้อื่น”	๙๖
สิ่งที่จะทำให้โลกให้อยู่เย็นเป็นสุข คือความเมตตากรุณา หรือรักผู้อื่น	๙๗
ต้นไม้ สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา มาร พรหม เป็นเพื่อนทุกข์ของเรา....	๙๘
พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก เพื่อช่วยพระองค์และสัตว์ให้พ้นเกิด-ตาย	๙๙
ธรรมะสำหรับสังคม ตามแบบพุทธบริษัท	๑๐๐
พรหมวิหารสี่ ๓ ระดับ	๑๐๑
ความแตกต่าง ของพรหมวิหารกับอัปมัญญา	๑๐๒
ความหมายของพรหมวิหาร แต่ละคำ	๑๐๓
อุเบกขาในพรหมวิหาร ไม่ใช่เฉยแบบไม่รับผิดชอบ	๑๐๔
ผู้ประพฤติประโยชน์สังคมที่สูงที่สุด คือช่วยให้สัตว์อยู่เหนือโลก	๑๐๖
โลกทั้ง๓ โลก ล้วนแต่ติดจมอยู่ในความยึดมั่นถือมั่น	๑๐๗
จงช่วยกันทำความดับทุกข์ ให้สังคมชาวพุทธถูกต้องตามพุทธประสงค์	๑๐๘

๔. ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท.

การเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องและเต็มเปี่ยม	๑๑๒-๑๓๔
: อริยมรรคมีองค์แปด เครื่องทำความเป็นพุทธบริษัท	๑๑๓
: สัมมัตตะสิบ เครื่องทำความเป็นพุทธบริษัท	๑๑๔

	หน้า
อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตร จะพ้นจากเกิดแก่เจ็บตาย	๑๑๕
การอาบน้ำ การกินยาถ่าย การกินยาสำรอก ตามแบบพุทธบริษัท	๑๑๖
มีความถูกต้อง กับการใช้ความถูกต้องให้ถูกต้อง	๑๑๗
: สัมมาสมาธิ เป็นจุดสำคัญของสัมมัตตะสิบ	๑๑๘
: สัมมาสมาธิ มีปรัวารเจ็ด	๑๒๐
สัมมาทวิฐฐิ ๒ ระดับ : ระดับต่ำเนื่องด้วยอาสวะ, ระดับสูงอยู่นเหนือโลก	๑๒๑
: วิธีเจริญสัมมาสมาธิ จนสำเร็จผลต่าง ๆ	๑๒๓-๑๓๔
การทำสมณะเหมือนการรวมแรง, การทำวิปัสสนาเหมือนการใช้แสง	๑๒๔
การทำสมณะต้องมีความฉลาด ดุจแม่โคตัวฉลาดป็นภูเขา	๑๒๕
ทำสมณะได้ถึงขั้นอุปจารสมาธิ ใช้ทำวิปัสสนาได้	๑๒๖
การทำสมาธิ เหมือนการหัดขี่รถจักรยาน, การทำผิดพลาดสอนให้ทำได้สำเร็จ	๑๒๗
ทำสมาธิได้แน่วแน่เรียกว่าอัปปนสมาธิมีปฐมฌานเป็นต้น	๑๒๘
โดยทั่วไปทำสมาธิได้แค่รูปฌานสี่ ก็เพียงพอแก่การดับอาสวะ	๑๒๙
ถ้าไม่สามารถทำได้ถึงฌานที่ ๔ ได้แค่ปฐมฌานและแม้อุปจารสมาธิก็เพียงพอ	๑๒๙
การทำสมาธิ ควรรู้เรื่องนิโรธ, วิหาร, และวิหารสมาบัติ	๑๓๐
ตทั้งคณิพพานชนิดที่เกี่ยวกับสมาบัติแปด	๑๓๑
ชีวิตที่สมบูรณด้วยสัมมาสมาธิมีปรัวารเจ็ด จัดเป็นพุทธบริษัทสมบูรณได้	๑๓๒
การมีสติกำหนดการปรุงแต่งของใจและการเคลื่อนไหวของกาย คือการทำ-	
สัมมาสมาธิ	๑๓๓
มีสัมมัตตะแปดและสิบ ชื่อว่ามีพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตรและจะพ้นจากเกิดแก่-	
เจ็บตาย	๑๓๔
พุทธบริษัท ควรสำรวจตัวเอง	๑๓๕
พุทธบริษัท มีอะไรเป็นอะไรด้วยสมათาน	๑๓๖
สมათานสัมมาทวิฐฐิ จะสว่างพ้นทุกข์ทั้งปวง	๑๓๗
ห้องเที่ยวไปในวิภวภูจะไม่ถูก ก็ไม่เป็นพุทธบริษัท	๑๓๘
พุทธบริษัทที่ดี ต้องเป็นคนของโลก มิใช่เป็นคนของตัวกู-ของกู	๑๓๙
เด็กทุกคน ควรมีพ่อแม่ ๓ ระดับ	๑๔๐
พุทธบริษัทต้องเป็นคนเย็น	๑๔๒
อานุกาพแห่งความถูกต้องที่ช่วยเราได้ คืออานุกาพแห่งพระธรรม	๑๔๓

๕. ความถูกต้องของพระธรรม.

	หน้า
ปรารถนาและทบทวนให้เห็นความสำคัญของความถูกต้อง	๑๕๕
มีความถูกต้องจึงรอดอยู่ ไม่มีความถูกต้องจึงสลายไป	๑๕๖
เหลียวไปทางไหนเห็นแต่ความถูกต้อง เรียกว่าผู้มีตาแหลมคม	๑๕๗
ธรรมะ ๔ ความหมาย มีความถูกต้องเฉียบขาดและสูงสุด	๑๕๘
ความถูกต้อง มีครบอยู่ในธรรมะทุกความหมาย	๑๕๙
รู้จักพระธรรมดีพอ จะเชื่อฟังเคารพยำเกรงพระธรรม	๑๕๐
ในตัวธรรมชาติทุกสิ่ง มีกฎของธรรมชาติสิงสถิตอยู่	๑๕๑
ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล สรุปลงอยู่ในสิ่ง ๔ สิ่ง	๑๕๒
ประจบ อ่อนนวล ขอร้องพระธรรมหรือพระเจ้า ด้วยการทำตามกฎตามประสงค์นั้น	๑๕๓
ในสิ่งที่ถูกต้อง จะมีความถูกต้องของพระธรรมอยู่	๑๕๔
ความถูกต้องของมนุษย์ธรรมดา ประจักษ์มาจากอวิชชา	๑๕๕
ตัวกู-ของกู คลอดออกมาจากอวิชชาต้นเหตุอุปาทาน	๑๕๖
อย่าไปบูชาความถูกต้องของเราที่เป็นอวิชชาอุปาทานให้มากนัก	๑๕๖
อวิชชาที่อยู่ตามธรรมชาติ พร้อมจะตกไปในจิตเมื่อขาดสติปัญญา	๑๕๗
ตัวตนของอวิชชา ทำให้มีความถูกต้องฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์	๑๕๘
ความถูกต้องของมนุษย์ที่อวิชชาชักนำไม่อาจตรงกับความต้องการของธรรม	๑๕๘
“ตถาตา” เป็นองค์ธรรมที่ควรเอามาเป็นตนโดยสรุป	๑๕๙
ความถูกต้องทั้งหลาย มารวมอยู่ที่ “ความเป็นเช่นนั้นเอง-ตถตา”	๑๖๐
จิตยึดเอา “เช่นนั้นเอง” มาเป็นตัวตนมันได้ จิตก็ถึง “เช่นนั้นเอง”, จะทำถูกทุกสิ่ง	๑๖๑
ความถูกต้องของตถาตาที่สำคัญ ๓ เรื่อง	๑๖๒-๑๗๔
เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง จะไม่ยึดถือ, ไม่ยึดถือก็ไม่หนักและไม่ทุกข์	๑๖๓
ความถูกต้องของความเป็นเช่นนั้น ในพุทธศาสนา ที่เด่น ๆ ๓ เรื่อง :-	
๑. ความถูกต้องของตถาตา เกี่ยวกับปัจจุสมุปบาท	๑๖๔-๑๖๙
ปัจจุสมุปบาท เป็นกฎแห่งวิวัฒนาการและวินาศนาการ	๑๖๕
การเกิด การดับ มีเหตุปัจจัยให้เกิดและให้ดับ, มีไช้เกิด-ดับลอย ๆ	๑๖๕
พระพรหมทำให้เกิดขึ้นมา, พระนารายณ์พระวิษณุควบคุมไว้, พระศิวะ-	
พระอิศวรทำให้ละลายไป	๑๖๖

	หน้า
การตรัสรู้คือการพบกฎของธรรมชาติ	๑๙๑
พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมคือกฎธรรมชาติ เท่ากับทรงพบกฎธรรมชาติเข้าแล้ว	๑๙๒
การตอบสนองพระธรรม คือการทำตามพระธรรม	๑๙๓
พุทธศาสนาเปลี่ยนการบูชาัญญาแบบฆ่าคนฆ่าสัตว์มาเป็นบำเพ็ญทานเป็นต้น	๑๙๔
วิธีบูชาัญญาในพุทธศาสนา ล้วนเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวของผู้บูชา	๑๙๕
การปฏิเสธรพระธรรม คือการปฏิเสศตัวเอง	๑๙๖
พระธรรมหรือพระเจ้าอยู่เหนือเราโดยประการทั้งปวง	๑๙๗
เมื่อกิเลสยังไม่ครอบงำ เรามีความถูกต้องได้ง่ายที่สุด	๑๙๘
มนุษย์เพิ่งทำให้ความถูกต้องหลุดมือไป เมื่อหลงใหลในวัตถุนิยม	๑๙๙
มีบาลีว่า ธรรมะที่ดีที่พราหมณ์เคยประพฤติอย่างดีที่สุด หายไปหมดมาเหลือในสุนัข	๒๐๐
เป็นทาสายตนะ จึงติดบ่วงมาร จมบ่ออบายมุข	๒๐๑
คนสูบบุหรี่ต้องโง่พอจึงสูบ, โง่ไม่พอ ไม่มีใครสูบ	๒๐๒
ความขลาดของพวกเขา ที่จำยอมอยู่ในอบาย!	๒๐๓
สนุกเป็นสุขเมื่อได้ทำงาน, การทำงานคือการปฏิบัติธรรมะ	๒๐๔
ผู้นับถือธรรมะมีหลักว่า “ผลิตมาก กินอยู่พอดี”	๒๐๕
เศรษฐีตามพระบาลี “ทำมาก กินน้อย เหลือช่วยผู้อื่น” (: เศรษฐีที่ไม่ใช่นายทุน)	๒๐๖
เราต้องมีความถูกต้องให้ถึงขนาด มีสันติสุขส่วนตัว มีสันติภาพของสังคมได้	๒๐๗

๗. ความถูกต้องของการเดินตามทางของพระธรรม.

ควรทบทวนให้รู้ชัดคำบรรยายครั้งก่อน ๆ เพื่อช่วยให้เข้าใจคำบรรยายต่อมาย่าง	๒๐๘
ทาง ปลายทาง อยู่ที่โลกข้างนอก-ข้างใน ไม่มีปัญหาเหลืออยู่!	๒๑๐
ชีวิตเป็นการเดินทางอยู่ในภายใน โดยกายไม่เคลื่อนไหวดูจนาฬิกา	๒๑๑
หลักพุทธศาสนาไม่มีตัวตน คนชั้นหลังมาสอนผิดว่าจิตเป็นตัวตน	๒๑๒
การเดินทางของชีวิตที่สำคัญ คือการพัฒนาจิต	๒๑๓
การพัฒนาจิต มีได้ด้วยสมาธิภาวนา	๒๑๔
อะไรคือสมาธิ? ฐานิพพานโดยสมบูรณ์ ๓ ขั้นตอน	๒๑๕
ความหมายของคำว่า “ถูกต้องด้วยนามกาย”	๒๑๖

	หน้า
ทำสมาธิโดยไม่มุ่งนิพพานเป็นอารมณ์ อาจเป็นบ้าได้	๒๑๗
สมาธิภาวนา ๔ ชนิด ตามพระบาลี	๒๑๘-๒๒๒
จิตเป็นสมาธิ จะฟัง-เห็นธรรมะได้ง่ายได้ลึกกว่าจิตไม่เป็นสมาธิ	๒๑๘
ขาดสติสัมปชัญญะ ทำให้เป็นคนชั่วอวด อวดดี	๒๑๙
ผู้มีสติสัมปชัญญะทุกคราวที่เวทนาสัญญาและวิตกเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป คือ- ผู้ควบคุมเวทนาสัญญาและวิตกได้	๒๒๐
คอยมีสติสัมปชัญญะอยู่จะไม่เกิดปัญญาพาทานชั้นนี้ได้	๒๒๑
จิตที่ถูกอบรมด้วยสัมมาสมาธิมีบริวารเจ็ด จะรู้อะไรได้เร็วเกินคาด	๒๒๒-๓
การเดินทางของชีวิตข้างในตามลำดับ	๒๒๓-๒๒๘
การเดินทางภายใน หมวดรูปฌาน ๔	๒๒๔
การเดินทางภายใน หมวดอรุฌาน ๔	๒๒๖
การเดินทางภายใน หมวดสัญญาเวทยิตนิโรธและการทำอาสวะให้สิ้น	๒๒๗
ทรงบัญญัติทิฏฐุธรรมปรินิพพาน ให้เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทาง	๒๒๘
เมื่อใดไม่มีความคิดประเภทตัวกู-ของกู เมื่อนั้นเป็นทิฏฐุธรรมปรินิพพาน	๒๒๙
ความรู้สึกที่ปรุงขึ้นในจิตเราเองว่าเราเป็นอะไร นั่นคือภพ	๒๓๐
ทรงบัญญัตินิพพานในปัจจุบัน ของผู้ไม่หิวดับเย็นสนิทเพราะไม่มีอุปาทาน	๒๓๑
ดรัสให้ทำความเจริญทั้งทางวัตถุและทางจิต	๒๓๒
ขรรวาสที่มีสติสัมปชัญญะ อารมณ์ใด ๆ มากกระทบกลายเป็นการศึกษาไปหมด	๒๓๓

๘. ความถูกต้องของตัวทางสำหรับเดิน.

ปรารถนาทอนให้เห็นความสำคัญของสัมมัตตานุภาพ	๒๓๖
ความไม่ถูกต้อง เป็นต้นเหตุให้เกิดปัญหาความทุกข์และเจ็บปวดต่าง ๆ	๒๓๗
ธรรมชาติมีความเร้นลับ เข้าใจได้ยากสำหรับคนสะเพร่า คนอวดดี	๒๓๘
ความหมายของการเดินทาง ๓ ประเภท	๒๓๙-๒๖๕
ก. การเดินทางโลก ๓ อย่าง	๒๓๙-๒๔๐
ข. การเดินทางธรรม ๒ ชนิด	๒๔๐-๒๖๒
การบวชคือการเดินทั้งรูปกายและนามกาย	๒๔๑

ทุกคนที่มองเห็นรู้จัก เข้าใจแจ่มแจ้ง ต่ออิทัปปัจจยตา จะยอมรับอิทัปปัจจยตา	๒๙๑
อิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ขนาดทุกคนจะต้องยอมรับ	๒๙๒
เอาพระธรรม (เช่นอิทัปปัจจยตา) มาแขวนไว้ที่ใจ ดีกว่าเอาพระเครื่องแขวนไว้ที่คอ	๒๙๓

๑๐. ความถูกต้องของสามัญญลักษณะ.

ความถูกต้องเป็นรากฐานของทุกอย่างที่มีอยู่	๒๙๖
โลกของพระศรีอาริยมุตไตรย เป็นโลกแห่งสันติภาพสูงสุดกว่าโลกใด ๆ	๒๙๗
สามัญญลักษณะเป็นมรดกอันสงบเย็นของปู้ยาดายาย	๒๙๘
ไม่มีสิ่งเป็นที่พึ่งสูงสุดของปู้ยาดายาย จึงอยู่อย่างน่าสมเพช	๒๙๙
สามัญญลักษณะมีในและเป็นตัวเราทุกสิ่งรอบตัวเรา	๓๐๐
สิ่งที่เรียกว่าไตรลักษณ์ หรือสามัญญลักษณะ :-	๓๐๑-๓๑๒
: คำแปลและความหมายของอนิจจัง	๓๐๒
มีผู้รู้กฎอนิจจังมาก่อนพระพุทธเจ้า	๓๐๒
รู้ประพตติเหมาะสม ไม่ฝืนกฎอนิจจัง ก็ไม่ต้องมีทุกข์	๓๐๓
: คำแปลและความหมาย ของทุกขัง	๓๐๔
: คำแปลและความหมาย ของอนัตตา	๓๐๕
สัตว์ สังขาร ไต ๆ ไม่เป็นตัวตนให้แก่ตัวมันเองและแก่ใคร ๆ	๓๐๖
ยึดถืออะไรเป็นอัตตา เป็นต้องถูกกัด	๓๐๗
อนัตตา มีสอนอยู่แต่ในศาสนาพุทธ	๓๐๘
เป็นพุทธบริษัทจริงกันตอนมีจิตหลุดพ้นอยู่เสมอ ไม่ยึดอะไรเป็นตัวตน	๓๐๙
ความทุกข์มาจากกิเลส กิเลสมาจากอุปาทาน อุปาทานมาจากไม่รู้เช่นไม่รู้ไตรลักษณ์	๓๐๙
การรู้อะไร (เช่นรู้ไตรลักษณ์) ควรรู้ให้ครบ ๓ ระดับ	๓๑๐
พุทธบริษัท จะมานั่งกลุ่มใจไม่ได้, ต้องเอาไตรลักษณ์ใส่เข้าไป กลุ่มใจจะหายไปหมด	๓๑๑
ความถูกต้องของไตรลักษณ์มีต่ออะไรได้บ้าง?	๓๑๒-๓๒๑
: พระไตรลักษณ์มีความถูกต้องต่อธรรมชาติ ๓ อากาการ	๓๑๓
ลักษณะสามของไตรลักษณ์ถูกต้องกับลักษณะของธรรมชาติ	๓๑๓
ภาวะสามของไตรลักษณ์ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้อย่างอิสระ	๓๑๓
สัตว์ต้องปรับตัวเองให้เข้ากับกิริยาที่แสดงอยู่ของไตรลักษณ์	๓๑๓

สัจจะที่ประเสริฐเพราะเป็นสัจจะที่ปราศจากสิ่งเป็นข้าศึก-ช่วยให้ไปพ้นจากข้าศึก	๓๓๓
พุทธบริษัทคือผู้ตื่นจากความหลับ รู้จักสิ่งทั้งปวงตามจริงแล้วสบายใจอยู่	๓๓๔
ความรอดเป็นหัวใจของทุกศาสนา	๓๓๕
ความรอดเป็นความหมายที่สำคัญที่สุด ทำให้เกิดความต้องการและทำให้มนุษย์ก้าวหน้า	๓๓๖
ความรอด ๓ ระดับ	๓๓๗-๓๔๑
คนสัตว์ต้องการรอดจากความตายเป็นพื้นฐานตามสัญชาตญาณ	๓๓๘
มนุษย์คิดอะไรได้มาก จึงมีปัญหาขึ้นด้วยกิเลส ในชีวิตประจำวัน	๓๓๘
ต้องมีความรู้ที่ทำให้รอดจากปัญหาชีวิตประจำวันให้มากไปกว่าสัญชาตญาณ	๓๓๙
มีกิเลส ทำกรรม แล้วได้รับผลกรรม เรียกว่าวิกฎสงสาร.... .. .	๓๔๐
ควรสำรวจตัวเองดูว่ามีความรอด ๓ ระดับได้กี่มากน้อย	๓๔๑
หลักธรรมะในพระศาสนา ต้องศึกษาให้ครบ ๓ ระดับ	๓๔๒
วิธีศึกษาเรื่องปฏิจจสมุปบาท ๓ ระดับ	๓๔๓
ความจริงของความทุกข์และความดับทุกข์	๓๔๕
ความทุกข์ ๓ ประเภท : ทุกข์ตามธรรมชาติ, ทุกข์เฉพาะเรื่อง, ทุกข์รวบยอด	๓๔๕
ควรศึกษาให้รู้จักขั้นห้า ที่มีอยู่กับเนื้อกับตัวเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา	๓๔๖
ความทุกข์ ๓ ประเภทนั้น ดับได้ด้วย การอยู่อย่างถูกต้องที่จะดับทุกข์นี้	๓๔๗
เด็ก ๆ ที่เกิดในสกุลสัมมาทิฏฐิของพุทธบริษัท จะมีทุกข์น้อยมาแต่เกิด	๓๔๘

๑๖. ความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง.

ปรารถนาและทบทวนให้มองเห็นปริทรรศน์ของสัมมัตตะแต่ต้นจนถึงจุดปลายทาง	๓๕๑-๓๕๔
ยังไม่บรรลุนิพพานก็ยังไม่มีความหมายที่แท้จริงของชีวิตแน่นอน	๓๕๔
รู้จักว่านิพพานเป็นจุดหมายปลายทางจริง ๆ ก็ต่อเมื่อบรรลุนิพพานจริง ๆ	๓๕๕
ไม่รู้จักจุดหมายปลายทางแท้จริง ผู้ที่เคยยึดถือความดีทางจิตจะเปลี่ยนมายึดถือความ- สวยงามสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางโลก	๓๕๖
วิมุตติ-ความรอด เป็นความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง	๓๕๗
คนมีเงินมีอำนาจมากต้องการอะไรเป็นได้, นี้รอดแต่ทางโลกไม่รอดทางธรรม	๓๕๘
รอดทางพุทธศาสนา รอดทันทีเมื่อมีความถูกต้อง คือพระธรรมเป็นสันทิฏฐิโกศล	๓๕๙
หลักธรรมในพระพุทธานุศาสน์ ทำให้รอดได้แม้แต่ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย	๓๖๐

	หน้า
นิพพานเป็นความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง	๓๖๑
นิพพานมิได้แปลว่าตาย แต่ถูกยืมไปใช้แก่พระอรหันต์เมื่อดับขันธว่าตาย	๓๖๒
เมื่อใดโลกะ โทสะ โมหะ ดับไป เมื่อนั้นเป็นนิพพานทันที	๓๖๓
พระอรหันต์ตายไม่ได้ มีแต่ความเย็นเพราะไม่มีกิเลส รู้อย่างนี้ได้ด้วยความรู้ ๓ ระดับ	๓๖๔
จงพยายามให้กิเลสว่างไปหายไปจากใจ อยู่อย่างนั้นให้นาน ๆ บ่อย ๆ	๓๖๕
ความถูกต้องเป็นไปถึงที่สุด เรารู้จักนิพพานว่าดับทุกข์ขั้นสุดท้าย เป็นจุดหมาย- ปลายทางแท้จริง	๓๖๖
คนที่โง่งจะชอบวิญญูสงสารว่าสนุกดี เกลียดนิพพานว่าไม่สนุก	๓๖๗
เราต้องรอดจากอวิชชา จึงจะไม่ชอบวิญญูสงสาร แต่จะชอบนิพพาน	๓๖๗
เพราะรู้ไม่ถูกต้อง ไม่รู้จักตามเป็นจริง จึงได้ไปหลงรักหลงโกรธหลงมัวเมาสิ่งนั้น ๆ	๓๖๘
ความรัก ความโกรธ ความกลัว ฯลฯ มาจากกิเลสที่เป็นความยึดถือ	๓๖๘
คำอธิบายเกี่ยวกับพระอรหันต์ ใช้คำว่าหมดสิ้นอาสวะ ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน- (อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตานิ วิมุจฺจิสฺสุ, อหฺงฺการมมฺงฺการมานานุสโย น โหติ)	๓๗๐
ตายทั้งเป็นอยู่ทุกคราวที่ตัวกูเกิดตัวกูดับ	๓๗๑
ศึกษาพุทธศาสนามาพอสมควรจะรู้ว่า มีความเกิดความตายทั้งเป็นสับสนอยู่- ในจิตที่มีอวิชชา	๓๗๑
ในจิตไม่มีการเกิดการตายทั้งเป็นเรียกว่าจิตถึง ภาวะไม่ตาย ถึงจุดหมายปลายทาง	๓๗๒
ถ้าตายจากความเป็นมนุษย์พุทธบริษัท ก็ไปเป็นอบายสี่เป็นต้น	๓๗๓
แยกความตายออกไปจากสิ่งที่ไม่รู้จักตายอันเป็นธรรมชาติที่ไม่มีกิเลสคือนิพพาน	๓๗๔
จิตเป็นนิพพานไม่ได้ แต่จิตลุนิพพานได้เมื่อได้รับการอบรมดีถึงที่สุด	๓๗๕
วิชาสูงสุดในพุทธศาสนา ทำให้รู้ถึงความไม่มีตัวตน ไม่มีใครเกิด-ใครตาย	๓๗๖
ธรรมะส่วนที่เป็นการปฏิบัติปฏิบัติถูกต้องแล้ว ธรรมะส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติ- ก็เกิดขึ้นมาอีก ๒ อย่าง	๓๗๗

๑๓. ความถูกต้องของทุกเรื่องในชีวิตมนุษย์เรา.

ปรารถนาให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องความถูกต้อง....	๓๗๘
ความถูกต้อง ๑๑ อย่างที่ควรเอามาทบทวน-ชำระให้ใช้ประโยชน์สะดวก :-	๓๘๑-๔๐๕
: ความถูกต้องของความเป็นสิ่งมีชีวิต [: รอดชีวิตและมีสมรรถภาพ]	๓๘๑

: ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์ [: ใ้รับอบรมดีมาแต่อยู่ในครรภ์]	๓๘๓
: ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท [: ไม่มีความทุกข์ ทำประโยชน์ทุกฝ่าย]	๓๘๔
อบรมจิตใจชนิดไม่ยึดถือสิ่งใดเป็นตัวตน-ของตน จะไม่มีความทุกข์เลย	๓๘๖
: ความถูกต้องของทุกศาสนาเป็นส่วนรวม [: ให้ทุกคนทำดีไปอยู่กับพระเจ้าพร้อมทั้ง- ทำประโยชน์แก่กัน]	๓๘๗
: ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม [: มีหน้าที่ทำให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุข- ส่วนบุคคล มีสันติภาพเป็นส่วนรวม]	๓๘๘
: ความถูกต้องของความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ [: รับรู้ รับผิดชอบ ช่วยเหลือกันและกัน]	๓๙๐
: ความถูกต้องของความเป็นสัตว์ศีลธรรม [: ปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมายชาติที่ศาสนา- นำมาสอน]	๓๙๓
: ความถูกต้องของผู้ท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร [: ศึกษาเข้าใจแจ่มแจ้ง จนหยุดกิเลส ไม่ทำ- กรรมที่มีผล หมดตัวตน ไม่มีทุกข์]	๓๙๔
คนเราเวียนอยู่ในวงกลมของชีวิตเราเอง อันประกอบด้วยกิเลส-กรรม-วิบาก	๓๙๕
อย่าทำอะไรด้วยความอยากความหวัง ควรทำด้วยสติปัญญารู้ว่าต้องทำอะไรทำ	๓๙๖
มีความถูกต้องในการที่แม้จะยังอยู่ในวัฏฏสงสาร ก็จะอยู่อย่างไม่มีทุกข์	๓๙๗
: ความถูกต้องของการมีนิพพานที่นี้ เดี่ยวนี้ [: มีความเป็นพุทธบริษัทถูกต้อง ดำรงจิต- ถูกต้อง จนไม่เกิดกิเลส]	๓๙๘
: ความถูกต้องสำหรับอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง [: อะไร ๆ ที่มีอยู่ในทุกโลกไม่มาทำให้เป็นทุกข์ได้]	๔๐๐
: ความถูกต้องที่จะเข้าสู่ความว่างนิรันดร [: รู้ชัดว่าว่างแล้ววุ่น วุ่นแล้วว่าง, รู้จักทำว่างหลังนี้- ให้ถึงที่สุด]	๔๐๑
ก่อนมาสู่ท้องแม่ กำลังอยู่ในท้องแม่ คลอดมาจากท้องแม่ใหม่ ๆ จิตยังว่าง,- คิดโลกโกรธหลงไม่เป็น	๔๐๒
มาอยู่ในโลกหลายวัน-เดือน-ปี สัมผัสนั้นนี้แล้วปรุงแต่งเกิดโลกโกรธหลงฯฯ- จึงไม่ว่าง	๔๐๓
ต่อเมื่อรู้ ปฏิบัติถูกต้องตามเจตวิมุตติปัญญาวิมุตติ กิเลสดับไปว่างอีก,- ว่างนี้กลับวุ่นไม่ได้ เพราะอบรมจิตได้แล้ว	๔๐๓
ขอให้มีความถูกต้อง สำหรับจะถึงว่างอันดับสุดท้ายที่กลับวุ่นไม่ได้อีก	๔๐๔
ความถูกต้องสูงสุด คือถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ	๔๐๕-๗

สัมมัตตานุภาพ

- ๑ -

๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔

อานุภาพแห่งความถูกต้อง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑ ในวันนี้ เป็นการบรรยายครั้งแรกของภาคนี้, ซึ่งตามธรรมดาเราก็เปลี่ยนชุดใหม่. ในครั้งที่แล้ว มาบรรยายเรื่อง **สันติปฏิภนธรรม** จนตลอดภาค, ในภาคนี้ก็จะเปลี่ยนเรื่อง เรียกชื่อว่า **สัมมัตตานุภาพ**. ฟังดูก็แปลกหู ฟังยาก, แต่ก็เห็นว่าเป็นคำที่ควรจะต้องเอาใจใส่กัน.

ความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญยิ่งจึงนำมาบรรยาย.

วันนี้เป็นการบรรยายครั้งที่ ๑ แห่งชุดนั้น. ในการบรรยายครั้งที่ ๑ นี้มี หัวข้อย่อยเฉพาะเรื่องนี้ว่า **“อานุภาพแห่งความถูกต้อง”** ก็คือคำว่าสัมมัตตานุภาพนั่นเอง; คำนี้แปลว่า **“อานุภาพแห่งความถูกต้อง”**. หมายความว่า เราจะพูดเรื่องความถูกต้อง มีอานุภาพอย่างไร กันเรื่อย ๆ ไป จนตลอดภาคนี้. วันนี้พูดโดยหัวข้อว่า **อานุภาพแห่งความถูกต้อง**. อาตมาใคร่ครวญแล้วเห็นว่าควรจะต้องพูดเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเรื่องหนึ่งทีเดียว.

บางคนอาจจะคิดว่า พุดเรื่องที่ทุกคนก็รู้อยู่แล้ว ไม่มีประโยชน์อะไร. บางคนก็จะคิดไปไกลถึงกับว่า นี่มันเป็นเรื่องดูถูกดูหมิ่นกัน ที่จะมาบอกเรื่องผิดเรื่องถูกกันอีก; คนทุกคนควรมีความรู้เรื่องความผิด ความถูก กันอยู่แล้วทั้งนั้น ทำไมจะต้องมาพูดกันถึงเรื่องนี้อีกให้เสียเวลา. อาตมาเห็นว่ามันยังไม่พอ. ที่รู้กันอยู่แล้วว่าผิดถูกอย่างไรนั้นยังไม่พอ; ไม่พอตรงที่ว่า มันยังไม่ถูกต้องจนถึงกับสำเร็จประโยชน์ เหมือนกับมีอานุภาพหรือมีปาฏิหาริย์.

ถ้าพูดขึ้นว่าฤทธานุภาพแห่งความถูกต้อง บางคนก็อาจจะสนใจขึ้นมาทีเดียวว่า ฤทธานุภาพแห่งความถูกต้อง; หรือบางทีก็จะพูดว่า ปาฏิหาริย์แห่งความถูกต้อง ถ้าเข้าใจได้ก็จะเป็นการดี. ความถูกต้องมากถึงขนาดไหนจึงจะมีฤทธานุภาพหรือมีปาฏิหาริย์ ขอให้สนใจ ให้รู้จักความถูกต้อง ถึงขนาดที่มันมีฤทธานุภาพ และมีปาฏิหาริย์; มีฤทธิ์มีปาฏิหาริย์ในชีวิตวัฏนาคาร คือในความเป็นไปแห่งชีวิตของมนุษย์เรา. ถ้ามันมีความถูกต้องเพียงพอ ก็มีอานุภาพ มีปาฏิหาริย์เพียงพอ ที่จะให้ชีวิตนั้นเป็นชีวิตสูงสุดได้. ถ้าใครรู้สึกชีวิตมันสูงสุดอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องฟัง ไม่ต้องสนใจ; แต่ถ้าใครสนใจที่จะทำให้ชีวิตมันถึงที่สุด ที่ชีวิตมันจะดีได้อย่างไร สูงสุดได้อย่างไร ประเสริฐได้อย่างไร, อาตมาเห็นว่าควรสนใจ. ดังนั้นเราจะได้กล่าวกันไปตามลำดับ ในความหมายทุกแง่ทุกมุมของความถูกต้อง.

ความหมายทุกแง่ทุกมุมของความถูกต้อง.

: ความถูกต้องเป็นคู่เปรียบเทียบกับความผิดพลาด.

ในขั้นแรกขอให้ดูความถูกต้อง ในฐานะเป็นคู่เปรียบกันกับความผิดพลาด. ถ้าถูกต้องก็ไม่ผิดพลาด, ถ้าไม่ผิดพลาดก็ถูกต้อง; ฉะนั้นความถูกต้องมันก็ต้องตรงกันข้ามกับความผิดพลาด.

ถ้าถูกต้องมันก็นำไปสู่จุดสูงสุดของสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้, แม้ในกาลอนาคต จะใกล้ไกลสักเท่าไร ก็จะต้องถึงจุดสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ ด้วยอำนาจของความถูกต้อง. แต่ถ้าเป็นความผิดพลาด มันก็จะมีจุดจบที่ตรงนี้เอง; ที่ตรงนี้เองคือเดี๋ยวนี้เอง มันจะมีจุดจบที่ตรงนี้เอง.

นี่ความถูกต้องกับความผิดพลาด มันมีความหมาย หรือมีอะไร ๆ ที่เรายังรู้ น้อยเกินไป; เพราะมันไม่ใช่เครื่องหมายผิด เครื่องหมายถูกที่ครูเขากาให้ในโรงเรียน : ความถูกต้องอยู่ที่เครื่องหมายถูกงอๆ ไปข้างหนึ่ง, ความผิด เครื่องหมายผิดก็มันคือ ดินกาขีดว่าผิด; ถ้ามันถูกหรือผิดเพียงเท่านี้ มันก็เป็นเรื่องของเด็ก; แล้วใครเล่าจะมาช่วยกาผิด กาถูกให้กับชีวิตของเรา ไม่ใช่เรียนหนังสือในโรงเรียน. ฉะนั้นความถูกต้องหรือความผิดพลาด มันเป็นสิ่งเร้นลับอันหนึ่งในฐานะที่เป็นนามธรรม มองไม่เห็น ตัวเหมือนกับวัตถุทั้งหลาย แต่มันแสดงออกมาได้ อาศัยร่างกายหรือวัตถุทำให้เกิดผล ดีผลร้ายได้อย่างครบถ้วน.

ความถูกต้องเพื่ออะไรกัน หรือทำไมกัน? นี่ถ้าถามว่าเพื่อหรือทำไมกัน? ท่านก็ลองคิดดูว่า ใ้ความถูกต้องนี้ เพื่อประโยชน์อะไรกัน? ถ้าอยู่ด้วยความผิดพลาด มันก็คือตกนรกทั้งเป็นอยู่ตลอดเวลา, ถ้ามันอยู่ด้วยความถูกต้อง มันก็เหมือนกะว่าอยู่ในสวรรค์ หรือยิ่งไปกว่าสวรรค์; นี่มันเพื่อเหตุนี้เอง.

ที่นี้ความถูกต้องมันคืออะไร? มันเป็นระบบของการปฏิบัติ ที่กระทำไป เพื่อให้เกิดผลที่ควรปรารถนา. เรื่องความรู้ก็มีสำหรับจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง, ใ้ความรู้ มันก็พลอยถูกต้องไปด้วย.

คำว่า สัมมัตตะ แปลว่า ความถูกต้อง; นี่มันก็ถูกต้อง ทั้งความรู้ทั้งการปฏิบัติ ส่วนผลของมันไม่ต้องสงสัย : ถ้าว่าความรู้และการปฏิบัติถูกต้องแล้ว ผลก็จะต้องถูกต้องเป็นธรรมดา.

ฉะนั้นโดยธรรมชาติแล้ว มันก็มีระบบแห่งความถูกต้องอยู่ในธรรมชาติ. ในตัวธรรมชาติ ในตัวสากลจักรวาล มันมีความถูกต้องสำหรับจะอยู่ สำหรับจะเจริญ; ถ้าสิ่งใดไม่มีความถูกต้อง ก็อยู่ไม่ได้, ไม่ต้องพูดถึงเจริญ, มันอยู่ไม่ได้มันก็สาปสูญไปแล้ว.

ผู้ที่เคยเรียนวิทยาศาสตร์แขนงชีววิทยา จะได้ผ่านคำกล่าวนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ แล้ว ๆ เล่า ๆ ว่า **สิ่งใดมันถูกต้อง สิ่งนั้นมันอยู่; สิ่งใดไม่ถูกต้อง สิ่งนั้นก็ละลายสูญหายไปแล้ว.** นี่หมายถึงชีวิต.

แรกมีโลก แรกมีสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมาในโลก มีการปรุงแต่งหลายแขนงหลายร้อย หลายพันกระแสน. กระแสนไหนถูกต้องก็คงอยู่, กระแสนไหนไม่ถูกต้องก็สูญหายไป; ดังนั้นชีวิตที่มันรอดอยู่ได้ เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์ เป็นคน เป็นอะไรต่าง ๆ นี้มันมีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง. ฉะนั้นความถูกต้องมันมีเป็นระบบอย่างลึกลับอยู่ในธรรมชาติ; **ไม่รู้ก็ไม่รู้ ใครจะว่าอะไร, ไม่รู้ก็แล้วไป; แต่ถ้ารู้ก็เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้.**

ถ้าถามว่า **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร?** คนคงจะตอบได้ว่า **ตรัสรู้ระบบความถูกต้องของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในธรรมชาติอันลึกลับ.** ท่านตรัสรู้ก็คือท่านรู้อะไรนี้ รู้ด้วยปัญญา รู้ด้วยวิปัสสนา รู้ด้วยการบำเพ็ญบารมี; ท่านรู้ความถูกต้องของธรรมชาติ ท่านก็เอามาเปิดเผย แสดง แก่พวกเรว่า ความถูกต้องมันอยู่อย่างนี้ ๆ, ความไม่ถูกต้องมันอยู่อย่างนี้ ๆ.

และความถูกต้องในที่นี้ ก็หมายถึงถูกต้องสำหรับจะอยู่เป็นสุข. อย่าเข้าใจว่าถูกต้องอะไรก็ได้; ถูกต้องสำหรับรอดตายก็อยู่ มีชีวิตอยู่ เท่านั้นไม่พอ. **มีชีวิตอยู่อย่างเดียวไม่พอ, ต้องมีความสุขเป็นที่พอใจ หรือดียิ่งๆ ขึ้นไปจนถึงสูงสุด.** นี่เรียกว่า **ความถูกต้อง.**

ดังนั้นการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้ตรัสถึงเรื่องว่ามีชีวิตอยู่อย่างเดียว;

เพราะเรื่องมีชีวิตอยู่นี้มันยังง่ายมาก, สัตว์เดรัจฉานมันก็รู้จักทำให้ถูกต้องสำหรับมีชีวิตอยู่.

แต่เมื่อมีชีวิตอยู่แล้ว จะให้มีดีอะไรที่ตรงไหน : มีชีวิตอยู่อย่างตกรอก หรือว่ามีชีวิตอยู่อย่างสวรรค์ หรือว่ามีชีวิตอยู่อย่างนิพพาน.

เมื่อมีชีวิตอยู่แล้ว มันต้องได้ดีที่สุด ใต้อย่างดีที่สุด คือมีชีวิตที่ประเสริฐที่สุดนั่นเอง; ดังนั้นอย่างน้อยก็มีชีวิตเหมือนกับอยู่ในสวรรค์. ถ้าดีถึงที่สุดจริงก็คือบรรลुพระนิพพาน, เป็นชีวิตอีกแบบหนึ่ง เป็นชีวิตแบบอสัณขะ หรือวิสังขาร, เป็นชีวิตนิรันดร.

ไอ้ชีวิตเนื้อหนังร่างกายนี้ มันเป็นชีวิตสังขาร คือชีวิตสังขะ, มันก็เกิด ๆ ดับ ๆ ไปตามแบบของสังขาร ก็จึงเป็นชีวิตที่ไม่จริงอะไร; มันต้องผ่านชีวิตนี้ไป เพื่อถึงชีวิตนิรันดร คือความเป็นอยู่โดยไม่รู้จักสูญสลาย.

ต้องมีความถูกต้องมากถึงขนาดนั้น จึงจะเข้าสู่ชีวิตนิรันดร. ลองคิดดูเถิดว่าความถูกต้องนี้มันอยู่อย่างไร มันเป็นระบบอันใหญ่หลวงกว้างขวางของธรรมชาติ; ปฏิบัติได้ถูกต้องแล้วก็เข้าถึงสิ่งสูงสุด คือชีวิตนิรันดร.

ทีนี้จะทำสำเร็จได้โดยวิธีใด? โดยวิธีใด? ก็ต้องโดยรู้แล้วก็ปฏิบัติให้มันถูกต้องตามความจริงของความถูกต้อง. จะถามกันว่าเมื่อไร? สิ่งนี้ไม่มีเวลาที่จำกัด; เมื่อไรก็เมื่อนั้น : เมื่อมันอยากรู้เมื่อไร มันก็ศึกษา มันก็รู้เมื่อนั้น; ปฏิบัติเมื่อไร มันก็ได้ผลเมื่อนั้น; จึงควรจะตอบว่า เมื่อคนมันต้องการ, เมื่อคนมันหายโง่ แล้วมันก็ต้องการ, ก็เมื่อนั้นแหละ.

ธรรมะเป็นอกาลิโก หมายความว่า ไม่จำกัดว่าเมื่อไร ไม่จำกัดว่าในกับปีนี้ กับปีไหน ต้นกับปีนี้ ต้นกับปีไหน ต้นพุทธรักษา ปลายพุทธรักษา ไม่จำกัดที่นั่น; ก็ต้อง

พูดว่า เมื่อคนโง่มันหายโง่ มันเกิดต้องการขึ้นมา แล้วก็เมื่อนั้นแหละก็ต้องการธรรมะ หรือความถูกต้อง.

ถ้าใครมันเกิดจะถามขึ้นว่า ที่ไหนแล้ว? ไม่ต้องที่นั่น ที่นี้หรือ, ไอ้ปัญหามัน เกิดขึ้นที่ไหน มันก็ต้องที่นั่น. ไอ้ความถูกต้องนี้ หาพบได้ในที่ทุกหนทุกแห่ง และก็ปฏิบัติได้ในที่ทุกหนทุกแห่ง ที่คนมันมีความรู้สึกว่ เราไม่ยอมทนทุกข์อีกต่อไป เราจะปฏิบัติให้มันถูกต้อง.

ถ้าจะสรุปความก็ว่า เมื่อรู้สึกว่าเป็นทุกข์นั่นเอง และที่ที่รู้สึกว่าเป็นทุกข์นั่นเอง จะต้องบวนบวายเข้าไปหาความถูกต้อง; จะรอดตายแล้วมันจะมีประโยชน์อะไร, หรือ จะรอดต่อจวน ๆ จะเข้าโลงแล้วจะเอาไปไหน ป่วยการ; มันควรจะที่นี่และเดี๋ยวนี้ที่เรา จะต้องสนใจประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึงความถูกต้อง, แล้วก็ได้รับผลของความถูกต้อง อยู่ตลอดเวลา คือบรรลุธรรมะสูงสุด จนอยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการ.

ความถูกต้องมีอยู่อย่างนี้ มีไว้อย่างนี้ เพื่อประโยชน์อย่างนี้ ในที่ทุกหนทุก แห่ง ในทุกเวลา; ขอให้มองเห็นข้อนี้กันก่อน แล้วก็เกิดกำลังใจ คือความกล้าพอ ที่จะสนใจและปฏิบัติ ไม่เห็นว่าเป็นสิ่งลึกลับ หรือเหลือวิสัย. เดี่ยวนี้คนมันยังโง่เกินไป จนถึงกับว่ามันไม่มีระบบธรรมะนี้เลย ไม่มีสิ่งนี้อยู่ในโลกด้วยซ้ำไป.

เขาอยู่อย่างว่า ไม่รู้ว่าอะไรเป็นความผิด อะไรเป็นความถูกต้อง; คนพวกนี้ ก็คือมีอวิชชา อวิชชาห่อหุ้ม ก็อยู่ในความมืดของอวิชชา ไม่รู้แม้แต่ความผิด ไม่รู้แม้ แต่ความถูก.

เราก็ควรจะรู้จักเสียทีจะดีมั่ง; ไหน ๆ ก็จะเป็นพุทธบริษัทกันสักที ถ้าไม่ รู้เรื่องนี้ก็ไม่มีความหวัง.

: ความถูกต้องเป็นสภาวะของธรรมชาติ.

จะดูกันในแง่ของความเป็นธรรมชาติอีกแนวหนึ่งก็ยิ่งได้ ในฐานะที่เป็นสภาวะของธรรมชาติ; ความถูกต้องก็เป็นธรรมชาติหนึ่ง ธรรมชาติหนึ่ง หรือสภาวะหนึ่งของธรรมชาติ. ความผิดก็ของธรรมชาติ ความถูกต้องก็ของธรรมชาติ; ถ้าว่ากันที่จริงแล้ว มันก็มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่ง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

ธรรมชาติเหล่านั้นไม่มีความผิดพลาดหรือไม่มีความถูกต้อง. อันนี้ขอให้ฟังให้ดี เต็มใจที่จะหาว่าพูดตลกตลก กลับไป กลับมา สกัต์ตัวเอง. นี้ที่ได้พูดไปถึงธรรมชาติ ก็เพื่อให้รู้มันยิ่ง ๆ ขึ้นไปว่า โดยธรรมชาตินั้น มันไม่มีความผิดพลาด หรือไม่มีความถูกต้อง มันมีแต่กระแสปรุงแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา; ส่วนไอ้ความถูกต้อง หรือความผิดพลาดนี้มันอยู่ที่มนุษย์ : ถ้าการปรุงแต่งระบบใด รูปใด มันทำให้เราได้รับความสุข สะดวกสบาย มีผลดี เราก็บัญญัติมันว่า ความถูกต้อง, แต่ถ้าระบบใด ตอนไหน มันทำอันตรายแก่มนุษย์ มนุษย์ก็บัญญัติว่าเป็นความผิดพลาด เพราะมนุษย์มุ่งหมายแต่ความถูกต้อง.

ถ้ามันได้อย่างที่ต้องการ ก็เรียกว่าความถูกต้อง, ถ้ามันไม่ได้อย่างที่ต้องการ ก็เรียกว่าความผิดพลาด; นี่จะพูดว่ามนุษย์ว่าเอาเองก็ได้. ไอ้ธรรมชาติแท้ ๆ ไม่มี ความผิดพลาดหรือไม่มีความถูกต้อง มันมีแต่การปรุงแต่งไปตามกฎเกณฑ์ของมัน อย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ แน่นอนตายตัวเฉียบขาด.

นี่มนุษย์มันก็ต้องเกี่ยวข้องกับ การปรุงแต่งเหล่านี้ หรือบางทีก็เป็นการปรุงแต่งเสียเองในตัวสังขารของมนุษย์นั่นเอง. สิ่งใดพอใจอยู่ ทำให้อยู่เป็นสุขก็เรียกว่า ความถูกต้อง; สิ่งใดมันตรงกันข้าม ก็เรียกว่าความผิดพลาด.

ดังนั้นไอ้การบัญญัติ ๒ คำนี้ คู่นี้ มันก็ใช้แต่กับมนุษย์เท่านั้น. ถ้าสมมติว่าจะเผชิญว่ามีสัตว์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมันต้องการตรงกันข้าม เพราะมันไม่มีอะไรเหมือน

กับเรา มันตรงกันข้ามทุกอย่าง มันก็ต้องบัญญัติไอ้ความถูกต้องหรือความผิดพลาดนั้น อย่างกลับตรงกันข้าม : ที่มนุษย์ว่าความถูกต้อง จะเป็นความผิดพลาดของไอ้สัตว์พวกนั้น; ที่มนุษย์ว่าผิดพลาดนี้ จะกลายเป็นความถูกต้อง, ที่มนุษย์ว่าถูกต้อง ก็จะเป็นความผิดพลาด, ของสัตว์อีกพวกหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้ธรรมะนี้พูดกันสำหรับมนุษย์นี้เราจึงมีความถูกต้องหรือความผิดพลาดตามแบบของมนุษย์นี้ หรือตามแบบที่จะใช้กันได้กับมนุษย์นี้; ดังนั้นจึงเป็นที่ยุติลงไปได้ว่า ไอ้ความถูกต้องมันเป็นเป็นอย่างนี้ ๆ, ความผิดพลาดมันเป็นเป็นอย่างนี้ ๆ. โดยหลักของพระพุทธศาสนาก็ได้เหมือนกัน เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้นมีกฎเกณฑ์วางไว้สำหรับมนุษย์ชนิดนี้ มนุษย์อย่างในโลกนี้ อย่างในจักรวาลนี้ ตามธรรมดานี้; จะเป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทวดา เป็นพรหม เป็นมาร เป็นอะไรก็ได้ ใช้ระบบนี้ร่วมกันได้, คือความผิดพลาดอย่างเดียวกัน ความถูกต้องอย่างเดียวกัน.

ความถูกต้องนั้น เป็นสภาวะตามธรรมชาติ แล้วเราก็มานับบัญญัติอย่างนี้ว่าถูกต้อง อย่างนี้ว่าผิดพลาด ก็ควรจะรู้จักตัวเอง.

: ความถูกต้องเป็นกฎของธรรมชาติ.

ที่นี่จะดู**ความถูกต้องในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ**. นี่ก็คือว่า ถ้ามนุษย์ต้องการอย่างนี้ มนุษย์ต้องปฏิบัติอย่างนี้; กฎธรรมชาติมีอยู่อย่างตายตัวอย่างนี้. มนุษย์จะต้องระมัดระวังเอาเอง จะต้องเข้าไปหา จะต้องกระทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์นั้น ๆ แล้วแต่ว่ามนุษย์นี้จะต้องการผลอะไร : ใครต้องการผลอะไร ก็ทำให้ถูกต้องตามกฎนั้น ๆ ก็จะได้ผลอันนั้นมาไม่ต้องสงสัย.

อย่างในพระพุทธศาสนาก็ต้องการจะดับทุกข์ หมดปัญหา หลุดรอด มันก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของความดับทุกข์ ความหลุดรอด ความหมดปัญหา. ความถูกต้อง เป็นกฎของธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ ก็มีอยู่.

: ความถูกต้องเป็นหน้าที่ตามกฎหมายชาติ.

ที่นี้ดู (ความถูกต้อง) ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของชาติต่อไป : กฎเกณฑ์มันมีอยู่อย่างนั้น; มันมนุษย์จะดีมาแต่ไหน จะดีกว่านี้มาแต่ไหน มันก็ต้องยอมแพ้แก่กฎของธรรมชาติ, คือจะต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายของชาตินั้นเอง.

กฎของธรรมชาติมันมีอยู่ว่า ถ้าทำอย่างนี้จะมีผลอย่างนี้, ทำอย่างนี้จะมีผลอย่างนี้. มนุษย์ก็ต้องการจะรอดชีวิตอยู่ ต้องการจะมีความเจริญก้าวหน้า ก็ต้องทำหน้าที่ให้ตรงตามกฎของธรรมชาติส่วนนั้น; มนุษย์หน้าไหนจะอวดดี จะฝืนมันก็ลองดู ใครมีฤทธิ์เดชอะไรที่จะฝืนมันก็ลองดู.

แต่โดยที่แท้นั้นมันฝืนไม่ได้ คือจะฝืนพระเจ้า ฝืนกฎของพระเจ้า ฝืนกฎของธรรมชาติ หรือกฎของพระธรรมไปไม่ได้ ก็เลยเกิดเป็นหน้าที่ขึ้นมาเรียกว่า เป็นหน้าที่ เป็นกิจจะ เป็นกรณียะ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำให้เกิดความถูกต้องในฐานะที่เป็นหน้าที่.

สิ่งที่มีชีวิตชนิดเล็ก ดูด้วยตาไม่เห็นเป็นจุลินทรีย์ หรือเป็นเพียงเชื้ออย่างนี้ ก็มันก็มีหน้าที่เหมือนกันแหละ : มันต้องกิน ต้องถ่าย ต้องอะไรไปตามแบบของไอ้จุลินทรีย์ มันจึงจะรอดชีวิตอยู่ได้. มาประกอบกันเข้าเป็นกลุ่มๆ ประกอบกันเป็นพืชพรรณไม้ มันก็ยังมีชีวิตที่ต้องปฏิบัติตามกฎ หน้าที่ของชีวิต จนกระทั่งมาเป็นต้นไม้. ก็ต้นไม้ ต้องทำหน้าที่เพื่ออยู่รอด เพื่อเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ถ้ามันทำไม่ได้ มันก็ตายแหละ ไม่ต้องสงสัยละ. ที่มันรอดอยู่ได้ให้เราเห็นนี่ คือมันมีการกระทำที่ถูกต้อง มันก็เจริญงอกงามใหญ่โต.

ที่นี้สัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกัน มันต้องมีหน้าที่ตามที่ธรรมชาติกำหนดให้ ซึ่งมันพอจะรู้อันนี้ ตามสัญชาตญาณของสัตว์; ดังนั้นสัตว์มันก็ต้องกินอาหาร มันก็ต้องทำการบริหารชีวิตจนรอดอยู่ได้ ตามหน้าที่, แม้ที่สุดแต่จะต้องสืบพันธุ์ อย่าให้สูญพันธุ์อย่างนี้ มันก็เป็นหน้าที่ด้วยเหมือนกัน.

พอมาถึงมนุษย์ที่เรียกว่า เป็นสัตว์สูงสุดเพราะมีสติปัญญามาก และพูดจាកันได้สอนกันได้โดยรวดเร็วนี้ มันก็มีหน้าที่ละเอียด ประณีต สุขุมยิ่งขึ้นไปอีก. ทำหน้าที่นี้แล้ว ความเป็นมนุษย์ก็ถูกต้อง คือได้เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่สูงสุด.

หน้าที่จึงมีอยู่ เรียกว่าทุก ๆ ปริมาณจะดีกว่า. ปริมาณเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาณะ; แต่ในปริมาณนั้นมีการเคลื่อนไหวตามกฎ ตามหน้าที่ มันจึงเป็นปริมาณหนึ่ง ๆ อยู่ได้. เราเรียกว่า มีหน้าที่อยู่ทุก ๆ ปริมาณ; ทำหน้าที่ถูกต้องแล้วก็เป็นอย่างนั้น, แล้วก็เป็นอย่างนั้น, เป็นเซลล์ เป็นอะไร เป็นชีวิตขึ้นมา; ล้วนแต่มีหน้าที่.

: ความถูกต้องมีผลทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้.

ความถูกต้องเป็นหน้าที่ คือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำให้ถูกต้อง. ส่วนที่เมื่อเราทำความถูกต้องแล้ว ไม่ต้องขอร้องมันก็มีผลแหละ; มันก็มีผล เป็นความรอดอยู่ได้ หรือเป็นความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ไฉฉนั้นก็ขึ้นไปตามกฎของธรรมชาติ : ในเมื่อคนได้ทำหน้าที่ เราจึงได้รับผลรอดชีวิตมานั่งอยู่กันที่นี้. ถ้าไม่มีความถูกต้องอย่างที่กล่าวมาแล้ว ไม่มีหวังหรอก; ไม่ได้มานั่งคุยกันที่นี้อย่างในสภาพอย่างนี้หรอก.

ฉะนั้นสำนึกถึงอนุภาพ ถึงปาฏิหาริย์ ของความถูกต้องกันเสียบ้าง ว่ามันถึงขนาดที่ทำให้เรารอดชีวิตอยู่, ให้ได้ทำให้ดี ให้สูง ให้ประเสริฐยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้วก็ให้ได้ชิมรสของความดี ความประเสริฐที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่เรียกว่าอนุภาพของความถูกต้อง แล้วเป็นเอามาก อย่างน่าอัศจรรย์! จึงเรียกว่าปาฏิหาริย์แห่งความถูกต้อง, เราไม่ดูก็จะไม่เห็น ดูไม่เป็นก็ไม่เห็นเหมือนกัน; ต้องดูให้เป็นด้วย แล้วก็เห็นเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งกันอยู่อย่างลึกลับซับซ้อน : กระแสหนึ่งมันถูกต้อง มันจึงรอดมาเป็นคน และกำลังชวนขยายตะเกียกตะกายเพื่อให้ดียิ่ง ๆ

ขึ้นไป เพราะยังไม่จบเรื่องยังไม่จบ; ไขมันที่มันไม่ถูกต้องมันก็สูญหายละลายไปแล้ว. นี่ถ้ามันรอดอยู่ได้ มันก็เพราะมีความถูกต้อง จึงจะต้องสนใจกันให้เพียงพอ; **มีความสำคัญที่สุด.**

ไขมันที่มันสำคัญที่สุด นี่มันก็ ก็น่าหวั่นที่ว่า เราจะมองไปยังอะไรก็ได้; เตี้ยนี้ อาตมากำลังพูดว่า มันอยู่ที่ความถูกต้อง; แต่คราวอื่นก็พูดอย่างอื่น, จนถูกเขาด่า ว่า คราวนี้พูดอย่างนี้ คราวโน้นพูดอย่างโน้น คราวอื่นก็พูดอย่างอื่น; แต่แล้วก็พูดเรื่อง เดียวกัน คือเรื่อง**ที่ให้มันถูกต้อง และให้มันรอดอยู่ได้ ให้มันดีที่สุด.**

นี่มันขึ้นอยู่ที่คำพูด เราใช้คำได้หลาย ๆ อย่าง ที่จะเล็งถึงสิ่ง ๆ เดียวกัน ที่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับเรา. เตี้ยนี้พูดว่าความถูกต้อง, คราวนี้อาจจะพูดว่า ธรรมะหรือสัมมาทิฐิ หรือสันติวิถีกรรม หรืออะไรก็ได้ แล้วแต่จะพูดแหละ; แต่มัน เล็งถึงสิ่งที่เรียกว่าเป็นความถูกต้อง สำหรับจะรอดชีวิตอยู่และสำหรับจะดียิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ถ้าได้ฟังว่ามันหลายชื่อจริงเว้ย ก็ไปคิดดูให้ดี ว่าไขมันชื่อมันมันก็เล็งไป ถึงสิ่งเดียวกัน, คือการปรุงแต่ง**ที่มันถูกต้อง สำหรับมนุษย์จะได้เป็นมนุษย์ที่มีความ สงบสุข และก็ดีถึงที่สุดที่มนุษย์ควรจะดีได้; เรื่องมันมีเท่านั้นเอง.**

ขอให้มองเห็นโดยครบถ้วน โดยรอบตัว ว่ามันมีเท่านั้นเอง มันมีแต่เรื่องเท่า นี้เอง. เมื่อไขมันถูกต้องมันมีความสำคัญถึงขนาดนี้แล้ว เราก็ควรจะได้ศึกษาเรื่องนี้ กันให้ดีที่สุดเท่าที่เราจะทำได้.

ดังนั้นจึงอยากจะขอร้องว่า **ให้ทน ทนศึกษา.** ท่านทั้งหลายก็เคยทนเรื่องอื่น กันมามากแล้ว; ทนการศึกษาที่ทนมามากแล้ว หลายเรื่องแล้ว แล้วก็มาก ๆ ยาก ๆ ลำบากก็ทนได้; แต่ว่าไขมันเหล่านั้นมันให้ผลเล็กน้อย เพียงแต่รอดชีวิต อยู่ได้ ก็ยังแทบจะไม่ได้. เตี้ยนี้เรามาศึกษาเรื่องที่จะให้ผลมาก คือ**ให้รอดชีวิตอยู่ได้ ด้วย แล้วก็ได้รับสิ่งที่ดีของชีวิตนั้นเพิ่มขึ้น ๆ จนกว่าจะถึงระดับสูงสุดที่มันจะดีได้ จึง เรียกว่าควรจะอดทน.**

ควรจะทำความเข้าใจไปตั้งแต่ต้น มิฉะนั้นก็จะวงนอน จะนั่งโง่อยู่ตรงนี้
ทนไม่ไหวก็ต้องลุกขึ้นไป, ถ้ามันฟังไม่รู้เรื่องมันก็ต้องเป็นอย่างนี้.

อาตมาจึงขอร้องให้มีการเตรียม ให้มีการตระเตรียมสำหรับจะเข้าใจเรื่องนี้
ด้วยการตระเตรียมที่มันเพียงพอ.

องค์ประกอบของการศึกษาเรื่องต่าง ๆ (ในกรณีนี้ คือเรื่องความถูกต้อง).

องค์แห่งการศึกษา หรือองค์ประกอบเพื่อการศึกษาเรื่องนี้มีอยู่หลายข้อ;
แล้วก็จะถือโอกาสให้ท่านทั้งหลายได้ศึกษา เรื่ององค์ประกอบแห่งการศึกษาต่าง ๆ นี้
พร้อมกันไปเลย; คือจะไม่ได้ศึกษาแต่เรื่องความถูกต้องหรอก, จะศึกษาเรื่ององค์
ต่าง ๆ ที่จะใช้เพื่อการศึกษาอะไรก็ได้พร้อมกันไปในตัว, แต่ในวันนี้จะแสดงในข้อที่ว่า
มันเพื่อศึกษาความถูกต้อง, เป็นวิธีการศึกษาที่จะเอาไปใช้ศึกษาอะไรก็ได้ พร้อมกันไป
กับที่จะบอกในวันนี้ว่า “เรื่องความถูกต้อง”.

องค์ประกอบหรือส่วนประกอบ สำหรับการศึกษาเรื่องหนึ่ง ๆ นั้น มันก็มีอยู่
มากและไม่ค่อยมีใครเอามาพูด หรือเอามาพูดมันก็น้อยไป เช่นโดยมากก็มักจะถาม
กันอยู่แต่ในวงจำกัด ตามวิธีพูด วิธีถามว่า มันคืออะไร? ว่ามันมาจากอะไร? หรือว่า
มันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร? มันจะดับไปอย่างไร? มันให้โทษอย่างไร? มันให้คุณอย่างไร?
และทำอย่างไรจึงจะได้มันมา? นี้.

เท่าที่พบในพระบาลีมากที่สุดก็พอเพียง ๖-๗ อย่างนี้; แต่ถ้าเราจะสังเกตดู
ให้ละเอียด เราก็คงพบได้เหมือนกันว่า มันยังมากกว่านั้น, อาตมาจึงอยากจะทำ
หมด สำหรับจะมาชี้ให้เห็นว่า มันจะศึกษากันได้ที่แ่ง คัมภีร์.

ถ้ามันมากไปจนเพื่อ มันก็ไม่ต้องก็ได้, แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ได้มากไปจนถึงกับเพื่อ; ฉะนั้นขอให้สังเกต คอยกำหนดจดจำ. มันอาจจะมาถึง ๑๐ แ่ง ๑๐ มุม; หรือ ๒๐ แ่ง ๒๐ มุม ก็ไม่แน่.

เฮ้, ก็จะเริ่มลำดับว่า:-

: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๑ : ลักษณะของมัน.

ในแ่งที่ ๑ ก็คือลักษณะของมัน. ในที่นี้ก็คือ ลักษณะของความถูกต้อง. *อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง?* มันก็คือถูกต้อง; ก็เหมือนกับไม่ได้ตอบอะไร มันเป็นการบ้าน ทูบดินว่ามันถูกต้อง. ที่ว่ามันถูกต้องนั้นก็คือ มันให้ประโยชน์ ที่เราควรจะได้รับโดยแท้จริง; นี้เรียกว่ามันถูกต้อง. ก็เป็นอันว่า มันไม่ทำอันตรายเรา มันไม่ทำอันตรายใคร, แต่มันให้ประโยชน์ที่ควรจะได้รับทั้งแก่เราและแก่ผู้อื่น; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันถูกต้อง.

ถ้าตามหลักพุทธศาสนาก็จะกล่าวว่ มันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา; คือมันพอดี มันไม่สุดเหวี่ยงทางซ้าย มันไม่สุดเหวี่ยงทางขวา อย่างที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ในโลกนี้.

ถูกต้องและพอดี ๆ ถูกต้องหรือพอดี มันก็ให้เกิดผลตรงตามที่เราต้องการ. เมื่อถูกต้องมันจึงจะรอดชีวิตอยู่ นี่ขอให้มองดูกันที่ที่นี้ก่อน. ให้มองดูไปที่ชีวิต แล้วก็พบว่า ไม้ตัวชีวิตนั้นแหละคือตัวความถูกต้อง; เพราะว่าถ้าไม่ถูกต้อง มันจะไม่เหลือชีวิตอยู่, มันจะตายไปแล้ว. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าถูกต้อง มันก็ให้ผลเป็นชีวิตที่ดำรงอยู่ เราก็ควรจะดูความถูกต้องที่ตัวเราเอง ที่กำลังมีชีวิตอยู่; ดังนั้นชีวิตนี้ก็อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า อย่าเอากันแต่เพียงว่าไม่ตาย, นั้นสำหรับสอนลูกเด็ก ๆ ในโรงเรียน.

ชีวิตคือความเป็นอยู่, เด็ก ๆ เขาก็ท่องไว้แต่เพียงเท่านั้น. ถ้าว่าเรื่องธรรมะมันก็ต้องหมายความว่า มันรอดอยู่ แล้วมันก็นำเนินไปจนได้สิ่งสูงสุด และก็ให้ชีวิตอีกแบบหนึ่งคือไม่รู้จักตาย : จิตนี้ได้สัมผัสพระนิพพาน ที่เรียกว่าเป็นอมตะ ไม่รู้จักตาย กลายเป็นได้พบชีวิตชนิดอื่น ไม่ใช่ชีวิตชนิดที่รู้จักตายนั้น.

ชีวิตนี้มันต้องหมายความว่า มันรอดอยู่ได้; และมันก็เดินไป ๆ จนกระทั่งไปถึงไอ้สิ่งซึ่งไม่รู้จักตาย. ถ้าเห็นชีวิตที่ไหน จะเห็นความถูกต้องที่นั่น; เพราะถ้าไม่มีความถูกต้อง ไอ้ชีวิตนี้มันก็ไม่มีอยู่ได้. นี่ชีวิตคือสัญลักษณ์ของความถูกต้อง.

ฉะนั้นจึงว่าเป็นสันทิฏฐิโก มองดูที่ตัวเอง รู้สึกได้เอง : **เพราะมีความถูกต้อง อยู่จึงรอดชีวิตอยู่.**

เรื่องกินอาหารก็ถูกต้อง ถ่ายก็ถูกต้อง บริหารกายใด ๆ ก็ถูกต้อง เป็นอยู่ก็ถูกต้อง มันจึงรอดชีวิตอยู่. ถ้าจะแจกเป็นรายละเอียดมันก็มากมายแหละ; แต่มารวมอยู่ที่ว่า **เรามันทำถูกต้อง จึงไม่ตาย**; ให้มองเห็นตัวความถูกต้องว่า มันก็อยู่ที่ชีวิตที่มันดำรงอยู่ได้.

นี่ข้อที่ ๑ นะ ว่าลักษณะของมันก็คือ **ความถูกต้องพอดี จนเป็นตัว เป็นชีวิตนี้ อยู่ได้.**

: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๒ : อุปมาของมัน.

เอ้า, ที่นี่ก็ดูความถูกต้องในแ่งที่ ๒ คืออุปมาของมัน. บรรดาสิ่งที่มีคุณลักษณะแล้ว จะต้องมียุพมาที่เปรียบได้เสมอไป.

ท่านทั้งหลายจะเปรียบความถูกต้องนี้ว่า เหมือนกับอะไร?

อาตมาเปรียบความถูกต้องนี้ว่า เหมือนกับญาติมิตรสหาย หรือพระเจ้า. ไอ้ญาตินี้มันคนรักเราหวังดีต่อเรา, ฉะนั้นความถูกต้องนั้นมันช่วยเรา เราต้องถือว่าความถูกต้องมันเป็นญาติของเรา รับรู้เรา ช่วยเรา เป็นมิตรสหายของเรา; ทีนี้ถ้าว่ามันจะเป็นชั้นสูงก็เป็นพระเจ้า : ความถูกต้องนี้เป็นพระเจ้าของเรา สำหรับเรา. เปรียบเหมือนกับเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นพระเจ้าของเรา; หรือเป็นอะไรทุก ๆ อย่างที่หวังดีต่อเรา ที่เป็นประโยชน์แก่เรา.

คำว่า “ญาติ” หรือ “มิตร” นั้น เขาแปลว่า “ผู้หวังดี, ผู้รู้สึกอยู่แต่ความหวังดีในบุคคลนั้น”; ฉะนั้นไอ้ผู้หวังดี ก็เรียกว่าญาติ ว่ามิตร ว่าผู้หวังดี ว่ามันสูงสุดอยู่ที่พระเจ้า, เพราะว่าพระเจ้านั้นเขามอบหน้าที่ไว้ หรือบัญญัติไว้ ให้พระเจ้านั้นเป็นผู้ช่วยทุกสิ่งทุกประการ ที่จะช่วยให้รอด ช่วยให้เจริญ ช่วยให้ก้าวหน้า. อุปมาของความถูกต้องนี้ก็คือ **ญาติหรือมิตรหรือพระเจ้า หรืออะไรก็ได้ ที่คล้าย ๆ กันนั้น.**

: หลักการศึกษาความถูกต้องแง่ที่ ๓ : ประเภทของมัน.

ที่นี้ในลักษณะที่ ๓ จะมองดูโดยการแยกแยะออกไป เรียกว่าประเภท คือโดยประเภท. ความถูกต้องนี้ **ถ้าว่าโดยเวลา ก็ถูกต้องทั้ง ๓ เวลา คืออดีตก็ดี ปัจจุบันก็ดี อนาคตก็ดี** ต้องมีความถูกต้อง. ถ้าอดีตมันผิดเสียแล้ว มันยากที่ว่าปัจจุบันจะดีได้, หรือว่าถ้าปัจจุบันมันผิดเสียแล้ว ไม่มีความถูกต้องแล้วก็ มันคงเป็นไปได้ที่ว่าอนาคตมันจะดี; ฉะนั้นเราให้มันถูกต้องทั้ง ๓ เวลา ทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน : ความถูกต้องที่เป็นอดีต ความถูกต้องที่เป็นปัจจุบัน ความถูกต้องที่เป็นอนาคต. ถ้ากล่าวโดยเวลาเป็นหลัก เราก็ได้ความถูกต้อง ๓ ประเภทอย่างนี้.

ที่นี้ถ้าเราจะเอาฐานที่ตั้ง **สมมุติฐานเป็นหลัก** เราก็อาจจะได้ความถูกต้องถึง ๔ ประเภทก็ได้; คือความถูกต้องทางกาย, ความถูกต้องทางวาจา, ความถูกต้องทางจิต, และความถูกต้องทางความรู้ ทางสติปัญญา ทางทฤษฎี รวมเรียกว่า **ทางทฤษฎี.**

ถูกต้องทางกาย หมายความว่า ที่เกี่ยวกับกายมันถูกต้อง; **ถูกต้องทางวาจา** คือการกระทำทางการพูดจามันถูกต้อง; **ถูกต้องทางจิต** คือ การดำรงทางจิตมันถูกต้อง มันไม่วิปริต; ส่วนทฤษฎีนั้นคือความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจอะไรต่าง ๆ ซึ่งมันไม่ใช่อันเดียวกับจิต, แมว่ามันจะอาศัยจิตแสดงตัวออกมา มันก็เป็นอีกอันหนึ่ง, เรามีจิตดี ปกติ แต่เราอาจจะมีความเห็นผิด เชื่อผิด เข้าใจผิดก็ได้, นี่เป็นส่วนทฤษฎีจะต้องถูกต้องด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้นขอให้ขยายออกไปถึง ๔ คือกาย วาจา จิต และทิวฐิติ. บางคนอาจจะจัดอย่างอื่น โดยเอาทิวฐิติไปรวมกับจิต นี่มันก็ฟังยาก เพราะว่าจิตมันหยุดอยู่เพียงแต่เป็นสมาธิก็เรียกว่าถูกต้องแล้ว มันไม่เลยไปถึงปัญญาหรือสัมมาทิวฐิติ. ดังนั้นเราถือไว้เป็นหลักสัก ๔ อย่างก็จะสมบูรณ์ หรือว่าแน่นอน; คือกายก็ถูกต้อง วาจาที่ถูกต้อง จิตก็ถูกต้อง ทิวฐิตินึกคิดความเห็นก็ถูกต้อง. นี่ความถูกต้องก็จะได้ถึง ๔ อย่าง.

ทีนี้ถ้าจะแจกตามหลักธรรมะ ที่รู้กันอยู่ทั่วไปในพระศาสนา ก็เรียกว่ามีแปด, ๘ ส่วน ๘ องค์ คืออริยมรรคมีองค์แปด, ซึ่งจะไม่อธิบายแล้ว เพราะว่าจำได้กันอยู่ทุกคนแล้ว สวดมนต์กันอยู่ทุกวันแล้วเรื่องอริยมรรคมีองค์แปด :-

๑. สัมมาทิวฐิติ ถูกต้องทางความคิดเห็น,
๒. สัมมาสังกัปปไป ถูกต้องในทางความปรารถนา;
๓. สัมมาวาจา ถูกต้องในการพูดจา,
๔. สัมมากรรมมัณโต ถูกต้องในการกระทำทางกาย,
๕. สัมมาอาชีโว ถูกต้องในการดำรงชีวิตอยู่;
๖. สัมมาวาจาโม ถูกต้องในความพากเพียร,
๗. สัมมาสติ ถูกต้องในการดำรงสติ,
๘. สัมมาสมาธิ ถูกต้องในการปักใจไว้อย่างมั่นคง.

มันก็ ๘ องค์ตามองค์ของอริยมรรค ก็เรียกว่า เรามีความถูกต้องถึง ๘. เมื่อแยกออกมาอย่างนี้ได้ ๘; ทีนี้ที่ถูกต้อง ๑๐ ก็เติมเข้าไปอีก ๒ องค์ เป็นสัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ; สัมมาญาณะคือความรู้หรือญาณะนะ ถูกต้อง, สัมมาวิมุตติ คือหลุดพ้นไปอย่างถูกต้อง; ก็เลยเป็น ๑๐.

ไอ้เรื่องความถูกต้อง ๑๐ นี้ ก็มีอยู่ในพระบาลี, ไม่ใช่เป็นของนอกบาลี หรือไปหามาจากที่อื่น มันมีอยู่ในพระบาลี; แต่เนื่องจากไม่ค่อยเอามาพูด หรือไม่จำเป็นจะต้องพูด เพราะว่าถ้ามันถูกต้องครบองค์แปด แล้วมันก็จะพอ, ไอ้สัมมาญาณะ หรือสัมมาวิมุตติ สองข้อตอนท้ายนั้นมันมาเอง.

นี่ถ้ามันถูกต้อง ๘ องค์ ตามมรรคมืองค์แปดแล้วอีก ๒ ข้อนั้นไม่ไปไหนเสีย มันมาเอง; ฉะนั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ค่อยทรงนำมาแสดง ทรงแสดงแต่เพียง ๘ องค์. แต่ที่แสดงครบถึง ๑๐ นี้ก็มีอยู่บ่อย ๆ อาตมาเคยพบที่แรกก็ว่า ไอ้ของมันเป็นของเถื่อน หรืออะไรที่มาตั้ง ๑๐. ต่อมาคั่นดูในพระบาลี ก็พบเหมือนกัน มีอยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน, แต่ไม่ได้เอามาแสดงไปเสียทุกกรณี เหมือนกับเรื่องของมรรคมืองค์แปด.

นี่ก็จะเห็นได้ว่า เราอาจจะจำแนกธรรมะข้อใดข้อหนึ่ง ออกไปได้หลาย ๆ ประเภท แล้วแต่จะเอาอะไรเป็นหลัก : ถ้าว่าเอาเวลาเป็นหลัก ก็จะได้ ๓ ประเภท; เอาที่ตั้งเป็นหลักก็จะได้ ๔ ประเภท; เอาองค์ปฏิบัติเป็นหลักก็จะได้ ๘ ประเภท, หรือ ๑๐ ประเภท รวมทั้งผลของมันด้วย.

นี่เรียกว่าประเภทของความถูกต้อง. ที่สำคัญที่สุด ก็ขอให้มีความถูกต้อง ๔ ประเภท หรือองค์ ๔ : **ถูกต้องทางกาย** **ถูกต้องทางวาจา** **ถูกต้องทางจิต** **ถูกต้องทางทิวฐิ** - ความคิดเห็น รวมทั้งความเข้าใจ หรือความเชื่อถือ.

: หลักการศึกษาความถูกต้องแ่งที่ ๔ : ภาวะตรงกันข้ามของมัน.

ที่นี้ก็มาถึงองค์ที่ ๔ เรียกว่าไอ้ภาวะตรงกันข้าม. นี่ก็เป็นเรื่องมนุษย์เราบัญญัติเหมือนกัน. ถ้าว่ามันตรงกันข้ามเพราะมันให้ผลต่างกัน เราก็เรียกว่าภาวะตรงกันข้าม.

เรื่องของความถูกต้องนี้ เราก็มาดูอีกทางหนึ่ง คือมันตรงกันข้าม คือความผิดพลาดนั่นเอง, ในภาษาบาลีก็เรียกว่า “มิจฉัตตะ”. เมื่อความถูกต้องมี ๑๐, มิจฉัตตะก็มี ๑๐ คือกลับกันเสีย. นี่มันผิดทั้งหมดแหละ ทุกประเภทแหละ : เรื่องอดีต ปัจจุบันอนาคตมันก็ผิด; เรื่องทางกาย ทางวาจา ทางจิต ทางทิวฐิมันก็ผิด; เรื่ององค์แปด มันก็ผิดหมดเป็นมิจฉาไปหมด : เป็นมิจฉาทิวฐิ มิจฉาสังกัปโป มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันโต มิจฉาอาชีโว มิจฉาวายาโม มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ นี่มันก็ผิด.

นี้ควรจะเหลียวดูเหมือนกัน; ถ้าจะเข้าใจความถูกต้องให้สมบูรณ์ที่สุด ก็ควรจะเหลียวดู*ความผิดพลาด* ซึ่งมันตรงกันข้าม มันจึงเป็นองค์อันหนึ่ง ซึ่งเราก็จะต้องหยิบขึ้นสำหรับศึกษา.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๕ : สมุทัยของมัน.

ที่นี้ต่อไปองค์ที่ ๕ ก็จะใช้เรียกว่า **สมุทัย-แดนเกิด**, เป็นที่เกิดขึ้นมา; สมุทัย ๆ เป็นแดนเกิดขึ้นมา. *ความถูกต้องเกิดมาจากอะไร?* ความถูกต้องมันก็ต้องเกิดมาจากความรู้. ถ้าความถูกต้องเป็นการกระทำ มันก็ต้องมาจากความรู้ที่ถูกต้อง. แล้ว*ความรู้ที่ถูกต้องมันจะมาจากอะไร?* มันก็มาจากการที่ได้ผ่านมาตลอดเวลา ซึ่งไม่ค่อยจะมีคำเรียกเฉพาะนักหรือ; มันเป็นคำที่ไม่ได้บัญญัติ ก็ไม่ทราบว่าจะเรียกอย่างไรดี; ว่าความรู้มันเกิดจากการที่ได้กระทำ หรือได้ผ่านไปแล้ว. เช่นเรารู้ว่าเกลือเค็ม ความรู้ว่าเกลือเค็มนี้ มาจากมันได้ผ่านเกลือไปแล้ว คือมันได้กินเกลือไปแล้ว; หรือน้ำตาลหวานหรืออะไรนี้ มันก็รู้เพราะว่ามันได้กินน้ำตาลแล้ว.

นี้*ความทุกข์ความสุข*ก็เหมือนกัน : จะรู้ว่าความสุข ความทุกข์ ก็เพราะมันได้ผ่านไปแล้ว. สิ่งที่ทนไม่ไหวเรียกว่าความทุกข์, สิ่งที่สบายดี ก็เรียกว่าความสุข. นี้เรียกว่าความรู้. **ไ้ความถูกต้องนี้ มันต้องมาจากความรู้;** ซึ่งความรู้สึกนั่นเอง จะบอกให้ว่ามันเป็นอย่างไร, คือมันจะบอกให้ว่า ควรเอาหรือไม่ควรเอา.

เช่นว่าเด็ก ๆ เมื่ออยู่ในท้องแม่ มันก็ไม่มีทางที่จะรู้สึกอะไรนัก; แต่พอมันคลอดออกมาจากท้องแม่มันก็เริ่มผ่านสิ่งต่าง ๆ เช่นผ่านอากาศร้อน ผ่านอากาศหนาว มันก็มีความรู้สึกขึ้นมาเองว่านี่ความรู้สึกอย่างนี้เป็นอย่างนี้ความรู้สึกอย่างนั้นเป็นอย่างนั้น. มันรู้เรื่องหนาวเรื่องร้อนแล้ว, แม้ว่ามันจะไม่รู้จักชื่อเพราะเรียกไม่ถูก ยังพูดไม่เป็น ยังพูดไม่ได้ แต่มันก็มีความรู้เรื่องหนาว เรื่องร้อนอย่างนี้; แล้วมันก็โตขึ้นมาเรื่อย มันก็รู้อะไรมากกว่านั้น. ไอ้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของมันไปสัมผัสอะไรเข้ามากขึ้น ๆ มันก็รู้ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, นี้เรื่องทางภายนอกมันก็รู้. ต่อมามันก็รู้

ละเอียดเป็นถึงเรื่องทางภายใน คือความอรร่อยขึ้นมา แล้วก็เกิดรัก เกิดหวง เกิดยึดถือขึ้นมา กระทั่งเกิดรู้สึกถือเนื้อถือตัว ถือเกียรติ ถือยศอะไรขึ้นมา. **ไม่มีใครได้สอน ชีวิตสอนเอง** : การผ่านไปนั้นแหละมันจะสอนให้ทำอะไรเป็นอย่างไร. แล้วเรียกชื่ออะไรก็ไม่รู้, ต่อมาค่อยรู้ ค่อยรู้ว่า เขาเรียกชื่อกันว่าอย่างนั้น เรียกชื่อกันว่าอย่างนี้ ว่าสบาย ว่าไม่สบาย. อย่างเด็ก ๆ ยังเล็กเกินไป ไปขยำเอาไฟมันก็รู้ว่าร้อน, แต่ไม่รู้ว่าเป็นเรียกว่าร้อน มันไม่รู้จนกว่าจะได้รับการสั่งสอนว่า นี่เรียกว่าร้อน; หรือมันจะไปกินของอรร่อย มันก็รู้สึกอยู่ในความรู้สึกทางลิ้น มันไม่รู้ว่าเป็นเรียกว่าอะไร, ต่อเมื่อได้ยินเขาบอกทีหลังว่าอย่างนั้นเรียกว่าอรร่อย มันจึงค่อยรู้ว่าอรร่อย ๆ. มันรู้เพิ่มขึ้น ๆ โดยชื่อทีหลัง แต่ว่าโดยสัมผัสแล้วมันรู้ ๆ ๆ เรียกว่ามันสอนให้เอง จนมันรู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร; แล้วในที่สุดมันก็รู้ละเอียดขึ้นไปถึงเรื่องความคิด ความนึก ความรู้สึก อย่างนี้เขาเรียกว่าความโลภ อย่างนี้เขาเรียกว่าความโกรธ อย่างนี้เขาเรียกว่าความหลง นี่เพิ่งรู้ทีหลัง, แต่ความรู้สึกที่เป็นตัวความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้น มันรู้สึกก่อนแล้ว มันได้สัมผัสแล้ว.

ทีนี้ต่อมามันรู้สึกว่ามันขึ้นไปอีก คือว่า เมื่อโลภะ -ความโลภ หรือราคะ -ความกำหนัดเกิดขึ้นแล้ว เป็นอย่างไร ๆ : นี่ค่อยรู้ว่าร้อนเหมือนไฟ ร้อนเหมือนไฟ และค่อยรู้จักชื่อกันทีหลังว่าราคะ โลภะ โทสะ; นี่ค่อยรู้จักกันทีหลัง.

การที่มันรู้สึกต่ออะไรเข้าไปครั้งหนึ่งก็เรียกว่ามันเป็นความรู้ที่เราจะเรียกว่า **วิชชาขั้นต้น ๆ** : รู้ว่ารูป เสียง กลิ่น รส เป็นอะไร, รู้สึกว่าสุขเวทนาเป็นอย่างไร ทุกขเวทนาเป็นอย่างไร อทุกขมสุขเวทนาเป็นอย่างไร, นี่มันค่อยรู้ ๆ ขึ้นมา นี่ก็เป็นวิชา; จนกระทั่งรู้แยกเป็น ๒ ฝ่ายว่า ถ้าไอ้อย่างนี้มาแล้วก็เดือดร้อนทุกที, ถ้าอย่างนี้มาแล้วสบายทุกที; เขาก็รู้จักแยกเป็นความผิดหรือความถูกต้องขึ้นมา รู้จักความผิดพลาด รู้จักความถูกต้องขึ้นมา.

ดังนั้น เราจึงถือว่า **คนนี่รู้จักความถูกต้องหรือความผิดพลาด โดยที่ชีวิตมันได้ผ่านสิ่งเหล่านั้นมา; เรียกว่าชีวิตสอนให้.**

นี่ก็ไม่ใช่ว่า จะปฏิเสธบุญคุณของครูบาอาจารย์; ครูบาอาจารย์นี่จะสอนเรื่องชื่อเรียกเสียมากกว่า ว่าเรียกชื่อว่าอะไร ครูบาอาจารย์จะสอน; แต่ถ้าเป็นตัวจริงแล้วสอนกันไม่ได้, **ไอ้บิณฑมนสอนเอง มัสมัสมัดเอง มัมนรู้สึกลงเอง**; นั่นแหละเรียกว่า **เป็นตัววิบวาในสิ่งนั้นแท้จริง** โดยความรู้สึก.

ต่อมารู้จักเรียกชื่อ เหมือนกับที่เราสอน เราเทศน์ เราบรรยาย นี่มันเป็นเรื่องบอกชื่อเสียมากกว่า; ไอ้ตัวจริงนั้นมนุษย์รู้สึกได้ด้วยใจ สัมผัสได้ด้วยใจ นับตั้งแต่อยู่ในครรภ์บิดามารดามาก็เดี๋ยว แต่มันน้อยมาก; พอออกมาจากครรภ์มารดาแล้ว ก็เริ่มรู้ ๆ ๆ ๆ จนรู้ไปทุกสิ่งทุกอย่าง รู้สุข รู้ทุกข์ รู้อะไร ตามที่จะรู้ได้เอง รู้ทุกอย่าง, แต่ไม่ละเอียด สูงสุดเด็ดขาดพอถึงจะรู้เรื่องมรรคผลนิพพานได้ จึงต้องได้รับคำสั่งสอนชี้แจงประกอบเข้ามาบางอย่างจึงค่อยรู้ได้ แต่โดยเนื้อแท้แล้วรู้เองมากกว่า. ไม่ใช่จะลบหลู่บุญคุณครูบาอาจารย์หรือพระพุทธเจ้า; แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ยังตรัสว่า **รู้เองนั่นแหละ รู้เองหรือสันติภูมิก่อนนั่นแหละ คือความรู้ที่แท้จริง**, จึงมีการบอกให้รู้ออกมาจากภายในด้วยญาณ ด้วยปัญญา ด้วยอะไรของตนเอง, อย่าต้องเชื่อตามบุคคลอื่น เพราะมันไม่จริง ไม่ลึกมากเท่าที่รู้เอง.

ดังนั้น **สิ่งที่เรียกว่าปัญญา หรือวิบวา หรือญาณะ หรืออะไรก็ตาม บิณฑมนสอนให้เอง**; ถึงแม้ว่าเราจะมีการปฏิบัติแล้วจึงรู้, ไอ้การปฏิบัติที่นั่นแหละมันสอนให้เอง ไอ้การปฏิบัติที่นั่นมันเป็นตัวชีวิตด้วยเหมือนกัน, ดังนั้นจึงเรียกว่าไอ้การกระทำ การเปลี่ยนแปลง การเป็นไปในชีวิตนี้ มันสอนให้คนเรารู้ **สิ่งที่เราเรียกว่าวิชา ๆ ๆ** ขึ้นมาตามลำดับ. เช่นว่าเด็กทารกรู้ว่าไฟไม่ควรจับ นี่มันรู้ของมันเองก็ได้ ไม่ต้องมีใครสอนก็ได้ เพราะมันได้ไปจับไฟเข้าแล้ว. เด็กเล็ก ๆ มันชอบจับแมลงสวย ๆ เล่นโดยที่ไม่รู้ว่าเป็นแมลงอะไร; ทีนี้มันก็ไปจับเอาแมลงที่มันต่อยเจ็บเข้าที่หนึ่ง ทีหลังมันก็ไม่จับอีก; นี่มันก็รู้ได้โดยการเป็นไปในชีวิตนั้น. วิชานี้จะเพิ่มขึ้น ๆ ๆ.

ถ้าว่าเขาเป็นคนรู้จักสังเกต เขาก็จะสังเกตได้เองว่า **ไอ้โลภะเกิดขึ้นทุกที**

เป็นไฟทุกที, รากะเกิดขึ้นทุกทีเป็นไฟทุกที, โทสะเกิดขึ้นทุกทีเป็นไฟทุกที; ค่อย ๆ รู้ไปเอง. บางทีก็ไม่รู้จักชื่อ; ต่อมาก็ได้รับการศึกษารู้จักชื่อ, ต่อมาก็ได้รับการศึกษาให้เห็นละเอียด ๆ มากไปกว่านั้น จนถึงกับว่าเกลียด รังเกียจกิเลส ต้องการความไม่มีกิเลส เขาก็บรรลุมรรคผลได้.

เมื่อยังไม่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เขาก็รู้เองกันทั้งนั้นแหละ จะเป็นปัจเจกพุทธเจ้า หรือจะเป็นอะไรก็ตาม ท่านต้องรู้ได้เองโดยไม่มีใครมาสอนให้. ที่นี้เมื่อเกิดพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ท่านรู้มาก จนช่วยสอนให้ได้ เพื่อประหยัดเวลาให้ได้มาก; ดังนั้น ถ้ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็อประหยัดเวลาได้มาก ไม่ต้องค้นเอง รู้เองอะไรไปเสียหมด; แต่ก็ไม่พ้นไปจากความรู้สึกด้วยตนเองในภายใน คือด้วยจิตใจด้วยสันทิฏฐิโก.

นี่คือคำตอบว่า **ที่เกิดของความถูกต้อง มันก็อยู่ที่วิชา** ซึ่งตรงกันข้ามจากอวิชา; วิชาให้เกิดความรู้ถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง, อวิชาทำให้เกิดความรู้ผิดพลาด ปฏิบัติผิดพลาด. **วิชา อวิชานี้ เป็นสมุทัยของความถูกต้องหรือความผิดพลาด.**

ตามปกติจะเป็นไปตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอย่างที่ว่ามาแล้ว; แล้วที่โดยบุคคลมาสอนให้นี้เป็นส่วนประกอบ จะถือว่าเป็นส่วนน้อยก็ได้. **ที่ชีวิตสอนให้เองนั้น เราเรียกว่าโดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ของธรรมชาติ.** นี้ความรู้ได้เกิดขึ้นมาอย่างนี้ เป็นสมุทัยของความรู้อย่างถูกต้อง หรือความผิดพลาด. นั้นเรียกว่าสมุทัยนะ : สมุทัย ของความถูกต้อง.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๖ : สมุฏฐานของมัน.

ที่นี้ข้อที่ ๖ จะเรียกว่า**สมุฏฐาน.** สมุทัย-เหตุที่เป็นแดนเกิด, เป็นเหตุให้เกิด. **สมุฏฐาน** แปลว่า **ที่หรือฐาน เป็นเหตุให้เกิด หรือเป็นที่สำหรับศึกษาก็ได้.** ใต้สมุฏฐานของความรู้ถูกต้องหรือผิดพลาดนี้ มันก็ได้แก่มนุษย์นั่นเอง เพราะมนุษย์นี้มันประกอบ

อยู่ด้วยธาตุ ๖. เรื่องฐานหกนี้ทุกคนรู้จักอยู่แล้วจะไม่ต้องเสียเวลาอธิบาย ว่าธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ มีอยู่หกธาตุ. ที่ธาตุทั้งหกนี้ เป็นสมุฏฐานที่เราจะอาศัยเป็นที่ตั้งสำหรับให้เกิดความรู้ถูกต้องหรือความรู้ผิดพลาด; เพราะว่าไอ้ตัวคนเราประกอบอยู่ด้วยธาตุหก. ถ้าเอามารวมกันเสียเป็นคนคนหนึ่งนี้ มันคลุมเครือ รู้ความถูกต้องหรือความผิดพลาดได้ยาก; สู้แยกออกไปในขั้นแรกนี้ว่า มันประกอบอยู่ด้วยธาตุหก มันจะได้ดูที่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, หาความผิดพลาด หรือดูความผิดพลาด หรือดูความถูกต้องได้ง่าย.

แต่ที่สำคัญที่สุดนั้น ขอให้สนใจที่ธาตุวิญญาณ หรือวิญญาณธาตุ. ในร่างกายมนุษย์นี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุว่างนั้นไม่สำคัญหรอก, สำคัญอยู่ที่วิญญาณธาตุ เพราะวิญญาณธาตุนี้จะเป็นที่ตั้ง เป็นสมุฏฐานให้เกิดความรู้ เกิดวิชา เกิดอวิชา เกิดอะไรก็ตามที่มันเป็นสมุทัย. ไอ้สมุฏฐานนี้มันเป็นที่ตั้งเหมือนกับแผ่นดิน; สมุทัยเหมือนกับคนหรือสัตว์ ที่มันทำงานอยู่บนแผ่นดิน.

เรามีธาตุทั้งหก สำคัญอยู่ที่วิญญาณธาตุ อันนี้จะเป็นสมุฏฐาน ให้เรา : รู้ความถูกต้องหรือรู้ความผิดพลาด; ฉะนั้นเราสนใจในตัวเราที่ตั้งอยู่เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ และโดยเฉพาะธาตุวิญญาณ.

ดูความเคลื่อนไหวของกาย ดูความเปลี่ยนแปลงของจิต; ดูความเคลื่อนไหวของร่างกายดูความเปลี่ยนแปลงของจิตอยู่ตลอดเวลาที่แล้วก็แล้วกัน : จะลุก เดิน ยืน นั่ง นอน หรืออยู่ในอิริยาบถไหน ถ้าสติในภายในกำหนดการเคลื่อนไหวของกาย และความเปลี่ยนแปลงของจิต แล้วจะรู้อะไรมากขึ้น. หมายความว่าที่นั่นเป็นโรงเรียน เป็นบทเรียน เป็นห้องเรียน; ฉะนั้นอย่ากลายเป็นคนโง่ คนให้เวลามันล่องไปเพ้อๆ เลื่อนลอยไปอย่างนั้น ไม่ได้ดูแม้แต่ไอ้ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายและของจิต.

คนโดยมากเป็นคนโง่ เป็นคนขี้เกียจ ไม่ได้เฝ้าดูร่างกายและจิตด้วยสติ เขาจึงไม่ได้รู้อะไร ไม่มีความรู้ธรรมะเพิ่มขึ้น ทั้งวัน ทั้งเดือน ทั้งปี. แต่ถ้าเขาจะเปลี่ยน

หลักการเสียใหม่ คอยเฝ้าดูความเปลี่ยนแปลงของกายและของจิต คือจิตเกิดอะไรขึ้นในจิตแล้วดับไปอย่างไร เกิดอะไรขึ้นในจิตแล้วดับไปอย่างไร : นี้เรียกว่าคอยดูจิตของตัวเองอยู่เสมอ; จะรู้จักอะไรมากขึ้น ขยายออกไปจากความรู้สึกเหล่านั้น.

ส่วนร่างกายยังไม่ค่อยสำคัญนัก แต่ก็จำเป็นอยู่มากเหมือนกัน เพราะว่ามันต้องเป็นที่ตั้งของจิต. ถ้าร่างกายมันผิดหมดมันไม่สบายเสียแล้ว จิตมันก็ลำบากแหละ, แต่ความสำคัญมันยังน้อยกว่าจิต; ฉะนั้นการดูจิตให้มาก ถูกต้อง เป็นความถูกต้อง. เพราะความถูกต้องนั้นมันขึ้นอยู่กับจิต มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับกาย เพราะว่าร่างกายมันอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของจิต. ถ้าเราสามารถทำความถูกต้องให้แก่จิต มันก็จะปลอดภัย เพราะว่าจิตมันจะไปควบคุมร่างกายได้เอง.

ดังนั้น**สมุฏฐานของความถูกต้อง**หรือความไม่ถูกต้อง **มันอยู่ที่คนนั่นเอง**; แต่ขอแยกออกเป็นธาตุทั้งหก : ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๗ : อัดถึงคมะของมัน.

ที่นี้ข้อที่ ๗ ซึ่งตามพระบาลีจะเรียกว่า**อัญจุมมะ**. **อัญจุมมะ** แปลว่าการดับไปเป็นขณะ ๆ; ถ้าดับเลยเขาเรียกว่า**นิโรธณะ**, ดับเลย. ถ้าดับเป็นขณะ ๆ นี้เรียกว่า**อัญจุมมะ**; เช่นความทุกข์นี้มันดับเป็นขณะ ๆ ก็เรียกว่า **อัญจุมมะ** จนกว่ามันจะดับเลยไม่มาอีก จึงจะเรียกว่า**นิโรธ**. มันเป็นภาษาวัตถุ ยืมไปใช้; **อัญจุมมะ**นี้เป็นภาษาวัตถุ คือเมื่อมันไม่ปรากฏอยู่ที่นี้แล้วก็เรียกว่า **อัญจุมมะ** เพราะมันมิได้ตั้งอยู่. เหมือนดวงอาทิตย์ดับไปตอนเย็นนั้นนะ เราเรียกว่าดวงอาทิตย์**อัญจุมมะ** คืออัสดง พรุ้งนี้มันก็โผล่มาอีกแหละ; ฉะนั้นคำว่า**อัสดง**นี้ไม่ได้หมายความว่าไปเลย, ไปชนิดที่กลับมาอีก.

ที่นี้จะไรเป็น**อัญจุมมะ** เป็นความดับไปของความถูกต้อง, หมายความว่า มันจะเปลี่ยนเป็นความผิดพลาด? เราก็ต้องเอาตามหลักทั่วไป ที่เรียกว่า**กฎของอิทัปปัจจยตา** : **เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เพราะไม่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็ไม่เกิดขึ้น; เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป.**

ความถูกต้องมันก็เป็นกุศลธรรมธรรมดา เป็นสังขาร เป็นสังขตะ มีเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่ง แล้วมันก็ดับได้; มันดับเพราะขาดเหตุปัจจัยของมัน ตามกฎของอิทัปปัจจยตา; ฉะนั้นเราระวังให้ดี อย่าอวดดีนะว่ากูทำถูกแล้ว กูคิดถูกแล้ว, นี่เปลือมันเป็นดับไปได้ และมันเป็นผิตพลาดได้. ฉะนั้นต้องใช้คำว่า “อย่าอวดดี ๆ”; ไร้ความถูกต้องมันจะดับไป มันจะเปลี่ยนไป แล้วเราจะลำบาก. ระวังกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตานี้ให้ดี ๆ. นี่เป็นอวัจจันตะ คือการดับ ดับเป็นคราว ๆ ของไอ้สังขารทั้งหลาย รวมทั้งที่เรียกว่าไอ้ความถูกต้อง.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๘ : อัสสาทะของมัน.

ที่นี้ข้อที่ ๘, จะกล่าวไปตามลำดับที่เป็นหลักฐานในพระบาลีนี้, ที่ ๘ คือ อัสสาทะ แปลว่า ความยินดีพอใจ รสที่ทำให้เกิดความยินดี ความพอใจ. ทุกอย่างที่ทำให้ความพอใจให้แก่เราแล้ว ไร้ความพอใจนั้นเรียกว่า “อัสสาทะ” ถ้าเรามีเงินมีทอง เราพอใจยินดีนั้นก็เรียกว่า อัสสาทะในเงินและทอง; เราชักใคร่ยินดีในลูกในหลาน ในลูกเด็กที่เกิดขึ้นมาใหม่ ก็เรียกว่าอัสสาทะเหมือนกัน ไม่เฉพาะแต่ในสิ่งที่ไม่มีชีวิต; ฉะนั้นสิ่งที่มีชีวิตก็ได้ ไม่มีชีวิตก็ได้ มีอัสสาทะทั้งนั้น. นามธรรมก็ได้ เช่นความรู้สึกเป็นสุข เป็นปีติ เกิดขึ้นแล้วมันก็มีอัสสาทะ ทำให้เรายินดีหลงใหล คนจึงมัวเมาในอัสสาทะ ถึงกับเสพติด; เช่นคนที่สูบบุหรี่ หรือเลยไปสูบบุหรี่อื่น มันก็ไปติดอัสสาทะของบุหรี่หรือของเฮโรอีน.

เดี๋ยวนี้เราพูดถึงนามธรรมข้อหนึ่งคือความถูกต้อง. ไร้ความถูกต้องนี้ก็มีอัสสาทะ; บางทีจะอ่อยกว่าบุหรี่ปริหรือเฮโรอีนเสียอีก : เมื่อมีความรู้สึกว่าถูกต้อง มันก็สบายใจพอใจขึ้นมาทีเดียว. เราชักมองเห็นแหละว่า เพราะเราทำถูกต้องเราจึงได้เงินได้ทอง ได้ลาภ ได้สักการะได้เสียงสรรเสริญ ได้อะไรขึ้นมา เราก็พอใจยินดีในความถูกต้อง; เป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนอย่างยิ่ง และกลายเป็นของเสพติด กลายเป็นเหยื่อ เป็นอามิส ก็เรียกว่าเป็นโลกามิส-เป็นเหยื่อในโลกนี้. ถ้าอย่างนี้แล้วอันตรายแล้ว; ถ้ามัน

เลยเขตเลยเถิดไป จนถึงเป็นเหยื่อแล้วก็ป็นอันตรายแล้ว. ถ้ายังเป็นเพียงพอใจยินดีตามปกติ นี่จะเรียกว่าไม่เป็นอันตราย.

มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ตมหนึ่ง ซึ่งน่าสนใจมาก คือตรัสว่า 'ไอ้ความสุขที่เกิดอยู่ตามธรรมชาตินี้ ยินดีได้, แต่อย่าสยบมัวเมา; ท่านว่าอย่างนั้น. หมายความว่า ไอ้ความสุขที่ถูกต้อง ที่เกิดมาจากความถูกต้อง เรายินดีได้ พอใจได้, แต่อย่าสยบมัวเมา. ถ้าขยายความออกไปก็ว่า อย่าเพลิดเพลिन พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา : อภินนุติ เรียกว่าเพลิดเพลिनอย่างยิ่ง, อภินนุติ-พร่ำสรรเสริญสุดปาก, อชฺโฆสย ติฏฐติ นี้สยบมัวเมา. อย่าเพลิดเพลिन อย่าพร่ำสรรเสริญ อย่าสยบมัวเมา. ไอ้ความสุขที่เกิดอยู่ตามธรรมชาตินั้น ยินดีได้ พอใจได้ เสวยได้ เรียกว่าเสวยได้; แต่อย่าถึงกับเพลิดเพลिन พร่ำสรรเสริญ และสยบมัวเมา.

ขอให้สังเกตว่า ไอ้ความถูกต้อง ความถูกต้องนั้น ให้ระวัง : เรายินดีได้ พอใจได้, แต่อย่าถึงกับเพลิดเพลिन พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา มันจะกลายเป็นพิษ, เป็นพิษ มียาพิษ เป็นพิษขึ้นมา.

นี่จะถือเป็นหลักทั่วไปว่า คนทั้งหลายในโลกนี้ ถ้าได้ทำอะไรถูกต้องแล้ว เกิดผลแห่งความถูกต้องขึ้นมา ก็พอใจได้ ยินดีได้ เสวยสุขนั้นได้, ขอแต่อย่าหลงเพลิดเพลिन พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา. นี่ส่วนที่เป็นอัสสาทะของความถูกต้องนี้ก็มิได้อยู่ เราถือเอาเป็นผลเป็นความดี เป็นความสุข ที่เกิดตามธรรมชาติ ถูกต้องตามธรรมชาติได้; อย่าหลง, แต่อย่าหลงสยบมัวเมา คือหลงยึดมั่นถือมั่นด้วยความโง่เขลา จนเกิดอวิชชาขึ้นมาใหม่. เหมือนกับของอร่อย ๆ นั้น จะกินบ้างก็ได้ มันรู้สึกว่ารอร่อย; แต่อย่าถึงกับสยบมัวเมา ในของอร่อย มันจะกลายเป็นพิษขึ้นมา.

นี่ก็เรียกว่า เป็นความรอบคอบที่สุดนั่นแหละ ว่าแม้แต่ความถูกต้อง หรือ บุญกุศลก็ตามใจ จะเรียกว่าบุญกุศลก็ได้ มีรสอร่อย มีรสเป็นสุข ก็เสวยรสได้; แต่

อย่าสยบมัวเมา. นี้เกี่ยวกับอัสสาทะของความถูกต้อง. **เสน่ห์หรือความอ้อยของ ความถูกต้องนั้นสวยได้, แต่อย่าเมา.**

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๙ : อาทีนวะของมัน.

ที่นี้ข้อต่อไป เป็นข้อที่ ๙, ถ้าตามหลักพระบาลีแล้ว ก็จะต้องมีคำว่า “อาทีนวะ” ติดตามมา. อาทีนวะ แปลว่า ความเลวร้าย โทษเลวร้าย หรืออันตราย. ทุกอย่างที่มีอัสสาทะ ก็จะมีอาทีนวะ -โทษเลวร้าย. สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขหรือความรักนะ อีกด้านหนึ่งจะมีอาทีนวะ -อันตราย; เช่นว่าเงินอย่างนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นอัสสาทะ ให้ความสุข ความสบาย พอใจ, แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นอาทีนวะ ทำให้เจ้าของเป็นทุกข์. อย่างว่ามีเงินก็ต้องเป็นทุกข์เพราะเงิน มีนาก็ต้องเป็นทุกข์เพราะนา มีสวนเป็นทุกข์เพราะสวน มีวัวมีควายต้องเป็นทุกข์เพราะวัวเพราะควาย; ว่าส่วนหนึ่งมันจะมีอาทีนวะ; ฉะนั้นการที่จะมีสมบัติพัสถาน บุตรภรรยาสามีก็ตาม ระวังให้ดีเถอะ ส่วนหนึ่งมันเป็นอัสสาทะ แต่ส่วนหนึ่งมันจะเป็นอาทีนวะ.

แต่สำหรับไข่ความถูกต้องนี้ละ **อยากจะพูดว่าไม่มีอาทีนวะ** หรือมีน้อยเกินไป จนจะไม่เรียกว่าเป็นอาทีนวะ; ขอยกเว้น. จะเรียกว่าไม่มีเสียเลยก็คงจะไม่ถูก มันก็มีต่อเมื่อไปหลงรัก หลงยินดี หรือมัวเมานั้นแหละ. เรามัวเมาในความถูกต้อง เช่นว่าเราทำอะไรถูกต้องแล้วก็กระโดดโลดเต้น ตื่นแรงตื่นกา ยกหูชูหางขึ้นมา จนดูถูกผู้อื่น ดูหมิ่นผู้อื่น จนเกิดเรื่องอย่างนี้. นี้ก็จะเรียกว่าเป็นอาทีนวะ เป็นโทษของความถูกต้องก็ได้เหมือนกัน; แต่ว่ามันเป็นส่วนน้อยและมันไม่โดยตรง.

อาตมาสมัคร์ที่จะพูดว่า **ไข่ความถูกต้องนี้ไม่มีพิษ ไม่มีโทษ ไม่มีอันตราย** เว้นไว้แต่จะไปสยบมัวเมากับมันเข้า. เราดูอาทีนวะของความถูกต้องกันบ้าง มันจะมีต่อเมื่อทำผิดพลาด. เรามีของวิเศษ ของดี ของศักดิ์สิทธิ์ กายสิทธิ์อะไรก็ตาม, ถ้าเราไปเผลอทำผิดพลาดกับมันสักนิด มันจะเป็นอันตรายแหละ. แม้แต่ธรรมะนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า **ยังยึดถือไม่ได้** แล้วจะไปพูดกันทำไมถึงเรื่องอธรรมเล่า;

แม้แต่ธรรมะที่เป็นความถูกต้องนี้ ก็ยังไม่ต้องการให้ยึดถือ ทำไม่จะไปผูกกันถึงเรื่องที่ไม่ใช่ธรรมะ เป็นอธรรม, มันก็ต้องยังไม่ยึดถือมากขึ้นไปอีก.

มันไปผิดที่ยึดถือ, ถ้าไม่ยึดถือก็ไม่ผิด ไม่มีโทษ. นี่จำไว้เถอะว่า อะไรรก็ตาม พอไปยึดถือเข้าแล้วจะล้มละลายหมด แม้แต่พระนิพพาน อย่าไปยึดถือพระนิพพาน โดยความเป็นนิพพาน ของนิพพาน นิพพานของเรา เราของนิพพาน. อย่าไปยึดถืออย่างนั้น; ถ้าไปยึดถืออย่างนั้นเข้าแล้ว มันจะล้มละลายหมด คือมันจะไม่ใช่สิ่งนั้นอยู่ได้ มันจะกลายเป็นสิ่งอื่น มีโทษเกิดขึ้นเพราะความยึดถือนั้น; ฉะนั้นอาทีนวะ เกิดขึ้นเพราะความยึดถือ. ไร้ความถูกต้องนี้ถ้าไม่ยึดถือ ก็ไม่เกิดโทษ เช่นเดียวกับธรรมะ เราไม่ยึดถือก็ไม่เป็นโทษ ถ้ายึดถือก็เป็นของหนัก เป็นภาระ แล้วก็ของมีโทษ.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๑๐-๑๑ :

นิสสรณะ-อุปสังกมณะของมัน.

เอาที่นี้ถ้าพูดตามลำดับต่อไป เป็นอันดับที่ ๑๐ ตามแนวพระบาลี ก็จะมีคำตามมาว่า “นิสสรณะ” แปลว่า “ออกไปเสียให้พ้น” : เช่นว่ามีความทุกข์ เป็นทุกข์ แล้วก็วิธีที่จะออกไปเสียให้พ้นจากความทุกข์นั้น เขาเรียกว่านิสสรณะ. คำนี้มักจะมาเป็นคำสุดท้ายในพระบาลีทั้งหลาย ที่กล่าวถึงองค์คุณของสิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องศึกษา; เช่นว่าเห็นทุกข์แล้วมันก็เห็นอุปายที่จะออกไปเสียจากความทุกข์ : เช่นอริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นนิสสรณะต่อความทุกข์ เป็นอุปายที่จะออกไปเสียจากความทุกข์.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้พูดถึงความทุกข์ เราพูดถึงความถูกต้อง คือความไม่ทุกข์; ดังนั้นอุปายที่จะออกไปเสียจากสิ่งนี้ก็ไม่ต้องมี.

เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็ไม่ใช่ทุกข์; ฉะนั้นนิสสรณะ-หนทางออกไป หนทางออกไปเสียให้พ้นจากสิ่งนี้ก็ไม่ต้องมี : นิสสรณะไม่ต้องมีสำหรับไร้ความถูกต้อง,

กลับมีตรงกันข้าม คือว่าต้องเข้าไปหา ก็อยากจะเพิ่มขึ้นมา กลายเป็นข้อ ๑๑ ว่า “อุปสังกมณะ”, อุปสังกมณะ คือเข้าไปหา. เราต้องเข้าไปหาความถูกต้อง ไม่ใช่ออกไปเสียจากความถูกต้อง. ที่เรียกว่านิสสรณะนั้นไม่ต้องมีก็ได้, แต่ถ้าหมายถึงความยึดถือแล้วก็ต้องมีแหละ. อย่าไปมีความยึดถือ ถ้ายึดถือในความถูกต้องอยู่ ก็มีนิสสรณะออกมาเสียจากความยึดถือ; แต่เมื่อไม่ได้ยึดถือแล้ว เป็นความถูกต้องอยู่ตามธรรมดาแล้ว ก็ไม่ต้องมีนิสสรณะเกี่ยวกับความถูกต้อง, แต่กลับจะต้องมีอุปสังกมณะ คือการเข้าไปหาความถูกต้อง.

จงเตรียมตัวทุกอย่างทางกาย ทางวาจา ทางจิต ทางทวิภูฐิอะไร เข้าไปหาความถูกต้อง หมุนเข้าไปหาความถูกต้องให้จนได้.

มันก็กลายเป็นเอาอัฐฐังคิกมรรคมา ไปยืมอัฐฐังคิกมรรค ซึ่งเคยใช้เป็นนิสสรณะในกรณีทั่วไป เอามาเป็นอุปสังกมณะ คือการเข้าไปหาความถูกต้อง; เอาอริยมรรคมีองค์แปด, แปดองค์นั้นมาใช้เป็นหนทาง เป็นวิถีทางที่จะเข้าไปหาความถูกต้อง; ดังนั้นจงปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ เพื่อเป็นหนทางเข้าไปหาความถูกต้อง คือจะต้องทำให้ถูกต้องทั้ง ๘ องค์ ๘ อย่างนั้น แล้วก็เกิดเป็นความถูกต้องที่สมบูรณ์ขึ้นมา; จึงเรียกว่า *เอาอริยมรรคมีองค์แปดเข้ามาเป็นหนทางสำหรับเข้าไปหาความถูกต้องหนึ่งเดียว* คือพระนิพพาน, เป็นอุปสังกมณะ.

: หลักการศึกษาความถูกต้อง แ่งที่ ๑๒ : อานิสงส์ของมัน.

ที่นี้จะให้ดูมากออกไปอีก จะเป็นเรื่องแถมพกก็ได้ จะเรียกว่าอานิสงส์ของความถูกต้อง, อานิสงส์ของความถูกต้อง. ศัพท์ว่าอานิสงส์แปลว่า ผลดีที่ไหลออกมา. ตัวอย่างง่ายๆ เช่นว่า เอามะพร้าวมาคั้นได้น้ำกะทิไหลออกมา เรียกว่าอานิสงส์ออกมาจากมะพร้าว; หรือว่าไปรดที่นมวัว ได้น้ำนมออกมา นี่ก็เป็นอานิสงส์จากวัว.

แต่นั้นมันเป็นเรื่องวัตถุ เอามาเป็นอุปมาได้เป็นเรื่องวัตถุ. อานิสงส์ที่แท้

จริงของความถูกต้องนี้ เป็นเรื่องทางจิตใจ; ความถูกต้องก็มีผลเป็นความดับทุกข์ เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน.

การปฏิบัติที่ถูกตองก็ให้เกิดผลเป็นมรรค ผล นิพพาน เกิดเป็นอานุภาพอันหนึ่งขึ้นมา สำหรับจะกำจัดความทุกข์โดยสิ้นเชิง. นี้ผลหรืออานิสงส์ของความถูกต้อง. ที่เห็นชัดๆ ก็อย่างที่พูดมาแล้วข้างต้น ตอนต้นนั้นว่า ถ้ามีความถูกต้องแล้วเราก็มีความรอด ความรอดคือไม่ตาย ทั้งทางร่างกายและทั้งทางวิญญาณ. ความรอดทางกายคือไม่ต้องตายนะ รอดทางกาย. รอดทางวิญญาณคือไม่จมปลักอยู่ในอวิชชา จิตใจสูงขึ้น ๆ จนถึงสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์ คือพระนิพพาน.

พระนิพพาน คือความรอดทางวิญญาณ. ใ้อ้ที่เป็นอยู่สบายนี้ เป็นความรอดทางร่างกาย. ถ้าเรามีความถูกต้องแล้ว, เราจะได้รอดทั้งทางกายและทั้งทางวิญญาณ คือพระนิพพาน; คือเราจะได้รับความผาสุก อย่างมนุษย์ในโลกนี้ด้วย แล้วเราก็จะบรรลुพระนิพพาน ซึ่งเหนือโลก เป็นความสุขชนิดที่เหนือโลกด้วย. นี้เรียกว่าอานิสงส์ของความถูกต้อง หรืออานุภาพของความถูกต้อง ทำให้เราได้รับประโยชน์สูงสุด คือทั้งทางร่างกายและทั้งทางวิญญาณ.

ความรอดทางกายก็เป็นที่ปรารถนาของสิ่งที่มีชีวิต. เดี่ยวนี้เขาปรารถนาความรอดทางกายกันมากเกินไปในโลกนี้หลั้หลั้ตามองแต่เรื่องความรอดทางกาย; แล้วไม่เอาแต่เพียงรอด, เอาทางให้สูงสุดให้มัวเมา ให้สยบมัวเมาเลย, จนในหมู่มนุษย์นี้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ มุ่งหมายจะเอาเปรียบกันอย่างสุดเหวี่ยง; นี้ปัญหาทางเศรษฐกิจกำลังมีอยู่ในโลกทั้งโลกเลย.

การต่อสู้ในโลก คือระหว่างชนกรรมาชีพกับนายทุน นี่มันก็คือเรื่องแย่งชิงความสุข หรือเลยความสุขยิ่งกว่าความสุข ในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย; เขาไม่เคยแย่งชิงความสุขทางฝ่ายวิญญาณ เขาไม่ต้องการ; เขาไม่ได้เคยแย่งชิงความสุขทางวิญญาณ แย่งชิงความสุขทางร่างกายอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น; เกิดเป็น ๒ พวกขึ้นมาในโลกนี้แย่งชิงกัน. ปัญหามันมากมายลึกลับซับซ้อนถึงขนาดนั้น.

แต่ถ้ามารู้สึกเรื่องความสุขทางวิญญาณกันเสียแล้ว เขาก็จะไม่มาแย่งชิงไ้อ้ความสุขทางวัตถุ. เหมือนกับเป็นเทวดาเสียแล้ว เป็นพระอริยเจ้าเสียแล้ว ก็ไม่มาแย่งชิงไ้อ้ความสุขสกปรกของชาวโลก. เหมือนมันเป็นมนุษย์แล้ว ก็คงไม่ไปแย่งอุจจาระหมากินนั้น; ถ้าเราเป็นคนแล้ว เราจะไปแย่งหมา กินอุจจาระด้วยหมา นี่คงเป็นไปได้. นี่ถ้าว่ามันรู้สึกความสุขในฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณแล้ว มันก็ไม่ไปแย่งความสุขอย่างเนื้อหนังกัน; โลกนี้ก็จะมีความสุข.

ดังนั้นเราควรจะต้องถือว่า ไ้อ้การรู้จักความถูกต้องนี้สำคัญมาก มีประโยชน์อย่างใหญ่หลวง; รีบสร้างสรรค์ความถูกต้องในทางจิตทางวิญญาณกันเสียโดยเร็ว. นี่เป็นส่วนที่จะต้องศึกษาส่วนที่ ๑๒.

:หลักการศึกษาคำถูกต้องแ่งที่ ๑๓ : ภาวะปาฏิหาริย์ของมัน.

ที่นี้ส่วนสุดท้าย ส่วนที่ ๑๓ ที่จะต้องศึกษา จะเรียกว่า “ภาวะปาฏิหาริย์”, ปาฏิหาริย์ภาวะ-ภาวะแห่งปาฏิหาริย์, ภาวะอย่างกับเป็นปาฏิหาริย์ของความถูกต้อง. พุทธธรรมดา ๆ ก็ความเป็นปาฏิหาริย์ของความถูกต้อง.

ความถูกต้องนี้เป็นปาฏิหาริย์ มีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์; คือมันสูงสุดนำ อัจฉรย์ที่สุด. ความนำอัจฉรย์ของมันนั้นแหละ เรียกว่า เป็นปาฏิหาริย์; แล้วอัจฉรย์ตรงที่ว่า มันเป็นสิ่งทำได้; มันประเสริฐ วิเศษสูงสุดเหลือประมาณ แต่แล้วมันกลายเป็นสิ่งทำได้ มันก็เลยกลายเป็นปาฏิหาริย์ขึ้นมาเหมือนกัน เพราะมันเป็นสิ่งทำได้ ทั้งที่เป็นของประเสริฐสูงสุด. นี่ก็เป็นปาฏิหาริย์อันหนึ่ง. และปาฏิหาริย์อีกความหมายหนึ่งก็คือ มันแก้ปัญหาได้หมดนะ. ฟังออกหรือไม่ออกก็ตามใจ, ถ้าฟังออกก็จะมองเห็นว่า ไ้อ้ความถูกต้องนี้มันแก้ปัญหาของมนุษย์ได้หมดทุก ๆ ปัญหา ไม่มีอะไรเหลือ; หรือจะพูดว่ามันดับทุกข์ของมนุษย์ได้หมดทุก ๆ ชนิด แห่งความทุกข์.

นี่เราเรียกว่าปาฏิหาริย์ของความถูกต้อง. ถ้าเรามีความถูกต้องแล้ว ก็จะได้สิ่งที่มีปาฏิหาริย์ชนิดนี้มา; ฉะนั้นขอให้สนใจกันสักหน่อยว่า สิ่งนี้มีปาฏิหาริย์.

สรุปหลักการศึกษาคำถูกต้องเป็นต้น.

สรุปความว่า เราจะต้องศึกษาคำถูกต้อง ในส่วนประกอบต่าง ๆ กัน. ทบทวนดูอีกทีซิ อย่างน้อยก็เป็น ๑๓ ประการ :-

๑. ลักษณะของมัน เป็นอย่างไร?
๒. อุปมาพอจะเปรียบเทียบได้กับอะไร?
๓. ประเภทของมัน จะแบ่งได้ที่ประเภท?
๔. ลักษณะตรงกันข้ามของมัน คืออย่างไร?
๕. สมุทัย-การเกิด การตั้งขึ้นมาของมัน เป็นอย่างไร?
๖. สมุฏฐาน-ที่เกิด ที่ตั้ง ของมัน อยู่ที่ตรงไหน?
๗. อัจฉริยะ คือความที่มันจะดับไปตามธรรมชาติ นั้นเป็นอย่างไร?
๘. อัสสาทะ-รสอร่อยของมัน คืออย่างไร?
๙. อาทีนวะ-โทษของมันนะ มีอย่างไร? ถ้าไม่มีก็ไม่มี.
๑๐. นิสสรณะ-หนทางออกไปเสียจากสิ่งนี้ คืออะไร, คืออย่างไร? ถ้าไม่
ต้องออก ก็ไม่มี.
๑๑. อุปสังกมณะ-วิธีที่จะเข้าไปหามันได้อย่างไร?
๑๒. อานิสงส์-ประโยชน์ของสิ่งนี้คืออย่างไร?
๑๓. ความน่าอัศจรรย์ หรือปาฏิหาริย์ของสิ่งนี้ คืออย่างไร?

แนะนำให้แบ่งออกเป็นส่วน ๆ สำหรับจะศึกษาให้รู้ความจริงของสิ่งนี้ถึง ๑๓ ประการ. นี้เลยบาลี, ในบาลีมักจะพูดเพียง ๖-๗ อย่างเท่านั้น.

เอาละ สรุปความกันเสียสักนิดหนึ่งว่า เราอยู่ในความถูกต้อง หรือในความ
ไม่ถูกต้อง. เอาเราทุกคนที่นั่งอยู่ตรงนี้ พวกอื่นช่างหัวมันเถอะ; ใ้ที่นั่นกันอยู่ตรงนี้ทุก
คนนะมันอยู่ในความถูกต้องหรืออยู่ในความไม่ถูกต้อง. ไม่ต้องถามใครไม่ต้องละอายใคร
เพราะไม่ต้องถามนี่. ถ้ามันไม่มีความสุขที่ถูกต้องเป็นที่พอใจแล้ว ก็ให้เชื่อเถอะว่าเรา
ยังไม่อยู่ในความถูกต้อง. ถ้าว่าเราได้รับความพอใจ ไม่มีปัญหา ไม่มีปัญหา

รบกวนจิตใจแล้ว ก็เรียกว่าเราอยู่ในความถูกต้องแล้ว; ปัญญาเดี๋ยวนี้ได้มืออยู่อย่างนี้. กลับไปบ้านก็เหมือนกันแหละ มันจะมีอะไรเกิดขึ้นเป็นความหม่นหมองใจ เป็นความกระทบบกระทั้ง เป็นความไม่ปกติสุขแห่งจิตใจ ตื่นขึ้นมาก็จ้วเจีย ละเหี่ย ละห้อย; นี่ก็เรียกว่ามันไม่ถูกต้องแล้วแหละ.

เรากำลังอยู่ในความไม่ถูกต้อง เราก็จะต้องได้รับความทนทรมาน. ถ้าในทางกายไม่ถูกต้อง เราก็ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะไม่สบาย. ขอบกัย, พุดมันหยาบคาย หรือมันตำมันนั้นไป เพื่อให้มันเห็นชัดว่า ถ้ามันไม่มีความถูกต้องทางร่างกาย แล้วเราก็ต้องมีความลำบากเกี่ยวกับท้อง กับไส้, หรือสุดแท้เถอะที่มันจะต้องเป็นปัญหาขึ้นมา.

ถ้าเราไม่มีความถูกต้อง ก็ไม่มีความปกติสุข คือไม่มีศีลธรรม ไม่มีผลแห่งศีลธรรม; เราไม่มีศีลธรรม เพราะเราไม่มีปรมัตถธรรม คือไม่มีความรู้ที่จะทำให้มีศีลธรรม; เช่นความถูกต้องนี้เป็นเรื่องปรมัตถธรรม, พอเราไม่มีความรู้อย่างถูกต้องเรื่องปรมัตถธรรมนี้ เราก็ไม่มีศีลธรรม.

ฉะนั้นขอให้มองให้เห็นลึกกลงไปว่า **ได้ศีลธรรมนี้มันอยู่ได้ด้วยปรมัตถธรรม;** เช่น เห็นความจริงอย่างนี้แล้ว เราก็ไปประพฤติปฏิบัติศีลธรรมได้โดยง่าย. หรือเช่นว่า ถ้าเราไม่เห็นปรมัตถธรรมในข้อที่ว่า **สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น,** เราไม่เห็นข้อนี้ แล้วเราก็รักผู้อื่นไม่ได้ รักผู้อื่นไม่ได้.

รักผู้อื่นนั้น มันเป็นศีลธรรม; ถ้าปฏิบัติแล้วมันอยู่กันเป็นสุขนี้เป็นศีลธรรม. ที่นี้ เราไม่มีศีลธรรม เพราะเรามันไม่มีปรมัตถธรรม : **ไม่รู้ลึกไปจนถึงกับว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.** ถ้าเรามีความรู้ทางปรมัตถธรรมว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เราก็รักผู้อื่นได้ทันทีได้โดยง่าย ได้โดยสะดวก.

นี่เราขาดความรู้ทางปรมัตถธรรม เราก็ไม่มีความรู้ทางศีลธรรมที่จะ

ประพฤติปฏิบัติ เราก็มักไม่ได้อยู่กับอย่างผาสุกทั้งส่วนตัวและส่วนสังคม; ฉะนั้นขอให้ มีปรมัตถธรรมในสิ่งที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ เช่นเราจะมี ความถูกต้องเป็นศีลธรรม เราก็ดูต้องรู้ว่ามันมีเรื่องอย่างไร มีเหตุผลอย่างไร มีอะไรอย่างไร เกี่ยวกับความถูกต้อง. เช่น ความรู้ ๑๓ ประการ อย่างที่ว่ามานี้ เป็นความรู้ที่เป็นปรมัตถธรรม ของการที่จะมี ศีลธรรม คือความถูกต้องในชีวิตประจำวันของเรา.

จำเป็นแล้วที่เราจะสนใจ จะต้องสนใจเรื่องความถูกต้อง จะต้องศึกษาเรื่อง ความถูกต้อง จะปฏิบัติเรื่องความถูกต้อง ค้นหาให้พบความถูกต้อง; และที่มันจำเป็น ที่สุดแต่ทำงานตายที่สุดก็คือ ในความไม่ถูกต้องนั้นแหละ : ถ้าความไม่ถูกต้องมันได้ เกิดขึ้นแล้ว มันขบมันกัด มันกินเราอยู่ ก็อย่าให้เสียเปล่า รีบศึกษาจากความไม่ถูกต้อง จะพบความถูกต้อง.

ปู่ย่าตายายพูดไว้ดีแล้วว่า ความผิดก็เป็นครู ความถูกก็เป็นครู. เมื่อทำผิด แล้วเอาเป็นครู จะได้รับความถูกต้องจากความผิด. นี่ปู่ย่าตายาย เขาพูดไว้ดีถูกต้อง; แต่ เด็กโง่ ๆ สมัยนี้มันหาว่า ปู่ย่าตายายนี้เป็นเต่าล้านปี. เราไม่ฟังคำพูดของปู่ย่าตายาย แล้ว เพราะว่าเรามันเป็นเหยี่ยวหางแดงแล้ว ไม่ได้เป็นไดโนเสาร์. ไดโนเสาร์นี่รูปร่าง คล้ายกับเหยี่ยวนะ, ถ้าใครไม่รู้ก็รู้เสียด้วย. ใ้รูปร่างไดโนเสาร์มันคล้ายกับเหยี่ยวแหละ เด็ก ๆ สมัยนี้เขาว่าปู่ย่าตายายเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี, เราไม่เชื่อ; แต่เด็กเดี๋ยวนี้มันก็เป็น เหยี่ยวหางแดง รู้อะไรผิด ๆ รู้อะไรหวัด ๆ ไม่มีอะไรที่แน่นอนหาถาวร.

ฉะนั้น อะไร ๆ ที่ปู่ย่าตายายเขาพูดไว้ ช่วยสนใจกันหน่อย : **สวรรค์ในอก นรกในใจ,** นี่ปู่ย่าตายายเขาพูดไว้แล้ว, **ความผิดก็เป็นครู ความถูกก็เป็นครู.**

เดี๋ยวนี้เรามันอยู่กับความไม่ถูกต้อง มันอยู่กับความผิดพลาด แล้วก็ดูเอา จากความผิดพลาด; ดูเอาในความผิดพลาดนั้นแหละ จะหาพบได้ความถูกต้อง. คือ มันกลับตรงกันข้ามเท่านั้นเอง.

พอความผิดพลาดมันกัดเอา มีความทุกข์ขึ้นมา ก็ดูในแง่ที่กลับตรงกันข้าม เรียกว่าดูปฏิบัติขณีย์ของมัน กลับตรงกันข้าม ก็จะได้พบความถูกต้อง; ฉะนั้นเมื่อชีวิตมันไม่ถูกต้อง อยู่ด้วยความทุกข์ ก็ใช้ความทุกข์นั้นให้เป็นประโยชน์, ถ้าความผิดพลาดเกิดขึ้น ก็ใช้ความผิดพลาดนั้นแหละให้เป็นประโยชน์, เพื่อจะหาพบความถูกต้อง. ความเป็นมนุษย์นี้ก็จะผ่องใส จะแจ่มใส จะสว่างไสว ยิ่งขึ้นทุกที, *ถ้าเราใช้วิธีนี้.*

พอเรารู้จักความผิดพลาด คือความไม่ถูกต้อง เราก็จะเกลียดมัน เราจะกลัวมัน เราจะเกลียดความไม่ถูกต้อง จะกลัวความไม่ถูกต้องนั้นๆ มันจะไม่กลับมาอีก ความถูกต้องของเราก็จะเพิ่มขึ้น คนทุกคนก็มีความถูกต้องเพิ่มขึ้นๆ ก็อยู่กันด้วยความผาสุก ส่วนบุคคลก็ผาสุก ส่วนสังคมคืออยู่รวมๆ กันก็เป็นผาสุก เพราะมีความถูกต้อง.

ฉะนั้น ช่วยตะโกนหาความถูกต้อง ความถูกต้อง เรียกหาความถูกต้อง ให้มันลั่นกันไปหมด แล้วมันจะได้ค่อย ๆ กลับมา. เราอยู่กันด้วยความถูกต้องนี้ คือมนุษย์ที่ได้พบพระพุทธศาสนา, มนุษย์อย่างอื่นไม่ใช่; มนุษย์ที่เป็นอยู่ด้วยความถูกต้อง โดยเฉพาะมีองค์ ๘ ประการนี้ เรียกว่ามนุษย์ที่ได้พบพระพุทธศาสนา ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา มีรอดชีวิตอยู่ได้ด้วย แล้วก็เจริญก้าวหน้าไปทางสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับด้วย ไม่เสียที่ที่เกิดมา.

นี่เรื่องความถูกต้อง เรื่องอนุภาพแห่งความถูกต้อง ซึ่งควรจะได้พูดกันเป็นลำดับไป.

การบรรยายในวันนี้ ก็เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทคุณสาธยายธรรมะที่เป็น การส่งเสริมการปฏิบัติสืบต่อไป

สัมมัตตานุภาพ

- ๒ -

๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาพหุบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้, ซึ่งตามธรรมดาจะได้กล่าวเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่บัดนี้ เนื่องจากมีผู้ฟังมาร่วมฟังหลายประเภทด้วยกัน : เป็นนักเรียนก็มี, เป็นครูบาอาจารย์ก็มี, เป็นนักศึกษา อุบาสก อุบาสิกา ทัวไปก็มี; เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่ทุกฝ่าย อาตมาก็มีความจำเป็น ที่จะต้องปรับปรุงหัวข้อของการบรรยาย ให้กลมกลืนกันไป.

[ปรารภและทบทวน ไปจนถึงหน้า ๓๔.]

ครูบาอาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิค กำหนดหัวข้อไว้ว่า **เทคโนโลยีกับการกลับมาของศีลธรรม.** อันนี้เมื่อฟังดูโดยความรู้สึกนึกคิดนึก หรือหลักการศึกษาของพุทธบริษัทแล้ว ก็คือการช่วยกันให้ธรรมะมีอยู่ในโลก. คำว่า **ศีลธรรมสำหรับโลก** ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ”.

ธรรมะ คำเดียว พยางค์เดียว คำเดียว มีความหมายมาก คือหมดทุกอย่าง ไม่ยกเว้นอะไร : ตัวธรรมชาติก็เป็นธรรมะ, ตัวกฎเกณฑ์ของธรรมชาติก็เป็นธรรมะ, ตัวหน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นั้นก็เรียกว่า “ธรรมะ”, ใต้รับผลอะไรมา ก็ยังคงเรียกว่า “ธรรมะ” อยู่นั่นเอง; คำว่า “ธรรมะ” จึงเป็นคำที่ประหลาดที่สุดในโลก.

ขอให้ท่านรู้ไว้ว่า มันหมายถึงทุกสิ่ง ถ้ายังไม่ทราบก็คงจะลำบากในการที่จะศึกษาธรรมะ เพราะหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร : ฝ่ายดีก็ธรรมะ ฝ่ายชั่วก็ธรรมะ คือธรรมะผิด ธรรมะถูก; ที่เป็นรูปวัตถุ ก็เป็นธรรมะ, ที่เป็นนามธรรม เป็นจิตใจ ก็เรียกว่า เป็นธรรมะ : เป็นรูปธรรม นามธรรม; แม้สิ่งที่มีใช้รูปธรรม นามธรรม ก็ยังคงเรียกว่า “ธรรมะ”.

พวกฝรั่งเขาจนปัญญาที่จะแปลคำว่า “ธรรมะ” นี้ ออกเป็นภาษานั้นนี้ ตามความต้องการของเขา; ทำไม่ได้ ก็เลยต้องเรียกว่า “ธรรม”, ยืมเอาคำนี้ไปใช้คือคำว่าธรรมะ; แต่เขายืมเอาไปในรูปแบบสกฤต ซึ่งออกเสียงว่า ธรรมะ.

ปัญหาในโลก ทั้งหมดทุกปัญหาในโลก ตอบได้ด้วยคำคำเดียวว่า “ธรรม”. ถ้าถามว่า ชาดอะไร มันก็ชาดธรรมะ, ถ้ามันมีอะไรเข้ามา มันก็มีธรรมะ; ไม่ว่าจะตั้งปัญหาอย่างไร คำตอบมีเพียงคำเดียวว่า “ธรรมะ”. นี่ขอให้สนใจไว้อย่างนี้ก่อน.

ธรรมะทุกข้อมันก็เป็นตัวธรรมชาติบ้าง เป็นตัวกฎของธรรมชาติบ้าง เป็นตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติบ้าง เป็นผลจากหน้าที่นั้นบ้าง. แม้ว่าจะมีอยู่ถึง ๔ ความหมายอย่างนี้ ความหมายที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ก็คือ ตัวหน้าที่ นั้นเอง : หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมะ, ไม่ว่าสิ่งที่มีชีวิตนั้นจะเป็นเพียงต้นไม้ หรือจะเป็นเพียงสัตว์เดรัจฉาน หรือว่าขึ้นมาถึงเป็นคน เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา อะไรก็ตาม เมื่อมันมีชีวิตแล้ว มันจะต้องประพฤติกกระทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ดังนั้น คำว่า “ธรรมะ” มันก็คือเทคนิคหนึ่ง ๆ ของการที่จะหมดไปจากปัญหาของสิ่งที่มีชีวิต.

เทคโนโลยีทั้งหลาย ก็ไม่ควรจะมากไปกว่าวิธีการใช้เทคนิคนั้นๆ ให้ถูกต้องตามเรื่อง ตามราว ตามกาลเทศะ. แม้ธรรมะมันก็เป็นเทคนิค, การปฏิบัติธรรมะมันก็เป็นเทคโนโลยีอยู่ในตัว คือใช้เทคนิคของธรรมะนั้น ให้มันสำเร็จประโยชน์ตามที่มนุษย์ควรจะต้องการ; จะแก้งใช้ให้ผิด ให้มีความทุกข์เต็มไปทั่วโลก ก็ได้เหมือนกัน. เมื่อเราไม่ต้องการ มันก็มีแต่ฝ่ายที่จะใช้ให้ถูกต้องตามที่ควรจะต้องประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือมีสันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพของโลกทั้งโลกรวมกัน.

ธรรมะมันเกิดขึ้นในลักษณะอย่างนี้ โดยธรรมชาติอย่างนี้ เพราะความดิ้นรนขวนขวายของมนุษย์ในกาลก่อน. ตั้งแต่มนุษย์เริ่มรู้สึกคิดนึกต่อสิ่งที่ปัญหา หรือความทุกข์; ก็ดิ้นรนแสวงหาวิธีแก้ปัญหา หรือดับความทุกข์นั้น ๆ มากขึ้น ๆ, และสูงขึ้น ๆ หรือดีขึ้น, ก็มาอยู่ในรูปของธรรมะ.

วิชาสำหรับแก้ปัญหา หรือดับทุกข์ ของคนตั้งแต่โบราณ เอาตั้งแต่สมัยหินหรือก่อนสมัยหินมาก็ได้ เขาก็มีธรรมะ คือคำตอบที่จะใช้ในการแก้ปัญหาหรือดับทุกข์นั่นเอง; ไม่เรียกว่า “ธรรมะ” ในภาษาบาลีก็จริง แต่ก็เรียกด้วยคำในภาษานั้น ๆ แห่งถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีความหมายว่า “ธรรมะ”

แม้ศีลธรรมขั้นเริ่มแรกของมนุษย์ ที่เรียกว่า “ตาบู้” หรืออะไรทำนองนี้ก็คือธรรมะ. คำสอนของเหลาจื้อ ซึ่งเรียกว่า “เต๋า” ก็คือธรรมะ, แต่ในระบบที่สูงระดับที่สูงมาก เกินกว่าที่จะเรียกว่า “ตาบู้” หรืออะไรทำนองนั้น.

ที่จริงคำสอนของเหลาจื้อ ที่เรียกว่า “เต๋า” นั้น ก็มุ่งจะสอนเรื่องเหนือโลกด้วยเหมือนกัน : สอนข้อที่ไม่ควรจะหมายมั่น ยึดถือ นั่นว่าเป็นอะไรด้วยเหมือนกัน.

นี่เรียกว่า ธรรมะ นี่มันมีอยู่ทั่วไป ในหมู่มนุษย์ทั่วไป ที่มีความคิดนึกได้ เต๋าไรก็พูดกันเพียงเท่านั้น.

นี่ทำให้เราสรุปความได้ว่า **ธรรมะ ก็คือสิ่งที่จะต้องรู้** ในการที่จะแก้ปัญหาคือ **หรือดับทุกข์** ของสิ่งที่มีชีวิต. ขอให้เข้าใจธรรมะไว้ในลักษณะอย่างนี้.

ถ้าธรรมะมีอยู่ในโลก โลกนี้ก็ดับทุกข์ได้. วิธีใช้ธรรมะให้ตรงจุดนั้นแหละคือเทคโนโลยี. เราก็มียุทธศาสตร์ คือตัวธรรมะ เราก็มียุทธศาสตร์ในการใช้ธรรมะให้ตรงกับเรื่องนั้น ๆ มาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล; แต่เราไม่ได้เรียกชื่อเป็นภาษาชนิดนี้ เราเรียกชื่อกันอย่างอื่น เช่น ธรรมะ หรือธรรมปฏิบัติ หรืออะไรก็แล้วแต่; แต่เนื้อหามันเป็นตัวเดียวกัน สิ่งเดียวกัน เรื่องเดียวกัน.

เรามีเทคนิคที่จะดับความทุกข์ แล้วก็วิธีที่จะใช้เทคนิคนั้นให้ตรงกับเรื่องเฉพาะเรื่อง ๆ. ธรรมะทั้งหลายก็รวมเรียกว่า ธรรมะ หรือ สัจจธรรมะ; ถ้าใช้มันให้ตรงเรื่องตรงจุด อาตมาเคยแนะนำให้ใช้คำว่า “**ธรรมสัจจะ**”. ธรรมสัจจะ, นี้เอาธรรมะมาใช้เฉพาะเรื่องเหมือนกับเทคโนโลยี นี้จะเรียกว่า “**ธรรมสัจจะ**”.

เดี๋ยวนี้โลกมีปัญหา คือเต็มไปด้วยความทุกข์ จะแก้มันอย่างไร? ก็แก้ด้วยการเอาธรรมสัจจะนี้มาใช้ให้ตรงกับปัญหา. ที่นี้มันก็จะเกิดขึ้นมา คือความถูกต้อง เรียกว่า “**ความถูกต้อง**” ก็แล้วกัน, ไม่อาจจะเรียกเป็นอย่างอื่นได้ : ความถูกต้องสำหรับที่จะแก้ปัญหาคือ; จึงพูดถึง **ความถูกต้อง** เป็นหัวข้อใหญ่.

ครั้งที่แล้วมาพูดถึง **อานุภาพของความถูกต้อง** ซึ่งมีอานุภาพยิ่งกว่าสิ่งใด. ขอให้ไปคิดดูเถอะ ไม่มีอานุภาพไหนจะยิ่งไปกว่าอานุภาพของความถูกต้อง เพราะมันแก้ปัญหาคือได้ คือเป็นพระเป็นเจ้านั่นเอง; แก้ได้อย่างน่าอัศจรรย์ ก็เลยเรียกว่า **ปาฏิหาริย์ของความถูกต้อง.** ความถูกต้องคือคำว่า “**ธรรมะ**”, และ **ปาฏิหาริย์** ก็คือมันแก้ปัญหาคือได้อย่างน่าอัศจรรย์, **อานุภาพ** ก็คือสามารถจะแก้ได้จริง สูงสุดเหนือสิ่งใด.

ถ้าเราจะใช้คำว่า **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** แทน ตามที่ชินหูกันอยู่ก็เรื่องเดียวกันแหละ : **พระธรรม**นะ คือระบบของความถูกต้องของธรรมชาติ; **พระ**

พุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ก็ตรัสรู้ระบบความถูกต้องของธรรมชาติ ท่านก็เอามาสอน, ฉะนั้น พระพุทธเจ้าก็คือผู้รู้ความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง, เอามาสอนเรียกว่าพระธรรม, พระสงฆ์ ก็คือผู้ปฏิบัติระบบความถูกต้อง. ฉะนั้นความถูกต้องมันก็คือตัวพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, ถ้าพูดอย่างชาวพุทธเรา; ถ้าจะพูดอย่างภาษาอื่น ศาสนาอื่น เขาก็มีคำอย่างอื่นใช้, แต่ก็ไม่แปลกอะไร มันมีความหมายอยู่ที่นี้.

ดังนั้น อาตมาจึงขอถือเอาคำว่าความถูกต้องนี้ เป็นหัวข้อสำหรับบรรยาย ในวันนี้ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลาย ที่เป็นครูบาอาจารย์ก็มี ที่ยังเป็นเด็กนักเรียน เพิ่งจะเริ่มต้นศึกษาเล่าเรียนก็มี; ขอให้สนใจ. ผู้ที่เป็นนักเรียนจะได้รับความรู้ที่เป็น ประโยชน์แก่ความเป็นนักเรียน; ผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ก็จะได้รับประโยชน์ที่เหมาะสม แก่ความเป็นครูบาอาจารย์.

[เริ่มบรรยายด้วยหัวข้อแห่งการบรรยายครั้งนี้.]

ความถูกต้องเป็นยอดของเทคโนโลยีทั้งหลาย ช่วยแก้ปัญหาได้หมดทุกปัญหา.

: ความถูกต้องอันสูงสุด นำไปสู่ความมี ๓ ส. !

ความถูกต้อง ถ้าเรียกเป็นภาษาบาลี แปลกหูมากแหละ คือ “**สมมตฺตา**”. เข้าใจ ว่าที่นั่นอยู่ที่นี้ไม่เคยได้ยินกันก็ได้. **สมม** แปลว่า **ถูกต้อง**, **ตา** แปลว่า **ภาวะ** หรือ **ความ**; **สมมตฺตา** แปลว่า **ภาวะแห่งความถูกต้อง**. ช่วยจำไว้เถอะ : **ที่ไหนมีภาวะแห่งความถูกต้อง, ที่นั่นไม่มีปัญหา**. ที่ไหนมี “**มิจฺฉตฺตา - ภาวะแห่งความผิดพลาด**”, ที่นั่นจะมีปัญหา.

สมมตฺตา - ภาวะแห่งความถูกต้อง, **มิจฺฉตฺตา - ภาวะแห่งความผิดพลาด**; เป็นเรื่องของคนเรา ไม่ว่าจะเด็กผู้ใหญ่. เมื่อไรมีความถูกต้อง เมื่อนั้นก็สบาย; เมื่อไรมีความผิดพลาด เมื่อนั้นก็เดือดร้อน. จะเรียกโดยภาษาไทย หรือภาษาบาลี หรือภาษา

อื่น ๆ ก็ได้ทั้งนั้น; เดียวนี้เราเป็นไทย พูตไทย จำโดยเป็นภาษาไทยว่าความถูกต้อง หรือความผิดพลาด.

ทีนี้มันก็ขยายความออกไปนิดหนึ่งว่า ความถูกต้องของอะไร? เดียวนี้เราเป็นอะไร : เราเป็นคน หรือเป็นมนุษย์; มีความถูกต้องอย่างคน ก็ได้เป็นคนแน่, มีความถูกต้องอย่างเป็นมนุษย์ ก็ได้เป็นมนุษย์แน่. ก็ควรจะพิจารณากันให้ละเอียดว่า คนกับมนุษย์ นี้มันต่างกันอย่างไร?

ความถูกต้อง มันก็นำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ควรปรารถนา. คนก็มีความปรารถนาปลายทางอย่างหนึ่ง : ได้กิน ได้เล่น ได้เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ก็พอแล้ว สำหรับความเป็นคน; แต่เป็นมนุษย์นั้นมันไปไกลกว่านั้น คือความถูกต้องชนิดที่เหนือไปกว่าเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, ก็คือเรื่องธรรมะ สงบเย็น เป็นความหลุดพ้นจากกิเลส เรียกว่าเป็นมนุษย์ เพราะใจมันสูง. มีความถูกต้องก็ไปได้ถึงยอดสุดของความเป็นมนุษย์.

ถ้าเป็นคน มีความถูกต้องเพียงความเป็นคน ก็อยู่กันในโลกนี้ ซึ่งมันมาด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ : ๓ ก.นี้. ถ้าเป็นมนุษย์มันไปไกล ไปถึงความสะอาด ความสว่าง และความสงบ : มันเป็น ๓ ส. โน้น. นี้พูดเพื่อให้จำได้ สำหรับคนอยากจำ ว่า ๓ ส. : สะอาด สว่าง สงบ; ไปถึงเข้าแล้ว จุดปลายทางนั้นมันเป็นมนุษย์แหละ, คือใจสูงเรียกว่า “มนุษย์”.

คน มาจากคำว่า ชน แปลว่า เกิดมา, ใจไม่สูงก็เป็นคนได้; ฉะนั้นคนก็มัน (เมา, หรือวุ่น) กันอยู่ที่ ๓ ก. คือเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติยศ, เรื่องสะอาด สว่าง สงบ ไม่ได้สนใจ หรืออาจจะไม่รู้ด้วยซ้ำไป.

ถ้ามีความถูกต้อง มันก็นำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ตามที่ตัวปรารถนา. ถ้าไม่มีความถูกต้อง มันก็จบอยู่ตรงนี้เอง มันมีจุดจบอยู่ที่ตรงนี้เอง, ไม่ทันจะเป็นคน

ด้วยซ้ำไป อย่าว่าแต่จะเป็นมนุษย์เลย; มันมีจุดจบอยู่ตรงนี้ เป็นอะไรก็ไม่ทราบ คือเป็นคนล้มละลาย เป็นสัตว์ที่ไม่ประสบความสำเร็จ แม้ในความหมายของคำว่าคน หรือความหมายของคำว่า มนุษย์. **เราจะต้องมีความถูกต้อง แล้วอานุภาพของความถูกต้อง จะช่วยให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย.**

เดี๋ยวนี้เราสนใจกันแต่เรื่องวัตถุ มุ่งหมายความสูงสุดทางวัตถุ ก็ได้เหมือนกัน ก็ได้ถึงจุดปลายทางของวัตถุ แล้วโลกเป็นอย่างไร คิดดูเอาเอง. **รู้จักแต่เรื่องของวัตถุประสบความสำเร็จแต่ในด้านวัตถุ แล้วจิตใจมันจะเป็นอย่างไร. แต่ทางธรรมะนั้น ต้องการให้จิตใจสูงอยู่เหนือปัญหา มันยังจะต้องเดินทางต่อไปอีก; แม้ว่าเราจะประสบความสำเร็จในด้านวัตถุแล้ว ยังจะต้องไปต่อไปถึงเรื่องทางจิตใจ : นี่จึงจะถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์, เรียกรวม ๆ อย่างกำปั้นทุบดินว่า **สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ ควรจะได้.** ถ้าพูดกันในแง่ของวัตถุ มันก็เป็นอย่างหนึ่ง, พูดในแง่ของจิตวิญญาณ มันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง; ควรจะรู้จักไว้ทั้ง ๒ อย่าง.**

: บทนิยามของธรรมะ ที่นักศีลธรรมยอมรับร่วมกัน.

เราจะต้องรู้ธรรมะในฐานะที่เป็นความถูกต้อง. บทนิยามสำหรับคำคำนี้ มีผู้ช่วยกันคิด ช่วยกันปรุงขึ้นมา แล้ววางไว้เป็นหลัก; ก็พวกนักศีลธรรมในโลก เขาพิจารณากันถึงความหมายของคำว่าธรรมะ หรือความถูกต้อง. ในที่สุดเขาบัญญัติคำนิยามที่ควรจะยุติได้แล้วนะว่า **ธรรมะ คือระบบปฏิบัติ ที่ถูกต้อง สำหรับความเป็นมนุษย์** ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งในแง่ของปัจเจกชน และในแง่ของสังคม. มันออกจะยาวเพื่อย ขอให้ลูกเล็ก ๆ เหล่านี้ช่วยจำไว้ให้ดี. นี่เป็นคำบัญญัติที่ดีที่สุด จะใช้ได้ตลอดกาล.

ธรรมะ คือระบบปฏิบัตินะ, ไม่ใช่ระบบพูดบ้าน้ำลายนะ : ธรรมะคือระบบปฏิบัติ ที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของชีวิตของเขา ทั้งในแง่ปัจเจกชน และทั้งในแง่รวมเป็นสังคม.

พวก Philosophy เขาเป็นผู้ประกาศบทนิยามอันนี้ และก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ใช้ได้ทุกศาสนา; โดยเฉพาะพุทธศาสนายอมรับความหมายอันนี้ได้.

มันต้องเป็นการปฏิบัตินะ ไม่ใช่เพียงแค่เรียน ๆ นะ; ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย เราเพียงแต่เรียน ๆ กันเสียโดยมาก, มันไม่เข้ามาหาธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นระบบของการปฏิบัติ กระทำลงไปด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจเลย.

แล้วการกระทำนั้นถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์. นี่มนุษย์มันมีหลายขั้นตอน : วิวัฒนาการของมนุษย์นะ ถ้าอย่างชีววิทยา กว่าจะมาเป็นมนุษย์นี่มันหลายขั้นตอนเหลือเกิน; เป็นมนุษย์แล้วก็ยังมีหลายขั้นตอนอีก : มนุษย์สมัยหิน มนุษย์สมัยเหล็ก สมัยอะไรเรื่อยมา จนมาถึงมนุษย์สมัยนี้. มนุษย์สมัยนี้ก็ยังมีหลายขั้นตอนตามระบบของการศึกษา หรือการงานที่ประพฤติกระทำอยู่; แล้วมนุษย์นี้ก็ยังมีหลายขั้นตอนโดยวัย คือ *ปฐมวัย* เหมือนพวกเธอ, *มัธยมวัย* เหมือนพวกครูบาอาจารย์, *ปัจฉิมวัย* เหมือนคุณแม่คุณย่าอยู่ที่บ้าน, นี่มันก็หลายขั้นตอน. **การปฏิบัตินั้นถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ทุกขั้นตอน.**

ถ้ามองในแง่ส่วนบุคคล บัจเจกชน มันก็ถูกต้อง เพราะแต่ละคนดับทุกข์ของตน ๆ ได้; ถ้ามองในแง่ของสังคม ก็เป็นสังคมที่สงบสุข อยู่กันอย่างเป็นผาสุก, ไม่ใช่เดือดร้อนเป็นไฟเหมือนอย่างที่กำลังเป็นอยู่ในเวลานี้.

นี่ไม่ใช่แกลังพูดดูหมิ่นดูถูกอะไร พูดไปตามความรู้สึกตรง ๆ ว่าโลกกำลังมีความเดือดร้อน ยุ่งยากลำบาก นับตั้งแต่ปัญหาทางวัตถุ เรื่องกิน เรื่องปาก เรื่องทอง เรื่องอะไร นี่ก็เดือดร้อน; ทางจิตใจก็ยังเดือดร้อน.

วันก่อนมีสติได้ออกมาว่าเป็นโรคประสาทกันเป็นแสน ๆ แล้วนะ เมืองไทยนิดเดียว, เมืองไทยนิดเดียวเป็นโรคประสาทกันเป็นจำนวนแสน, แล้วเป็นโรคจิตเป็นจำนวนหมื่น; **นั่นนะคือความไม่ถูกต้องแสดงผลออกมาให้เห็น;** แล้วก็จะเป็นอะไรกัน. ถ้ามันเป็นโรคประสาทโรคจิต นี่ไม่มีความเป็นมนุษย์ที่น่าพอใจ; มันไม่มีความ

ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขาเสียแล้ว; แม้แต่ส่วนตัวบุคคลแต่ละคน ๆ ก็ไม่ถูกต้องเสียแล้ว, โดยส่วนรวมทั้งหมดมันก็ถูกต้องไม่ได้.

นี่ขอให้มองอย่างนี้ก่อน เราก็คงจะสนใจกันขึ้นในเรื่องของความถูกต้อง.

: ควรปรับปรุงทั้งกาย-จิตให้ถูกต้องเพื่อเป็นวิหารของพระธรรม.

ที่นี้ **ถูกต้องของความเป็นมนุษย์;** เดียวนี้เราจะดูที่ความเป็นมนุษย์. เคยบอกไว้หลายหนแล้วว่า ให้จำไว้สัก ๒ ความหมาย : **ความเป็นมนุษย์นี้** เป็นกันทางร่างกาย ทางวัตถุ อย่างที่เป็นมาแล้ว จนมาเป็นคน มานั่งกันอยู่ที่นี้. เราเรียนเรื่องชีววิทยาก็พอจะรู้ว่า มนุษย์หรือคนเกิดขึ้นมาในโลกอย่างไร; อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นมนุษย์ในทางด้านวัตถุ ด้านร่างกาย, มีได้ง่าย, ธรรมชาติช่วยจัดให้ จนมีคนหรือมนุษย์ในด้านร่างกายเกิดขึ้นมาแล้วในโลก. ที่นี้มนุษย์ที่มองกันในฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ ด้านลึกลงไปในทางปรมาตมธรรม, อย่างนั้นมียาก; เพราะ**ธรรมชาติก็ไม่ช่วยจัดให้เลย ต้องจัดเอาเอง** : มีความเป็นมนุษย์ในด้านจิต ด้านวิญญาณ สว่างไสวด้วยธรรมะ นี่มันต้องชวนช่วยจัดเอาเอง.

นี่เราจึงต้องมาพบปะกันในลักษณะอย่างนี้ เพื่อจะศึกษา เพื่อจะปรึกษาหารือกันในเรื่องนี้. **มีความเป็นมนุษย์อยู่ ๒ ทาง** คือทางวัตถุ และทางจิต; แล้ววัตถุกับจิตนี้มันแยกกันไม่ได้.

บางคนมันนับถือวัตถุอย่างเดียว มันเป็นคนหลับหูหลับตา. คนพวกนี้ถือว่าวัตถุคือร่างกาย สำคัญกว่าจิต เดียวกันได้เป็นคอมมูนิสต์ชนิดที่ไม่รู้ว่าจะไปทางไหน, ถ้าถือวัตถุสำคัญกว่าจิต. พวกหนึ่งก็ถือว่าจิตสำคัญกว่ากาย ก็เน้นแต่เรื่องจิต ไม่เน้นเรื่องกาย; มันก็ตั้งอยู่ไม่ได้เหมือนกัน.

โดยธรรมชาติเท่านั้น ต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างกายกับจิตนะ : ไม่มีกาย,

จิตก็ไม่มี office ทำงาน. คิดดู ถ้าไม่มีกาย จิตก็เหมือนกับคนที่ไม่มี office ทำงาน, มันทำไม่ได้. ถ้าไม่มีจิต กายก็เป็นท่อนไม้แห้งและ มันก็ทำไม่ได้; **ฉะนั้นต้องเอากายกับจิตมาเนืองกัน มันจึงจะทำอะไรได้.**

ถ้าจะพูดเป็นอุปมาจำง่ายนะ ก็ว่า ร่างกายนี้เป็น office ของจิต, จิตทำงานใน office คือร่างกาย; แล้วทั้งกายและทั้งจิตรวมกันดีแล้วนี่ เป็น office ของพระธรรม. พระธรรม ธรรมะ ถ้าไม่มี office ท่านก็มาทำงานไม่ได้. เราทุกคนจะต้องเตรียมร่างกายและจิตใจของเราที่กลมกลืนกันดีแล้ว จัดไว้ในฐานะเป็น office ของพระธรรม. ถ้าถือพระเจ้า ก็คือถือศาสนาที่เขามีพระเจ้า, ก็ office ของพระเจ้านั่นแหละ; เขาเน้นนักหนาว่า **จงปรับปรุงร่างกายนี้ให้เป็นวิหารของพระเจ้ามาสิงสถิต.**

เราชาวพุทธก็ปรับปรุงร่างกายจิตใจนี้ให้เป็นวิหารสำหรับพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์ มาสิงสถิต. เขาต้องมีความถูกต้องทางกายและทางจิตรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว กลายเป็นวิหารสำหรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาสิงสถิต. **ในกายในจิตที่มีพระรัตนตรัยอาศัยอยู่นั้นแหละ ผลของความถูกต้อง ลักษณะของความถูกต้องนี้จะไม่มีความทุกข์เลย, จะมีแต่ความสงบสุข : คนนั้นก็สงบสุข, เขาอยู่ที่ไหนคนอื่นก็พลอยได้รับความสงบสุข.**

ขอร้องให้ทุกคน เตรียมตน คือกายและใจของตน ให้เป็นวิหารสำหรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาอยู่สิงสถิตโดยคุณธรรม.

เพียงแต่เอาพระเครื่องมาแขวนคนนี่ มันได้แต่กันลิ้ม มันไม่สำเร็จหรอก; ไม่เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าได้หรอก. ต้องทำมากกว่านั้น คือทำกาย วาจา ใจให้ถูกต้อง; ทางกายถูกต้อง ทางจิตถูกต้อง แล้วก็จะมีพระพุทธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง มาสิงสถิตอยู่ในร่างกายนี้ ในจิตใจนี้.

นี่เป็นเทคนิคหรือไม่เป็น ลองคิดดู. ถ้าทำสำเร็จก็เป็นยอดของเทคโนโลยี

ทั้งหลาย โดยไม่ต้องสงสัย เพราะมันแก้ปัญหาหมดโลกเลย; ปัญหาทั้งโลกมันหมดสิ้นไปเพราะการกระทำที่ถูกต้องอย่างนี้.

นี่เรียกว่า **ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์ ทั้งทางร่างกาย และทั้งทางจิต;** อย่าไปแยกกัน.

สิ่งที่มีชีวิตจะมีแต่จิตหรือจะมีแต่กายอย่างเดียว นั้นมันเป็นไปไม่ได้; มันก็เห็น ๆ กันอยู่แล้ว ไม่ต้องพูดอะไรอีก. กายกับจิต มันก็ต้องไปด้วยกัน; ไม่ใช่ใครบัญญัติเอาตามชอบใจ ซึ่งคนมักจะไม่ค่อยเชื่อ ว่าพระพุทธเอาเองบ้าง หรือแม้แต่พระพุทธเจ้าตรัสเอาเอง, อย่างนี้เขาก็ไม่ค่อยจะยอม. จะต้องมองให้เห็นว่า **ธรรมชาติ บัญญัติ; พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่บัญญัติบังคับมันได้ แต่ท่านรู้เรื่องนี้ ท่านเอามาสอน.**

: พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพ.

สิ่งที่มีอำนาจสูงสุดบัญญัติบังคับสิ่งต่าง ๆ นั่นก็คือ **กฎของธรรมชาติ** ซึ่งเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “**พระธรรม**”. **พระธรรมนั้นเหนือพระพุทธเจ้าที่ตรึงนี้** คือว่ามีอำนาจเหนือสิ่งใด ๆ หมด. พระพุทธเจ้าต้องตรัสรู้พระธรรม ไปรู้พระธรรมนั้นแล้วเอามาสอน; พระพุทธเจ้าก็ประกาศก้องไปว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพพระธรรม; พระธรรมที่ไปตรัสรู้แล้วเอามาสอนนั้นแหละ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพ. นี่มีพระบาลีว่าอย่างนี้.

ฉะนั้นเราก็จะตีมาแต่ไหนเล่า ที่ว่าจะไม่ยอมรับสิ่งสูงสุด คือพระธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ. **เรามีพระธรรมนี้เป็นพระเจ้า.**

ท่านทั้งหลายเป็นพุทธบริษัท อย่าไปโง่ตามพวกฝรั่ง. ขอภัยนะ ใช้คำหยาบ ๆ เพราะมันหลึกไม่พิน มันต้องใช้คำพูดประหยัดเวลา ว่าฝรั่งเขาบัญญัติว่า พุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนา เพราะไม่มีพระเจ้า ฉะนั้นพุทธศาสนาเป็นเพียงระบบปรัชญา

พุทธศาสนาไม่ใช่ Religion เป็นเพียงปรัชญาระบบหนึ่ง เพราะที่ไม่มีพระเจ้า.

นี่ก็เพราะว่าฝรั่งนะเขาตาไม่ดี ตาบอด ตาฝ้า อะไรก็ไม่รู้; เขาไม่เห็นว่าการที่พุทธศาสนานั้นมีพระเจ้า คือพระธรรมอันสูงสุด คือกฎของธรรมชาตินั่นเอง.

พระเจ้าในศาสนาทุกศาสนาในโลก มีลักษณะอย่างไร มีหน้าทีอย่างไร มีอำนาจอย่างไร ที่เรียกกันว่าพระเป็นเจ้านั้น; พระธรรมก็มีลักษณะอย่างนั้น มีหน้าที่อย่างนั้น ทำได้อย่างนั้นทุกอย่างแหละ เพราะว่า**เป็นกฎของธรรมชาติสูงสุดเหนือสิ่งใด** จนพระพุทเจ้าก็เคารพ, พระสงฆ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรม ด้วยความเคารพ.

นี่อย่าไปเข้าใจว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า; แต่เรามีพระเจ้าอย่างที่มิใช่คน. เขามีพระเจ้าอย่างคน เป็น Personal God, เราไม่เอาพระเจ้าอย่างนั้น; เพราะว่าการที่พระพุทเจ้าท่านไม่ได้สอนอย่างนั้น แต่ก็มีสิ่งที่มีความหมายอย่างเดียวกัน มิใช่คนเป็นธรรม, เรียกว่ามิใช่คนก็แล้วกันแหละ Non Personal God. นี่ God อย่างนี้มีในพุทธศาสนา.

ฉะนั้นอย่าถือดีไปให้ยากเลย; เด็ก ๆ ก็ดี ผู้ใหญ่ก็ดี ใครก็ดี อย่าถือดีไปให้มันยากเลย ที่จะไม่ประพฤติตามกฎ ว่า ทำดี-ดี ทำชั่ว-ชั่ว หรืออะไรอีกหลาย ๆ อย่าง; มีพระเจ้าเจียบขาดอยู่อย่างนี้.

ถ้าใครได้ศึกษาอย่างถูกต้อง จะยอมรับว่าพุทธศาสนาก็มีพระเจ้า. แล้วไม่มีศาสนาไหนที่ไม่มีพระเจ้า เพราะเขาสอนถึงสิ่งสูงสุดเหนือสิ่งใด. เพราะมีหน้าที่สร้างมาควบคุมไว้ ทำลายไป, สร้างใหม่ ควบคุมไว้ ทำลายไป; นี่พระเจ้านี้มีหน้าที่เท่านี้.

ถ้าไม่ทราบก็ทราบไว้บ้าง : พระเจ้ามีหน้าที่สร้างขึ้นมา ควบคุมไว้ แล้วทำลายไป, แล้วสร้างใหม่ขึ้นมา ควบคุมไว้ ทำลายไป. องค์หนึ่งชื่อว่าพระพรหมสร้างขึ้นมา, องค์หนึ่งชื่อว่าพระวิษณุ ควบคุมไว้, องค์หนึ่งชื่อว่าพระอิศวร ก็ทำลายไป; พระพรหมก็สร้างขึ้นมาใหม่; ก็เวียนกันอยู่อย่างนี้.

แม้จะเรียกชื่ออย่างอื่น ในภาษาอื่น มันก็หน้าที่ก็อย่างนี้ : พระเจ้าสร้างโลก ควบคุมโลก แล้วก็ยุบโลกเป็นครั้งเป็นคราว.

พุทธศาสนาเรามีกฎของธรรมชาติ คือพระธรรมเจ้า, เรียกให้เพราะว่าพระธรรมเจ้า, นี่ สร้างโลกขึ้นมา ควบคุมโลกไว้ ยุบโลกไป, สร้างขึ้นมา ควบคุมไว้; เป็นกฎของสังขตธรรม หรือว่าสังขารธรรม, เป็นอย่างนี้เอง.

ที่นี้ก็ยังมีทางออก ที่จะออกไปเสียจากการถูกสร้าง ถูกควบคุม; นี่ธรรมชาติส่วนโลกุตตรธรรม ที่เห็นได้ว่าพูดมากกันอยู่แต่ในพุทธศาสนา. ใต้เรื่องที่จะออกไปนอกอำนาจของการปรุงแต่งนี้ มีอยู่ในพุทธศาสนา, ศาสนาอื่นไม่มี. พูดว่าไม่มีเดี๋ยวหาว่าดูถูกเขา เพราะเขาจะไปอยู่กับพระเจ้าอย่างมีตัวตน. เราที่ต้องการจะอิสระไม่ต้องมีตัวตน ไม่ต้องอยู่กับใคร ไม่ต้องทนลำบากอะไร, เรียกว่าอยู่เหนือการถูกสร้างเหนือการถูกควบคุม เหนือการถูกยุบ ถูกทำลาย; อย่างนี้เป็นธรรมชาติสูงฝ่ายพุทธศาสนา.

ธรรมะซีกดำในพุทธศาสนา ก็สอนอย่างมีบุคคล เป็นดี เป็นชั่ว วนเวียนไปตามกฎ ดี-ชั่ว มีตัวมีตน; อย่างนี้ธรรมะฝ่ายโลกียะ. ถ้าธรรมะฝ่ายโลกุตตระ ก็กระโดดขึ้นมาพ้นจากนั้น จะไม่มีอะไรควบคุม ไม่ถูกควบคุม ไม่ถูกผูกพันอยู่ด้วยความดีความชั่ว ไม่วนเวียนไปตามความดีความชั่ว.

นี่ช่วยจำคำ ๒ คำว่า โลภียะ -เวียนว้ายไปกับโลก; อีกคำหนึ่งว่า โลภุตตระ -อยู่เหนือโลก เหนืออำนาจของโลกโดยประการทั้งปวง.

นี่เป็นเทคโนโลยีระดับไหนคิดดู สามารถทำจิตให้อยู่เหนืออำนาจของโลกโดยประการทั้งปวง. ทุกอย่างในโลกเป็นของเด็กเล่น เทคโนโลยีทุกแขนงในโลกเป็นของเด็กอมมือไปหมดแหละ, ถ้าไปเปรียบเทียบกับเทคโนโลยีของพระธรรมที่จะทำคนทุกคนให้หมดเกลี้ยงไปจากความทุกข์ ไม่มีความทุกข์เลย.

มันยอดสุดอย่างนี้ แล้วก็ไม่ค่อยจะสนใจกัน ก็ต้องได้เป็นโรคประสาทให้อายแมว เป็นโรคจิตให้อายแมว. ละอายแมวเพราะว่าแมวไม่เป็นโรคประสาท ไปหาแมวมาดูสักตัวสิ แมวตัวไหนเป็นโรคประสาท ในเมื่อคนมันเป็นกันเป็นแสน ๆ แล้วแมวมันยังไม่เป็น. **เพราะไม่สนใจธรรมะที่แท้จริง ไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงคุ้มครอง มันก็ต้องเป็นโรคประสาทให้อายแมว เป็นโรคจิตให้อายแมว.**

ใครกินยานอนหลับบ้าง ที่นั่งอยู่ที่นี้; นี่ยังต้องละอายแมว เพราะว่าแมวไม่ได้กินยานอนหลับ แมวไม่ได้กินยาทันทใจ ไม่ได้กินยาปวดหัว แล้วคนนี่ทำไมต้องกินกันมาก ๆ เล่า กินยาพวก tranouilizer นี้ว่าดีนักหนา กินแล้วสบายอย่างนี้ แมวไม่ต้องกิน; ดังนั้นคนก็ต้องละอายแมว. คนกินยาระงับชั๊กกล่อมอะไรนี้เป็นต้น ๆ ในโลก ถ้าคำนวณดูทั่วโลก คงกินกันเป็นต้น ๆ ต่อวัน; แมวไม่ต้องกินสักเม็ดเดียว. ฉะนั้นคนอย่าอวดดีในส่วนนี้; ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะเหนื่อแมวไปได้, จะต้องละอายแมวอยู่เรื่อยไป.

นี่เทคโนโลยีของพุทธศาสนา เขาสร้างสรรไว้สิ่งที่ทำให้มนุษย์อยู่เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง.

มนุษย์จะต้องมีจิตใจสูง; คำว่า สูง นั่นคือมันอยู่เหนือปัญหา. ลองคิดดูเถอะ ถ้าว่าให้สูง ยอมให้สูง ขอให้สูง, แล้วสูงไปทางไหน มันก็ต้องสูงเหนือปัญหา ปัญหาก็คือความเดือดร้อน ความเป็นทุกข์ รวมทั้งความที่มันน่าละอายแมวด้วยเหมือนกัน.

มีมนุษย์อยู่ในโลก เพื่อโลกมีประโยชน์.

ที่นี้มาตั้งปัญหาขึ้นมาเพื่อศึกษาต่อไปว่า **เป็นมนุษย์นี้เป็นเพื่ออะไร?** มันคล้ายกับถามว่า เกิดมาทำไม? แต่นี้จะตั้งคำถามว่า **เป็นมนุษย์นี้เป็นเพื่ออะไร? เป็นทำไม?**

บางคนก็แก้ตัวว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องตอบคำถามอันนี้ เพราะว่าข้าพเจ้าไม่ได้เจตนาจะเกิดมา; ข้าพเจ้าไม่ได้เจตนาจะเกิดมา ไม่รับผิดชอบ. เอ้า, ไม่รับผิดชอบก็ได้ แต่ก็ต้องได้ละอายแหมะแหละ มันจะทำอะไรที่น่าละอายแหมะอยู่ที่นี้; ฉะนั้นต้องทำให้ถูกต้องว่าเกิดมาทำไม เพื่ออะไร.

ในคัมภีร์ไบเบิลของคริสเตียน ตอนต้น ๆ ที่สุดนะ เมื่อพระเจ้าได้สร้างตัวโลก The Globe นี้ขึ้นมาแล้ว; พระเจ้าคิดว่าไม่มีประโยชน์ โลกไม่มีประโยชน์ คือไม่น่าดู พระเจ้าจึงได้สร้างมนุษย์ขึ้นมา มนุษย์คู่แรก อาดัม กับ อีฟ; ไปหาเรื่องอ่านดูเถอะสนุกที่สุด ดีเหมือนกันแหละ; เพื่อให้โลกนี้มันไม่ว่างเปล่า ให้มันเป็นโลกที่มีประโยชน์ พระเจ้าจึงได้สร้างมนุษย์ขึ้นมา.

นี่แม้ว่ามันจะเป็นเรื่อง Mythology หรือเรื่องศาสนาโบราณอะไรก็ตาม; มันมีความจริงซ่อนอยู่ในนั้น คือว่ามนุษย์มีอยู่ในโลกเพื่อให้โลกมีประโยชน์, นำหัว, เพื่อให้โลกงคงามก็ได้ เพื่อให้โลกมีประโยชน์ก็ได้.

ขอให้ทุกคนยอมรับหลักการข้อนี้ละ : มนุษย์มีในโลกเพื่อให้โลกมีประโยชน์และงคงาม จะให้มันมีค่าก็ได้. ถ้าไม่มีค่าก็คือไม่มีประโยชน์ และไม่งคงาม. นี่มนุษย์เราอยู่กันในโลกเพื่อให้โลกนี้มันมีค่าขึ้นมา.

พระพุทธรเจ้าท่านก็ตรัสว่า ให้ทำประโยชน์. มนุษย์ คนนี้จะต้องทำสิ่งที่มีประโยชน์, ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีค่า. ไม่มีค่า, คิดดูเอาเองว่า มันไม่มีค่านั้นมันหมายความว่าอย่างไร? มันยิ่งกว่าค่าเสียอีก, ถ้าหาว่าไม่มีค่า; ฉะนั้นจึงต้องเป็นคนที่มีประโยชน์ สร้างประโยชน์ ทำประโยชน์.

ที่นี้ ประโยชน์นั้นท่านแบ่งเป็นประโยชน์ตน อดตตโต-ประโยชน์ตน, ปรตโต-ประโยชน์ผู้อื่น, อุกยตโต-ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย; ประโยชน์ตัวเอง ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ที่เกี่ยวพันกันทั้งสองฝ่าย; คือประโยชน์ที่เราจะต้องสร้างมีถึง ๓ ชนิด.

ประโยชน์ตัวเอง ตัวเองไม่ต้องเป็นทุกข์, ถ้าทำได้ก็คือไม่ต้องเป็นทุกข์ มีสันติสุข. **ประโยชน์ผู้อื่น** ก็ว่าเราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราจะอยู่เป็นสุขอยู่คนเดียวไม่ได้ หรอก มันก็ต้องกระทบกระทั่งกัน; มันก็ต้องนึกถึงประโยชน์เพื่อนมนุษย์ ถึงขนาดที่ว่า **เขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กับเรา.**

ในพุทธศาสนานี้ต้องการมากขนาดนี้ : ให้ถือว่า **เขาเป็นเพื่อนเกิด แก่เจ็บ ตาย กันกับเรา.** ทุกศาสนาก็สอนอย่างนี้ ให้รักผู้อื่นทั้งนั้นแหละ. เดี่ยวนี้ไม่มีใครปฏิบัติ ก็เลยเกิดการแบ่งเป็นเขา เป็นเรา เอาเปรียบกัน จนได้เกิดบุคคลประเภท **นายทุน** ขึ้นมาในโลก.

เมื่อมนุษย์ยังรักกัน คือถือศาสนาอยู่ ยุคก่อน ๆ นั้น ไม่มีนายทุน. พอเกิด มนุษย์อูตรีคนหนึ่งเขาไม่ถือศาสนา เขาถือประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ เขาก็กอบโกย เขาก็เป็นนายทุนขึ้นมา; ผู้อื่นเดือดร้อนทนอยู่ไม่ได้ ก็คิดจะทำลายนายทุน ก็เกิดเป็น **ระบบคอมมิวนิสต์** ขึ้นมา.

ดูให้ดีเถอะว่า **คอมมิวนิสต์เกิดเพราะนายทุนมี,** นายทุนนั้นแหละ เป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์. นายทุนมีเพราะเขาทิ้งศาสนา เพราะเขาไม่ยอมรับพระเจ้า เขาไม่ยอมรับพระเป็นเจ้า ที่สอนว่าให้รักผู้อื่น. อย่างในพุทธศาสนานี้ก็ต้องให้ถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย; ถ้ารักผู้อื่นมันก็ไม่มีปัญหาหรอก, **นายทุนจะเกิดได้อย่างไร : สมัยที่ว่ามี การถือศาสนา รักผู้อื่นนะ, มันมีแต่เศรษฐี ไม่มีนายทุน.**

ถ้าลูกเด็ก ๆ คนไหนเรียนมาในโรงเรียน ว่า **เศรษฐี** คือคนร่ำรวย เป็นนายทุนแล้วก็ ไม่ถูก; เป็นการกล่าวดูเศรษฐีมากเกินไป. **เศรษฐี** ไม่ใช่ นายทุน; นายทุนนี้มีแต่ประโยชน์ตน ไม่ได้รักผู้อื่น; **เศรษฐี** นั้นเขาต้องรักผู้อื่น ขนาดว่าผู้อื่นเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา.

ฉะนั้น คำว่า “**เศรษฐี**” นี้ คำนี้แปลว่า “**ประเสริฐที่สุด**”. เสฏฐ แปลว่า

ประเสริฐที่สุด, **เสถียร-ผู้มีความประเสริฐที่สุด**. ทำไมจะไม่ประเสริฐที่สุด เพราะว่าเขารักผู้อื่นเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย, แล้วเขาก็ทำเพื่อผู้อื่น แล้วเขาจะไม่ประเสริฐอย่างไรละ.

หลักการของเศรษฐกิจก็คือว่า **ผลิตให้มาก ประโยชน์เกิดขึ้นมาก, แล้วก็กินใช้แต่จำเป็น, ที่เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น**; เศรษฐีในครั้งพุทธกาลเขามีหลักเกณฑ์อย่างนี้. เพราะฉะนั้นเศรษฐีเขามีโรงงานกันทั้งนั้นแหละ; ถ้าเศรษฐีใหญ่ก็มีหลายโรงงาน. ทุกโรงงานช่วยเหลือคนที่กำลังมีความทุกข์ รวมทั้งเลี้ยงพระสงฆ์ด้วย.

เศรษฐีมีข่าวไพร่บริวารมาก เพราะเขารักเหมือนกะลูกหลานของเขา ไม่ใช่ทาส. ระบบทาสนั้นก็ยังมี แต่ว่าไม่เป็นที่นิยมนับถือ แล้วก็ไม่ใช่อยู่ในพวกเศรษฐี; ไปอยู่ในพวกอื่น คือพวกนายทุนเถื่อน ๆ อะไรก็ได้. แต่ถ้าเศรษฐีก็ต้องเลี้ยงคนเหมือนกะลูกหลาน; เหมือนที่เชียงใหม่เขาเรียกพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง; นั่นแหละเขาเลี้ยงคนอย่างลูกหลาน เขาก็มีคนมาก เขาก็ผลิตได้มาก; ผลิตได้มากเขากินแต่พอดี เพราะว่าเขาถือธรรมะ ซึ่งมีหลักว่า **กินเกินพอดีนั้นบาปนะ**. ไครยินดีจะถือหลักข้อนี้บ้าง; กินใช้เกินพอดีนั้นบาปนะ.

ลูกเด็ก ๆ นักเรียนทั้งหลายดูจะไม่ยอมรับก็ได้ เพราะว่ากินมาก เล่นมาก เปลืองมาก พ่อแม่หาเงินส่งให้ไม่ค่อยจะทัน. ให้รู้ไว้ว่า ใช้กินเกินพอดีนั้นบาปนะ. นี่เศรษฐีเขามีหลักอย่างนี้; เพราะฉะนั้นเขาจึงมีส่วนเหลือ พอเหลือเขาเอาไปช่วยผู้อื่นตั้งโรงงาน; แล้วเขาเอาไปฝังดินไว้มาก ฝังซ่อนไว้ในดิน เผื่อว่ามันขาดแคลนขึ้นมาเมื่อไรจะได้ไปขุดเอามาใช้ดำเนินงานโรงงานต่อไป.

นี่เรื่องเศรษฐีเป็นอย่างนี้ ไม่มีลักษณะแห่งนายทุน; เขาจึงอยู่ได้โดยไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์ เพราะไม่มีนายทุนนี้.

เดี๋ยวนี้พอเกิดระบบนายทุน มันก็ต้องเกิดปฏิกริยาสมควรกันขึ้นมา คือระบบคอมมิวนิสต์; เพราะฉะนั้นคนคู่นี้ คนทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ จะต้องรบราฆ่าฟันกันไปไม่มีที่

สิ้นสุด; จนกว่าจะนายทุนนั้นเปลี่ยนตัวเป็นเศรษฐีเสียสิ นายทุนเปลี่ยนตัวเป็นระบบเศรษฐี ไม่ใช่กอบโกยเพื่อตัวเราคนเดียว เพื่อมีอำนาจเงิน แล้วก็ซื้อโลกทั้งโลกเลย; ต้องเป็นเศรษฐี คือว่า พอเหลือกินแล้วก็ต้องช่วยผู้อื่น.

ที่นี้ชนกรรมาชีพทั้งหลายก็เหมือนกันแหละ ทำตัวเป็นสัตบุรุษสิ; เป็นชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน คนกรรมกร อะไรก็ตามที่ “เป็นสัตบุรุษ” คือถือธรรมะถือศีล ถือธรรมะแล้วก็ไม่ยากจนหรอก. ถ้ามีศีลธรรมแล้วก็ไม่ยากจน เพราะว่าการที่เกียจทำงานนั้นก็ผิดศีลธรรม.

หลักของศีลธรรมนั้น คนขี้เกียจก็เป็นคนไม่มีศีลธรรม; ฉะนั้นคนนอนสายก็บาป. เด็ก ๆ ที่นอนสายให้รู้ไว้เถอะว่า นอนสายนั้นมันบาป แล้วก็ต้องไม่ขี้เกียจทำหน้าที่ของตน.

ธรรมะ คือหน้าที่, ทำหน้าที่ของตนคือปฏิบัติธรรมะ; อย่างนี้มันก็เรียกว่ามีธรรมะขึ้นมาในโลก, ไม่มีระบบนายทุน ไม่มีระบบคอมมิวนิสต์ เพราะว่าเขาบูชาประโยชน์ตน บูชาประโยชน์ผู้อื่น บูชาประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งสองฝ่าย.

ฉะนั้นเราจะต้องนึกถึงผู้อื่น เพราะผู้อื่นมันมาก เรามันคนเดียวนี้. คนทั้งโลกมีเท่าไรก็ เราเรียกว่าผู้อื่น ให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นมาก ให้เขาทุกคนได้รับประโยชน์ด้วย.

ผู้เห็นแต่ประโยชน์ตนเป็นคนสกปรก มีพระบาลีว่าอย่างนี้ : อตตตถปญญา อสุจี มนุสสา แปลว่า มนุษย์ที่มีปัญญาแต่เฉพาะประโยชน์ของตน นั้นเป็นมนุษย์อสุจี. อสุจี มนุสสา นะ เป็นมนุษย์อสุจี คือผู้ที่มีปัญญาแต่เฉพาะประโยชน์ของตน.

ดูเถอะ ดูในโลก ดูหลาย ๆ ลัทธิ หลาย ๆ แขนง ลัทธิไหนมันเห็นแต่ประโยชน์ตน ลัทธินั้นเป็นลัทธิอสุจี คือสกปรก. จะต้องนึกถึงตนเอง นั้นเป็นธรรมดา

เป็นเบื้องหน้า หรือก่อนแหละ, แล้วก็นึกถึงประโยชน์ผู้อื่น, แล้วก็นึกถึงประโยชน์ที่เกี่ยวพันกันไม่มีใครจะอยู่ได้เป็นอิสระ นี่ก็ต้องเกี่ยวพันกัน. นี่ความที่มันต้องมีผู้อื่น อยู่คนเดียวไม่ได้; บางคนคิดว่าอยู่ได้ นี่เพราะมันไม่คิด ถ้ามันคิดแล้วมันจะเห็นว่าอยู่ไม่ได้.

ความหมายหน้าที่แท้ของพ่อแม่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์.

อ้าว, ที่นี้จะพูดถึงครูบาอาจารย์บ้าง. นักเรียนเหล่านี้ถ้าไม่มีครูบาอาจารย์จะเป็นอย่างไร? มันเป็นไปได้โดยไม่มีครูบาอาจารย์จะเป็นอย่างไร? นี่เราต้องมีผู้อื่นนะ เช่นครูบาอาจารย์นี้, ก็ต้องมีผู้อื่น; หรือว่าต้องมีพ่อแม่, พ่อแม่นั้นก็แยกไปจากตัวเรา เราเรียกว่าผู้อื่นจากตัวเรา. เราต้องมีพ่อแม่ เราอยู่คนเดียวได้เมื่อไร เราเกิดมาเองได้เมื่อไร เราต้องมีพ่อแม่เกิดเรามา แล้วก็พี่น้องอยู่ด้วยกัน ต้องมีครูบาอาจารย์ฝึกสอน.

ที่นี้ก็มิใช่ครูบาอาจารย์นั่งอยู่ด้วยมาก. ขอให้ครูบาอาจารย์รู้จักอุดมคติของคำว่า “ครูบาอาจารย์”. ครูบาอาจารย์นี้ ธรรมชาติสร้างมาเพื่อผู้อื่นทั้งนั้นแหละ; ไม่ใช่สร้างมาเพื่อตัวเรา. ดูให้ดีว่า ถ้าเราเห็นแก่ตัวเรา, เดี่ยวเราก็คดโกงต่อหน้าที่ของครูบาอาจารย์, แต่ถ้าเรามองเห็นว่า ครูบาอาจารย์เพื่อผู้อื่น ไม่รู้จะโกงไปทำไม.

มีคำว่า พ่อแม่ และ ครูบาอาจารย์; นั้นแหละผู้อื่นที่จำเป็นที่เราจะต้องยอมรับ. พูดครูบาอาจารย์ก่อน เพราะว่าพ่อแม่ก็เป็นครูบาอาจารย์เหมือนกัน. ความหมายมันอยู่ที่ *อุปัชฌาย์ อาจารย์ ครู*. ถ้าถือเอาตามภาษาบาลีเป็นหลัก หรือที่เขาเคยใช้กันอยู่ในประเทศอินเดียเป็นหลักแล้ว มันสัมพันธ์กันอยู่กับที่ภาษาไทยเราใช้อยู่ในเวลานี้.

คำว่า *อุปัชฌาย์* นั้นเป็นผู้สอนอาชีพ; *อุปัชฌาย์* บวชนาค คำนี้มันเป็นชื่อของผู้สอนอาชีพ, สอนอาชีพอะไรก็เป็นอุปัชฌาย์ในอาชีพนั้น. *อุปัชฌาย์* แปลว่า อาจารย์ผู้สอนวิชาชีพ หรือศิลปะ : ถ้าไม่เชื่อก็ไปดูหนังสือ อย่างหนังสือที่มันมีเหลืออยู่ให้ดู. อาจารย์สอนตีตพิณในหนังสือ *ปริยทศสิทิกานัน* ก็เรียกว่าอุปัชฌาย์ : สอนตีตพิณได้เป็นอุปัชฌาย์. วิชาชีพ หรือศิลปะทุกแขนง ผู้สอนเรียกว่าอุปัชฌาย์.

ที่นี่ อาจารย์ นั้น ผู้ฝึกมรรยาทให้ถูกต้อง, ผู้ฝึกในส่วนมรรยาท ให้มีมรรยาทอันประพฤติต่อสังคมอย่างถูกต้อง; นี้เรียกว่า อาจารย์ แปลว่า ผู้ฝึกมรรยาทให้เต็มตามความเป็นมนุษย์.

ที่นี่คำว่า ครู ครู นี้เขาแปลว่า ผู้นำฝ่ายวิญญาณ, คือสูง สูงกว่าใครหมด. ครู นั้นไปทำหน้าที่นำฝ่ายวิญญาณ. คนมีอาชีพ วิญญาณยังต่ำก็ได้, คนมีสังคมดี วิญญาณยังต่ำก็ได้; ฉะนั้นต้องไปสอนทางวิญญาณให้มีความคิดนี้กรูสึกอะไรสูง เรียกว่า Spiritual Guide เป็น Guide ทางวิญญาณ สำหรับคนชั้นสูง. พวกที่มีทรัพย์มีสมบัติ มีอำนาจวาสนาแล้ว เขาก็มีครูผู้นำทางวิญญาณ; โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน พระราชามหากษัตริย์ จะต้องมีการเป็นผู้นำทางวิญญาณ, อาจเรียกออย่างอื่นก็ได้.

จะนั่นหน้าที่ไม่เหมือนกันนะ โดยเฉพาะครูนี้สูงสุดแหละ ไม่ใช่รับจ้างสอนหนังสือกันไปวัน ๆ นะ, ครู; ต้องสามารถนำวิญญาณให้ไปถูกต้อง จึงจะตรงตามความหมายของคำว่า “ครู”.

เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีนักศึกษาทางภาษาศาสตร์คนหนึ่งเขาอธิบายว่า คำว่า ครู มีรากศัพท์ว่า “เปิดประตู”; ไม่ใช่ “หนัก” เหมือนที่เราเคยพูด ๆ กันอยู่แต่ก่อน. ครู คือผู้เปิดประตู เปิดประตูทางวิญญาณให้สัตว์ที่มีมณฑลอยู่ในคอก สัตว์ที่อยู่ในคอก อันมีมณฑลของวิชาชนะ ออกมาเสียจากคอก. ผู้เปิดประตูอันนั้นคือศัพท์คำว่า “ครู” นั่นเอง จึงเรียกว่า “ผู้นำทางวิญญาณ”.

เอาละ, เดียวนี้เราเป็นครูบาอาจารย์ อาตมาคิดว่าควรจะทำให้ครบทั้ง ๓ หน้าที่นะ. แม้จะสอนชั้นประถม สอนชั้นต่ำ นี้ก็เถอะ ก็ขอให้ทำครบ ๓ หน้าที่; คือ สอนวิชาชีพให้เขา คือให้เรียน สอนหนังสือและวิชาชีพตามมีตามได้, หนังสือก็สงเคราะห์อยู่ในวิชาชีพ รู้หนังสือดีฉลาด ไปประกอบอาชีพ, ก็สอนเขา; แล้วก็ทำหน้าที่อาจารย์ฝึกมรรยาทให้เป็นมนุษย์นะ, ฝึกเด็ก ๆ ให้มีมรรยาทอย่างมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เป็นสัตบุรุษนะ; แล้วเป็นครู ก็คือนำจิต นำวิญญาณ นำทิวัจฉา ความคิดความเห็นให้ถูกต้องนะ.

ขอให้ครูทุกคนทำหน้าที่ครบถ้วนทั้ง ๓ ประการ คือเป็น**อุปัชฌาย์** สอนหนังสือ สอนอาชีพ; เป็น**อาจารย์** ฝึกมรรยาท ซึ่งไม่ใช่อย่างเดียวกับอาชีพ; แล้วก็**เป็นครู** ให้เกิดสัมมาทิฐิ คือความถูกต้องที่กำลังพูดนี้ มีความถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ. นั่นนะเป็นหน้าที่ของครู.

ขอให้ทุกท่านเป็นทั้งครู ทั้งอาจารย์ ทั้งอุปัชฌาย์; นำลูกศิษย์ลูกหาตั้งแต่นั้นชั้นประถม จนถึงชั้นมหาวิทยาลัยแหละ; ทำหน้าที่ให้ครบ. **นี่คุณครูเหล่านี้ก็จะเป็นผู้ทำประโยชน์ผู้อันสูงสุด เป็นผู้สร้างโลก.**

ครูเป็นผู้สร้างโลก โดยผ่านทางเด็ก ๆ นักเรียน. โลกนี้มันจะเป็นอย่างไร มันก็แล้วแต่ว่าคนในโลกมันเป็นอย่างไ; แล้วคนในโลกจะเป็นอย่างไร มันก็แล้วแต่ว่าเขาได้รับการศึกษามาอย่างไร; แล้วคนเหล่านั้นรวมกันเป็นโลก โลกมันต้องเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นถ้าคุณครูเหล่านี้สร้างเด็ก ๆ ขึ้นมาอย่างไร โลกในอนาคตจะเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นจึงถือว่า **ครูนี้เป็นผู้สร้างโลก โดยผ่านทางนักเรียนเด็ก ๆ.**

หรือจะตัดมาว่า **นักเรียนทั้งหลายนี้ จะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต, เธอรู้ไว้** หน้าที่อันสูงสุด; ไม่ใช่ว่าเด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า, นั่นมันความหมายอย่างไรไม่แน่นอน, เราไม่ชอบ. เราจะมีความหมายว่า **เด็กวันนี้ คือผู้สร้างโลกในวันหน้า** เพราะว่าโลกนี้จะประกอบขึ้นด้วยคนทุกคนที่อยู่ในโลก; ฉะนั้นพวกเธอเป็นอะไร โลกในอนาคตก็จะเป็นอย่างนั้น, **รับหน้าที่สร้างโลกไว้ด้วย ได้เป็นพระเจ้า, สูงสุดเลย, มีเกียรติสูงสุด คือเป็นผู้สร้างโลก.**

ถ้าเธอถือธรรมะ ศึกษาธรรมะ ทุกข้ออย่างเทคนิค แล้วก็ใช้ธรรมะให้ถูกต้องแก่กาลเทศะ โดยเทคโนโลยีของธรรมะ เธอก็สร้างโลกได้ตามความหมายของศาสนา; เพียงข้อเดียวก็พอ คือ**รักผู้อื่น อย่างกะว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน.**

ถ้าเรามีคนในโลกรักผู้อื่น เพราะว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน

ปัญหาทั้งหมดแหละ : ไม่มีใครฆ่าใคร, คนที่ฆ่าเขาเพราะไม่รักเขา; คนขโมยเขาก็เพราะไม่รักเขา; คนล่วงละเมิดของรักผู้อื่น ผิดกาเมสฺสึ ก็เพราะว่าไม่รักผู้อื่น; คนโกหกก็เพราะว่าไม่รักผู้อื่น; คนตีมน้ำเมา สูปบุหรีให้คนรำคาญ มันก็คนไม่รักผู้อื่น. แล้วก็ไม่มีอะไรอีกทั้งหมดเลย ที่ไม่ต้องการจะทำนะ เพราะว่าเรามันรักเขา; ก็มีแต่ความสงบสุขอย่างเดียว, โลกของพระศรีอาริยมตไตรยก็เกิดขึ้น.

ฟังดูให้ดี : นักเรียนทั้งหลายจะสร้างโลกในอนาคต สามารถสร้างให้โลกพระศรีอาริยมตไตรยเกิดขึ้น; คือเธอทุกคนรักผู้อื่น การเบียดเบียน อังธพาลมันไม่มี ไม่มีเหลืออยู่อย่างที่มีอยู่เต็มกรุงเทพฯทุกวันนี้. อังธพาลเต็มกรุงเทพฯ ไม่มีที่หลบหลีกแล้ว, อยู่ในห้องของตัวก็ไม่ปลอดภัยแล้ว, อยู่บนเรือนก็ไม่ปลอดภัยแล้ว, อังธพาลมากเหลือเกิน คือเขาไม่รักผู้อื่น; คนอังธพาลไม่เคยรักใครนอกจากตัว.

ถ้าให้ความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของทุก ๆ ศาสนามา, แล้วคนรักผู้อื่น, โลกนี้ก็กลายเป็นโลกพระศรีอาริยมตไตรย. เมตไตรย แปลว่า ความเป็นมิตร, ศรีอาริย แปลว่า ชั้นประเสริฐสูงสุด งดงามที่สุด; มีความเป็นมิตรสูงสุด ประเสริฐที่สุด งดงามที่สุดในโลกไหน, โลกนั้นเรียกว่า โลกพระศรีอาริยมตไตรย.

ถ้าคุณครูทั้งหลายสร้างเด็ก ๆ โดยถูกต้อง เด็ก ๆ โตขึ้นเป็นคนรักผู้อื่น โลกนี้ก็กลายเป็นโลกพระศรีอาริยมตไตรย. แต่ว่าเป็นพระศรีอาริยมตไตรยคนละอย่างกับที่พวกคอมมิวนิสต์เขาโฆษณา เพราะว่าเขาไม่ได้สร้างด้วยความรักนี้ เขาสร้างด้วยกำลัง ด้วยอำนาจ ด้วยอาวุธนี้ มันไม่เหมือนกันหรอก. นี่เรามันสร้างด้วยความรัก; เพราะฉะนั้น โลกพระศรีอาริยมตไตรยของเรา จึงผิดจากพระศรีอาริยมตไตรยของคอมมิวนิสต์, ฉะนั้นอย่าเอาไปเข้าใจผิด จะลำบาก.

นี่เรื่องผู้อื่น คือคนทุกคนนอกจากเรา ต้องมีความสงบสุขอย่างเดียวกันกับเรา เราจึงจะอยู่กันเป็นผาสุก.

เรื่องความดีความวิเศษ ของโลกพระศรีอารียเมตไตรยนั้นมากแหละ ไปหาอ่านเอาเองเถอะ แต่ที่น่าสนใจมีอยู่ข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า พอเราลงจากเรือน เรา**ไม่รู้**ว่าใครเป็นใคร, ดีเหมือนกันหมดเลย. พอเราลงจากเรือนเรา**ไม่รู้**ว่าใครเป็นใคร; ไปเสร็จธุระแล้วกลับมาบ้านเรา ขึ้นบนเรือนเราก่อน จึงจะรู้ว่า เอ้า นี้ลูกของฉัน นี้มารดาของฉัน นี้บิดาของฉัน นี้สามีของฉัน, จึงมารู้อีก; พอลงไปข้างล่าง ไปในตลาด ไปในบ้าน ในเมือง **ไม่รู้**ว่าใครเป็นใคร มันเหมือนกันไปหมด. นี่เขาอุปมาไว้อย่างนี้; แล้วติดดูที่ว่ามันจะสงบสุขสักก็มากน้อยเล่า.

เดี๋ยวนี้เราไปกลางตลาด กลางถนนนี่ คล้าย ๆ กระจ่างเข้าไปในดงเสือ ดงหมี มันก็ต่างกันแหละ; แต่โลกของพระศรีอารียเมตไตรย สำเร็จขึ้นมาได้ด้วยความรักผู้อื่น; ฉะนั้นขอให้ความรักผู้อื่นนี้กลับมาเป็นความถูกต้องของมนุษย์.

คนที่**ไม่รัก**ผู้อื่นนะ เป็นความผิดจากมนุษย์ ผิดความเป็นมนุษย์; เราจะ**ต้องรัก**ผู้อื่น ซึ่งธรรมชาติกำหนดไว้สำหรับมนุษย์; แล้วครูบาอาจารย์นี้จะช่วยได้.

ครูบาอาจารย์ทั้งหลายช่วยทำให้ลูกเด็ก ๆ นักเรียนทั้งหลายนี้ เขามีหลักธรรมะของพระศาสนา. ไม่เฉพาะของพุทธศาสนาหรอก; ของทุกศาสนาเลยก็ว่าได้ที่สอนให้รักผู้อื่น; คือประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย มันก็สมบูรณ์.

ที่นี้ พ่อแม่ก็ทำหน้าที่อย่างเดียวกันแหละ แต่ว่าในระดับต้น : พ่อแม่ก็**ต้อง**สอนลูกในหน้าที่ทั้ง ๓ นี้เหมือนกันแหละ; คือสอนให้**รู้** สอนให้**มีการ**ทำมาหากิน แม้แต่รู้จักดูตนม, แล้วพ่อแม่ก็ สอนให้**ประพฤติ**มารยาท**กิริยา**ท่าทาง**ถูกต้อง** ตามวัฒนธรรมของชนชาติไทยเรา, พ่อแม่สอนลูกเด็ก ๆ ให้**มี**กิริยามารยาทเรียบร้อย นี่คือหน้าที่ของอาจารย์, แล้วพ่อแม่**ต้อง**สอนให้**เด็ก ๆ** **มีความรู้สึก**คิด**นึก** ความ**เขื่อ**อะไร**ถูกต้อง** ให้**รู้จัก**บุญ ให้**รู้จัก**บาป มาตั้งแต่เล็ก ๆ ก่อนมาโรงเรียนเสียอีก เด็ก ๆ ได้รับการสั่งสอนให้**รู้**ว่าอย่าง**นี้**บาป **อย่าง**นี้บุญ นี่เขาเดินถูกทางนะ นี่คือ**วิญญาณ**ของเขาเดินถูกทางก็พ่อแม่สอนเหมือนกัน แต่ว่าในระดับต้น ระดับน้อย.

พอมายู่โรงเรียนนี้ ครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็ต้องสอนถึงระดับมากที่สุดทีเดียว ระดับมาก ๆ ที่เดียว.

ที่นี้พอออกจากโรงเรียนแล้ว ไปบวชเป็นพระเป็นเณรนะ; ถ้าในสำนักที่ถูกตองก็ต้องสอนยิ่งขึ้นไปอีก : อุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัดจะต้องสอน ๓ เรื่องนี้ให้ **ยิ่งขึ้นไปอีก** จนถึงสูงสุดที่มนุษย์มันจะเป็นไปได้.

นี่ความหมายของคำว่า บิฑามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ อะไรนี้ มันมากอย่างนี้; ถ้าว่าผู้มีหน้าที่เหล่านี้ ยังได้ทำหน้าที่ของตนอยู่อย่างถูกต้องแล้ว โลกนี้ไม่มีปัญหาหรอก.

มีไตรสิกขาจริง

ก็มีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

เดี๋ยวนี้โลกเต็มไปด้วยปัญหา เพราะบุคคลเหล่านี้ไม่มีโอกาสที่จะทำหน้าที่อย่างถูกต้อง เพราะเหตุอะไรก็อย่าไปพูดเลย มันเป็นเรื่องลำบากที่จะพูดว่าเพราะเหตุอะไร ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบ นี่พูดไปก็ป่วยการ. แต่ว่าเรามาพูดกันในทางที่จะทำได้ดีกว่า; ครูบาอาจารย์อาจจะทำได้ บิฑามารดาก็อาจจะทำได้ คือสั่งสอนอบรมลูกให้ถูกทั้ง ๓ สถาน : วิชาความรู้ อาชีพ ก็มี, มรรยาททางกาย ทางวาจา ทางใจ ก็มี, แล้วก็ **ความรู้ที่จะอยู่เหนือความขี้ เลิกความขี้ กระทั่งเลิกหมดที่เป็นความทุกข์** ก็มี.

นี่คือการศึกษาตามความหมายในพุทธศาสนา ท่านเรียกสั้น ๆ ว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา**; มี ๓ อย่างนี้ เรียกว่ามีการศึกษา, แต่เป็นตัวการปฏิบัติ ไม่ใช่ความรู้ที่จดไว้ในสมุดโน้ต. **ศีล** แปลว่า ปฏิบัติถูกทางกาย ทางวาจา, **สมาธิ** ปฏิบัติถูกในทางจิต, **ปัญญา** ปฏิบัติถูกในทางความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ; เรียกสั้น ๆ ว่า **ปฏิบัติถูกก็แล้วกัน**:-

๑. ที่เกี่ยวกับกาย วาจา หยาบ ๆ ภายนอกชั้นต้นนี้ ถูก อย่างนี้เรียกว่ามีศีล.

๒. ที่นี้ดำรงจิตไว้เป็นจิตที่ปกติ อย่าให้เป็นจิตที่เสื่อมสมรรถภาพ เช่นไปนิยมยาเสพติด เป็นต้น หรือไปทำอะไรที่จิตมันผิดปกติ จนเป็นโรคประสาท โรคจิต นี้ก็เรียกว่าผิดแล้ว; ที่นี้บำรุงรักษาจิตไว้ในสภาพที่ถูกต้อง เป็นจิตมีสมรรถภาพในทางฝ่ายจิต เช่นมีสมาธิเข้มแข็ง สามารถจะคิด จะนึก จะศึกษา จะตัดสินใจ อะไรได้ดี. เพราะมีจิตอย่างนี้แหละ ก็เรียกว่า ถูกต้องในทางฝ่ายสมาธิ.

๓. ศีล สมาธิ; แล้วอันที่ ๓ ความรู้ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ อุดมคติ อะไรต้องถูกต้อง; นี้เรียกว่า ถูกต้องทางทฤษฎี; ใ้ทั้งหมดนั้นเขาเอามารวมเรียกกันเสียว่า ทางทฤษฎี, ทฤษฎี แปลว่า “ความเห็น”.

นี้เรียกว่า **สิกขา ๓ การศึกษา ๓** : ถูกต้องทางกาย ถูกต้องทางจิต ถูกต้องทางทฤษฎี. เราเอามาแต่ชื่อว่า สิกขา ศึกษา แล้วมาจดไว้ในสมุดนี้ มันไม่มีความถูกต้องทางกาย ทางจิต และทางทฤษฎี เหมือนตามความประสงค์เดิม; ฉะนั้นผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษานะ ไปช่วยกันทำเสียใหม่เถอะ ให้มีการศึกษาจริง คือมีสิกขา หรือศึกษาจริง ๆ.

ไทยเรียกว่า ศึกษา, สันสกฤตเรียกว่า ศึกษา, บาลีเรียกว่า สิกฺขา; มี ๓ นี้เหมือนกัน อันเดียวกัน. เรียกว่า ศึกษา แล้ว, ขอให้มันเป็นศึกษา คือถูกต้องทางกาย ถูกต้องทางวาจา ถูกต้องทางจิต ถูกต้องทางทฤษฎี คือความคิด ความเห็น ความเชื่อ อะไรก็ได้. นี้เราก็จะมีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

อย่าลืมนะว่า อาตมากำลังพูดเรื่อง ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์; ฉะนั้นพูดอะไร พูดไป ๆ ก็ให้ไปเป็นความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

ถ้าเรามีศีล สมาธิ ปัญญา จะมีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์ในระดับผลของมัน. ระดับที่รู้ เรียนรู้ระดับหนึ่ง, ระดับปฏิบัติอย่างเหน็ดเหนื่อย นั้นระดับหนึ่ง,

ระดับผลที่ได้รับ นี่อีกระดับหนึ่ง; เป็น ๓ ระดับ. ระดับเรียนเรียกว่า *ปริยัติ*, ระดับทำเรียกว่า *ปฏิบัติ*, ระดับได้ผลเรียกว่า *ปฏิเวธ*; ไม่เสียหลายหรือหกที่จะทนจดจำคำเหล่านี้ไว้บ้าง.

นักเรียนทั้งหลายนะไม่เสียหลายหรือหก ที่จะจดจำคำเหล่านี้ไว้บ้าง : *ปริยัติ* คือเรียน, *ปฏิบัติ* คือกระทำ, *ปฏิเวธ* คือรับผลของมัน. ขอให้เรามั่นถูกต้องแห่งความเป็นมนุษย์ทั้ง ๓ ระดับเถอะ เรียนถูกต้อง กระทำถูกต้อง ได้รับผลถูกต้อง; ที่นี้มนุษย์ก็ได้รับประโยชน์ของความเป็นมนุษย์ คือได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ; ทุกคนได้อยู่ในโลกของพระศรีอาริยมุตไตรย นอนตาหลับสนิท ไม่ต้องมีตำรวจ ไม่ต้องมีศาล ไม่ต้องมีเรือนจำ ไม่ต้องมีอะไรทำนองนั้น เพราะว่าเขาอยู่กับด้วยความรักผู้อื่น.

มีสัมมาทิฏฐิทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกต้อง.

ที่นี่ เราจะหาความรู้กันต่อไป บางคนจะโมโหแล้วกระมัง พุดมากนานเป็นชั่วโมงแล้ว; เพราะว่ามัน ๑ มาพบกันที่ ทนหน่อยนะ ไหน ๑ พุดแล้วก็พุดให้มันจบดีกว่า ว่าเราจะมีความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง เราก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิ; ความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิด ความเห็นที่ถูกต้อง เป็นสัมมาทิฏฐิ. ให้ถูกต้องทางสัมมาทิฏฐิก่อน คือให้ถูกต้องทางทิฏฐิหรือปัญญาก่อน; อันนี้สำคัญมาก.

คนเขามักจะพุดกันว่า มีศีลก่อน แล้วมีสมาธิ แล้วจึงมีปัญญา; นักเรียนก็จะได้รับคำสั่งสอนมาอย่างนี้ได้ : มีศีลกันเสียก่อน แล้วจึงมีสมาธิ แล้วก็ปัญญา; แต่ธรรมชาติไม่เป็นอย่างนั้น ตามธรรมชาติไม่เคยเป็นอย่างนั้น.

ตามธรรมชาติต้องมีปัญญาก่อน แล้วจึงรู้ว่าศีลนี้ดีมีประโยชน์ แล้วจึงมารักษาศีล, ถ้ารักษาศีลได้ดี จิตหรือสมาธิ ก็คงจะดีแน่; ฉะนั้นต้องมีปัญญาก่อน. ถ้าว่าไม่มีปัญญาก็ไม่รักษาศีล ก็ไม่ทำสมาธิ. อย่างน้อยก็คงจะมีปัญญาว่า มาสวนโมกข์นี้คงไม่เสียหลาย จึงมา; นี้ปัญญามันมาก่อน ที่จะพามาสวนโมกข์ ชวนมาสวนโมกข์. หรือจะมาเรียน มาบวช มาอะไรก็ตาม ปัญญาต้องมาก่อน แล้วก็ไปประพฤติปฏิบัติ มันก็ศีล แล้วก็สมาธิ; พอยิ่งสมาธิ มันก็ยิ่งทำให้ปัญญามากขึ้นไปอีก, ปัญญามากขึ้นไป

อีกก็ยิ่งทำให้ศีล สมาธิ มากขึ้นไปอีก; ศีลสมาธิมากแล้วทำให้ปัญญามากขึ้นไปอีก; มั่นวนกันอยู่อย่างนี้; แล้วปัญญาต้องนำหน้าเสมอ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **สัมมาทิฏฐิเป็นต้นนำ เป็นรุ่งอรุณของทุกสิ่ง**; คือพอเราเห็นรุ่งอรุณ แสงเงินแสงทอง ขึ้นมาทางทิศตะวันออก เราก็รู้ว่า โอ้ เวลากลางวันมาแล้วว้าย. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **สัมมาทิฏฐิเป็นรุ่งอรุณของธรรมะอื่น**; เรามีรุ่งอรุณ.

เห็นได้ง่าย ๆ ทีเดียว ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เราสวดมนต์ท่องกันอยู่, อริยมรรคมีองค์ ๘; ในองค์ ๘ นั้น **เขาเอาองค์ปัญญามาก่อน** : สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไปนี้เป็นปัญญามาก่อน; แล้วจึงถึงศีล คือสัมมาวาจา สัมமாகัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้ศีล; เสร็จแล้วจึงถึงสมาธิ คือสัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ. ในคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงท่านเรียงไว้ **ปัญญา ศีล สมาธิ** : นี้ในทางปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติขณะนั้นเป็นอย่างนี้.

แต่ถ้าพูดเป็นทฤษฎีเขาพูดตามสูงต่ำกว่ากัน; เขาเลยพูดศีล สมาธิ ปัญญา; นี้เอาตามความสูงต่ำ ยากง่าย กว่ากัน เลยพูดว่า ศีล สมาธิ ปัญญา.

พอถึงคราวปฏิบัติ เทคนิคมันกลายเป็นว่า **ปัญญามาก่อน**, แล้วก็ศีล, แล้วก็สมาธิ, แล้วมันย้อนไปส่งเสริมปัญญา, แล้วก็ศีล สมาธิ แล้วมันก็ย้อนไปส่งเสริมปัญญา. นี่เป็นเทคโนโลยีของพระธรรม.

ถ้าเราทำถูก ก็สำเร็จประโยชน์. นี่เราต้องมีปัญญา เพราะปัญญาเป็นเครื่องนำทั้งนั้น : จะไปไหนมันก็ต้องไปด้วยปัญญา จะไปไหน หรือจะทำอะไร จะกินอะไร จะ...ทุกอย่างแหละ; ฉะนั้นขอให้**เป็นผู้มีปัญญา**. ความพันทุกลมันสำเร็จด้วยปัญญา; ปัญญานำการปฏิบัติ นำความเพียร นำความอะไรทุกอย่าง; **ให้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, ให้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, ให้เราเคลื่อนไหวอิริยาบถของเราด้วยปัญญาทุกเวลา; เคลื่อนไหวอิริยาบถด้วยปัญญา.**

เหตุปัจจัยของชีวิตตามลัทธิอื่นสาม

และ

เหตุปัจจัยของชีวิตตามหลักพุทธศาสนา.

นี่ก็จะพูดถึงเรื่องตัวชีวิตที่มีเหตุปัจจัย เพราะว่าเราต้องการความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เพราะว่าเราต้องการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง. อะไรเป็นเหตุปัจจัยของชีวิต หรือชีวิตที่จะดำเนินไป? นี่ก็เป็นความรู้ขั้นต้นนะ เป็นความรู้ขั้นต้น คือเป็นปัญญาขั้นต้น.

ถ้าจะถามกันเป็นปัญหาอย่างสมัยใหม่ สำนวนเดี๋ยวนี ก็จะมีพูดว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตของเรามีอยู่ได้ หรือเป็นไปได้? เรียกสั้น ๆ ว่า เหตุปัจจัยของชีวิตที่เป็นอยู่ได้ในปัจจุบันนี้ หรือควรจะมีจะเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้; จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้.

(๑) บางคนเขาพูดง่าย ๆ โพล่ง ๆ ว่า ชีวิตนี้มีกรรมเก่าเป็นเหตุเป็นปัจจัย; ชีวิตของเรานี้เป็นไปตามกรรมเก่าที่ทำมาแล้วแต่หนหลัง ขึ้นอยู่กับกรรมเก่า. อย่างนี้พระพุทธเจ้าท่านว่าไม่ถูก. อย่าให้ชีวิตนี้มันขึ้นอยู่กับกรรมเก่า; ถ้าชีวิตขึ้นอยู่กับกรรมเก่าแล้วเราก็อึดทื่อ เราทำอะไรไม่ได้ เราก็จะต้องชีวิตนี้ไม่ได้, เพราะว่ากรรมเก่ามันยึดครองเสียหมด; เราไม่เอา, เราจะถือว่า ชีวิตที่ไม่ได้เป็นไปตามกรรมเก่าเสมอไป, หรือว่าเราจะไปแย่งชิงเอามาเสียก็ได้ ไม่ให้เป็นไปตามกรรมเก่า แต่ให้เป็นไปตามกรรมใหม่ กรรมใหม่ที่เราจะทำเดี๋ยวนี คือโดยหลักอันแท้จริงนั้นว่า ชีวิตนี้มันเป็นไปตามกระแสกฎอิทัปปัจจยตา.

คำนี้เคยได้ยินไหม, เด็กๆ; อิทัปปัจจยตานั่นแหละคือพระเจ้า, อิทัปปัจจยตา คือพระเจ้า คือกฎอย่างพระเจ้า : เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; ให้นั่งว่าสักปีหนึ่งก็ได้ไม่จบหรอก เพราะมีสิ่งนี้

เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. ดังนั้น เราก็ทำสิ่งนี้เข้ามาที่ ทำสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้มันก็เกิดขึ้นแหละ. นี่มันจะเลิกเพิกถอนกรรมเก่า. ฉะนั้นไม่ต้องกลัว.

ไอ้ทำผิดไปแล้วเมื่อวานนี้ ก็เหมือนกันแหละ นั่นเป็นกรรมเก่า; ทำใหม่วันนี้ด้วยกรรมนี้ที่ดีกว่า ที่ถูกต้อง แยกมาเสีย. ชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าร้อยเปอร์เซ็นต์ ได้โดยเด็ดขาด; มันขึ้นอยู่กับกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วแต่ว่าเราจะทำมันอย่างไร.

นี่ไปศึกษาเรื่องปฏิจาสมุปบาท เรื่องอิทัปปัจจยตา ให้รู้ว่า เมื่อทำอย่างนี้, อย่างนี้จะเกิดขึ้น; เมื่อทำอย่างนี้, อย่างนี้จะเกิดขึ้น. อย่าไปมัวทอดอาลัยกรรมเก่า แล้วก็ไม่ต้องคิดจะแก้ไขอะไร.

คนที่เชื่อกรรมเก่าอย่างเขลา ๆ เขาไม่ได้คิดแก้ไขอะไร แล้วมาหลอกคนอื่นว่าเป็นพุทธศาสนา. พุทธศาสนาไม่ได้สอนอย่างนั้น : พุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ฝากชีวิตไว้กับกรรมเก่า; พุทธศาสนาสอนให้สิ้นกรรม หมกกรรม เหนือกรรมโน้น, ด้วยการกระทำกรรมใหม่.

นี่ข้อหนึ่งแล้วนะ เหตุปัจจัยของชีวิตนั้นไม่ใช่กรรมเก่า แต่เป็นกฎของอิทัปปัจจยตา : เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น; เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น.

(๒) ที่นี้ก็ว่า ชีวิตนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอิศ-ว-ร อิสสระ อิศวร คือพระเจ้า. ชีวิตนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระเจ้า หรือว่ามันแล้วแต่พระเจ้า; ถ้าชีวิตนี้ขึ้นอยู่กับพระเจ้า เราก็หมดท่าแหละ เราก็ทำอะไรไม่ได้ เราก็ต้องนั่งอ่อนนอนพระเจ้าอยู่ แล้วจะได้หรือไม่ได้ก็ยังไม่รู้; เราต้องทำอะไรของเราได้โดยกฎของอิทัปปัจจยตา : เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น, เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น; เราก็ทำให้ถูกกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่งจะเรียกว่า พระเจ้าที่แท้จริง.

กฎอิทัปปัจจยตาในพุทธศาสนา เป็นพระธรรมที่สูงที่สุด เป็นหัวใจของ

พระพุทธศาสนา เขาเรียกว่าอิทัปปัจจยตา เรียกสั้นๆว่า ตถาตา -มันเป็นอย่างนั้นเอง : เมื่อสิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้ก็ต้องมี, เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็ต้องมี มันเป็นอย่างนี้เอง. นี้เรียกว่า กฏอิทัปปัจจยตา เรียกว่า ตถาตา ก็ได้; คือความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นอย่างอื่นไม่ได้.

เราก็เข้าไปยึดถือหัวใจของพระพุทธศาสนา คือกฏอิทัปปัจจยตา หรือตถาตา : ทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น; นี่คือพระเจ้าแหละ. กฏอันนี้คือพระเจ้า : **เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะเกิดขึ้น.**

ส่วนพระเจ้าอย่างที่เขาพูดๆ กันนั้นนะ เขามีอยู่ก่อน ก่อนพระพุทธเจ้า; เขาพูดกันอย่างนั้นก็ตามใจเขา เพราะเขาสอนให้เชื่อพระเจ้าโดยส่วนเดียวอย่างนี้ มันอาจจะเหมาะสำหรับคนพวกหนึ่ง สมัยหนึ่ง ในที่แห่งหนึ่ง ในยุคหนึ่ง ๆ.

แต่พอพุทธศาสนามีขึ้นมาแล้ว พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอนอย่างนั้น; ท่านว่ามันไม่ได้ขึ้นอยู่กับ อีศวะระระ คือพระเจ้า; มันขึ้นอยู่กับกฏของอิทัปปัจจยตา : **จงทำให้ถูกต้องตามกฏของอิทัปปัจจยตา แล้วผลก็จะเกิดขึ้นมาตรงตามที่ควรจะได้ ควรจะต้องการ.**

นี้เรียกว่า ชีวิตของเราไม่ได้มาจากพระเจ้า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระเจ้า ไม่ได้เป็นไปตามอำนาจของพระเจ้า; เว้นเสียแต่ว่าคำว่า “พระเจ้า” นั้น หมายถึงกฏของอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา.

(๓) ที่นี้ข้อสุดท้ายก็คือว่า **อย่าไปถือเสียว่าชีวิตนี้ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย.** นี้คนโง่ปล่อยเลยตามเลย ปล่อยตามบุญตามกรรม ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ไม่ต้องมีบุญไม่ต้องมีบาป ไม่ต้องมีการกระทำ และผลของการกระทำ. พวกนี้เขาถือว่า ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย; อย่างนี้ก็ไม่ต้อง, นั้นแหละจะได้ไปเป็นอันธพาล.

เหตุปัจจัย คือกฏของอิทัปปัจจยตา มีอยู่; ต้องทำให้ถูกต้องตามกฏนั้นในส่วนที่เป็นเหตุ, แล้วเราก็จะได้ผลตรงตามเหตุ. **นี่พุทธบริษัทมีหลักอย่างนี้.**

ฉะนั้น การที่จะถือตามหลักของพุทธบริษัทนั้น จะต้องรู้อย่างนี้ว่า บัณฑิตแห่งชีวิตนั้น คือกฎของอิทัปปัจจยตา; ไม่ใช่กรรมเก่านะ, และไม่ใช่พระเจ้านะ, และไม่ใช่ว่าไม่มีเหตุปัจจัยอะไรเลย มันมีเหตุปัจจัย มีกฎเกณฑ์ มีความผิด มีความถูก มีความต่ำ มีความสูง อะไรตามกฎของมัน.

เพราะฉะนั้นอย่าท้อถอย อย่าอ่อนแอ อย่ามัวนั่งร้องไห้อยู่. สอบไล่ตกก็อย่ามัวนั่งร้องไห้อยู่, หรือเมื่อเงินไม่พอใช้อะไรก็อย่าไปมัวนั่งร้องไห้อยู่; มันไม่ถูก. มันต้องทำให้ถูกต้องตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา แล้วก็จะได้สิ่งที่ตัวปรารถนา.

แล้วมีหลักที่เฉียบขาดอยู่อีกข้อหนึ่งว่า ทุกอย่างมันเปลี่ยนแปลงได้ คืออนิจจัง. อนิจจัง แปลว่า ไม่เที่ยง คือมันเปลี่ยนแปลง; ตามธรรมชาติมันก็ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว. ทีนี้มันเปลี่ยนแปลงได้, ดังนั้นเราจึงเปลี่ยนแปลงมันได้ ให้มันมาถูกต้องกับความประสงค์ของเรา.

นี่เราเห็นคนโดยมากเขาไม่เข้าใจข้อเท็จจริงอันนี้ เขาถือเป็นของตายตัวเที่ยง ตายตัว : พออะไรเกิดขึ้นเขาก็ร้องไห้แล้ว เขาก็ยอมแพ้แล้ว เขากลับแล้ว เขาคืนเดินเหลือเกินแล้ว; เขาวิตกกังวลล่วงหน้าว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้น แล้วเขาก็เป็นโรคประสาท. ท่านสมภารก็เป็นโรคประสาทกันบ่อย ๆ เพราะไม่รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ มันเปลี่ยนแปลงได้; เมื่อสิ่งต่าง ๆ มันยังไม่เปลี่ยนแปลง แก่ก็กลัวแล้ว เป็นทุกข์แล้ว.

ถ้าเราทุกคนจะมองเห็นไว้เสมอว่า ทุกอย่างมันเปลี่ยนแปลงได้ คือมันแก้ไขได้นั่นเอง. ทีพูดว่าทุกอย่างมันเป็นอนิจจังนะ มันเปลี่ยนแปลง แล้วมันเปลี่ยนแปลงได้; ฉะนั้นอย่าไปกลัวว่ามันจะต้องเป็นอย่างนี้ แล้วก็แพ้ วินาศฉิบหาย แก้ไขไม่ได้; นี่ไม่มี ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงได้; เปลี่ยนแปลงไปในทางให้ดีขึ้นก็จะเป็นผลดี, อย่าเปลี่ยนแปลงไปในทางให้มันเลวลง.

ข้อที่มันเปลี่ยนแปลงได้นั้นแหละประเสริฐที่สุด; ทำไมไปเกลียดมันหนักเล่า.

ไอ้ที่มันไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลงได้ นะมันดี; ถ้าเปลี่ยนแปลงไม่ได้มันก็ตายด้านอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีประโยชน์อะไรหรอก; เพราะมันเปลี่ยนแปลงได้นั้นแหละมันดี. วิวัฒนาการนี่ก็คือกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง, โลกนี้ไม่มีมนุษย์เลย ก็ยังทำให้มีสัตว์มีมนุษย์ขึ้นมาได้; นี่ความเปลี่ยนแปลงได้ กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง. ที่ถูกแล้วมันก็เป็นไปในทางดี, ที่ผิดมันก็เป็นไปทางวินาศ.

เราถือหลักว่า มันมีความเปลี่ยนแปลงได้โดยกฎของอิทัปปัจจอยตา ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งพระเจ้าคอยช่วยเหลือเราอยู่อย่างนี้ในทุกหนทุกแห่ง; ฉะนั้นอย่าร้องไห้อย่าถอยกำลังใจ อย่าหมดกำลังใจ มาโศกเศร้าอะไรอยู่, มันไม่ถูกตามความเป็นจริง.

เราจะดำเนินชีวิตของเราให้หน้าพอใจ ให้มีผลดีเป็นที่น่าพอใจ ก้าวหน้าในทางแห่งความเจริญ; เพราะเรารู้กฎเกณฑ์อันนี้.

ศิลปะของการมีชีวิตถูกต้อง.

[: การทำชีวิตให้มีศิลปะชั้นสูงสุด.]

ที่นี้ก็เรียกว่า ศิลปะแห่งการเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; ศิลปะแห่งการครองชีวิต คือการที่จะทำให้ชีวิตมันถูกต้องนี่มันยาก มันละเอียด มันสุขุม ขนาดที่เป็นศิลปะเหนือศิลปะ; แต่ไม่ใช่ศิลปะบ้า ๆ บอ ๆ เหมือนของคนสมัยนี้.

คนสมัยนี้กำลังนิยมศิลปะ เขกันไปในทางศิลปะ แต่เป็นศิลปะบ้า ๆ บอ ๆ มากยิ่งขึ้น ใหญ่โต แพง มากขึ้น เสียเวลามากขึ้น ศิลปะแห่งยุคปัจจุบัน; แต่แล้วก็ไม่รับใช้แก่สันติภาพ คือไม่นำมาซึ่งสันติภาพ.

ศิลปะบ้า ๆ บอ ๆ นะเสียเงินมาก ทำกันมาก. เห็นรูปถ่ายบางชิ้นว่าเป็นศิลปะ ไปดูกันหมดบ้านหมดเมือง ก็เป็นรูปบ้า ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้; แล้วไม่รับใช้สันติภาพเลย.

ฉะนั้น ถ้าศิลปะไม่รับใช้สันติภาพ ก็ไม่ไปศิลปะหรอก, เสียเวลาเปล่า ๆ เปลืองเปล่า ๆ; ศิลปะ abstract ศิลปะอะไรก็ตามเถอะ ที่มันไม่รับใช้สันติภาพนั้นนะ ไปเสียเวลาเปลืองเปล่า ๆ แล้วทำให้โง่มากขึ้น. คือว่า ถ้าเราจะไปดูศิลปะนั้นให้สวย ให้ว่าสวย ตามที่เขาว่ามันสวย เราต้องยอมโง่อย่างเขานะ เราต้องไปเรียนโง่อย่างเขา นะ ศิลปะชิ้นนั้นจึงจะสวย. ถ้าเรามีจิตเป็นอิสระจะไม่รู้สึกว่าย; ฉะนั้นศิลปะชนิดนี้ ทำให้คนโง่มากขึ้น เสียเวลาไปยอมโง่ให้มากขึ้น เพื่อจะบัญญัติกันว่าอย่างนั้นสวย อย่างนั้นลึก อย่างนั้นแพง. บางชิ้นขายแพงเป็นล้าน ๆ แล้วก็ไม่มีประโยชน์แก่ความสุข หรือสันติภาพของใครเลย.

นี่อาตมาเรียกว่า ศิลปะเพื่อ ที่กำลังเพื่ออยู่ในโลก; ศิลปะแท้ ๆ ของเขา ต้องรับใช้ความสงบสุข หรือสันติภาพ โดยอาศัยความงาม.

การที่จะให้มีความสุข มีความสงบ นี่มันมีได้หลายวิถีทาง; การที่จะชักจูงกันไปในวัตถุประสงค์ อุดมคติ เดียวกันนั้นมันก็มีหลายทาง. ไอ้ศิลปะนี่เป็นเครื่องมือที่วิเศษอันหนึ่ง มีความละเอียดอ่อน มีความลึกซึ้ง มีความสุขุม มีความงดงามเหลือประมาณ; แต่แล้วต้องเป็นไปเพื่อสันติภาพ.

ฉะนั้น ยอดสุดของศิลปะ ก็คือการทำชีวิตนี้ให้หมดปัญหา : ทำให้ชีวิตนี้หมดปัญหา หมดกิเลส หมดความทุกข์ หมดสกปรก หมดเร่าร้อน; แล้วให้มาสงบเย็น เยือกเย็น เป็นสันติภาพ.

นี่ศิลปะแห่งการครองชีวิต ไม่ลงทุนด้วยความโง่มาก ๆ เสียเงินมาก ๆ เสียเวลามาก ๆ แล้วก็หลอกกันว่าสวย ว่างาม.

นี่ขอภัยที่คำพูดเหล่านี้ มันออกจะหยาบคายเกินขอบเขต แต่มันไม่รู้จักพูดอย่างไรให้มันทันกับเวลา. เราต้องลงทุนโง่ตามเขา อาตมาลงทุนไม่ไหว; พยายามจะงามกับเขาเหมือนกันแหละ ศิลปะแพง ๆ นั้นก็เอามาดู มาศึกษา; แต่แล้วมันต้องคิดอย่างนั้นต้องเดินความคิดแวนั้น จึงจะรู้สึกว่าอันนี้งาม. นี่ลงทุนไม่ไหว ก็เลยไม่เอา.

พุทธศิลป์ คือการฆ่ากิเลสทุกข์ให้หมดไป.

มาสนใจศิลปะของพระพุทธเจ้า คือฆ่ากิเลส ฆ่าความทุกข์ ให้หมดไป; นั่นแหละศิลปะของพระพุทธเจ้า. ดำเนินชีวิตอยู่ ลมหายใจเข้า-ออกอยู่ โดยที่ไม่ต้องมี ความทุกข์เลย เป็นชีวิตเย็น; นี้เรียกว่า ศิลปะของพระพุทธเจ้า.

ไอ้ชีวิตร้อนไม่ต้องศิลปะหรอก มันไปตามโลกของโลกเอง. แล้วบางทีก็ไป ทำศิลปะให้มันร้อนมากขึ้นก็มี; ดังนั้น ศิลปะที่ทำให้โลกร้อนมากขึ้นนะ กำลังมีมาก กำลังระบาด แล้วกำลังแลกเปลี่ยนกันอย่างยิ่ง.

ประเทศไทยก็ต้องโง่ไปตามกันเขาด้วยเหมือนกัน ไปนิยมชมชอบศิลปะที่ทำให้โลกมันร้อนมากขึ้น. เต็นรำอะไรที่ยกขาสูง ๆ ท่วมหัว คุณย่าคุณยายเห็นแล้ว เป็นลมนั่นแหละ. นั่นนะศิลปะที่ไหน มันเรื่องภูตผีปีศาจ แล้วเอากันเป็นศิลปะ แล้วก็ แลกเปลี่ยนกัน อะไรกัน.

นี่คนไทยโง่ตามกันเขา; ไม่รู้จักศิลปะของพระพุทธเจ้า คือปฏิบัติชนิดที่ ความทุกข์เกิดขึ้นไม่ได้, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราไม่เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์อีกต่อไป. นี่แหละศิลปะของพระพุทธเจ้า ขอให้ลูกเด็ก ๆ ทุกคนสนใจ; อย่าไปสนใจ ศิลปะสมัยใหม่อะไรให้มันหมดเวลาเสีย แล้วไม่มีโอกาสจะมาสนใจศิลปะของ พระพุทธเจ้า.

ศิลปะนี้ไม่ใช่ความหลอกลวง. เดียวนี้ก็มีคำว่า ศิลปะ ซึ่งหมายถึงความ หลอกลวงก็มีเหมือนกันแหละ; เขาใช้ว่า ศิลป์, ศิลปกลายเป็นจิตวิทยาหลอกลวงไป, อย่างนั้นไม่ใช่ ไม่ใช่ความหมายที่ถูกต้อง; ศิลปะต้องถูกต้อง ไม่หลอกลวง งดงาม, แล้วแก้ปัญหาได้จริง.

ถ้าเป็นภาษาฝรั่งพูดแล้ว มันก็แยกกันได้เด็ดขาดแหละ; คือว่า artificial นั้น

นะใช้ไม่ได้ อย่าไปเอากะมัน artificial. ถ้า artistic artistic อย่างนี้ก็ใช้ได้แหละ. ไปดูความหมายเถอะมันต่างกัน; artificial นั้นมันมีแต่จะหลอกลวง จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า จะมีจิตวิทยาหลอกลวง, art อย่างนี้ไม่เอา, เดียวนี้กลับมามืออย่างนี้มาก; ศิลปะแห่งการปลอมแปลงนั้นนะ กลายเป็นศิลปะไปเสีย.

พุทธศิลปะ จำไว้ว่า “**พุทธศิลปะ – ศิลปะของพระพุทธเจ้า**”; คือทุกคนสามารถควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย, ใจ ด้วย, ไว้ถูกต้อง, ไม่มีความทุกข์เลย; เรียกว่าพุทธศิลปะ.

ฝรั่งมีความรู้ มีเงิน มีอะไรมาก เขามาแสวงหา Buddhist Art. แปลว่า Buddhist Art -พุทธศิลปะ แล้วเขาก็หอบพระพุทธรูปไปกองเบ้อเร่อ แล้ววัดดูอะไรต่ออะไรอีกไม่รู้; เผอิญเขามาแะด้วยมาคุยด้วย อาตมาบอกเขาว่า โอ้ยคุณไม่ได้เอาพุทธศิลปะ ไม่ได้เอา Buddhist Art ไปเลย; นั้นมันอะไรก็ไม่รู้ ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็ได้; พระพุทธเจ้าไม่ได้รับรู้เรื่องพระพุทธรูป เรื่องศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธรูปเกี่ยวกับสิ่งของ, ไอ้ Buddhist Art คืออริยมรรคมีองค์ ๘ : **วิชาที่ปฏิบัติแล้วไม่เกิดความทุกข์เลย โดยประการทั้งปวง, นี้ buddhistic Art.**

แล้วไม่ได้ผลอะไร เขาไม่เอา เขาไม่สนใจ เขาหอบแต่เศียรพระพุทธรูป ไม่แกะไม้สลักอะไร เอาไปเบ้อเร่อเบ้อระ เราไม่ต้องพูดกันแหละ; เพราะเห็นว่ามันพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว. พุทธศิลปะของคนสมัยนี้ กับพุทธศิลปะของปู่ย่าตายายนะ มันพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว มันแยกทางกันเดินเด็ดขาดเสียแล้ว.

เราจะต้องมีศิลปะตามความหมายของโบราณ คือความงาม ที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็สร้างสันติภาพได้ ดับทุกข์ได้. ถ้าดับทุกข์ได้ โดยอาศัยความงาม ประทับใจ เป็นหลักแล้ว, ก็จะเรียกว่า ศิลปะ ได้.

ที่นี้มันก็หมายถึงการกระทำที่ถูกต้องแหละ. ความถูกต้องของความเป็น

มนุษย์ มันอยู่ที่ศิลปะ หรือเป็นศิลปะ, ถ้าทำได้ก็เป็นศิลปะ เป็นยอดของศิลปะ. จงทำ
ความเป็นมนุษย์ของเราเองให้ถูกต้อง นั่นแหละคือศิลปะ ยอดศิลปะของพระพุทธเจ้า.

ควรมีพุทธศิลปะอย่างสมาทาน, อย่ามีพุทธศิลปะอย่างอุปาทาน.

[มี-ใช้ศิลปะชีวิตอย่างสมาทาน เป็นการถูกต้อง.]

พอมาดังตรงนี้ ก็อยากจะแนะนำให้สนใจคำพูดสัก ๒ คำ คือคำว่า *อุปาทาน*
- *ยึดมั่นถือมั่น* นี้คำหนึ่ง; กับคำว่า *สมาทาน* อีกคำหนึ่ง แปลว่า *ถือเอาไว้อย่างดี*.
สมาทาน แปลว่า *ถือเอาไว้อย่างดี*; *อุปาทาน* แปลว่า *ยึดมั่นถือมั่น*.

เรื่องยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละ เป็นเหตุแห่งความทุกข์ เพราะมันยึดถือด้วยความ
ความโง่ ยึดถือด้วยอวิชา ยึดถือด้วยความหมายมั่นเป็นตัวกู เป็นของกู; ยึดถือ
ชนิดยึดมั่นถือมั่น นั้นทำด้วยกิเลส นี้เรียกว่า *อุปาทาน*. ถ้ายึดถืออย่างดี อย่างถูกต้อง
เรียกว่า *สมาทาน*; นี้ยึดถือไว้อย่างดี ก็คือยึดถือด้วยปัญญา, -ถือไว้ด้วยปัญญา, ไม่
ต้องยึดถือ ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น.

เราจะยึดถืออะไรเป็นที่พึ่ง อย่ายึดถือด้วยความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน,
มันจะเกิดความทุกข์แหละ; เพราะว่ายึดมั่นถือมั่นด้วยความโง่ จะมีความทุกข์.

แม้แต่จะยึดถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็อย่าทำเลย; อย่ายึดถือ พระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ หรือยึดถือพระนิพพานอย่างยึดมั่นถือมั่น มันเป็นไปไม่ได้, แล้ว
มันผิด. ต้องถืออย่างดี ที่เรียกว่า “สมาทาน”, อย่างที่เราเรียกว่า *สมาทานศีล* ถือศีล
สมาทานศีล *สมาทานวัตรปฏิบัติ* *สมาทานไตรสรณาคมน์* นี้สมาทาน; อย่างนี้ไม่มี
ความยึดมั่นถือมั่นด้วยกิเลสเลย. แต่บางคนเขาอาจจะยึดมั่นถือมั่น แล้วก็เรียกว่า
ทำให้มันดีที่สุดแหละ. *ยึดมั่นถือมั่นด้วยความโง่ ด้วยอวิชา ด้วยตัณหา*, เรียกว่า

ยึดมั่นถือมั่น. ดังนั้น อาตมาก็ยังคงยืนยันว่า **แม้จะยึดถือ เรียกว่าถือพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ก็อย่าทำด้วยอุปาทาน; ให้ทำด้วยสมาทาน ถือถือไว้อย่างดี.**

อย่าง ศีล อย่างนี้, ถ้าเราสมาทาน-ถือไว้อย่างดี ก็เป็นศีล; แต่ถ้าเราทำไปอย่างยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นสัสฬพตปรามาสหมดเลย : ศีลที่ถือจะกลายเป็นสัสฬพต-ปรามาสหมดเลย เพราะเราไปทำด้วยอุปาทาน-ยึดมั่นถือมั่น.

อย่างเอาพระเครื่องมาแขวนคอ, ไม่ใช่พูดกระทบคนที่เขาแขวนพระเครื่อง, ให้แขวนไว้ด้วยสมาทาน, อย่ายูปาทาน; ถ้าอุปาทานแล้วมันเกิดเป็นของศักดิ์สิทธิ์เป็นผีเป็นนาง เป็นวิญญูณศักดิ์สิทธิ์ อะไรอยู่ในนั้น นี้เรียกว่ายึดมั่นด้วยอุปาทาน. ให้เอาพระเครื่องมาแขวนคออย่างที่เราเรียกว่า สมาทาน-ถือเอาไว้อย่างดีด้วยสติปัญญากันลิมกันลิมพระพุทธเจ้า คอยดักเตือนให้มีสติ; อย่างนี้ พระเครื่องนั้นก็จะเป็นผู้คุ้มครอง สิ่งคุ้มครองได้, ไม่เลยเกิดเป็นสัสฬพตปรามาส เป็นผีเป็นนาง เป็นวิญญูณ เป็นอะไรศักดิ์สิทธิ์ไปทำนองนั้น ซึ่งมันผิดความหมายของพระพุทธเจ้า ผิดจากความหมายของคำว่า “พระพุทธเจ้า”.

นี้จะแขวนพระเครื่องก็ดี จงทำอย่างที่เราเรียกว่า สมาทาน -ถือเอาไว้อย่างดี, ไม่ใช่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสตัณหา. จะยึดถือศีลก็ให้สมาทาน, สมาทานศีล; อย่ายูปาทานในศีล. จะถือพระรัตนตรัยก็ให้สมาทานพระรัตนตรัย ถือไว้อย่างดี; อย่ายึดมั่นถือมั่นให้กลายเป็นสัสฬพตปรามาสไปเสียหมด.

คำสำคัญมีอยู่คำหนึ่งว่า **สมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺพํ ทุกฺขํ อุปฺจฺจุคฺคํ** -เรา (: พวกเรา หรือบุคคลทั้งหลาย) **ล่วงพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ.** นี่ **สมมาทิฏฐิสมาทานา** พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **สมาทานสัมมาทิฏฐิ;** อย่ายูปาทานในสัมมาทิฏฐิ มันจะไม่ใช่สัมมาทิฏฐิ พอไปอุปาทานเข้าไปจะไม่ใช่สัมมาทิฏฐิ จะเป็นเรื่องยึดมั่นถือมั่นเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์ เป็นผีเป็นนาง เป็นวิญญูณอะไรไปแล้ว. ถ้าสมาทาน

นะ คือรู้ดี ประพฤติดี เกี่ยวข้องดี; นี้เรียกว่า สมาทาน.

ได้ยินว่า ที่เกาะลอยสวนลุมพินี มีพระไปเทศน์ ไปสอนธรรมะ มีคนดำ อาตมาว่า เป็นบัณฑิตใจ เป็นนักปราชญ์ใจ : ท่านพุทธทาสเป็นบัณฑิตใจ เป็นนักปราชญ์ใจ สอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นแม้แต่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; เขาว่าอย่างนี้.

อาตมาว่า ถูกแล้ว, **เดี๋ยวนี้ก็ยังสอนไม่ให้ยึดมั่นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยอุปาทาน;** เพราะจะทำให้พระพุทธเจ้าหมดความเป็นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หมดความเป็นพระธรรม พระสงฆ์, **ถ้าเอาอุปาทานไปยึดใส่เข้า;** ฉะนั้นขอให้ เป็นเพียงสมาทานเถอะ : รับเอามาเป็นอย่างดี ถือไว้เป็นหลักปฏิบัติ; เป็นสมาทาน ทำ ด้วยปัญญา, ถ้าเป็นอุปาทานแล้ว ก็ต้องทำด้วยกิเลส ตัณหา อวิชชา เสมอไป.

ที่นี้มันจะลดลงมาถึงทุกเรื่องแหละ. **ขอให้ทุกคนนี้นะ ทำทุกเรื่องอย่างที่เรียกว่า สมาทาน;** อย่าทำด้วยอุปาทาน มันจะกลายเป็นเรื่องไม่มีธรรมะ. เช่นว่าจะมี **ทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี อย่างนี้ มีอย่างสมาทาน;** อย่ามีอย่างอุปาทาน. ถ้าไปยึดมั่นด้วยอุปาทานในทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี แล้วมันจะกัดเอานะ; ระวังมันจะกลายเป็นของมีพิษ มีโทษ แล้วจะกัดเอา อย่างที่เรียกว่า มีวัวก็เป็นทุกข์เพราะวัว, มีเงินเป็นทุกข์เพราะเงิน, มีนาเป็นทุกข์เพราะนา, มีลูกเป็นทุกข์เพราะลูก, นั้นนะ; เพราะว่ามันมีไม่เป็น มันมีด้วยอุปาทาน มันก็เป็นทุกข์จริงเหมือนกัน. แต่ถ้ามีด้วยสติปัญญา เป็นสมาทานแล้วก็ใช้ประโยชน์ได้ ร่วมกันแก้ปัญหาได้ **ไม่มีความทุกข์ได้ เพราะมีปัญญา สมาทาน.**

จำคำว่า **สมาทาน ไว้ให้ดี;** อย่าเอาไปปนกับคำว่า **อุปาทาน :** ยึดมั่นถือมั่นด้วยความอยาก ด้วยตัณหา ด้วยอวิชชา ด้วยมิจฉาทิฎฐิ ก็เป็นอุปาทาน.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ทุกข์ทั้งหลายเกิดมาจากอุปาทาน ไม่มีอุปาทานแล้วไม่มีทุกข์.** อุปาทานในสิ่งใด จะมีความทุกข์เพราะสิ่งนั้น : **อุปาทานในขันธ ๕ รูป**

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แล้วก็จะมีความทุกข์เพราะขั้น ๕ นั้น; มีอุปาทานในชีวิตจะเป็นทุกข์ เพราะชีวิต; มีอุปาทานในเงินทอง ทรัพย์สมบัติ จะเป็นทุกข์เพราะเงินทองทรัพย์สมบัติ. **อย่ามีอุปาทาน ซึ่งเป็นตัวแห่งความทุกข์.** เปรียบเหมือนกับความหิว ความถือไว้นั้นมันหนัก; เราต้องมีการกระทำอย่างอื่นซึ่งไม่ได้ถือไว้ หิวไว้ อย่างที่มีน้ำหนัก มีความหนัก.

นี่ศิลปะแห่งชีวิต รู้จักใช้ศิลปะในการมี, **มีอย่างชนิดสมาทาน;** อย่ามีอย่างอุปาทาน - หมายมั่นเป็นตัวกู เป็นของกู ด้วยกิเลสตัณหา แล้วมันจะกัดเอา.

คำสอนในศาสนาคริสต์น หลังพระเยซูแล้วนะ คือสาวกของพระเยซูสอนอะไร ๆ เหมือนในพุทธศาสนา; เช่นที่เซ็นปอห์นเขามาสอนทางแคว้นโครินเธียนนี้ ว่า **มีภรรยา ก็จงเหมือนกับไม่มีภรรยา, มีทรัพย์สมบัติก็จงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ, มีเงินก็เหมือนกับไม่มีเงิน, มีความสุขก็เหมือนกับไม่มีความสุข, มีความทุกข์ก็เหมือนกับไม่มีความทุกข์, ชื่อของที่ตลาดแล้วอย่าเอาอะไรมา.**

นี่คำสอนอย่างนี้คือหลักพุทธศาสนา ที่ไปอยู่ในคัมภีร์คริสเตียน. เราจะมีเงินมีอะไรก็จิตใจอย่าอุปาทาน; มีแต่สมาทาน-มี ใช้มันให้ถูกต้อง นี่ก็เหมือนกับไม่ได้มีว่าของกู; อย่ามีว่า ของกู จะจัดการใช้มันให้ถูกต้อง.

“ชื่อของที่ตลาดไม่เอาอะไรมา” นะ หมายความว่าอย่าหิวมาด้วยความรู้สึก ว่า ของกู, นั้นมันอุปาทานแล้ว; แล้วมันจะต้องมีเรื่องทุกข์หนักอกหนักใจแหละ. ชื่อของที่ตลาดหิวมา ถือว่า มาบ้าน มากินมาใช้ เขากลับบัญญัติคำว่า **“ไม่ได้เอาอะไรมา”** คือไม่มีของกูที่ชื่อมาด้วยความหมายมั่นเป็นของกู จะกินให้ร่อย จะอะไร นี่ไม่มี; ก็เลย ว่า ชื่อของที่ตลาดก็อย่าเอาอะไรมา.

คำสอนอย่างนี้ เขาเรียกว่ามันเป็นปริศนา, ปริศนาธรรม; อย่าเพ่อไปดูถูก

ว่าคนบ้าพูด, คนโง่พูด. ไปรู้ความหมายของเขาให้ดี ๆ แล้วมันจะมีประโยชน์ เพราะเขาสอนไว้อย่างลึกซึ้ง, ซึ่งคนโง่ไม่เข้าใจ แล้วคนโง่ก็ไปหาว่าเขาโง่, ตัวเองโง่ไม่รู้แล้วไปหาว่าคนนั้นมันโง่ “ซื้อของที่ตลาดแล้วอย่าเอาอะไรมา”.

เดี๋ยวนี้คนไปซื้อของที่ตลาด ซื้อที่สวยที่สุด ที่ถูกใจที่สุด ในใจเต็มรัวระริกซิกซี้ ได้ของดีแล้วไว้อย่างหัวมาบ้าน; ไปซื้อเสื้อสวย ๆ ไปซื้ออะไรสวย ๆ มา ก็มักจะเป็นอย่างนั้น; นี่ว่า “อย่าเอาอะไรมา”.

เพราะฉะนั้นเรามี, มีอย่างไม่ต้องมี (ตัวกู มี), กินอย่างไม่ต้องมี ตัวกู กิน, ใช้อย่างไม่ต้องมี ตัวกู ไข้; จิตใจปรกติ ทำไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จะไม่มีความทุกข์เลย. นี่ยอดศิลปะ; ศิลปะของพระพุทธเจ้า มอบไว้ให้แก่เราทุกคน; ให้ใช้ศิลปะนี้เพื่อไม่มีความทุกข์เลย. นี่เรียกว่า เห็นความจริงของสิ่งนั้น ๆ อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่น; แล้วไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ ตามที่ควรจะต้องเกี่ยวข้องอย่างไร.

อย่าว่าแต่เงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สินสมบัติเลย; แม้แต่ร่างกายนี้แท้ ๆ มันก็ไม่ใช่ของเราหรอก, มันของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. ทีนี้เรามีศิลปะเข้าไปเกี่ยวข้องกับร่างกายนี้ ใ้ร่างกายนี้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามที่เราต้องการ; นี่คืออย่าไปยึดมั่นถือมั่นเป็น ตัวกู-ของกู; สมาทาน คือถือเอาอย่างดี ใ้ให้สำเร็จประโยชน์ก็แล้วกัน.

สมาทานนั้นเป็นยอดศิลปะ; อุปาทานนั้นนะไม่มีทาง แล้วเป็นความโง่ที่สุด. อุปาทานเมื่อไร มีความทุกข์เมื่อนั้น, ที่ไหนก็ทีนั้น.

เพราะฉะนั้นความรู้เรื่องสุญญตา เรื่องว่าง เรื่องอนัตตา ไม่มีตัวตน นี่อย่าหัวเราะเยาะนะ. ลูกเด็ก ๆ ทั้งหลาย อย่าหัวเราะเยาะคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นะ, ไม่ใช่คำที่ควรหัวเราะเยาะ; เป็นคำที่แสดงความจริงที่สุด ที่ใครประพฤติกปฏิบัติแล้วจะไม่มีมีความทุกข์เลย.

นี่เรียกว่า การดำรงชีวิต จะเป็นมนุษย์ที่น่าชื่นใจแหละ; ให้มีศิลปะเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องอย่างที่ว่ามานี้.

จุดหมายปลายทางของชีวิต คือเย็น.

แล้วไปไหนกัน. เอ้า, ที่นี้มาถึงข้อที่ว่า ไปไหนกัน จะวิจารณ์กันในข้อที่ว่า **ชีวิตนี้จะไปไหนกัน? ปลายทางอยู่ที่ไหน?** อยู่ที่เรียนปริญญาสูง ๆ ได้เงินเดือนมาก แล้วมากินมาเล่นกันให้สนุกเท่านั้นหรือ? มันไม่ใช่มีเท่านั้นหรอก; เดียวนี้มันจะมองเห็นแต่เพียงเท่านั้น. มันต้องไปนึกถึงว่า เราจะไปถึงปลายทางที่ดี คือมีชีวิตเย็น.

ธรรมดาที่มันเป็นชีวิตร้อน เมื่อยังไม่หมดกิเลสมันเป็นชีวิตร้อนทั้งนั้น. ก็นึกดูเอาเองก็แล้วกัน ตั้งแต่เกิดมานะ มันวุ่นวายอยู่ด้วยความยากได้ ความไม่ได้ ความเสียใจ ความยินดียินร้าย ความร้อน เป็นชีวิตร้อน; **มันต้องไปจบลง ด้วยความมีชีวิตเย็น.**

เพราะเราเห็นว่า ที่เป็นอยู่ที่นี่มันร้อน เพราะเราควบคุมมันไม่ได้ เพราะเราอุปาทานเกินไปในสิ่งที่รัก อุปาทานเกินไปก็เกิดความโกรธ ก็เกิดความเกลียด ก็เกิดความกลัว ก็เกิดความหึงความหวง ความอิจฉาริษยา เพราะเรามันไม่มีปัญญา มันมีแต่อุปาทาน; **ชีวิตนี้ก็เย็นของร้อน.**

นี่ อย่าต้องมีอย่างนั้น; มีสติปัญญา รู้จัดทำกับสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต นะ; มันจะมีอะไรก็อย่างรวมอยู่ในนั้น ก็ทำให้มันถูกต้อง; อย่าไปถึงกับหลงยึดมันถือมัน.

คนโบราณเขามีคำพูดที่น่าฟังที่สุดอยู่คำหนึ่ง คือเหมือนกับของฮิมไ้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า **สังขารทั้งหลายเหมือนกับของฮิมไ้ เธอจงประพฤติกกระทำต่อ**

สังขารทั้งหลายเหมือนกับของยืมใช้ ไม่ใช่ของเรา เรายืมมาใช้ชั่วคราว แล้วคืนเจ้าของ นั่นคือธรรมชาติ; อย่าหมายมั่นเป็น ตัวกู-ของกู.

เราก็คือใจปล้นธรรมชาติ นั่นมันต้องถูกลงโทษแน่. พอเป็น ตัวกู-ของกู ยึดมันถือมัน มันต้องกัดเอาแหละ, มันก็ร้อนแหละ. นี้ของของธรรมชาติ ของของพระเจ้า เรายืมมาใช้, อย่างถ้ายึดเป็น ตัวกู-ของกู, มันจะกัดเอา; ฉะนั้นเราทำไปอย่าง ถูกต้อง; ใช้อย่างไร ๆ โดยไม่ต้องหมายมั่นให้เป็น ตัวกู-ของกู ก็ทำไปเถอะ.

แม้ร่างกายนี้ก็ใช้มันอย่างนั้นแหละ มันจะไม่เกิดเป็นความทุกข์. เงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สินสมบัติ อำนาจวาสนา อะไรก็ตามเถอะ; จงทำกับมันอย่างว่าพระเจ้า ให้ยืมใช้ชั่วคราว ใช้ให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ควรต้องการ; แล้วใจอย่าปล้น อย่า ตระบัดเอาของพระเจ้ามาเป็นของกู, อย่าเอาของธรรมชาติมาเป็นของกู, ก็จะไม่เกิด ความทุกข์ เราก็คงเย็น. เต็มวก็พูดมากไป เป็นของยืมไปหมด; ถ้าทำได้ก็ดี คือไม่ หมายมั่นให้เป็น ตัวกู-ของกู; ใ้ให้ถูก ใ้ให้ตรงตามที่วากฎเกณฑ์ของธรรมชาติมันมี อยู่อย่างไร.

นี่เราจะต้องทำให้มีจุดหมายปลายทางที่เย็น ไม่วิ้ง หยุต. ถ้าวิ้งก็วิ้งด้วย กิเลส ด้วยความโง่ วิ้งว่อนไปหมดด้วยกิเลส ด้วยความอยาก, นี้มันวิ้ง; ถ้าหมดกิเลส มันก็หยุด. ถ้ามีกิเลสมันก็ร้อน ไม่มีกิเลสมันก็เย็น. มีกิเลสมันก็ไม่รู้จักยอมใคร, ถ้า หมดกิเลสแล้วมันยอมได้ทั้งนั้นแหละ; แม้เราเป็นฝ่ายถูก ไม่ผิดเลย แต่เขาจะปรับให้ เราเป็นฝ่ายผิดเราก็ยอมได้เหมือนกัน เพราะว่าเราไม่มีกิเลสและถือมั่นในเรื่องยก หูชูหางอะไร; เพราะฉะนั้นชีวิตนั้นก็เย็น เพราะมันหยุด เพราะมันยอมได้ เพราะมัน เย็นได้. นี่ฝึกฝนชีวิตนี้ไปจนกว่ามันจะเย็น.

คำว่า เย็น นั้นเป็นคำไทย, คำบาลีเรียกว่า นิพพาน; นิพพาน แปลว่าเย็น. ภาษาชาวบ้าน, นิพพาน แปลว่า เย็น ใ้กับวัตถุก็ได้ : ถ่านไฟเย็น ด่าง เขาเรียกว่า

ถ่านไฟนิพพาน; แกง กับ ข้าว ในคร้ว เย็นลงกินได้ ก็เรียกว่ามันนิพพาน. นี่เด็ก ๆ ชาวบ้านจะใช้คำพูดว่า นิพพาน อยู่อย่างนี้. หรือว่าสัตว์ที่ดุร้ายฝึกดีแล้ว เชื่องเป็นแมวไปหมดแล้ว ก็เรียกว่ามันนิพพานเหมือนกัน, คือมันเย็น.

นี่ถ้าคนเราจะเย็น มันมากกว่านั้น, คือเย็นใจ. สมัยหนึ่งเขาถือว่า ได้กามารมณ์ทางเพศเต็มตามความปรารถนาแล้ว ก็เย็น เป็นนิพพาน. เกิดนิพพานกามารมณ์กันอยู่ยุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง ถิ่นหนึ่ง แห่งหนึ่ง; เดี่ยวนี้ก็เหลือ กระเส็นกระสายอยู่ในประเทศอินเดีย ที่กามารมณ์เป็นนิพพาน; นั้นไม่ใช่พุทธศาสนา.

ต่อมามีพวกที่ค้นพบว่า สมาธิ จิตหยุดอยู่ในสมาบัติ เย็น เป็นนิพพาน. นี้ก็มีคนถือกันเป็นนิพพานอยู่ยุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง ก็ยังเหลืออยู่กระทั่งบัดนี้. อันนั้นมันมีอยู่ก่อนพุทธกาล เข้าฌานสมาบัติ ตายไปพรหมโลก; นั่นคือนิพพาน, เย็นเพราะสมาธิ หรือฌาน เรียกว่า นิพพาน.

พอพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ท่านเที่ยวศึกษา ๆ กับพวกนี้หมด. ฌานสูงสุดคือเนวสัญญานาสัญญายตนะ ที่เขาถือกันว่านิพพาน, ท่านว่าไม่ใช่ ๆ จึงทิ้งอาจารย์เหล่านั้นไปศึกษาค้นคว้าของพระองค์เอง จึงมาพบพระนิพพานอย่างของพระองค์เอง คือสิ้นความยึดถือ ไม่มีความยึดถือด้วยอุปาทานในสิ่งใด ไม่มีกิเลสยึดถือในสิ่งใด นั่นนะ ไม่มีกิเลสนั่นเอง เรียกว่า นิพพาน; เพราะกิเลสร้อน, พอไม่มีของร้อนก็เย็น, เย็นเป็นนิพพาน.

ในครั้งพุทธกาลเขาใช้คำว่านิพพานนี้ ในความหมายว่าเย็น; เย็นวัตถุก็ได้ เย็นอกเย็นใจก็ได้. ที่เราพูดกันเดี๋ยวนี้ สมัยนี้ ว่า แหม เย็นอกเย็นใจ เพราะลูกดี หลานดี เมียดีผัวดี เย็นอกเย็นใจ; นั่นก็เขาใช้คำว่า นิพพาน ด้วยเหมือนกัน ในครั้งพุทธกาล, นั่นแปลว่า เย็น.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ เย็น; มันเป็นศิลปะสูงสุด เป็น

เทคนิคสูงสุด เป็นเทคโนโลยีทางจิตทางวิญญาณอันสูงสุด ที่จะทำชีวิตนี้ให้เย็น.

การตั้งต้นของชีวิตในทางธรรม.

เอ้า, เด็ก ๆ อย่าเพ้อไกรธนะ พูดอีกเรื่องหนึ่งนะ อีกหัวข้อหนึ่งนะ ที่จริงมี
 มากแหละ ต้องพูดครั้งหลังอีก. ข้อที่จะพูดนี้ก็ชื่อว่า **ตั้งต้นชีวิต** **ชีวิตตั้งต้น** **การตั้งต้น**
ของชีวิต. อยู่ในท้องแม่ ชีวิตทาง physics ทาง biology อย่าง physics มันก็ตั้งต้นชีวิต
 ตั้งครรภ์ เกิดอยู่ในท้องแม่, แล้วมันก็คลอดออกมาจากท้องแม่ มันก็เป็นชีวิตนอก
 ครรภ์ มันก็ตั้งต้น.

แต่ว่าชีวิตในทางธรรมะ ภาษาธรรมะ เขายังเรียกว่า ยังไม่ตั้งต้น; จนกว่า
 เมื่อใดเกิดความคิดในจิตในใจเป็นอุปาทาน ว่าตัวกู ว่าของกู เกิดขึ้นเมื่อใด, เมื่อนั้น
 แหละชีวิตตั้งต้น. ถ้าทารกนั้นยังไม่รู้จักคิดนึกในทำนองยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู ว่าของกู
 แล้ว ก็เรียกว่า ชีวิตยังไม่ตั้งต้น.

เด็กที่อยู่ในครรภ์ไม่ต้องพูดถึงหรือก มันคิดไม่เป็น, มันไม่มีกิเลสตัณหา
 อะไรมาแต่ชาติก่อนหรือก. ทีนี้มันคลอดออกมาจากท้องแม่แล้วนี่. ทีนี้มันจะรับ
 อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง. นับตั้งแต่ว่ามันถูกกระทบอากาศ
 ร้อน อากาศหนาว ความอบอุ่น อะไรก็ตาม, กระทั่งว่ามันได้รับการช้บกล่อมทางหู
 ทางเสียง คำกล่อมเด็กคำอะไรเหล่านี้, กระทั่งว่ามันได้ดูคนม รู้ความอร่อยของนม ต่อ
 มารู้จักกินอาหาร โตขึ้นทุกวัน ๆ มันรู้จักแยก นี้ว่าอร่อย นี้ว่าไม่อร่อย; พออร่อยมัน
 ก็ชอบ มันก็รัก มันก็โลภ มันเกิด**ความโลภ**ในสิ่งนั้น, พอไม่อร่อยมันก็ไม่ชอบ ไม่รัก
 มันก็เกิด**ความโกรธ** เป็นโทสะ รู้จักโทสะเป็นแล้ว, นี้ถ้าไม่รู้อะไรเป็นอะไร มันโง่ มัน
 สงสัย มันวิตกกังวล แต่มันก็ยังหวังที่จะได้ จะเอา จะเกี่ยวข้อง นี้มันก็เป็น**โมหะ**แล้ว.

นี่โลภะ โทสะ โมหะ มันตั้งต้นเมื่อเราออกมาจากท้องแม่แล้ว กระทั่งสิ่ง
 ต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ในธรรมชาตินี้. ธรรมชาติฝ่ายหนึ่ง มันจะช่วยสอนให้รู้จัก

โลก เมื่อได้ตามที่ต้องการ คืออ้อย สบาย, ธรรมชาติอีกส่วนหนึ่ง มันจะสอนให้รู้จัก โกรธ เมื่อมันไม่ได้ตามที่มันต้องการ, ธรรมชาติอันหนึ่ง มันสอนให้หลงไหลพัวพันอยู่ในสิ่งที่มันยังรู้ไม่ได้ แล้วมันก็ทำผิด ๆ เหมือนกัน นี่เรียกว่าโมหะแล้ว.

อันนี้มันค่อย ๆ เจริญมากขึ้น เข้มข้นขึ้น : ความโลภน้อย ๆ ก็เป็นความโลภมากขึ้น, ความโกรธน้อย ๆ ก็มากขึ้น, โมหะน้อย ๆ ก็มากขึ้น; มากขึ้นเพราะว่า **มันสะสม :-**

พอเราโกรธที่หนึ่งนะ อย่าคิดว่าโกรธแล้วแล้วไป. เราโลกที่หนึ่ง เราชักที่หนึ่ง อย่าคิดว่าแล้วก็แล้วไป; มันสะสมความเคยชินไว้หน่วยหนึ่งในสันดาน ในส่วนลึกของสันดาน, มันสะสมความเคยชินที่จะเป็นเช่นนั้นไว้หน่วยหนึ่ง สมมติเรียกว่า หน่วยหนึ่ง. พอโลภ หรือรัก หลายหน มันก็หลายหน่วยๆ ในสันดานมันก็สะสมความเคยชินที่ **จะรัก หรือจะโลภ** ไว้มากหน่วย นี่เรียกว่า อนุสัย, กิเลสอนุสัย-ความเคยชินที่สะสมไว้ในสันดาน. นี้ต่อไปเราก็จะรักง่าย จะโลภง่าย เพราะว่าเราสะสมอันนี้ไว้มาก; เพราะฉะนั้นยิ่งโตขึ้น ๆ ก็รักง่าย โลภง่ายหรือโลภเร็ว โลภใหญ่หลวงมากขึ้น เพราะอนุสัย (แห่งความโลภความรัก) ที่สะสมไว้ในสันดาน.

ความโกรธก็เหมือนกัน มันโกรธที่หนึ่งนะ ไม่ใช่มันเลิกกันไป, มันจะเกิดเรื่องอะไรก็ตามเถอะ มันก็ไม่ได้เลิกกันไป, มันสะสมความเคยชินที่จะ **โกรธ** ไว้หน่วยหนึ่ง; หลายหนเข้า ความเคยชินที่จะโกรธมันก็มากเข้า ๆ; เพราะฉะนั้นเราโตขึ้นมา เราก็โกรธง่าย โกรธเร็ว โกรธมาก โกรธหนักหนา โกรธอะไร, เพราะเราสะสมอนุสัยแห่งความโกรธไว้ในสันดาน.

ทีนี้เมื่อเราไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร คือโง่ หรือสะเพร่า หรืออะไร. ครั้งหนึ่งเรียกว่าโง่ครั้งหนึ่ง ทำผิดไปแล้วก็ตาม แต่มันไม่แล้วแล้วไป; ความโง่นั้นจะสะสมไว้เป็นความเคยชินเพื่อจะโง่อีก เป็นอนุสัยแห่ง **โมหะ** หรือความโง่ ไว้ในสันดาน; ต่อไปเราก็จะทำอะไรหัด ๆ สะเพร่า หรือโง่ ได้ง่ายขึ้น ๆ. นี้เขาเรียกว่าอนุสัยแห่งความโง่.

คือการสะสมไว้ในสันดานที่จะรักหรือจะโลกนี้ อย่างหนึ่ง, ที่จะโกรธจะเกลียด
 นี้ อย่างหนึ่ง, ที่จะโง่ ที่จะสงสัย ที่จะระแวง ที่จะกลัว ที่จะอะไรต่าง ๆ นี้ก็อีกชนิดหนึ่ง;
 เรียกว่า ๓ ชนิด. ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่ง, จะสะสม
 ความเคยชินนั้นไว้ในสันดาน หน่วยหนึ่งทุกทีไป.

ถ้าเธอเคยโกรธ ๑๐ ครั้ง ก็มี ๑๐ หน่วยอยู่ในสันดาน; เคยโกรธ ๑๐๐ ครั้ง
 มันก็มี ๑๐๐ หน่วยอยู่ในสันดาน. ถ้าในสันดานมันอัดอยู่ด้วยสิ่งสะสมเหล่านี้ มันก็มี
 ความดันที่จะออกมาแรงขึ้น ๆ; เพราะฉะนั้นมันจึงโกรธได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น แรงขึ้นกว่า
 แต่ก่อน.

เหมือนเราเอาน้ำใส่ตุ่มถ้าใส่มากเต็มความดันที่จะไหลออกจากตุ่มมันก็มาก;
 ถ้ามีรูนิดเดียวมันจะไหลออกมาอย่างยั้งเลย. แต่ถ้าเราใส่น้อย ๆ มันก็ไหลออกมา
 น้อย ๆ. เตี้ยวนี้ในสันดานของเราก็เหมือนกับตุ่ม เราสะสมความเคยชินที่จะรัก จะโลก
 จะโกรธ จะเกลียด จะกลัว จะโง่ จะอะไร ไว้มาก นี้เขาเรียกว่าอนุสัย; ฉะนั้นทำให้เรา
 โลกได้โดยง่ายและโดยเร็ว, โกรธได้โดยง่ายและโดยเร็ว, โง่ หรือ สะเพร่า ได้โดยง่าย
 และโดยเร็ว; รู้จักมันไว้สิ.

ทีนี้ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราหยุดมันได้มันจะลด มันจะเป็นลบ. เรื่องที่น่า
 รักมา กูไม่รัก ชนะได้ ไม่รัก; อย่างนี้มันจะลดเป็นลบ ลบหน่วยหนึ่งของอนุสัยที่สะสม
 ไว้เพื่อจะรัก. เราอดได้หลาย ๆ ครั้งเข้า ความเคยชินที่จะรักมันก็ลด ๆ ลด ๆ. ถ้าลด
 หมดทุกอย่างมันเป็นพระอรหันต์นะ แต่ที่มันลดไม่หมดหรอก มันลดบางส่วน มันลด
 บางระดับ. เมื่อมันมาให้โกรธ ไม่โกรธ มันก็ลด ลดความเคยชินที่จะโกรธหน่วยหนึ่ง
 ลดหลาย ๆ หนเข้า มันก็เหลือน้อยลง. ที่จะโง่ก็เหมือนกันแหละ อย่าสะเพร่าอย่าโง่
 อย่าคิดไปผิด ๆ ในทางความกลัว ความโศกเศร้า ความวิตกกังวล อย่างนี้อ่ามี มัน
 จะลดลง ๆ.

ทั้ง ๓ ตัวแหละ ก็เลสทั้ง ๓ ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลง จะลดลง ๆ

เราก็จะสบายมากขึ้น; คือเราจะช้าลง หรือน้อยลง ในการที่จะโลก จะโกรธ จะหลง; จะโลกน้อยลง จะโกรธน้อยลง จะหลงน้อยลง จะอะไรน้อย ๆ ลง เราก็สบายมากขึ้น. ถ้ามันหมดเลยเป็นพระอรหันต์ ยังไม่พูดถึง แต่ให้รู้ไว้ว่า ถ้าทำให้มันลดได้นะมันก็มีความสุขมากขึ้น.

ฉะนั้นจงฝึกฝนให้มีสติ ๆ ๆ ๆ. เมื่ออะไรมาให้รักก็อย่าไปรัก, ให้โกรธ ก็อย่าไปโกรธ, ให้หลงก็อย่าไปหลง; แต่ดูให้ดีว่าควรจัดการอย่างไร, ใอันนี้มันมาอย่างนี้นะ เราควรจะจัดการอย่างไร จัดการไปตามที่ควร, อย่าไปโลก ไปโกรธ ไปหลง กับมัน แต่จัดการไปตามที่ควร; เราก็อยู่เป็นสุขได้ มีกิน มีใช้ มีอะไรตามสบาย, ทำงาน บริโภคผลงาน ได้ตามสบาย; ช่วยตัวเองได้ ช่วยผู้อื่นได้ ช่วยโลกได้ โดยไม่ต้องไร้สมรรถภาพ.

อย่าคิดว่า ถ้าไม่มีกำลังอันนี้แล้วคนจะไม่ทำอะไร. คนโง่งนะเขาทำด้วยกิเลส ตัณหา, คนฉลาดเขาทำด้วยสติปัญญา; ฉะนั้นเราอยู่ในฝ่ายคนฉลาดดีกว่า ทำอะไรทำด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยกิเลสตัณหา มันก็หมดแหละ.

นี่เทคนิคสูงสุด อย่าทำอะไรด้วยกิเลสตัณหา ทำด้วยสติและปัญญา แล้วใช้ให้ถูกกะเวลา กะสถานที่ กะบุคคล กะอะไรพอดี ๆ. นี่เป็นเทคโนโลยีของการใช้เทคนิคให้ตรง, ตรงเรื่อง; ใช้คำว่า ตรงเรื่อง; เขาเรียกว่า รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล : ให้ตรงตามเหตุ ให้ตรงตามผล ให้ตรงตามฐานะของตัวตน ให้ตรงตามประมาณ คือความพอดี ให้ตามเวลาที่เหมาะสม แล้วก็ให้ถูกแก่กลุ่มคนที่เรียกว่าสังคม และให้ถูกแก่ปัจเจกชน.

ไปศึกษาเรื่อง สัปปริสธรรม ๗ ในแบบเรียนนะมันมี ต้องให้ถูกตรงพอดีกะทั้ง ๗ นี้. นี่เป็นเทคโนโลยี ใช้เทคนิคของธรรมะ ให้ถูกกับสถานะ ๗ ประการนั้น ปัญหาจะไม่มีเหลือเลย จะไม่มีเหลือสำหรับยุ่งยากและเป็นทุกข์ มนุษย์จะอยู่กันเป็นสุข คือสามารถจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้มี ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

วันนี้ก็พูดเรื่อง ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์, เต็มไปด้วยเทคนิคของ
ธรรมะ และการใช้ธรรมะนั้นให้มันถูก. นี่เด็ก ๆ คงจะรำคาญแล้ว ตั้ง ๒ ชั่วโมงแล้ว
ก็ควรจะยุติกันไว้ทีก่อน; ถ้ามีเวลาค่อยไว้พูดกันวันหลังบ้าง.

เอาละ, เป็นอันว่า อาตมาขอยุติการบรรยายไว้ในวันนี้ แต่เพียงเท่านี้
ฟังพระท่านสวดบทพระธรรม ส่งเสริมให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ สืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๓ -

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **อนุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะในวันนี้ว่า **ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม.**

ขอให้ท่านทบทวนถึงการบรรยายครั้งสองครั้งที่แล้วมา ซึ่งพูดถึงความถูกต้อง และความถูกต้องของความเป็นมนุษย์; บัดนี้พูดถึงความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม. ความเป็นสัตว์สังคมของใคร? ก็ของมนุษย์นั่นเอง.

ความถูกต้อง คือสิ่งที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางตามที่เราประสงค์ได้; ความไม่ถูกต้องจะมีจุดจบ หรือมีการล้มละลายอยู่ที่ตรงนี้เอง ไม่ไปถึงไหน, แล้วก็ทำอันตรายแก่คนนั้นด้วย. เราจึงต้องมีความถูกต้อง ซึ่งเรียกว่า **สัมมัตตา** หรือ **สัมมะ** เป็นของชอบ หรือเป็นของถูกต้อง ซึ่งเป็นหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือความถูกต้อง ๘ ประการ ซึ่งรวมกันเข้าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา;

เป็นหนทางให้ถึงความดับทุกข์สิ้นเชิง คือถึงพระนิพพาน. ความถูกต้องของมนุษย์นั้น จะเป็นพื้นฐานของความถูกต้องอย่างอื่นทั้งหมดทั้งสิ้น.

มนุษย์มีความหมายหลายอย่าง.

แต่มนุษย์นี้มีความหมายหลายอย่าง ในฐานะที่เป็นอะไรบ้าง ท่านก็ลอง คิดดู; เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นรากฐานสำหรับความถูกต้อง ในความหมาย อื่น ๆ อีกหลายความหมาย.

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกันถึงความหมายที่เรียกว่า **เป็นสัตว์ในสังคม**; มนุษย์ก็ได้ หรือจะเรียกว่าคนก็ได้ เป็นสัตว์ที่เป็นสมาชิกของสังคม. “สัตว์” คำนี้จะหมายถึง “สัตว์คน” “สัตว์มนุษย์” ก็ได้ “สัตว์เดรัจฉาน” ก็ได้, แต่เราหมายถึง **สัตว์มนุษย์**; สัตว์มนุษย์ต้องเป็นสัตว์ที่ถูกต้องทางสังคม.

ความหมายในทางการเมือง ก็มีอยู่ว่า **มนุษย์นี้ เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์ เศรษฐกิจ เป็นสัตว์การเมือง**. คำทางการเมืองเช่นนี้มีมานานแล้ว ตั้งแต่แรกๆ ของ ความรู้เรื่องการเมือง หรือปรัชญาการเมือง; แต่ว่าสัตว์สังคม หรือสัตว์การเมือง หรือ สัตว์เศรษฐกิจที่เขากล่าวถึงนั้น เขาหมายถึงสัตว์ที่มีการต่อสู้ : ที่มีการต่อสู้ทางสังคม เรียกว่า **สัตว์สังคม**, ต่อสู้กันอย่างเอาเป็นเอาตายกันเลย, เราต้องการสภาพสังคมอย่างไร ก็ต่อสู้ทำลายล้างพวกที่มีหลักทางสังคมอย่างอื่น; เราต้องการการเมืองอย่างไร ก็ต่อสู้ เพื่อการเมืองอย่างที่เรต้องการ นี่มันเป็น **สัตว์การเมือง**; เราต้องการหลักเศรษฐกิจ ใด ๆ ก็ต่อสู้เพื่อมีเศรษฐกิจอย่างนั้น นี่เรียกว่ามันเป็น **สัตว์เศรษฐกิจ**. เป็นความหมายทางการเมือง **เราไม่ได้ประสงค์ในที่นี้**.

ถ้าประสงค์กันในที่นี้ มันก็ต้องเป็นว่า **สัตว์สังคม** ก็ต่อสู้เพื่อให้สังคมทั้งหมดดีขึ้น; **สัตว์ทางการเมือง** ก็ต่อสู้เพื่อให้การเมือง มีความสงบสุข มีสันติภาพ ไม่มีการรบราฆ่าฟันกัน; ถ้าเป็น **สัตว์เศรษฐกิจ** ก็จัดเศรษฐกิจชนิดที่อยู่กันเป็นผาสุก ทั้งคน

มั่งมีและคนยากจน. ถ้ามีความหมายอย่างนี้ มันก็เป็นความหมายในทางธรรมะ; ถ้ามีความหมายอย่างโน้น มันก็เป็นความหมายทางการเมือง.

เดี๋ยวนี้เราพุทธบริษัท มาพูดกันด้วยความหมายในทางธรรมะ เราจะพูดเฉพาะความหมายของคำว่าสัตว์สังคม, ความเป็นสัตว์สังคม. ใครบ้างไม่เป็นสัตว์สังคม? มองดูแล้วก็จะเห็นว่าไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เพราะเราอยู่ในโลก ในสังคมของโลก เราเป็นหน่วยหนึ่งของโลก เราก็คือสัตว์สังคมโลก, นี่เห็นได้ง่าย ๆ อย่างนี้, หรืออยู่ที่ตรงไหนก็เป็นหน่วยแห่งสังคม; ดังนั้นเราจึงเป็นสัตว์สังคม. เรามองดู ตามที่เป็นจริง คือไม่เห็นแก่ตัว, มองดูด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ อย่างพุทธบริษัท, ก็จะยอมรับได้ว่า มันเป็นสัตว์สังคมด้วยกันทั้งนั้น.

สัตว์สังคมในทางธรรม ทำโลกให้มีประโยชน์และงดงาม.

สัตว์สังคมคือจะอยู่กันเป็นสังคม เพราะอยู่คนเดียวไม่ได้; แล้วสัตว์สังคมอันถูกต้องนั้น ต้องอยู่กันอย่างไม่มีปัญหา ไม่มีความเดือดร้อน แต่มีความผาสุกอยู่ด้วยกันทุกคน. ถ้าจะถามว่า ทำไม่ต้องอยู่กันเป็นสังคม? จะหลีกเลี่ยงอยู่อย่างฤๅษี บีไพร โดดเดี่ยว คนเดียว ในป่า ในภูเขา ไม่ได้หรือ? มันก็ได้เหมือนกัน แต่ว่าใครมันทำได้ก็คน มันเป็นส่วนน้อย จนเอามาเป็นหลักเกณฑ์อะไรไม่ได้. แม้ว่าพวกฤๅษี มุนี อยู่ในป่าคนเดียว โดดเดี่ยว ก็ยังมีอุดมคติที่จะช่วยสังคม. ฤๅษีเหล่านั้น ออกไปค้นคว้าหาวิชาความรู้ แล้วก็มาช่วยสังคม, บางเวลาก็มาเกี่ยวข้องกับสังคม, มันยากที่จะตัดขาดออกไปได้จากสังคม.

ที่นี้เรามันต้องอยู่กันอย่างสังคม เพื่อผลคือจะทำอะไรได้มาก ทำประโยชน์ได้มากกว่าอยู่โดดเดี่ยว. พูดอย่างนี้มันก็เป็นการส่งเสริมประโยชน์ไป แต่มันก็จริงอย่างนั้น; เราจะอยู่กันอย่างสังคม แทนที่จะอยู่โดดเดี่ยว ก็เพื่อว่าจะทำให้ประโยชน์นี้เกิดขึ้นได้มาก.

ถือหลักว่า **มนุษย์ทุกคนจะต้องช่วยกันทำโลกนี้ให้มีประโยชน์ และช่วยกันทำให้โลกนี้งดงามด้วย**; มีประโยชน์อย่างเดียวก็ยังไม่ค่อยพอใจ จะต้องให้มันนำคุณให้งดงาม นำพองใจ นำเลื่อมใสด้วย, อย่างนี้มันทำคนเดียวไม่ได้; ดังนั้นจึงต้องรวมกันทำ ให้ทำอะไรได้มากกว่าที่จะทำไปแต่ลำพังคนเดียว.

ถ้าดูต่อไปอีกว่า **ทำไมจึงต้องยึดถืออย่างนี้?** นี้ก็ว่าโดยส่วนลึกแล้ว **ธรรมชาติมันบังคับ** ธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติมันบังคับ, หรือจะเรียกว่าพระเจ้าต้องการก็ได้เหมือนกัน นี้พูดอย่างอุปมา. พระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์มา ให้โลกนี้มีประโยชน์, คนที่พระเจ้าสร้างมาทุกคน ต้องช่วยกันทำโลกนี้ให้มีประโยชน์. ถ้าว่ากฎของธรรมชาติมันบังคับ **มันก็บังคับอยู่อย่างหนึ่งว่า มันจะต้องอยู่ด้วยกัน.** เห็นได้ว่าธรรมชาติสร้างมามากเหลือประมาณ ชีวิตเกิดขึ้นมาในโลก พูดว่าเป็นล้านอย่างนี้มันน้อยไป มันไม่รู้ว่่ากี่ล้าน ๆ; ธรรมชาติ ต้องการให้มีจำนวนมาก ให้รักษาจำนวนมาก ไว้ให้ได้. **ถ้าเรถือหลักอย่างนี้ มันเข้ากับธรรมชาติ.** แต่แล้วคนมันมาสร้างกิเลสเอาใหม่ มันเห็นแก่ตัว มันนึกถึงแต่ตัว **ไม่ได้ยอมรับในข้อที่ธรรมชาติสร้างมามาก ๆ แล้วก็ให้ช่วยเหลือกัน.**

ดังนั้นแหละเราจะต้องรับรู้เรื่องของธรรมชาติ อย่่าให้ธรรมชาติลงโทษ. เดี่ยวนี้เกิดมีปัญหาว่่า คนกลัวว่่ามนุษย์จะมาก. ต้องคุมกำเนิดอย่างนี้ มันก็เป็นด้วยเรื่องความเห็นแก่ตัว : เขาอยากจะอยู่สบาย ยึดครองอะไรได้มาก ๆ อย่่าจะลดจำนวนคนลงเสีย. เราดูแล้วจะเห็นว่า **ถ้าเรามีธรรมะ อยู่กันได้มากกว่านี้; ไม่มีธรรมะ หรือไม่ค่อยมีธรรมะ อยู่กันไม่ได้มาก** มันจะกระทบกระทั่งกัน. แม้ว่่าบ้านหลังหนึ่งนี้, ถ้าอยู่กันอย่างมีธรรมะ ก็อยู่กันได้หลายคน ไม่คับแคบ; ถ้าอยู่กันอย่างไม่มีธรรมะแล้ว มันจะคับแคบขึ้นมาก็เดียว มันจะกระทบกระทั่งกันโดยง่าย.

โลกนี้ถ้าเราจะอยู่กันอย่างมีศีลธรรม อาตมาคิดเอาเอง นึกเอาเองว่่ามันยังอยู่กันได้อีกมาก, ยับไม่ต้องคุมกำเนิดก็ได้; แต่ถ้าอยู่กันอย่างไม่มีศีลธรรม ตัวใครตัวมันกันแล้ว ไม่ช่วยเหลือกันแล้ว มันก็จะต้องลดจำนวนคนลงจริงเหมือนกัน.

การคิดลดจำนวนคนลงไปในนี้ มันเป็นความคิดของคนที่เห็นแก่ตัว เราก็ไม่เห็นด้วยนัก. ศาสนาคริสต์งเขาไม่เห็นด้วย คัดค้านการคุมกำเนิด ศาสนาพุทธก็จะบอกว่าให้ดูไปตามเหตุผล ตามปัจจัย ดูด้วยปัญญา ตามเหตุผลว่าเราควรจะมีอย่างไรควรจะทำอย่างไรมากกว่า; ไม่ใช่มาตัดสินเอาด้วยความซึ่ซลาด จะตัดจำนวนมนุษย์ลงไปเพื่อให้คนที่เหลือนั้นอยู่กันอย่างสบายอย่างนี้. คอยดูไปก็แล้วกันว่า มันจะได้ตามนั้นหรือไม่.

อยู่เป็นสังคม มีโอกาสประพฤติธรรมอยู่ในตัวเป็นต้น.

ที่นี้ก็ดูต่อไปว่า **ทำไมต้องอยู่กันเป็นสังคม?** นี้ก็ว่า **มีโอกาที่จะประพฤติธรรมะอยู่ในตัว.** ถ้าเราอยู่กันอย่างหมู่มาก เราก็ต้องอดออม เราก็ต้องควบคุมความเห็นแก่ตัว. ถ้าอยู่คนเดียว สองคน ทำตามสบายใจ. พออยู่กันหลายคนต้องระมัดระวัง กิริยามรรยาท ต้องระมัดระวังความคิดนึกทุกสิ่งทุกอย่าง, อย่างน้อยก็ต้องอดกลั้น มันจึงจะอยู่กันได้ ซึ่งก็เป็นการประพฤติธรรมด้วยเหมือนกัน. นี่ท่านคงจะมองเห็นว่า ถ้าเราอยู่กันหลายคน ก็ต้องการธรรมะมากขึ้น ต้องประพฤติธรรมะมากขึ้น จึงจะอยู่กันไว้ได้หลายคน.

เดี๋ยวนี้คนในโลก เขาจะอยู่กันมาก ๆ โดยไม่ต้องประพฤติธรรม เขาก็ว่าไม่ได้ ฉะนั้นต้องลดจำนวนคน; เขาก็ว่าเป็นการคิดที่เห็นแก่ตัว. **เราอยู่กันมาก ๆ นั้น มีโอกาสที่จะระมัดระวังมาก** นั้นเป็นการประพฤติธรรมไปในตัว. หรือจะมองดูตามธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า **อยู่กันมาก ๆ นั้นมันมีความอบอุ่นอย่างที่มีมนุษย์ต้องการ** คือไม่ว่าเหว ไม่เปล่าเปลี่ยว แต่ต้องอยู่กันอย่างประพฤติธรรมนะ ถ้าไม่มีการประพฤติธรรมมันก็อยู่อย่างเบียดเบียนกัน มันก็ไม่มี ความอบอุ่น. ถ้าเราต้องการความอบอุ่น, เหมือนกับว่า มีเพื่อนที่ดี มีสหายที่ดี เด็ก ๆ มีผู้เลี้ยงดูดี อย่างนี้มันก็มีความอบอุ่น. ถ้า **เราอยู่กันอย่างประพฤติธรรม, คนมากนี้จะให้ความอบอุ่นได้มากกว่าที่อยู่กันเพียงไม่กี่คน;** ความอยู่กันอย่างสังคมมันก็มีเหตุผล. **อยู่กันอย่างสังคมนี้** ถ้าพูดค่อนข้างหยาบคายก็ว่า **มันสูญเสียพันธุ์ได้ยาก;** เพื่อความไม่สูญเสียพันธุ์หรือสูญเสียพันธุ์ได้ยาก อยู่กันอย่างสังคมดี

กว่าจะไปอยู่คนเดียวโดดเดี่ยว. เมื่ออยู่กันมาก ๆ มันก็มีการแข่งขันกัน เพื่อจะทำอะไรให้ดีขึ้น ให้มีพืชพันธุ์ที่ดีขึ้น ให้มีการกระทำในหมู่มนุษย์นั้นดีขึ้น ให้มีความก้าวหน้าในทางสติปัญญา; เรียกว่าวิวัฒนาการทุกแขนงจะก้าวหน้าไปโดยเร็ว ถ้าเราอยู่กันอย่างสังคม แล้วก็มีการแข่งขันที่ดี ไม่ใช่แข่งขันที่เลวร้าย. แข่งขันด้วยกิเลสนั้นเลวร้าย เอาแพ้ชนะกันด้วยกิเลส แล้วก็อิจฉาริษยากัน อย่างที่มีอยู่ในสนามกีฬา นั้น แข่งขันด้วยกิเลส; ถ้าแข่งขันในสนามของธรรมะ ก็ไม่เป็นเช่นนั้น.

เรามีวิวัฒนาการทางร่างกายดีขึ้น ทางจิตดีขึ้น ทางสติปัญญาดีขึ้น เพราะเราช่วยกัน พร้อมเพรียงกันแก้ปัญหาของสังคม. เราจะอยู่ได้อย่างไรในสังคมแบบนี้? ก็ต้องมีธรรมะ. ที่พูดทั้งหมดนี้มันไม่มีอะไรออกไปจากว่า ธรรมะจะช่วยแก้ปัญหา. **ธรรมะสำหรับสังคมนั้นแหละ จะแก้ปัญหา** เรียกว่า “**สังคมธรรม**”. ธรรมะสำหรับสังคม เรียกว่า “**สังคมธรรม**”; เราต้องมีสังคมธรรม เป็นสังคมธรรมที่ถูกต้อง ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เป็นสังคมที่มีรากฐานอันแท้จริงพอ ที่ธรรมชาติมันจัดมาให้. ตะกี้ก็ได้พูดแล้วว่า ธรรมชาติมันจัดให้คนมาอยู่ด้วยกันมาก ๆ, ให้สัตว์มาอยู่ด้วยกันมาก ๆ, แล้วก็มีการเปรียบเทียบสำหรับจะอยู่กันมาก ๆ ให้ปลอดภัยได้อย่างไร; นั้นจะเรียกว่าสังคมธรรม. ก่อนหน้านั้นมันมีสัตว์มาก มันอยู่กันตามประสาสัตว์ พอคนเข้าไปเกี่ยวข้องก็เอาเปรียบสัตว์ ก็ทำลายสัตว์ เอาสัตว์มาเป็นประโยชน์แก่คน สัตว์นี้ก็น้อยลง ๆ จนแทบจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันผิดสังคมธรรม.

พระเจ้าต้องการให้อยู่ด้วยกันทั้งคนทั้งสัตว์ กระทั่งต้นไม้ ซึ่งก็มีชีวิตด้วยเหมือนกัน. มีรากฐานแห่งสังคมที่ถูกต้องอยู่ที่ธรรมะซึ่งจะช่วยให้คนอยู่กันอย่างมีความสุข.

เศรษฐกิจแท้จริง เป็นผลที่สังคมธรรมแสดงตัวออกมา.

อาตมาก็เคยพูดมาแล้วเรื่องนี้ว่า ถ้าถือหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาโดยแท้จริงแล้ว สังคมธรรม - ธรรมสำหรับสังคมก็จะแสดงตัวออกมาอย่างที่เรียกว่ามีเศรษฐกิจ,

มีเศรษฐกิจ ทุกคนเป็นเศรษฐกิจ ร่ำรวยด้วยความดี. คำว่าเศรษฐกิจในที่นี้ ไม่ใช่มีเงินมาก; เพราะมีความดี. เพราะว่าคนมีเงินมากแล้วไม่ดีก็มี คนมีเงินมากแล้วเป็นอันตรายโหดร้ายทารุณที่สุดก็มี. **นี่คำว่าเศรษฐกิจ ไม่ได้หมายความว่ามีความดี แต่หมายความว่า เป็นคนดี มีความดี.** คำว่าเศรษฐกิจแปลว่า “ประเสริฐ”, ประเสริฐเพราะมีความดี. เราต้องศึกษาคำว่าเศรษฐกิจ สำหรับครั้งพุทธกาล ซึ่งยังถูกต้องอยู่ ยังไม่ทันจะผิด; คือคนมั่งมีในครั้งพุทธกาลนั้น มั่งมีมากมั่งมีน้อยก็ได้, แต่สมัยโบราณนั้นไม่ได้มั่งมีมากเหมือนคนสมัยนี้. เศรษฐีมีทรัพย์สมบัติมาก มีที่ดินมาก มีอะไรมาก แล้วเขาก็ผลิตผลขึ้นมา มันก็ได้มากแหละ เพราะว่ามีคนมาก มีกำลังงานมาก; เลี้ยงคนไว้อย่างลูกหลาน ไม่ใช่ลูกจ้างเหมือนสมัยนี้ เขาเลี้ยงกันไว้อย่างลูกหลาน; ก็ผลิตได้มาก, พอผลิตมากแล้ว มีธรรมชาติว่า กินแต่พอดี ใช้จ่ายแต่พอดี ไม่บำรุงกิเลส; พอใช้จ่ายแต่พอดี มันก็เหลือ; พอเหลือก็ช่วยเพื่อนมนุษย์. นั่นแหละ ผลิตให้มาก กินแต่พอดี เหลือช่วยสังคม; ฉะนั้นทุกคนเป็นเศรษฐกิจได้.

เดี๋ยวนี้พวกเราที่นี้ เป็นเศรษฐกิจคือผู้ประเสริฐที่สุดได้ ด้วยการผลิตเต็มสติกำลังด้วยทำงานสนุก ถือว่าทำงานเป็นธรรมชาติ การทำงานเป็นหน้าที่ เป็นของได้บุญแล้วก็รักทำ มันก็ทำได้มาก. คนขี้เกียจนั้น เพราะมันไม่เห็นว่าการทำงานนี้เป็นธรรมชาติหรือได้บุญ มันก็ไม่พอกิน. คนที่มองเห็นชัดว่า **ธรรมชาติคือการปฏิบัติธรรม ปฏิบัติธรรมคือธรรมชาติ,** เขาก็ทำมาก; แล้วก็เหลือ กินไม่หมด; เหลือกินก็ไปช่วยผู้อื่น.

ฉะนั้นขอให้เรามีเป้าหมายที่ว่า **ผลิตให้เหลือไว้สำหรับช่วยผู้อื่นตามมากตามน้อย** ด้วยกันทุกคน. คนโบราณสอนให้คิดอย่างนี้ : ให้ทำมีส่วนเหลือ เพื่อสัตว์ เพื่อคนอื่น **แม้แต่เพื่อขโมย.** อาตมาเด็ก ๆ ถ้าจะปลุกสวนควัว ปลุกกล้วย ปลุกสับปะรด โยมบอกสั่งให้ว่าคาถาเมื่อเออลงหลุมว่า **นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน;** เป็นคาถาโบราณโบราณที่ว่ากันมา สอนกันมา แล้วจึงปลุก; แล้วก็หลอกก็ได้นะว่า ถ้าว่าคาถานี้แล้วจะไม่มีขโมย. นี่โยมก็บอกว่า ถ้าว่าคาถานี้แล้ว ปลุกลงไปแล้วจะไม่มีขโมย จะไม่มีนกหนูอะไรมากิน; ต้องว่าคาถาว่า **นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน.** ถ้าพูดถึงต้นเหตุ มูลเหตุก็ประสงค์จะทำเพื่อนก เพื่อนมอย ไว้เสร็จ; มันเป็นใจกว้าง ไม่ได้ทำเพื่อตัวคนเดียว.

พอนกมากินมันก็กลายเป็นบุญไปเสีย ไม่เดือดร้อน ผู้ปลูกไม่เดือดร้อนเพราะว่านกมากิน มันได้บุญไปเสีย; พอขโมยมาขโมย เอ้ามันก็กลายเป็นการให้ทานไปเสีย มันก็ไม่มีขโมย มันกลายเป็นคนมารับทาน ไม่มีขโมย เราก็ไม่ถูกขโมย. ก็จริงเหมือนกัน ที่ว่าถ้าว่าคาถานั้นะ, หมายความว่ายึดถือหลักนี้, จะไม่มีนกมากินให้เราเสียหาย จะไม่มีขโมยมาขโมยให้เราเสียหาย มันกลายเป็นบุญเป็นทานไปเสียหมด. นี่ก็ลองคิดดูว่าคนโบราณนั้นเขามีจิตใจอย่างไร มีจิตใจกว้างเท่าไรต่อผู้อื่น.

ไปที่อินเดียเลยเห็นของแปลก ๆ หลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะเกี่ยวกับสัตว์ ได้รับความเมตตาการุณามากเหลือเกิน อยู่กันเป็นสุขทั้งคนและสัตว์. ที่สะดุดตามากที่นาอยู่ข้าง ๆ พระเชตวันวิหาร, วันนั้นจำได้ดีว่า ไปนมัสการพระเชตวันวิหาร นอกเมืองสาวัตถี, พอไปจวนถึง จะเข้าไปในเขตนั้น มันมีนา ข้าวสุก, เจ้าของนาก็เกี่ยวเอา ๆ ๆ เกี่ยวข้าว, แล้วลึงก็กินเอา ๆ ๆ, ห่างกันอยู่ ๒ - ๓ วาเท่านั้นเอง; ก็ถามว่าทำไมทำอย่างนี้เล่า? เขาบอกว่าทำเพื่อลึงไว้แล้ว ทำเพื่อลึงไว้แล้ว. ลึงก็กินเอา ๆ, คนก็เกี่ยวเอา ๆ ใครได้เท่าไรก็เอา. นี่มันมีหลักอย่างนี้ จะว่าอย่างไร? เขาเห็นแก่คนอื่น เห็นแก่สัตว์อื่น เห็นแก่ผู้อื่น.

นี่เรียกว่า รากฐานของสังคมธรรม อันสูงสุด ก็คือไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่นด้วย. ถ้าเป็นเศรษฐกิจมันก็เป็นอย่างนี้ ทำให้ผู้อื่นได้อาศัยกินด้วย ตัวเองกินแต่พอดี เหลือกก็เอาไปช่วยผู้อื่น ช่วยคนก็ได้, ช่วยสัตว์ก็ได้. แต่คนร่ำรวยสมัยนี้ไม่เป็นอย่างนั้น คนร่ำรวยสมัยนี้เขาไม่เรียกกันว่าเศรษฐกิจ เขาเรียกว่านายทุน รวยมาก; บางคนรวยจนถึงกับจะซื้อประเทศสักประเทศหนึ่งก็ยังมีได้นะ. นายทุนบางคนมีเงินเท่ากับค่าของประเทศที่ตนอยู่ตั้งหลาย ๆ สิบบเปอร์เซ็นต์ก็มี เขาวางกันอย่างนั้นนะ. ที่นี้นายทุนพวกนี้ไม่ได้มีหลักว่า “ผลิตให้มากใช้แต่น้อยเหลือช่วยผู้อื่น” นั้น, เขาผลิตให้มาก เอากำไรมาก เอากำไรมาสมทบทุนเรื่อย เขาก็มีอำนาจทุน กำลังของทุนที่จะบันดาลอะไรก็ได้ จะผูกขาดอะไรก็ได้ จะบังคับเศรษฐกิจในโลกก็ได้ เพราะเขามีเงินล้นเหลือเหนือทุกสิ่ง; นี่คือนายทุนสมัยนี้. ฉะนั้นเขาก็ไม่ได้เห็นแก่ผู้อื่น เขาเห็นแก่ตัว อย่างนี้ไม่ใช่สังคมธรรม มันก็ถูกลงโทษด้วยการทำให้เกิดมีลัทธิอันหนึ่งเข้ามาต่อต้าน คือลัทธิคอมมิวนิสต์

ลัทธิชนกรรมมาชีพ มันก็รบกันไปเถอะ เพราะมันได้ทำผิดกฎของธรรมชาติ หรือ สังคมธรรม; ฉะนั้นเราต้องมีสังคมธรรม, มีรากฐานที่แท้จริง คือถูกต้องสำหรับความที่ มนุษย์จะอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ทั้งคนมั่งมีและคนยากจน. ถ้าคนทุก ๆ ฝ่ายอยู่กันไม่ได้ ด้วยความผาสุกแล้ว ไม่ถูกต้องแล้ว ไปแก้ไขเสียใหม่ดีกว่า.

ขอบเขตของสังคมตามที่ธรรมชาติจัด.

ทีนี้จะดูต่อไปถึง ขอบเขตของสังคม : ดูกันทุกมิติก็ได้ ทั้งกว้าง ทั้งยาว ทั้ง สูง ทั้ง...ดูกันทุก ๆ อย่าง ว่าสังคมนี มันมีลักษณะอย่างไร? มองจากทางไหน? มี ลักษณะอย่างไร? พูดยให้หมดตามหลักธรรมะ มันก็ไกลแหละ ก็กว้างไกลแหละ ว่า สังคมโลกนี้มีหลายชนิด : *กามโลก*, *กามโลก* คือว่าสัตว์ที่ยังมีจิตใจยินดีในกาม, สัตว์คน เดรัจฉาน หรืออะไรก็ตาม ที่ยังยินดีในกามนี้ เขาเรียกว่ามันอยู่ในกามโลก, เป็น สังคมพวกกามโลก, รวมทั้งเทวดาที่มีนางฟ้า มีวิมานบนสวรรค์นั้นด้วย นั่นก็เรียกว่า กามโลกเหมือนกัน. อันนี้ดูจะใหญ่มาก เป็นสังคมใหญ่มากกว่าสังคมชนิดไหน หมดแหละ.

ทีนี้ถัดขึ้นไปเป็น *รูปโลก* เขาเรียกกันโดยสมมติว่าพรหมโลก ที่มีรูปมีกาย, นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง เรียกว่ารูปโลก, เป็นสังคมของคนที่ไม่สนใจในกาม, กามไม่เป็นของ ประเสริฐสำหรับเขา แต่ความสงบสุขของจิตตามประสาที่มีรูปธรรมอันบริสุทธิ์เป็นหลักนี้ เขาอยู่ เขาพอใจ; ในบาลีเรียกพวกนี้ว่า *รูปโลก*, คือพวกพรหมที่มีร่างกาย มีวัตถุ.

ทีนี้โลกที่สาม คือ *อรูปโลก* คืออรูปพรหม พวกพรหมที่ไม่ต้องมีร่างกาย หรือ ไม่สนใจกับเรื่องร่างกาย. พูดยอย่างนี้เป็นพูดยไปตามตัวหนังสือที่มีอยู่แล้ว หรือพูดย กันไปตามที่พูดกันอยู่ก่อน; ฟังยาก. เอาเรื่องทีพอจะเห็นได้ทีนี้ว่า พวกพรหมที่มีรูปนั้น หมายความว่า เพียงแต่เขาไม่หลงไหลในกาม แต่ถ้ายังมีสิ่งที่เป็นรูปที่บริสุทธิ์ ไม่ให้ เกิดกิเลส เขาก็พอใจที่จะอยู่ เขายังไม่อยากจะตายนี้ รวมเรียกว่าเขายังไม่อยากจะตาย

เขาต้องมีอยู่อย่างมีรูป อาศัยรูปที่บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาศัยกาม ก็เรียกว่าอยู่ในรูปโลก; เป็นโลกของมนุษย์ ของสัตว์ ของคนอะไรก็ตาม ที่มันไม่สนใจในกาม; จะเห็นได้ทันทีว่า ต้องมีน้อยแหละ เล็กลงไป. อีกชนิดหนึ่งดีกว่า เหนือกว่าขึ้นไปอีก เป็นอรูปโลก และถือว่าแม้แต่รูป รูปหรือวัตถุที่บริสุทธิ์นี้ก็ยังคงเกาะกระรุงรัง มีเหตุปัจจัยทำให้ลำบาก เอาไม่มีรูปกันดีกว่า มีแต่ความรู้สึก มันก็สบายยิ่งขึ้นไปอีก.

เอาอย่างนี้กันดีกว่า ถ้าจะเข้าใจ ว่าคนธรรมดาพอใจในกาม เรื่องกาม เรื่องเพศ ก็อยู่กับพวกหนึ่ง คือเป็นอยู่กับพวกหนึ่ง. ที่นี้คนอีกพวกหนึ่ง ไม่สนใจในกามแล้ว แต่ยังพอใจยึดถือในสิ่งของ ในวัตถุ ในสิ่งของที่ไม่ใช่กาม จะเป็นบ้านเรือน เป็นทรัพย์สมบัติ เป็นสิ่งของ เป็นอะไรล้วนๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกาม ก็มีอยู่พวกหนึ่ง; มันก็ต้องมีน้อยกว่าแหละ ที่นี้ อีกพวกหนึ่งแม้แต่สิ่งของก็ไม่เอา ไม่สนใจ สนใจแต่เรื่องภายในใจล้วน คือเรื่องความดี ความสงบภายในใจ ไม่เกี่ยวกับรูปธรรมใด ๆ มันเป็นคนอีกพวกหนึ่ง, ซึ่งจะต้องมีน้อยลงไปอีก แต่เขาก็สบายกว่า. สามพวกนี้ยังเป็นโลกด้วยกันทั้งนั้นแหละ ยังไม่เหนือโลก; จนกว่าจะบรรลุมรรค ผล นิพพาน จึงจะอยู่เหนือโลก พ้นความเป็นคน.

เดี๋ยวนี้เราพูดถึงกันแต่เรื่องที่ยังเป็นคน ยังเป็นโลก มันก็มี ๓ โลก : สังคมในกามโลก ก็คือคนที่ยังพอใจในกาม ทั้งหญิงทั้งชาย สนใจแต่เรื่องกาม ขวนขวายหา กาม บริโภคกาม ซักชวนกันเกี่ยวข้ออยู่กับกาม; ในโลกนี้ ในโลกมนุษย์นี้มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง. ที่นี้อีกพวกหนึ่ง มันไม่สนใจในกาม เรียกว่าไม่บ้ากาม ก็มีอยู่อีกพวกหนึ่ง มันก็ไปจับกลุ่มกันแต่พวกนั้น มันก็มีอีกโลกหนึ่ง. ที่นี้อีกพวกหนึ่งมันไกลกว่านั้น มันไม่ต้องการเพียงเท่านั้น ต้องการให้ละเอียดประณีตอนจิตใจไม่ต้องเกี่ยวข้องกับอะไร, ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุ ทรัพย์สมบัติสิ่งของอะไร, ต้องการจะอยู่ด้วยจิตใจ, ไม่สนใจเรื่องร่างกาย ไม่สนใจเรื่องกาม ไม่สนใจเรื่องทรัพย์สมบัติ วัตถุสิ่งของ, สนใจแต่ตัวตนที่เป็นจิตใจ ไม่ใช่ตัวตนร่างกาย ไม่ใช่ทรัพย์สมบัติ ไม่ใช่อะไรนี้, พวกนี้มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง. ถ้าเขาจะคบหาสมาคมกันเขาก็คบกันแต่พวกเขา และเข้าใจว่าหายาก, ถ้าคุณนี้สมัยนี้ยิ่งหายาก, ถ้าสมัยก่อนสมัยโน้น อาจจะหามาได้, สมัยนี้คงจะหายากแหละ

คนชนิดนี้ จะหามาทำยาหยอดตา ก็อาจจะไม่ได้ก็ได้; แต่เขาก็จัดไว้เป็นสัตว์พวกหนึ่ง ซึ่งมีจิตใจไม่เหมือนกัน.

นี่เรามาชวนกันดูสิ่งที่เรียกว่าสังคม ในทุก ๆ ด้าน ทุก ๆ มิติ มันมีได้ถึงอย่างนี้. สังคมของคนที่มีกามเป็นจุดมุ่งหมาย, สังคมของคนที่มีรูปอันบริสุทธิ์ไม่เกี่ยวกับกามเป็นจุดหมาย, สังคมของคนที่มีรูป คือไม่มีรูป สิ่งที่ไม่ใช่รูปเป็นนามธรรมอันบริสุทธิ์เป็นจุดหมาย. นี่เป็นการกล่าวให้มันกว้าง ให้มันครอบคลุม แล้วก็แยกออกได้ละเอียดเป็นพวก ๆ ไป.

พวกที่มีกามเป็นจุดหมายนี้ นับตั้งแต่เทวดาบนสวรรค์ตามที่พูดกันนั้น ก็มีกามเป็นจุดหมาย, มนุษย์ที่อยู่ที่นี่ก็มีกามเป็นจุดหมาย, คนมั่งมีก็มีกามเป็นจุดหมาย, คนยากจนก็มีกามเป็นจุดหมาย, ถ้าว่าอยู่ในกามโลกมันเป็นอย่างนี้. แม้ไปเป็นสัตว์นรกนะ เป็นสัตว์นรกก็ยังมีความเป็นจุดหมาย. สัตว์นรกแม้จะยังอยู่ในนรก จมอยู่ในนรกความกระหายในทางกามมันก็ยังมีความเป็นจุดหมาย; กระทั่งถึงว่าสัตว์เดรัจฉานก็อยู่ในพวกนี้. โลกนี้ใหญ่กว้างมาก, **โลกกามโลก**นี้ กว้างใหญ่มาก. **ไอ้รูปโลก**คือพวกพรหมที่มีรูปนี้เล็กมาก น้อยมาก น้อยกว่ามาก; แล้วรูปพรหม **อรุปรโลก**นั้นยิ่งเล็กลงไปอีก น้อยลงไปอีก.

ส่วน**พระอริยบุคคล** มีมรรค ผล นิพพาน เป็นที่ตั้งนั้น, **ไม่มีโลก**; เขาเรียกว่าเหนือโลก พ้นโลก ไม่มีโลก. ถ้าจะจัดเป็นสังคม ก็เป็นสังคมอีกอันหนึ่ง, **เป็นสังคมเหนือโลก**; นับตั้งแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามีขึ้นไป มีจิตใจอยู่เหนือโลก.

นี่เราเห็นได้ว่า สังคมนี้มันแบ่งกันได้ ตามสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของสัตว์นั้น ๆ. มองให้ชัดลงไปก็จะมองว่า ตามที่ธรรมชาติมันจัด ธรรมชาติมันจัดให้เป็นพวก ๆ. สิ่งที่มีชีวิตทั้งสากลจักรวาลนี้ มันก็จะมีเป็นพวก ถูกจัดให้เป็นพวก ตามความรู้สึกที่มีอยู่ในจิตใจ : วัวก็เข้าฝูงวัว, ควายก็เข้าฝูงควาย, สัตว์ชนิดไหนมันก็จะไปเข้าฝูงสัตว์ชนิดนั้น; มันแบ่งสังคมกันได้อย่างนี้. เทวดามันก็เข้าฝูงเทวดา, มนุษย์มันเข้า

ฝูงมนุษย์, สัตว์นรกมันเข้าฝูงสัตว์นรก; เรียกว่าธรรมชาติมันจัด ก็เพื่อความสะดวกสบาย เพื่อความปลอดภัยของคนเหล่านั้นเอง. ที่มันไปเข้าฝูงเป็นพวก ๆ ตามพวกตามฝูง ก็เพื่อความปลอดภัยของมัน. เปิดเข้าฝูงเปิด ไก่เข้าฝูงไก่ สุนัขเข้าฝูงสุนัข คนก็เหมือนกันมันมีรสนิยมอย่างไร มันก็ไปเข้าฝูงกันตามแบบนั้น. เรียกว่าธาตุ, มันธาตุ, ธาตุของมันเป็นอย่างไร มันก็จะเข้าฝูงกันตามธาตุ : ธาตุตรงกัน ธาตุกินกัน มันก็รักกัน มันก็ไปเข้าฝูงกันตามธาตุ. นี้เรียกว่า **ตามธรรมชาติมันจัดให้เกิดสังคม.**

สังคมที่มนุษย์จัด เพื่อประโยชน์ที่เป็นกิเลส.

ที่นี้ถ้าตามที่มนุษย์จัด จนมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่มนุษย์จัด มันก็เป็นสังคมด้วยบุคคลมากกว่าหนึ่ง. ถ้ามันมากกว่าเราคนเดียวก็เรียกว่าสังคม : สองคนสี่คน ร้อยคน พันคน หมื่นคน แสนคน หมู่หนึ่ง ๆ ก็เรียกสังคมแล้ว. เราคลอดอกออกมาเราก็มีพ่อแม่, เรากับพ่อแม่ก็เป็นสังคม; คือนอกจากตัวเรา มีสักคน สองคน ก็เข้ามาเป็นสังคม. เราอยู่กับหลายคนเป็นครอบครัวหนึ่ง ก็เป็นสังคมหนึ่งแหละ; แล้วอยู่กับเป็นหมู่บ้าน หมู่บ้านมาก มากครอบครัวขึ้นไปอีกมันก็สังคมหนึ่งแหละ; เป็นเมือง, เค้า มันก็สังคมใหญ่ออกไป; เป็นนครก็ใหญ่ออกไป; เป็นประเทศ ๆ, ประเทศแต่ละประเทศ มันก็เป็นสังคมหนึ่ง ๆ; จนเดี๋ยวนี้เขามีครึ่งโลก, ภาคหนึ่ง ๆ ของโลกมันก็เป็นสังคม; มันก็จับกลุ่มกัน ๆ, กลุ่มหนึ่งก็เรียกว่าสังคมหนึ่ง.

ส่วนมากก็ประโยชน์นั้นแหละ เป็นเหตุให้จับกลุ่ม มีประโยชน์ตรงกัน มันก็จับกลุ่มกันง่าย; ดังนั้นหน้าที่การงานที่เพื่อจะได้ประโยชน์ มันก็เป็นเครื่องจับกลุ่มจัดกลุ่มแก่คน; คนจึงเข้าเป็นกลุ่มกัน ตามหน้าที่การงาน หรือตามประโยชน์. นี้มนุษย์เขาจัดกันอย่างนี้ เขาไม่ได้จัดตามธรรมชาติ.

นี้มันเพื่อประโยชน์นะ เพื่อประโยชน์แห่งตัวกู เพื่อประโยชน์แห่งพรรคพวกของกู จึงจัดสังคม. เห็นได้ชัดว่าจัดด้วยอำนาจของกิเลสนะ เพื่อประโยชน์ของตนหรือของพรรคพวกของตน. นี้สังคมนี่ มันจัดเพื่อประโยชน์ มันก็เป็นเรื่องของกิเลส.

สังคมที่ธรรมะจัด เพื่อหลุดพ้นจากปัญหา.

เฮ้อ, ที่นี้ก็มาพูดถึงสังคมที่ธรรมะจัด. หลักธรรมะก็มีอยู่หลาย ๆ หมวดหลายหมู่. แต่ถ้าธรรมะจัดแล้วมันจะถูกต้อง หรือยุติธรรม กว่าที่กิเลสของคนจัด; แล้วบางที่ยังถูกต้องยิ่งกว่าที่ธรรมชาติจัดก็ได้; ฉะนั้นขอให้สนใจเรื่องที่ว่าธรรมะมันจัด; จัดยิ่งกว่าโลก สูงกว่าโลก มีธรรมะอันบริสุทธิเป็นหลักเกณฑ์ เป็นเครื่องจัดให้เป็นรูปแบบหนึ่ง ๆ ตามแต่ว่ามีธรรมะต่ำ ธรรมะกลาง ธรรมะสูง ธรรมะสูงสุด; มันก็จับกลุ่มกันตามหลักของธรรมะ.

ในสากลจักรวาลนี้ มันจึงมีรูปแบบของสังคมต่าง ๆ กัน : มีธรรมะเดียวกันจับกลุ่มกัน มันจะเกิดเป็นคนพาล เลว, คนเลว, เป็นคนดี, เป็นบัณฑิต, เป็นสัตบุรุษ; แล้วก็ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมะอย่างอื่น มันก็มีชื่อแปลกออกไป : สังคมผู้ให้ทาน สังคมผู้รับทาน สังคมครูบาอาจารย์ ผู้สั่งสอน ะวมทั่ว ๆ ไปสำหรับศึกษา. นี่ถ้าว่าธรรมะมันจัดแล้ว มันก็เพื่อหลุดพ้น เพื่อให้สังคมมันหลุดพ้นจากปัญหา หลุดพ้นจากความทุกข์ หลุดพ้นจากความยุ่งยากลำบาก. นี่ก็มีสังคมอยู่เป็นพวก ๆ อย่างนี้. แต่มันถูกต้อง หรือบริสุทธิยุติธรรมกว่าที่มนุษย์จะจัดไปตามความรู้สึกของมนุษย์ที่ไม่มีธรรมะ; และยิ่งกว่าธรรมชาติจัด.

รักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับสังคม.

แต่เดี๋ยวนี้เราก็อยู่ในท่ามกลางโลก ที่เต็มไปด้วยสังคมนานาชนิด หลายรูปแบบ. นี่เราจะอยู่ในโลกชนิดนี้ได้อย่างไร, ในเมื่อมันมีสังคมหลายรูปแบบ คนพาลก็มี บัณฑิตก็มี? เราจะอยู่อย่างไร ในโลกที่มีสังคมแตกต่างกัน? พูดตรง ๆ ก็ว่า เดี่ยวนี้โลกเป็นนายทุนบ้าง เป็นคอมมิวนิสต์บ้าง เราจะอยู่ในโลกนี้ได้อย่างไร? จะเอาธรรมะไหนมาทำให้เราอยู่ในโลกที่สับสนวุ่นวายด้วยสังคมต่าง ๆ นานาแบบ? เราจะต้องเป็นสัตว์สังคมให้ถูกต้อง จึงจะอยู่ในโลกชนิดนี้ได้; ต้องรอบรู้ธรรมะ; นี่คือความประสงค์

ของการบรรยายในวันนี้ : เรื่องความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม. เหลียวไปทางทิศนี้เป็นสัตว์สังคมชนิดนี้, เหลียวไปทางทิศโน้นเป็นสัตว์สังคมชนิดโน้น, เหลียวไปข้างบน เหลียวไปข้างล่าง มันก็มีแต่สังคมต่าง ๆ กัน; เราทำตนให้เหมาะที่จะอยู่ในสังคมต่าง ๆ ได้อย่างไร จึงจะไม่มี ความยุ่งยากลำบาก ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องเป็นทุกข์ร้อนนอนไม่หลับ? ก็ต้องมีธรรมะสำหรับสังคม, มีสังคมธรรม-มีธรรมะสำหรับสังคม.

พวกอื่นเขาก็พูดไปตามหลักเกณฑ์ของเขา, เราเป็นพุทธบริษัทก็พูดไปตามหลักเกณฑ์ของพุทธบริษัท. อาตมาก็เหมือนกันแหละ ก็พูดไปตามหลักเกณฑ์ของพุทธบริษัทเท่านั้น. ธรรมะสำหรับสังคม ก็คือหัวใจของศาสนาทุกศาสนานั้นเอง; สรุปลแล้วเหลือคำเดียวว่ารักผู้อื่น เมตตาการุณาต่อผู้อื่น, เรียกเป็นคำธรรมดาสั้น ๆ หน่อยก็ว่า “รักผู้อื่น”. ถ้าเราเห็นแก่ตัวเราก็ไม่รักผู้อื่น คนเห็นแก่ตัวรักผู้อื่นไม่ได้ คนเห็นแก่ตัวอยู่ในโลกนี้ลำบาก; ถ้าคนเห็นแก่ผู้อื่น อยู่ในโลกนี้สะดวกกว่า. ทุกศาสนา พระศาสดามองเห็นความจำเป็นข้อนี้, ทุก ๆ ศาสนาจึงเน้นเรื่องรักผู้อื่น; พุทธศาสนาก็เน้นเรื่องรักผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น; ศาสนาคริสต์ก็ยิ่งเน้นมาก เป็นหัวใจของศาสนาเสียทีเดียวเรื่องรักผู้อื่น : “พระเป็นเจ้าต้องการให้เรารักผู้อื่น เหมือนกับที่พระเป็นเจ้ารักเรา”. สวากในศาสนานี้เชื่อว่า พระเจ้าสร้างเรามา เราต้องรักพระเจ้า, พระเจ้าต้องการให้เรารักผู้อื่น เราก็ต้องรักผู้อื่น แล้วก็ให้รักมาก ๆ เหมือนที่พระเจ้ารักเรา. ถ้าเขาถือปฏิบัติกันอย่างนี้โลกนี้ก็มีความผาสุกแหละ; ฉะนั้นพวกที่ถือศาสนาคริสต์เคยมีความผาสุก จนกว่าเขาเลิกทึงกันเสีย. เขาไม่ถือศาสนาคริสต์ยืน คริสต์ดังอย่างถูกต้อง ก็เกิดบุคคลที่เอาเปรียบผู้อื่น ขูดรีดผู้อื่น จนเกิดลัทธินายทุนขึ้นมา ในเมืองฝรั่งโน้น, ก็เกิดลัทธิต่อต้านนายทุนขึ้นมาในเมืองฝรั่งโน้น เพราะเมืองฝรั่งนั้น เขามีสติปัญญา มีคนมาก มีอะไรมาก ปัญหามันก็เกิดขึ้นที่นั่นก่อน แล้วก็แพร่หลายไปทั่วโลก. ลัทธินายทุนกระดาศษัษนั้น มันเกิดขึ้นเพราะคนจำนวนมากใหญ่จำนวนหนึ่ง ละทิ้งศาสนาไม่รักใคร, เอาเปรียบ บุกรุก สืบเลือด เหมือนกระดาศษัษ. นี้เพราะทิ้งศาสนา; ไปมองดูก็จะเห็นได้ว่า เพราะทิ้งศาสนาที่มีหลักให้รักผู้อื่น. ที่นี้คนที่เหลือนอกนั้นมันทนไม่ได้ มันก็ลุกขึ้นต่อสู้เอาอาวุธมาต่อสู้ จนทำลายพวกนั้นไปได้เป็นส่วนมาก; ฝ่ายพวกนี้มันก็มากขึ้น ๆ จนเป็นคู่ต่อสู้ พัดเหวี่ยงกันมา สร้างลัทธิให้มันใหญ่โตลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สำหรับจะต่อสู้กัน ระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา. โลกไม่มีความสงบ เพราะเขาไม่อยู่กันอย่างมีธรรมะของสังคม; เขามีธรรมะแห่งตัวกูเท่านั้น, ธรรมของตัวกูเท่านั้น; ไม่อยู่เป็นสุขได้.

หลักปฏิบัติจะแก้ปัญหานี้ หรือเป็นธรรมะสำหรับสังคมนั้น มันก็คือ รักผู้อื่น, แล้วเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา. แม้แต่ศาสนาอิสลาม ซึ่งเดี๋ยวนี้เขาพูดว่า ถือดาบฆ่าฟัน นั้นเป็นเรื่องปลีกย่อย เป็นเรื่องส่วนน้อย เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดบางแขนงเท่านั้นเอง; ตัวพระคัมภีร์ของศาสนาอิสลามก็เน้นแต่เรื่องรักผู้อื่นเหมือนกัน; เมื่อสาวกเขาไม่ปฏิบัติตามพระคัมภีร์ เขาไปเที่ยวฆ่าใครบ้างมันก็จะไปโทษตัวหลักศาสนาไม่ได้. แต่อาดมาคิดว่า ที่ศาสนาอิสลามเขาถือนดาบเที่ยวไปทั่วโลก บังคับให้ถือศาสนาอิสลามนั้น ก็จะมองไปในทางว่าเขาบังคับให้รักผู้อื่นนะ; เขาถือนดาบไปที่ไหน, คนประชาชน ไม่รักผู้อื่น เขาก็บังคับให้ถือศาสนาให้เพื่อรักผู้อื่น; อย่างนี้ก็ยังมีหนทางที่จะมองได้. ก็เรียกว่า ทุกศาสนานี้มองเห็นปัญหาว่าคนไม่รักกัน เกิดเรื่อง เกิดปัญหา ฉะนั้นถ้าคนรักกัน หมดเรื่อง หมดปัญหา; จึงมีหลักของศาสนาว่า ให้ทุกคนรักผู้อื่น. ถือว่าเป็นสังคมธรรมอย่างสูงมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล; เมื่อเกิดพุทธกาลก็เป็นอย่างนี้; แล้วศาสนาที่หลังจากพุทธกาลก็ไม่มีอะไร, ไม่มีปัญหาอะไรมันเกิดหลังพุทธกาล, ซึ่งเมื่อก่อน ๆ นั้น เขาก็สอนเน้นเรื่องรักผู้อื่นกันมาแล้ว; ศาสนาที่เกิดทีหลัง มาเน้นเรื่องการรักผู้อื่น ก็คือเน้นรอยเดียวกัน มันก็ไม่แปลกกัน.

รวมความว่า ทุกศาสนาสอนเรื่องรักผู้อื่น; คงเป็นคำสอนอันแรกที่เกิดขึ้นในโลก นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีมนุษย์. อาดมาอยากจะพูดว่า เมื่อมนุษย์ยังไม่นุ่งผ้า เป็นคนป่าไม่นุ่งผ้า เทียววิ่งโทอง ๆ อยู่ มันก็ต้องสอนให้รักผู้อื่นกันอยู่แล้ว; ไม่อย่างนั้นมันฆ่ากันตายหมด มันไม่มีศีลธรรม. เดียวนี้มันมีศีลธรรม แม้วายังไม่นุ่งผ้า ยังเป็นมนุษย์ที่ไม่นุ่งผ้า.

เราจะต้องรู้ว่า สิ่งที่จะทำให้โลกเราเยือกเย็นเป็นสุขนั้นคือ ความเมตตา กรุณา หรือความรักผู้อื่น. ทีนี้ทำไมจะต้องรักผู้อื่น? นี้ก็เรียกว่าปรมาตม หรือปรัชญา

ของการรักผู้อื่น, ก็เพราะว่าเขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, มีเท่านั้น; เขาเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา, มองดูให้ดีนะ; มองดูให้ดีสัตว์เดรัจฉานมันอยู่อย่างเพื่อนนะ; แต่เรามันซักจะถูกดูหมิ่นสัตว์เดรัจฉาน มันก็เลยไม่ค่อยได้รับประโยชน์ มันเข้ากันไม่ได้.

ทีนี้สิ่งที่มีชีวิตน้อยลงไปอีก เช่นต้นไม้ต้นไม้ใดก็มีชีวิต มันมีความรู้สึกเหมือนกัน; ก็ต้องถือว่า มันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราด้วยเหมือนกัน. ต้นไม้นี้มีความรู้สึกไม่อยากจะตายนะ ต่อสู้เพื่ออยู่โดยไม่ต้องตายนะ; มันก็เป็นอย่างเดียวกับมนุษย์ มนุษย์ก็ไม่อยากตาย ต่อสู้เพื่อไม่ตาย; ก็ควรจะรับเอาสิ่งที่มีความรู้สึกแล้วไม่อยากจะตาย และกำลังต่อสู้เพื่อไม่ต้องตายนี้ว่า **มันเป็นเพื่อนหัวอกเดียวกันกับเรา, นี้เราก็อทำลายล้างมันไม่ได้.** นี้แม้แต่ต้นไม้ต้นไม้ มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา. สัตว์เดรัจฉานทั่วไปก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา, มนุษย์ทุกคนก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา; เทวดาบนสวรรค์ ก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา; เพราะมันยังมีกิเลส มีความทุกข์เหมือนกัน ต้องการธรรมะเพื่อดับกิเลสและดับทุกข์เหมือนกัน. แม้สัตว์ในนรกที่กำลังทนทุกข์เวทนาอยู่ มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา; เพราะเขาก็ต้องการจะพ้นจากความทุกข์เหมือนกัน.

ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. คิดดูว่า **ทุกคนนี้, ทุกชีวิตนะ, เป็นคนของพระพุทธเจ้า.** พระพุทธองค์ ทรงหวังจะทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า; หน้าที่ของพระพุทธเจ้า ก็คือช่วยสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ให้อรอด. **พระพุทธเจ้ามีหน้าที่ช่วยสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงให้อรอด.** เมื่อช่วยพระองค์เองได้แล้ว, ก็ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้อรอด นี่คือนหน้าที่ของพระพุทธเจ้า. **เราทุกคนมันรวมอยู่ในหน้าที่ของพระพุทธเจ้า :** อยู่, รวมอยู่ในพระพุทธประสงค์ของพระองค์ ที่มีความประสงค์จะช่วยสัตว์มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง. พระพุทธองค์ตรัสมาแล้วมาแล้วมากมาย ที่ปรากฏอยู่ในพระบาลีว่า “ตถาคต เกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์; พระธรรม พระศาสนาของตถาคตมีอยู่ในโลกนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์. พวกเขาทั้งหลาย (คือพระสาวกทั้งหลายนี้) จงช่วยกัน ทำกรรมวินัยนี้ให้ตั้งอยู่ ยังคงมีอยู่ใน

โลกนี้เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์; แล้วก็รีบส่งสาวกออกไปประกาศพระศาสนา ช่วยสัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์”; นี่คือการกระทำของพระพุทธองค์, หน้าที่การงานของพระพุทธองค์ เพื่อสัตว์ทั้งหลายที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา, ช่วยเสียให้พ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. มนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายนั้น มันเป็นสัตว์ที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย, นี่พระพุทธองค์เกิดขึ้น ก็ทรงช่วยให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; แล้วเราก็ยังไม่คิดว่า เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ยังเบียดเบียนกัน ยังทะเลาะวิวาทกัน ยังมีตัวมีง ตัวกู แล้วก็แบ่งแยกกันต่อสู้เพื่อผลประโยชน์แก่กิเลส : นำหวั่นะ ต่อสู้รบราฆ่าฟันกันนี้เพื่อประโยชน์แก่กิเลส; มนุษย์เอาจับมนุษย์ชี้. มันไม่รู้จักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันก็ไม่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย, มุ่งหมายทำลายผู้อื่น เอาประโยชน์ของผู้อื่นมาสนองแก่กิเลสของตน. นี่เราจะต้องรู้ว่า เหตุผลที่เราต้องช่วยผู้อื่น มันคืออย่างนี้. ไม่ใช่เราจะช่วยผู้อื่น อย่างหลับหูหลับตา ไม่มีเหตุผล; มันมีเหตุผลหรือมีปรัชญานั้นแหละที่จะต้องช่วยผู้อื่น มันมีอยู่อย่างนี้.

เดี๋ยวนี้เราคิดดูเถอะ ตัวเราเองทุกคนกำลังคิดอย่างไร, เราเองนี้มีจิตใจรู้สึกต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอย่างไร. แม้แต่มนุษย์ด้วยกันนี้ เรามีความรู้สึกว่าเขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราหรือไม่, แม้แต่วัว ควาย ช้าง ม้า ในนาทุ่งนา มันเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราหรือไม่, สุนัขและแมว ไก่ เป็ด อะไรก็ตาม มันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กับเราหรือไม่; มองดูให้ทั่วถึงว่า เรากำลังรู้สึกต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอย่างไร. ถ้าเห็นว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ต้องทำหน้าที่ของเพื่อน อย่าทำหน้าที่ของผู้ทำลายล้างชี้; อย่าทำหน้าที่ของศัตรู แต่ทำหน้าที่ของมนุษย์ต่อสิ่งที่เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา; ฉะนั้นอย่าหยุดอยู่แค่มนุษย์ชี้ ให้ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉานด้วย แล้วลงไปถึงต้นไม้ต้นไร่ ที่มันก็มีความรู้สึกเหมือนกัน. เดี่ยวนี้บางคนไม่ยอมเชื่อว่าต้นไม้ไม่มีความรู้สึก เพราะได้รับคำสั่งสอนมาอย่างนั้น. คนบางพวกเขาสอนอย่างนั้นจริงแหละ ว่าต้นไม้ไม่มีจิตไม่มีวิญญาณ ไม่มีความรู้สึก. แต่อาดมาไม่เชื่อ และถือว่ามันสอนผิด; ถ้าสอนถูกแล้วต้องยอมรับว่า ต้นไม้ต้นไร่นี้มันก็มีจิต มีวิญญาณ มีความรู้สึก; แต่ว่ามันน้อย มันเท่ามนุษย์ไม่ได้ เท่าคนไม่ได้; มันมี

น้อยแต่มันก็รู้สึก รู้สึกเป็น รู้สึกตาย รู้สึกกลัวตาย ต่อสู้เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ ตามที่มันจะต่อสู้ได้. ขอให้ไปดูเถอะ ต้นไม้ทุกชนิดแหละมันจะต่อสู้เพื่อรอดชีวิตอยู่; เช่นไปทำให้มันเป็นแผล มันก็จะอดแผลของมัน, ทำให้มันขาดอาหาร มันก็จะดิ้นรนงองามไปหาอาหาร หาแสงแดด หาอะไรต่าง ๆ, ถ้าไปทำให้มันเกือบตาย มันก็รีบออกลูก ไว้สืบพันธุ์ ไม่ให้สูญพันธุ์; มันมีความรู้สึกอย่างนี้. ต้นไม้ที่มันไม่ค่อยจะออกลูกนั้น ไปทำให้มันเกือบตาย มันจะรีบออกลูกทันทีเพราะมันไม่อยากจะสูญพันธุ์, เพราะฉะนั้นมันก็มีความรู้สึกเหมือนกัน; ดังนั้นควรจะจัดมันไว้เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา.

หรือว่าถ้าเราจะเอาเปรียบมาก ๆ เห็นแก่ตัวมาก ๆ : เราจะคิดว่าต้นไม้ต้นไร่ สัตว์เดรัจฉานนี้ มันเป็นเรื่องอุปกรณ์ให้มนุษย์ได้อยู่เป็นผาสุก ก็ยังจะติกว่า; ถ้าไม่ยอมรับมันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, จัดมันไว้เพียงว่าเป็นเครื่องช่วย ผู้ช่วยผู้อุปกรณ์ ให้เราสะดวกสบาย อย่างนี้ก็ยิ่งติกว่า ติกว่าไม่นึกเสียเลย; เราจะได้ช่วยเหลือมันบ้าง; ช้าง ม้า วัว ควายนี้ เราจะกินมันไม่ลงจะฆ่ามันไม่ลง; เพราะมันเป็นอุปกรณ์ให้มนุษย์อยู่เป็นสุข. ถ้าสูงไปกว่านั้น มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ที่นี้ก็จะต้องมีจิตใจที่เป็นอย่างนั้น คือมีจิตใจที่ตั้งตำรงไว้ว่า เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. เหมือนที่สมัยปู่ ย่า ตา ยายโน้น เขาเคยถือเป็นหลัก เขาท่องกันทุกคืน เขาสวดมนต์ เขาต้องว่ากันทุกคืน ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ต้องเป็นสุขเสมอกัน อยู่ด้วยกันในโลกนี้อย่ามีความทุกข์เลย. เขาคิดอย่างนั้น รู้สึกอย่างนั้น; เด็ก ๆ ก็ได้รับการสั่งสอนอย่างนั้น; ก็อยู่กับกันอย่างว่า เป็นสังคมใหญ่ในโลก เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน.

ธรรมะสำหรับสังคมตามแบบพุทธบริษัท.

ที่นี้ก็จะต้องพูดถึงธรรมะที่ชัดเจนไปในขั้นนี้ ก็คือว่า ความรักผู้อื่นนี้. ความรักผู้อื่นนี้มันมาอยู่ในรูปของพระธรรมสำคัญหมวดหนึ่ง เรียกว่า “พรหมวิหาร”. ทุกคนได้

ยินได้ฟังมาแล้ว พรหมวิหารมีอยู่ ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา. ข้อนี้พูดได้
 เลยว่า มีมาก่อนพุทธกาล มนุษย์รู้จักกรรมะ ๔ ข้อนี้มาแล้วก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น.
 อย่าเข้าใจว่า พูดอย่างนี้แล้วดูถูกดูหมิ่นพระพุทธเจ้า, ไม่เป็นการดูถูกดูหมิ่นหรือ.
 เขามีความรู้เรื่องนี้มาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แล้วเขาก็ปฏิบัติเรื่องนี้กันมาแล้วตั้งแต่
 ก่อนพุทธกาล; มีหลักว่าปฏิบัติเรื่องนี้จนตลอดชีวิต ตายแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก,
 แต่ไม่ได้หมายความว่าไปนิพพานนะ. ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลก นี้ไม่ใช่นิพพาน
 อย่างที่เราต้องการเดี๋ยวนี้; ถ้าจะเรียกว่าเป็นนิพพาน ก็นิพพานของพวกนั้น. พวก
 นั้นเขารู้เพียงเท่านั้น; เขาถือว่า พรหมโลกเป็นนิพพาน.

แต่พวกเราชาวพุทธนี้ ถือว่ายังไม่นิพพาน ยังเป็นโลกอยู่ ยังไม่เหนือโลก;
 ต้องมีเรื่องอื่นอีกเรื่องต่างหาก. แต่อย่างไรก็ดี มนุษย์ครั้งกระโน้น เขามีหลักเมตตา
 กรุณา มุทิตา อุเบกขา. พอพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก, ที่เขาสอนกันอย่างนี้อยู่แล้ว
 ท่านก็ไม่คัดค้าน ท่านก็สนับสนุนว่ามันถูก, ก็ขอให้ประชาชนประพฤติกันต่อไป
 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กันต่อไป, **แต่ให้มันดีขึ้น.** อย่าเมตตา กรุณา มุทิตา
 อุเบกขา ด้วยมีความเห็นแก่ตน.

พรหมวิหารสี่ ๓ ระดับ.

ที่สอนให้มีเมตตา กรุณา ต่อตัวเองก่อนนี้ มันน่าสงสัยนะ เชื่อว่าหลาย ๆ
 คนนี้คงเคยได้ยิน ได้ฟังเทศน์ทางวิทยุบ้าง ที่ไหนบ้าง **ที่ว่าเมตตาตนเองก่อน แล้วจึง
 ไปเมตตาผู้อื่น.** “เมตตาตัวเอง” นั้นระวังให้ดี เดี่ยวจะเป็นเรื่องเห็นแก่ตัว; แล้วเมตตา
 ต่อผู้อื่นนั้น เดี่ยวจะเป็นพวกพ้องพี่น้องนั้น. สอนกันแต่ว่าเมตตาลูก ๆ เมตตาหลาน
 เมตตาลูกศิษย์ เมตตาลูกจ้าง กรรมกร เมตตาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา นี่มันยังน้อยไป,
 - **คือมีบิด มีเบตจำกัด.** พระพุทธเจ้าท่านมาสอนเสียใหม่ว่า **อย่ามีเขตจำกัด** เรียกว่า
“อัปมัณฑุยา” : เป็นพรหมวิหารชนิดอัปมัณฑุยา-แผ่เมตตากว้างทั่วไป : อย่าจำกัด
 อยู่ว่าลูกของเรา คนของเรา พี่น้องของเรา ลูกจ้างของเรา ผู้อยู่ใต้อำนาจของเรา เท่านั้น
 มันไม่ถูก. เดี่ยวมันก็จะเล็งพวกเฉพาะพวกที่มีประโยชน์แก่เรา; มันก็แคบวงจำกัด.

ขอให้เปิดหมดเลย : สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งสัตว์เดรัจฉานและทั้งต้นไม้ต้นไม้ เราจะมีเมตตาตามัน; มีพรหมวิหารให้หมด, นี้เรียกว่า “อัมปมัญญา”; อัมปมัญญา แปลว่า **ไม่มีเขตจำกัด** เปิดกว้างหมด.

ที่นี้อัมปมัญญาก็ยังมีได้ เป็นชนิดที่ว่า **สูงสุด** และ **ไม่สูงสุด**; แม้เมตตาไม่จำกัดเขตแล้ว ก็ยังมีทางที่จะ **ไปได้สูงสุด** คือว่าให้ **อาศัยความหลุดพ้นเป็นหลัก**. เราเมตตาเขา ก็ไม่ใช่ไปติดอยู่ที่เขานั้น เราต้องหลุดพ้นได้นะ; ไปเมตตาสิ่งใดแล้ว ไปติดอยู่ที่นั่นด้วยกัน อย่างนี้ไม่ได้หรอก, มันติดหลักแหละ. ไปเมตตาสัตว์แล้ว ไปติดอยู่กับสัตว์, ตัวเองก็หลุดพ้นไม่ได้; นี่ก็ไม่ถูกแล้ว. ฉะนั้นจึงต้องให้ตัวเองรอดออกไปได้ ตัวเองไม่ต้องเป็นทุกข์ให้ตัวเองสามารถที่จะโน้มไปสู่ความดับไม่เหลือคือพระนิพพาน.

คำสอนบางลัทธิหน้าหัว; เช่นว่าพระโพธิสัตว์ของบางลัทธิสอน ว่าโพธิสัตว์นั้นปฏิบัติว่า **เราจะช่วยมนุษย์ ถ้ามนุษย์จะเหลืออยู่สักคนหนึ่ง เรายังไม่ไปนิพพาน ถ้ามนุษย์มันมีทนต์ทุกขอยู่นี้สักคน เรายังไม่ไปนิพพาน**. ก็เหลวแหละ พระโพธิสัตว์นั้นไม่ไปนิพพานแน่ เพราะว่าไอ้สัตว์นี้มันไม่สิ้นสุดนี้ มันมาเรื่อยนี้ มันคงเหลืออยู่เสมอ; อย่างนี้อาตมาคิดว่าไม่ถูก, ยังไม่ถูก. ฉะนั้นจึงมีหลักในพุทธศาสนาว่า **อัมปมัญญา**นี้จะ **ต้องอาศัยวิเวก** คือเอาตัวออกได้, **อาศัยวิราคะคือไม่ติดยึดถืออะไร**, **อาศัยนิโรธะ-ดับสนิทแห่งตัวกู**, **โอสถศคปริณามิ** นี่ก็คือน้อมไปเพื่อหลุดพ้นเพื่อสละหลุดพ้น. จะให้เรามีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วจมอยู่ด้วยกันที่นี้ มันก็ดีเหมือนกันแหละ, แต่ไม่ดีที่สุด. ผู้ที่ทำเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขานั้นควรจะหลุดพ้นออกไปได้จึงจะดี; ฉะนั้นขอให้ใช้ให้มันถูกต้อง. ถ้าจะมีพรหมวิหารก็ดี มีอัมปมัญญาก็ดี **ต้องชนิดสูงสุดไว้แหละ** คือให้ตัวเราหลุดพ้นไปได้ด้วย; อย่าเอาตัวเรามาฝังติดจมกันอยู่ที่นี่. เหมือนกับคนหนึ่งตกทะเล แล้วเราก็ตกอยู่ด้วยจนตายอย่างนี้ มันคงไม่ไหว; เราช่วยเขาให้ขึ้นจากทะเลได้ก็ได้ แต่เราต้องไม่จมทะเลด้วย, แล้วเราจะต้องไป, **ไปได้**.

ความแตกต่างของพรหมวิหารกับอัมปมัญญา.

ที่นี้มาพูดกันถึงตัวพรหมวิหาร-เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา : ถ้าอยู่ใน

ขอบเขตจำกัด มีผู้รับ มีขอบเขตจำกัด ก็เป็นพรหมวิหาร; ถ้าไม่มีขอบเขตจำกัด แล้วก็ตัวเองก็ไม่ติดอยู่ที่นั่นด้วย แล้วก็จะเป็น “อัปป์มัญญา” ที่สูงขึ้นไป. เรียกชื่อว่า พรหมวิหาร คือมันมีขอบเขตจำกัด; เรียกว่าอัปป์มัญญามันไม่มีขอบเขตจำกัด และตัวเองก็หลุดออกไปได้ด้วย.

ความหมายของพรหมวิหาร แต่ละคำ.

นี่มาพูดถึงคำว่าเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กลัวว่าจะไม่เข้าใจคำบางคำ : เมตตา รักใคร่เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, รักใคร่; ที่นี้กรุณา ก็สงสารที่เขาทนทุกข์อยู่ จะช่วยเขาให้พ้นทุกข์ให้จนได้ นี่เรียกว่ากรุณา; แล้วก็ มุทิตานี้ ยินดีเมื่อเขาไม่มีทุกข์ เพราะบางเวลาหรือบางคนมันก็ไม่มีทุกข์ ก็ควรจะยินดี อย่าไปโอ้อวดวิเศษชาติ; ที่นี้อุเบกขา, เขาว่าเมื่อช่วยไม่ได้ให้เฉยอยู่. *เฉยอยู่นี้มีความหมายว่าอย่างไร?* เคยได้ฟังเทศน์ฟังคำสอนกันมาแล้วว่า เมื่อมันช่วยอะไรไม่ได้ให้เฉยเสีย; นี่ไม่ถูกหรอก เพราะเขาไม่รู้คำว่าเฉยเสียมันคืออะไรนะ. *อุเบกขา* เขาแปลว่า *เฉยเสีย*; นั่นไม่ถูกนะ. เมตตา, เอาตั้งแต่ต้นใหม่ดีกว่า :-

เมตตา-รักผู้อื่น เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน เป็นทุกข์ด้วยกัน เป็นสุขด้วยกัน, ก็รักผู้อื่น; ความรู้สึกอันนี้เรียกว่าเมตตา, พอเกิดขึ้นแล้วสบายใจ รู้สึกว่าเรามีเพื่อน ไม่ว่าจะเหว ไม่เปล่าเปลี่ยว; เมตตาเป็นความรู้สึกที่ทำให้เรารู้สึกว่าไม่เหว เพราะมีมิตร, เมตตาแปลว่าความเป็นมิตร.

กรุณา-ก็ช่วยให้ผู้อื่นกิน เป็นสุขกว่ากินเอง. **เมื่อให้มันสบายกว่าเมื่อเอา,** เมื่อให้เขานั้นสบายกว่า เมื่อเอา; ไปคิดดูให้ดี. **เมื่อให้มันมันทำลายตัวตน, เมื่อเอานั้นมันสร้างตัวตน มันเสริมตัวตน.** เมื่อเราจะเอา, เอาอะไรมานี้มันมีตัวตน สร้างตัวตน ยึดถือตัวตน มันหนัก เมื่อให้มันทำลายตัวตน, ให้ออกไป ๆ จึงสบายกว่า. **เมื่อให้มันสบายกว่าเมื่อเอา, จิตที่คิดจะให้มันสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา; ฉะนั้นการช่วยผู้อื่นนั้น มีความสุขกว่าไม่ช่วย.** เดียวนี้เรารู้สึกอย่างนั้นหรือเปล่า; ไปสอบสวนตัวเองดูทุกคนว่าเรารู้สึกอย่างนั้นหรือเปล่า, ถ้ายังไม่รู้สึกไปทำเสียใหม่ให้มันรู้สึก.

ที่นี้มุกตา-ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข. ริษยาเขาหรือเปล่าเมื่อเขารวยกว่าดีกว่า ได้เกียรติยศกว่า อะไรกว่า? เรายินดีด้วยเขาหรือเปล่า? เราก็คงจะไม่ค่อยจะยินดี. เรา อิจจาริชยานั้นคือเรามีตัวตน มีตัวกู-ของกู ยึดถือตัวกู-ของกู เราจึงริษยาเขา; ถ้าเรา ไม่ริษยาเขา ก็พลอยยินดีด้วย นี่ไม่มีตัวตน. มันแล้วแต่ว่าจิตใจอบรมมาอย่างไรนะ; ที่จริงความปลอดภัยยินดีด้วยนั้นเป็นธรรมชาตินะ. ธรรมชาติสอนเราให้ยินดีด้วยเมื่อผู้อื่น มีความสุข. เมื่อเราเห็นควายกินหญ้าอยู่ในทุ่งนาอย่างเอร็ดอรร้อยนี้ เรารู้สึกเป็นสุข ด้วยหรือเปล่า? ถ้ายังไม่รู้สึกเป็นสุขด้วย ก็เรียกว่าคนนั้นมันยังต่ำแหละ เป็นมนุษย์ที่ยังต่ำ, ไม่รู้สึกยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือเป็นสุข. เราอาจจะหาความสุขได้ที่เดียว เมื่อเห็นควายกินหญ้าเอร็ดอรร้อย, หรือสุนัขกินของทิ้งอยู่ข้างถนนอย่างเอร็ดอรร้อย; ถ้าเราเป็น มนุษย์ที่มีคุณธรรมอยู่บ้าง เราก็คงจะพลอยยินดีด้วย. หรือเมื่อเห็นคนขอทานเขาได้กินอาหารอย่างเอร็ดอรร้อย มันก็พลอยยินดีด้วยได้; หรือว่าเพื่อนของเราก็ได้ลูกหลานก็ได้ เมื่อมันกำลังกินดีมีความสุข เอร็ดอรร้อย เราก็คงจะพลอยยินดีด้วย เพราะว่าธรรมชาติก็ ต้องการให้เป็นอย่างนั้น; และถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ มันก็มักจะเป็นอย่างนั้นนะ.

เดี๋ยวนี้เราเพิ่งสร้างกิเลส คือความอิจฉาริษยาขึ้นมาใหม่ ไม่มาเสียเวลา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข ไปทำอะไรของกูดีกว่า นี่เห็นแก่ตัวมากเกินไป. ถ้าเห็น ต้นไม้ขึ้นงอกงามดี ก็ควรจะมีความสุขด้วย; เห็นสัตว์เคราะห์จมานสหายดี ก็ควรจะมีความสุข ที่รู้สึกที่เป็นสุขด้วย.

ฉะนั้นการที่เรายอมเสียสละ ทนลำบากเลี้ยงสัตว์บ้างนี่ มันก็เป็นบทเรียน. ถ้าจะเลี้ยงสุนัข เลี้ยงแมว เลี้ยงอะไรเหล่านี้ มันต้องลำบากบ้างนะ, บางทีลำบากยุ่งยากพอใช้เหมือนกันแหละ. ถ้าเราไม่เสียสละเราก็คงเลี้ยงไม่ได้หรอก, เดียวก็ตีตายหมด แหละ. ถ้าเราทนเสียสละ รัก เมตตา กรุณา ก็เลี้ยงได้. ฉะนั้นการเลี้ยงสัตว์นี้ก็ เป็น บทเรียน จะฝึกความรักผู้อื่น; แม้มันจะทำความรำคาญอย่างใดอย่างหนึ่งให้บ้างก็ได้ ก็ทนได้ เราก็คงทนเพื่อรักผู้อื่น.

ที่นี้มาถึงข้อสุดท้าย อุเบกขา. เมื่อคนมันมีกรรมมาก ช่วยก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่

ได้ เราจะต้องอุเบกขา. คำว่าอุเบกขานี้มีที่มาหลายแห่ง; เช่นในโพชฌงค์ อุเบกขา
 เจยอยู่จนกว่าจะบรรลุมรรคผล, หรือว่าฉานบางชนิดมีอุเบกขาเป็นอารมณ์. เขาไม่ได้
 เจยอย่างคนใจจืด, ไม่ได้เจยอย่างคนไม่คิดไม่นึก; อุเบกขานี้ แปลว่า “เพ่ง” “เข้าไป
 เพ่งอยู่”. เจริญโพชฌงค์ ๗ สติ ฌัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสทธิ สมธิ แล้วก็อุเบกขา;
 เมื่อทุก ๆ องค์มันครบบริบูรณ์ดีแล้ว ก็เพ่งเจยอยู่, ไม่ใช่ว่าเพ่ง เพ่งอย่างคนไม่คิดนึก
 ไม่รู้สึกหรือคนหลับ; มันเพ่งอยู่ว่า มันจะเป็นอย่างไรต่อไปนะ, อย่าเจยจนไม่มีความ
 หมายอะไร.

อุปะ แปลว่า เข้าไป, อิภข แปลว่า ดูอยู่; เข้าไปดูอยู่, ดูอยู่ แล้วมัน
 จะเป็นอย่างไรต่อไป.

ถ้าในกรณีของพรหมวิหารนี้ ก็เพ่งดูอยู่ว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป; ถ้าคนนี้
 มันมีกรรม ช่วยกันเดี๋ยวนี้ก็ได้ แล้วก็เพ่งดูอยู่, อุเบกขาก็เพ่งดูอยู่ว่า ควรจะทำ
 อย่างไรต่อไป; ฉะนั้นมันก็คิดหาทางช่วยต่อไปแหละ เพราะมันคอยเพ่งดูอยู่. อย่างว่า
 คนนี้มันจมน้ำตายอยู่ต่อหน้า เราก็ก็นั่งอยู่, แต่ช่วยไม่ได้, อยากรู้ก็ช่วยไม่ได้ ทุก
 อย่างมันไม่ยอมให้ช่วย ก็เพ่งดูอยู่ว่าคนนั้นมันจมน้ำตายลงไปอย่างไร, ก็หมายความว่า
 ว่าเพ่งดูอยู่ว่า มันจะมีทางรอดอะไร ที่ไหน, จะช่วยได้อย่างไร ก็จะช่วยทันทีเหมือนกัน.
 ฉะนั้นอย่าอุเบกขา เจยเสียเกินไป; แต่ให้ตรงตามตัวหนังสือของคำว่า อุเบกขาที่แปล
 ว่า “เข้าไปเพ่ง”; เข้าไปดูอยู่นะคือเพ่ง. เพ่งปุ๊บก็เห็น หาทาง หาทางที่ว่ามันจะทำ
 อย่างไรดี นั้นมันจะทำอย่างไรดี. เมื่อเราช่วยไม่ได้แล้ว ก็ยังเพ่งหาทางอยู่ว่าจะทำ
 อย่างไรดี คือไม่ยอมแพ้ ยังเพ่งอยู่เฉพาะหน้าในกรณีนี้ว่าจะทำอย่างไรดี, ถ้าเห็น
 โอกาสจะทำแล้วทำทันทีแหละ; นั่นแหละจึงจะเรียกว่าอุเบกขาที่ถูกต้อง. อุเบกขาเจย
 เหมือนกับทิ้งอย่างนี้ ไม่ถูกหรอก. อุเบกขาเพ่งเจยอยู่ แต่ดูอยู่ว่ามันจะไปอย่างไร
 จะทำอย่างไร จะทำอย่างไรต่อไปดี; นั่นแหละคืออุเบกขาที่เป็นพรหมวิหาร.

เราเอาไปประพฤติปฏิบัติกันเถอะ : เราจะต้องรักผู้อื่น, เราจะต้องสงสาร
 ผู้อื่น ทนอยู่ไม่ได้ ต้องช่วยเขา; แล้วเราจะมุทิตา คือว่าเป็นผู้ยินดีด้วยเมื่อเขามี

ความสุข; เมื่อช่วยก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้ ก็เพ่งอยู่เพื่อจะช่วยเหลือเขาในที่สุด เพ่งหาทางอยู่ ว่ามันจะอย่างไรดี; ถ้าเราถืออย่างนี้ มันก็ครบบริบูรณ์แหละ. ในกรณีที่ว่าเดี๋ยวนี้ ช่วยไม่ได้ แต่ก็เพ่งดูอยู่ว่าจะช่วยได้ต่อไปอย่างไร คอยมองหาทางอยู่เสมอ, ก็เรียกว่า เพ่งอยู่ เข้าไปเพ่งอยู่. นี่คืออุเบกขา.

ธรรมะสำหรับสังคมที่อยู่กันอย่างสังคมตามแบบของพุทธบริษัทนั้นสูงสุดอยู่ ๔ ประการนี้ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา. โดยหลักอย่างนี้ ถ้าทำมีขอบเขตก็เรียกว่าพรหมวิหาร; ถ้าทำไม่มีขอบเขตก็เรียกว่า อัปมัญญา. ถ้าทำชนิดที่เราไม่ต้องพลอยตกจมลงไปด้วย หรือว่าเราก็ไม่ต้องตกจมด้วย แล้วเขาก็ไม่ต้องตกจมด้วย คือ ไปนิพพานด้วยกันได้แล้ว ก็เรียกว่าอัปมัญญาสูงสุด, อัปมัญญา ชั้นพิเศษ ชั้นสูงสุด ที่ขึ้นไปเพื่อนิพพาน.

นี่เรียกว่า ธรรมะสำหรับประพุดิตต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อนสัตว์ ที่เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน. เราอยู่ในสังคมของสัตว์ที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างนี้ เราต้องประพุดิตหน้าทีนี้ เราจึงจะเป็นสัตว์สังคมที่ดี. นี่เรียกว่า เลิกลัทธิไหน ๆ หมดแล้ว เหลือแต่ลัทธิธรรมชาติ ว่าเราอยู่ในสังคมสัตว์ที่มีชีวิตที่กำลังเกิด แก่ เจ็บ ตาย, แล้วเราจะ เป็นสัตว์สังคมที่ดีในสัตว์เหล่านี้ เราก็ต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา.

นี่ความเป็นสัตว์สังคมอย่างถูกต้อง อย่างไม่มีทางจะผิดเลยแม้แต่ชนิดเดียว คืออย่างนี้ : อยู่ด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วชนิดที่ถูกต้อง ชนิดที่จะไม่ผูกมัดจริงจังเราให้จมอยู่ที่นี้ด้วยตลอดไป แต่ให้เราหลุดพ้นออกไปได้; และที่เราช่วยเหลือ ก็ช่วยเหลือให้หลุดพ้นออกไปได้; ทั้งสองฝ่ายเป็นไปเพื่อวิเวก เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธะ แล้วก็ น้อมไปเพื่อโอสสัคคะ คือสละโลกนี้ออกไปได้.

คำว่าช่วยนั้น ช่วยให้ออกพ้นไปจากโลกนี้ได้ เพราะว่าโลกนี้มีเกิด แก่ เจ็บตาย; ให้อยู่เหนือโลก คือเหนือเกิด แก่ เจ็บ ตาย. นี่เป็นผู้ประพุดิตประโยชน์สังคม สูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด.

สังคมสงเคราะห์ชั้นสูง ช่วยให้พ้นเกิด-ตาย.

ที่นี้ก็เหลียวไปดูเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ต่ำ ๆ เตี้ย ๆ ที่เขาประพติดกันอยู่; เช่น สังคมสงเคราะห์ ให้เงิน ให้ของเลี้ยงดู นี่ก็ถูกเหมือนกันแหละ; แต่มันเป็นเรื่องวัตถุ เป็นเรื่องเบื้องต้น เป็นเรื่องไม่ไปได้ถึงที่สุดหรอก แต่ก็ทำกันไปเถอะ. สังคมสงเคราะห์ช่วยสัตว์ ด้วยเงิน ด้วยของ ด้วยหยูก ด้วยยา ด้วยการรักษาไข้ เจ็บ ก็ทำกันไป เพื่อเป็นรากฐานชั้นต้น ให้มนุษย์หมดปัญหาชั้นรากฐาน; หมดปัญหาชั้นรากฐานแล้ว ก็มีปัญหาชั้นสูง ชั้นข้างบน, ก็ทำต่อไป ด้วยการช่วยให้จิตใจของเขาลุดพ้น; ก็ถือหลัก เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา, ก็ช่วยได้มาก; ก็ช่วยให้แสงสว่างเกิดขึ้น ให้เขาสามารถหลุดพ้นไปจากความยึดมั่นถือมั่นในโลกนี้ มันก็กลายเป็นเรื่องเหนือโลก.

โลกนี้มีกามโลก รูปโลก อรูปโลก ล้วนแต่ติดจมอยู่ในความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ทำให้มีความทุกข์ คือต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายนั้นแหละ; ไม่ว่าในโลกไหน. กามโลก รูปโลก อรูปโลก เทวดา มาร พรหม อะไรก็ตาม มันก็อยู่ในโลกที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; นี่ช่วยให้เขาพ้นไปเสียจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คือเหนือโลก. นี่จุดสุดท้ายปลายทางของสังคม สังคมต้องไปที่นั่นนะ จึงจะเรียกว่ารอดนะ. เราช่วยสังคมให้รอด ก็เราประพติดประโยชน์สังคมอันสูงสุด. แล้วในฐานะที่เราเองก็เป็นสัตว์สังคมคนหนึ่ง สัตว์ที่อยู่ในสังคมคนหนึ่ง อย่าเป็นตัวเลว ตัวร้าย ที่ทำอันตรายสังคม; เราจะเป็นผู้ที่ช่วยสังคม ยกสังคมทั้งหมดออกไปจากความทุกข์. คนเดียวช่วยไหวหรือไม่ไหว มันอยู่ที่ว่าเขาจะให้ช่วยหรือไม่ให้ช่วย; ถ้าเขาโง่ไม่ยอมให้ช่วย ก็ไม่มีใครช่วยได้; แต่ถ้าเขายอมให้ช่วยคนเดียวก็ช่วยไหว เช่นพระพุทธเจ้าท่านช่วยโลกทั้งหลายหลุดพ้นออกไปได้, ถ้าโลกนั้น ๆ มันอยากให้ช่วย มันยอมให้ช่วย. แต่ถ้ามันเป็นอัมพาตมีติดบอดไม่ยอมให้ช่วย พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้, พระพุทธเจ้าก็องค์ ๆ ก็ช่วยคนชนิดนี้ไม่ได้. ถึงเดี๋ยวนี้ก็เหมือนกันแหละ เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ช่วยเพื่อนมนุษย์ได้ในเมื่อเขาร่วมมือกับเรา; คือเขาเห็นด้วย เขาจะยอมให้ช่วย หรือว่าช่วยซึ่งกันและกัน แล้วก็ออกไปได้. แต่ถ้าเขามีติดบอด เขาไม่เห็นความรอดไม่อยากจะรอดไม่อะไรนี่ ก็ช่วยกันไม่ได้แหละ.

อาตมาพูดมาเกือบตายแล้วนี่ ถ้าท่านทั้งหลายไม่ร่วมมือด้วย มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; คือไม่เอาไปคิด ไปนึก ไปศึกษา ไปปฏิบัติ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. มันจึงอยู่ที่ว่า เราจะต้องทำกันอย่างเพื่อน แล้วก็เข้าใจกันดี แล้วก็ร่วมมือกันทำให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้น; มันก็กลายเป็นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้เดินไปตามหนทางที่ถูกต้อง.

นี่สัตว์ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมพุทธบริษัท ก็ต้องทำอย่างนี้; ความถูกต้องของสัตว์สังคมพุทธนี้ต้องเป็นอย่างนี้. เราก็เป็นสัตว์ในสังคมอะไรอีกหลาย ๆ อย่าง แต่ไม่สำคัญเท่าที่ว่า เราเป็นสังคมชาวพุทธ เช่นเราเป็นคนไทย เป็นสังคมไทย; หรือมีลัทธิอื่นอย่างไร เราก็เป็นสังคมนั้น; แต่ไม่สำคัญเท่ากับที่ว่าเราเป็นสังคมพุทธ **สังคมชาวพุทธของพระพุทธเจ้า** ถือเป็นพุทธเจ้าเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นที่พึ่ง เป็นผู้นำ, เราประพฤติตามคำสั่งสอนของพระองค์ เราก็เป็นสัตว์มนุษย์ ที่ดำรงตนอยู่อย่างถูกต้องในสังคม.

นี่คือความถูกต้องของสัตว์สังคม; เราเป็นสัตว์สังคมเพราะเราเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; เราเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องแล้ว เราก็เป็นสัตว์สังคมที่ถูกต้อง; อาตมาจึงนำมาพูดเป็นเรื่องต่อท้าย ของความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. เดียวนี้เป็นสัตว์ของสังคมที่ถูกต้องแล้วสังคมนี้อันก็จะพ้นจากความทุกข์ ตามพระพุทธประสงค์ตามพระพุทธประสงค์. การพ้นทุกข์ของสัตว์ทั้งปวงนี้ เป็นพระพุทธประสงค์; ฉะนั้นเราช่วยกันสนองให้สำเร็จตามพระพุทธประสงค์.

จงช่วยกันทำความดับทุกข์ ให้สังคมชาวพุทธถูกต้องตามพระพุทธประสงค์. ทุกคนทำได้, ไม่ใช่ว่าจะทำได้แต่บวชเป็นพระเล่าเรียนแล้วจึงจะทำได้, ทุกคนทำได้ : **เมื่อตัวเข้าใจธรรมะนั้นแล้วก็ช่วยผู้อื่นให้เป็นอย่างนั้นได้.** อันนี้ก็ข้อที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์และทรงหวัง. ถ้าไม่ทราบก็ทราบเสียเดี๋ยวนี้ละว่าพระพุทธองค์ทรงหวังนะว่าให้ทุกคนที่เป็นสาวกนั้น สามารถเปิดเผย แนะนำ ชี้แจง สั่งสอนได้ เหมือนกับพระพุทธองค์; คือเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้วนั้น ให้สาวกทุกคนสามารถชี้แจงคำ

สั่งสอนเหล่านี้ได้ด้วยตัวเอง ในพวกกันเอง; ให้สาวกสามารถชี้แจงสั่งสอนกันได้ ในพวกกันเอง อย่างเพียงพอ; นี่ก็เป็นพระพุทธรประสงค์. เมื่อพญามารมาทูลให้พระองค์ ปรีนิพพาน; พระองค์ตอบว่า ยัง ยัง จนกว่าสาวกทั้งหลาย จะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้, สามารถสั่งสอนกันได้ตามลำพังเขา, เราจึงจะปรีนิพพาน.

นี่เป็นความหวังของพระพุทธรเจ้า เราก็ช่วยทำให้ท่านสมหวัง; ให้เราสั่งสอนกันได้ แม้พระพุทธรองค์ปรีนิพพานแล้ว. แม้คนต่ำสุด ผู้ฟังที่ต่ำสุด ก็ไปสอนผู้อื่นได้ ในระดับต่ำ; อย่าท้อถอย อย่าคิดเสียว่า ไม่ได้เป็นครูบาอาจารย์แล้วก็สอนไม่ได้; เราก็ดูแลเท่าที่เราทำได้, เราทำได้เท่าไร เราสอนได้เท่านั้น; อย่างน้อยเราก็ทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้ดู มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ใ้ห้ดู; ดู แล้วเขาก็ทำตาม; นี่เป็นการสอนที่ดีเหมือนกัน; ไม่เฉพาะสอนด้วยปาก ด้วยเสียง ด้วยหนังสือ.

เอาละ, เป็นอันว่า อาตมาได้พูดถึง ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคมา เพียงพอแก่เวลาแล้ว; ให้ท่านทั้งหลายทำตนเป็นสัตว์สังคมาพุทธบริษัทที่ดี, ตัวเองก็รอด เพื่อนมนุษย์ก็พลอยรอด, หน้าที่มันก็จบกันเท่านั้นแหละ.

ดังนั้นก็ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า สวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติ ตามคำสอนของพระพุทธรองค์สืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๔ -

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่ในครั้งนี่ จะมีหัวข้อย่อยโดยเฉพาะว่า **ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท.**

[บททวน.]

ได้พูดมาแล้วในครั้งก่อน ๆ ถึงอานุภาพแห่งความถูกต้องของความเป็นมนุษย์ ว่าเราเป็นมนุษย์กันถูกต้องแล้ว จะมีประโยชน์อันใดอย่างไร; และความถูกต้องแห่งความเป็นสัตว์ในสังคม: สังคมมนุษย์ สังคมเทวดา สังคมปฤถษณ สังคมพระอริยเจ้า ตามที่เราจะต้องเป็นกันอยู่ ส่วนหนึ่ง ๆ แล้วจะได้ประโยชน์อันใดอย่างไร; แล้วก็ได้พูดถึง **ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์**, นี่มันเป็นความเป็นที่เป็นพื้นฐาน, ถ้าว่าเราเป็นมนุษย์ แล้วเราจะเป็นอะไรก็ได้.

ส่วนในครั้งนี้จะได้กล่าวถึง **ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท**; หลังจากที่ได้กล่าวถึง **ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์** และ **ความเป็นสัตว์แห่งสังคม** มาแล้ว.

ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณา. เพราะว่าการถูกต้องนั้นนำไปสู่ผลทั้งหมดที่เราปรารถนา จะได้ประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา ในจุดหมายปลายทาง; ส่วนความไม่ถูกต้องนั้น มันก็จะถึงที่สุดตรงนี้เอง คือมีจุดจบที่ตรงนี้เอง เราจึงสนใจจะทำให้มันถูกต้อง.

สำหรับความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัทนั้น **มีความสำคัญแก่พุทธบริษัทนั่นเอง และแก่พระพุทธศาสนาด้วย.** เมื่อพิจารณาถึงคำว่าพุทธบริษัท นี้เราจะ เป็นพุทธบริษัทกันทำไม? ท่านทั้งหลายลองคิดดู โดยเอาตัวเองเป็นประมาณ ว่าการมาเป็นพุทธบริษัทนี้ เป็นกันทำไม? โดยมากก็เป็นตาม ๆ กันมา เหน่อตาม ๆ กันมา ว่าจะเป็นพุทธบริษัทตามแบบฉบับของบรรพบุรุษ; ไม่ได้เข้าใจในความหมายของความเป็นพุทธบริษัทนัก, แต่มีความเชื่อถึงที่สุด โดยไม่ระแวงว่าจะต้องเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์.

การเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องและเต็มเปี่ยม.

เดี๋ยวนี้เราต้องการความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง และเต็มตามความหมาย; เราจะต้องรู้ให้ชัดเจนลงไปว่า เป็นพุทธบริษัทนั้นเพื่ออะไรกัน? เป็นอย่างไร? และเป็นได้เท่าไร? คำตอบตามแบบของพุทธบริษัท อย่างที่ว่าตามธรรมเนียม ตามประเพณี ตามพระคัมภีร์ ไม่มีทางผิดแล้วก็ได้, เขาตอบว่า **เป็นเพื่อพ้นจากความทุกข์**; คือปัญหาต่าง ๆ ที่มันเกิดขึ้นมาจาก การเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุกายาส, เหล่านี้ เรียกว่าเป็นความทุกข์, **ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากความทุกข์** เรา จะตัดออกไปเสียด้วยความเป็นพุทธบริษัท; อีกทางหนึ่งเราก็พูดว่า **เพื่อความหมดกิเลส**, กิเลส มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นนี้ เป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ โดยตรงก็มี โดยอ้อมก็มี, **เราต้องการความหมดแห่งกิเลส แล้วจะได้มีความสุขสงบเย็นในชีวิตร** เรียกว่ามีชีวิตรเย็น ไม่เป็นชีวิตร้อน, **นี่เราจึงได้เป็นพุทธบริษัท.**

หรือถ้าไม่ต้องการอย่างนี้ แล้วจะต้องการอะไรก็ไปคิดดูเอง. บางคนจะคิดเสียว่า มันจะเหลือวิสัยที่จะหมดจากกิเลสและความทุกข์ แล้วมีชีวิตอันสงบเย็น. คนที่มองไปในทางนี้ เขาก็ไม่สนใจเหมือนกัน, เพราะมีอยู่มากแม้ในประเทศไทยเราในเวลานี้ ไม่เชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทนี้ เพื่อดับกิเลส ดับความทุกข์ แล้วก็มีชีวิตที่เยือกเย็น. คนเหล่านั้นไม่เชื่อว่า นี่เป็นชีวิตเย็น, เพราะว่าเขาไม่เข้าใจความเย็นชนิดที่เป็นอย่างนี้; เขาเห็นความสุขสนุกสนาน เอรีดอรรอย ตามแบบของเขา ว่าเป็นความเย็น. เขาถืออย่างนั้น เราถืออย่างนี้ มันก็พูดกันไม่ได้, แล้วไม่รู้ว่าจะของใครจะถูกหรือจะผิด.

ถ้าเราเชื่อว่าของเราถูก เป็นพุทธบริษัทนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด เพื่อจะได้ความเป็นอย่างนี้ เราก็คงต้องดำเนินไปตามวิถีทางของเราต่อไป : เป็นพุทธบริษัท เพื่อพ้นจากทุกข์ คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาส. ควรจะสนใจในถ้อยคำเหล่านี้; แล้วมองเห็นว่ามันเป็นอย่างไร เป็นของเผ็ดร้อนอย่างไร, ความต้องการอยากจะพ้นก็จะมีขึ้นมาเอง และความพ้นก็จะเป็นของไม่ยาก.

: อริยมรรคมีองค์แปด เครื่องทำความเป็นพุทธบริษัท.

เรามักจะถูกสอนไปในทำนองว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้, เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้, มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้, เรามีกรรมเป็นของตัว จักรับผลแห่งกรรมนั้น, อย่างนี้เด็ดขาดลงไป; ถ้าเป็นอย่างนี้เสียแล้ว มันก็จะขัดกันอยู่ในตัว ว่าถ้าเราไม่ล่วงพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตายไปได้, แล้วเดี๋ยวนี้ก็มาพูดว่า เราจะล่วงพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตายเสียให้ได้ และว่าเราจะเป็นผู้อยู่เหนือกรรม ชะกักรรม หมดกรรม และสิ้นกรรมให้จนได้; นี่มันจะขัดกันสักเท่าไร. ถ้าพูดกันคนละที่มันก็ขัดกัน; แต่ถ้าถือเอาตามพระพุทธภาษิตให้หมดจด อย่าถือเอาครั้งเดียว ก็จะพบว่า พระองค์ได้ตรัสวิถีทางที่จะพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส และอูปายาสทั้งหลาย และมีหนทางที่จะอยู่เหนือกรรม คือทำกรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สิ้นสุด

แห่งกรรมทั้งหลายทั้งปวง, นี้ความเกิด แก่ เจ็บ ตายก็เพิกถอนไป ความต้องเป็นไปตามกรรมก็เพิกถอนไป. นี้เราเป็นพุทธบริษัทเพื่อจะได้กันอย่างนี้ เพื่อจะเป็นกันอย่างนี้.

สำหรับความเกิด แก่ เจ็บ ตายนั้น มีพระพุทธภาษิตที่ว่า มมญจ อานนทกัลยาณमितฺตํ อากมฺม, ชาตฺธมฺมา สตุตฺตา ชาตฺติยา ปริมุจฺจนฺติ; - ตุก่อนอานนท, สัตว์ทั้งหลายอาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว, ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด; ชราธมฺมา ชราย ปริมุจฺจนฺติ; - ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่, มรณธมฺมา มรณสฺมา ปริมุจฺจนฺติ; - ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย; กระทั่งว่าที่มี โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาส ทั้งหลายเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจาก โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาสทั้งหลาย; ดังนี้.

นี้พระพุทธเจ้าตรัส มุ่งเฉพาะพระองค์เอง มีพระองค์เองเป็นกัลยาณมิตรแล้วก็จะพ้นจากความทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้น; เพราะว่ามีกัลยาณมิตรเช่นนั้น ทำให้มีการปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ; เมื่อปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนั้น ชื่อว่ามีพระพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตร. นี้ใครอยากจะมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ก็รีบปฏิบัติในอัฐธังคิกมรรคเถิด; นั่นแหละคือความเต็มเปี่ยมของความเป็นพุทธบริษัทอย่างถูกต้อง, หรือมีความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัทอย่างเต็มเปี่ยม. พระบาลีแห่งนี้ระบุว่า มีพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว ก็จะพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย มีความเกิดเป็นต้นเหล่านี้.

: สัมมัตตะสิบ เครื่องทำความเป็นพุทธบริษัท.

ที่นี้ก็ยังมีหมวดธรรมอีกหมวดหนึ่ง ซึ่งมีชื่อตรงกันกับหัวข้อเรื่องของเราคือ สิ่งที่เราเรียกว่า สัมมัตตะ ๑๐. สัมมัตตะ แปลว่าความถูกต้อง, ๑๐ ประการ. ๑๐ ประการนั้นก็คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั่นแหละ มีอยู่ ๘ องค์หรือ ๘ ประการแล้ว, เติมเข้าไปข้างท้าย อีก ๒ องค์ คือ สัมมาญาณะ - ความรู้ถูกต้อง, และสัมมาวิมุตติ - มีความหลุดพ้นถูกต้อง; เติมเข้าไปอีก ๒ ก็เป็น ๑๐. ธรรมะ ๑๐ ประการนี้ รวมกันเข้าด้วยกันแล้ว

ก็เรียกว่าสัมมัตตะ แปลว่าความถูกต้อง, มันเป็นความถูกต้องของความถูกต้อง; มีกำลังมากอย่างนี้.

สำหรับสัมมัตตะ ๑๐ นี้ ถ้ายังไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง ก็ขอรับรองว่า ช่วยได้ยินได้ฟังสักทีเถิด; แล้วจำไว้ให้มันคงอย่างเดียวกับอัฐังคิกมรรค. พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ที่จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทั้งหลายนี้ จงอาบน้ำสัมมัตตะ จงกินยาถ่ายชื่อสัมมัตตะ จงกินยาให้อาเจียนชื่อสัมมัตตะ. นี้กล่าวโดยทั่วไป ในการรักษาโรค โดยเฉพาะครั้งพุทธกาลมันมีอยู่อย่างนี้ พระองค์จึงเอามาตรัสอย่างนี้ ว่าพวกพราหมณ์เขาอาบน้ำ โดยวิธีตามแบบของพราหมณ์ให้หมดทุกข์ หมดโศก หมดโรค หมดบาป. เตี่ยวันนี้พระองค์ว่า ให้เธอทั้งหลาย พุทธบริษัทนี้ (๑) อาบน้ำสัมมัตตะ : เอาความถูกต้อง ๑๐ ประการนั้นมาเป็นน้ำอาบ, แล้วก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; และ (๒) เอาสัมมัตตะ ๑๐ นั้นมาเป็นยาถ่าย - วิเรจนะ แปลว่ายาถ่าย, เอา ๑๐ ประการนี้มากินเป็นยาถ่าย แล้วมันก็จะถ่ายสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทุกอย่างออกไปจากร่างกาย ก็สบาย; (๓) และการกระทำที่ ๓ เรียกว่า กินยาให้อาเจียน คือวมนะ, ในบางกรณีแม้เตี่ยวันนี้ เขาก็ใช้ยากินให้อาเจียน, ถ้ามันกินยาพิษเข้าไป หรืออะไรเข้าไป มียาสำรอกให้อาเจียน, พระองค์ตรัสว่า จงสำรอกด้วยยาสำรอก คือ สัมมัตตะ ๑๐ ประการนี้.

เตี่ยวันนี้มันมีพระบาลีอยู่ถึง ๒ แห่ง มันอยู่คนละแห่ง : แห่งหนึ่งว่า อาตัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; ส่วนแห่งนี้ก็มีว่า เอาสัมมัตตะ ๑๐ นี้ มาเป็นยาอาบ, มาเป็นยาถ่าย, มาเป็นยาสำรอกให้อาเจียน, แล้วท่านทั้งหลายก็จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เป็นอันว่า เราจะต้องสนใจเรื่อง สัมมัตตะ นี้กันเป็นพิเศษ. เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่า การได้อาตัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรนั้น ก็เพื่อได้ใช้ยา ๓ อย่างนี้นั่นแหละ; เมื่อได้อาตัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว เราก็ได้เอาสัมมัตตะ ๑๐ มาอาบเป็นยาอาบ, เอาสัมมัตตะ ๑๐ มากินเป็นยาถ่าย แล้วก็ถ่าย, หรือเอาสัมมัตตะ ๑๐ มากินเป็นยาสำรอกให้อาเจียน ก็ได้อาเจียน; แล้วโทษทั้งหลายในตัวก็จะหมดไป.

แม้จะกล่าวไว้เป็น ๒ เรื่อง ๒ แห่ง มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน; เพราะการมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตรนั้น เขาหมายถึงการใช้ยาเหล่านี้. ถ้าจะเอาเพียง ๘ คือ อัญจังกุมรรคก็ได้เหมือนกัน; แต่ในสูตรนี้รู้สึกว่าได้ดีกว่า สมบูรณ์กว่า ชัดเจนกว่า. ถ้าเราปฏิบัติ ๑๐ องค์นี้อยู่ มันเหมือนกับอาบน้ำให้สะอาด ให้หมดบาป หมดโรค หมดภัย. ถ้าจะเข้าใจก็พยายามนึกถึง เวลาที่เราได้อาบน้ำอย่างถูกต้อง. บางคนอาบน้ำอย่างขี้เกียจ รด ๆ ลวก ๆ เอาเท่านั้นแหละ มันก็ไม่ได้รับผลจากการอาบน้ำถึงที่สุด. ถ้าตั้งใจอาบน้ำจนถึงที่สุด เสร็จแล้วสบายอย่างไร; ความรู้สึกอันนั้นแหละ เป็นเหตุให้เกิดลัทธินั้นในหมู่พวกพราหมณ์ทั้งหลาย ว่าการอาบน้ำนั้นเป็นการล้างบาป, เขาจึงไปที่แม่น้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ถือว่าน้ำนั้นศักดิ์สิทธิ์ ไปทำพิธีอาบน้ำกันอย่างเป็นพิธีรีตอง เสร็จแล้วก็ว่าหมดบาป. นี้ขอให้เข้าใจว่า ทำไมมันจึงเกิดลัทธินี้ขึ้น เพราะถ้าอาบน้ำถูกต้องแท้จริง เสร็จแล้วมันสบายที่สุด.

ที่นี้เราก็มานึกดูว่า ไฉธรรมะ ๑๐ ประการนี้ มันจะอาบกันได้อย่างไร : สัมมาทิฐิ ทำให้อะไรเกลี้ยงไป, สัมมาสังกัปปो ทำให้อะไรเกลี้ยงไป, สัมมาวาจา ทำให้อะไรเกลี้ยงไป, สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ แต่ละอย่าง ๆ นี้อาบแล้ว มันเกลี้ยงไปอย่างไร, นี่เป็นตัวการปฏิบัติ; ครั้นแล้วมาถึง สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ เป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ ทำให้เกลี้ยง, และผลสุดท้ายแห่งการเกลี้ยงก็คือ วิมุตติ วิโมกข์ วิมุตติ. จึงต้องศึกษากันให้ละเอียด เฉพาะข้อ ๆ ทั้ง ๑๐ ข้อ แล้วก็ปฏิบัติดู ก็จะพบว่ามันจะเหมือนกับการอาบ การล้าง การเช็ด การถู การกวาด การขจัดปัดเป่าลึกซึ้งถึงภายในแห่งจิตใจและสันดาน.

ที่นี้ทำไมพระองค์ตรัสเรียกธรรมะนี้ ในกรณีถัดไปว่า เหมือนยาถ่าย? ที่เป็นยาถ่ายครั้งพุทธกาล, ได้ยินมากที่สุด เป็นยาถ่ายที่ประกอบขึ้นด้วยนมเปรี้ยว, กินแล้วก็ถ่าย; ถ่ายให้มันหมดของที่เป็นโทษ อันมีอยู่ในร่างกายนั้นก็มิ, ถ่ายให้หมดตัวพยาธิ สิ่งที่มีชีวิตที่มีอยู่ในร่างกายนั้น ให้มันออกมาเสียก็มี. นี้นยาถ่ายมันก็จะ มีลักษณะอย่างนี้ทั้งนั้น.

องค์ ๑๐ ประการนั้น เมื่อปฏิบัติแล้ว มันรู้อะสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในร่างกาย นั้น หลุดออกไป ๆๆ, มีลักษณะเหมือนยาถ่าย. คนบางคนเคยกินยาถ่าย รู้สึกสบาย หลังจากกินยาถ่ายอย่างไร ก็ควรจะเอามาเปรียบกันกับไอ้การถ่ายในทางธรรมะ ในทางจิต ในทางวิญญาณ, ให้รู้สึกได้ว่า มันจะสบายสักเท่าไร ถ้าไอ้สิ่งเหล่านี้ มันออกไปเสียจากใจของเรา. เมื่อเราต้องกินยาถ่าย หรือเอาออกโดยวิธีอื่นใดก็ตาม ที่เรียกว่าถ่ายเหมือนกัน, แล้วมันสบายอย่างไร รู้สึกปลอดภัยอย่างไร ก็ควรจะเข้าใจธรรมะนี้ในลักษณะนั้น ว่ามันจะสบายอย่างไร รู้สึกปลอดภัยหลังจากกินยาถ่ายแล้ว.

ที่นี้ ยาสำรอกให้อาเจียนนี้, ในบางกรณี หมอไม่ให้ยาถ่าย, แต่ให้ยาให้อาเจียนสำรอกออกมา; ดูมันน่าเกลียด น่าชัง น่ากลัวอะไรบ้างก็จริงแหละ, แต่ว่าถ้ามันสำรอกออกมาได้มันก็สบายเหมือนกัน. นี่ก็คล้าย ๆ กับว่าไอ้โรคบางอย่างนั้น เขาออกทางข้างล่าง ทางอุจจาระดีกว่า, แต่บางอย่างมันทำไม่ได้ มันต้องสำรอกขึ้นมาทางข้างบน. อย่างนี้เราก็ควรจะรู้ว่า บรรดาภิเลสทั้งหลาย ซึ่งเป็นเสมือนโรคนั้นมันก็มีแปลก ๆ กันอย่างนี้ แตกต่างกันอย่างนี้; ขอให้สนใจใช้ให้ถูกวิธี. แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นโชคดีที่ว่า ยาขนานเดี๋ยวนี้ มันใช้เป็นยาอาบก็ได้ ใช้เป็นยาถ่ายก็ได้ ใช้เป็นยาสำรอกให้อาเจียนก็ได้; พอทำเข้าไปแล้ว ก็เหมือนมีพระพุทธรูปเจ้ามาคุ้มครอง มาปิดป้องรักษาเยียวยา แล้วเราก็พ้นจากโรคอันใหญ่หลวงที่สุด คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และโสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย และความทุกข์ใด ๆ ก็ดี มีชื่อเรียกอย่างอื่น หรือต้นเหตุแห่งความทุกข์ คือกิเลสทั้งหลาย มีชื่อแปลกแตกต่างกันไป อย่างไรก็ดี, เหล่านี้ล้วนจะถูกขจัดออกไป ด้วยการกระทำเช่นนี้.

พอพูดมาถึงตรงนี้ ท่านก็คงจะพอนึกได้เองว่า **ไอ้ความเป็นพุทธบริษัท แท้จริงนั้น คือความหมดโรคเหล่านี้.** กาย วาจา ใจ ทิฏฐิ ความคิด ความนึก ความรู้สึก ความเชื่อ อะไรต่าง ๆ มันหมดโรค; **ความที่หมดโรคเหล่านี้ คือความเป็นพุทธบริษัท.**

เริ่มต้นพิธีด้วยรับสรณาคมน์ รับศีล รับอะไรนั้น มันก็เป็นพิธี, เป็นการเริ่มต้นเหมือนว่าจะเตรียมตัวรักษา; แต่แล้วไม่ทันรักษา เลิกกันไปเสียก็มี **คือว่ากันแต่**

ปาก รับสรณาคมน์แต่ปาก รับศีลแต่ปาก ปฏิบัติธรรมะแต่สักว่าปาก, มันก็ไม่หายโรค; **เมื่อไม่หายโรครักยังไม่เป็นพุทธบริษัท. คนที่ยังอมโรคของกิเลสอยู่นี้ ไม่เป็นพุทธบริษัท; ยังไม่ไปความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท.** ต่อเมื่อหมดโรคทางวิญญาณ โดยเฉพาะเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่ามีความเป็นพุทธบริษัทอย่างถูกต้อง; แล้วให้ความถูกต้องนั้นมันมากขึ้น จนสมบูรณ์ คือมีสัมมาญาณะ - รู้ถูกต้อง แล้วก็มีสัมมาวิมุติ - หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์; ถ้าเต็มทีก็เป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์, นี่แหละความเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง โดยความหมายที่แท้จริง แล้วก็ถูกต้องจริง แล้วก็สมบูรณ์จริง.

เดี๋ยวนี้พูดกันสำหรับพวกเราที่ยังไม่เอ่ยอ้างตัวเองว่าเป็นพระอรหันต์เป็นต้น ยังจะต้องอยู่ในความเป็นอยู่อย่างนี้, เราก็มียหนาทที่จะประพฤติ ปฏิบัติ ขำระ สะสาง ไล่สิ่งที่มีมันเป็นปัญหาคาราคาซังอยู่นี้ให้หมดไป, ให้มีความเป็นพุทธบริษัทอย่างถูกต้อง; ขอให้ทำความสนใจ. **ความเป็นพุทธบริษัทนั้น อยู่เหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; ความเป็นพุทธบริษัทนั้นอยู่เหนืออำนาจของกิเลส ไม่มีกิเลส; ความเป็นพุทธบริษัทนั้นอยู่เหนือกรรม ไม่ถูกรบกวทรมานด้วยผลแห่งกรรม, กรรมใหม่ก็ไม่มี, กรรมเก่าก็ไม่มี; ถึงที่สุดแล้วก็เรียกว่าสมบูรณ์.**

เมื่อมองเห็นว่า สัมมัตตะ ๑๐ ประการ เป็นธรรมสำคัญ เพื่อความเป็นพุทธบริษัทอย่างนี้แล้ว; เราก้จะได้ศึกษาพิจารณากันให้เต็มที่ ในเรื่องของสัมมัตตะ ๑๐ ประการนี้. อย่าลืมนะ บอกแล้วว่า คำว่า "สัมมัตตะ" นี้ แปลว่าความถูกต้อง แล้วทำไมมาย้ำว่า **ความถูกต้องของสัมมัตตะ** เท่ากับบอกว่า**ความถูกต้องของความถูกต้อง**; ถ้าคนฟังมันฟังไม่ออก, มันก็จะหาว่าบ้าแล้วก็ได้.

เดี๋ยวนี้มันจะต้องมีการดูกัน ให้ละเอียดว่า **ความถูกต้องของความถูกต้องนั้นมันเป็นอย่างไร** มันจะมีหลายขั้นตอนกระมัง ว่าทำอย่างนี้มันถูกต้อง เราต้องทำให้สมบูรณ์ ไซ้ให้ถูกเวลา ให้ถูกแก่เหตุผล. เหมือนที่เรามียาวิเศษที่ดีที่สุด แต่เราใช้มันไม่ถูกกับวิธีที่จะใช้ มันก็ไม่ได้ผล. เหมือนที่ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่า การใช้ยาไม่ถูกต้อง

ตามเรื่องของยานั้น ๆ กลายเป็นโทษไปเสียก็มี. นี่จึงเตือนให้ระวังความถูกต้องของความถูกต้อง; มีความถูกต้อง แล้วยังต้องใช้ความถูกต้องนั้นให้ถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง.

สัมมัตตะ แปลว่า ความเป็นแห่งความถูกต้อง, ภาวะแห่งความถูกต้อง; มีอยู่ ๑๐ ประการ : ที่เรียกว่า เอาอัญจกิมรรคมีองค์ ๘ ประการนั้น มาต่อท้ายเข้าอีก ๒ องค์ คือสัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติ, ก็ได้เป็น ๑๐. ที่นั่นมันเป็นภาพที่ควรจะมีมองเห็น เหมือนกับภาพเขียนในกระดานดำก็ได้ ว่ามันมี ๘ ข้างบน จบอยู่ที่สัมมาสมาธิ; แล้วต่อท้ายมาอีก ๒ อัน คือ สัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติ.

: สัมมาสมาธิ เป็นจุดสำคัญของสัมมัตตะสิบ.

ที่นี้จุดสำคัญที่สุดที่ต้องสนใจ ก็คือที่ สัมมาสมาธินั้น, คือองค์สุดท้ายของอัญจกิมรรค เรียกว่าสัมมาสมาธิ; นี้แหละเป็นจุดสำคัญ เหมือนกับจุดหัวใจของมัน. คือท่านยกเอาสัมมาสมาธิ เป็นตัวสำคัญ; ถ้าเป็นเรื่องก็ มันก็เป็นตัวพระเอก, ถ้าเป็นเรื่องนิยาย นิทาน ก็เป็นตัวพระเอก. สัมมาสมาธินั้น ต้องกระทำให้มีบริวาร ๗. นี่ฟังดูให้ตึนะ ว่าสัมมาสมาธินั้น มีบริวาร ๗ คือองค์มรรค ตั้งแต่องค์ที่ ๑ ไปถึงองค์ที่ ๗ เป็นบริวารของสัมมาสมาธิ; เป็นบริวารก็ได้ บริวารก็ได้ แล้วแต่จะเรียก. ที่นี้ ๒ องค์ที่เหลือต่อท้ายออกไปนั้น มันเป็นผลของสัมมาสมาธิ.

สมาธิ, สัมมาสมาธิเป็นตัวทำงาน ตัวการ ตัวแสดงบทบาท; เรียกว่า “สมาธิ” เฉย ๆ ไม่ปลอดภัย, ต้องเติมคำว่าสมา เข้าไปข้างหน้าให้เป็นสัมมาสมาธิ. ถ้าเราเรียกว่าสมาธิเฉย ๆ ความหมายมันน้อย มันแคบกว่า มันต่ำกว่า, ถ้าเราเรียกว่าสัมมาสมาธิจึงจะสมบูรณ์. เพราะเหตุไร? ก็เพราะว่า ไอ้สมาธินั้นแหละเอามาทำให้มันสมบูรณ์; คือต้องทำสมาธินั้น ให้เข้าไปในลักษณะที่จะเป็นไปเพื่อนิพพาน, คือให้เป็นวิเวกนิสสิต วิเวกนิสสิต นิโรธนิสสิต ไวสุสคคปริณามิ. ถ้าสมาธิใดถูกกระทำให้เป็นสิ่งที่อาศัยวิเวก อาศัยวิเวก อาศัยนิโรธ และน้อมไปเพื่อการสลัด สละแล้ว, มัน

ก็เรียกว่า**สัมมาขึ้น**มาทีเดียว, เดิมคำว่า**สัมมา**เข้ามาข้างหน้าได้; ฉะนั้น สมาธิเฉย ๆ ก็เปลี่ยนรูปเป็น**สัมมาสมาธิ**.

นี่เราพูดกันเฉพาะ**ไอ้ตัวสมาธิ** ซึ่งจะยกขึ้นเป็นตัวเรื่อง ตัวหัวหน้า ตัวสำคัญ. ที่นี้**สัมมา**อื่น ๆ ก็เหมือนกันแหละ : **สัมมาทิฏฐิ** **สัมมาสังกัปป** **สัมมาวาจา** ถ้าไม่เติม **สัมมา**เข้ามาข้างหน้า ยังไม่เป็นเครื่องรับประกันที่เพียงพอ; จึงต้องเติม**สัมมา**เข้ามา. แม้ ๒ องค์ข้างท้ายว่า **สัมมาญาณะ** **สัมมาวิมุตติ** นี่มันก็มีคำว่า **ญาณะ**บ้าง **คำว่าวิมุตติ** บ้างอยู่แล้ว, แต่เมื่อไม่มีเครื่องรับประกันพอ ก็ทำให้มีเครื่องรับประกันพอ คือเติม **สัมมา**เข้าไป. พอเติมว่า**สัมมา**เข้าไป ทุกอย่างมันก็เปลี่ยนสภาพไปอยู่ในลักษณะที่ ถูกต้องสมบูรณ์ เป็น**โพธิปักขิยะ**ขึ้นมา - เป็น**ฝึกฝ่ายแห่งโพธิ** เป็น**ฝึกฝ่ายแห่งสัมโพธิ**ขึ้นมา; คือทำให้อาศัยวิเวก ทำให้อาศัยวิราคะ ทำให้อาศัยนิโรธะ ทำให้น้อมไปเพื่อความปล่อยวาง.

: **สัมมาสมาธิมีบริวารเจ็ด.**

ที่นี้เรามาดูกันถึงข้อที่ว่า**สัมมาสมาธิ**นั้น**มีบริวาร**๗เป็นอย่างไร? **สัมมาสมาธิ** มี**สัมมาทิฏฐิ**นี้แหละ เป็นเหมือนกับผู้นำ เป็น**รุ่งอรุณแห่งธรรม**ทั้งปวง. ถ้ามี**สัมมาทิฏฐิ** แล้ว ก็จะทำให้**สัมมาสังกัปป**นั้นพอเพียง เพียงพอ เกิดขึ้นเพียงพอ, ทำให้**สัมมาวาจา** เกิดขึ้นเพียงพอ, **สัมมากัมมันโต**ก็เพียงพอ, **สัมมาอาชีโว**ก็เพียงพอ, **สัมมาวาจาโม**ก็เพียงพอ, **สัมมาสติ**ก็เพียงพอ; เพียงพอจะทำหน้าที่ของตน ๆ เพื่อส่งเสริมให้**สมาธิ**นั้น เป็นไปได้ถึงที่สุด. พวกนี้, พวก**บริวาร ๗** ข้างต้นนี้ เป็น**ปัญญา**บ้าง เป็น**ศีล**บ้าง เป็น**สมาธิ** บ้าง ครอบคลุมอยู่ทั้ง ๓ ชนิดด้วยเหมือนกัน; เป็น**บริวาร**ของ**สัมมาสมาธิ** เกิดกำลังที่เพียงพอ ส่งกันไปตามลำดับ ตามลำดับ ด้วยกำลังที่เพียงพอ.

เห็นได้ว่า **ไอ้สัมมาทิฏฐิ**นี้ แม้ว่าจะประเสริฐ วิเศษ มีค่าอย่างไร ก็ยังเป็นเพียงทัพหน้าหรือกองหน้า ยังไม่ใช่ทัพหลวง. **ไอ้ทัพหลวง**มันอยู่ที่**สัมมาสมาธิ** ที่มันจะทำหน้าที่รบราฆ่าฟัน เช่นฆ่ากิเลสอะไร มันอยู่ที่**สัมมาสมาธิ**; แต่มี**สัมมาทิฏฐิ**เป็น

กองหน้า, กองหน้าก็มีความสำคัญไปตามหน้าที่ของกองหน้า ไม่ต้องบกรพร่องในหน้าที่ของกองหน้า, กองทัพหน้าจึงจะสามารถทำให้กองทัพหลวง ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถึงที่สุด.

สัมมาทิฏฐิ แปลว่า มีความเห็นชอบ. เรื่ององค์แห่งมรรคนี้ เคยพูดกันมาซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหนแล้ว, เข้าใจว่าคงจะยังจำได้กันอยู่เป็นส่วนมาก; แต่มีข้อสำคัญที่จะต้องเข้าใจให้ถูกต้องชัดเจนว่า สัมมาทิฏฐินี้ ก็ยังถูกแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ หรือ ๒ ชั้นตอน คือ สัมมาทิฏฐิขั้นต่ำ ๆ นี้ก็มี, สัมมาทิฏฐิขั้นสูงก็มี. ชั้นต่ำ ๆ ก็เรียกว่าไปตามโลก ไปตามกระแสโลก เป็นโลกียะ; ชั้นสูงก็เหนือโลกเป็นโลกุตตระ.

สัมมาทิฏฐิขั้นต่ำ ๆ นี้ ท่านเรียกว่า *สาสวา* คือยังมีอาสวะ, *ปุณฺณภาคิยา* -มีส่วนแห่งบุญ, *อุปฺธิเวปฺกกา* -มีอุปธิเป็นวิบาก. นี่คือสัมมาทิฏฐิ ที่ยังเป็นไปตามระดับธรรมดาของบุคคลผู้มีตัวตน ตามกระแสโลก; คือทิฏฐิที่ว่า การให้ทานมีผล - ทานมี, ยัญที่บูชามี, การบูชามี, โลกนี้มี, โลกหน้ามี, มารดามี, บิดามี, สัตว์โอปปาดิกะมี, ผู้ปฏิบัติธรรมสำเร็จบริบูรณ์ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่นมี, นี่สัมมาทิฏฐิเพียงเท่านั้น, แม้ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นี้ก็อยู่ในพวกนี้ คือพวกขั้นต้น : สัมมาทิฏฐิขั้นโลกียะ ยัง*สาสวะ* คือมีอาสวะ เพราะอย่างยิ่งเนื่องอยู่ด้วยความมีตัวมีตน, แล้วก็เรียกว่า *ปุณฺณภาคิยา* -เป็นส่วนแห่งบุญ คือมีไว้สำหรับแสวงบุญ ประกอบบุญสร้างบุญนะ ยังผูกพันอยู่กับบุญ, แล้ว*อุปฺธิเวปฺกกา* หมายความว่า มีวิบากเป็นอุปธิ คือความยึดมั่นถือมั่น ในความดีที่สุด. ที่รู้สึกว่าได้ยึดถือไว้โดยความเป็นความดี เป็นความดีของตนเสียด้วย, ความยึดถืออย่างนี้เรียกว่าอุปธิ. สัมมาทิฏฐิชนิดนี้ยังเป็น *อุปฺธิเวปฺกกา* -มีผลเป็นอุปธิ คือความยึดมั่นถือมั่น คือยังเป็นกิเลสชนิดละเอียดอยู่, ยังไม่สิ้นเชิง ไม่สิ้นจากกิเลส. สิ่งนี้เรียกว่า “อุปธิ” นั้น คือความยึดมั่นถือมั่น หรือสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น. ถ้าอย่างนี้ก็ยิ่งผูกพันอยู่ในวัฏฏะ; นี้เรียกว่าสัมมาทิฏฐิตัวเดียวกันแหละ. ในกุศลกรรมบถ ๑๐ นะ ท่านแสดงสัมมาทิฏฐิว่าอย่างนี้. ในกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นแหละ มีคำว่าสัมมาทิฏฐิ อยู่ด้วยคำหนึ่ง; ท่านแสดงไว้ด้วยทิฏฐิ - สัมมาทิฏฐิเช่นนี้.

แต่ครั้นมาถึงอัฐจุงคิมรรคกัถี หรือสัมมัตตะ ๑๐ กัถี คำว่าสัมมาทิฐิ ท่านไม่แสดงอย่างนี้; ท่านแสดงเป็นแบบโลกุตตระ คือว่า ทุกเข ฅาณ - ความรู้ในทุกข์, ทุกขสมุทเย ฅาณ - ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์, ทุกขนิโรธ ฅาณ - ความรู้ในความดับทุกข์, ทุกขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ฅาณ - ความรู้ในหนทางให้ถึงความดับทุกข์, อย์ วุจฺจติ สมมาทิฏฺฐิ - นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฐิ.

แล้วยังมีสัมมาทิฐิ ที่แสดงไว้ในรูปอย่างอื่น เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กัถี ปฏิจฺจสมุปบาทกัถี ไม่ข้องแหวะในที่สุด ๒ ส่วนกัถี; นี้ล้วนแต่เป็นสัมมาทิฐิอย่างประเภทหลังนี้ทั้งนั้น; คือเป็นอนาสวา - เป็นสัมมาทิฐิที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะแล้ว, แล้วก็ป็นอริยา คือสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะ, เป็นโลกุตตรา - ที่จะนำขึ้นไปเหนือโลก แล้วก็มคฺคังคา - เป็นองค์แห่งมรรค.

สัมมาทิฐิอย่างที่ว่าที่หลังนี้ เป็นมคคังคา คือเป็นองค์แห่งมรรค; สัมมาทิฐิที่ว่าก่อนนั้น ไม่เป็นมคคังคา เพราะยังเป็นสาสวะ ยังเป็นปุญญภาคิยา เป็นอุปธิเวปັกกา.

รวมความว่า แม้จะเป็นสัมมาทิฐิด้วยกัน ก็ยังอยู่กันคนละระดับ : อันหนึ่งเป็นไปอย่างถูกต้องในโลก ยังไม่ขึ้นสู่โลกุตตระ; อันที่แท้จริงนี้ จะนำออกจากโลก อยู่เหนือโลก แล้วเป็นไปเพื่อนิพพานโดยตรง.

สัมมาทิฐิอย่างแรกนั้น จะวนเวียนอยู่ในโลกนี้ ในวัฏฏะนี้อย่างดีที่สุด จึงเป็นปุญญภาคิยา - เป็นไปฝ่ายบุญ ฝ่ายดีที่สุด แต่ไม่ออกจากวัฏฏะ; ส่วนอย่างหลังนั้นจะออกจากวัฏฏะ จึงเรียกว่าป็นอริยา คือประเสริฐ เป็นอนาสวา - ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตรา - เหนือโลก เป็นมคคังคา - เป็นองค์ประกอบแห่งหนทางของพระนิพพาน.

ถ้าเราจะเรียกกันเป็นคู่ ๆ ก็จะเรียกว่า สัมมาทิฐิที่เป็นอริยะ และไม่เป็นอริยะอย่างนี้ก็ได้; หรือเรียกว่าสัมมาทิฐิที่เป็นสาสวะ และอนาสวะก็ได้ คือมีอาสวะ และไม่มีอาสวะ, อย่างนี้ก็ได้.

นี่เป็นชื่อที่จะแบ่งกันได้ชัดเจนว่า **สัมมาทิฏฐิเป็นนริยะนั้น จะเห็นไป** ถึงความไม่มีตัวตน; แต่ถ้าสัมมาทิฏฐิต่ำ ๆ ยังไม่เป็นนริยะนั้น จะหยุดอยู่ที่ดีที่สุดในวิภวูถะ. เป็นอันว่า ในที่นี้เราต้องการ สัมมาทิฏฐิที่ถูกต้องและสมบูรณ์ คือเป็นอนาสวะ และเป็นนริยะ; เอาสัมมาทิฏฐิชนิดนี้ มาเป็นรุ่งอรุณ, รุ่งอรุณคือแสงเงินแสงทองที่เมื่อตั้งขึ้นแล้ว เวลากลางวันจะมาถึงเข้าตามลำดับ. เมื่อสัมมาทิฏฐินี้เป็นรุ่งอรุณแล้ว, สัมมาสังกัปปไป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ ก็ตามมาเป็นลำดับเหมือนกับเวลากลางวัน.

นี่ก็สัมมาสมาธิก็มีบริวาร ๗ อย่างนี้, แล้วมันก็ทำหน้าที่ ตามเรื่องของสัมมาสมาธิ ภายใต้การนำของสัมมาทิฏฐิ โดยการแวดล้อมช่วยเหลือส่งเสริมของสัมมาสังกัปปไป วาจา กัมมันโต อาชีโว วายาโม สติ; สัมมาสมาธินั้น ก็จะมีผลให้เกิดสัมมาญาณะ คือญาณที่ถูกต้องเพียงพอ แล้วก็เกิดวิมุตติ คือความหลุดพ้นที่ถูกต้องเพียงพอ.

สัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตตินี้, สองคำนี้ บางทีพระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียนสั้น ๆ ลุ่น ๆ ว่า **วิชาและวิมุตติ** อย่างนี้ก็มิ; แต่เมื่อเรียกกันเต็มๆ ต้องเรียกว่า สัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติ.

： วิธีเจริญสัมมาสมาธิ จนสำเร็จผลต่าง ๆ.

เฮ้อ, ที่นี้จะมาดูกันว่าตัวสัมมาสมาธิให้ละเอียด เพราะว่ามันเป็นตัวการสำคัญ; ขอให้สนใจให้พอ ให้สมกับที่เป็นตัวการสำคัญ. **สัมมาสมาธิ** ก็คือ สมาธิมีหลักหัวใจ คือ **การรวบรวมกำลังจิตทั้งหมด; กำลังจิตทั้งหมดถูกรวบรวมเอามาทำให้เป็นกำลังจิตเดี่ยว แข็งแรง กล้าแหลม เป็นจิตที่เรียกว่าสมาธิ.** พุดด้วยอุปมาจะเข้าใจได้ง่ายนะ ว่าสมาธิมันมาอย่างไร และมันจะทำหน้าที่อะไร. เหมือนกับเด็ก ๆ เขาเล่นแว่นกระจกโค้ง ตรงกลางหนา; เอาไปรอที่แสงแดด แล้วมันก็รับแสงแดดโดยรอบ มารวมจุดศูนย์กลาง เป็นจุดความร้อนสูงสุดอยู่ที่ตรงกลาง, ใต้ตรงนั้นนะ มันร้อนมากจนถึงว่า ไปส่องเข้าที่อะไรก็ถูกเป็นไฟขึ้นมาทันที; นี่ก็เพราะว่า มันเป็นการรวมของ

แสงทั้งหมด มาอยู่ที่จุดเล็ก ๆ แล้วมันก็แรงก็ร้อน แล้วส่องลงไปไหนมันก็เผา. จิตนี้ ก็เหมือนกัน ธรรมดามันก็เหมือนแสงแดด แสงสว่างทั่วไป; แต่ถ้าทำโดยวิธีของสมาธิ แล้ว มันก็จะมีอาการเหมือนกับรวมแสง แล้วก็ส่องเข้าไปที่สิ่งใด ก็จะเกิดแสงสว่างเข้าที่ตรงนั้น แล้วก็เห็นสิ่งนั้นโดยชัดแจ้ง; เราจึงทำจิตให้เป็นสมาธิ คือรวมแสง แล้วก็ส่องเข้าไปดู ลงไปยังสิ่งที่เป็นตัวปัญหาให้เห็นแจ้ง, นี้เรียกว่าวิปัสสนา.

ระยะที่เป็นสมาธิหรือสมถะนั้น มันรวมแสง, แล้วระยะที่เป็นวิปัสสนานั้น คือมันส่องดู ส่องให้เห็น. มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน; อันหนึ่งเป็นตอนที่มันรวมแสง, อันหนึ่งตอนที่ส่องดู; แต่เขามีคำเรียกรวมอีกคำหนึ่งว่า, คือทำทั้งหมดนี้ การกระทำทั้งหมดนี้ เรียกว่า, “สมาธิภาวนา”, อย่างนี้ก็มิ. สมาธิภาวนา คือรวมแสงของจิตเป็นสมาธิ แล้วก็ส่องดูที่ตัวธรรมะ นี้เป็นวิปัสสนา; ผลออกมาก็คือสัมมาญาณะ แล้วก็สัมมาวิมุตติ.

ฉะนั้นการที่จะรวมแสงของจิตให้ได้นี้ มันจึงเป็นเรื่องยาก เพราะตามธรรมดาจิตมันไม่มีการรวมแสงนี้ หรือมันจะรวมก็รวมน้อย ๆ รวมน้อยมาก ไม่รวมจนถึงที่สุดอย่างที่ว่านี้เลย; แต่มันก็มีการรวมตามธรรมชาติอยู่ พอให้รอดชีวิตอยู่ได้.

นี่แสดงว่า ชีวิตนี้มันก็มีสมาธิเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงอยู่ด้วยเหมือนกัน, ถ้าไม่อย่างนั้นคนเราก็คิดอะไรไม่ออก หรือทำอะไรให้เป็นระเบียบคงเส้นคงวาไม่ได้. เช่น ถ้าไม่มีสมาธิอยู่ตามธรรมชาติแล้ว เราก็อาจจะเดินไปชนอะไรเข้าก็ได้ เพราะไม่มีการบังคับให้มันเป็นเรื่องที่ถูกต้อง หรือมีจุดหมาย; หรือว่าเราจะบ้วนน้ำลายให้ลงร่องก็ไม่ได้, ถ้ามันไม่มีสมาธิตามธรรมชาติ; เราจะยิงหนังสติ๊กไม่ถูก ยิงปืนไม่ถูก เราจะหยอดหลุม ทอยกองไม่ถูก ไม่ลงแน่. เพราะอาศัยสมาธิตามธรรมชาติ มีอยู่มากเหมือนกันแหละ; แต่มันไม่แรง.

นี่เรารู้จักมันไว้ก็ดี เพราะว่าสิ่งนั้นแหละ คือสิ่งที่จะต้องจับเอามาปรับปรุงให้ถูกต้องและให้แรง เป็นการรวมแสง รวมกำลัง รวมอำนาจของจิต จนเป็นสมาธิพอ; พอถึงขนาดที่จะเรียกว่า ทำหน้าที่ของสมาธิได้. พอเมื่อไร ท่านระบุไว้ในพระบาลี

นั่นแล้วว่า เมื่อมันเป็นปฐมฌานอย่างน้อย เป็นทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน นั้นแหละจึงจะเรียกว่าพอถึงที่สุด. เป็นปฐมฌานนี้ไม่สู้อพอรอก, แต่มันอยู่ในพวกที่พอเหมือนกัน คือพอทำอะไรได้; ถ้าเป็นทุติยฌาน ตติยฌาน ก็ดี, ดีกว่า; ถ้าเป็นจตุตถฌานแล้วก็พอที่จะทำอะไรได้, ในที่นี้ก็คือทำวิปัสสนา. แต่น้อยนัก หรือน้อยคนน้อยกรณีที่จะไปได้ถึงจตุตถฌาน; เอาแต่เป็นเพียงอุปจารสมาธิ ก็ยังหายาก, ถ้าเป็นถึงปฐมฌานได้ก็ควรจะพอใจ.

คือเรารวมกำลังของจิตให้เป็นสมาธิให้มากขึ้น ๆ ให้แรงกล้า ๆ มากขึ้น ๆ จะต้องเตรียมตัวเตรียมอะไรทุกอย่างในลักษณะที่เหมาะสม; ในพระบาลีแห่งหนึ่งกล่าวอุปมาไว้ดี พอจะช่วยให้เข้าใจได้ สำหรับเราที่ยังไม่ค่อยจะเข้าใจ : ท่านอุปมาไว้ว่า ในการเตรียมสมาธินั้น เหมือนกับแม่โคที่ฉลาดสามารถ สามารถไต่ภูเขาที่ลาดชันอย่างมีความฉลาด ขึ้นไปได้เรื่อย ไม่หมุนกลิ้งลงมา. ไ้แม่โคโง่งนั้น มันก็จตกีบของมันไม่เป็น จดที่ตรงนั้นก็ไม่เป็น ตรงนี้ก็ไม่เป็น มันก็ไต่หน้าผานี้ไม่ได้ มันก็มีแต่จะกลิ้งลงมา; ส่วนแม่โคที่ฉลาด มันรู้จักวิธีที่จะเหยียบ จะจตกีบเข้าไปตรงไหน แล้วตรงไหน แล้วตรงไหน แล้วมันก็ไต่ภูเขาที่เอียงชันนั้นขึ้นไปได้ ไต่ไปกินหญ้าใหม่ กินน้ำใหม่ ที่อร่อย ที่ไม่เคยกิน. นี่ท่านเปรียบอย่างนี้ก็มีประโยชน์นะ; ขอให้คิดดูให้คิดว่ามันไ้ไม่ได้มันจะทำได้ทำให้เป็นสมาธิ.

ไ้การที่สัตว์มีกีบ จะใช้กีบไต่ภูเขาที่ชันขึ้นไปได้นั้น ในโลกเรารู้จักกันอยู่เหมือนกันว่า มีสัตว์ชนิดหนึ่งที่เขาเรียกว่า เอ็นทะหลบ; มันเป็นสัตว์ประเภทแพะ แต่มันอยู่บนภูเขา มันไม่อยู่ข้างล่าง. ฉะนั้น สัตว์ชนิดนี้รูปร่างเหมือนแพะ แล้วก็อยู่บนภูเขา สามารถจะไต่หน้าผาชัน ๆ นี้ได้ ไปได้ เพราะมันรู้จักจตกีบของมันเข้าไปอย่างไร แล้วเหยียบที่ไหน แล้วเหยียบที่ไหน แล้วเหยียบที่ไหน แต่มันก็มีพลาดตกกลิ้งลงมาบ้างเหมือนกัน, แต่น้อยมาก; มันเป็นสัตว์ที่ทำอย่างนั้นได้โดยสะดวก. แต่ในที่นี้ท่านตรัสเปรียบเหมือนกับแม่โคตัวฉลาด สามารถจะวางเท้ากีบนั้นจดที่ที่เหมาะสม แล้วยกตัวไต่ขึ้นไปได้ จนถึงชั้นบนของภูเขา ไปกินหญ้า กินน้ำที่ไม่เคยกินมาแต่ก่อน.

นี่เราจะทำสมาธิกันทั้งที่ เราก็ไม่ได้มีการสำรวจตรวจสอบ ระมัดระวังดูแลกันมากถึงขนาดนี้ เราจึงทำสมาธิไม่ค่อยสำเร็จ; แล้วมันก็ยากเหมือนกันแหละ ที่ จะเอามาอธิบายให้ฟังกันเร็ว ๆ ง่าย ๆ; แต่ขอบอกไว้ว่า พระพุทธเจ้าท่านอุปมาไว้ อย่างนี้, ก็ไปคิดเอาเองว่า มันจะต้องระมัดระวังกันสักเท่าไร.

ลมมือทำสมาธิก็คือ เอาอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งมาให้จิตกำหนด; ของข้างนอกกายก็ได้ ของข้างในกายก็ยิ่งดี ยิ่งสะดวก. เรานิยมของในกายกัน คือลมหายใจ, มืออยู่ในกายไปไหนไปด้วยกัน มืออยู่อย่างเป็นระเบียบสม่ำเสมอ. ก็เอาลมหายใจนี้แหละ เป็นวัตถุสำหรับให้จิตกำหนด; เรียกว่านิมิตก็ได้ เรียกว่าอารมณ์ก็ได้ สำหรับจิตกำหนด.

การหายใจมีอยู่ตามปกติ จิตไปกำหนดเข้าที่ลมหายใจ จิตก็ต้องพลอยวิ่งตามลมหายใจ เพราะลมหายใจมันไม่หยุดนี้ เข้าออก เข้าออก เข้าออก จิตก็ติดตามอยู่เรื่อย กำหนดไว้ให้ได้. จิตที่ไม่เคยทำงานอย่างนี้มันยากแหละ มันทำไม่ค่อยจะได้.

ที่นี้ฝึกให้มันกำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา; มันไม่เคยชินที่จะทำอย่างนี้ มันก็จะไปเสียที่อื่นเรื่อยไป; เราก็ฝึกมันจนได้ โดยวิธีที่ฉลาด ละเอียด ไม่หนัก ไม่เบา ไม่เร็วไม่ช้า ไม่อะไรทุกอย่างแหละ ให้มันพอดี ๆ จนกระทั่งว่ามันกำหนดได้ กำหนดได้ กำหนดได้ : ให้จิตกำหนดลมหายใจได้, และกำหนดที่จุดใดจุดหนึ่งแทนลมหายใจ มันก็กำหนดได้, แล้วก็สร้างนิมิตเป็นภาพมโนภาพขึ้นมาที่จุดตรงนั้น ก็กำหนดไว้ได้ รักษาไว้ได้; กระทั่งเปลี่ยนแปลงใ้รูปร่างนิมิตนั้น ให้เป็นอย่างไรก็ได้, อย่างนี้ ก็เรียกว่า เราบังคับจิตได้มากพอการที่เดี๋ยว, มันก็จะเริ่มเป็นเฉียด ๆ สมาธิ, เฉียด ๆ ฌานเข้าไป, เรียกว่าเป็นอุปจารสมาธิ.

ผู้ที่มีปกติทำได้เพียงเท่านั้น มันก็สามารถใช้ไปทำวิปัสสนาได้, คือจะส่องหาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้; แต่ทำให้ยิ่งขึ้นไป จนหยุดอยู่ได้ในความเป็นสมาธิ ประกอบด้วยองค์ ๕ : วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา, อย่างนี้เรียกว่าเป็นอัปปนา-สมาธิแล้ว, ถึงขั้นสมบุรณ์ของความเป็นสมาธิแล้ว. นี้จะใช้ทำอะไรก็ได้ ต่อไป, คือใช้ทำวิปัสสนาต่อไป.

ขอบอกว่าสอนกันด้วยปากในเรื่องแบบนี้ละ นำหัว นำสงสารทั้งคนสอน และคนฟัง. อาตมาก็รู้สึกสงสารตัวเองเหมือนกัน, มันสอนสิ่งที่สอนกันไม่ได้ มันได้แต่ ว่าไปทำดู แล้วมันสอนของมันเอง. ใ้ทำสมาธินั้นบอกได้ว่า ให้ทำอย่างนั้น ๆ บอกได้ในขั้นต้นบอกได้; แต่เพียงเท่านี้ ไม่เรียกว่าสอน. มันจะสอนต่อเมื่อไปทำเข้า แล้วมัน หลาด มันไม่ได้; ใ้ตัวการกระทำมันจะสอน ตอนนี่คนสอนไม่ได้แล้ว.

ฉะนั้นคนก็ไปลงมือทำสมาธิเถอะ แล้วมันก็จะไม่ได้ แล้วก็สังเกตดูเข้าเอง, แล้วก็ทำให้มันได้ : เหมือนกับแม่โคตัวนั้น ถ้ามันเหยียบที่ก้อนหิน แงหินนี้ มันไม่ถูก มันก็พังทะลายตกลงมา มันก็หาที่เหยียบใหม่ซิ นี่ใครสอนมันเล่า ใ้การกระทำที่หลาด นั้นแหละมันสอน แล้วมันก็เลือกเหยียบตรงที่เหยียบได้ มันก็เหยียบได้ มันก็เหยียบ ได้ จนมันได้.

ฉะนั้น การทำสมาธินี้ มันก็เป็นสิ่งที่สอนกันไม่ได้โดยบุคคล ในขั้นที่มันจะ ได้รับประโยชน์; บอกกันได้ขั้นต้น, ไปทำ, ไปทำแล้วไม่ได้ แล้วมันก็สอนให้ ๆ. โดยอุปมาเหมือนกับว่าเราหัดขี่รถจักรยาน มันสอนกันได้เพียงว่า จับตรงนั้น ทำอย่างนั้น ถีบตรงนั้น แล้วทำให้ดู ขี่รถจักรยานให้ดู, ใต้เท่านั้น. แล้วมันได้เมื่อไหร่, พอคนนั้น ไปขี่มันก็ล้ม มันก็ล้ม ล้ม ๆ ๆ ๆ ๆ อยู่นั่นแหละ. แต่ว่าทุกคราวที่ล้มมันสอนมากขึ้น นิดหนึ่ง ๆ ๆ ๆ ; ไม่เท่าไร คนนั้นมันถูกการล้มสอน รถจักรยานมันสอนให้ หน้าแข็ง ถลอกปอกเปิก หัวเข้าถลอกกันไปตามเรื่อง รถจักรยานมันสอนให้ คนมันไม่ได้ สอนแล้วตอนนี้. แต่มันจะค่อย ๆ ขี่รถจักรยานได้ตรงขึ้น คือว่ามันไม่ล้มนะ มันก็ไป ก๊อกแก๊ก ๆ โชเซ่ ๆ ไป; ยิ่งตอนนี้ยิ่งใครสอนไม่ได้, ไม่มีใครจะสอนได้, การล้มหรือ การโชเซ่ มันจะสอนให้ ๆ ๆ จนเขาจะขี่รถจักรยานตรงแนวเลย ปล่อยมือก็ได้; เลี้ยว โดยปล่อยมือก็ได้ มันฝึกกันกับเมื่อที่แรก พอจับขึ้นขี่มันก็ล้ม.

นี่ จิตที่เราจะฝึกให้เป็นสมาธินี้ จะต้องหวังว่า การกระทำนั้นแหละมันจะ สอนให้; อย่าไปหวังครูที่เป็นคนด้วยกัน มานั่งขนานข้างอยู่ ก็ทำไม่ได้หรอก. อาตมา อยากจะเปรียบว่าเด็กเล็ก ๆ ที่มันเกิดมาจากท้องแม่ใหม่ ๆ มันยืนก็ไม่ได้นะ, เราจับ

มาให้ยีนนี้ เพียงแต่จับให้ยีนได้ แต่มันก็ล้ม; จนกว่าเด็ก ๆ นั้นมันจะรู้จักทำให้สมดุล ของมันเอง มันจึงจะยืนอยู่ได้ ตอนนี้ไม่มีใครสอนได้. พอมันจะก้าวเดินนี้ มันก็จะล้ม แหละ แล้วมันก็ค่อยรู้จักทำตัวให้สมดุล ให้มันก้าวเดินไปได้ไม่ล้ม.

นี่เพื่อจะคิดดูตอนนี้ให้ดี ๆ ให้เข้าใจ แล้วจะเอาไปแก้ปัญหาเรื่องทำสมาธิ ไม่สำเร็จนี้ได้. หรือพายเรือ เห็นเขาพายเรือ พอจับพาย พายบ้าง เรือกก็หันไปหันมา นี้ ก็สอนไม่ได้ ใครสอนไม่ได้ มันต้องให้ความไว้นั้นมันสอน ความที่มันหันไปหันมา เพราะเหตุอย่างนั้น เพราะเหตุอย่างนี้; มันก็ค่อย ๆ จับเคล็ดได้ มันก็พายเรือให้ตรงได้ แฉวเรือให้ตรงได้.

นี่ส่วนที่สอนกันไม่ได้ เป็นปัจเจกตั้ง อะไรเกินไป ก็ต้องปัจเจกตั้งชิต ต้องทำ เองชิต ต้องสังเกตเอง : ต้องพยายามศึกษาเอง สังเกตเอง ทำให้ถูกต้องเองโดยสิ่งที่ทำนั้น สอนให้ ไม่ใช่คนด้วยกันสอนให้. นี่ถ้ากระทำไปโดยนัยนี้แล้ว การทำสมาธินั้น จะก้าวไป ตามลำดับ จนถึงขั้นที่เรียกว่า เป็นสมาธิอันแท้จริง ซึ่งจะเรียกว่าอัปปนาสมาธิก็ได้ หรือ เป็นปฐมฌานเป็นอันแรก คือจิตหยุดอยู่ในอารมณ์นั้น ซึ่งละเอียดสุขุม เพราะเราจัด เตรียมไว้ดีแล้ว. นี่อาการที่จิตกำหนดอารมณ์นั้น ก็พอรู้สึกอยู่ อาการที่จิตซึมซาบต่อ อารมณ์นั้นก็รู้สึกอยู่ นี้เรียกว่ามีวิตก วิจารณ์, ความรู้สึกที่เราทำได้สำเร็จนี้ก็เป็นที่ ปิติ แล้วก็รู้สึกอยู่, แล้วนิรณไม่เกิดมากวน มันก็สบาย เป็นความสุข นี้ก็รู้สึกอยู่, ความที่ จิตมีอารมณ์นั้นเป็นจุดเดียวเท่านั้น ก็รู้สึกอยู่ที่เรียกว่าเอกัคคตา; มีครบทั้ง ๕ นี้ ในความรู้สึกอยู่, หนึ่งสงบอยู่; ก็เรียกว่า มีการได้สมาธิในขั้นปฐมฌาน.

ที่นี้ต่อไปจะทำให้ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไป ก็ลด ๆ องค์ฌานนั้น ไปเสียที ละองค์ ทีละองค์ สององค์ จนเหลือน้อย จนเหลือแต่อุเบกขากับเอกัคคตา; ซึ่งรายละเอียดนี้มันมีอยู่ในตำรับตำรา ที่โรงเรียนนักธรรม เขามีกันอยู่แล้ว. แต่ว่าในขั้นแรก จะต้องมามีวิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา; ๕ เห็นว่าหยาบนัก เพิกเฉยละเอียดความรู้สึกที่เป็น วิตก วิจารณ์ เสีย ก็เหลือแต่ปิติ สุข เอกัคคตา นี้ก็เรียกว่ามันสูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งแล้ว เรียกว่าทุติยฌาน. ที่นี้เห็นว่ายังหยาบนัก ก็ไม่รู้ไม่ชี้ความรู้สึกที่เป็นปิติเสีย เหลือแต่

สุขกับเอกัคคตา ก็เป็นฌานที่สูงขึ้นไป (ตติยฌาน). เห็นว่าสุขนี้ก็ยิ่งกระเพื่อมนักไม่เอา เลิกไม่ให้เป็นสุขเสีย เหลือแต่อุเบกขากับเอกัคคตา ก็เป็นฌานชั้นที่ ๔ (จตุตถฌาน) ซึ่งพอแล้วสำหรับจะทำอะไรต่อไปข้างหน้าในทางของจิตใจ.

พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า นิมนวลอ่อนโยนควรแก่การงาน **อ่อนโยน นิ่มนวล ควรแก่การงาน ต้องมีอย่างนั้นทุกชั้นตอน.** ต้องมีจิตอ่อนโยนนิ่มนวลควรแก่การงาน เหมือนการระวังตีของแม่โคนั้นแหละ แล้วมันก็จะได้ปฐมฌาน; ต้องทำจิตให้อ่อนโยน นิ่มนวลควรแก่การงานอีกชั้นหนึ่งอีก มันจึงจะขึ้นไปสู่ทุติยฌาน; แล้วก็ยังจะต้องทำจิตให้อ่อนโยนนิ่มนวลควรแก่การงานอีกชั้นหนึ่งอีก มันจึงจะขึ้นไปสู่ตติยฌาน; แล้ว ยังจะต้องทำจิตให้อ่อนโยนนิ่มนวลควรแก่การงานอีกชั้นหนึ่งอีก มันจึงจะขึ้นไปสู่จตุตถฌาน, และ อากาสาัญญาเจตนะ วิญญาณัญญาเจตนะ **กว่าจะครบรูปฌาน;** ก็ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนที่สุดในการกระทำนั้น จนเลื่อนชั้นของสมาธิขึ้นไป.

ทีนี้เมื่อเป็นสมาธิมากขึ้นไป ๆ มันง่ายแก่การที่จะรู้จักกิเลส รู้จักอาสวะ รู้จักกระทำให้สิ้นอาสวะ; เริ่มทำได้ตั้งแต่ในชั้นจตุตถฌาน คือฝ่ายรูปฌาน **ชั้นที่ ๔ นี้เป็นชั้นที่ว่าจะปฏิบัติเพื่อตัดกิเลส อาสวะอะไรก็ได้แล้ว;** แต่แบบของเขามันมีมากกว่านั้น เต็มอรุณรูปฌาน เข้าไปอีก ๔ แล้วจึงจะค่อยทำการตัดอาสวะโน้นก็มี. โดยทั่วไปนี้ มีสมาธิเพียงรูปฌาน ๔ นี้ก็พอแล้ว. และถ้ามันไม่ใช่วิสัยของคนธรรมดา ไม่อาจจะทำถึงฌานที่ ๔, ฌานที่ ๑ ก็ได้; ถ้าฌานที่ ๑ ก็ยังไม่ได้อีกแล้วก็ เอาเพียงแค่อุปจารสมาธิก็ได้เหมือนกัน; นิ่มมันจะไม่เหมือนกันหรอก คือมันมีดี เลวกว่ากัน, หยาบละเอียดกว่ากัน, ตื้นลึกกว่ากัน; แต่ว่าการที่จะพิจารณา คือเอาจิตที่เป็นสมาธิแล้วไปสอดส่องดู **ใช้ธรรมะนั้นนั่นมันทำได้ แม้ในชั้นอุปจารสมาธิ.** ถ้าว่าทำได้ถึงขั้นปฐมฌานมันก็ดี เพราะว่ามันเป็นสมาธิเต็มตัว; ถ้าขึ้นไปได้ถึงฌาน แม้ชั้นแรกคือปฐมฌานนั้นนะ มันยังมีโอกาสที่จะทำให้เป็นสมาบัติ คือการหยุดอยู่ในฌานนั้นอย่างหนึ่ง ๆ นี้เรียกว่าเป็นสมาบัติ. ก็มีคำที่เป็นหลัก; มันจะละเอียดเกินไปหรือยังงี้ก็ไม่ทราบ แต่อาดมาคิดว่ามันควรจะมาพูดให้ฟัง, แต่รู้สึกว่ามันอาจจะละเอียด หรือว่ามันสูงเกินไปสำหรับคนทั้งหลายก็ได้, แต่ถ้าว่าคนไม่โง่เกินไป คงจะเข้าใจได้, ขอภัยที่ต้องใช้คำพูดอย่างนี้.

คืออยากจะทำให้รู้คำไว้ ๓ คำ ได้แก่ คำว่า **นิโรธ** แปลว่าดับ; คำว่า**วิหาร** แปลว่าอยู่; แล้วก็**วิหารสมาบัติ** แปลว่าสมาบัติแห่งการอยู่. นิโรธแปลว่าดับ. คำว่า นิโรธแปลว่าดับ เป็นอาการแห่งการดับ.

ในขณะแห่งปฐมฌานนั้นนะ มันจะมีการดับกามสัญญา; ที่เราสวดว่า กามอกุศลธรรมอันลามกดับไป และก็ได้ปฐมฌานนั้นนะ, **ในขั้นปฐมฌาน**มันจะมีการดับกามสัญญา ตามบทสวดที่สวดมนต์นั้นแหละ. ไอ้การที่กามสัญญาดับไปเป็นเหตุให้ได้ปฐมฌาน, ไอ้การดับนั้นเรียกว่า**นิโรธ - นิโรธในปฐมฌาน** คือดับกามเสีย. พอถึงทุติยฌานจะต้องดับวิตก วิจารณ์เสีย; วิตก วิจารณ์ดับ, การดับของวิตก วิจารณ์ คือ **นิโรธในทุติยฌาน**; พอถึงขั้นตติยฌาน ก็ดับปีติเสีย, การดับของปีตินั้น เรียกว่า**นิโรธในตติยฌาน**; ดับความรู้สึกที่เป็นสุขเสีย ก็เป็น**นิโรธในจตุตถฌาน**; และกัดับรูปสัญญาทั้งหมดเหล่านี้เสีย ก็เป็น**นิโรธในอากาสนัญจายตนะ**; และกัดับความรู้สึกในอากาสนัญจายตนะเสีย ก็เป็น**นิโรธในวิญญาณัญจายตนะ**; ดับความรู้สึกที่เป็นวิญญาณัญจายตนะเสีย ก็เป็น**นิโรธในอากิญจัญญายตนะ**; ดับอย่างนี้เรื่อยไป จนดับสัญญาและเวทนาเสีย ก็เป็น**นิโรธแห่งสัญญาเวทิตนินิโรธ**.

ฉะนั้น ในทุกชั้นแห่งฌาน มันมีอาการที่เรียกว่า นิโรธ -ดับ ๆ ดับ อย่างนี้; นี่ก็ควรจะรู้จักมันไว้ว่า เมื่อมันมีสมาธิแล้วมันจะมีอาการนิโรธ.

ที่นี้ก็เรียกว่า**วิหาร**. วิหารคือตัวฌานนั่นเอง. ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน จนกระทั่งรูปฌาน ๔ จนกระทั่งสัญญาเวทิตนินิโรธ; อันหนึ่ง ๆ นั้นเป็น**วิหารของจิต** จิตเข้าไปอยู่ในที่นั้นได้เหมือนกับวิหาร มันก็จึงมีวิหาร เพราะจิตมันเข้าไปอยู่ในนั้น. ในเรื่องของสมาธิจึงมีวิหารของจิต. โดยเหตุที่ฌานมันมี ๘ นะ มันจึงมี ๘ หมุด : นิโรธมันก็มี ๘ ที, วิหารมันก็มี ๘ อย่าง.

ที่นี้ที่เรียกว่า**วิหารสมาบัติ**นี้ มันหยุดอยู่ในวิหารนั้นตามที่ต้องการ; เช่นว่า ในปฐมฌาน มันก็ดับกามสัญญาเสีย : วิวิจเจว กามเมหิ วิวิจจ อกุสเลหิ ดับสองอันนั้นเสีย; พอสองอันนั้นดับแล้ว มันก็มีผลเกิดขึ้น, เพราะว่า วิวิจจ กามเมหิ วิวิจจ

อกุสเลหิ - ไม่มีกามไม่มีอกุศลธรรมนั้นนะ มันก็มีผลเกิดขึ้นจากความดับกามและอกุศลนั้นเสียแล้ว : มันก็มีความรู้สึกที่พระพุทธเจ้าท่านแสดงไว้ในพระบาลีว่า เป็นความรู้สึกที่เป็นนิจฺฉาโต, นิจฺฉาโต - ดับร้อน, แล้วนิพฺพุโต - เย็น ดับเย็น, นิจฺฉาโต แปลว่าดับร้อน นิพฺพุโตแปลว่าเย็น, ใช้คำว่า ติณฺโณ คือข้าม ข้ามกิเลส ข้ามอกุศลธรรมเหล่านั้นมาได้, แล้วก็ปารคโต - ถึงสิ่งที่ตรงกันข้าม, ตทฺถเคน - ด้วยองค์นั้น ๆ. คือด้วยองค์นั้น ๆ นะ ก็คือองค์ที่มันดับกามและอกุศลวิตกเสียได้ในปฐมฌาน; จึงได้รับความรู้สึกที่เป็น นิจฺฉาโต นิพฺพุโต ติณฺโณ เป็นนิพพานชั่วคราวระดับนี้ ขณะนี้ ด้วยองค์นั้น ๆ, ซึ่งเรียกโดยพระบาลีว่า ตทฺถคฺนิพฺพาน - ความดับเย็นเป็นนิพพาน ด้วยอำนาจแห่งองค์นั้น ๆ.

ถ้าในปฐมฌานก็เพราะว่าการดับเย็นแห่งกาม และอกุศลธรรม; ถ้าทุติยฌานก็มันเป็นนิพพานเพราะการดับเย็นแห่งวิตก วิจารณ์; ถ้าในองค์แห่งตติยฌานก็เพราะดับเย็นแห่งบีติ; จตุตถฌาน ก็เพราะดับเย็นแห่งสุข; และก็เพราะดับแห่งรูปสัญญาในอากาสาณัญญาเขตนะ เป็นลำดับขึ้นไป, ล้วนแต่เรียกว่าองค์หนึ่ง ๆ องค์หนึ่งแห่งฌานหนึ่ง ๆ ทั้งนั้น.

ความดับเย็นที่ได้มาจากการดับลงแห่งองค์ในฌานนั้น ๆ ก็เรียกว่า ตทฺถคฺนิพฺพาน. มันก็มี ๘ องค์อีกแหละ ตั้งแต่รูปฌาน ๔, อรูปฌาน ๔, จนถึงสัญญาเวทียตนิโรธ. นี่เป็นหลักที่ตายตัวว่า แม้เพียงแต่ฌานเท่านั้น ก็มีนิพพานให้ชิม มีนิพพานให้ชิมลอง. ทำจิตเป็นเพียงปฐมฌาน มันก็จะดับกามสัญญาทั้งหลายเสียได้ ความเย็นจะเกิดขึ้น และหยุดอยู่ในนั้น เรียกว่า “วิหารสมาบัติ”; ฉะนั้น เพียงแต่ได้ปฐมฌาน ก็สามารถจะมีสมาบัติแล้ว เป็นสมาบัติอันที่ ๑ คือวิหารสมาบัติในปฐมฌาน เพราะการดับเสียซึ่งกามสัญญาและอกุศลธรรมทั้งหลาย, คำว่า วิวิจฺจ กามเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ มีความหมายอย่างนี้. ฉะนั้น เรารู้ว่าเมื่ออารมณ์ที่เอามาทำให้เป็นเครื่องกำหนดนั้นนะ มันทำหน้าที่ของมันแล้ว มันก็จะมีการดับสิ่งที่จะต้องดับ เช่นในปฐมฌานมันก็ดับกามและอกุศลเสีย นี่เรียกว่านิโรธ. แล้วตัวปฐมฌานนั่นเอง เป็น

ธรรมเครื่องอยู่ เรียกมันว่า**วิหาร**; เพราะความดับมีความเย็น เข้าไปเสวยความเย็น นั้นอยู่ ก็เรียกว่า**วิหารสมาบัติ** นานเท่าที่ต้องการ; เรียกว่า “**ตทังคนิพพาน**”.

ฉะนั้น ตทังคนิพพาน มีได้ตั้งแต่จุดแรกสุด คือปฐมฌาน เรื่อยขึ้นไปจนถึง สัญญาเวทียตนิโรธ. ถ้าพูดมากกว่านี้คงจะ...คงจะชอบกลนั้นแหละ คือว่าเอาเรื่องที่ มันละเอียดย หรือมันสูงมาพูด; แต่ว่าอยากจะให้เข้าใจไว้นะว่า ถ้า**นิโรธมันก็คือดับสิ่งที่เป็นข้าศึกกับฌานนั้น ๆ**, ถ้า**วิหารก็คือว่าตัวฌานนั่นเอง ที่ควรจะเข้าไปอยู่**, ถ้า**วิหารสมาบัติแล้ว**ก็ เข้าไปขिमความเย็นแห่งการดับของสิ่งที่ต้องดับ ในฌานนั้น ๆ เรียกว่า เป็นตทังคนิพพานได้. ฉะนั้นไม่ต้องรอ ต่ไปสิ้นกิเลสสิ้นอาสวะโดยประการทั้งปวง ซึ่งเป็นนิพพานจริงนะ :-

ก็ชิมรสตัวอย่างล่วงหน้าของตทังคนิพพานไปก่อนทุกวัน ๆ; ใช้คำว่า ทุกวัน ๆ. ถ้าอยู่อย่างนี้โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้า**ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จักอยู่โดยชอบไซ้** โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ฉะนั้น ขอให้ภิกษุนี้ได้อยู่โดยลักษณะที่เรียกว่า**นิโรธ วิหาร และวิหารสมาบัติ** นี้มันอยู่ในลักษณะที่กิเลสเกิดไม่ได้ กิเลสมันผอมลง ๆ ไม่เท่าไรมันก็จะหมดไป; ฉะนั้น สัมมาสมาธินี้ ทำหน้าที่ใหญ่หลวง ทำหน้าที่สูงสุด ทำหน้าที่โดยอัตโนมัติ และตามธรรมชาติ เพราะได้อาศัยองค์มรรคทั้ง ๗ ข้างต้นเป็นบริวาร เรียกว่า**สัมมาสมาธิมีองค์ ๗ เป็นบริวาร**.

ถ้าปฏิบัติอยู่อย่างนี้ มันมีสัมมาสมาธิสมบูรณ์ คือมีองค์ ๗ เป็นบริวาร; แล้วมันไม่เฉยหยุดอยู่เพียงเท่านั้น มันจะมีผลต่อไปข้างหน้า คือมีสัมมาญาณะ และ สัมมาวิมุตติ; มันจะค่อยวิมุตติ ๆ วิมุตติไปตามลำดับของมัน จนกว่ามันจะหมดสิ้น สำหรับสิ่งที่จะต้องทำลายเสีย ทำลายล้างเสีย.

นี้จะว่ามากไป สูงไปก็ตามใจ แต่บอกให้รู้ว่า ความเป็นพุทธบริษัทของ พวกเรานั้น มันสมบูรณ์อยู่ที่ตรงนี้. ถ้า**พุทธบริษัทคนใด สมบูรณ์อยู่ได้ด้วยการมีชีวิตอย่างนี้อยู่** ความเป็นพุทธบริษัทของคนนั้นสมบูรณ์แล้ว, แม้จะยังไม่บรรลุนิพพานจริง; นิพพานชนิดที่เป็นตทังคนิพพานอยู่เป็นประจำ แล้วรักษาไว้ให้ได้โดยสติอีกเหมือนกัน

สติซึ่งก็เป็นบริวารของสัมมาสมาธิ; มีสติรู้ กำหนดรู้ คอยรู้ ซึ่งการปรุงแต่งของใจ. ใจที่ไม่ปรุงแต่ง ใจที่หยุดเป็นอย่างไร กำหนดไว้, ถ้าใจมันปรุงแต่งเป็นอย่างไรกำหนดไว้ : ให้คอยรู้ว่า เต็มวันใจปรุงแต่งหรือใจไม่ปรุงแต่ง คือจิตมีการปรุงแต่ง เป็นราคะ โลภะ โทสะ โมหะ หรือไม่ เรียกว่ากำหนดรู้การปรุงแต่งแห่งใจ, พุดเป็นกลอนหน่อยนะ, กำหนดรู้ความเคลื่อนไหวแห่งกาย.

ถ้าว่าเป็นภิกษุผู้มีสติตลอดวันตลอดคืนนั้นนะ เขาก็เป็นผู้คอยกำหนดการปรุงแต่งแห่งใจ และคอยกำหนดการเคลื่อนไหวแห่งกาย พร้อมกันไปเลย; คู่กันไปเลยอื่น ๆ ก็ไม่ต้องก็ได้. เราเคยทำให้จิตมันหยุด มันสงบ มันเกลี้ยง มันเย็นเท่าไรแล้วกำหนดความว่างชนิดนี้ไว้; แล้วถ้าอะไรแทรกเข้ามาเป็นการปรุงแต่ง ก็ให้รู้ รู้การปรุงแต่งแห่งใจ, แล้วรู้การเคลื่อนไหวแห่งกาย ที่มันจะต้องเคลื่อนไปตามคำสั่งของใจ; กายมันเคลื่อนไหวไปตามอำนาจของการบังคับของจิต, เรารู้. เรากำหนดการปรุงแต่งแห่งใจ กำหนดการเคลื่อนไหวแห่งกาย ก็เป็นอันว่ารู้หมดแหละ ไม่มีอะไรเหลือแหละ นี่เรียกว่าสัมมาสมาธิ ตลอดทุกอิริยาบถ; เราสามารถที่จะมีสมาธิอยู่ตลอดทุกอิริยาบถ ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น ว่าอย่างนั้นก็ได้. นี่เรียกว่าอะไร... ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัทแล้วก็สมบูรณ์ด้วย. ความเป็นพุทธบริษัทของเราถูกต้องแล้วด้วยการกระทำอย่างนี้, แล้วสมบูรณ์แล้วเมื่อทำมาถึงขนาดนี้.

ที่นี้ก็ปล่อยเป็นอนุเบกขาสัมโพชฌงค์ : ดูมัน ดูมันจะเจริญงอกงามต่อไปตามลำดับ ๆ, ไม่ต้องทำอะไรอีก. ขอแต่ให้กำหนดอย่างนี้ไว้ให้ได้ มีสมาธิโดยบริวาร ๗ มีสัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติเป็นผลอยู่เสมอ ก็ปล่อยมันไป มันก็เจริญงอกงามตามธรรมชาติของมันเอง. เหมือนกับเราปลูกต้นไม้ ดินก็ทำดีแล้ว น้ำก็ให้แล้ว ปุ๋ยก็ใส่แล้วอะไรถูกต้องหมดแล้ว ก็ไม่ต้องทำอะไร ดูอยู่เฉย ๆ จนกว่ามันจะโตถึงที่สุดของมัน. นี่เรียกว่า สัมมา ๆ ๆ ตั้ง ๑๐ สัมมา; เรียกว่า “สัมมัตตะ” แปลว่า “ภาวะแห่งความถูกต้อง”, ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๑๐.

ถ้าเรารู้แต่อริยมรรคมีองค์ ๘ มันก็รู้แต่ในส่วนการกระทำ, ไม่รู้ถึงผลของ

การกระทำ. เราต้องขยายออกมาอีกสัก ๒ องค์ คือสัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ มันก็รู้ผลที่มันเกิดขึ้น ติดเนื่องกันอยู่กับการกระทำด้วย. นี่มาเปลี่ยนชื่อเสียว่า “สัมมัตตะ”. สององค์ข้างท้ายที่ผนวกเข้าไปนี้ มันพ้นจากความเป็นมรรค มันไม่เป็นมรรคแล้ว; ความเป็นมรรคมันมีอยู่แค่ ๘ องค์ข้างต้น จึงเรียกว่ามรรคมืองค์ ๘, พอเติม ๒ องค์ข้างหลังเข้ามา มันมีเป็นผล ความเป็นมรรคมันก็หมดไป, เลยต้องเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสัมมัตตะ ๑๐.

ถ้าเป็นมิจฉัตตะ ๑๐ คือ ผิด ๑๐, ก็ผิดตรงกันข้าม เช่นเดียวกับมิจฉามรรค มืองค์ ๘ เหมือนกัน. มันผิด ๘ อย่าง; ถูก ๘ อย่าง. มิจฉัตตะนี้ถ้ามันผิด ก็หมายความว่าผิดทั้ง ๑๐ อย่าง, ถูกก็ถูก ๑๐ อย่าง; ฉะนั้นจงรู้จักสัมมัตตะ ๑๐ ไว้เพิ่มจากที่เราเคยรู้เพียงมรรคมืองค์ ๘, นั้นเป็นเพียงการกระทำ พระพุทธเจ้าท่านจะเปรียบว่าเหมือนกับการปักไข่ เมื่อแม่ไก่ปักไข่ มันเป็นการกระทำองค์ ๘; แต่พอลูกไก่ออกเป็นตัว มันมาอยู่ที่สัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติ นี้ลูกไก่ออกเป็นตัว, จึงไม่ควรหยุดอยู่เพียงแค่สัมมา ๘ คืออัฐฐังคิกมรรค, ให้รู้ขึ้นมาถึงอีก ๒ เป็นสัมมัตตะสิบ.

และธรรมหมวดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า หากปฏิบัติแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเจ็บ, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย, สัตว์ที่มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาส ทั้งหลายเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจาก โสกะ ปรีเทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาสทั้งหลาย. นี่มันแสดงว่าสำคัญที่สุด เป็นเรื่องเจาะจงที่สุด ว่าความเป็นพุทธบริษัท ต้องการจะอยู่เหนือเกิด แก่ เจ็บ ตาย; สำเร็จได้โดยสัมมัตตะ ๑๐ นี้; ทำอย่างนี้ชื่อว่า มีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร.

เมื่อประพฤติ ๑๐ อย่างนี้อยู่ ชื่อว่ามีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร; พระองค์จึงตรัสไว้อย่างยืนยันอีกทีหนึ่งว่า อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ทั้งหลายที่มีความเกิด จะพ้นจากความเกิด เป็นต้น.

พุทธบริษัทควรสำรวจตัวเอง.

เอาละ, เป็นอันว่า สรุปความว่าเราต้องการความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท เราก็ต้องทำความถูกต้อง ๑๐ ประการนี้ เพื่อความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ได้รับผลของความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ด้วยการประพฤติกระทำ ๑๐ ประการนี้. เดียวนี้เราเป็นพุทธบริษัท; โดยหลักใหญ่เราปฏิญาณตัวว่าเป็นพุทธบริษัท เราก็ต้องรับผิดชอบในความเป็นพุทธบริษัทของเราให้ถูกต้องด้วย แล้วให้สมบูรณ์คือเต็มเปี่ยม ก็คือให้มันเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ.

นี่เรากำลังเป็นอะไรบ้าง? ลองเอามาพูด สรรวกันดูเล่นสักทีจะดีไหม? อย่าเพอร์ำคาญ มาสำรวจดูว่า เรากำลังเป็นอะไรกันอยู่? **เราเป็นพุทธบริษัทนั้น** เป็นคำแรก เป็นคำประธาน เป็นคำเบื้องต้น; **เราเป็นพุทธศาสนิกชน**, **เอ้า** เป็นหรือยัง : เป็นผู้ที่นับถือศาสนาของพระพุทธเจ้าหรือยัง? **เราเป็นภิกษุ สามเณร** : เราเป็นกันที่ตรงไหน? เป็นภิกษุที่ตรงไหน? เป็นสามเณรที่ตรงไหน? ถ้าไม่เป็นโดยวิธีที่มีจิตที่ตั้งไว้อย่างถูกต้อง ในสัมมัตตะ ๑๐. **เราเป็น**, ชื่อที่เพราะมาก มีเกียรติมากนะ : **เป็นสมณศากยปุตติยะ**; พระพุทธเจ้าจัดไว้ให้นะ ตั้งไว้ให้ ว่าภิกษุแต่ละองค์ ๆ นี้ เป็นสมณศากยปุตติยะ -เป็นผู้นับเนื่องในสมณศากยบุตร คือพระองค์เอง. พระองค์เองเป็นสมณศากยบุตร, แต่พวกเรานี้เป็นสมณศากยปุตติยะ แปลว่านับเนื่องอยู่ในสมณศากยบุตร; เป็นหรือยัง : **ภิกษุสามเณรเป็นสมณศากยปุตติยะหรือยัง? เป็นพรหมจารี มีธรรมะหรือยัง? ชาวบ้านทั้งหลายเป็นสัปบุรุษ เป็นพุทธบริษัท เป็นสัตบุรุษ เป็นสัปบุรุษ หรือยัง? สัปบุรุษนี้แปลว่า ผู้สงบ** นะ; จะเอาความสงบมาแต่ไหน, แล้วมีวิธีใดที่จะทำให้สงบ ให้ตัวเองได้ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ. หรือเป็นคนวัด คนอยู่วัดนี้; คนอยู่วัด ชาววัด นอนวัดนะ มันเพียงแต่สักว่ามานอนที่ศาลาวัด แล้วก็เป็นได้อย่างนั้นหรือ? โดยมากมานอนทั้งนั้นแหละศาลาวัด. ฉะนั้น เพียงแต่มานอนศาลาวัด มันเป็นไม่ได้. **เป็นอริยสาวกเป็นกันตรงไหน? เป็นสาวกชั้นอริยะหรือของอริยะ. เป็นอุบาสก อุบาสิกา** นั่งใกล้พระรัตนตรัยด้วยอะไรนี้? **เป็นชาวพุทธ เป็นคนมี**

พระพุทธเจ้าเป็นของคน เป็นพุทธมามกะ นี่มันมีกันอย่างไร? มีกันแต่ปาก มาที่ร้อยครั้ง ก็พันครั้งแล้ว; มีด้วยอุปาทาน หรือมีด้วยสมาทาน?

พุทธบริษัทมี-เป็นอะไรด้วยสมาทาน.

เป็นพุทธมามกะก็ดี เป็นพุทธบริษัทก็ดี ถ้าเป็นด้วยอุปาทานแล้ว ไม่มี, ไม่มี ความเป็นหรรอก; ถ้าเป็นด้วยสมาทาน คือตั้งใจประพฤติดี ๆ แล้วก็เห็นได้, ถ้าเป็นด้วยอุปาทานแล้ว เป็นศีลัพพตปรามาสหมด.

อันนี้ก็สำคัญมากนะ มันต้องเข้าใจไว้ : **อย่าทำไปด้วยอุปาทาน จะกลายเป็นศีลัพพตปรามาสหมด.** ถือศีลด้วยอุปาทาน, ศีลนั้นกลายเป็นศีลัพพตปรามาส; ประพฤติวัตรด้วยอุปาทาน, มันก็เป็นศีลัพพตปรามาส; มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยอุปาทาน, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น ไม่มีความเป็นจริง เป็นศีลัพพตปรามาสหมด; **เอาพระเครื่องมาแขวนคอด้วยอุปาทาน นั้นเป็นศีลัพพตปรามาสหมด.**

แต่ถ้าทำด้วยสมาทาน, สมาทานนะ จำไว้ให้ตึนะ, สมาทานนะ, อันนี้ไม่ใช่อุปาทานนะ, อันนี้จะเป็นอย่างที่เราต้องการ : มีศีลด้วยการสมาทาน ก็จะมีศีลจริง; แต่ถ้ามีศีลด้วยอุปาทาน เป็นศีลัพพตปรามาสหมด. เพราะว่าอุปาทานนั้น มันทำด้วยอวิชชา ด้วยตัณหา. จับฉวยเอาอย่างเคร่งครัด เคร่งเครียดนี้ ถ้าทำไปด้วยอุปาทาน ก็คือทำด้วยตัณหา ด้วยอวิชชา; แต่ถ้าทำอย่างสมาทาน นี่ทำด้วยปัญญา ด้วยวิชชา ด้วยสติ ด้วยสัมปปัญญะ.

ถ้าเราถือเอาศีลด้วยปัญญา ด้วยวิชชา ก็เป็นสมาทานศีล, ใช้ได้; แต่ถ้าไปหมายมั่นเอาศีลด้วยอำนาจอุปาทาน ด้วยตัณหา ด้วยอวิชชาแล้ว, ศีลนั้นจะไม่ใช่ศีล, ศีลนั้นจะกลายเป็นศีลัพพตปรามาส ล้มเหลวหมด. จะทำสมาธิก็ดี จะมีพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีไตรสรณคมน์ก็ดี อย่าไปทำด้วยอุปาทาน จะกลายเป็นศีลัพพตปรามาสไปหมด; แต่ทำด้วยสมาทาน -ถือเอาด้วยดี. ที่เราเรียกว่า

สมาทานศีลนั้นถูกแล้วนะ ไม่มีใครว่าอุปาทานศีล. ถ้าไปอุปาทานศีลเข้าแล้ว มันกลายเป็นศีลพดปรามาส แล้วไม่มีอะไรเหลือ. นี่จำคำว่า สมาทานไว้ให้ดี ๆ แปลว่าถือเอาไว้อย่างดี, สมาทาน -ถือเอาไว้อย่างดี. ถ้าอุปาทานแปลว่ายึดมั่นถือมั่น ด้วยตัณหา ด้วยอวิชชา ด้วยความโง่; แต่ว่าสมาทาน -ถือไว้อย่างดี ด้วยอำนาจของวิชชา ด้วยปัญญา ด้วยแสงสว่าง และด้วยสติ.

ฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลาย ทำอะไรในลักษณะที่เป็นสมาทาน; อย่าทำไป ในลักษณะที่เป็นอุปาทาน. ตัวอย่างบาลีที่จะถือเป็นหลักได้ เช่นประโยคที่ว่า สมมา-ทิกฺขุสิสมาทานา สพุทฺถํ ทุกฺขํ อูปฺจจฺจํ -สัตว์ทั้งหลายล่องพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิกฺขุสิ. เราเข้าใจคำว่า สมาทาน ๆ ไว้ให้ดี ๆ ว่าถือเอาอย่างดี ด้วยอำนาจของวิชชา ปัญญา ลีมหุ ลีมตา; ถ้าถือเอาด้วยอุปาทาน ก็คือหลับตา; ถือเอาด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา มันก็เป็นอุปาทาน มันก็ไม่มีผลที่เป็นความดับทุกข์.

ฉะนั้น เราจะเป็นอย่างพุทธ เป็นคนมีพระพุทฺธ ก็ขอให้มีการกระทำที่เป็นการสมาทาน; อย่าให้เป็นอุปาทาน มันจะเป็นศีลพดปรามาส. เดียวนี้เราเป็นคนของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์; ใครไม่ต้องการก็ตามใจ.

แต่อาดมามองเห็นว่า ถ้าเราปฏิบัติอยู่อย่างนี้ เรากลายเป็นคนของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์; พระพุทฺธเจ้าเป็นของเรา เป็นนายของเรา เป็นอะไรของเรา, อย่างนี้จะป็นพุทธบริษัทในความหมายที่ถูกต้อง. เป็นคนมีศรัทธา, ในบาลีก็มีมาก มีศรัทธา; แต่ต้องทำด้วยสมาทาน ด้วยปัญญา ด้วยลีมหุ ลีมตา, อย่าศรัทธาด้วยอุปาทาน.

คำว่า “ศรัทธา” นี้ มีมาแต่โบราณ ในครั้งพุทธกาลคนมีศรัทธาที่ใช้ได้, แต่เขามีไม่ใช่อุปาทาน ไม่ใช่ศรัทธาหรือเชื่อด้วยอุปาทาน; แต่เป็นการสมาทานวัตรปฏิบัติด้วยความเชื่อที่ประกอบไปด้วยปัญญา. ทางภาคเหนือที่เขาเอาคำนี้มาใช้ เรียกว่า ศรัทธา ๆ. พวกเขาอยู่วัดนี้ เขาเรียกศรัทธาทั้งนั้นแหละ คือมาด้วยศรัทธา เป็นอยู่ด้วยศรัทธา. ที่ทางภาคเหนือที่เชียงใหม่โดยเฉพาะเขามีคำว่า “ศรัทธา” ใช้. ถ้าเขา

ปฏิบัติถูกต้อง ตามความหมายของคำว่าศรัทธา มันก็ได้แหละ ก็เป็นพุทธบริษัท. เป็นคนไม่ประมาท ก็เป็นพุทธบริษัท, เป็นคนสมาธิปฏิบัติ ก็เป็นพุทธบริษัท, เป็นคนมีศีล เป็นคนซื่อสัตย์ ก็เป็นพุทธบริษัท, เป็นคนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอยู่ที่เนื้อที่ตัวแล้ว จะกลัวอะไร เอาความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยศรัทธา เชื่ออย่างเป็นสมათาน; แต่ไม่ค่อยขลังเหมือนอย่างอุปาทาน, เรื่องนี้พวกที่อุปาทานเขาขลังกว่า, แต่ไม่เป็นธรรมะ. ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบแล้วก็ไม่ต้องกลัวอะไร ไม่กลัวความตาย เพราะว่าเรากล้าทำทายเป็นต่อความตาย. ทำไมจะต้องกลัวผีเล่า? คนกลัวผีนั้นเป็นคนบั่นน้ำให้เป็นตัว เพราะผีมันไม่มีจริงนี่ ไปเอามาทำให้มันมีขึ้นมา; นี้เรียกว่าบั่นน้ำให้เป็นตัว เหมือนกับบั่นน้ำให้เป็นน้ำแข็ง. ผีมันไม่ได้มีนะ แต่เราไปทำให้มันมี นั่นด้วยอุปาทานละ.

ฉะนั้น มันต้องแก้ด้วยสมათานยึดถือในการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบในพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มันก็ไม่มีอุปาทานสร้างผีขึ้นมา เหมือนกับบั่นน้ำให้เป็นตัว แล้วกลัวผี. แม้จะนอนหลับ พอลงนอนสักทีก็ต้องเรียกผีมานอนเป็นเพื่อน มันก็ลำบากตาย; ฉะนั้น ใครกลัวผีอยู่ ก็ไปคิดเสียใหม่เถอะ. มันจะเป็นยาเสพติดนะ ขึ้นชื่อว่าอุปาทานแล้วก็เสพติด คือชินแล้วก็จะเสพติด. ถ้าสร้างผีขึ้นมา มันก็เสพติด มีผีเรื่อยไป ไปที่ไหนก็มีผี เมื่อไรก็มีผี; อย่างนี้จะไม่ใช่ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานนะ, ต้องระวังให้ดี.

ยึดถือด้วยศรัทธา ในความดีที่ตัวปฏิบัติ ในพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ที่เป็นสรณะแล้ว มีสมათานอย่างดีแล้ว ทำลายอุปาทานว่าผี ว่าจะไร่ออกไปเสียให้หมด. ผีนั้นเป็นผลของอุปาทาน เราต้องแก้ด้วยสมათานพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ศีลธรรม อะไรก็ตาม; แล้วก็จะได้เป็นพุทธบริษัท.

ท่องเทียวในวัฏฏะไม่ถูกก็ไม่เป็นพุทธบริษัท.

เตี๋ยวนี่เราเป็นผู้ท่องเทียวอยู่ในวัฏฏะนะ ดูให้ตึนะ. ทุกคนนี้ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี่ คือผู้ที่กำลังท่องเทียวอยู่ในวัฏฏะสงสาร มีกิเลส มีกรรม มีวิบาก มีกิเลส มีกรรม มีวิบาก ท่องเทียวอยู่ในวัฏฏะสงสาร; นี่มันยังไม่ชื่อว่าพุทธบริษัทนะ. ต้องเป็น

ผู้ท่องเที่ยวในวัฏสงสารที่ถูกต้อง จึงจะเป็นพุทธบริษัท. ท่านให้อภัยแหละว่า เดียวนี้เรายังออกจากวัฏสงสารไม่ได้ ยังต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร; ข้อนี้ก็ไม่ได้กำหนดเดี๋ยวนะไร.

แต่ว่าเมื่อท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร ขอให้มันท่องเที่ยวไปด้วยถูกต้องด้วยความถูกต้อง : ให้มันครอบงำกรรม กิเลส วิชาภานั้น ได้มากขึ้น ๆ; อาศัยสัมมัตตะ ๑๐ ประการนั้นแล้ว จะควบคุมกิเลสอยู่ จะหยุดเสียซึ่งกรรม และผลกรรมทั้งหลายทั้งปวง ก็เรียกว่าเป็นผู้ที่ท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร ชนิดที่มีผล มีประโยชน์ คือรู้เรื่องมากขึ้นทุกที แล้วต่อไปจะหยุดการท่องเที่ยวในวัฏสงสาร.

ที่นี้ดูอีกทางหนึ่งว่า เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนะ; อย่าลืม อย่าประมาท อย่าทำชู้ย ๆ. ขอให้ทำตนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ที่มีชีวิตทุกชนิด ทุกชั้น ทุกระดับ, ก็สำรวมดี ระวังดีไม่ประมาทดี. ถ้ามีความถูกต้อง ๘ ประการ หรือ ๑๐ ประการอยู่แล้ว อันนี้จะไม่มีความผิดพลาด ในการปฏิบัติต่อสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เราเป็นคนของโลกนะ, พุทธบริษัทที่ดีต้องทำตนเป็นคนของโลก; ไม่ใช่เป็นคนของตัวกู-ของกู กูเป็นตัวกู กูเป็นของกู เรื่องโลกกูไม่รู้ไม่ชี้, แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ประสงค์อย่างนั้น. ท่านประสงค์ว่า การเกิดขึ้นแห่งตถาคตก็ดี การมีอยู่แห่งธรรมวินัยของตถาคตก็ดี นี้เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์คือทั้งโลกทุกโลก.

พุทธบริษัทที่ดี ต้องทำในใจว่า **ตนเป็นคนของโลก อย่าเป็นคนของตัวกูของกู แต่ผู้เดียว.** ขอให้นึกถึงโลก นึกถึงโลกส่วนรวม หรือจะว่าเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ได้ แต่โดยเนื้อแท้ันมุ่งหมายจะให้ทำประโยชน์แก่โลก ประโยชน์ผู้อื่น; ฉะนั้น เราก็จะเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง. เราจะคิดแต่ตัวเรา ตัวกูของกูนี้ เห็นจะไม่เต็มมนุษย์หรอก; ไม่เต็มความเป็นมนุษย์ไม่เต็มความเป็นพุทธบริษัทมันจะเหลือครึ่งเดียวหรือไม่ถึงครึ่ง. ฉะนั้น เอาให้เต็มความเป็นมนุษย์ ความเป็นพุทธบริษัท : ฉะนั้นถึงประโยชน์ตน

ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ที่มันเกี่ยวกันทั้ง ๒ ฝ่าย, นี้ก็จะพอดี ไม่ขาด ไม่เกิน. เป็นคนที่มีอะไรดี ๆ เขาเรียกว่านรชน สมกับที่เป็นคน เป็นคนที่มีอนุสาวรีย์. “เป็นคนมีอนุสาวรีย์” เดียวจะฟังผิด ว่าจะสร้างอนุสาวรีย์กันใหญ่; ไม่ใช่อย่างนั้น. เป็นคนมีอนุสาวรีย์ ก็คือมีอะไรที่เป็นความดี จนเราตายไปแล้วคนเขาลืมไม่ลง. อะไร ๆ ที่ทำให้คนเขาลืมเราไม่ได้ นั่นแหละคืออนุสาวรีย์; ไม่ใช่ต้องก่อเจดีย์ ก่ออะไร, นั่นมันเป็นเรื่องวัตถุ เป็นเรื่องว่ากันทีหลัง. อนุสาวรีย์ แปลว่า เครื่องให้ระลึกถึง; ฉะนั้น ความดีที่ทำไว้ นั่นเอง จะเป็นอนุสาวรีย์. เราเป็นคนที่มีอนุสาวรีย์ คือทำความดีจนคนลืมเราไม่ได้ นี่ก็เรียกว่าคนมีอนุสาวรีย์.

เด็ก ๆ ควรมีพ่อแม่ ๓ ระดับ

นี้พูดกับคนแก่ ๆ ที่ว่า คนแก่ ๆ ทั้งหลายนี้ เป็นพ่อแม่, จะต้องสอนลูกเด็ก ๆ ให้ถูกต้อง; มิฉะนั้นบาปจะตกอยู่กับพ่อแม่. ถ้าลูกมันไม่ดี พ่อแม่ต้องรับผิดชอบ เพราะว่าสอนไม่ดี สอนไม่จริง สอนไม่พอ.

เป็นพ่อแม่นี้ ขอให้เป็นสัก ๓ ระดับ :-

พ่อแม่ที่เกิดเขามา. อันนี้ดูจะไม่ต้องพูดอะไรกันนัก เพราะว่ามันเสร็จไปแล้ว เกิดเขามาแล้ว; พ่อแม่ที่เกิด พ่อแม่ที่เกิดมา ได้ทำหน้าที่แล้ว เกิดมาแล้ว.

ที่นี้พ่อแม่ที่เลี้ยง เป็นพ่อแม่เลี้ยง แม่เลี้ยง คือเลี้ยง. พ่อแม่ที่เลี้ยงนี้สำคัญมาก พ่อแม่เลี้ยง พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง คือว่า ให้การงาน. พ่อแม่เกิดให้กำเนิดมา, พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงนี้ให้การให้งาน ให้อาชีพ ให้อะไรทุกอย่าง.

และให้เป็น**พ่อทูนหัว แม่ทูนหัว** อีกทีหนึ่ง. จงเป็นพ่อทูนหัว แม่ทูนหัว แก่ลูก ๆ ด้วย; นี้เป็นภาษาคริสเตียน ขอขมิ้มเขามาหรือขโมยเขามา. พวกคริสเตียนเขามี : เด็ก ๆ เด็กทุกคน ต้องมีแม่ทูนหัว พ่อทูนหัว คือผู้ที่ได้รับผิดชอบทางจิต ทาง

วิญญาน ให้เขารู้คิดตลอด ปลอดภัย. นี้เขาจะไปตั้งคนนั้นคนนี้ ขอให้เป็นผู้พ่อกุศล แม่พ่อกุศล ของเด็กคนนั้นที่เกิด. อย่างเรานี้ก็ต้องมีพ่อกุศล แม่พ่อกุศล ที่เด็กคนนั้นจะรัก นับถือเคารพเป็นผู้เหนือกว่าเป็นผู้ควรเชื่อฟังด้วยประการทั้งปวง. คิดว่าคำว่า “พ่อหลวง” นั้นแหละจะดีที่สุด; หลวงพ่อ หรือว่าพ่อหลวงนั้นแหละ จะต้องมียกที่หนึ่ง เป็นพ่อกุศล หัว เป็นแม่พ่อกุศล. เด็ก ๆ ควรจะมีพ่อกุศลหัวแม่พ่อกุศล หัว อีกคู่หนึ่ง โดยที่พ่อแม่ นั้นจะเป็นให้เองก็ได้. ถ้าเป็นให้เองไม่ได้ ก็ไปเที่ยวแสวงหาให้เขาซิ. หลวงพ่อองค์นี้ จะเป็นพ่อกุศลหัวของเด็กคนนี้ได้ ก็ช่วยจัดให้เขาซิ; หรือว่าแม่คนนั้น ยายคนนั้น จะเป็นยาย เป็นแม่พ่อกุศล หัว ให้เด็กคนนี้ได้ ก็ช่วยจัดให้เขาซิ.

ให้เด็ก ๆ เขามีทั้งพ่อแม่ที่เกิดมา พ่อแม่ที่เลี้ยงดู แล้วก็พ่อกุศล หัว แม่พ่อกุศล หัว คือนำวิญญานเขาไปอย่างถูกต้อง. อาตมาอยากจะแนะนำ ช่วยจัดให้เด็ก ๆ ทุกคนมีพ่อกุศลหัวแม่พ่อกุศลหัว. เราไม่อาจจะไปเอาพระพุทธเจ้ามาเป็นพ่อกุศลหัว แม่พ่อกุศลหัว ให้แก่เด็ก เพราะมันสมองของเด็กเข้าไม่ถึง รับไม่ถึง; แต่ถ้าเราโต ๆ แล้วนี่เอาพระพุทธเจ้ามาเป็นพ่อกุศลหัว แม่พ่อกุศลหัวได้. สำหรับเด็ก ๆ ก็เอาหลวงพ่อกุศลหัวที่วัดองค์หนึ่ง ที่ให้เด็กมันเชื่อฟังอย่างยิ่ง. ถ้าหลวงพ่อนั้นว่าอะไรแล้ว ทำตาม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เลย. จัดให้เด็ก ๆ เขามีพ่อกุศลหัวประจำตัวอย่างนี้ซิ, เด็กคนนั้นมีหวังจะดีได้ ง่าย ง่ายกว่าที่จะไม่มี. ถ้ามันจะทำอะไรผิดพลาดสักชนิดหนึ่ง พ่อกุศลหัวว่าคำเดียว ฟังแล้ว; อย่างมันไม่สบาย ไม่ยอมกินยาอย่างนี้ ให้หลวงพ่อมามันก็ต้องกินยาอย่างนี้ เป็นต้น. ให้เป็นพ่อกุศลที่อยู่เหนือหัว เหนือเกล้า คอยควบคุมดวงจิต ดวงวิญญาน ของเขาไว้อีกทีหนึ่ง. ถ้าพ่อแม่ นั้นเป็นเสียได้เองก็ดีเหมือนกัน สะดวกเหมือนกัน; แต่ถ้าเป็นไม่ได้ก็ต้องไปหาให้. วัดข้าง ๆ บ้านนะ มีหลวงพ่อกุศลที่เป็นหลวงพ่อกุศลจริง ๆ, ให้ท่านได้เป็นการผูกพันกันกับเด็ก ช่วยเป็นพ่อกุศลหัวให้ลูกที่ ให้หลานที่; เราก็มียกพ่อแม่ที่ ให้กำเนิด มีทั้งพ่อแม่ที่เลี้ยงดู พ่อแม่ที่นำในทางจิต ทางวิญญาน.

พุทธบริษัทควรจะเป็นได้ทั้ง ๓ ประการ. พ่อแม่คนใดเป็นพุทธบริษัทจริง ไร้พ่อแม่คนนั้น จะเป็นพ่อแม่ได้ครบทั้ง ๓ ชุดแหละ; เป็นพ่อให้กำเนิดก็ได้, พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยงก็ได้, พ่อกุศลหัว แม่พ่อกุศลหัวก็ได้. นี้พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้, คำพูดอย่างนี้

เอาตมาไปเก็บเอามาเอง; เห็นว่ามันมีหลักเกณฑ์ที่พอจะทำให้พูดได้แบบนี้ คือต้องมีผู้นำทางวิญญูณ ให้แก่เด็กตัวเล็ก ๆ อย่างถูกต้องเสียตั้งแต่ที่แรก.

พุทธบริษัทต้องเป็นคนเย็น.

เอาละ, ที่นี้ก็จะมาจบเรื่องแล้ว พุทธบริษัทจะต้องเป็นคนเย็น มีชีวิตเย็น มีนิพพานในทิวฏฐธรรม. เมื่ออะไรเกิดขึ้นเป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ, ระวังไว้ อย่าให้อภิหนักติ อย่าไปหลงเพลิน แล้วก็อย่าไปพรั่สรรเสริญ อย่าไปเมามาก. น อภิวัตติ -อย่าไปพรั่สรรเสริญ น อชฺโผสาย ติวฏฐติ -อย่าไปหลงเมามากฝ้งจมลงไป. อะไรที่รักน่ารัก น่าพอใจมาถึง อย่าเพลิดเพลินยิ่ง อย่าพรั่สรรเสริญยิ่ง อย่าเมามากลงไป; ก็ไม่มีหนัก; เมื่อไม่มีหนักก็ไม่มีอุปาทาน. จิตนั้น วิญญูณนั้น อันกิเลสอาศัยไม่ได้ เพราะไม่มีอุปาทาน; ผู้ไม่มีอุปาทานชื่อว่าผู้มีนิพพานในทิวฏฐธรรม. ผู้ไม่มีอุปาทานด้วยประการอย่างนั้นะ เรียกว่าผู้มีนิพพานในทิวฏฐธรรม มีทิวฏฐัมมปริณิพพาน: อนุปาทาย ทิวฏฐเว ฐมเม ปริณิพพายติ -เป็นผู้ปริณิพพานในชาตินี้ เพราะไม่มีอุปาทาน.

ขณะที่ไม่มีอุปาทาน ย่อมเป็นนิพพานในทิวฏฐธรรม. พุทธบริษัทจะต้องมีนิพพานในทิวฏฐธรรมอย่างนี้ หรือชนิดที่เรียกว่าตังคณิพพาน อย่างที่กล่าวมาแล้วในเรื่องของสมาธินั้นก็ได้. นี้เย็น มีพระบาลีว่า นิจฺฉาโต นิพฺพโต - ไม่มี ความหิวแล้ว ก็ดับเย็น สติภูโต -เป็นผู้เย็นเป็นแล้ว สุขปฏิเวทึ -เสวยอยู่ซึ่งความสุขที่เป็นความเย็น พุรุมภูเตน อตตนา วิหฺรติ -อยู่ด้วยอัตภาพที่เป็นพรหม.

ถ้าเข้าฌาน อยู่ด้วยฌานแล้วก็เรียกได้ว่าเป็นพรหม; นั้นเป็นหลักทั่วไป จำไว้ด้วย. ถ้าอยู่กับฌานแล้วก็ต้องเรียกว่าเป็นพรหม. เดียวนี้เรามีความเย็นอยู่กับจิต เป็นอารมณ์ของจิต; มีฌาน อยู่ในความสงบเย็นนั้น เพราะฉะนั้น คนนั้นชื่อว่าเป็นพรหม, เขาเป็นอยู่ด้วยความ เป็นพรหม ดับเย็นเป็นนิพพานอยู่ที่นี้.

นี่พุทธบริษัทจริง พุทธบริษัทจริงอยู่ด้วยความเย็นที่นี้และเดี่ยวนี้ ก็จบว่า

มันเป็นคนไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายอีกต่อไป เพราะอยู่ด้วยสัมมัตตะ ๑๐ ซึ่งเป็นการมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร เป็นคนเจริญงอกงามอยู่ด้วยธรรมะ เจริญงอกงามอยู่ในพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา; เจริญด้วยคุณธรรมที่ต้องเจริญนะไปดูในแบบก็แล้วกัน; แล้วในที่สุดก็จะเป็นผู้อยู่เหนือโลก เป็นโลกุตตระ. พุทธบริษัทแท้จริงต้องกำลังเป็นอยู่อย่างนี้ คือกำลังเดินไปเรื่อย ๆ สูงขึ้นไป ๆ.

[สรุป.]

ขอสรุปความว่า **อานุภาพแห่งความถูกต้องที่จะช่วยเราได้ คืออานุภาพแห่งพระธรรม.** อานุภาพแห่งความถูกต้อง คืออานุภาพแห่งพระธรรม จะช่วยเราได้โดยการปฏิบัติของเราเอง. การกระทำนี้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้แนะ เราเชื่อว่ามีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ตามที่พระองค์ตรัสว่า **มีเราเป็นกัลยาณมิตร จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.** นี่คือการถูกต้อง แล้วอานุภาพของความถูกต้องมีถึงขนาดนี้. เราได้พูดถึงความถูกต้องของความเป็นมนุษย์, ความถูกต้องของความเป็นสัตว์ในโลก, ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท; นี้ ๔ คราวมาแล้ว ก็พูดเรื่องความถูกต้องอย่างนี้. ไปคิดดูเองว่า ถ้ามันมีความถูกต้องอย่างนี้ แล้วอะไรจะเกิดขึ้นมา ไม่ต้องเชื่อคนอื่นเอา ตามที่ตนเห็น มองเห็นหรือรู้สึกอยู่ หรือได้ผ่านมาแล้วจริง ๆ; แล้วก็ถามตัวเองสักคำว่า เตี่ยนี้เรามีความถูกต้องหรือไม่, เตี่ยนี้เรากำลังมีความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็มากนัก ถูกต้องเพียงพอรู้อย่าง. **ถ้ามีความถูกต้องเพียงพอ ต้องไม่เป็นโรคประสาทให้ละลายแมว;** ต้องไม่ต้องกินยาระงับประสาท ระงับโรคจิต ระงับอะไรให้ละลายแมว เพราะว่าแมวเขาไม่เป็นโรคอย่างนี้; เตี่ยแมวเขาจะมีความถูกต้องมากกว่าเรา เราก็จะต้องละลายแมว.

ขอแสดงความหวังว่า **ทุกคนจะมีความถูกต้อง จนไม่ต้องละลายแมว,** ความเป็นพุทธบริษัทก็จะสมบูรณ์. เตี่ยนี้กลัวอยู่ว่า **ไม่รู้ว่าจะเอาความเป็นพุทธบริษัทไว้อย่างไร จะเอาความเป็นพุทธบริษัทไว้กับตัวอย่างไร เพื่อประโยชน์อย่างไร ไม่รู้.** มีข้อความในบาลีที่น่าหวั ตรีสไว้เป็นอุปมาว่า **ไอ้คนหนุ่มคนหนึ่งมันเที่ยบบกบันไดยาว**

ไปตามถนนหนทางอยู่ทั้งวันทั้งคืน เขาถามว่าจะแบกบันไดไปไหน? เขาว่าจะเอาไป
จรดปราสาทขึ้นหานางงาม. แล้วเขาถามว่านางงามอยู่ที่ไหน? ผมไม่ทราบ. นางงาม
ชื่ออะไร? อยู่ที่ไหน? ก็ไม่ทราบๆ ไม่ทราบทั้งนั้น; แต่เขาก็แบกบันไดอยู่ทั้งวัน
ทั้งคืนว่าจะไปจรดที่ปราสาท แล้วขึ้นไปหานางงาม.

นี่ ขออย่าให้เราพุทธบริษัทต้องเป็นเหมือนนายแบกบันได มันจะหมด
ความเป็นพุทธบริษัท; มันไม่รู้ จะเอาไปทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร.

เอาละเป็นอันว่า เราได้หลุดกันถึงความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท มา
พอสมควรแก่เวลาแล้ว.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้, เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า
ได้สวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ ให้อิ่ง ๆ ขึ้นไป กว่าความ
เป็นพุทธบริษัทของเราจะสมบูรณ์.

สัมมัตตานุภาพ

- ๕ -

๑ สิงหาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของพระธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะในการบรรยายครั้งนี้ว่า **ความถูกต้องของพระธรรม.**

[ปรารภและทบทวน.]

เราพูดกันถึงเรื่องความถูกต้อง ในฐานะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด; แต่บางคนก็อาจจะรู้สึกว่าไม่น่าสนใจ ไม่จำเป็นที่จะต้องมาพูดกันถึงเรื่องนี้. บางคนจะรู้สึกว่าถูกดูหมิ่นเสียแล้ว ถ้าจะต้องมาพูดกันเรื่องความถูกต้อง รวากะว่าเราไม่รู้เรื่องความถูกต้อง หรือไม่มีความถูกต้อง.

ความรู้สึกของคนทั่วไป รู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้ถูกต้อง มีความถูกต้อง มีการกระทำที่ถูกต้อง; ไม่สนใจในเรื่องความถูกต้อง โดยถือเสียว่าเป็นเรื่องที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์แล้ว. นั้นแหละระวังให้ดี มันจะ**ไม่มีความถูกต้องที่เป็นความถูกต้อง**; มันเป็น

ความถูกต้องของคนนั้น, มันไม่ใช่ความถูกต้องของธรรมชาติ หรือของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า. ความถูกต้องของเขาก็ไม่ทำให้ได้รับประโยชน์ตามที่ควรจะได้รับจากพระธรรม.

เราได้พูดถึงเรื่อง **อานุภาพของความถูกต้อง** มา ๕ ครั้งแล้ว ทั้งวันนี้ : **ความถูกต้องของความเห็นมนุษย์** นี้ก็รู้สึกว่าจะไม่ค่อยจะมี, แต่ทุกคนคิดว่าตัวเป็นผู้มีความเห็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; **ความถูกต้องของความเห็นสัตว์ในสังคม**, แต่ละคนเป็นสัตว์ในสังคมในโลกนี้ มีความถูกต้องในความเป็นสัตว์ของสังคมแล้วหรือยัง? **ความถูกต้องของความเห็นพุทธบริษัท** ก็หมายความว่า พุทธบริษัททุกคนมีความเป็นพุทธบริษัทของตนอย่างถูกต้องหรือหาไม่? โดย ๔ หัวข้อนี้ได้พูดมาแล้ว. (สี่หัวข้อทั้งอานุภาพของความถูกต้อง) วันนี้ จะพูดโดยหัวข้อที่ ๕ ว่า **ความถูกต้องของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า**.

[เริ่มบรรยายด้วยหัวข้อแห่งการบรรยายครั้งนี้.]

**มีความถูกต้อง จึงรอดอยู่,
ไม่มีความถูกต้อง จึงสลายไป,
ทั้งสิ่งรอดอยู่และสลายไป ล้วนมีความถูกต้อง.**

ทุกอย่างมีความถูกต้องจึงคงอยู่ได้ : อย่างในหลักชีววิทยา ที่ว่า **สิ่งใดมีความถูกต้อง สิ่งนั้นอยู่รอด, สิ่งใดไม่มีความถูกต้อง สิ่งนั้นก็สลายไปแล้ว**; และก็ได้มีสิ่งที่สลายตัวไปแล้วมากมาย ในกระแสน้ำแห่งวิวัฒนาการที่มันไม่มีความถูกต้อง. และได้สลายตัวไปแล้ว ไม่อยู่ให้เราเห็นในปัจจุบันนี้ นั้นมากเหลือกว่ามาก; ส่วนที่มีความถูกต้อง แล้วเหลืออยู่มาจนทุกวันนี้ นั้นว่ามันเป็นส่วนน้อย. แต่โดยที่เราไม่เห็นส่วนที่มันสลายตัวไปแล้ว เราก็รู้สึกว่ามันมีแต่ส่วนนี้ คือส่วนที่ถูกต้อง และยังคงอยู่

ให้เราเห็นรวมทั้งตัวเราเองนี้ด้วย. นี้เรียกว่า ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ความถูกต้อง. เขาก็ไม่สนใจในสิ่งที่เรียกว่าความถูกต้อง แล้วเขาก็จะทำอะไรให้ถูกต้องถึงที่สุดไม่ได้.

ขอให้ทุกคนเหลียวดูรอบตัวของตนทุกทิศทุกทาง. ถ้าดูเป็นหรือมีความรู้จริงมันจะพบว่า มันมีความถูกต้องที่แสดงอยู่ที่สิ่งเหล่านั้นทุกสิ่ง; ถ้ามันไม่มีความถูกต้อง มันรอดอยู่ไม่ได้ หรือมันจะมาอยู่ในสภาพเช่นนี้ไม่ได้.

อย่าว่าถึงคนเลย, ต้นไม้ทั้งหลายที่เราเห็นอยู่โดยรอบตัวเรานี้ ที่มันอยู่ได้ นั่นเพราะมันมีความถูกต้อง; มันมีความถูกต้องสำหรับจะอยู่ มันจึงอยู่, มันจึงอยู่ในสภาพอย่างนี้.

เราเหลียวไปทางไหน ก็เห็นแต่ต้นไม้; เราไม่มองเห็นความถูกต้อง ที่ทำให้ต้นไม้แต่ละต้น มันยังคงอยู่ และมีอยู่ในสภาพเช่นนี้. นี่ตาของเราไปหยุดอยู่เพียงแต่ต้นไม้ ไม่ลึกลงไปถึงว่า นั่นแหละคือตัวความถูกต้องของธรรมชาติ ที่ทำให้มีสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ คือต้นไม้ทั้งหลาย. **ถ้าผู้ใดเหลียวไปทางไหนเห็นแต่ตัวความถูกต้องโดยรอบด้านแล้ว เรียกว่ามีสายตาที่แหลมคมอยู่.**

เอาตามาคิดว่า อย่าว่าแต่ต้นไม้เลย แม้ก้อนหินนี้ก็ต้องมีความถูกต้องที่จะมาอยู่ที่นี้ในลักษณะอย่างนี้. ถ้ามันไม่มีความถูกต้องอย่างนี้ มันก็ไม่ได้มาวางอยู่อย่างนี้ ความถูกต้องของมันมีเหตุปัจจัยอะไรก็ไม่รู้ แต่คนที่รู้ก็มี ว่าทำไมหินก้อนนี้มาวางอยู่ที่ตรงนี้ มันมีความถูกต้องที่จะมาวางอยู่ที่นี้ คือเหตุปัจจัยนั้น ๆ. **อะไรก็ตาม จะมีชีวิต ไม่มีชีวิต มันต้องมีความถูกต้องของมันในลักษณะนั้น มันจึงมาปรากฏอยู่.**

ต้นไม้ที่ตาย พุดอย่างหนึ่งก็ว่า มันไม่มีความถูกต้อง มันจึงตาย; ตายแห่งตายยืนอยู่ ก็มีอยู่หลายต้นในที่นี้.

แต่ถ้าฉลาดกว่านั้น มันก็มองให้ลึกลงไปว่า เอ้า, มันมีความถูกต้องสำหรับ

จะตาย. ต้นไม้ต้นนั้นมันมีความถูกต้องสำหรับจะตาย ดังนั้นมันจึงตาย; จะอยู่ก็อยู่ด้วยความถูกต้อง; จะตายก็ตายด้วยความถูกต้องสำหรับจะตาย.

นี่ขอให้ดูความหมายของคำว่า ความถูกต้อง มันเกี่ยวกับเราอย่างไร.

มนุษย์มีชีวิต มีจิตใจ มีอะไรสูงกว่าสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ ก็ยิ่งจะต้องการความถูกต้องมากกว่าสิ่งเหล่านี้ ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม แล้วก็ถูกต้องอย่างละเอียดสุขุมเสียด้วย.

นี่ขอให้ให้ความหมายแก่คำว่า ความถูกต้อง กันให้เต็มที่ อย่างนี้เถิด.

ทำไมจะต้องพูดกันถึงความถูกต้อง? ก็เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด; มันมีความสำคัญเท่ากับว่าพระเจ้าหรือพระธรรม ที่เราเรียกกันอยู่; นั่นแหละคือความถูกต้อง. ถ้าไม่มีความถูกต้อง ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นไปได้. อานุภาพแห่งความถูกต้อง ทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามที่มันจะต้องเป็นอย่างไร.

ถ้าสรุปเอาใจความสั้น ๆ ก็ว่า ความถูกต้องนี้มันเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องรู้; เพราะความถูกต้องจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา. ส่วนความไม่ถูกต้องนั้นมันตรงกันข้าม มันทำให้มีจุดจบอยู่ที่ตรงนี้เอง. ความปรารถนาเป็นไปไม่ได้ เพราะมันไม่มีความถูกต้อง; ความถูกต้องของมนุษย์ทำให้มีความเป็นมนุษย์อยู่ได้.

ธรรม ๔ ความหมาย มีความถูกต้องเฉียบขาด-สูงสุด.

ที่นี่ยากจะห้ามองลึกลงไปถึงความถูกต้องของพระธรรม ซึ่งในที่นี้ได้แก่ ธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติเป็นของถูกต้องอยู่ในตัวเอง. ความเป็นมนุษย์มันรวมอยู่ในความเป็นของพระธรรม; พระธรรมมีความถูกต้อง มนุษย์ก็พลอยมีความถูกต้อง

มันก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความถูกต้อง. ที่เรียกว่า พระเจ้า นั้น ก็เพราะความถูกต้องมีอำนาจเหนือสิ่งใด.

ท่านลองคิดดูว่า **อะไรจะมีอำนาจเหนือไปกว่าความถูกต้อง?** แม้ว่าบางคนจะถืออำนาจผลการ เอาความผิดมาเป็นความถูกต้อง; มันก็เป็นความถูกต้องของความผิด, เป็นความผิดอย่างถูกต้องสำหรับจะผิด.

ทุกอย่างจะต้องมีความถูกต้อง ตามลักษณะของมัน. **ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ มีความถูกต้องสูงสุดเหนือสิ่งใด;** นี้เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ.

ธรรมะในความหมายที่ ๑ คือตัวธรรมชาติ;

ธรรมะในความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ;

ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ;

ธรรมะในความหมายที่ ๔ คือผลที่ออกมาจากการทำหน้าที่.

ความถูกต้องนี้ มีครบอยู่ในทุกความหมาย แล้วก็สัมพันธ์กัน.

มนุษย์ผู้ไม่รู้จักตัวเอง จะมารู้จักพระธรรม หรือจะมีพระธรรม ได้อย่างไรกัน; นั้น เป็นสิ่งที่มันสุดวิสัย. มนุษย์ไม่รู้จักตัวเอง แล้วจะไปรู้จักพระธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติเป็นต้น อย่างนี้ได้อย่างไร, มันเป็นเรื่องที่เหลือวิสัย.

เขาไม่รู้จักรความถูกต้อง ไม่มีความถูกต้อง ไม่สามารถจะใช้ความถูกต้อง ไม่สามารถจะได้รับความถูกต้อง; นี่คือนปัญหาที่มีอยู่จริง ในมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ทุกหนทุกแห่ง.

แล้วเขาจะมาพูดว่า ความถูกต้องเป็นเรื่องไร้สาระที่จะเอามาพูดกัน! ธรรมะเป็นความถูกต้องนี้ มนุษย์ผู้ไม่รู้จักตัวเอง จะรู้จักธรรมะไม่ได้ แล้วก็พาลหาเรื่อง

เอาว่า ธรรมะก็ไม่มีค่าสำคัญอะไร ไม่ต้องสนใจ. นี่คือมนุษย์บางยุคบางสมัย จะมีความรู้สึกอย่างนั้น.

ความจริงแล้ว **ตัวความถูกต้องของธรรมชาตินั้นมีอยู่**; ไม่ต้องเป็นห่วง, มันมีอยู่; ที่ต้องห่วงก็คือว่า **เราจะรู้จักหรือไม่** เท่านั้น.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จัก, แล้วก็ยิ่งกว่าไม่รู้จัก ก็คือไม่อยากจะรู้จัก ไม่อยากจะสนใจให้รู้จัก ว่าความถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร, แล้วอะไรมันจะเกิดขึ้น. ไม่มีความถูกต้องทางกาย มันก็ตายไปแล้ว; ไม่มีความถูกต้องทางจิต ก็เป็นมนุษย์วิปริตยิ่งกว่าตายแล้วก็ได้; ถึงแม้ร่างกายจะไม่ตาย แต่จิตมันไม่มีความถูกต้อง มีความวิปริตแล้ว มันยุ่งยากลำบาก มันเสียหาย ยิ่งกว่าจะตายไปเสียเลยยังดีกว่า; ฉะนั้นขอให้สนใจสิ่ง ที่เรียกว่าความถูกต้อง.

หัวข้อบรรยายในวันนี้ว่า **ความถูกต้องของพระธรรม**. ขอพูดกลับว่า **พระธรรมคือตัวความถูกต้อง และในความถูกต้องย่อมมีความถูกต้อง**. พระธรรมคือตัวความถูกต้อง, ในตัวพระธรรมเองก็มีความถูกต้อง, ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ก็มีความถูกต้อง; ฉะนั้นเราจะต้องถือว่า **พระธรรมนี้ยุติธรรม หรือถูกต้อง**.

มันเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องน้อมตัวเราไปหาพระธรรม, ไม่ใช่ว่าจะน้อมพระธรรมมาหาเรา; จะเอาพระธรรมมารับใช้เรา เพื่อกิเลสตัณหาของเรา อย่างนี้มันเป็นไปไม่ได้; เพราะว่าพระธรรมเป็นความถูกต้อง มันจะมารับใช้กิเลสตัณหา ซึ่งไม่มี ความถูกต้องอย่างเดียวกับพระธรรมนี้ มันเป็นไปไม่ได้.

ตัวพระธรรมเองมีความถูกต้อง อย่างถ้าเห็นแล้วจะรู้สึกกลัว. ถ้าเรามองเห็นใครมีความถูกต้อง มีความยุติธรรม มีความจริง ประกอบไปด้วยคุณธรรมสูงสุด เราก็มารู้สึกกลัว รู้สึกเชื่อฟัง เคารพ ยำเกรง; แต่เราไม่รู้สึกอย่างนี้ต่อสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม เพราะไม่ได้รับคำสั่งสอน หรือไม่ได้รับอะไรก็สุดแท้. **เรายังไม่รู้จักพระธรรมพอที่เราจะเคารพยำเกรงพระธรรม**.

จึงขอพูดในวันนี้ว่า “ความถูกต้องของพระธรรม”. พระธรรมในความหมาย ไหนก็มีความถูกต้องทั้งนั้น; ก็ขอโอกาสย้ำซ้ำอยู่ที่นี้อีกที่ว่า พระธรรม ๔ ความหมาย แต่ละความหมายมีความถูกต้อง :-

พระธรรมในความหมายที่ ๑ คือธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตก็มี ไม่มีชีวิตก็มี เป็นรูปร่างก็มี ไม่เป็นรูปร่าง เป็นแต่นามธรรมก็มี ตั้งแต่ต่ำที่สุดจนถึงสูงที่สุด เรียกว่าธรรมชาติ. พระธรรมในฐานะที่เป็นธรรมชาติ ก็มีความถูกต้องเต็มร้อย เปอร์เซนต์ของความเป็นธรรมชาติเช่นนั้น จึงเป็นธรรมชาติ เป็นความหมายที่ ๑ ของคำว่า พระธรรม; พระธรรมคือธรรมชาติ.

ในความหมายที่ ๒ พระธรรมคือกฎของธรรมชาติ. นี้พูดได้สั้น ๆ ว่า ในตัวธรรมชาติทุกสิ่งจะมีกฎของธรรมชาติสิงสถิตอยู่ในนั้น เพื่อให้สิ่งนั้นเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ตัวกฎของธรรมชาตินี้จะมีความถูกต้อง ขนาดที่มีอำนาจบังคับกาลสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวง ให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

ดูตัวเราเองก็แล้วกัน เนื้อหนังร่างกาย ชีวิตจิตใจ นี้เป็นธรรมชาติ; แล้วก็มีกฎของธรรมชาติสิงสถิตอยู่ เพื่อบังคับสิ่งเหล่านี้ให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. มีความถูกต้องตายตัวในข้อที่ว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น, ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น, ถ้าเป็นอย่างนั้นผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น; ถ้าไม่เป็นอย่างนั้นผลก็ไม่เกิดขึ้นอย่างนั้น.

นี่เราจะต้องการให้ตัวเราอยู่ในสภาพเช่นไร ก็ควรจัดควรทำให้มีความถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อความเป็นอย่างนั้น.

พระธรรมในความหมายที่ ๓ ก็คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ในตัวเราก็มันทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, อวัยวะทุกส่วนทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มันจึงรอดอยู่ได้. สัตว์เดรัจฉานก็ต้องทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ จึงรอดอยู่ได้.

ต้นไม้ต้นไร่นี้ก็ต้องทำหน้าที่ให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ จึงรอดอยู่ได้. แม้จะแยกออกเป็นส่วนย่อยที่สุด เป็นเซลล์ ๆ หนึ่ง, หรือกลุ่มแห่งเซลล์กลุ่มหนึ่ง มันยังมีหน้าที่ที่ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ชีวิตชั่วเซลล์เดียวมันจึงอยู่ได้; ถ้าผิดกฎของธรรมชาติมันก็ตายหมด.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินี้ มีตั้งแต่สิ่งสูงสุด สิ่งที่มีชีวิตสูงสุดลงไปถึงสิ่งที่มีชีวิตเล็กน้อยที่สุด เช่นเซลล์ ๆ หนึ่งเป็นต้น.

ที่นี้ธรรมะในความหมายที่ ๔ คือผลที่จะเกิดมาจากการทำหน้าที่. เมื่อได้ทำอะไรลงไปแล้ว ปฏิกริยาย่อมจะเกิดขึ้น. ถ้าทำด้วยจิตใจ ด้วยความรู้สึกแห่งจิตใจ ผลมันก็แปลกจากการกระทำที่ไม่ประกอบด้วยชีวิตจิตใจ; ฉะนั้นการกระทำที่ประกอบด้วยความรู้สึกนึกคิดนี่ที่เป็นเจตนา นี่มันจึงมีผลละเอียดลึกซึ้ง สุขุม กว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือไม่เจตนา, นี้เราเรียกว่า การกระทำที่เป็นกรรม เรียกว่ากรรม, มันก็มีผลแห่งกรรม. เมื่อมีการกระทำ ก็ต้องมีปฏิกริยากระท้อนออกมา เหมือนกับว่าฟาดลงไป มันก็ดังโผงขึ้นมา, อย่างนี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้มันมีความถูกต้องว่า ทำลงไปอย่างไร แล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างไร ตามกฎของธรรมชาตินั้น อย่างถูกต้องและตายตัวที่สุด. ในตัวผลของการกระทำหน้าที่ มันก็มีความถูกต้อง ในฐานะที่เป็นผลตรงตามเหตุของมันเสมอ.

นี่แหละขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ธรรมะใน ๔ ความหมาย แต่ละความหมาย มีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง.

ที่นี้ ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล ในโลกธาตุ ก็พันโลกธาตุ ก็หมีนโลกธาตุ มันก็สรุปได้เป็นเพียงสิ่งทั้งสี่นี้เท่านั้น ไม่มากไปกว่านี้เลย; คือธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, กฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ผลที่

ออกมาจากหน้าที่นั้นอย่างหนึ่ง; รวมเป็น ๔ อย่าง; เป็นตัวธรรมชาติใน ๔ ความหมาย หรือธรรมะใน ๔ ความหมาย ไม่มีอะไรนอกไปกว่านี้.

ขอให้ไปมองเรื่องนี้ให้เข้าใจกันเสียก่อน ว่าในทุกๆ โลกธาตุ ยิ่งกว่าจักรวาลนะ. คำว่า “โลกธาตุ” นี้ใหญ่กว้างยิ่งกว่าจักรวาล แล้วมีตั้งพัน ๆ หรือว่ามีเป็นหมื่นโลกธาตุ. ทั้งหมดนั้นไม่มีอะไรนอกไปจากสิ่งทั้ง ๔ นี้ คือตัวธรรมชาติอย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง, ตัวผลจากหน้าที่นั้น อย่างหนึ่ง.

ใน ๔ อย่างนั้น แต่ละอย่างมีความถูกต้องของมันเอง. ถ้าใครรู้เรื่องความถูกต้องนั้น ก็สามารถจะทำให้เกิดผลได้ตามที่ตนปรารถนา; ถ้าไม่รู้เรื่องความถูกต้องก็ทำให้ถูกต้องไม่ได้ มันก็ไม่มีผลจะเกิดขึ้นตามที่ควรจะปรารถนา.

ขอให้ระมัดระวังเรื่องความถูกต้องของธรรมะ ๔ ความหมายนี้ไว้ให้ดี ๆ, ในแต่ละความหมายมีความถูกต้อง ชนิดที่เฉียบขาดที่สุด เป็นธรรมที่สุด แน่นอนที่สุด, แล้วยังสูงสุดด้วย สูงสุดเหมือนกับพระเจ้า. คำว่า พระเจ้า นี้ ความหมายก็คือสูงสุดคือเหนือสิ่งใด ควบคุมสิ่งทุกสิ่งให้เป็นไป.

นี่คือตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ในธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย, เป็นเสมือนหนึ่งพระเจ้า ที่มนุษย์จะต้องคล้อยตาม คือมนุษย์จะต้องยอมแพ้.

เราไม่ได้พูดถึงบุคคล ไม่ได้พูดถึงว่าบุคคลมีความถูกต้องแล้วเราจะยอมแพ้นี้ไม่จริง; เราพูดถึงธรรมชาติ หรือพระธรรม ที่มีความถูกต้องชนิดที่มนุษย์จะตั้งดีดิ่งไปไม่ไหว. ฉะนั้น จึงต้องประจบพระเจ้า อ้อนวอนพระเจ้า ขอร้องพระเจ้า, ประจบประแจงพระเจ้า บูชาพระเจ้า อ้อนวอนพระเจ้า คือขอสมัครทำตาม ตามกฎของพระเจ้า ตามความประสงค์ของพระเจ้า, เหมือนกับว่าลูกเด็ก ๆ อ้อนวอนพ่อ อ้อนวอนแม่ขอมกิน ขอสตางค์ใช้ ขออะไรทำนองนั้นแหละ.

เรียกว่า เรามีพระเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด และในพุทธศาสนานี้เรียกว่า พระธรรม; ศาสนาอื่นเขาเรียกว่า พระเจ้า. เราอย่าไปขัดคอเขา เขาอยากเรียก พระเจ้า ก็เรียกไปเพราะเขาหมายถึงสิ่งสูงสุด มีอำนาจสูงสุด คืออำนาจของความถูกต้อง อย่างที่กล่าวมาแล้ว; เราเรียกกันในพุทธศาสนาว่า **พระธรรมในฐานะที่เป็นสัจธรรม. สัจธรรม, จำไว้ให้ดี ๆ ; คือตัวความจริงนั้นแหละ คือตัวความถูกต้อง.**

พระธรรม ก็คือความถูกต้องของความถูกต้อง. ความถูกต้องของความถูกต้องนั้น, ฟังคล้ายกับพูดเล่น, แต่ไม่ใช่พูดเล่นนะ **ความถูกต้องของความถูกต้อง.** ถ้ามันไม่ใช่ความถูกต้อง มันก็ไม่มี ความถูกต้อง, **ในสิ่งที่ถูกต้องจึงจะมีความถูกต้อง; ฉะนั้นความถูกต้องอันนี้ คือความถูกต้องของพระธรรม.**

ดูให้ดีเถอะ พระธรรมนี้น่าเกรงขามเท่าไร. พระธรรมมีความถูกต้องเฉียบขาดในตัวเองอย่างนี้, พุทธภาษาบุคคลลาธิษฐานก็ต้องพูดว่า เป็น **สยัมภู สยัมภู.**

สยัมภู คำนี้มันเป็นภาษาอินเดีย ที่เล็งถึงพระเจ้า; พระเป็นเจ้านั้น เขาเรียกว่า สยัมภู. **สย** แปลว่า เอง, **ภู** แปลว่า เป็น หรือทรงอำนาจ. ทรงอำนาจเอง หรือเป็นเอง เรียกว่า สยัมภู.

สิ่งที่ เป็นสยัมภูนั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าพระธรรม. ถ้าให้เป็นพระเจ้า ก็ต้องเป็นพระเจ้าชนิดที่เป็นพระธรรม, เป็นอย่างอื่นเป็นสยัมภูไม่ได้. ถ้าพระอิศวรยังกินกั๋งอยู่ เหมือนในเรื่องที่เล่ากันแล้ว มัน เป็นสยัมภูไม่ได้หรอก. พระอิศวรจะต้องไม่ใช่เป็นสัตว์ที่มีความรู้สึก และอยากจะกินกั๋ง เหมือนในนิทานนั้นมันเป็นไปไม่ได้; มันต้องเป็นกฎของธรรมชาติที่เฉียบขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง เหนือสิ่งทั้งปวง จึงจะเรียกว่า เป็นสยัมภู.

สิ่งที่ มีอำนาจเฉียบขาดอย่างนั้น ก็คือพระธรรม; เพราะฉะนั้น พระธรรมนั้นแหละเป็นสยัมภู คือเป็นพระเป็นเจ้า เหนือสิ่งใดทั้งหมด อยู่ในตัวเอง. และสิ่งที่จริง

และเองอย่างนี้มีสิ่งเดียว ไม่ต้องพะว้าพะวงให้มีพระเจ้าหลายองค์ หรือให้มีพระธรรมหลายองค์ : มีสิ่งเดียวในฐานะที่เป็นสิ่งถูกต้องสูงสุด. บาลีก็มีว่า *เอกํ ทิ สจฺจํ น ทุตฺติยมตฺถิ -*ของจริงนั้นมีสิ่งเดียว, สิ่งที ๒ ไม่มีสำหรับความเป็นของจริง.

พระธรรมมีความจริงเป็นพระสยัมภู เป็นพระเป็นเจ้า แต่เพียงองค์เดียว, มีความถูกต้องนั้นเองเป็นตัว; มีตัวความถูกต้องเป็นตัวความถูกต้อง ความถูกต้องของความถูกต้อง, นี้เป็นสยัมภู คือเป็นพระเจ้า. ฉะนั้นจึงไม่เป็นอะไรได้ นอกจากเป็นความถูกต้อง. ขอให้รู้จักความถูกต้องของพระธรรมไว้ ในลักษณะอย่างนี้ก่อน.

ความถูกต้องของมนุษย์ธรรมดา ป่องขึ้นจากวิชา.

ที่นี้ก็มาดูความถูกต้องของมนุษย์; ที่พูดมาแล้ว มันเป็นความถูกต้องของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า; ที่นี้มาดูความถูกต้องของมนุษย์ : ความถูกต้องของมนุษย์นั้น มันขึ้นอยู่กับความต้องการของเขา. เขาคือมนุษย์เขาต้องการอย่างไร เขาก็ว่าไฉอย่างนั้นแหละ มันถูกต้อง; ฉะนั้น ความถูกต้องของมนุษย์มันจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์, ความถูกต้องของเขา ขึ้นอยู่กับตัวเขา.

ตัวเขา หรือตัวมนุษย์นั้น มันเป็นเพียงมายา เป็นอนัตตา ไม่ใช่เป็นตัวตนอันแท้จริง; เป็นไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่งเป็นร่างกายขึ้นมา ตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ แล้วเผอิญคิดนึกได้; แล้วมีอะไรมาแวดล้อมความคิดนึก จนคิดนึกขึ้นมาว่าตัวกู-ตัวกู-ของกู กูต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง.

นี่ถ้าถือตามพระบาลีแล้ว ก็น่าหัวที่สุดแหละ : ความรู้สึกในจิตของมนุษย์ที่จะรู้สึกตัวกูนั้น มาทีหลัง : จิตไปหลงรักอะไรเข้าแล้ว อยากจะได้สิ่งนั้น ยึดถือหมายมั่นในสิ่งนั้น ด้วยความอยากอย่างยิ่งแล้ว ความรู้สึกว่า ตัวกู จึงจะค่อยเกิดมาเป็นความรู้สึกว่า ตัวกู, แล้วกูก็ต้องการ.

น้ำมันนำหัวที่ว่า *ตัวกู* นั้นมันเพิ่งเกิดทีหลัง ของกู : มันหลงรักในสิ่งใดอยากได้ในสิ่งใดเสียก่อน จึงเกิดความรู้สึก *ตัวกู* ผู้อยาก; เพราะว่ามันเป็นมายา มันจึงเป็นอย่างนั้น; มันเกิดการกระทำได้ ก่อนผู้กระทำ เหมือนไก่มันจะเกิดก่อนไข่อย่างนี้.

อันนี้เป็นใจความสำคัญของเรื่อง *อนัตตา - ไม่ใช่ตัวตน*. *ความรู้สึกว่าตัวตน* เพิ่งเกิด เมื่อมีความอยาก. จิตมีความอยากไปได้ตามธรรมชาติ; ธรรมชาติทำให้จิตอยากได้อย่างรุนแรง; เมื่อจิตเกิดความรู้สึกอยากแล้ว ความรู้สึกอยากนั้นจะปรุงให้เกิดความรู้สึกอันถัดมา คืออุปาทาน รู้สึกขึ้นมาว่า *ตัวกู*.

ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า *ตัวกู* จึงเป็นของเหลวคว้าง คือเป็นสักว่ามายา เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของกิเลสตัณหา, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ *อวิชชา*. เขาต้องการอะไร ก็ต้องการไปตามความรู้สึกของตัวเอง ซึ่งเป็น *อวิชชา*. *ตัวเขาหรือตัวกู* หลุดออกมาจาก *อวิชชา* ตัณหา อุปาทาน; ดังนั้นความถูกต้องของ *ตัวกู* ก็เป็นเรื่อง *อวิชชา* ตัณหา อุปาทาน ไปหมด.

นี้ความถูกต้องของมนุษย์ มันจึงเหมือนกันไม่ได้กับความถูกต้องของพระธรรม; เพราะความถูกต้องของมนุษย์ มันขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์นี้. ส่วนความถูกต้องของพระธรรมนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับความต้องการของสิ่งใด, แต่เป็นตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งสูงสุดและเฉียบขาด.

ฉะนั้น เราอย่าไปบูชาความถูกต้องของเราให้มากนักนะ; ควรจะหยุดไว้ก่อน ดูเสียก่อนว่าตัวเรานี้มันคืออะไร? ในกรณีนี้ตัวเราคืออะไร? วันหนึ่งคืนหนึ่งมีเรื่องเรื่องต่าง ๆ หลาย ๆ กรณี, ในทุกกรณีพอเข้ามาผูกพันกับเราแล้ว มันจะเกิดความรู้สึกว่า *ตัวเราตัวกู* เกี่ยวกับกรณีนั้น ๆ ขึ้นมาเสมอ.

ฉะนั้น *ตัวเรา* หรือ *ตัวกู* เกิดได้วันหนึ่งไม่รู้ก็ครั้ง ไม่รู้ก็สิบครั้ง, แล้วแต่สิ่งแวดล้อมที่มันแวดล้อมเข้ามาแล้วก็ปรุงจิต (โดยมี *อวิชชา* เข้าผสมให้จิตโง่หลง) คิดว่าเป็น *ตัวเรา*

เราจะต้องทำอะไร เราจะได้อะไร เราจะต้องรับผิดชอบอะไร เราจะหนักอกหนักใจ หรือจะอะไรก็ตาม, นี่มันเป็นตัวเรา ที่ปรุงขึ้นมาจากสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมเข้ามา ตามธรรมชาติ มันก็เรื่องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทาง... ๕ ทางนี้ จะแวดล้อมเข้ามา แล้วปรุง, เกิดความคิดอยาก, พออยากก็มีตัวกู้อยาก.

ในส่วนตัวคน ส่วนบุคคล ก็เป็นอย่างนั้น, ที่เกี่ยวกับผู้อื่นมันก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน. ผู้อื่นมาเกี่ยวข้องกัน ทำให้เกิดความอยากเป็นเรา เป็นเขา เป็นความต้องการของเรา ของเขา; ล้วนแต่มาจากอวิชชาตัณหาอุปาทานของแต่ละคน.

อวิชชา คือความไม่รู้ สภาพที่ปราศจากความรู้. เมื่อไม่มีความรู้นั้นแหละ เรียกว่าอวิชชา; เป็นของธรรมดา เป็นของยืนพื้น, เป็นธาตุประจำโลก, นี่ตามหลักของพระพุทธศาสนามีว่าอย่างนี้; ถ้าไม่เคยได้ฟัง ก็ฟังเดี๋ยวนี้ก็ได้ ว่าสิ่งที่เรียกว่าอวิชชา คำนี้ แปลว่า ไม่มีวิชา คือไม่มีความรู้. อวิชชา -ไม่มีความรู้ ปราศจากความรู้; นี่เป็นธาตุ, ธา-ตุ นะ, ธา-ตุ คือธาตุตามธรรมชาติ มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง. ทุก ๆ โลกธาตุ ทุกจักรวาล มีธาตุอยู่ธาตุหนึ่งที่ร้ายกาจที่สุด คืออวิชชาธาตุ; พอเมื่อใดจิตใจของบุคคลใด ไม่มีสติปัญญาควบคุมอยู่ หรือควบคุมไว้, อวิชชาธาตุก็เข้าครองจิตใจของบุคคลนั้น ทำให้บุคคลนั้นทำอะไรไปตามอำนาจของอวิชชา.

นี่น่าเวทนาสงสารที่สุด ที่มนุษย์เกิดมาจากท้องพ่อแม่ ไม่มีความรู้ ไม่มีสติปัญญาติดมาด้วย; ฉะนั้นมันจึงเป็นที่ว่าง ที่ทิ้งไว้ให้ ปล่อยไว้สำหรับอวิชชาจะเข้าไปจัดการปรุงแต่ง.

ฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ ลูกเล็ก ๆ นี้ พอมีอะไรเกิดขึ้น มันไม่มีวิชาปัญญา ที่ไหนจะมาต่อสู้อันนั้นก็ต้องปล่อยไปตามธรรมชาติ; ดังนั้น อวิชชาธาตุก็เข้าไปครอบงำ, ฉะนั้นเด็กนั้นก็จะต้องเป็นไปตามอำนาจของอวิชชา. โดยสรุปแล้วก็ถือว่า มันจะรักในสิ่งที่น่ารัก, มันจะเกลียดในสิ่งที่น่าเกลียด, มันจะกลัวในสิ่งที่น่ากลัว; ตามอำนาจของอวิชชา, ไม่ใช่ความจริง.

นี่ทำไมเรียกว่า อวิชา? เพราะมันยังเป็นเรื่องผิด. มันไม่ต้องกลัวก็ได้ มันไม่ต้องเกลียดก็ได้ มันไม่ต้องยินดียินดีร้าย มันไม่ต้องเสียใจ มันไม่ต้องดีใจก็ได้; แต่อวิชามันได้ทำให้ทารกนั้นจะต้องเกิดความรู้สึกเสียใจบ้าง ดีใจบ้าง ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง รักบ้าง โกรธบ้าง ซึ่งเรียกว่ากิเลสนะ โตขึ้นมาตามลำดับ, ก็มีกิเลสที่มันคง, อันนี้จะยืนพื้นอยู่เป็นอวิชาเคยชิน, มันก็ปรุงให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวตน เป็นตัวกู เป็นของกู ได้โดยอวิชานั้น. ตัวตนนั้นจึงไม่ใช่ของจริง, มันเป็นเพียงผลผลิตที่อวิชามันผลิตออกมา. นี้เรียกว่าอวิชา.

เพราะเด็กเขาไม่มีวิชา ไม่มีปัญญา, อวิชาธาตุก็เข้าสิงเขา; เพราะฉะนั้นทารกนั้นจึงทำอะไรไปตามอวิชา เช่นรัก เช่นไม่รัก จนกระทั่งเกิดตัวกูผู้รัก ตัวกูผู้เกลียด ตัวกูผู้โกรธ ตัวกูผู้จะฆ่าใครสักคนหนึ่ง.

นี่ตัวตนของอวิชา ไม่มีความถูกต้องตามทำนองของธรรม มันก็มีความถูกต้องไปตามทำนองของอธรรม มีความถูกต้องฝ่ายที่จะให้เกิดความทุกข์หรือวิฤตการณ์.

ถ้ามีความรู้จริง มันก็รู้การกระทำที่ตรงกันข้าม; คือเป็นไปในทางที่ให้บุคคลอยู่อย่างมีสันติสุข ให้โลกอยู่อย่างมีสันติภาพ.

ฉะนั้น ความต้องการของมนุษย์ มันขึ้นอยู่กับความต้องการแห่งตัวเขา ซึ่งปรุงขึ้นมาจากอวิชา, เป็นตัณหา แล้วเป็นอุปาทาน ว่าตัวกู ว่าของกู; ดังนั้นความถูกต้องของมนุษย์ จึงไม่สามารถจะตรงกับความต้องการของธรรม.

นี้หมายถึงมนุษย์ธรรมดานะ มนุษย์ธรรมดา ที่ไม่ได้มีธรรมะเป็นตัวนะ, แต่ว่าเป็นมนุษย์ของอวิชานะ ของความไม่รู้ณะ; ความถูกต้องของมนุษย์จึงไม่อาจจะตรงกับความต้องการของพระธรรม ซึ่งมีใช้อวิชา.

ต่อเมื่อใด มนุษย์มีธรรม, จะโดยวิธีใดก็ตามเถอะ มนุษย์นั้นมีธรรม คือ เป็นตัวธรรม โดยมีความถูกต้องของธรรมอยู่ในตัวมนุษย์, มนุษย์เป็นธรรมเสียเอง หรือตัวธรรมนั้นเป็นมนุษย์เสียเอง จึงจะมีความถูกต้องที่ตรงกัน.

ฉะนั้น โดยหลักธรรมะก็มีอยู่ว่า ให้มีตนเป็นธรรม ให้มีธรรมเป็นตน. ถ้าใคร จะมิตนกันบ้าง ก็อย่าเอาอวิชา ตัณหา มาเป็นตัวตน; ให้เอาธรรมะเป็นตน : เอาตนเป็นธรรม เอาธรรมเป็นตน เอาตนเป็นธรรม ให้มีเนื้อตัวแห่งตนที่เป็นธรรมอยู่ทุก ๆ อณู ทุก ๆ ปริมาณ.

ขอให้เราทุกคนมีตนเป็นธรรม มีธรรมเป็นตนก็ได้ แล้วแต่จะเรียก. ขอให้เอาธรรมมาเป็นตน เพราะว่าเตี้ยนี้มีปัญญา มีวิชา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็เอาความถูกต้องของธรรมชาติมาเป็นตน ให้ตนดำรงอยู่ในความถูกต้องของธรรมชาติ; นี้เรียกว่า เอาธรรมะเป็นตน เอาตนเป็นธรรมะ.

องค์พระธรรมที่ควรเอามาเป็นตนโดยสรูป (: ตถาตา).

เราดูตัวพระธรรมกันเสียที; เมื่อจะต้องเอาธรรมะมาเป็นตน เอาตนให้ไปเป็นธรรมแล้ว ก็มาดูตัวหรือองค์ของพระธรรมกันเสียที. องค์พระธรรมนี้มันเต็มไปหมด มันมากจนเหลือจะบรรยายได้. แต่ถ้าจะสรูปเอาเป็นคำพูดสั้น ๆ เพียงคำเดียวแล้ว ธรรมะทั้งหลายทั้งปวง ทุกความหมายแหละ ธรรมะทุกความหมาย ทุกประเภท ทุกชนิด ทุกระดับ มาสรูปได้ที่เพียงคำคำเดียว คือคำว่า ตถาตา; เรื่องที่น่าหัว.

ตถาตาแปลว่า เป็นเช่นนั้นเอง. คำว่า ตถาตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง; มันจะเป็นเช่นนั้นเองตามกฎเกณฑ์ของมัน ก็คือตามความถูกต้องของพระธรรมอีก นั้นแหละ. แต่มันน่าหัวที่คำนี้ท่านนิยมเรียกกันมาว่า ตถาตา แปลว่า เช่นนั้นเอง เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ต้องเป็นเช่นนั้นเอง.

ตถาตา แปลว่า *เช่นนั้นเอง*; ฟังดูเหมือนกับพูดเล่น, ฟังดูเหมือนกับไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง เป็นของโลเล เลื่อนลอย อะไรสักอย่างหนึ่ง.

แต่โดยเนื้อแท้แล้วไม่เป็นเช่นนั้น. *เช่นนั้นเอง* นั้นแหละคือธรรม *ตัวธรรม*; *ตัวธรรม*คือความเป็นเช่นนั้นเอง, ความเป็นเช่นนั้นเองคือ*ตัวธรรม*.

แม้จะเรียกว่า พระเจ้า ก็ได้, *ความเป็นเช่นนั้นเอง* นั้นแหละคือพระเจ้า; เพราะว่าจะไม่ยอมเป็นอย่างอื่น เป็นแต่อย่างนี้อย่างเดียว เป็นพระเจ้า ความเป็นเช่นนั้นเอง. อะไร ๆ จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระเจ้านั้น ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของความเป็นเช่นนั้นเอง.

ความถูกต้องทั้งหลาย มารวมอยู่ที่คำคำเดียว ว่า *เช่นนั้นเอง*; ถ้าไม่ถูกต้องมันจะเป็นเช่นนั้นเองไม่ได้, ถ้ามันไม่ถูกต้อง มันจะไม่ทรงตัวเป็นเช่นนั้นเองอยู่ได้. มันต้องมีความถูกต้องพอ ครบ สมบูรณ์แหละ มันจึงจะทรงตัวอยู่เป็นความเป็นเช่นนั้นเอง; เหมือนกับที่พูดมาแล้วตอนต้นว่า ที่มันอยู่ได้นี้ เพราะมันมีความถูกต้องของมันเอง, เรียกว่าความเป็นเช่นนั้นเอง.

คำว่า ตถาตา แปลว่า *ความเป็นเช่นนั้นเอง*; บางทีก็เรียกสั้น ๆ ว่าตถตาก็มี, ความหมายอย่างเดียวกัน; มันเป็นเรื่องของภาษา. จะพูดให้สั้นเป็น ตถตาก็ได้ เป็นตถาตาก็ได้. ตถ หรือ ตถา ก็แปลเหมือนกัน, มันแปลว่า *เช่นนั้น*, *ดา* นี้มันแปลว่า ความ, ความเป็น; ตถาตา - ความเป็นเช่นนั้น.

“*ความเป็นเช่นนั้น*” นี้ ยากที่จะจำแนกแจกแจงว่าเป็นอย่างไร แล้วมันจำแนกแจกแจงไม่ได้ เพราะมันมีเป็นอย่างเดียว เป็นอันเดียว คือเป็น*เช่นนั้นเท่านั้น*, มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้.

ฉะนั้นธรรมะนี้ จึงเป็นสิ่งเดียว เป็นคำเดียว เป็นอันเดียว เหมือนกับว่าเป็น

พระเจ้าองค์เดียว. พระเจ้าที่แท้จริงจะมีแต่องค์เดียว จะมีหลายองค์ไม่ได้.

เราควรจะสนใจคำคำนี้ ให้หายข้องใจว่าเป็นคำพูดเล่น ๆ. คำว่าตถาคตก็มีอยู่ในพระไตรปิฎก ของฝ่ายเถรวาทเรา; แต่ไม่ค่อยมีใครเอาออกมาพูด จนคิดไปว่ามันไม่มี; แล้วฝ่ายมหายานโน้นเขาเอาไปพูดมาก พูดถึงเรื่อง ตถาคต นี้มาก; จนพวกเราที่โง่ ๆ นะ คิดไปว่าเรื่องตถาคตนั้นของฝ่ายมหายาน ไม่ใช่ของฝ่ายเถรวาท; ดูความโง่ของคนที่ไม่สนใจอะไร.

นี่พวกมหายานเขาก็สบายไปเลย, เขามีความรู้เรื่อง ตถาคตก็ใช้ประโยชน์ได้; เราเถรวาทไม่สนใจกัน, พอบอก พอเอามาพูดให้ฟัง ก็ว่าเป็นเรื่องพูดเล่น.

เมื่ออาตมาเอาเรื่อง ตถาคต มาพูดเป็นครั้งแรก มีคนหัวเราะเยาะ หาว่า เป็นเรื่องพูดเล่น เป็นเรื่องที่โลเล พูดเล่น : เช่นนั่นเองโวย ๆ, เช่นนั่นเองโวย เป็นอย่างอื่นไม่ได้โวย, นี่. นั่นแหละคือความเฉียบขาดของพระธรรม ที่ว่ามันต้องเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้. เมื่อมันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันก็มีความถูกต้องเต็มที่จำกัดอยู่ในสิ่งนั้นเพียงสิ่งเดียว.

นี่เราเรียกว่า ความถูกต้องของพระธรรม หรือเป็นตัวธรรม, ตัวความถูกต้อง เป็นตัวธรรม ตัวธรรมเป็นตัวความถูกต้อง.

ถ้าจิตยึดเอาความเป็นเช่นนั้นเอง มาเป็นตัวตนได้, จิตนั้นมันก็ถึงความเป็นเช่นนั้นเอง; จิตนี้จะไม่ทำผิดในสิ่งใด ๆ, จะทำถูกทุกสิ่ง, แล้วก็จะเป็นผู้ที่อยู่เหนือความทุกข์ เหนือปัญหา.

ผู้ที่ถึงตถาคต, ผู้นั้นเรียกว่า ตถาคต. พระตถาคต คือพระผู้ถึงตถาคต; มีธรรมะเป็นตัว มีตัวเป็นธรรมะ เป็นสิ่งเดียวกับธรรมะ มีความถูกต้องเป็นธรรมะ มีความถูกต้องเป็นตัว, อย่างนี้เรียกว่า พระตถาคต แปลว่าเป็นเช่นนั้นเอง; กลายเป็น

ผู้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่เปลี่ยนแปลง. นี้เรียกว่า พระตถาคต. คือความเป็นเช่นนั้นเอง เข้าไปอยู่ในจิตใจใด, คือจิตใจใดรู้แจ่มแจ้งในความ เป็นเช่นนั้นเอง; จิตใจนั้นจะหัวเราะเยาะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, มันไม่มีตัวกูที่จะเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันมีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าว่ามันยังมีชีวิตอยู่ มันก็เห็นอยู่อย่างนี้, ถ้าชีวิตมันดับไป มันก็เลิกกัน; มันก็ไม่มีส่วนไหน หรือโอกาส ใดที่จะเป็นทุกขีได้.

นี่ความเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่ใช่เรื่องพูดเล่น ๆ; มันเป็นเรื่องของสิ่งสูงสุด, เป็นตัวธรรมะ เป็นตัวความถูกต้องของธรรมชาติ ซึ่งมันจะเป็นแต่เพียงเช่นนั้นเอง.

ความถูกต้องของตถาตาที่สำคัญ ๓ เรื่อง.

จะพูดเรื่อง ตถตา บ้าง ต่อไปนี้, ความถูกต้องของตถตา ความถูกต้องของ ตถาตานี้. ตถาตา คือความเป็นเช่นนั้นเอง; ความถูกต้องของตถตา คือความถูกต้อง ของความเป็นเช่นนั้นเอง. นี่มันเป็นความถูกต้อง จนจะต้องเกือบจะต้องเรียกว่าที่ยิ่ง กว่าความถูกต้อง คือเป็นความถูกต้องยิ่งกว่าความถูกต้องใด ๆ คือความถูกต้องของ ความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี้ขอให้ดูว่า สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรา มันจะเป็นอย่างไร มันเข้าไป ตามตถาตา คือความเป็นเช่นนั้นเอง. อย่าดีใจเมื่อถูกลอตเตอรี่ได้รางวัลเป็นล้านๆ นี้, พอไปได้ใจ ยินดี ก็สูญเสียความเป็นตถาตา คือมันโง่ไปพักใหญ่; หรือว่าอย่าเสียใจเมื่อ มันเสียเงิน เสียทรัพย์สมบัติไปสักเท่าไรก็ตามใจ, มันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็ไม่ต้องเสียใจ; ได้มาก็ไม่หลงรัก, เสียไปก็ไม่เสียใจ.

ความเจ็บไข้มันก็เป็นเช่นนั้นเอง ก็ควรจะหัวเราะ; ไปกัลไปเป็นทุกข์ก็ไม่มี ประโยชน์อะไร. ความเจ็บไข้มันก็หัวเราะต้อนรับ เช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง มาแล้วไว้อย.

ถ้ามันเจ็บจนตาย มันก็คือเช่นนั้นเองที่จะต้องตาย; ถ้ามันหาย มันก็เช่นนั้นเองตามที่มันจะหาย.

ฉะนั้น เราจึงทำอะไรไปได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์, ใต้อะไรมาก็อย่าไปตีใจให้มันเหนื่อย. ความรัก ความพอใจ ความอะไร มันก็เหนื่อยเท่ากันกับความที่ตรงกันข้าม เพราะมันต้องยึดถือ; เมื่อมันยึดถือมันก็หนัก มันก็เหนื่อย. ถ้าเห็นว่า มันเป็นเช่นนั้นเอง ก็ไม่ยึดถือ ก็ไม่หนัก. เพราะไม่ถือก็ไม่หนัก; เมื่อไม่หนักก็ไม่เป็นทุกข์ หรือไม่เหนื่อย.

เดี๋ยวนี้คนยังไม่รู้ความจริงข้อนี้ เหมือนกับที่ปู่ ย่า ตา ยาย เคยรู้. ในสมัยโบราณ ปู่ ย่า ตา ยาย รู้ธรรมะข้อนี้แน่; อย่าดูถูกปู่ ย่า ตา ยาย สมัยก่อนนะ, เขาเคยรู้ธรรมะสูงสุดในข้อ ตถาคตนี้; ฉะนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย สมัยนั้นไม่ค่อยเป็นทุกข์หรอก เพราะเขาปลงได้ว่าเช่นนั้นเอง.

ถ้าเป็นเรื่องเสีย เด็ก ๆ นั้นร้องไห้อยู่, คนแก่ก็บอกว่า โอ๊ย มันเช่นนั้นเอง อย่าไปร้องไห้ให้มันโง่; ถ้ามันได้มานาน มันดีใจ เด็ก ๆ มันดีใจ มันกระโดดโลดเต้น, คนแก่ ๆ ก็บอกว่า โอ๊ย อย่าไปกระโดดโลดเต้นให้มันโง่ มันเช่นนั้นเอง. ฉะนั้น เรื่องต่าง ๆ มันจึงมีความทุกข์น้อย; ธรรมะเข้ามาช่วยอย่างถูกต้อง ความถูกต้องของธรรมะ เข้ามาช่วย.

เดี๋ยวนี้เราไม่มองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง, แต่มองเห็นไปในทางที่ตรงกันข้ามยิ่ง ๆ ขึ้นไป; ฉะนั้นอารมณ์จึงรุนแรง รวดเร็ว ฉุนเฉียว. อะไรนิดหนึ่งก็รักเป็นบ้าไปเลย, อะไรนิดหนึ่งก็โกรธเกลียดเป็นบ้าไปเลย, อิจฉาริษยาเป็นบ้าไปเลย, หึงหวงเป็นบ้าไปเลย.

นี่ความไม่รู้จักเช่นนั้นเอง เอาความโง่ไม่รู้จักเช่นนั้นเองมาสร้างอะไรขึ้น แล้วก็เดือดร้อนไปด้วยผลของความไม่รู้ ไม่รู้เช่นนั้นเอง. นี่คนแก่ ๆ สอนก็ไม่เชื่อ.

เหมือนเด็กหญิงคนหนึ่ง ซึ่งสุกก่อนห้าม ไปมีครรภ์เข้า ไม่มีผู้ชายที่รับว่าเป็นพ่อของเด็กในครรภ์ มันจะทำอย่างไร, มันไม่เห็นว่าเป็นนั่นเอง ว่าเรื่องได้เดินมาโดยกฎแห่งเช่นนั้นเอง, มันก็ไม่ยอม มันก็ดิ้นรนอย่างนั้นอย่างนี้ มันไปกินยาตายก็มี มันเอาลูกคลอดใหม่ ๆ ใส่ลงไปทิ้งไว้ข้างถนนก็มี; มันไม่ยอมรับความเป็นเช่นนั้นเอง.

เรื่องอย่างนี้มันก็จะเป็นอย่างนั้น ๆ เพราะมันไม่มีหัวใจ, มันไม่มีหัวใจของพระพุทธานุภาพเข้าไปปกครอง เข้าไปควบคุมจิตใจ, มันไม่มีความถูกต้องของความถูกต้องของธรรมชาติ หรือของความเป็นเช่นนั้นเอง; ฉะนั้นเราก็จะได้มีความทุกข์กันมากขึ้น ๆ ในโลกนี้, เพราะเราไม่ยอมรับความเป็นเช่นนั้นเองให้ถูกต้อง ไม่ใช่ความถูกต้องสำหรับดำเนินชีวิต หรือการงาน.

ความถูกต้องของความเป็นเช่นนั้นเอง ในพระพุทธานุภาพ ในคัมภีร์เถรวาทเรา นี้ ก็แสดงไว้มากเรื่อง; แต่ที่สำคัญที่สุด ที่เด่นที่สุด จะยกมาให้ฟังสัก ๓ เรื่อง คือเรื่องปฏิจสมุปบาท เรื่องหนึ่ง; เรื่องจตุราริยสังข์ เรื่องหนึ่ง; แล้วก็เรื่องสามัญญลักษณะอีกเรื่องหนึ่ง. สามเรื่องเท่านั้นแหละ มันพอ, หรือมันเกินแล้ว ที่จะแสดงตถาตา - ความเป็นเช่นนั้นเอง ที่จะต้องมองให้เห็นเป็นความถูกต้อง.

๑. ความถูกต้องของตถาตา เกี่ยวกับปฏิจสมุปบาท.

ปฏิจสมุปบาทนั้น มันแปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; นี้เราเหลียวไปทางไหน เหลียวไปทางไหนอย่างที่ว่านี้ จะพบข้อเท็จจริง หรือความจริงสูงสุด ว่าอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น : มันอาศัยเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเกิดขึ้น; จะเป็นสัตว์ เป็นคน เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอะไรก็ตาม มันก็มีการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เช่น ต้นไม้ นี้ ต้องอาศัยดินฟ้าอากาศ น้ำ แร่ธาตุ อะไรในแผ่นดิน หรือตัวแผ่นดินเอง; อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น. ถ้าไม่ได้อาศัยกันแล้ว ไม่มีเกิดขึ้น.

ฉะนั้น เมื่อเหลียวไปทางไหน ขอให้มันร้องตะโกนบอกว่า มันอาศัยกันเกิดขึ้น อาศัยกันเกิดขึ้น. นี่คือนคนที่รู้ธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา : เหลียวไปทางไหนจะได้ยินแต่ หรือเห็นแต่ เสียงร้อง เสียงตะโกน ว่าอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

แม้ก่อนหินก้อนนี้ มันก็มีปัจจัยอะไรบางอย่าง ที่ทำให้อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น มาเป็นก้อนหินก้อนนี้ แล้วจนกระทั่งมาวางอยู่ที่ตรงนี้. เหตุปัจจัยนั้นก็คือ ความต้องการของคนคนใดคนหนึ่ง แล้วมันมีเครื่องมือที่จะยกก้อนหินมาวางไว้ที่ตรงนี้.

เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเหตุปัจจัยทั้งนั้น. มันอาศัยเหตุปัจจัยแล้วเกิดขึ้น ท่านเรียกสั้น ๆ ว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นภาษาบาลี, เรียกเป็นไทยว่า ความที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เป็นกฎแห่งวิวัฒนาการ และวินาศนาการ; ใช้คำสะดวกตามใจชอบหน่อย : วิวัฒนาการ-เกิดขึ้น, วินาศนาการ-สลายไป. ปฏิจจสมุปบาท เป็นกฎแห่งวิวัฒนาการ และวินาศนาการ : เป็นการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; แต่ว่าเกิดขึ้นอีกชนิดหนึ่งนั้น มันเกิดขึ้นในรูปที่ดับสลายลงไป นี่ความดับสลายมันเกิดขึ้น.

อันหนึ่ง อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น ในรูปที่งอกออกมา ๆ เพิ่มเติมออกมา, นี้เราเรียกว่า วิวัฒนาการ; อีกทางหนึ่ง มันอาศัยกัน อาศัยกัน แล้วมันเกิดของใหม่ขึ้น เป็นความสลายลงไป ดับไป ลึกลงไป, นี้มันเป็นวินาศนาการ.

ฉะนั้น จะเป็นวิวัฒนาการ หรือเป็นวินาศนาการ มันก็คือสิ่งเดียวกันนั่นแหละ. ที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น แล้วอาศัยกันแล้วดับลง มันก็คือสิ่งเดียวกัน ตรงที่ว่ามันเป็นการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

ความดับไม่ใช่มันจะดับได้เอง, มันต้องอาศัยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง อาศัยกันแล้วก็ดับลงไป; อีกทางหนึ่ง อาศัยกัน อาศัยกัน แล้วก็เกิดขึ้น นี้เรียกว่าเกิด

ขึ้นมา. ฉะนั้นความเกิดขึ้นกับความดับลงไป มันก็เป็นสิ่งเดียวกันแหละ คือมันเป็นการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

นี่เป็นอาการที่เรียกว่าปฏิจสุมุปปาท. แล้วมันยังเล็งถึงว่าตั้งอยู่ด้วย : เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; แต่อาการที่ตั้งอยู่นั้นมันสั้นเกินไป จนเกือบจะไม่ต้องเรียก เพราะว่าสักว่าเกิดแล้ว พอเกิดแล้วมันก็ดับ. อาการที่ตั้งอยู่มันน้อยไป จนเราไม่ต้องเรียกก็ได้. แต่ถ้าดูมันก็พอจะมองเห็นได้ว่ามีขณะที่เกิดขึ้น แล้วก็ ตั้งอยู่ หนึ่งหนึ่งน้อยมาก แล้วก็ดับไป. เพราะมันได้อาศัยกันและกันเรียกว่าปฏิจสุมุปปาท. ฉะนั้น จึงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ในทุก ๆ ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายของเรา, หรือทุก ๆ ปริมาณที่มันจะประกอบกันขึ้นเป็นอะไรก็สุดแท้ : ทัวทั้งโลกธาตุนี้ มันไปตามกฎอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ละเอียดถี่ยิบ ลึกซึ้ง สุขุม จนมองไม่เห็น.

เช่นว่า ในเนื้อหาของเรานี้ มันมีเซลล์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; นี้ในส่วนร่างกาย. ในส่วนจิตมันก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามขณะจิต ตามขณะจิต. กายก็ดี จิตก็ดี มีลักษณะแห่งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นทั้งหมด เป็นของทั้งหมด.

นี่เขาถือเอาไปเป็นหลัก ที่เป็นหน้าที่ของพระเจ้า : พระพรหมมีหน้าที่ทำให้เกิดขึ้นมา, พระนารายณ์ หรือพระวิษณุ มีหน้าที่ควบคุมเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว, พระศิวะหรือพระอิศวรนี้ ก็ทำหน้าที่ยุบ ทำให้สลายไป ทำให้ดับไป. พระพรหมคือเกิดขึ้น, พระวิษณุคือตั้งอยู่, พระอิศวรคือดับไป.

พระเจ้าที่มีอำนาจแท้จริงสูงสุด มีอยู่ ๓ เท่านั้นแหละ มีอยู่ ๓ องค์ ตามอาการของคำว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ที่มันได้เป็นอยู่จริง ในทุกอนูของเนื้อหนังร่างกายของเรา และทุก ๆ ขณะจิต ๆ.

คำว่า **ขณะจิต** นี้ บางคนจะไม่รู้ณะ ว่าจิตนั้นมัน **เกิด-ดับ เกิด-ดับ เกิด-ดับ** ไปตามธรรมชาติ เรียกว่า**ขณะหนึ่ง**, เร็วมาก จนไม่รู้ว่าจะวัดด้วยอะไร, วัดด้วยเข็ม นาฬิกา น้ำมันไม่มีทางจะวัดได้ เพราะมันเร็วมากกว่านั้น. ทุก ๆ อนุฝายวัตตุ และ ทุก ๆ ขณะแห่งจิตที่เป็นนามนี้ มันเป็นการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป.

นี่คือ**ตัวปฏิจสุมฺบาท** เป็นตถาตา ว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นอย่างนั้นเอง **อวิตถาตา** -ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น **อนัญญถาตา** -ไม่เป็นไปโดยประการอื่นจากความเป็นอย่างนั้น **อิทัปปัจจยตา** คือความที่มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย แล้ว สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

ถ้าผู้เห็นธรรม ผู้มีธรรม เห็นธรรมแล้ว เหลียวไปทางไหนจะเห็นสิ่งนั้นะ : รอบทิศ รอบทาง ข้างบน ข้างล่าง รอบตัว จะเห็น**ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป**; คือ จะเห็นความเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นไปโดยประการอื่น คือความที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

สมมติว่า อุปาสกคนหนึ่ง เห็นก้อนหินอันนี้เป็นภาพ ว่ามีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น แล้วก็จะไม่ยึดถือว่าก้อนหินหรือ, จะเห็นว่าธรรมชาติอันหนึ่ง อาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เห็นต้นไม้ก็รู้สึกเหมือนกันอีก, เห็นดิน เห็นอะไรก็เหมือนกันอีก, เห็นสุนัขก็รู้สึกเห็นเหมือนกันอีก, เห็นแมวกก็เห็นเหมือนกันอีก, เห็นคนก็เหมือนกันอีก, เห็นทุกอย่างเป็นอย่างนี้หมด; ก็เรียกว่า**เห็นอิทัปปัจจยตา -ความที่มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.**

เดี๋ยวนี้เราไม่เห็นอย่างนี้. พอเห็นก้อนหิน เราก็เห็นว่าก้อนหิน สวยเข้าที หรือไม่สวย หรือเกะกะ หรือน่าดู. .เห็นสุนัข เห็นแมว ก็เหมือนกันแหละ เราก็จะเห็นไปในทางว่าเป็นสุนัข เป็นแมว สวยไม่สวย. ถ้าสวยก็ขโมยเอาไปเลย, เขาไม่ให้. ที่นี้ ก็ถูกขโมยเหมือนกันแหละ เพราะเขาไม่เห็นว่าเป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึง

เกิดขึ้น ก็เลยเห็นว่ามันสวย แล้วมันก็อยากได้ แล้วมันก็ทำไปตามความอยากได้. ฉะนั้น ความต้องการของเขามีไปความถูกต้อง มันไม่มีความถูกต้อง.

ขอให้รู้จักคำว่า ปฏิจจสมุปบาท ว่าอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น. เอาไปคิดไปนึก จนติดอยู่ที่ในจิต ติดอยู่ที่ริมฝีปาก พร้อมทั้งจะพูดออกมาว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; เหลียวไปทางไหนจะพบแต่สิ่งที่ร้องตะโกนบอกว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เปรียบเทียบสักหน่อย เหมือนกับเรื่องที่เขาเล่าไว้ในคัมภีร์อรรถกถา ว่า หมอชิวโกมารภัจจ, คนนี้เป็นหมอสูงสุด จะเรียกว่าในโลกก็ได้, หมอคนนี้เดินทางไปทางไหน ต้นไม้ทุกต้น หรือว่าสิ่งทุกอย่าง มันจะร้องตะโกนออกบอกว่า ข้าพเจ้าชื่ออะไร, แล้วแก้อะไร, แก้โรคอะไรได้; อย่างน้อยก็บอกว่าข้าพเจ้าแก้โรคอะไรได้.

คือหมอคนนี้เชี่ยวชาญ จนมองเห็นอะไรก็รู้ได้ ว่ามันแก้อะไรได้ แก้โรคอะไรได้; เพราะเขาเคยเห็นมามากเหลือเกิน จนมีอุปมาว่า ทุกอย่างจะร้องตะโกนรายงาน ว่า ข้าพเจ้าแก้โรคอะไรได้ แก่หมอชิวโกมารภัจจ.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท เราไม่ต้องการอย่างนั้นหรอก; เราต้องการแต่เพียงว่า ถ้าเดินทางไปทางไหน เหลียวไปทางไหน ก็ขอให้ทุกสิ่งมันร้องตะโกนว่า ข้าพเจ้าอาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย แล้วเกิดขึ้น, ข้าพเจ้าอาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย แล้วเกิดขึ้น, ฉะนั้น อย่างมาหลงรักหลงเกลียดข้าพเจ้าเลย; บอกว่าอย่างนั้น.

อะไรที่เป็นภายนอก ที่เป็นภายใน ที่ใกล้ชิดสนิทสนม มันก็ร้องตะโกนบอกกันอย่างนี้หมด. บุตร ภรรยา สามี แก้ว แหวน เงิน ทอง ช้าง ม้า วัว ควาย ไร่ นา อะไร ๆ มันก็ล้วนแต่ร้องตะโกนบอกอย่างนี้หมด; คนนั้นเขาก็ได้ยิน คนนั้นเขาก็ไม่ได้ยึดถือสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน-ของตน.

นี่เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง เห็นความถูกต้องของความเป็นเช่นนั้นเอง.

ที่นี้เป็นเช่นนั้นเองมันเป็นอย่างไรไม่ได้; ฉะนั้น มันจึงเฉียบขาด ไม่ฟังเสียงใคร. แล้ว มันยุติธรรมที่สุด ไม่ลำเอียงกับใคร สมกับที่เราจะเรียกมันว่า พระเจ้า; กฎธรรม-ชาตอันนี้ กฎของธรรมชาติอันนี้ เราควรที่จะเรียกมันว่า พระเจ้าสูงสุด หรือสิ่งสูงสุด.

นี่คือ ตถตา ในความหมายหนึ่งแล้วนะ : ความเป็นเช่นนั้นเองในความหมายหนึ่ง ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกของเรา คือปฏิบัติสมบูรณ์.

๒. ความถูกต้องของตถตา เกี่ยวกับจตุราริยสังข์.

ที่นี้ความหมายที่ ๒ ต่อไป คือเรียกว่า จตุราริยสังข์ -ของจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ. พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ตถามีอยู่ ๔ คือ ทุกขสังจตตา, ทุกขสมุทย-สังจตตา, ทุกขนิโรธสังจตตา, ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาสังจตตา.

ตถา แปลว่า เช่นนั่นเอง เช่นนั้น เหมือนกัน, แต่ขาดคำว่า ตา, ไม่มี ความ, ไม่มีคำว่า ความ; แต่แปลได้ว่า เช่นนั่นเอง เช่นนั่นเอง; มีอยู่ ๔ คือ ทุกข์ เป็นเช่นนั้นเอง, เหตุให้เกิดทุกข์ ก็เป็นเช่นนั้นเอง, ความดับสนิทแห่งความทุกข์ ก็เป็นเช่นนั้นเอง, หนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์ ก็เป็นเช่นนั้นเอง. เลยได้ ตถามา ๔ อย่าง เรียกในที่นี้ว่า ตถา.

ในที่ทั่วไปเราจะได้ยินแต่ว่าเรียกว่า อริยสังข์; ฉะนั้น ใครเคยได้ยินแต่คำว่าอริยสังข์ ก็มาทราบเสียเลยว่า ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ตถา; เป็นเรื่องเดียวกับคำว่า ตถตา คือปฏิบัติสมบูรณ์.

เรื่องอริยสังข์ ยกหัวข้อมา ๔ หัวข้อ เฉพาะที่เกี่ยวกับความทุกข์; แต่เนื้อแท้ของมันก็คือ ปฏิบัติสมบูรณ์ นั่นเอง; ขยายออกไปแล้วก็ เป็น ปฏิบัติสมบูรณ์เหมือนกัน. เพราะว่า ความทุกข์ก็ต้องอาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย ความทุกข์จึงเกิดขึ้น; ถ้าจะดับทุกข์ ก็ต้องดับความที่สิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย แล้วสิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นนั้นเสีย,

ความดับทุกข์ก็มา เพราะว่าการกระทำถูกต้อง โดยวิธีการให้สิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เช่นว่า เราทำถูกต้องตามเรื่องที่จะให้โพชฌงค์เกิดขึ้นมา ก็เกิด โพชฌงค์ขึ้นมา, โพชฌงค์เกิดแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิชาและวิมุตติ, วิชาและวิมุตติ เกิดแล้ว มันก็ดับทุกข์, มันก็ต้องอาศัยกันมาเป็นทอดๆ ๑ จนได้รับความดับทุกข์.

จตุราริยสังข์ - ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ เป็นกฎแห่งความทุกข์ และความดับทุกข์.

อริยสังข์ ๔ ประการนี้ ใช้ในวงแคบ คือใช้ในวงสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น. ตถาตา ที่เป็นอริยสังข์สี่นี้ ใช้ในวงแคบ คือใช้ในวงสิ่งที่มีชีวิต ที่รู้สึกคิดนึกได้ รู้สึกต่อ ความทุกข์ได้ จึงจะใช้กฎอริยสังข์ ๔ ซึ่งเป็น ตถาตา ข้อนี้.

ส่วนปฏิจสุมุขบาทที่เป็น ตถาตา ที่ยกมาถึงข้อแรกนั้น ใช้ทั่วไป : มีชีวิต ก็ได้ ไม่มีชีวิตก็ได้, โดยหลักว่า มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; ก็ได้ทั่วไป.

แต่ถ้ามันเกี่ยวกับความทุกข์ มันก็มีได้เฉพาะสัตว์บุคคลที่รู้สึกเป็นทุกข์ มีความรู้สึก มีจิต มีวิญญาณ มีการสัมผัส และรู้สึกต่อเวทนาได้นั้น สัตว์ชนิดนี้จึงจะสามารถใช้กฎที่เรียกว่า อริยสังข์.

แต่ก็เป็นกฎของธรรมชาติอยู่ในตัวธรรมชาติ. กฎของอริยสังข์ใช้กับสิ่งที่มีชีวิต. ใ้อสิ่งที่มีชีวิตนั้นก็เป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัวที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มีอยู่ในธรรมชาติ. นี้เรียกว่า ตถาตา คือจตุราริยสังข์.

๓. ความถูกต้องของตถตา ที่เกี่ยวกับสามัญญลักษณะ.

ที่นี้ ตถาตา เรื่องที่ ๓ สามัญญลักษณะ - ลักษณะที่สามัญแก่สังขารทั่วไป, ลักษณะที่สามัญแก่สังขารทั่วไป.

คำว่า สังขาร นี้ หมายถึงสิ่งที่มีขึ้นมาด้วยการปรุงแต่ง, จะเป็นวัตถุ สิ่งของ ก็ได้ จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตก็ได้. สิ่งใดมีการปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้น เกิดขึ้นมาจากการปรุงแต่ง, สิ่งนั้นเรียกว่า สังขาร; คนก็ได้ สัตว์ก็ได้ วัตถุสิ่งของก็ได้. นี้จำคำว่า สังขาร ไว้ให้ดี ๆ เพราะว่าเรารู้จักคำว่า สังขารนี้น้อย กันน้อยเกินไป ให้ความหมายแคบเกินไป.

สามัญญลักษณะ เป็นกฎแห่งการแสดงทางปรากฏการณ์. กฎนี้จะใช้กับการแสดงออกในทางปรากฏการณ์; คือว่าสังขารทั้งหลายย่อมมีปรากฏการณ์ เห็นได้ ก็ได้ ไม่เห็นได้ก็ได้ : ถ้ามันเป็นวัตถุก็เห็นได้ด้วยตา, แต่ถ้าไม่ใช่วัตถุมันก็ต้องเห็นด้วยใจ; แต่มันก็มีปรากฏการณ์.

ฉะนั้น กฎที่ใช้กับการแสดงออกแห่งปรากฏการณ์นี้ เราเรียกว่า สามัญญ-ลักษณะ -ลักษณะที่เป็นสามัญแก่สังขารทั่วไป. ก็คือที่ได้ยินได้ฟังกันจนไม่อยากจะฟัง ที่เด็ก ๆ เอาไปล้อ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. สามคำนี้เป็น ไตรลักษณ์, เป็นสามัญญ-ลักษณะของสังขาร. เด็กเขาไม่รู้ เขาก็เอาไปล้อกันเล่น แต่มันเป็นธรรมะสูงสุดเป็นหัวใจของธรรมะ ในฐานะเป็นตถาตา.

ความเป็นอนิจจัง ก็คือเป็นอย่างนั้น; ความเป็นทุกขังก็คือความเป็นอย่างนั้น; ความเป็นอนัตตา ก็ความเป็นอย่างนั้น ความเป็นอย่างนั้น. นี้คือเรียกว่า สามัญญ-ลักษณะ -ลักษณะทั่วไปแก่สังขารทั้งปวง; แสดงอยู่โดยความเป็นตถาตา คือความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นโดยประการอื่น. ดังนั้น จึงเป็นกฎแห่งการแสดงโดยปรากฏการณ์.

ทุกสิ่งมีปรากฏการณ์ มันสำคัญอยู่ที่ว่าคนจะมองเห็นหรือไม่มองเห็น. ถ้าคนเห็นด้วยอวิชา คือเมื่อจิตมีอวิชา ก็เห็นไปได้อย่างหนึ่ง; ถ้าคนเห็นเมื่อจิตประกอบอยู่ด้วยวิชา มันก็เห็นไปอีกอย่างหนึ่ง.

เมื่อตะกิบอกแล้วนะว่า อวิชานั้นมีอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ พร้อมทั้งจะมาควบคุมจิต; แต่ถ้าว่าใครได้มีการศึกษา มีวิชา ก็ต่อต้านอวิชาไม่ให้เข้ามาครอบครอง

จิต. ฉะนั้น จิตของคนที่ยังไม่รู้ ถูกครอบงำด้วยวิषยา; จิตของคนไม่รู้ ไม่มีการศึกษา ก็ถูกครอบงำด้วยอวิชชา. จิตที่ถูกครอบงำด้วยอวิชชานั้นเจ้าของเป็นปุถุชน - คนหนา; จิตที่ถูกครอบงำด้วยวิชชานั้น เจ้าของเป็นอริยบุคคล - คนประเสริฐ. ดังนั้นเราจะต้องศึกษาเรื่องวิชา เรื่องปัญญา เรื่องแสงสว่าง ไว้ป้องกันอย่าให้ธาตุอวิชชา หรืออวิชชาธาตุ เข้ามาครอบงำจิตของเรา.

ฉะนั้น เราจึงมีตาที่จะเห็น เป็น ๒ ชนิดอยู่ คือ ตาที่ประกอบด้วยวิชา ก็เห็นอย่างหนึ่ง, ตาที่ประกอบด้วยอวิชชาก็เห็นอีกอย่างหนึ่ง. พุทธานางาย ๑ กันดีกว่าว่า ตาที่ประกอบด้วยความโง่ มันก็เห็นอย่างหนึ่ง; ตาที่ประกอบด้วยความรู้ หรือสติปัญญา มันก็เห็นอีกอย่างหนึ่ง. นี้เรียกว่า เห็นมันด้วยอวิชชา หรือเห็นมันด้วยวิชา.

การที่จะเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต้องเห็นด้วยวิषยา; ถ้าจิตประกอบด้วยอวิชชาเสียแล้ว ไม่มีทางที่จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

มันเหมือนกับตานี้ มันใส่แว่นสีก็ได้ : ใส่แว่นที่เป็นสี ตามอำนาจของวิชา หรืออวิชชา. หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ตาดี ๆ ไม่ได้สวมแว่นสี เห็นตามที่เป็นจริง; ตาที่สวมแว่นสี มันก็เห็นผิดไปจากความเป็นจริง.

หรือแว่นนี้ บางทีเขาก็ได้ทำให้เห็นเป็นรูปร่างอย่างอื่นไปเสียก็มี, สิ่งที่เรียกว่าแว่น สมัยนี้; ไม่ใช่เพียงแต่เป็นสีอย่างเดียว เขาทำให้เปลี่ยนรูปภาพก็ได้. เล็นซ์ถ่ายรูปบางเลนซ์ ถ่ายทีเดียวได้มาตั้ง ๖ เหลี่ยม ถ่ายออกมาทีเดียวเป็นคน ๖ หัว. นี่แว่นนั้นมันก็ไม่แน่หรอก มันแล้วแต่เขาจะทำมันอย่างไร, ถ้าเอาแว่นไปสวมเข้าแล้ว มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเห็น.

ฉะนั้น เราอย่าสวมแว่นสีกันเลย คือว่าใช้ใสสว่างถูกต้องตามธรรมชาติ กันดีกว่า.

นี่การที่เราเห็นอะไรแล้วรัก ก็เพราะว่าไปสวมแว่นโง่ แว่นสี เข้าแล้ว; เห็นอะไรแล้วเกลียดก็สวมแว่นโง่เข้าไปแล้ว; เห็นอะไรแล้วกลัวแล้ว โศกเศร้า แล้ววิตกกังวล แล้วอิจฉาริษยา ไม่มีความผาสุก นี่มันใส่แว่นของอวิชชาเข้าไปแล้ว, ไม่เห็นตามที่เป็นจริง.

เราไม่เห็นสามัญญลักษณะ ว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพราะเราไม่ได้มีแว่นของธรรมะ หรือของวิชชา แต่เราไปมีแว่นของอวิชชา มันก็หลงผิดไปหมด เห็นของไม่เที่ยงว่าเที่ยง เห็นของเป็นทุกข์ว่าสุข เห็นของเป็นอนัตตาว่าเป็นตัวตน; **ไม่เห็นสามัญญลักษณะ ก็คือไม่เห็นตตตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง.**

ส่วนมากเราใส่แว่นอะไรกัน ? นี่ถ้าจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า ส่วนมากเราใส่แว่นอะไรกัน? ถ้าเราศึกษาธรรมะไม่พอ เราก็ต้องสวมแว่นของอวิชชาเป็นแน่นอน. เพราะว่าการเกิดมาจากห้องบิดามารดานั้น เขาไม่ได้ใส่แว่นของปัญญา หรือวิชชา มาให้, ปล่อยให้ว่าง ๆ; ที่นี้อวิชชาเป็นธาตุที่มีอยู่ตามธรรมชาติทุกหนทุกแห่ง มันก็เข้ายึดครองเสีย; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ จึงสวมแว่นของอวิชชาเข้าแล้ว แล้วก็มากขึ้น ๆ จนดูคล้าย ๆ กับว่าเขาได้หอบเอาอวิชชามาแต่ชาติก่อนโน้น.

ที่จริงไม่ใช่หรอก : ไม่ได้หอบเอาอวิชชาติดมาแต่ชาติก่อนหรอก. อวิชชาเพิ่งเข้าไปสวมลงที่เมื่อเกิดมาจากห้องแม่แล้ว เขาไม่มีความรู้ที่จะต่อต้านอวิชชา; เพราะทารกนั้นไม่มีความรู้ ไม่มีวิชชา ที่จะต่อต้านอวิชชา, อวิชชาจึงเข้ายึดครอง เหมือนกับว่าสวมแว่นตาอวิชชาให้แก่เด็กคนนั้นเสียแล้ว.

ฉะนั้น เด็ก ๆ เขาจึงโตขึ้นมาด้วยความไม่รู้ নিজจัง ทุกขัง อนัตตา, และเขาก็ไม่รู้ตามที่เป็นจริง; เขาก็หลงรักสิ่งที่น่ารัก หลงเกลียดสิ่งที่น่าเกลียด หลงโกรธสิ่งที่น่าโกรธ หลงกลัวสิ่งที่น่ากลัว, ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งนั้นแหละ.

เพราะฉะนั้น การที่ได้อบรมเด็ก ๆ ให้เขามีธรรมะเสียบ้างนั้น เป็นผลดี; เหมือนกับว่าเปลี่ยนแว่นตาหลอก ๆ ของเขาเสีย, เอาแว่นตาที่แท้จริงสวมให้, แล้วก็ให้มากยิ่งขึ้นๆ, ยิ่งโตขึ้นมาเท่าไร ยิ่งให้ได้เพิ่มความรู้ที่เป็นวิชา เพื่อจะรู้ตถาคตนิอัจง์ ทุกขัง อนัตตา สุนฺญตา นี้ให้มากขึ้น ๆ.

นี้เรียกว่า เรื่องของ ตถาคต มีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง มีอยู่ ๓ เรื่อง คือ เรื่องปฏิจสุมุปบาท เรื่องจตุราริยสัจจ์ เรื่องสามัญญลักษณะ; แต่แล้วมันก็เป็นตถาคตกันทั้งหมด ด้วยกันทั้งนั้นแหละ ด้วยกันทั้ง ๓ เรื่อง.

ความหมายของคำว่า ตถาคต.

ที่นี้พิจารณาเฉพาะคำว่า ตถาคต กันอีกทีหนึ่งนะ เฉพาะความหมายของคำว่า ตถาคต. ความหมายของปฏิจสุมุปบาทเป็นอย่างไร ความหมายของจตุราริยสัจจ์เป็นอย่างไร ความหมายของสามัญญลักษณะเป็นอย่างไรนั้น, พุดไปแล้วนะ; แต่ด้วยเหตุที่ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็น ตถาคต, เพราะฉะนั้นมาพูดความหมายของคำว่า ตถาคต กันอีกนิดหนึ่ง ก่อนที่จะจบ.

ตถาคต เป็นกฎของความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง. ความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง จะมีตถาคตอยู่ที่นั่น คือเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งนั้น ๆ. สิ่งนั้น ๆ ต้องมีความเป็นเช่นนั้นเองของมัน แล้วมันจึงมีอยู่ได้; ฉะนั้นคำว่า ตถาคต จึงเป็นกฎแห่งความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง ซึ่งมันจะต้องประกอบอยู่ด้วยความเป็นเช่นนั้นเอง.

แม้ว่าความไม่มีแห่งสิ่งทั้งปวง มันก็ยังต้องประกอบด้วยตถาคต; เพราะว่าการที่มันจะไม่มีสิ่งทั้งปวง มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเอง เพื่อความไม่มี หรือความไม่ปรากฏแห่งสิ่งทั้งปวง.

ฉะนั้น ความมีแห่งสิ่งทั้งปวงก็เป็นตถาคต ความไม่มีแห่งสิ่งทั้งปวงก็เป็น

ตถาตา; อย่าได้ไปหลงรักเรื่องมี หรือเรื่องไม่มี; ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง เป็นเช่นนั้นเอง มีปัจจัยของมันเองสำหรับจะมี มีปัจจัยของมันเองสำหรับจะไม่มีคือไม่ปรากฏ.

นี่เห็น ตถาตา -ความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วจะหมดปัญหาสำหรับความทุกข์ร้อน ความเดือดร้อน; คือไม่เกิดกิเลสตัณหาเนื่องด้วยสิ่งใด.

ตลอดเวลาที่รายังไม่เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งใด ก็เกิดกิเลสตัณหาเนื่องกับสิ่งนั้น. ที่นี้สิ่งที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องนี้มันมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นมันจึงมีสิ่งที่มาทำให้เกิดความรู้สึกวุ่นวาย เป็นทุกข์มากเหลือเกิน จะต้องกันออกไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า ตถาตา, เอาตถาตาเข้ารับหน้าทุกสิ่งเข้ามา แล้วสิ่งนั้น ๆ จะไม่มาทำให้เกิดความทุกข์แก่เราได้.

ฉะนั้น คาถาที่จะไล่ หรือจะตะเพิด สิ่งทั้งปวงออกไป ก็คือคำว่า *ตถาตา -เป็นเช่นนั้นเอง มีมาก รู้จัก มีเป็นเช่นนั้นเอง เข็ญกลับไป.*

นี่พูดโดยสมมติก็พูดอย่างนี้แหละ ว่าความรู้เรื่อง ตถาตา นี้ มันจะป้องกันไม่ให้เกิดการปรุงแต่งที่เป็นทุกข์, เป็นความจริงของธรรมชาติ. ฉะนั้น ถ้าใครเห็น ตถาตา แจ่มประจักษ์ตถาตา มีความรู้เรื่องตถาตาเต็มที่แล้ว คนนั้นเป็นตถาคต คนนั้นเป็นพระตถาคตขึ้นมามองคหนึ่งแล้ว.

คำว่า *ตถาคต* นี้ แปลว่า *ถึงแล้วซึ่งตถา* คือเป็นตถาคตเพราะเห็นแล้วซึ่งตถามีตถา ถึงตถา ก็เป็นพระตถาคตขึ้นมา. ตถาคตในลักษณะอย่างนี้ ก็คือไม่เปลี่ยนแปลงมันคงที่ เพราะเห็นตถาตาแล้วไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ปรุงแต่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง. ฉะนั้น ตถาคตคงที่ ตัวเองก็คงที่ มีความคงที่ต่อตัวเอง มีความคงที่ต่อทุกสิ่ง; คือไม่ทำให้เกิดความวุ่นวายอะไรขึ้นมาได้ ทั้งแก่ตัวเอง และแก่สิ่งทั้งปวง. ฉะนั้น เราพยายามที่จะเห็นตถาตา จะมีตถาตา จะใช้ตถาตา คือความรู้เรื่องตถาตานี้ ให้เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความทุกข์.

เกือบจะไม่ต้องบอกแล้ว ข้อนี้เกือบจะไม่ต้องอธิบาย พอนึกก็จะเห็นได้เอง
ทุกคน : ที่เราหัวเราะเป็นยักษ์ เป็นมาร ขึ้นมา เพราะเราไม่เห็นว่ามันเช่นนั้นเอง;
มันเห็นเป็นผิดความประสงค์ของเราเสียเรื่อย เราก็โกรธแหละ.

แต่ถ้าเผชิญมันมาถูกกับกิเลสของเราละ ไม่ใช่จิตอันบริสุทธิ์ของเราละ แต่
เผชิญมันมาถูกกับกิเลสของเรา เราก็อึดมันทันที เพราะเราไม่เห็นตถาตา; ฉะนั้นมัน
จึงวุ่นวาย ทั้งด้วยความยินดี และความยินร้าย. **เรื่องรักก็ยุ่ง เรื่องไม่รักก็ยุ่ง เพราะ
มันไม่เห็นตถาตา.**

[เห็นตถาตา ที่ไหน?]

เห็น ตถาตา ที่ไหนกัน ? ทุกสิ่งมีตถาตา พุดกันโดยอิสระก็จะพุดว่า นับตั้งแต่
ขี้ฝุ่นเม็ดหนึ่ง ฝุ่นเล็ก ๆ เม็ดหนึ่ง ขึ้นไปถึงพระนิพพานแหละ สูงสุดแหละ, ทั้งหมดนี้
เป็นสิ่งที่มิตถาตา.

ฝุ่นเม็ดหนึ่งนี้ ก็เรียกว่ามันไม่ได้เป็นเนื้อหนังร่างกายอะไร จนกระทั่งว่ามัน
หลายเม็ด จนกระทั่งว่ามันเป็นดุ้น เป็นก้อน เป็นเนื้อ เป็นหนัง กระทั่งเป็นจิต เป็นใจ
เป็นความรู้ เป็นธรรมะ เป็นความหลุดพ้น เป็นพระนิพพานสูงสุด, ทุกอย่างนี้ ก็ร้อย
ก็พัน ก็หมื่น ก็แสนอย่าง นับไม่ได้, และทุกอย่างนี้มีความเป็นตถาตา **อยู่ที่ในตัวมันเอง.**

ฉะนั้น เขาจึงไม่ได้ยึดถือสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน ไม่ยึดถือว่านิพพานเป็น
ตัวตน หรือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับนิพพานเป็นตัวตน. แต่ถ้าไม่รู้ ตถาตา แล้ว, จะยึด
เป็นตัวตนหมด; ได้นิพพานก็ยึดนิพพานเป็นตัวตน แล้วมันก็ไม่ได้ มันเป็นนิพพาน
หลุด. เพราะนิพพานจริงนะ มันถึงไม่ได้ด้วยความยึดถือว่าตัวตน.

เดี๋ยวนี้อะไรก็เป็นตัวตน เนื้อหนังร่างกายเป็นตัวตน, ชีวิตเป็นของตน,
บุตรภรรยาสามี ข้าวของทรัพย์สมบัติ เป็นตัวตน เป็นของตน; ได้ธรรมะก็ธรรมะเป็น

ตัวตนเป็นของตน, ก็เป็นธรรมชาติหมดแหละ; แล้วก็เห่พระนิพพานกับเขา ก็ว่าได้ พระนิพพาน เอามายึดเป็นตัวตน มันก็ไม่ใช่พระนิพพานที่แท้จริง.

นิพพานที่แท้จริงนั้น ไม่เป็นตัวเป็นตนให้ใครยึดถือได้, แล้วก็มิตถา คือความเป็นอย่างนั้น. จิตที่ไม่ยึดถือในสิ่งใด นั่นแหละคือจิตที่บรรลุถึงนิพพาน สภาพที่ว่างจากตัวตนโดยประการทั้งปวง. เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็ารู้สึกว่างจากสิ่งที่จะยึดถือได้ แล้วก็ไม่ใช่ยึดถืออะไร; มันก็เป็นความว่างที่เห็นได้จากสิ่งทั้งปวง แม้ในสิ่งที่เรียกว่า นิพพาน. สิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์ ก็คือนิพพาน, มันก็มีความเป็นตถาตา.

นี่ไม่ใช่พูดแล้วใครจะรู้สึกว่ามันเหี้ยมดหยาบ ดูหมิ่น พระนิพพาน. มันเป็นความจริง ที่แม้แต่พระนิพพานก็เป็นอนัตตา เป็นตถาตา เป็นสุญญตา คือไม่ใช่ตัวตน นั่นแหละ; พูดย่าง ๆ ว่าไม่ใช่ตัวตนนั่นแหละ; คือเป็นเช่นนั้นเอง ตามสภาวะของพระนิพพาน.

ให้เห็นในภายในกันดีกว่า : ร่างกายนี้เป็นตถาตา, จิตใจนี้เป็นตถาตา, ความปรุงแต่งสัมพันธ์กันระหว่างร่างกายจิตใจ ก็เป็นตถาตา, อะไรเกิดขึ้นก็เป็นตถาตา, แม้ว่ามันจะไม่ปรุงแต่ง มันจะหยุดปรุงแต่ง มันก็เป็นตถาตา.

นี่ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ความเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าเราดูเห็นตามที่เป็นจริง ก็จะไม่มีความผิดพลาดในการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้; ไม่มี ความทุกข์เกิดขึ้น. ถ้าทำผิดเท่าไร จะมีความวุ่นวายเกิดขึ้นเท่านั้น ก็คือความทุกข์เกิดขึ้นเท่านั้น; หาสันติสุขไม่พบ.

ความไม่ถูกต้อง มาจากความไม่เห็นตถาตาซึ่งเป็นความถูกต้อง; ฉะนั้นสิ่งที่มีชีวิต, เมื่อต้องการความสงบสุข, ต้องมีความรู้เรื่องนี้.

นี่มนุษย์อาจจะรู้ได้ ก็ควรจะรู้, เมื่อสัตว์เดรัจฉานไม่อาจจะรู้ได้ มันก็ไม่อาจจะรู้แหละ; แต่ว่าสัตว์เดรัจฉานมันได้เปรียบตรงที่ว่า จิตใจของเขาคิดอะไรมาก ๆ ลึก ๆ เหมือนมนุษย์ไม่ได้, ฉะนั้นวิชาจึงครอบงำสัตว์เดรัจฉานได้ไม่ลึกซึ้ง เพราะสัตว์เดรัจฉานมันไม่ยอมให้ปรุงแต่งมากเหมือนจิตใจของมนุษย์.

จิตใจของมนุษย์ปรุงแต่งได้มาก คิดได้ลึก ความทุกข์มันก็ลึก. สัตว์เดรัจฉานมันจะไม่คิดเสียเลย ในกรณีที่มนุษย์คิด, ในกรณีที่มนุษย์คิดจนเป็นทุกข์ สัตว์เดรัจฉานมันคิดไม่เป็น. โชคดีมันอยู่ที่มันสมองของสัตว์เดรัจฉานนั้นมันไม่เก่งในการคิด รู้สึกอะไรได้ไม่มาก; ฉะนั้นจึงไม่มีเรื่องของความยึดมั่นถือมั่น ก็เลยมีปัญหาน้อย, แล้วก็สัตว์ที่ธรรมชาติกำหนดไว้ สำหรับมีอะไร ๆ เพียงเท่านั้น.

นี่เราจึงเห็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีปัญหามากเหมือนมนุษย์, จะเรียกว่าเป็นบุญของสัตว์เดรัจฉานก็ได้ มันมีความทุกข์น้อยกว่ามนุษย์; มันยึดถือไม่เป็น มันจึงไม่เป็นโรคยึดถือเหมือนมนุษย์. มนุษย์นอนหลับยาก เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต เป็นโรคประสาทกันเป็นแสน ๆ เป็นโรคจิตกันเป็นหมื่น ๆ ที่หมอเขาว่า เพราะว่าสมองมันดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานไม่มีสมองที่จะทำอย่างนั้นได้ มันก็เลยไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต.

เรามันมีมันสมองที่คิดได้มาก เมื่อควบคุมความคิดความปรุงไว้ไม่ถูกต้อง มันก็วุ่นวาย เป็นทุกข์ ได้เป็นโรคประสาทบ้าง ได้เป็นโรคจิตบ้าง เป็นที่น่าละอายแก่สัตว์เดรัจฉานซึ่งมันเป็นไม่ได้.

ดูสุนัข หรือแมว หรืออะไรเหล่านี้ มันไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต ไม่ต้องกินยานอนหลับ ว่ากันอย่างนั้น ง่าย ๆ; เพราะว่ามันสมองเขาให้มาจำกัด ยึดถือคิดไปในทางยึดถือไม่ค่อยจะเป็น. สุนัขตัวนี้ลองท่ายดูในใจ มันคิดอะไรไม่ได้มาก ไม่ต้องคิดว่าพุงนี้จะกินอะไรนะ, สัตว์เดรัจฉานนี้ไม่ได้คิดนะ ว่าพุงนี้จะกินอะไร, มันคิดไม่ได้นะว่าพุงนี้จะกินอะไร, เพียงเท่านี้มันก็คิดไม่ได้; ฉะนั้นมันจึงไม่มีเรื่องอดีตอนาคต ปัจจุบันอะไร มากลุ่มรุมให้มันสมองมันวุ่นวาย.

เรานี่คิดได้ พຼຽงนี้ก็ได้ เมื่อวานก็ได้ เดือนหน้า ปีหน้า กระทบชาติหน้า ก็คิดไว้ได้ มันก็เลยมากเกินไป; ฉะนั้น อย่าคิดให้มันมากเกินไป; ไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ มันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็จะหยุดความคิดได้แหละ.

ถ้าเอา ตถาตา มาคุ้มครองไว้ ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็ไม่เป็นห่วง เรื่องพຼຽงนี้ สัปดาห์หน้า เดือนหน้า ปีหน้า อะไรหน้า มันก็ไม่ต้องคิดหรือ **ในทางที่จะให้เป็นทุกข์.**

ถ้ามันเป็นหน้าที่มากก็ทำเลยแหละ ก็ทำเลยแหละ, เรียกว่าให้มันเป็นปัจจุบันที่เรากระทำอย่างถูกต้องอยู่ตลอดเวลา; ไม่มีอดีตที่เอามาคิดให้หนักเปล่า ๆ, ไม่มีอนาคตที่จะมาทำให้กังวลเปล่า ๆ.

นี่เปลื้องจิตออกไปเสียจากสิ่งรบกวน ห่อหุ้ม; เป็นจิตเกลี้ยง เป็นจิตหยุด เป็นจิตเย็น เป็นชีวิตที่เย็น เพราะรู้ความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง. ถ้ายังไม่รู้ความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง, มันหยุดไม่ได้ มันเย็นไม่ได้ มันเกลี้ยงไม่ได้; มันปรุงแต่งเรื่อยไป.

นี่เอาความถูกต้องของสิ่งทั้งปวงเข้ามาศึกษา. สิ่งทั้งปวงรวมเรียกว่า ธรรมะ หรือพระธรรม : ตัวธรรมชาตีกิติ ตัวกฎของธรรมชาตีกิติ ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีกิติ ตัวผลเกิดจากหน้าที่กิติ; เรื่องมันมีเพียงเท่านี้ในสากลโลกธาตุ. รู้ให้ถูกต้องแล้วก็เหลือคำเดียวเพียงว่าเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็ทรงตัวได้อย่างหนักแน่น; เหมือนกับเสาหิน เสาเหล็ก เสาหิน อันใหญ่ปักลงไปในดิน แล้วลมพัดให้หวั่นไหวไม่ได้.

นี่จิตที่มันเห็นอนัตตา สุญญตา ตถาตา แล้วมันก็มันคงเหมือนเสาหินชนิดนั้น ไม่มีอะไรมาทำให้โยกโคลงได้ คือไม่มีอะไรมาปรุงแต่งให้เกิดกิเลสได้; ก็ไม่มี ความวุ่นวาย ไม่มี ความทุกข์. นี่เราทำจิตของเราให้เป็นของมันคงอย่างนี้ได้ เพราะมองเห็นตถาตา - ความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี่คือความถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเช่นนั้นเอง : ที่มีเหตุปัจจัยก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, ที่เป็นความทุกข์ก็มีเหตุปัจจัยของความทุกข์, ที่จะดับทุกข์ ก็มีเหตุปัจจัยของการให้เกิดความดับทุกข์. มีลักษณะแสดงออกมาอย่างไร ก็ล้วนแต่เป็นเช่นนั้นเอง; ใ้อสิ่งทีแสดงอาการนารักมันก็เช่นนั้นเอง, สิ่งทีแสดงอาการน่าเกลียดน่ากลัวน่าอะไรรักก็เช่นนั้นเอง; เลยจิตนี้ไม่มีทีจะไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียดไปกลัว กับอะไร. นี้เขาเรียกว่าอิสรภาพ หรือความหลุดพ้น ทางจิตทางวิญญาณตามหลักแห่งพระศาสนา.

มนุษย์ผู้ใดมาถึงธรรมะอันนี้แล้ว ก็มันคง เป็นตถาคต เป็นตถาคต; เพราะเห็นตถาคตเป็นตถาคต ก็มันคง, ก็เลยไม่ต้องมีความทุกข์กัน.

ให้โลกนี้มันเปลี่ยนแปลงอย่างไร จิตดวงนี้มันก็ไม่เป็นทุกข์นะ; ให้เขาเอาระเบิดปรมาณูมาห่มินลูก แสนลูก ทำลายโลกนี้ให้แหลกกลาญไป จิตนี้ก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะว่าจิตนี้อยู่กับตถาคต.

แต่ดูเหมือนจะไม่มีใครต้องการ เขาอยากจะทำแล้ว เขาอยากจะทำนี่ เขาอยากจะทำอย่างนั้น มันสนุก; เขาไม่สนใจเรื่องจะพ้น จะหลุดพ้นจากความทุกข์ชนิดนี้.

แต่เดี๋ยวนี้เรามันเป็นพุทธบริษัท เราต้องเป็นพุทธบริษัทตามความมุ่งหมายคือไม่มีความทุกข์โดยประการทั้งปวง เหมือนพระพุทธเจ้า ผู้เป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา คือสั่งสอนระบบธรรมะของธรรมชาติ ให้คนรู้จักธรรมชาติแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง.

ถ้าเห็นความเป็นเช่นนั้นเองเท่าไร ก็จะตัดปัญหาได้เท่านั้น. จะแบ่งเป็นชั้น ๆ ว่า ตัดได้เท่านั้น เรียกว่าไสตยบัน, ตัดได้เท่านี้เรียกว่า สกิทาคามี, ตัดได้เท่านี้เรียกว่าอนาคามี, ตัดได้เท่านี้เรียกว่าพระอรหันต์; สุดแท้เถอะ. แต่ที่แท้เป็น ผู้เห็นตถาคตเหมือนกันหมด ตามมากตามน้อย, ไม่ได้เห็นสิ่งอื่นเลย.

เป็นพระอริยเจ้าหลาย ๆ บิณฑนั้น เป็นผู้เห็นตถตาทั้งนั้นแหละ; สิ่งเดียวเท่านั้นแหละที่เห็น. แต่ว่าเห็นมากเห็นน้อย เห็นลึกเห็นตื้น : เห็นหมดก็เป็นพระอรหันต์; เห็นบางระดับก็เป็นโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ไปตามเรื่อง. แต่เรื่องที่จะศึกษาแล้วเห็นมีเพียงเรื่องเดียว คือสังขธรรมสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเอง; เป็นความจริงของสิ่งทั้งปวง เป็นความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง. มีแต่เพียงสิ่งเดียว ธรรมะมีเพียงสิ่งเดียว เห็นได้ตามมากตามน้อย.

ขอย้ำทบทวนนั้นอีกครั้งหนึ่งว่า เอก์ หิ สจฺจํ - สัจจะนั้นมีสิ่งเดียว น ทุตฺติยมตฺถิ - ไม่มีสิ่งที่สอง, ไม่มีสัจจะที่สอง; สัจจะนั้นคือตถตา.

อาตมาได้บรรยายเรื่อง ความถูกต้องของพระธรรม มาพอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายด้วยการขอร้องว่า **ช่วยสนใจในคำว่า ความถูกต้องนี้ให้มากที่สุด** ให้เกิดความถูกต้องโดยแท้จริงขึ้นมา คือความถูกต้องของพระธรรม; อย่าเป็นความถูกต้องของมนุษย์ ที่ประกอบด้วยอยู่ด้วยกิเลสตัณหา.

ความถูกต้องของมนุษย์นั้น มันขึ้นอยู่กับกิเลสตัณหาของมนุษย์, แต่ความถูกต้องของพระธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับความจริงของธรรมชาติ; ฉะนั้นเราไปกันให้ถึงความจริงของธรรมชาติ คือความถูกต้องของพระธรรม, ก็จะสามารถควบคุมชีวิตจิตใจ อัดภพนี้ ให้หยุด ให้เย็น ให้สงบ ให้ระงับ ปราศจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง, เรียกว่าความรอด หรือความหลุดพ้น ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้ ให้โอกาสพระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ที่จะส่งเสริมกำลังใจ ให้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมะอย่างสนุกสนาน สืบไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๖ -

๘ สิงหาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องแห่งการตอบสนองของ มนุษย์ต่อพระธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะในวันนี้ว่า **ความถูกต้องแห่งการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม**, ความถูกต้อง แห่งการตอบสนอง ของมนุษย์ ต่อพระธรรม.

วันนี้มีผู้มาใหม่ มากหน้าหลายตา จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจการ บรรยายที่ติดต่อกันมานี้บ้าง; มิฉะนั้นคงจะลำบากในการที่จะฟัง.

[ปรารภและทบทวนไปจนถึงหน้า ๑๘๘.]

เราได้พูดเรื่องความถูกต้อง โดยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด; แต่คนก็ไม่ค่อย จะสนใจ หรือบางทีจะไม่รู้จักเสียด้วยซ้ำไป ทั้งที่ว่าตัวเองนั้น มันรอดชีวิตอยู่ได้ด้วย **ความถูกต้อง**. อาตมาขอรับรองให้สนใจเป็นพิเศษ ถึงขนาดนี้ว่า **ทุกคน ทุกตัว และ**

ทุกต้น, หมายความว่า มีชีวิต : ทุกคน ทุกคนที่เป็นมนุษย์, ทุกตัวที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน, ทุกต้นที่มันเป็นต้นไม้, **ที่มันมีชีวิตนะ มันรอดชีวิตอยู่ได้เพราะความถูกต้อง**, หรือว่า มันไม่เป็นทุกข์อยู่ได้ก็เพราะมีความถูกต้อง, มิฉะนั้นมันก็ตายแล้ว.

เราพูดถึงความถูกต้องในที่นี้ หมายถึงความถูกต้องฝ่ายที่จะรอดชีวิตอยู่ หรือไม่เป็นทุกข์ เรียกว่า **ความถูกต้องฝ่ายถูกต้อง ความถูกต้องฝ่ายดี**. ถ้าเป็นความถูกต้องฝ่ายไม่ดี, มันก็เป็นความถูกต้องเพื่อจะชั่ว เพื่อจะตาย เพื่อจะไม่รอดอยู่ได้.

เดี๋ยวนี้ตามความหมายธรรมดาสามัญ เมื่อพูดว่าความถูกต้อง มันก็เป็นความถูกต้องฝ่ายดี ไม่ใช่ถูกต้องฝ่ายที่จะตาย; จึงพูดว่า **บรรดาสิ่งที่มีชีวิต ที่รอดชีวิตอยู่ได้นี้ ก็เพราะความถูกต้อง**, หรือว่ามันจะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป มันก็ต้องมีความถูกต้องฝ่ายที่ว่านี้.

ขอให้ทุกคนสนใจ ในความหมายของคำว่า ความถูกต้อง; อย่าถือว่าเป็นเรื่องพูดกันเล่น ๆ หรือพูดกันเล่น แล้วก็แล้วไป. เพราะว่าสิ่งนี้มันเป็นทั้งหมดของมนุษย์ที่จะรอดอยู่ได้ จะเจริญงอกงาม หรือจนกว่าจะถึงจุดสูงสุด คือบรรลุมรรคผล นิพพาน; มันต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าความถูกต้อง.

ดูกันเ็นทางวัตถุก่อน : ร่างกายของเราเนี่ย ดูเข้าไปที่ร่างกายของเรา มันมีความถูกต้องจึงอยู่ได้; ดูที่ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เนื้อ ทุกอย่างแหละ ดูทีละอย่าง ๆ แล้วจะพบความถูกต้อง มันจึงอยู่อย่างนี้ได้, คือรวมกันเป็นชีวิตของเราได้. เพียงแต่ไม่ถูกต้องที่ผิวหนัง มันก็คัน มันก็อยู่ไม่ได้ มันก็ต้องเกาหรือทำอะไรยุ่งไปหมด; นี่เป็นของเล็กน้อย. ถ้ามันไม่ถูกต้องในส่วนสำคัญ, เช่นปอดมันไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการหายใจ มันก็ตายแหละ, หรือว่าหัวใจมันไม่ถูกต้องเกี่ยวกับหน้าที่ของหัวใจ มันก็ตายเหมือนกัน, ไม่ถูกต้องในทางกระเพาะ หรือลำไส้ มันไม่ถ่าย เป็นต้น มันก็ยุ่งยากลำบากแหละ และในที่สุดมันก็ต้องตายเหมือนกัน.

เพราะฉะนั้น ขอให้สอดส่องดูไปทั่วทุกส่วน กระทั่งส่วนย่อยทุกๆ อนุ
ทุก ๆ เซลล์ของร่างกาย มันจะมองเห็นความถูกต้องแล้วมันอยู่ได้; ต้องมองให้เห็น
ความถูกต้องที่ทำให้อยู่ได้, มิฉะนั้นจะต้องขอเรียกว่าเป็นคนโง่; แล้วจะโง่มาก ๆ
เอาเสียด้วย ถ้าไม่มองเห็นความถูกต้องทั้งหลาย ที่ทำให้เรามันรอดชีวิตอยู่ได้. นี่
มองกันในภายใน.

มองดูที่เห็นง่าย ๆ; เช่นที่ผิวหนังนี้มีอยู่ข้างนอก ก็ให้มันร้องบอกออกมา
ว่า ถูกต้อง ๆ; นั่นก็แปลว่าไอ้คนนั้นมันไม่โง่, มันดูเป็น.

ที่นี้จะมองข้างนอกกันบ้าง : อย่างที่เราหนังนี้ ก็มองไปรอบตัวรอบด้าน. ถ้า
คนไม่โง่ในเรื่องนี้ มันจะเห็นความถูกต้อง; เพราะทุกอย่างมันมีความถูกต้องที่จะเป็น
อยู่อย่างนั้น ๆ ๆ, ถึงกับว่า มองไปที่อะไร สิ่งนั้นมันก็ร้องตะโกนบอกออกมาว่า
ถูกต้อง ๆ ๆ “ถูกต้องครับ ถูกต้องจ๊ะ”; มองไปที่ก้อนหินก้อนนี้ มันก็ร้องขานตอบว่า
“ถูกต้องจ๊ะ”; มองไปที่ต้นไม้ ต้นไม้ก็บอกว่า “ถูกต้องจ๊ะ”; แม้จะมองไปที่ทรายสักเม็ด
หนึ่ง มันก็จะร้องบอกว่าถูกต้อง, มันจึงมีอยู่อย่างนี้ได้; กระทั่งมองไปที่มดแมลงนี้
มันก็จะร้องบอกว่าถูกต้อง; ต้นไม้ที่สบายดี กำลังเจริญดี มันก็ถูกต้อง. ไอ้ต้นไม้
บางต้นที่กำลังตายนั้นนะ มันก็ต้องบอกว่าถูกต้อง; แต่ถูกต้องสำหรับจะตาย, นี้เรา
ยังไม่ประสงค์.

ถ้าสิ่งที่มันจะสบาย หรือจะอยู่ต่อไป มันก็มีความถูกต้องสำหรับจะสบาย
หรือจะมีชีวิตรอดอยู่ได้ และจะเจริญงอกงาม. ถ้าผู้ใดเข้าใจเรื่องนี้ มันก็จะเหมือนกับ
ที่ว่า มองไปที่อะไร สิ่งนั้น จะขานตอบออกมาว่า ถูกต้อง ๆ ทั่วไปทั้งสากลจักรวาล.
มองดูขึ้นไปบนฟ้า เห็นอะไรมันก็ล้วนแต่ตะโกนออกมาว่าถูกต้อง : ดวงอาทิตย์ก็
ถูกต้อง, ดวงจันทร์ก็ถูกต้อง, ดวงดาวก็ถูกต้อง, ลมอากาศก็ถูกต้อง, เมฆฟ้า เมฆ
ฝนนี้ก็ถูกต้อง. ก็หมายความว่า ไอ้คนนี้ มันมีอะไรอยู่ในทางธรรม จึงมองเห็นอย่างนี้;
ถ้ามันไม่เคยสนใจมันก็จะไม่รู้สึกลักษณะนี้.

นี่เราถือเอาความถูกต้องเป็นเรื่องสำคัญที่สุด; ทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์ ทั้งพฤกษา ชาติทั้งหลาย มันอยู่ได้ด้วยความถูกต้อง. นี่เป็นจุดตั้งต้น เพื่อเราจะศึกษาความถูกต้องให้ยิ่งขึ้นไป.

ในชั้นแรกนี้ ขอแต่เพียงว่า ท่านทั้งหลายมีสติปัญญา พอที่มองเห็นเข้าใจ ข้อนี้ **จนมองไปที่สิ่งใด ที่มีความปรกติอยู่แล้ว** มันก็จะร้องขานตอบว่า ถูกต้อง ๆ ถูกต้อง ๆ **ซึ่งแน่ไปหมด**, ไม่มีเสียงอื่น นอกจากเสียงว่าถูกต้อง. **นี่ต้องอาศัยหูของคนฉลาด** จึงจะได้ฟัง หรือได้ยินอย่างนี้. หูของคนโง่ไม่มีทางที่จะได้ยินอย่างนี้, เพราะไม่สนใจอะไรให้ถูกต้องนั่นเอง; มันไม่รู้อะไรความถูกต้องไปเสียหมด, มันไม่มองอะไรอย่างถูกต้องมันก็ไม่เห็นอย่างถูกต้อง ไม่ได้ยินอย่างถูกต้อง, ทั้งที่ความถูกต้องมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ทุก ๆ อนุ ทุก ๆ ปริมาณ ของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นโลกทั้งโลกทั้งหมด, มันก็ไม่ได้ยิน. คนชนิดนี้ไม่มีทางที่จะรู้ธรรมะ; เพราะ**ว่าธรรมะเป็นจุดรวมของความถูกต้องทั้งหมด** : ถูกต้องจะอยู่ ถูกต้องจะตาย ถูกต้องจะเสื่อมเสีย ถูกต้องจะเจริญ, นี่เราเรียกว่าธรรมะ; เราจึงต้องรู้ธรรมะ เพื่อจะทำความถูกต้อง.

ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือว่า **คำว่าธรรม ธรรมนี้ มันหมายถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร**. ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรม : ธรรมชาติทั้งหลายคือธรรม, กฎของธรรมชาติทั้งหลายก็คือธรรม, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติก็คือพระธรรม อันนี้มีเกียรติมากใช้คำว่า**พระธรรม**, แล้วผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ก็คือธรรม. ธรรมชาติทั้งหลายคือธรรม; ดังนั้นไม่ว่าอะไร มันก็เป็นเรื่องของธรรม. เอ้า, ใครมีปัญญา พุดด้วยคำอะไรที่ให้มันออกนอกไปจากความหมายของคำว่าธรรม. ใครมีปัญญาลองพุดดู, พุดว่าอย่างไร พุดด้วยคำอะไร หมายถึงอะไรที่มันมิใช่ธรรม. เพราะ**ว่าธรรมคือธรรมชาติทั้งหลาย**; ฉะนั้นการพุดออกมามันเป็นพุดธรรมหมด. แม้จะพุดเรื่องซีหามา มันก็เป็นธรรมเพราะมันเป็นธรรมชาติ; แม้จะพุดว่าเตี้ยวันนี้ไม่สบาย ถ่ายอุจจาระไม่ได้ อย่างนี้มันก็คือธรรม, เพราะมันเป็นธรรมชาติ ที่เป็นไปตามธรรม กำลังเป็นอยู่อย่างนั้น.

นี่ขอให้ดูเถาะว่า ไม่ว่าเราจะพูดอะไรออกไป ทำอะไรออกไป มันต้องถูกกับสิ่งที่เรียกว่าธรรม ในความหมายที่ว่าเป็นธรรมชาติ ไม่แ่งใดก็แ่งหนึ่ง ไม่พวกใดก็พวกหนึ่ง; ฉะนั้น การพูดมันก็เป็นการแสดงธรรม อยู่ทั้งนั้นเลย ไม่มีอะไรที่ไม่เป็นการแสดงธรรม. แต่ว่าถ้ามันเป็นธรรมส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่จำเป็นแก่เรา เราก็ไม่เอามาพูดให้เสียเวลา; มันจึงเลือกเอาแต่ที่มันจะมีประโยชน์ เอาสิ่งเหล่านั้นมาพูดที่เป็นประโยชน์ มันจึงเป็นการแสดงธรรม คือแสดงเรื่องที่เป็นประโยชน์; คนที่มาฟังธรรม มันก็ได้รับผลคุ้มค่า.

แต่เดี๋ยวนี้บอกให้เห็นความจริงทั้งหมด ไม่ยกเว้นอะไรว่า ธรรมหมายถึงทุกสิ่ง; ดังนั้นเราไม่สามารถจะพูดอะไรให้หนีออกไปจากสิ่งที่เรียกว่าธรรมได้. พูดถึงความ เป็นอยู่ ก็ธรรม พูดถึงความตายก็ธรรม พูดถึงได้ก็ธรรม พูดถึงเสียก็ธรรม; อะไรก็ล้วนแต่ธรรมไปหมด; แล้วพร้อมกันนั้น ให้มองเห็นความถูกต้องของธรรมนั้น ๆ. ธรรมไหนมันจะเป็นอย่างไร มันก็ต้องมีความถูกต้องของมัน; เราก็เห็นพร้อมกันไป : **เมื่อเห็นธรรมใด ก็ต้องเห็นความถูกต้องของธรรมนั้น:-**

ธรรมที่จะทำให้เกิดตายนี้ ก็เห็นความถูกต้องของการที่มันจะต้องตาย; ในธรรมที่จะทำให้อยู่ ก็เห็นความถูกต้องของธรรมที่ทำให้อยู่; หรือให้เสื่อม หรือให้เจริญ หรือให้เปลี่ยนแปลงอย่างไร มันก็ต้องมีความถูกต้องอย่างนั้น, แม้ในทางวัตถุ แม้ในทางนามธรรมและทางจิตใจ.

เดี๋ยวนี้วัตถุก้าวหน้า ความเจริญทางวัตถุมีมาก ก็เพราะว่าเขาค้นพบความถูกต้องของวัตถุมาก จนเอามาทำอะไรได้มากเหลือเกิน.

ส่วนทางจิตใจ มันไม่สนุก ไม่อร่อย ไม่อะไรเหมือนนั้น, ไม่ค่อยมีใครคิด; มันก็เลยเงียบ ๆ ไป. นี่ปัญหามันก็เกิดขึ้น; คือเราก็เจริญก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ ไม่เจริญก้าวหน้าในทางจิตใจ จึงได้เป็นอย่างที่กำลังเป็นอยู่นี้ด้วยกันทั้งโลก, คือระทม

ทุกข์ ไม่ก้าวหน้าในทางจิตใจ. ก้าวหน้าทางวัตถุจนมากเกินไป มันก็เป็นความถูกต้องสำหรับจะตาย ความถูกต้องสำหรับจะวินาศนิพพาน. **ต้องมีความถูกต้องกันเสียใหม่ ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิตใจ แล้วก็อยู่ได้เป็นปรกติสุข.** นี่คือการถูกต้อง.

เราได้พูดเรื่องความถูกต้อง กันมา ๕ ครั้งแล้ว วันนี้เป็นครั้งที่ ๖. ครั้งแรก พูดถึง**อนุภาพของความถูกต้อง**, บอกให้รู้ว่า สิ่งที่มีอนุภาพสูงสุด ไม่มีสิ่งใดเหมือนนั้น คือความถูกต้อง เป็นพระเจ้า เป็นอะไรหมดเลย ที่เป็นความสูงสุด, เป็นสิ่งสูงสุดแล้วก็คือ อนุภาพของความถูกต้อง; ครั้งต่อมา พูดถึง**ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์**, เราต้องเป็นมนุษย์กันให้ถูกต้อง จึงจะหมดปัญหาของมนุษย์; ครั้งต่อมา พูดถึง**ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม**, นี้ไม่ใช่เป็นมนุษย์เราคนเดียว เราเป็นมนุษย์อย่างเป็นสัตว์ของสังคม ขยายกว้างออกไปถึงสัตว์เดรัจฉาน สัตว์มนุษย์ สัตว์เทวดา สัตว์อะไรก็ตาม เป็นสัตว์อยู่ในธรรมชาติด้วยกัน ต้องมีความถูกต้องสำหรับที่จะเป็นสัตว์สังคม; ครั้งต่อมา พูดถึง**ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท**, เดียวนี้เราไม่ค่อยจะมีพุทธบริษัทที่มีความถูกต้อง, มีพุทธบริษัทโง่ พุทธบริษัทขี้โง่ กบฏต่อพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ จะมากขึ้น, อย่างนี้มันไม่เป็นความถูกต้องของพุทธบริษัท ก็ต้องมาพูดกันเสียใหม่; และครั้งสุดท้ายที่แล้วมานี้ พูดถึง**เรื่องความถูกต้องของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า**. นี้ถ้ายังไม่เคยฟังก็ช่วยฟังไว้ และถือไว้ว่ามันเป็นหลักที่เราจะใช้พูดกัน, พวกที่ถือพระเจ้าเขาเรียกว่าพระเจ้า, พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าที่เป็นบุคคลอย่างนั้น แต่ก็มีพระเจ้าอีกชนิดหนึ่ง คือพระธรรม มีพระธรรมเป็นพระเจ้า. พวกที่มีพระเจ้าเช่น ศาสนาคริสต์ยัน คริสตัง ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม เขามีพระเจ้าอย่างบุคคลอย่างนั้น ๆ ตามแบบของศาสนานั้น ๆ. ศาสนาพุทธเราไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคลชนิดนั้น แต่เราก็มีพระเจ้า **พระเจ้าอย่างที่ไม่ใช่บุคคล ก็คือพระธรรม** พระธรรมเจ้า สูงสุด จนแม้แต่พระพุทธเจ้า ท่านก็ยอมเคารพพระธรรม. นี้เรียกว่าเราก็มีพระเจ้า ในชื่อที่เรียกว่าพระธรรมเจ้า. ถ้าเป็นภาษาโบราณมาก ๆ เขาจะพูดว่า **พระพุทธรูปเป็นเจ้า พระธรรมเป็นเจ้า พระสงฆ์เป็นเจ้า**; นี้ก็คือคำเดียวกันกับที่พวกฝ่ายนั้น เขาเรียกว่าพระเป็นเจ้าหรือพระเจ้า เพราะว่ามันเป็นสิ่งสูงสุด.

[เริ่มการบรรยายในหัวข้อเรื่องครั้งนี้]

ในวันนี้ เป็นการบรรยายครั้งที่ ๖ พูดถึงความถูกต้องของการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม. นี่ท่านก็คงจะฟังออกว่า เราจะต้องมีการตอบสนองต่อพระธรรมอย่างถูกต้อง. คนบางคนไม่สนใจจะทำอะไรให้ถูกต้อง มันก็ผิดไปหมด; แม้จะตอบสนองต่อพระธรรมก็ทำไม่ได้ ทำไม่เป็น หรือไม่คิดจะทำ, เขาก็ต้องได้รับโทษของการที่ไม่ทำสิ่งที่ต้องทำ หรือควรทำ.

เมื่อตั้งใจจะทำ ก็ต้องรู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะถูกต้อง; ดังนั้น อาตมาจึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรนำมาพูดกัน จึงได้พูดว่า ความถูกต้องของการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม. พระเจ้านั้นมีความถูกต้องอยู่แล้ว ไม่ต้องไปเป็นห่วง, ห่วงแต่ตัวเองนี้ว่าจะปฏิบัติต่อพระเจ้านั้นถูกต้องหรือไม่. ถ้าทำผิด, พระเจ้าก็จัดการแน่ ทั้งที่ว่าไม่มีตัวตน เป็นบุคคลเป็นอะไรนี่; พระเจ้านี้ก็สามารถจะจัดการให้คนที่ทำผิดต่อพระเจ้านั้น ต้องได้รับทุกข์ทรมานสมกันทีเดียว อย่างสาสมกันทีเดียว. พระเจ้าคือความถูกต้อง; ถ้าทำผิดความถูกต้อง มันก็เกิดปฏิกิริยาอะไรขึ้นมาเป็นความทุกข์.

พระเจ้า คือความถูกต้องของความถูกต้อง.

พระเจ้านั้นคือความถูกต้องนะ สูงสุด ความถูกต้องที่สูงสุด ที่ควบคุมสิ่งทั้งปวง, มันเป็นความถูกต้องของความถูกต้อง; ท่านไปคิดดูให้ดีเถอะ, ขอให้เข้าใจความหมายของคำว่า ความถูกต้องของความถูกต้อง. เราจะพูดเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะจะพูดเป็นพระเจ้านั้นสมมติไป; ไม่พูดสมมติก็ต้องพูดว่า ความถูกต้องของความถูกต้อง.

สิ่งนี้มีอนุภาพสูงส่งยิ่งกว่าสิ่งใด ควรที่จะเรียกว่าพระเจ้า หรือยอดของพระเจ้า ยอดสุดของพระเจ้า. เดียวนี้เรามีคำพูดกันอีกแบบหนึ่ง สำหรับสิ่งที่เรียกว่า

พระเจ้า นั่นคือ กฎของธรรมชาติ. บางคนเคยฟังแล้ว มาพูดอีกก็จะรำคาญ แต่เพื่อเห็นแก่ผู้ที่ยังไม่เคยฟัง. ขอให้รู้ว่าธรรม ธรรม พระธรรมหรือธรรม มี ๔ ความหมาย ล้วนแต่เป็นธรรมชาติทั้งนั้น : *ธรรมคือธรรมชาติ* ธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง นี้เรียกว่า ธรรมในความหมายนี้; แล้วก็มี*กฎของธรรมชาติ* ซึ่งอยู่ในธรรมชาติทั้งปวง นี้คือความหมายที่ว่าเป็นสิ่งที่ควบคุมสิ่งทั้งปวง เอามาถือเป็นพระเจ้า เพราะว่าเราต้องเชื่อฟัง; ถ้าเราไม่ทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเราจะต้องเป็นทุกข์; หรือว่าเราอยากจะได้อะไร เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. การที่นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายจะทำอะไรให้แปลกออกมา เขาก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็จะได้สิ่งนั้นออกมา; ไม่ใช่เขาจะสามารถบันดาลเอาเอง, เขาต้องทำให้ถูกต้องตามเรื่องของธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ แล้วเขาก็จะได้สิ่งนั้น. นี้*ธรรมชาติ* แล้วก็มี*กฎของธรรมชาติ* มีหน้าที่ที่เราจะต้องทำให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ แล้วผลก็จะเกิดออกมา. นี้ ๔ อย่างนี้ เรียกว่าธรรม, เรียกด้วยคำ ๆ เดียวกันว่าธรรม.

แต่*กฎของธรรมชาติ*นี้ คือตัวพระธรรมที่จะเทียบเท่ากับพระเจ้า เรียกว่ากฎของธรรมชาติ. มีเรื่องชวนหัวอยู่เรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับคำ ๆ นี้, ถ้าบางคนได้ยินไว้บ้าง ก็คงจะมีประโยชน์; คือพวกฝรั่งเขาหาว่า พวกชาวพุทธนี้ไม่มีก๊อด, ก๊อดคือพระเจ้า. อาตมาก็บอกเขาว่า มี, ทำไมจะไม่มี; เราก็มีก๊อด เพียงแต่ว่าเรามันออกเสียงสั้นไป, แทนที่จะว่าก๊อดยาว ๆ เราเรียกสั้น ๆ ว่า*กฎ*. เราก็มีก๊อดเหมือนกัน : *กฎของธรรมชาติ* นั้นแหละคือก๊อดของชาวพุทธ. นี้มันก็เป็นเรื่องชวนหัวอยู่; แต่ถ้าว่าจำไว้ก็คงจะดี เพราะว่าคงจะมีพวกศาสนาที่เขามีก๊อด เขาจะมาสกัดสะแกงเราล้อเลียนเราว่าไม่มีพระเจ้า ไม่มีค่าอะไร เรียกว่ามันไม่มีพระเจ้า. เราก็ตอบกันอย่างธรรมดา ๆ ว่าเราก็มีทำไมเราจะไม่มี, แต่เราเรียกมันสั้นไปว่า*กฎ*. ถ้าถามว่า *กฎอะไร?* มันก็*กฎของธรรมชาติ* ซึ่งคนไม่ว่าจะถือศาสนาไหน หรือทุกคนไม่ว่าจะถือศาสนาไหน ต้องเคารพต่อกฎของธรรมชาติ แล้วทำอะไรเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; คุณไม่เรียกว่า*กฎ* ไปเรียกว่าก๊อดก็ตามใจคุณ, แต่ว่าคุณจะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเสมอไป.

กฎของธรรมชาติมีความเฉียบขาด ไม่ผ่อนสั้นผ่อนยาวแม้แต่ชนิดเดียว แม้แต่เท่าปลายเข็ม ไม่มีการผ่อนสั้นผ่อนยาว; ดังนั้นมันจึงแน่นอนตายตัว ที่เที่ยงตรง ยุติธรรมที่สุด ไปตามแบบของกฎ หรือกฎธรรมชาติ; นั่นแหละคือพระเจ้า.

ฉะนั้น เราจะต้องยอมรับว่า พระเจ้าจะไม่เห็นแก่หน้าใคร พระเจ้าจะเฉียบขาดแน่นอนเที่ยงตรง. ถ้าเราจะอ่อนวอนพระเจ้าเพื่อผลอะไรอย่างนี้เป็นไปไม่ได้แหละ; นอกจากเราจะทำให้ตรงตามกฎของพระเจ้า ตามความประสงค์ของพระเจ้าอย่างเฉียบขาดแน่นอน; คือให้การอ่อนวอนของเรานั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามความประสงค์ของพระเจ้า อย่างเฉียบขาดเที่ยงตรงและแน่นอน แล้วเราก็จะมีความถูกต้องต่อพระเจ้าต่อพระธรรม คือเราจะมี การตอบสนองอย่างถูกต้องต่อพระเจ้าหรือต่อพระธรรม.

การตรัสรู้ คือการพบกฎของธรรมชาติ.

เอ้า, ทีนี้ก็จะดู สิ่งที่เรียกว่า การตอบสนองของมนุษย์ ต่อพระเจ้าหรือต่อพระธรรมเจ้า, ก็แล้วแต่จะเรียก แล้วแต่จะชอบเรียก, กันให้ละเอียดต่อไปอีกสักหน่อย. นี่เราต้องชวนขวยเองนะ, จะไปโทษพระเจ้าว่า เอ้า ทำไมไม่บอกเล่า, อย่างนี้ไม่ได้; จะพูดอย่างนั้นกับพระเจ้าไม่ได้. แม้แต่กฎหมายของบ้านเมืองธรรมดา ๆ นี้ ก็ไม่มีใครแก้ตัวได้ ว่าเราไม่รู้กฎหมายนี้ เราจึงทำผิด, อย่างนี้เขาก็ไม่ยอม. กฎหมายทั่วโลกไม่เปิดโอกาสให้ใครแก้ตัวว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบกฎหมาย. แต่ว่ากฎของพระเจ้านั้นยิ่งกว่านั้น; ไม่มีทางที่จะแก้ตัวว่าไม่ทราบ หรือว่าทำไมพระเจ้าไม่บอกเล่าว่าจะให้ทำอย่างไร.

ทีนี้พวกที่เขาถือพระเจ้า เขาก็ให้มีตัวแทนพระเจ้าเป็นผู้บอกนะ. พระศาสดาแห่งศาสนานั้น ๆ เขาเรียกว่า Prophet คือผู้บอกแก่มนุษย์แทนพระเจ้า คือผู้พูดแทนพระเจ้านั้นแหละ; เพราะฉะนั้นพระเยซูก็ดี พระโมหะหมัดก็ดี พระศาสดา

เหล่านี้จะเป็นผู้บอกว่า พระเจ้าต้องการให้ทำอะไร. นี่ก็ยิ่งแสดงว่า แก้วไม่ได้แล้ว จะแก้วว่าไม่รู้ไม่ได้แล้ว; จะแก้วว่าพระเจ้าทำไมไม่บอก นี่ก็ไม่ได้แล้ว.

ฉะนั้น เราที่ถือพระเจ้าอย่างนั้น ก็เชื่อตามผู้บอกแทนพระเจ้าอย่างนั้น. แต่เดี๋ยวนี้พุทธศาสนาไม่มีผู้บอกอย่างนั้น; แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้เป็นผู้บอกอย่างนั้น; ท่านบอกตามที่ท่านค้นพบเอง โดยความรู้ ความสามารถ ความเมตตา กรุณาของพระองค์; ไม่ได้บอกแทนพระเจ้า ไม่ได้บอกแทนคนใดคนหนึ่ง. แต่ถ้าเราจะมาปรับให้มันพอเข้ากันได้ พอไม่รังเกียจกัน ก็ได้เหมือนกันแหละ :-

พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้พระธรรม คือกฎของธรรมชาติ ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านได้พบกับพระเจ้าคือกฎของธรรมชาติเข้าแล้ว แล้วท่านก็เอามาบอกว่าทำอย่างนี้เป็นทุกข์ ทำอย่างนี้ไม่เป็นทุกข์ อย่างนี้เป็นต้น; นี่เราก็ต้องชวนชวายเป็น. จะนอนรอว่าจะมีคนมาบอก พระพุทธเจ้าจะส่งสาวกมาบอก จะมีคนเมตตากรุณามาบอก นี่ก็ได้เหมือนกัน; แต่กลัวว่าจะไม่ทันแก่เวลา.

ฉะนั้น **ขอให้เป็นความรับผิดชอบของเราเอง, ขอให้เราชวนชวายเป็น.** ท่านทั้งหลาย หลายคนมาจากกรุงเทพ เพื่อจะมาฟังธรรมะ อาตมาก็จะยอมรับว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้ชวนชวายเป็น ก็ถูกอยู่แล้ว. ในเมื่อชวนชวายเป็น ก็ชวนชวายให้สำเร็จประโยชน์ ให้ได้รับสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ ให้มันคุ้มค่า, อย่าให้มันเหนื่อยเปล่า เสียเวลาเปล่า เสียค่ารถเปล่า เสียอะไรเปล่า; นั่นมันไม่ถูก. ฉะนั้น ควรจะพยายามให้ดีที่สุด ที่จะให้ได้รับสิ่งอะไร ที่เป็นประโยชน์และคุ้มค่า. นี่เราจะต้องชวนชวายเป็น เพื่อรู้ความประสงค์ของพระเจ้า ของพระพุทธเจ้า หรือของพระธรรม หรือของพระเจ้า ไหน ๆ ก็ได้; จะต้องรู้ความประสงค์ของพระเจ้า. ที่มันน่าหัวที่ว่า **พระเจ้านี้หวังดีเสมอ :-**

ฉะนั้น **ความประสงค์ของพระเจ้า ก็คือความหวังดีต่อมนุษย์.** ถ้าเราพบความประสงค์ของพระเจ้า, เราจะพบระบบความประสงค์ที่เป็นความหวังดีต่อมนุษย์

นั่นเอง; ฉะนั้นขอให้สนใจ, เราต้องชวนขยายเอง จนรู้ว่า เราจะต้องตอบสนองอย่างไรต่อพระเป็นเจ้า.

การตอบสนองพระธรรม คือการทำตามพระธรรม.

ที่นี่เราก็จะต้อง **ประจบประแจง**, ใช้คำธรรมดา, **อ่อนวอนงอนง้อ** ขอบทำตาม **ความประสงค์ของพระเจ้า**. นี่มันออกจะฝืนความรู้สึกของคนเราสักหน่อย เพราะคนเราเดี๋ยวนี้ โดยเฉพาะเดี๋ยวนี้ ไม่ชอบง้อใคร เล่นตัวเสมอ จนเป็นนิสัยเสียแล้ว. คนชนิดนี้ไม่มีทางที่จะประจบประแจง งอนงอ อ่อนวอนต่อพระเจ้า; ระวังให้ดี. **พระเจ้า** นั้น **เที่ยงตรง** **เฉียบขาด** **ยุติธรรมแน่นอน**; เราเป็นฝ่ายที่จะต้องเข้าไปประจบประแจง งอนง้อ อ่อนวอน. นี่พูดอย่างนี้มันเป็นวิธีการของศาสนาอื่นเขาแต่เรามาพูดอย่างศาสนาพุทธเราก็ต้องแปลความหมาย; คือเราจะมอบกายถวายชีวิตจิตใจแก่พระเจ้า แก่พระพุทธ แก่พระธรรม แก่พระสงฆ์, ยอมเป็นทาสของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ยอมให้ท่านเป็นนาย เราจะทำตามทุกอย่าง ๆ นี้, ขอบทำตามทุกอย่างด้วยความเสียสละ; เราอดกลั้นอดทน อดหลับ อดนอน อดกิน อดอะไรหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ ประการ, อดทนเพื่อทำอะไรตามความประสงค์ของพระธรรมหรือของพระเจ้า; นี้เราจะเรียกว่าประจบประแจง อ่อนวอนงอนง้อได้เหมือนกัน. ดูเถอะ ดูที่ความหมายเถอะ : เรายอมทำตามทุกอย่างเพื่อตรงตามกฎของพระธรรม; จะรักษาศีลก็ดี จะถือธุดงค์ก็ดี จะทำสมาธิก็ดี ล้วนแต่ลำบากทั้งนั้นแหละ, แต่เรายอม **เพื่อตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า**.

เราจะต้องเสียสละ อย่างที่เรียกกันว่า **บูชา** ตามแบบที่เขาใช้กันอยู่ในศาสนาอื่น. คำว่า “**บูชา**” นั้น ฟังดูแล้วมันน่ากลัว เพราะในภาษาไทยให้ความหมายที่น่ากลัว. **ยัญ** นี้แปลว่า **เครื่องบูชา**. ถ้าเป็นเครื่องบูชาแล้ว ก็เรียกว่า **ยัญ** ทั้งนั้นแหละ, **บูชา**. แต่ในบางศาสนาเนะ เขาหมายถึงเอาคนไปฆ่า แล้วก็บูชาพระเจ้านี้. และอันนั้นมันสะอึดใจ แล้วก็ถือเอาอันนั้น เป็นความหมายบูชา **ยัญ** คือต้องฆ่าใครฆ่าสัตว์อะไร เพื่อบูชา **ยัญ** พระเจ้า. ที่จริงเขาก็ไม่มีเจตนาจะฆ่าใคร; แต่ว่าคนเขา

อยากจะแสดงความรักความยอมสวามิภักดิ์อะไร, แม้ว่าจะต้องฆ่าลูก ฆ่าเมียเพื่อ
 บุษายัญก็ได้. อย่างเรื่องราวในคัมภีร์ไบเบิล เขามีคน ๆ หนึ่ง คนแก่คนหนึ่งที่เป็นคน
 เจ้าหน้าที่สูงสุดทางศาสนา มีคนมาบอกว่า พระเจ้าต้องการให้บุษายัญด้วยลูกคนเล็ก.
 พอคนนั้นจับมีดมา จะฟันคอไอ้ลูกคนนั้น พระเจ้าก็มา “หยุด”, บอกให้หยุด; บอกว่า
 “พอแล้ว เรารู้ความเสียสละความสวามิภักดิ์ของท่านแล้ว”. ก็หยุดเลย ไม่ต้องฟันคอ
 ลูกนั้นเพื่อบุษายัญ. นี่เป็นเรื่องที่จะวัดไอ้ความบูชาด้วยความเสียสละ ความจงรัก
 ภักดิ์อะไรกันมากกว่า; ฉะนั้น จึงมีความบูชาด้วยบุคคลที่เป็นที่รัก เป็นต้น ขึ้นใน
 ศาสนาบางศาสนา โดยเฉพาะในประเทศอินเดีย. ต่อมาก็ลดลงมา ด้วยการบูชาด้วย
 สัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ เป็นต้น; ก็ยังคงเรียกว่าบุษายัญ เพื่อทดสอบความ
 จงรักภักดี ความเสียสละของคนเหล่านั้น.

พอมาถึงยุคพระพุทธเจ้าท่านว่า ไม่ต้องทำอย่างนั้นหรอก; จะทดลองการ
 จงรักภักดีกัน ด้วยชีวิตด้วยเลือดของสัตว์อื่นนั้น มันไม่ถูก, ฉะนั้น มาทดลองกันด้วย
 การปฏิบัติ เสียสละเคร่งครัด ปฏิบัติโดยแท้จริงนี่ เป็นเครื่องทดลอง : รักษาศีลให้ดีที่สุด
 ทำสมาธิให้ดีที่สุด; นี่ส่วนตัว. ถ้าทางสังคม ก็บริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือคนยากจน
 เข็ญใจ หรือคนที่ต้องช่วย, ด้วยการให้ทาน.

การให้ทานนั้นแหละ คือการบูชาัญ เป็นการทดสอบน้ำใจ สวามิภักดิ์ของ
 คน ๆ นั้น. ในพุทธศาสนาเราจึงเปลี่ยนการบูชาัญ จากการฆ่าคน ฆ่าสัตว์นั้นนะ มา
 เป็นการบริจาคทรัพย์ หรือว่าด้วยการสมทานศีล ประพฤติวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด
 ที่สุด แสดงความเสียสละที่สุด แทนที่จะเอาชีวิตไม่รอด; นี่เป็นการบูชาัญ. ฉะนั้น
 คำว่า “บุษายัญ” นั้นยังใช้ได้; แม้เตี้ยวันนี้ก็ยังใช้ได้, ถ้าเป็นการเสียสละ เป็นการ
 บูชาด้วยการกระทำที่ทำยากแล้ว ก็เรียกว่า “บุษายัญ”, จะต้องเสียสละกันมากทีเดียว.
 ส่วนบุษายัญด้วยชีวิต ก็ยังมีเหลืออยู่ในหมู่คนบางพวก ที่เขาอยากจะทำตรงตามตัว
 หนังสือ ตามแบบเดิมก็ตามใจเขาแหละ; แต่เราก็เรียกว่าบุษายัญเหมือนกัน. เราก็มี
 การบูชาัญ ตามความประสงค์ของพระเจ้า เพื่อพิสูจน์ว่าเราสวามิภักดิ์ จงรักเชื่อฟัง
 ถึงที่สุด, แต่ว่าตามแบบของเรา ตามแบบของพุทธบริษัท; ซึ่งเราก็ไม่ได้ตั้งขึ้นเอง,

พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้สิ่งทั้งปวง ท่านเป็นผู้แนะให้ หรือบัญญัติให้ ว่าพวกพุทธบริษัท จงบูชาัญญกันอย่างนี้เถิด. นี่ก็เป็นการทำตรงต่อความถูกต้อง เพราะว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านแนะให้เอามาเป็นเครื่องบูชาัญญนั้น ล้วนแต่เป็นเครื่องทำลายกิเลสของผู้ที่ตนเองทั้งนั้น.

วิธีบูชาัญญในพระพุทธศาสนา ด้วยสิ่งของ ด้วยอะไรก็ตาม ล้วนแต่เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวของบุคคลนั้น; เช่นว่าบูชาัญญด้วยการเลี้ยงพระพันรูป หมิ่นรูปอย่างนี้ มันก็ทำลายความเห็นแก่ตัว, และมันไม่ทำลายเปล่า มันไปเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ควรจะได้รับ จะได้เป็นประโยชน์. การที่จะมาสัตว์บูชาัญญ ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร มันก็เสียเปล่า.

เดี๋ยวนี้มาบูชาัญญ ด้วยการบริจาคทรัพย์บำรุงพระศาสนา บำรุงพระสงฆ์ให้อยู่สำหรับทำประโยชน์อันสูงสุดแก่มนุษย์; ฉะนั้น การบูชาัญญนี้ก็ไม่สูญเปล่า ไม่เสียเปล่า; เป็นวิธีของพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. นิยมทำกันอย่างนี้ เป็นการตอบสนองของเราต่อพระธรรม หรือพระเจ้า. เราต้องทำแน่ละ, ถ้าไม่ทำก็คือไม่ทำ และก็ไม่ได้อะไรหรอก ฉะนั้นเราจะต้องทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้าเสมอไป. อย่าเอาตัวไปมอบให้แก่พญามาร ซาตาน คือกิเลส. ถ้าเอาตัวไปมอบให้แก่ซาตาน หรือมารเสียแล้ว, ก็เอาตัวไหนที่ไปทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า. นี่ต้องรักษาตัวไว้ให้ดี, อย่าเอาไปให้แก่พญามารเสีย, เอามาทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า.

พวกนักวิทยาศาสตร์ทางวัตถุนี้ เขาก็ต้องทำตามความประสงค์ของพระเจ้าของเขา คือกฎของธรรมชาติ. พวกที่ถือศาสนานั้น ๆ ก็ทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้าแห่งศาสนานั้น ๆ. อย่างพระเยซูนี้ ก็ต้องการให้มนุษย์บูชาท่าน ด้วยการรักผู้อื่น; ให้เอาการรักผู้อื่น ความรักผู้อื่น เป็นเครื่องบูชาท่าน.

นี่ ถ้าว่าถือศาสนานั้น, ตามหลักศาสนานั้น มีพระเจ้าเป็นบุคคล ก็ทำให้

ตรงตามประสงค์ของพระเจ้า. ส่วนเราพุทธบริษัท มีพระเจ้าอย่างของเรา เราก็ทำตามความประสงค์ของพระเจ้าตามแบบของเรา คือพระธรรม พระธรรมเจ้า พระธรรมเป็นเจ้า. ไปเปิดดูหนังสือเก่า ๆ ที่สุด มาก ๆ นะ จะพบว่า**มีพระธรรมเป็นเจ้า** พระพุทธเป็นเจ้า พระสงฆ์เป็นเจ้า. เดียวนี้เรามีพระธรรมเป็นเจ้าสูงสุด, แม้แต่พระพุทธเจ้าก็เคารพพระธรรม. **พระธรรมมีหลักว่าอย่างไร** ต้องการให้ทำอย่างไร สอนให้ทำอย่างไร เราก็ทำอย่างนั้นแหละ; นั้นแหละ คือตามประสงค์ของพระเป็นเจ้า. เดียวนี้เรามาพูดเป็นเรื่องธรรมดา จะเรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ก็ได้; คือเราเอาความถูกต้องเป็น พระเจ้า, เรามีความถูกต้องเป็นพระเจ้า, เราจึงทำให้ถูกต้อง ตามกฎของความถูกต้อง.

การปฏิเสธพระธรรม คือการปฏิเสธตัวเอง.

“ทำให้ถูกต้องตามกฎของความถูกต้อง” ไม่ใช่แก้งพูดเล่นลิ้น; แต่ถ้าพูดให้ตรง มันต้องพูดอย่างนั้นแหละ : ทำให้ถูกต้องตามกฎของความถูกต้อง. กฎของความถูกต้อง ก็คือพระธรรม; หรือจะไปอยู่ในรูปของพระเจ้าในศาสนาอื่นก็ได้เหมือนกัน.

แต่เมื่อไม่พูดอย่างรูปแบบของศาสนา หรือว่าธรรมเนียมประเพณีอะไร, พูดกันตรง ๆ เป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ก็ต้องพูดว่า **ความถูกต้องของความถูกต้อง; เราต้องทำให้ถูกต้อง ตามกฎของความถูกต้อง.** ถ้าเราไม่ทำ, เราก็ต้องได้รับผลตามที่มันไม่ทำนะ คือมันไม่มีความถูกต้อง แล้วมันจะอยู่ไม่ได้.

ถ้ามัน**ไม่มีความถูกต้องทางจิตโดยเฉพาะแล้ว มันจะอยู่ไม่ได้**; อย่างน้อยมันจะเป็นบ้า มันจะเลยไปถึงต้องตาย; ฉะนั้น เราจึงต้องทำ. ทั้งที่ว่าเราไม่ได้สัญญา กับพระเจ้า เราไม่ได้สัญญากันกับพระเจ้าว่าต้องทำ, พระเจ้าก็บุกรุกเอามาข้างเดียว : แกต้องทำ, ถ้าแกไม่ทำ แกก็รับเอาความไม่ถูกต้องไป, แล้วความไม่ถูกต้องก็จะทำอันตรายแก. เราจะแก้ตัวว่า ก็ไม่ได้สัญญากันนี่ จะทำอะไรเล่า; อย่างนี้ไม่ได้, ไม่มีทาง, อย่าเลย : อย่าหาทางออกอย่างนั้น. เราจะรู้หรือไม่รู้ เราแก้ตัวไม่ได้; เราจะชอบการ

กระทำอันนี้ หรือจะไม่ชอบ ก็แก้ตัวไม่ได้. แม้ว่าเราจะไม่ชอบขึ้นมา นี้ เราก็ไม่ได้รับการยกเว้นหรอก; **คือเราจะต้องรับโทษของการที่เราไม่ชอบความถูกต้อง**, แล้วเราก็ได้รับความถูกต้องที่ตรงกันข้าม คือจะต้องวินาศฉิบหาย, นั่นเป็นความถูกต้องฝ่ายที่จะวินาศฉิบหายที่จะได้รับ. แปลว่าเราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยง; เช่นตอบว่าเราไม่รู้บ้าง, เราไม่ได้สัญญากันบ้าง.

จึงให้ถือเป็นหลักว่า **พระธรรมหรือพระเจ้าจะอยู่เหนือเราโดยประการทั้งปวง**; อย่าคิดหาทางออก แก้วทวลหลีกเลี่ยงของพระธรรม หรือกฎของพระเจ้าเลย; **พระเจ้าอยู่เหนือเราโดยประการทั้งปวง**. ที่เราสวดทำวัตรเย็นว่า **เราเป็นทาสของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นนายเหนือเรา เป็นอิสระเหนือเรา; นี้ถูกที่สุดแล้ว**.

ขอให้จำไว้เป็นเครื่องตักเตือนเรา อย่าให้ลืมได้. ถ้าว่าเราปฏิเสธพระเจ้า เสียเลย ปฏิเสธพระเจ้าเสียเลย **ไม่รู้ ไม่ชี้ ไม่เอา ไม่ยอมรับ** มันก็เท่ากับปฏิเสธตัวเราเองแหละ : ปฏิเสธว่าตัวเราเองมิได้มีอยู่ คือตายแล้ว. **นี่ถ้าเราปฏิเสธพระเจ้า ก็จะเท่ากับปฏิเสธตัวเอง, กลายเป็นเรามีได้มีตัวตนอยู่, ปฏิเสธความมีอยู่แห่งตัวตนของเรา; ฉะนั้น** อย่าไปกล้าปฏิเสธพระธรรม หรืออย่าไปกล้าปฏิเสธพระเจ้า มันจะเท่ากับปฏิเสธตัวเอง เหมือนกับว่าเรามีได้มีอยู่ คิดดูว่าจะเป็นอย่างไร มันก็คือวินาศเกินกว่าที่จะวินาศ. **คือพระเจ้าเท่าไร ก็หาความทุกข์ใส่ตัวเท่านั้นแหละ**.

ฉะนั้น คนที่จะพึงลืมนตาขึ้นมาในโลก นี้ดูให้ดี ๆ **เถอะว่า คือพระเจ้าเท่าไร คือพระธรรมเท่าไร ก็คือหาความทุกข์เข้ามาใส่ตัวเท่านั้นแหละ** ยกเลิกตัวเองเป็นเหมือนกับไม่มีแหละ.

พระเจ้าบีบบังคับโดยยุติธรรม. พระเจ้ามีความยุติธรรมที่จะบีบบังคับเรา เสรีภาพก็บีบบังคับเรา เผด็จการเหนือเรา, แล้วทำไมกลายเป็นสิ่งที่เราจะต้องรับ และถือว่าเป็นความถูกต้องเล่า? **พระเจ้าทำกับเราอย่างเห็นมโหฬารที่สุด คือเผด็จการ**

ไม่ไว้หน้า ไม่มีอะไรยกเว้น เท่ากับว่าลิตรอนเสรีภาพของเราหมด เอาความยุติธรรม แก่ฝ่ายพระเจ้าฝ่ายเดียว; แต่แล้วเราก็ต้องยอมรับแหละว่านั่นเป็นความถูกต้อง เพราะ ว่าทำเพื่อประโยชน์แก่เรา. พระเจ้าทำเอาข้างเดียวตามชอบใจ กลายเป็นความถูกต้อง แก่เรา เพราะว่าพระเจ้าทำอย่างนั้นเพื่อประโยชน์แก่เรา.

นี่, มันมีอะไร ๆ ที่ชวนงงงอยู่เหมือนกัน. นี้เรียกว่า ความยุติธรรมแบบพระเจ้า มาเหนือเมฆบุงกรุกเข้ามา จัดการทุกอย่าง ลิตรอนเสรีภาพ ที่เราจะต้องการง. พระเจ้าเสรีภาพของพระเจ้าข้างเดียว แต่แล้วเราเป็นผู้ได้รับประโยชน์ เราเสียเสรีภาพแต่ เพื่อได้เสรีภาพที่สูงสุดหรือดีกว่า. เราเสียเสรีภาพแห่งความงของเรา : ความงของเรา ก็ต้องการเสรีภาพ, เรายอมให้ตัวเราแห่งความง สูญเสียเสรีภาพ แล้วเราก็จะได้ เสรีภาพสูงสุด คือเสรีภาพจากกิเลส และจากความทุกข์ อันจะบีบคั้นเรา. นี้, ดู ๆ มันก็แปลก; แต่ว่ามันก็ถูกต้องที่สุด, แล้วถูกต้องตามแบบของพระเจ้าเสียด้วย.

นี่คือความถูกต้อง, ต้องรู้ไว้; แล้วจะต้องตอบสนองต่อพระเจ้านั้นให้เป็น อย่างดี; ถ้าไม่ทำก็ต้องได้รับโทษ หรือทำผิดก็ต้องได้รับโทษ เหมือนที่คนเป็นอันมาก กำลังได้รับอยู่ในเวลานี้.

นี่, ตอนนี้ก็พูด ก็เพื่อจะให้เรา เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในการที่จะไม่ทำตามกฎ ของพระธรรม ที่เกี่ยวกับความถูกต้อง สำหรับจะอยู่อย่างถูกต้อง สำหรับจะเป็นอยู่อย่าง ถูกต้อง สำหรับจะได้รับผลแห่งความถูกต้อง. เราจะให้กิเลสมาแก้ตัว เป็นความถูกต้อง ของกิเลส มาอ้อมแย่งเอาความถูกต้องนั้นมา มันก็ทำไม่ได้หรอก; เราก็ได้เป็นทาส ของกิเลส. ที่นี้มันก็จะหนักยิ่งไปกว่ายอมปฏิบัติตามพระธรรม หรือตามพระเจ้า. เมื่อ กิเลสยังไม่ครอบงำเราเรามีความถูกต้อง และมีความถูกต้องได้ง่ายที่สุด. ถ้าเราไม่ตกเป็น ทาสของกิเลส กิเลสยังไม่ครอบงำเรา, มันง่ายที่สุดที่จะทำให้ถูกต้องตามแบบของ พระเจ้า. พอกิเลสมาครอบงำเรา, เราก็เริ่มเปลี่ยนแปลง เราเริ่มขบถต่อพระเจ้า ถอย หลังออกมาทีละนิด ๆ มาอยู่กับฝ่ายกิเลส; นี่คือโลกปัจจุบัน.

นี้, ที่จะขอให้ทราบกันไว้ ว่าอันนี้มันเพิ่งเป็น. **เมื่อก่อนโน้นเขาอยู่กันอย่างถูกต้อง ไม่มีมารมาแย่งชิง, เขาอยู่กันอย่างสงบสุข.** สมัยปู่ทวด ตาทวดของเรา ขึ้นไปไม่กี่ชั่วคน ก็ยังอยู่กันอย่างสงบสุข. เพราะว่าไอ้ความเจริญทางวัตถุ เพิ่งมีเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวง, **สร้างเป็นอาณาจักรของมาร** ขึ้นมาในหัวใจของมนุษย์ แล้วก็แย่งชิงเอามนุษย์ไป ๆ เรื่อย ๆ; นี่มันเพิ่งมี. ก่อนนี้ มันอยู่ด้วยความถูกต้อง; ความถูกต้องเพิ่งเปลี่ยนไป หหมดไป.

มีพระบาลีอยู่สูตรหนึ่ง จะขอเอามาเล่าให้ฟัง, แต่อย่าคิดว่าเราจะดูถูก ดูหมิ่นใครนะ; เอามาเล่าให้ฟังในฐานะที่ว่า มันแปลกและมันจริงเกินไป มันจริงที่สุด. พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า **ธรรมะของพราหมณ์ที่ดีที่สุดที่พวกพราหมณ์เคยประพฤติอย่างดีที่สุด แล้วมันหายไปหมด มาเหลืออยู่ในหมาคือสุนัข; สุนัขนะ, ใช้คำว่าหมามันหายากไป. พราหมณ์ธรรมนั้นดีที่สุดหายไปหมด จากพวกพราหมณ์, เตี้ยวนี่ มาเหลืออยู่ในหมา.** ทีนี้พราหมณ์คนนั้น ก็ถามว่าอะไรล่ะ ที่ว่าอย่างนั้นนะ? อะไรล่ะ? พระพุทธเจ้า ก็เลยตรัสธรรมะของพวกพราหมณ์ที่เคยดีที่สุดในยุคต้น ๆ ที่มันเปลี่ยนไปหมดจนไม่มีเหลือ. และท่านใช้คำ ซึ่งเราก็ต้องรู้สึกว่ามันหายากและ; ถ้าว่าพระบาลีนี้จริง ในพระไตรปิฎกข้อนี้จริง, ก็แปลว่าพระพุทธเจ้า ท่านก็พูดอะไรรุนแรงหายากเป็นเหมือนกัน :-

ท่านบอกว่า พราหมณ์แต่ก่อนนั้น จะสมรสกันแต่กับพวกพราหมณ์ด้วยกัน, พวกพราหมณ์ยุคปัจจุบันนี้สมรสไม่เลือก สมรสกับจันทาล คูทร เลวชั้นเลวสุดก็ได้; แต่พวกสุนัขยังสมรสกันแต่พวกสุนัขนะ ไม่เคยเปลี่ยนนะ. พระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างนี้. พราหมณ์นี่ ละธรรมสำหรับพราหมณ์เสียแล้ว แต่สุนัขยังไม่ได้ละ. ทีนี้พวกพราหมณ์นี่ เคยสมรสกัน แต่เมื่อถึงฤดูที่สมควร คือเมื่อมีฤดูที่สมควรจะมีการสมรสนะ; เตี้ยวนี่ พวกพราหมณ์สมรสไม่เลือกฤดูแล้ว, ถึงคนเตี้ยวนี่ก็คิดดูเถอะ ประกอบกิจกรรมทางเพศไม่เป็นฤดูแล้ว, ยังเหลือแต่พวกหมาที่จะสมรสกันเฉพาะเมื่อมีฤดูที่ควรจะสมรส; พวกพราหมณ์ไม่เคยซื้อขายบุคคลที่เป็นภรรยา, เตี้ยวนี่พวกพราหมณ์เกิดการซื้อขายบุคคลที่เป็นภรรยาแล้ว, แต่สุนัขไม่เคยซื้อขายภรรยาของเขาเลย; ท่านว่าอย่างนี้.

พวกพราหมณ์แท้ ๆ โดยบริสุทธิ์ ในพราหมณ์ธรรมนั้นนะ ไม่สะสมทรัพย์สมบัติ เงินทองแก้วแหวนอะไร, ข้าวเปลือก วั ว ควาย ไร่นา ไม่สะสม, แต่เดี๋ยวนี้พวกพราหมณ์ก็ได้สะสมทรัพย์สมบัติเหมือนกับคหบดี คนธรรมดาเสียแล้ว, แต่สุนัขยังไม่สะสมทรัพย์สมบัติ; พราหมณ์ธรรมไปเหลืออยู่ที่สุนัข.

ข้อสุดท้ายท่านว่า พราหมณ์สมัยแท้ สมัยเป็นพราหมณ์ธรรมแท้ นะ ไม่รับประทานบริโภค คือไม่เก็บของกินไว้บริโภค จะกินอาหารเฉพาะของที่ได้มาในวันนั้น ในมือนั้น แล้วก็กินเท่านั้น แล้วไม่สะสมไว้พุงนี้ มะรินนี้; เดี่ยวนี้พวกพราหมณ์สะสมอาหารเหมือนกับชาวบ้านเสียแล้ว. ที่ไม่สะสมอาหารนี้เหลือแต่พวกสุนัขแล้ว. นี่คิดดูเถอะ ทำไมพวกพราหมณ์ จึงเปลี่ยนมากถึงขนาดนั้น? พราหมณ์คนนั้นก็ยิ่งอึ้ง, พราหมณ์ที่มาทูลถามพระพุทธเจ้า ก็เลยต้องนิ่งไป. นี่เราคิดว่า มันจะไม่แต่พวกพราหมณ์มั่ง; พวกเราก็ระวังให้ดีเถอะ พวกที่ไม่ใช่พราหมณ์ หรือพวกเรานี้ก็ต้องระวังให้ดี : ไอ้สิ่งที่มันเคยมีแต่กาลก่อนโน้น มันได้หายไป แล้วมันจะเหลืออยู่แต่ในหมู่สุนัขเหมือนกันมั่ง. นี่, อย่าคิดว่าเป็นคำหยาบคาย ด่าทออะไรก็ได้, ฟังดูว่าเป็นเรื่องเตือนสติ; ไอ้สิ่งที่ปุ๋ย่า ตาหวด เคยทำกันไว้ดี ๆ นั้น, หายไปแล้ว ไปเหลืออยู่แต่ในหมู่สุนัข แล้วเราจะเอาหน้าไปไว้ไหนเล่า?

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนนึกถึงความเป็นมาของความถูกต้อง ของความถูกต้องที่เราทำให้ค่อย ๆ หลุดมือไป ๆ ๆ จนจะไม่มีอะไรเหลืออยู่แล้วนั้น. นี่จะต้องสังวรระวังกันบ้าง. พุทธบริษัทเราก็กาลังสูญเสียความถูกต้อง ในทำนองคล้าย ๆ กันนี้แหละ, ระวังให้ดี; ไม่มีความถูกต้องในการจะรักษาไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งกฎของพระธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์ของเราเอง.

เป็นทาสอายตนะ จึงติดบ่วงมาร จมบ่ออบายมุข.

เรากำลังตกเป็นทาสของกิเลส เขาเรียกว่าเป็นทาสของอายตนะ; เป็นทาสของความเวิร์ดอรรอยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ นี่คือ

อายตนะ; แล้วก็ติดบ่วงมาร แล้วก็ลงไปในบ่อของอบายมุข มีสิ่งที่ทำให้สูญเสียความถูกต้องมากขึ้น สูญเสียความสงบสุขมากขึ้น และก็ไปจมอยู่ในบ่อของอบายมุขมากขึ้น.

เข้าใจว่า ครูบาอาจารย์และนักศึกษาเหล่านี้ คงจะรู้เรื่องอบายมุขมาแล้ว ไม่ต้องพูดก็ได้มัง : ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; นี้เรียกว่าอบายมุข. เราลงไปบ่อของอบายมุขถึงไหนแล้ว : ลงถึงคอหรือยัง? ท่วมหัวหรือยัง? โดยเฉพาะในเมืองที่เจริญนะ. ในเมืองหลวงนั้นแหละเป็นหลัก, เป็นหลักที่จะต้องสังเกต.

ตีมน้ำเมาก็ดูเถอะ ในโรงเรียนเพียงโรงเรียนมัธยม นักเรียนก็ตีมน้ำเมากันเป็นว่าเล่น. ไอ้พวกโต ๆ ในระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนั้น มันเป็นขี้เมาไปหมดแล้ว; แล้วก็ลงมาถึงนักเรียนชั้นมัธยม แล้วมันก็จะตีมน้ำเมา. การตีมน้ำเมานี้เป็นความประสงค์ของพระเจ้าหรือ? ช่วยไปถามกันดูเองบ้าง; เป็นความประสงค์ของอะไร? เป็นความประสงค์ของกิเลสของเรา หรือว่าเป็นความประสงค์ของพระเจ้า?

การตีมน้ำเมา. *ทำไมเราจะต้องตีมน้ำเมา?* ตับ ไต ไข้พุง ของเราไม่ต้องการเหล้า ไม่ต้องการสุรายาเมา, เราก็กินเข้าไปให้มันเดือดร้อน, ตับ ไต ไข้พุง มันเดือดร้อน, และมันก็ตอบแทนให้สมน้ำหน้าคนกินนะ มันได้เป็นโรคตับแข็ง ได้เป็นโรคมะเร็ง ได้เป็นโรคอะไรก็ตาม. และคำว่า “น้ำเมานี้” ขอให้ขยายความหมายออกไปถึงทุกอย่างที่เรียกว่ามันเมา; คือถ้าทำให้สติสมปฤติผิดไปแม้แต่เพียงเล็กน้อย ก็ต้องเรียกว่า “น้ำเมา” หรือ “ของเมา” ฉะนั้น บุหรีก็เป็นของเมา. **คนสูบบุหรีต้องโง่พอที่จะสูบบันได้;** ถ้าโง่ไม่พอไม่มีใครสูบบุหรี; เพราะว่าเอาควันไปรมปอด ให้ปอดมันเสียเร็ว. จะโง่ก็มากน้อยคุณไปคิดดูเอง; เอาควันไฟบุหรีไปรมปอด ให้ปอดมันเสียเร็วนะ มันโง่หรือฉลาดก็มากน้อย ไปคิดดูเอง.

นี้เรียกว่า มันสมัครเป็นสมาชิกของกิเลส ของมาร, ไม่ใช่ของพระเจ้าหรือของพระธรรม, มันจึงมีปัญหามาทั่วโลกแล้วเดี๋ยวนี้. เรื่องปัญหาเกี่ยวกับน้ำเมา

นับตั้งแต่บุหรีขึ้นไป ถึงยาเสพติดร้ายตรง ถึงสุรา ถึงอะไร ที่ว่าเขาเริ่มรู้โทษกันแล้ว เริ่มติเตียนกันแล้ว แต่ว่าอดไม่ได้. ที่ข้างกล่องบุหรี ปิดโฆษณาว่า บุหรีเป็นโทษให้ เกิดโรคมะเร็ง, ข้างกล่องบุหรีนี้ มันนำหัวหอม; ก็แปลว่าไม่จริง คนเหล่านั้นมันไม่จริง. ที่ข้างขวดเหล้าก็คิดว่า ไม่ใช่ความประสงค์ของผู้หวังดี; แต่คนก็ยังกินเหล้า. นี่เรา เพิ่งเปลี่ยนเมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ดึงเอาตัวคนไปสู่ความไม่ถูกต้อง, ดึงจากความถูกต้อง ไปสู่ความไม่ถูกต้อง. ถ้าให้การสูบบุหรี ดื่มน้ำเมาถูกต้อง, มันก็ถูกต้องสำหรับ จะวินาศ ถูกต้องสำหรับจะวินาศ ซึ่งเราไม่ประสงค์ในที่นี้.

เที่ยวกลางคืนนั้นก็คือ เป็นเรื่องสนองกิเลสมากเกินไป ไม่ต้องบรรยายก็ได้. ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน; การเล่น. เดี่ยวนี้มันเป็นเล่นมากเกินไป สูญเสียนิสัยของคนไทย ซึ่งไม่เคยเล่นมากเหมือนอย่างนี้. เดี่ยวนี้อะไรก็เล่น, จะพูดอะไรสักชนิดหนึ่งก็ต้องแทรกด้วยดนตรี. ดูที่วิทยุ จะพูดสารคดีสักชนิดก็แทรกสลับด้วยดนตรี ทำให้เสีย นิสัย ไปนิยมไอ้การเล่น. อีกมากมายหลายอย่าง ที่เอาความเล่นเข้าไปแทรกในงานงานจนเสียนิสัย. เด็ก ๆ เสียนิสัย ต้องเล่นไปพลางจึงจะเรียนไปพลาง ฟังวิทยุไปพลาง ทำการบ้านไปพลาง นี่มันเสียนิสัยถึงขนาดนี้. ถ้าไม่เอาไอ้เล่น ๆ นี้มาแทรกสลับไว้ คนไม่มา คนไม่มาประชุม ไม่มาหา ไม่มาดู. นี่ มันเสียนิสัยการเล่นไปหมดแล้ว.

เล่นการพนันนี้ ก็ยังใหญ่โตมโหฬารอยู่ นับตั้งแต่พนันเปิดเผย ลีตเตอร์ก็ตีสนามม้าก็ดี นี่มันเปิดเผย และไอ้เร้นลับที่ซุกซ่อนอยู่ก็ตาม เราสูญเสียความถูกต้องไปมากมายก่ายกองทีเดียว.

ดูการเล่น เล่นการพนัน; คบคนชั่วเป็นมิตร, นี่ก็คุมพวกกันแต่ที่ชั่วด้วยกัน, ต้องพูดอย่างนั้น. มีหลายคนที่มาที่นี้บอกว่า ถ้าไม่สูบบุหรีมันเข้าพวกเขาไม่ได้นี่, ถ้าไม่กินเหล้ามันเข้าพวกเขาไม่ได้นี่, เขาไม่ยอมรับ, เพราะฉะนั้น ผมจึงต้องสูบบุหรี ต้องกินเหล้า; เขาบอกอย่างนี้เลย. ที่นั่นอยู่นี่ มีไหม ที่ว่าไม่สูบบุหรี แล้วเข้า พวกกับเขาไม่ได้ มีหรือไม่มี, ไม่กินเหล้า เพื่อนไม่ยอมรับเข้าพวก. อาตมาก็บอกว่า เราก็ออยู่กันแต่พวกเราซิ เราก็จัดพวกขึ้นใหม่ คุมพวกขึ้นใหม่ โดยไม่ต้องกินเหล้า ไม่

ต้องสูบบุหรี่ซิ. และอาตมายังสอนให้เขาว่า บอกว่าหมอเขาห้าม; โททกอย่างนี้ไม่บาป, โททกอย่างนี้ไม่ใช่โททกนะ. บอกเพื่อนที่เขาไม่คบเรานะ ว่าหมอเขาห้ามเด็ดขาด ผมงินเหล้าไม่ได้ เขาก็คงให้อภัยแหละ. หรือบอกเขาว่า สูบบุหรี่ไม่ได้โดยเฉพาะผม นี่หมอห้าม ไอ้คนนั้นเขาก็ไม่ถือสาอะไรนัก. อย่างนี้ไม่ใช่โททก, ไม่ขาดศีล, ช่วยจำไว้ด้วย; คำพูดอย่างนี้ไม่ใช่ผิดศีลมุตสา, เพื่อความถูกต้อง, ไม่ผิดศีลข้อมุตสา.

ที่นี้ก็ ข้อสุดท้าย **เกียจคร้านทำการงาน** นี่มันเป็นนิสัยสันดานของสัตว์ตามธรรมชาติ ไม่จำเป็นก็ไม่ทำงาน. สัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกันแหละ; สัตว์เดรัจฉานถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ออกหากินให้เหน็ดเหนื่อย, นอนเหมือนกันแหละ. แต่คนมันมากกว่านั้นนะ มันไม่ยอมทำงานเอาเสียเลย, ทำเพราะความจำเป็นบังคับ ทำเท่าที่ความจำเป็นบังคับ, โกงเวลาราชการได้เท่าไรโกงหมด โกงอย่างยิ่งเลย เพราะว่าไม่ยอมทำงานนี้. โดยเนื้อแท้ไม่ได้อยากทำงาน อยากมาทำงานสาย ๆ และก็อยากเลิกเร็ว ๆ. นี่ ไม่สนุกเมื่อทำงาน. เมื่ออยู่ในห้องทำงาน กำลังทำงานไม่สนุก, สนุกต่อเมื่อเลิกงานไปสำมะเลเทเมา. แต่ที่ต้องมาทำงานบ้าง เพราะต้องการเงินเดือน, โดยจิตใจแล้วไม่ได้รักที่จะทำงาน แต่เงินเดือนบังคับให้มาทำงาน. **คนอย่างนี้ไม่ถูกต้อง;** จิตใจของคนอย่างนี้ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรม ไม่ควรจะเป็นสมาชิกของพระเจ้า.

ถ้าจะเป็นสมาชิกของพระเจ้า ไปเปลี่ยนกันเสียใหม่ : **สนุกเป็นสุขที่สุดเมื่อทำงาน** เพราะว่ามันเป็นความประสงค์ของพระเจ้า; พระเจ้าประสงค์ให้สิ่งที่มีชีวิตทำหน้าที่ ของสิ่งที่มีชีวิตให้ดีที่สุด ให้มากที่สุด. นี่ปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์ ของสิ่งที่มีชีวิต, เราก็ควรจะเป็นสุขเมื่อได้ทำงาน; ถือว่าการทำงานนั้นแหละคือ**การปฏิบัติธรรม,** ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติที่ถูกต้อง. เราจะต้องมีความสุขกันที่การทำงานนั้น นี่เป็นความสุขแท้จริง; คือเรามีปีติ ปราโมทย์ อิ่มใจว่าได้ทำถูกต้องตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า หรือของพระธรรม เป็นสุขจริงคือไม่ร้อน.

ไอ้สุขไม่จริงจะทำให้ร้อน; ฉะนั้นสุขที่ทำให้ต้องเสียเงินนะ ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินเป็นทอง จนเงินเดือนไม่พอใช้ นั่นแหละคือความสุขปลอม สุขร้อน.

ถ้าสุขที่แท้จริง ตามหลักของพระธรรมแล้ว ไม่ต้องเสียสตางค์. หลายคนคงไม่เชื่อว่า ถ้าสุขที่แท้จริงจะไม่ต้องเสียสตางค์; ยิ่งสูงสุดคือพระนิพพานแล้ว ยิ่งไม่เสียสตางค์เลย. ถ้ายังต้องเสียสตางค์อยู่ แล้วก็ยังเป็นความสุขที่ไม่แท้จริง; ไม่เชื่อก็ลองเอาไปคิดดู.

นี่เราเรียกว่าอบายมุข : ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน. เดียวนี้เราหนีจาก**โลกของพระธรรม** โลกของพระเป็นเจ้า มาอยู่กับ**โลกของพญามาร** แล้วได้อยู่ในบ่อของอบายมุข. สมน้ำหน้าทีหนีมาอยู่กับโลกของพญามาร แล้วได้มาอยู่ในบ่อของอบายมุข; ไม่ได้อยู่บนสวรรค์ หรือบนที่ที่มันควรจะอยู่ อย่างที่ว่าอยู่กับพระเจ้า. เรากำลังทำผิดทำถูกอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้.

ผู้หนีถือธรรมะมีหลักว่า “ผลิตมากกินอยู่พอดี”.

เอาละ, นี่ก็ประเด็นของเรื่องที่จะพูดนี้ ก็ว่า**ความถูกต้องแห่งการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม**; กลับมาหาพระธรรมกันเถิด. ที่มันผิดไปมากแล้ว มันเฉไฉ ถเลไถลไปมากแล้ว กลับมาหาพระธรรมกันเถิด; กลับมาเฝ้าพระเจ้ากันเสียใหม่เถิด; **สิ่งที่มันผิดไปจากความถูกต้อง กลับมาหาความถูกต้อง.** นี่คือการกลับมาอยู่กับพระเป็นเจ้าตามเดิมเถิด; คือปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่ามนุษย์จะอยู่กันอย่างไรรจึงจะมีความสุขทั้งตัวเองและผู้อื่น นั่นคือความถูกต้อง.

เรารู้จักความถูกต้องเท่านั้นแหละเป็นพอ; เรากลับมาเฝ้าพระเจ้ากันเสียใหม่เถิด หลังจากที่ไต่แตกคอกแหวกแนวออกไปสู่มาร สู่อำนาจของมาร. ถ้าภาษาคริสเตียนเขาว่า **ลูกแกะที่มันแตกคอกแตกฝูงสูญไปนั้น กลับมาเถิดจะได้พ้นภัย.** นี่ธรรมดาของสัตว์ล้วน ๆ นี่ มันช่วยตัวเองไม่ได้หรอก มันเหมือนกับลูกแกะ ต้องมาหาผู้เลี้ยง ผู้คุ้มครอง ในที่นี้ก็คือพระเจ้าหรือผู้แทนพระเจ้า. ลูกแกะหลายตัวมันลงไปอยู่ในบ่ออบายมุข ควรจะขึ้นมา แล้วก็เปลี่ยนแปลงเสียเถิด มาอยู่ในความถูกต้องคือเข้ามาอยู่ในร่มเงาของพระเจ้า. ที่ไม่ประพฤติตามคำของพระเจ้า ก็ประพฤติตามคำของพระเจ้าเสีย ไม่ดีอืด, แล้วก็กลับมาหาพระเจ้า.

โดยเฉพาะสมัยนี้ ความดึงดูดของวัตถุมสมัยใหม่นั้น รุนแรงมาก เราก็ต้องยึดมั่นในความถูกต้องของพระเจ้า หรือยึดพระเจ้าให้มากพอ ๆ กัน; ไม่เช่นนั้นจะไม่ทนกันได้ คือจะไม่ต่อต้านกันได้.

ในเรื่องของทางโลก ๆ นี้ จะทำมาหากิน จะอยู่อย่างโลก ๆ ก็ต้องให้ถูกต้องพอ อย่างน้อยสนุกในการทำการงาน แล้วก็แก้จนได้. เดี่ยวนี้ที่ว่า มันไม่พอกินเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องโกง; เพราะว่าไม่ยึดหลักที่ว่า ทำตามความประสงค์ของพระเจ้า คือทำงานให้มาก สนุกเป็นสุขเมื่อทำงาน. นี่งานมันจะได้ผลมาก แล้วก็ไม่มีใครยากจนหรือ. ใจความยากจนนั้น มันเกิดมาจากความเหลวไหล ไม่พอใจในการทำงาน. คนที่ยากจนอยู่เดี๋ยวนี้ไปดูเถอะ เราจะไม่ลำเอียงหรือ, เราพูดว่า เขายังทำงานน้อยไป เขายังไม่สนุกในการทำงาน.

ทีนี้คนที่ว่ามึงงานทำได้ร่ำรวย, ก็ควรจะถือธรรมะของพระเจ้า คือว่ากินใช้แต่พอดี เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น. ผู้ที่นับถือพระธรรม นับถือพระเจ้านั้น จะต้องเป็นหลักว่าผลิตให้มาก คือสนุกในการผลิต, แล้วกินแต่พอดี แล้วมันก็เหลือมาก, แล้วก็ไปช่วยผู้อื่น ตั้งโรตาทานก็ได้ หรือไม่ตั้งโรตาทานก็บำรุงองค์การกุศล เช่นมีการสร้างวัดสร้างวา สถานที่ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เอาตัวรอดได้. คนอย่างนี้เรียกตามบาลี เขาเรียกว่าเศรษฐี; ไม่ต้องมีเงินมาก เหมือนเศรษฐีปัจจุบันหรือ. เศรษฐีปัจจุบันเรียกว่านายทุน มีเงินมาก แล้วก็ไม่เคยคิดว่า จะเอาส่วนที่เหลือไปช่วยใคร. แต่ถ้าเป็นเศรษฐีไม่ใช่มีเงินมากมายเป็นร้อยล้าน พันล้านอะไร; แต่เขาทำมาก กินน้อย เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น, นี้เรียกว่าเศรษฐี. นี่เป็นผู้ที่ทำตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า ของพระธรรมเจ้า และของพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาก็มีหลักอย่างนี้ : สนุกในการหา ในการผลิต ในการทำ; เพราะมีความสุขในการทำ, ไม่ใช่ว่านอนเสีย แล้วโกงเวลางานให้มาก ๆ เอาเงินเดือนมากินกันสนุก, นี่ไม่ถูก. ต้องเป็นสุขในการงาน แล้วการงานมันก็มาก ก็เหลือกิน แล้วก็เอาไปช่วยผู้อื่น. โดยทางโลก อยู่กันในโลกก็ทำอย่างนี้.

โดยทางโลกุตตระ ก็ละกิเลสยิ่ง ๆ ขึ้นไป; กิเลสหมดแล้ว ก็บรรลุมรรคผลนิพพาน มีความถูกต้องสูงสุดอยู่ที่นี้. ถ้าอยากจะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ก็ต้องปรับปรุงกันอย่างนี้แหละ.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนไปปรึกษากันดู ทำคนเดียวคงไม่ได้และไม่สะดวกไปปรึกษากันดู; จะปรับปรุงไอ้ความเป็นมนุษย์ของเรา ให้กลับมาสู่ความถูกต้องได้อย่างไร แล้วก็ช่วยกัน.

นี่คือการตอบสนองความประสงค์ของพระธรรมอย่างถูกต้อง, **ความถูกต้องแห่งการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม** มีอยู่อย่างนี้. อาตมาก็ได้บรรยายเรื่องความถูกต้อง ในการสนองคุณของพระธรรม มาพอสมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลาย จะช่วยจดจำเอาไปคิดนึก; เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องของเราโดยเฉพาะแล้ว ก็ช่วยกันประพฤติ ปฏิบัติ ปรับปรุง ให้มีความถูกต้องขึ้นมา ให้จนได้; แล้วเราก็จะต้องได้รับผลของพระธรรมเป็นแน่ ก่อนแต่ชีวิตมันจะสิ้นไป. ชีวิตนี้มันไม่นานนัก แต่ว่าก่อนแต่มันจะสิ้นไปนี้ เราจะต้องมีความถูกต้องให้ถึงขนาด เป็นมนุษย์ที่มีสันติสุขส่วนตัว มีสันติภาพของสังคมได้ แล้วตลอดเวลานั้นมีแต่ความสงบสุข; แล้วก็ให้เด็ก ๆ ของเรา ตั้งตนขึ้นมาโดยความถูกต้องตลอดไป, นี้ในฐานะที่เป็นบิดา มารดา, ในอนาคตนั้น มันก็จะดีมาก จะมีปัญหาน้อยมากกว่าที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ซึ่งมันเดินผิดทางมาตั้งครึ่งแล้ว.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงนี้ ให้โอกาสพระคุณเจ้าสวดพระธรรมบทพระธรรม ที่ส่งเสริมกำลังใจให้กล้าแข็ง ในการประพฤติปฏิบัติเพื่อความถูกต้องสืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๗ -

๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้อง ของการเดินตามทางของพระธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะการบรรยายครั้งนี้ว่า **ความถูกต้องของการเดินตามทางของพระธรรม หรือพระเจ้าก็ได้.**

[ทบทวน.]

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวน การบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า เราได้พูดกันถึง เรื่องความถูกต้องของอะไรและอย่างไร; จะเป็นการช่วยให้เข้าใจคำบรรยายในครั้ง นี้ และครั้งต่อไปได้ง่ายขึ้น.

ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์, ความถูกต้องของความเป็นสัตว์ในสังคมโลก, ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท; นี้เราเคยพูดกันมาแล้ว, กระทั่งถึงความถูกต้องของพระธรรม, ความถูกต้องของการตอบสนองของมนุษย์ต่อพระธรรม; ที่นี่ก็มาถึงความถูกต้องของการเดินทาง.

หวังว่าท่านคงจะเข้าใจ ใจความสำคัญของคำว่า “ความถูกต้อง” แล้วเป็นอย่างดี จนกระทั่งรู้สึกว่ ทุกอย่างที่มีนปรากฏให้เห็นอยู่นี้ ล้วนแต่มีความถูกต้องโดยเฉพาะของมันทั้งนั้น, ไม่อย่างนั้น มันก็จะไม่เหลืออยู่ให้เราเห็น.

เดี๋ยวนี้มันมีอยู่ โดยมีความถูกต้องของมัน จึงเหลืออยู่ให้เราเห็น. ถ้าท่านเข้าใจในความข้อนี ก็จะพิสูจน์ได้ง่าย ๆ ในข้อที่ว่า จะเหลียวไปในทิศทางไหน ก็จะได้ยินแต่เสียงขานรับว่า ถูกต้อง ๆ ถูกต้อง ๆ ไปทุกหนทุกแห่ง; ยังเหลืออยู่ที่แต่ภายในตัวเรา, ขอให้เรามองย้อนดูเข้าไปในภายในตัวเรา แล้วดูว่ามันมีเสียงขานรับว่า ถูกต้อง ๆ ๆ แล้วหรือยัง.

ถ้ามันไม่มีเสียงขานรับเช่นนั้น ก็แปลว่ามันยังทำผิดอยู่. ถ้ามีความถูกต้องพอ, เราก็ควรจะได้เตรียมตัวเดินทางตามพระธรรม หรือตามพระอริยเจ้า หรือตามพระเป็นเจ้า เพื่อความถูกต้องที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกว่าจะถึงที่สุด คืออยู่เหนือปัญหาในโลกทั้งปวง.

สิ่งที่เรียกว่าปัญหานั้น สรุปลงแล้วก็คือความทุกข์ หรือความที่ทนอยู่ไม่ได้; มันเป็นการรบกวน. ถ้าไม่มีอะไรรบกวน ก็เรียกว่าหมดปัญหาได้. จะอยู่ในโลกไหนก็ไม่มมีปัญหา; นี้เรียกว่ามันอยู่เหนือโลก เพราะในโลกนั้นมันไม่มีปัญหา. ถ้าปัญหาในโลกยังทำอะไร ๆ แก่เราได้ ก็เรียกว่า ยังอยู่ในโลก; เราไม่มีปัญหามาจากโลกใด ๆ ก็เรียกว่า มันอยู่เหนือโลกนั้นแล้ว; ไม่ต้องหนีไปไหน ไม่ต้องทิ้งโลกไปไหน. โลกแผ่นดินโลกอะไรก็ตามที่ต้องอาศัยอยู่ โลกเพื่อนมนุษย์ก็ดี; หรือแม้ที่สุดแต่โลกที่ร้ายแรงที่สุดคือโลกแห่งการปรุงแต่งของสังขารทั้งปวง นี้มันก็เป็นโลก แล้วมันก็มีอยู่ในเรา คือมีการปรุงแต่งแห่งสังขารทั้งปวงอย่างรุนแรงอยู่ตลอดเวลา นี้มันก็เป็นโลกด้วยเหมือนกัน เรียกว่าโลกข้างใน.

ที่นี้ โลกข้างนอกก็ดี โลกข้างในก็ดี ไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่; นี้ก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก. นั้นแหละทาง มีปลายทางอยู่ที่นั่น; ขอให้เดินไป ขึ้นไป ๆ ตามลำดับ.

ชีวิต เป็นการเดินทางอยู่ในภายใน.

ที่นี้อยากจะให้มองเห็น โดยทั่วไปเสียทีหนึ่งก่อนว่า **ชีวิตนี้เป็นการเดินทาง;** ขอให้มองเห็นโดยประจักษ์ว่า **ชีวิตนี่คืออะไร? ชีวิตนี้เป็นการเดินทางนั้น มันหมายความว่าอะไร?**

คำว่า “เดิน” นี้ มันมี ๒ ภาษา : ถ้าเดินทางกาย ทางวัตถุนี้ มันก็ต้องก้าวขาเดินไป แล้วก็เคลื่อนไปให้เห็นอยู่ว่า มันไป ๆ, ไปทิศนั้น ไปทางนี้; นี้เรียกว่ามันเดินฝ่ายร่างกาย ฝ่ายวัตถุ.

แต่ชีวิตเป็นการเดินทางนั้น มันไม่ใช่เดินอย่างนั้น; **มันเดินข้างใน** มันเป็นส่วนจิตใจเดิน, มันจึงเดินได้โดยที่ร่างกายไม่ต้องเคลื่อนไหว, แล้วมันก็เดินอยู่เรื่อย. ถ้าจะเปรียบเทียบให้เข้าใจหวัระะ มันก็เหมือนกับว่า **นาฬิกาเดิน**. นาฬิกาเดินนี้เราก็พูดกันอยู่, แล้วนาฬิกาของใครมันเคลื่อนที่ไปบ้าง. เรือนนาฬิกามันไม่ต้องเคลื่อนที่, แต่แล้วเราก็พูดว่านาฬิกาเดิน เพราะว่าข้างในมันเดิน.

ชีวิตเป็นการเดินทาง ก็หมายความว่าอย่างนั้น **ว่าภายในชีวิต หรือจิตใจ นั้นมันเดินอยู่เรื่อย;** แม้ว่าร่างกายมันกำลังนอนกลิ้งอยู่บนที่นอน หรือนั่งอยู่ที่ไหนก็สุดแท้.

ชีวิตเดินทาง จิตใจเดินทาง, จุดหมายปลายทางมันก็อยู่ข้างในนั้น, คืออยู่ในร่างกาย ในร่างกายนี้ที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยังเป็น ๆ คือยังไม่ตาย; ในนั้นมีการเดินทาง และก็มีจุดหมายปลายทาง ก็อยู่ในนั้น. อย่างที่พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า **โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับโลกก็ดี มีอยู่ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง พร้อมทั้งสัญญาและใจ.**

แม้ว่าจะมีสิ่งอย่างที่ว่านี้ ก็ไม่เรียกว่าตัวตน; มันจึงมีได้โดยที่ไม่ต้อง

มีตัวตน ซึ่งเป็นผู้เดิน; มันก็เป็นการกระทำของสังขาร ชันธ์ ธาตุ อายตนะต่าง ๆ, นี้มันก็ทำไปได้ คิดนี้กรูสึกได้ แล้วก็ให้เคลื่อนไหวภายนอก ทางมือ ทางเท้า ทางกาย ทางวาจา ทางอะไรก็ได้, โดยที่ไม่ต้องมีสิ่งที่เป็นตัวเป็นตน.

การเดินทางของชีวิต เป็นการเดินในภายใน คือการเดินแห่งจิตใจ. การตั้งต้นเดิน มันก็เดินอยู่ในภายใน, การเดินไปมันก็เดินอยู่ในภายใน, ก็มีการถึงซึ่งถึงอยู่ในภายใน; นั่นแหละคือการที่ชีวิตเดิน จิตใจเดิน. หมายถึงจิตนี้ เจริญสูงขึ้น ๆ ด้วยคุณธรรมที่ควรจะสูง โดยการพัฒนาอย่างถูกวิธี. จิตมีความรู้พัฒนาตัวเองได้สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป และโดยถูกวิธี จนกระทั่งถึงจุดที่ควรจะต้องการ; แล้วก็อย่าได้เอาจิตนั้นเป็นตัวเป็นตนกันอีกเลย.

หลักพระพุทธศาสนาไม่มีตัวตน. แต่มีครูบาอาจารย์ชั้นหลัง มาบอกมาสอนกันว่า “จิตนั้นแหละเป็นตัวตน”; นี่เป็นคำสอนใหม่ ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา. พระพุทธภาษิตมีแต่สังขารปรุงแต่งให้เป็นอย่างไรก็ได้ โดยไม่ต้องเรียกว่าตัวตน, ไม่ต้องเรียกว่าสัตว์บุคคล. จิตเจริญได้ด้วยความรู้และการกระทำ จนถึงปลายทางอยู่ในภายในจิต.

ฟังแล้วมันก็น่าหัวเราะว่า มันตั้งต้นเดิน มันเดิน มันถึงปลายทางแห่งการเดินทาง อยู่ในภายในนี้; เหมือนกับว่านาฬิกาเดิน โดยที่เรือนมันไม่ต้องเคลื่อนไป. เดินถึงที่สุดแล้ว จิตนั้นมันก็บรรลุถึงปลายทาง ที่เป็นขั้นที่เรียกว่า อสังขตะ - ไม่มีการปรุงแต่ง พ้นการปรุงแต่ง, อมตะ ก็ไม่ตาย. นี้เรียกว่าถึงสภาพอันหนึ่งแล้ว ซึ่งจะเรียกว่า พระธรรมอันสูงสุด หรือพระเจ้า หรือเรียกว่านิพพาน ก็แล้วแต่ใครจะเรียกอย่างไร ในฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทาง.

ขอให้สรุปความได้ว่า ในภายในแห่งชีวิต โดยเฉพาะในจิต มันก็มีการเดินทาง : มีการตั้งต้น ตั้งแต่ยังโง่เง่า ไม่รู้อะไร, คลอดมาจากท้องแม่ใหม่ ๆ มันไม่รู้อะไร, พอมันมาสัมผัสสัมผัสนี้เข้า มันก็รู้จัก ทั้งเจ็บปวดและเป็นสุขสบาย ทั้งสุขทั้งทุกข์, มันก็

ค่อย ๆ ว่าเป็นอะไร. นี่ก็เป็นการเดินทางของชีวิตจิตใจด้วยเหมือนกัน.

ครั้นต่อมาได้**บัวช** ได้**เรียน** รู้เรื่องที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือเรื่องของกิเลส, มันก็รู้การเดินทางที่**ว่านี่** คือรู้จักเรื่องของชีวิตจิตใจ; ซึ่งเมื่อก่อนนี้รู้กันแต่เรื่องทางร่างกาย, เดี่ยวนี้มาสำคัญอยู่ที่การเดินทางจิตใจ; การเดินทางทางร่างกาย กลายเป็นของชั้นรอง, ไม่ใช่ของชั้นที่ประเสริฐสำคัญที่สุด.

การเดินทางของชีวิตที่สำคัญ คือการพัฒนาจิต.

ที่นี้จะเรียกว่าการพัฒนาจิต. การที่ทำให้จิตสูงขึ้น ๆ อย่างจะเรียกว่าเดิน ๆ เดิน ๆ กว่าที่จะถึงนี้ เราจะเรียกว่า**การพัฒนาจิต**; **มีการพัฒนาจิตเมื่อไร** มันก็**มีการเดินทางของจิตเมื่อนั้น**.

การพัฒนาจิตนี้ เรียกเป็นบาลีก็เรียกว่า **จิตตภาวนา**. เข้าใจว่าคงเคยได้ยินกันมาแล้วทั้งนั้นแหละ คำว่า**จิตตภาวนา**. ได้ยินแล้วแต่อาจจะไม่มีความหมาย อาจจะไม่รู้ความหมายผิด ๆ, เช่นคิดว่า **ภาวนา** ๆนี้มานั่งบ่นอะไรพิมพ์ ๆ อยู่; อย่างนี้ไม่ใช่**จิตตภาวนา**.

จิตตภาวนา คือการประพฤติกระทำโดยทางจิตนั่นเอง ให้จิตมันตีบนสูงขึ้น. โดยหลักใหญ่ขอให้จำไว้ว่า **จิตนี้ตามธรรมชาติเป็นประภัสสร** ห่างจากกิเลสอยู่ คือสุขใสรุ่งเรืองอยู่; แต่พอมีกิเลสเกิดขึ้น จิตนั้นก็**ไม่ประภัสสร** กลายเป็นจิตเศร้าหมองมืดมัว; จนกว่าจะหมดเหตุหมดปัจจัย กิเลสดับไป, จิตนั้นก็กลับประภัสสร.

ที่นี้เราจะทนอยู่อย่างนั้นไม่ไหว; เมื่อเรารู้ความจริงว่า มันเศร้าหมองเพราะกิเลสเกิด, เราก็จะตั้งใจทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ให้กิเลสมาเกิดได้อีก. ข้อนี้ไม่มีทางจะทำอย่างอื่น นอกจากว่า**ปรับปรุงจิตนั่นเอง** **ไม่ให้มันเป็นจิตที่เป็นที่เกิดของกิเลสอีกต่อไป:-**

เราจึงทำจิตตภาวนา คือปรับปรุงจิตให้เจริญยิ่งขึ้น ๆ จนจิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งที่เกิดแห่งกิเลสได้อีกต่อไป; ความเป็นประภัสสรของจิต ก็เลยกลายเป็นของถาวร ขึ้นมาอย่างนี้. นี้เรียกว่าจิตตภาวนา.

ขอให้จำคำนี้ไว้ ด้วยความหมายอันถูกต้องว่า มันเป็นอย่างไร. เราได้ยิน แต่ว่าจิตตภาวนา; แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร, แล้วมันจะมีประโยชน์อะไร.

การพัฒนาจิตมีได้ด้วยสมาธิภาวนา.

ที่นี่จะทำจิตให้เจริญนั้น จะทำด้วยอะไรโดยเฉพาะเล่า? มีหลักกว่าจะต้องทำ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า สมาธิภาวนา.

เมื่อตะกี้เรียกว่า จิตตภาวนา - ทำจิตให้เจริญ. ทำจิตให้เจริญทำด้วยอะไร? ทำด้วยสมาธิภาวนา. สมาธิภาวนา แปลว่า การทำให้เจริญด้วยอำนาจของสมาธิ. เราจะทำอะไรให้เจริญนะ ถ้าเป็นเรื่องจิตแล้ว ต้องทำด้วยอำนาจของสมาธิ. สมาธิภาวนา ไม่แปลว่าเจริญสมาธิ, ลุ่น ๆ ตรง ๆ; แต่จะแปลว่า การทำให้เจริญ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ.

เราทำสมาธิให้เกิดขึ้นในจิต แล้วก็ทำความเจริญให้แก่จิตได้หลายอย่าง หลายประการ แทนจะนับไม่ถ้วนทีเดียว. ทำความเจริญด้วยสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ; ตัวสมาธินั้นเป็นเครื่องมือทำให้เจริญ. แต่แม้ว่าตัวสมาธินั้นเอง ก็ต้องเป็นสิ่งที่เราทำให้มันเกิดขึ้น หรือให้มันเจริญเหมือนกัน. ครั้นมีสมาธิแล้ว ก็สามรถจะทำให้เจริญด้วยสิ่งอื่น ด้วยอย่างอื่น สูงยิ่ง ๆ ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ๆ; นั่นแหละคือการเดิน เดินอย่างถูกต้องตามทางของพระธรรม.

อะไรคือสมาธิ?

อะไรคือสมาธิ? นี่ช่วยจำไว้ให้แม่นยำที่สุด. เมื่อถูกถามว่าอะไรคือสมาธิ? ตอบว่า เอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์. ที่จริงตอบอย่างอื่นได้อีกหลายอย่าง, แต่ไม่กินความหมด หรือว่ามีความหมายหมดย่างคำนี้ คือคำที่ว่า “เอกัคคตาจิตมีพระนิพพานเป็นอารมณ์”; นี่จะหมายความได้ตั้งแต่ต่ำที่สุด จนไปถึงระดับสูงสุด คือพระนิพพาน.

อะไรคือเอกัคคตาจิต? ฟังก์ชันหลัก ๆ อยู่. เอกัคคตาจิต แปลว่า จิตที่มีอารมณ์อันเดียว สูงสุดอยู่ : เอกแปลว่าเดียว, อัคค แปลว่ายอด; เอก+อัคค ก็แปลว่ามียอด ๆ เดียว. เอกัคคตาจิต ก็แปลว่าจิตมียอด ๆ เดียว คือจิตมันรวมกำลังอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง ก็เรียกว่าเอกัคคตาจิต.

เดี๋ยวนี้เอกัคคตาจิตนี้ มันมุ่งอยู่ที่พระนิพพาน จึงเรียกว่า เอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์.

นี่คนก็จะไม่รู้ว่า พระนิพพานนั้นคืออะไร? ก็ต้องสนใจกันเสียบ้างซิว่า พระนิพพานนั้นคืออะไร.

พระนิพพาน คือความว่างไปจากกิเลส ไม่มีกิเลส, ก็เป็นสภาพที่ไม่มีความทุกข์ ไม่มีกิเลส. มุ่งต่อสภาพที่ไม่มีความทุกข์นั้นแหละ หรือนิพพานนั้นนะเป็นอารมณ์ : จิตนั้น เป็นเอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์.

รู้นิพพานโดยสมบูรณ์ ๓ ขั้นตอน.

ควรจะศึกษาเรื่องนิพพาน ให้เป็นที่รู้ เป็นที่เข้าใจ จนถึงกับใช้เป็นอารมณ์สำหรับมุ่งหมายได้. ได้ยินได้ฟังไปก่อนก็ยังดีนะ พอจะคิดถูกว่ามันคืออะไร. ได้ยินได้ฟังก่อนก็ยังดี; แล้วก็จะได้มาคิดนึกให้แตกฉาน; แล้วก็ไปถึง, แล้วก็รู้.

มันมืออยู่เป็น ๓ ชั้นตอน, เรื่องที่จะถึงอะไร :- คือว่า ได้ยินได้ฟังมาก่อน เป็นเรื่องเป็นราว, อ่านหนังสือหรือได้ยินเขาพูด, นี้ก็รู้, แปลว่าถึงด้วยความรู้; แล้วเอามาใคร่ครวญจนแจ่มแจ้งด้วยเหตุผล, นี้ก็เรียกว่า **แทงตลอดด้วยปัญญา**; ครั้นแล้วก็ปฏิบัติ จนรู้สึกต่อผล, นี้เรียกว่า **ถูกต้องด้วยนามกาย**.

คำ ๓ คำนี้ มันจำเป็นที่จะต้องใช้คำเดิม, ถ้าจะไปเปลี่ยนมันก็คงจะลำบาก. เรียกว่า **รู้โดยสุตะ** คือโดยการศึกษาในที่หนึ่งก่อน, เรียกว่ารู้โดยสุตะตามแบบแห่งปริยัติ, นี้ก็รู้ที่หนึ่งก่อน; ที่นี้รู้อย่างไร เอามาใคร่ครวญด้วยเหตุผล ตามนัยะที่มีไว้สำหรับคิดนึกด้วยเหตุผล ก็จะมีรู้แจ้งในสิ่งนั้นยิ่งขึ้นไปอีก, ตอนนี่เรียกว่า **รู้แจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา** คือความรู้ที่มันยิ่งขึ้นไป เป็นอันดับที่ ๒; ที่นี้ปฏิบัติตามนั้น แม้แต่จะเพียงทดลองดูก็ได้, ปฏิบัติแล้วมันก็ได้ผล ได้เสวยผลแห่งสิ่งนั้นด้วยจิตใจในภายใน ไม่ต้องคำนวณด้วยสติปัญญาอะไร มันจะรู้สึกเหมือนกับเรากินเข้าไป มันก็รู้สึก, อย่างนี้ก็เรียกว่า **ถูกต้องด้วยนามกาย**. คำว่า **ถูกต้องด้วยนามกาย** นี้ คงจะไม่เคยชินกันนัก; แต่ขอให้จำไว้ เรียกว่า**ถูกต้องด้วยนามกาย**. **นามกาย** คือกลุ่มแห่งจิตใจ : นามะ-จิตใจ, กายะ-กลุ่ม หมู่; **นามกาย -กลุ่มหรือหมู่แห่งจิตใจ**, มีอยู่หลาย ๆ อย่างรวมกันในนั้น เป็นพวกเจตสิกธรรม. เมื่อได้สัมผัสอะไรด้วยใจ ก็มีการถูกต้องด้วยนามกาย.

พูดสั้น ๆ อีกทีหนึ่งก็ได้ว่า :-

๑. รู้ด้วยการศึกษา;
๒. แทงตลอดด้วยปัญญา;
๓. ถูกต้องมันด้วยนามกาย.

มืออยู่เป็น ๓ ชั้น, ต่างกันอย่างลิบลับ. นี้เรียกว่า **เราจะต้องทำให้รู้ตามลำดับอย่างนี้**.

จะเปรียบเหมือนอย่างว่า คนไม่เคยไปเมืองนอก ไม่เคยไปเมืองฝรั่ง ก็อ่าน

หนังสือ ก็พอจะรู้ได้บ้างว่า เมืองนั้นเป็นอย่างไร ประเทศนั้นเป็นอย่างไร; แล้วก็มาใคร่ครวญไต่ถามรวบรวมซักไซ้ อะไรไว้เรื่อย มันก็รู้มากขึ้น; ในที่สุดก็เดินทางไปที่เมืองนั้นเสียเอง ก็รู้ถึงที่สุด. นี่ขั้นตอนของการรู้ มีอยู่เป็น ๓ ขั้นตอนอย่างนี้.

ถ้าเป็นเรื่องจิตใจ เรื่องธรรมะในภายใน ก็มีว่า รู้โดยการศึกษา; รู้โดยการแทงตลอดด้วยปัญญาคำนึงคำนวณ; แล้วก็รู้ด้วยการสัมผัส ถูกต้องมันด้วยนามกาย. ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่า **รู้ถึงที่สุดแล้ว.**

เราพยายามศึกษา ให้รู้เรื่องพระนิพพาน โดยลักษณะอย่างนี้ตั้งแต่ต้นจนปริโยสาน. อ่านเรื่องพระนิพพาน นี้ก็รู้อย่างศึกษา; และคิดค้นทบทวนด้วยเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องพระนิพพาน คือแทงตลอดด้วยปัญญา; แล้วก็ปฏิบัติจนบรรลุพระนิพพาน นี้ก็เรียกว่า ถูกต้องด้วยนามกาย.

แม้เพียงแต่ว่า รู้ด้วยการศึกษาก็ใช้เป็นอารมณ์ได้; เหมือนที่แล้วมาแต่ไหนหลัง เรารู้จักอิฐฐานว่า **จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน** นี้ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ยังไม่เคยชิมรสพระนิพพาน, แต่รู้ พอจะรู้ เพราะฟังหรือเพราะคิด ก็เอามาเป็นอารมณ์สำหรับมุ่งหมายได้; ยิ่งใคร่ครวญมากขึ้นก็ยิ่งเข้าใจมากขึ้น ก็เอาเป็นอารมณ์ของเอกัคคตาจิตได้มากขึ้น; นั่นแหละมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ของเอกัคคตาจิตนั้น.

ฉะนั้น จึงต้องรวบรวมจิต ให้มีจุดอยู่ที่พระนิพพาน; จะทำสมาธิขั้นต้น ๗ ขั้นต่ำ ๗ ขั้นแรก ๗ ก็ขอให้มีความมุ่งหวังว่า **จะไปสู่พระนิพพาน.** ถ้าอย่างนี้แล้วไม่บ้าไม่เสียสติ.

ถ้าทำสมาธิด้วยความหวังอย่างอื่น ไม่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์แล้ว, **ไม่อาจจะรับประกันได้ว่า จะไม่บ้า;** เพราะมันหวังเป็นอย่างอื่นนี่, มันไม่ได้หวังเป็นพระนิพพาน.

สมาธิภาวนา ๔ ชนิดตามพระบาลี.

ที่นี้เรื่องของสมาธิภาวนา คือการทำให้เจริญด้วยสมาธินี้ ในพระบาลีท่านจัดไว้เป็น ๔ ชนิดด้วยกัน :-

(๑.) ทำจิตให้เจริญด้วยสมาธิอย่างหนึ่งที่หนึ่งนั้น เพื่อว่าจะได้รับความสุขเย็นแห่งจิตใจที่นี้และเตี้ยวนี้ เรียกว่า **ทิวฐธรรมสุขวิหาร, ทิวฐะ+ธรรมะ+สุขะวิหาร.** จิตใจร้อนเป็นไฟ ทำให้เย็นหยุดลงที่นี้และเตี้ยวนี้ ด้วยการเจริญสมาธินี้. แม้ว่าเราเจริญสมาธิด้วยมุ่งหมายความเย็นนอกเย็นใจอย่างนี้ ก็คือ**มีนิพพานเป็นอารมณ์**อยู่นั่นเอง. ฉะนั้น สมาธิภาวนาอย่างแรก ก็ว่า เขาผลเป็นความสุขเย็นในใจ ท้นอกท้นใจที่นี้และเตี้ยวนี้.

(๒.) ที่นี้**อย่างที่ ๒** ท่านเรียงไว้**อย่างที่ ๒** ก็คือว่า **จะได้มีทิพยอำนาจ -อำนาจเป็นทิพย์,** หูเป็นทิพย์ ตาเป็นทิพย์. ฟังแล้วอาจจะกลายเป็นว่า หูทิพย์ ตาทิพย์ อย่างที่ได้ยินในเรื่องนิยาย นิทาน เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ หาประโยชน์ใส่ตน, อย่างนั้นก็**ได้เหมือนกัน; แต่อย่างนั้นไม่ใช่มีนิพพานเป็นอารมณ์.** เราอยากจะมีหูทิพย์ ตาทิพย์ ชนิดที่มุ่งไปนิพพาน; มีตาทิพย์คือปัญญาจักขุเห็นธรรมะได้ง่ายกว่าธรรมดานี้. **ถ้าจิตเป็นสมาธิก็จะเห็นธรรมะได้ง่ายกว่าจิตที่ไม่เป็นสมาธิ** นี้จึงเรียกว่ามันมีตาทิพย์ เพราะเจริญสมาธิจนจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็เห็นธรรมะได้โดยง่าย; นี้เหมือนกับตาทิพย์, ไม่ใช่ตาเดิม เป็นตาใหม่. หูก็เหมือนกันแหละ : ถ้าฟังอะไรก็เข้าใจลึกซึ้งรวดเร็ว รุนแรง ไปในทางลึกซึ้งของธรรมะ ก็เรียกว่าหูทิพย์ก็ได้.

นี่, หูทิพย์อย่างนี้ ตาทิพย์อย่างนี้ **ดีกว่าหูทิพย์ ตาทิพย์ ที่มีฤทธิ์มีเดช** ฤทธิ์ไหนเห็นแล้วก็หาประโยชน์เป็นวัตถุ; เผลอเข้าก็โกง เผลอเข้าก็ใช้เป็นวิธีเอาเปรียบผู้อื่น. ไ้หูทิพย์ ตาทิพย์อย่างนั้น มันเป็นของยักษ์ ของมาร ของปฤชณ ผู้หาประโยชน์ใส่ตน; ไม่ควรจะมารวมกับเรื่องนี้. แต่ถ้าหูทิพย์ ตาทิพย์ คือจิตที่เป็นสมาธิแล้วเห็นอะไรได้ดีกว่า ฟังอะไรได้ดีกว่า, นี้ควรจะเอามาเป็นวัตถุประสงคที่นี้.

ไอ้หุทิพย์ ดาทิพย์ อย่างชนิดที่ยักษ์มารเขามีนั่น มันเกินไป; สำหรับเราไม่ต้องเอาก็ได้, ถ้าเราไม่มีความคิดนึกชนิดนั้น หรือหาประโยชน์อย่างนั้น.

หุทิพย์ ดาทิพย์ เป็นธรรมจักขุ เป็นธรรมโสตตะ ลึกซึ้ง เพราะจิตเป็นสมาธิ.

(๓.) ที่นี้อย่างที่ ๓ ทำให้เจริญโดยสมาธิ ในความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ. เราเป็นคนขี้เผลอเผลอ หมดๆ สะเพร่าเป็นนิสัย ทำอะไรหมดๆ สะเพร่าเป็นนิสัย แล้วก็เต็มไปด้วยอวดดี เพราะว่ามันเป็นของคู่กัน. ไอ้หมดๆ สะเพร่ามันจะต้องคู่กันอยู่กับความอวดดี.

เมื่อจิตเป็นสมาธิ มันก็มีสติสัมปชัญญะได้โดยง่าย เพราะว่ามันควบคุมได้นี่, จิตที่เป็นสมาธิมันควบคุมได้; ฉะนั้น ควบคุมให้มีสติ ให้มีสัมปชัญญะสมบูรณ์ แล้วมันก็ถูกต้อง. ไอ้ความมีสติสัมปชัญญะถูกต้องนั่นแหละ มันไม่ทำให้อวดดี. ใครเป็นคนขี้มก อวด ขี้มก อวดดี แล้วรู้เสียเถอะว่า นั่นมันขาดสติสัมปชัญญะ. ฉะนั้น คนอวดดีทั้งหลาย ควรจะได้สำนึกตัวกันเสียบ้างว่า นั่นมันเป็นความขาดสติสัมปชัญญะ; ก็ทำสมาธิเพื่อความมีแห่งสติสัมปชัญญะ.

สติปัญญา หรืออานาปานสติก็ดี บทตันๆ เป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะทั้งนั้น หรือว่าเราจะฝึกหัดอยู่ตลอดเวลาว่า ทำอะไรต้องทำด้วยสติสัมปชัญญะ; จะเคลื่อนไหวร่างกาย จิตใจ ก็ให้มันรู้สึกตัวเสียก่อน จึงค่อยเคลื่อนไหว. แม้แต่จะนอนจะพลิกตัว ก็ต้องทำสติสัมปชัญญะเสียก่อน ว่าเรานอนอยู่ในลักษณะอย่างไร แล้วจะพลิกตัวอย่างไร; อย่างนี้ก็เรียกว่า มีสติสัมปชัญญะในการเปลี่ยนอิริยาบถ.

แม้ที่สุดแต่ว่า เราจะวางของ จะเก็บของ ก็มีสติสัมปชัญญะเต็มที่เสียก่อน เมื่อจะเก็บหรือเมื่อจะวาง; แล้วเราก็จะไม่ลืม เราจะไม่ลืมไอ้ที่เราวาง ที่เราเก็บ. ถ้ามีการลืมก็หมายความว่า เมื่อตอนวางนั้นมันไม่มีสติสัมปชัญญะ. เมื่อเราจะปิดประตู มีสติสัมปชัญญะเต็มที่ ดูที่ประตูแล้วก็ปิดอย่างนั้น ล้อคกุญแจอย่างนั้นๆ ด้วย

สติสัมปชัญญะ, แล้วเราก็จะไม่ลืม ว่าเราไม่ได้ปิดประตูแล้วหรือเปล่า. มีบางคนออกไปจากบ้านแล้วก็สงสัยอยู่ว่า ประตูปิดแล้วหรือยัง, มันก็เป็นเรื่องยุ่งยาก. ฉะนั้น จะทำอะไรขอให้ทำไปด้วยสติสัมปชัญญะ จะมีผลหลายอย่างหลายประการ คือไม่ลืม และก็ไม่ผิดพลาด.

ที่เป็นขั้นสูงนั้น, สติสัมปชัญญะที่จะบรรลุนิพพานนั้น เขาเรียกว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปของการปรุงแต่งในภายในใจ เรียกชื่อเป็น ๓ อย่างว่า เวทนา สัญญา และวิตก.

เวทนา รู้สึกสุข ทุกข์ อทุกข์มสุข นี้เรียกว่าเวทนา; มันเกิดขึ้นอย่างไร ตั้งอยู่อย่างไร ดับไปอย่างไร, มีสติสัมปชัญญะทุกคราวที่มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ในเวทนา. ในสัญญา ก็คือว่าความสำคัญมันหมายอย่างไร เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ก็มีสติสัมปชัญญะ. ในวิตก คือเราได้คิดอย่างไร คิดอย่างไร ใคร่ครวญใฝ่ฝันอย่างไร ก็มีสติสัมปชัญญะ.

ถ้ารู้สึกอยู่อย่างนี้ ก็จะเป็นผู้ที่ควบคุมเวทนา สัญญา และวิตกไว้ได้, ไม่ให้มันเดินไปในทางที่จะเกิดกิเลส และเป็นทุกข์. นี้จะมีความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะในระดับสูงสุด. ตั้งแต่ระดับต่ำสุด เช่นว่าจะเดินไม่สะดุดของ, นี้ก็ต่ำสุด; เป็นสติสัมปชัญญะสูงขึ้น ไป ๆ จนถึงขั้นจิตใจในส่วนลึก : มีสติสัมปชัญญะในเรื่องเวทนา สัญญาและวิตก ดังที่กล่าวแล้ว. นั่นแหละจะเป็นทางให้เจริญแห่งจิต จิตเจริญ ให้หมดปัญหาไปได้มาก . และเป็นเครื่องมือสำหรับฝึกอย่างอื่นด้วย.

(๔.) สุตทำยอย่างที่ ๔ ใช้สมาธิเป็นเครื่องทำความเจริญ เพื่อให้สันนิเสส สันอาสวะ. นี้ก็มีการกำหนดอยู่ที่ การเกิดขึ้นแห่งอุปาทานขันธ และความดับลงแห่งอุปาทานขันธ. เมื่อใดจิตสำคัญเอารูปกัถิ เวทนามกัถิ สัญญามกัถิ สังขารกัถิ วิญญาณกัถิ เป็นตัวเป็นตน เป็นของ ๆ ตน; เมื่อนั้นก็เรียกว่าเกิดอุปาทานขันธในรูป หรือว่าในเวทนา หรือในสัญญา สังขาร วิญญาณ.

ข้อนี้จะเข้าใจได้ก็เฉพาะผู้ที่รู้จัก เส้าเรียนมาแล้ว รู้จักดีแล้วว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นเป็นอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เรารู้จักกันแต่ชื่อ ท่องได้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, แต่ไม่รู้จักรับมันจริง ๆ ที่มีอยู่ภายใน หรือกำลังมีอยู่ภายใน กำลังเป็นอยู่ภายใน; อย่างนี้ก็ลำบาก ที่จะกำหนดว่า ได้ยึดถือเอาเป็นตัวตนหรือหาไม่. เพราะว่าการยึดถือเอาเป็นตัวตนนั้น มันจะเกิดพร้อมกันขึ้นมากับไอ้การเกิดแห่งขั้นนั้น ๆ มันจึงยากที่จะแยกออกจากกันได้. เว้นไว้แต่จะรู้ จะเข้าใจ แล้วก็ป้องกันไว้ ไม่ให้มันเกิดขึ้นมาเป็นรูปที่ยึดถือเป็นตัวตน เรียกว่ารูปอุปาทานชั้นร์, เวทนาที่ยึดถือเป็นตัวตน เรียกว่าเวทนายุปาทานชั้นร์, สัญญา - ความสำคัญมันหมายถึง ๆ ที่ยึดถือเอาเป็นตัวตนว่ากูมีสัญญาอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งเรียกว่าสัญญาอุปาทานชั้นร์. กระทั่งความคิดนึก ที่รู้สึกคิดนึกอยู่ว่ากูคิดนี้ มันเป็นสังขารอุปาทานชั้นร์เสียแล้ว, กระทั่งว่าวิญญาณที่สัมผัสนั้นนี้ รู้แจ้งในสิ่งนั้นสิ่งนี้ เมื่อสัมผัสณะ ก็อย่าได้หลงว่าวิญญาณนั้นเป็นตัวเป็นตน แต่มักจะหลงเสียแล้วว่า กูเห็น กูได้ยิน กูได้ดม กูได้กิน กูได้ลิ้ม มันเป็นวิญญาณอุปาทานชั้นร์เสียแล้ว มันเกิดเสียแล้ว.

เพื่อรู้จักมันดี ก็ต้องคอยมีสติสัมปชัญญะ รู้ว่ามันเกิดขึ้นอย่างไร, ที่หลังก็จะป้องกันการเกิดของมันได้; ซึ่งต้องศึกษาการเกิดและการดับของอุปาทานชั้นร์อยู่เป็นประจำ ก็จะทำให้ปัญญา เกิดญาณ เข้าใจแจ่มแจ้ง รู้สึกเกลียด รู้สึกกลัว ต่อการเกิดแห่งอุปาทาน ก็จะได้ควบคุมได้; เพราะเราารู้สึกเกลียดและกลัวอย่างยิ่ง ต่อการเกิดกิเลสชนิดนี้; นี่ทำได้ดีต่อเมื่อจิตเป็นสมาธิ.

สมาธิจึงเป็นเหมือนสารพัดนึก จะใช้ประโยชน์อะไรก็จะได้ไปเสียทุกอย่าง. นี่เพราะเรามีจิตตกาวนา - การกาวนาจิต ทำให้จิตเจริญ จะสิ้นอาสวะได้ตามความมุ่งหมายของคำว่าสมาธิ คือเอกัคคตาจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์.

เดี๋ยวนี้ก็ถึงนิพพานนั้นได้แล้ว เป็นเอกัคคตาจิตที่ถึงซึ่งนิพพานได้ในที่สุด สมกับความหมายของคำว่าสมาธิ.

ส่วนสมาธิที่เอาไปใช้ผิด ๆ อย่างอื่น เพื่อประโยชน์เห็นแก่ตัวต่ำ ๆ เตี้ย ๆ

ก็มีอีกมาก, ไม่เอามาพูดถึงในที่นี้; เราจะพูดถึงแต่สมาธิ ที่ทำให้จิตเจริญไปตามทางของธรรมะ หรือของพระพุทธศาสนา.

สัมมาสมาธิ มีบริวารเจ็ด.

เอ้า, ที่นี้ก็จะต้องพูดให้เจาะจงลงไป ถึงสมาธิที่ว่านั้น ที่เรียกว่าสมาธิมีบริวาร ๗.

ดูเหมือนการบรรยายครั้งก่อน (ครั้งที่ ๔) ก็จะได้พูดไปบ้างแล้ว ว่าสมาธิมีบริวาร ๗ ก็คือ สัมมาสมาธิที่เป็นองค์แห่งอริยมรรค มีบริวาร ๗, ก็คือมีองค์แห่งมรรคตอนต้น ๗ ทั้ง ๗ เป็นบริวาร : มีสัมมาทิฏฐิเป็นบริวาร มีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ ๗ นี้เป็นบริวารของสัมมาสมาธิ. เพราะว่าสมาธินั้นเป็นตัวหัวหน้า เป็นแม่ทัพเป็นไอ้ตัวการที่จะทำอะไร ที่จะตัดจะระงับกิเลส หรือว่าจะปรุ้งให้เกิดญาณสำหรับตัดกิเลส มันเป็นหน้าที่ของไอ้สัมมาสมาธิทั้งนั้น.

ส่วนสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ฯลฯ นั้น มันช่วย มันเป็นแรงช่วย. เหมือนกับว่าเรามีกองทัพอย่างนี้ เราก็ต้องมีกองทัพหลวงคือทำหน้าที่สำคัญที่สุด แต่เราก็ต้องมีกองทัพหน้า มีกองสอดแนม มีกองลาดตระเวนหาข่าว เราจะต้องมีกองทหารช่าง มีกองสะเบียง มีกองคุ้มกัน มีอะไรอีกหลาย ๆ อย่าง กระทั่งมีอาวุธที่ดีสำหรับจะใช้.

นี่องค์แห่งมรรค มันก็ทำหน้าที่ตามหน้าที่ของแต่ละองค์ ๆ, แต่ก็ทำหน้าที่เหมือนกับเป็นบริวารของสัมมาสมาธิ, ช่วยให้สมาธิเกิดขึ้น เจริญขึ้น ๆ พัฒนาไปจนถึงกับว่าเกิดญาณ รู้พระนิพพาน มุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ จนถึงกับบรรลุนิพพานได้.

นี่ขอให้อยู่อย่างมีบริวาร ๗ แก่สมาธิ; ก็คือว่าเราแต่ละคน ๆ ทุกคนมุ่งหมาย

ต่อพระนิพพาน เรียกว่าเอกัคคตาจิตมีพระนิพพานเป็นอารมณ์; หัวใจของเราทั้งหมด มุ่งต่อพระนิพพาน เป็นจุดหมายปลายทาง. นี่คือตัวสัมมาสมาธิ.

ที่นี้ก็อยู่อย่างมีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมัันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ, ๗ อย่างนี้ อย่างที่เคยศึกษากันมาแล้ว ให้มันครบถ้วนอยู่เถอะ; ทั้ง ๗ มันจะไปเป็นบริวารของสัมมาสมาธิเอง.

มันจะมีจิตที่เฉียบแหลม รู้อะไรได้รวดเร็วอย่างน่าอัศจรรย์ อย่างไม่เคยนึกเคยฝัน; มันจะรู้ขึ้นมาอย่างไม่น่าเชื่อ เพียงตื่นนอนขึ้นมาก็จะรู้อะไรมากออกไป แปลกออกไป เพราะจิตมันถูกอบรมอยู่ด้วยสิ่งที่จำเป็นคือบริหาร.

อย่างนี้เป็นการอยู่ด้วยการเดินทางในภายใน เดินอยู่ในภายใน, เหมือนนาฬิกามันเดินอยู่ภายใน เรือนมันไม่ต้องเคลื่อนหรือออก แต่ข้างในมันเดินอยู่เรื่อย ๆ ๆ, แล้วมันก็จะถึงที่สุดอยู่ในภายใน.

การเดินทางของชีวิตข้างในตามลำดับ.

นี่ชีวิตเป็นการเดินทาง จะลองพูดว่า เดินไปตามลำดับอย่างไรกันดูสักที จะดีไหม. เตี่ยจะหาว่าเอาเรื่องที่มีมันเกินไปมาพูด เอาเรื่องที่ไม่จำเป็นมาพูด; อย่าหากันอย่างนั้นนะ แล้วก็ลองพูดว่าชีวิตมันเดินอย่างไรในข้างใน ไปตามลำดับ:-

ถ้าเราทำให้ชีวิตนั้นเดินไปด้วยจิตตภาวนา หรือจะเรียกเสียอีกทีหนึ่งว่าสมาธิภาวนาก็ได้เหมือนกัน; ข้างนอกทำศีลให้ถูกต้องกันเสียก่อนซิ, นี่มันเป็นเรื่องข้างนอก. มีศีลตามสมควรแก่สถานะของตน : ขรราวาสก็มีศีลแบบขรราวาส, ภิกษุก็มีศีลแบบภิกษุ; มีศีลให้ถูกต้องเสียก่อน. นี่เรียกว่าภายนอกปรับปรุงเสร็จแล้ว:-

ที่นี้มันก็จะเดินของมันในภายใน คือจิตที่บรรลุสูงขึ้นไปตามลำดับ ๆ ที่

เรียกกันว่า รูปฌาน อรูปฌาน ถึงนิโรธ แล้วก็สิ้นอาสวะ. ตั้งต้นที่รูปฌาน ๔, แล้วก็ อรูปฌาน ๔, แล้วก็สัญญาเวทยิตนิโรธ, แล้วก็ทำอาสวะให้สิ้น.

พูดทีละขั้นตอน. เมื่อมีศีลถูกต้องแล้ว, จิตก็เป็นสมาธิได้โดยง่าย พอใจตัวเองอยู่ตลอดเวลา มีปีติปราโมทย์เป็นสุขพอใจตัวเองอยู่ตลอดเวลา นั้นแหละจะทำให้เกิดสมาธิง่าย. ถ้าจิตหงุดหงิดยุ่งเหยิง ไม่มีทางที่จะเป็นสมาธิ; ฉะนั้น ทำศีลให้ดี จะได้พอใจในศีล มีปีติในตัวเอง ก็มีความสงบสุขพอสมควรเท่านั้น แล้วจิตจะเป็นสมาธิง่ายขึ้น.

การเดินทางภายใน หมวดรูปฌาน.

ในลำดับแรกเขาเรียกว่า**บรรลุปฐมฌาน**; คือจิตมากำหนดอยู่ที่นิมิต หรือ อารมณ์สำหรับเจริญ, จะเจริญลมหายใจหรือเจริญอะไรก็ตาม กำหนดเอาเป็นอารมณ์ เพื่อทำสมาธิ. แต่แบบฉบับของท่านอย่างดีที่สุดที่สุด ท่านบอกว่ามี**พระนิพพานเป็นอารมณ์** โน้น. คือเราอย่าลืมว่า ไ้ปลายทาง จุดหมายปลายทางของเราต้องการที่นิพพาน; แม้ว่าเดี๋ยวนี้เราจะทำลมหายใจ กำหนดลมหายใจ, แต่เรามุ่งหมายปลายทางคือพระนิพพาน.

ในขั้นต้นกำหนดลมหายใจ นี่มันเหมือนขั้นเตรียมในตอนต้น ๆ; กำหนดลมหายใจถูกวิธีแล้ว มันก็มีการระงับลง ๆ แห่งลมหายใจ; มีความหมายของพระนิพพานอยู่ในตัว : ที่ว่าลมหายใจนั้น ละเอียด ๆ ละเอียด ๆ ลงไปจนเป็นการสงบ เป็นความสงบ ถึง**ปฐมฌาน มีวิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา** : มีจิตที่กำหนดอารมณ์ มีจิตที่ซึมซาบต่ออารมณ์ รู้สึกพอใจว่าทำได้ แล้วก็มีความสุขเพราะทำได้ แล้วก็**มีเอกัคคตา** -จิตมีอารมณ์อันเดียวจดจ่ออยู่ที่ความดับแห่งทุกข์.

นี่เดินขั้นต้น ก็เรียกว่า**วาจาดับ**; คือว่าวจีสังขารดับ ไม่ทำการปรุงแต่งทางวาจา ในขณะที่ไม่มีการปรุงแต่งทางวาจา คือวาจาก็ไม่มีการกล่าว สังขารเพื่อการ

ปรุ้งแต่งวาก็หยุด เหมือนกับกำหนดที่อารมณ์ด้วยความรู้สึกรู้สึก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา; นี้ขั้นปฐมฌาน.

ที่นี้ก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง ก็ถึงทุติยฌาน. ฌานที่ ๒ ให้ความรู้สึกที่เป็น วิตกวิจารหายไปเสีย ระวังไปเสีย เหลือแต่ปีติ สุข และเอกัคคตา. แปลว่ามันสงบรำงับ ยิ่งขึ้นไปกว่า เพราะว่าที่แรกอันที่หนึ่งมีตั้ง ๕, ห้าความรู้สึก; เดียวนี้ตัดทิ้งไปเสีย ๒ ก็เหลือ ๓ เหลือแต่ความรู้สึกที่เป็นปีติ และเป็นสุข กับเอกัคคตามีพระนิพพานเป็น อารมณ์.

ที่นี้ต่อไปถึงขั้นที่ ๓ เรียกว่าตติยฌาน; หยุด ดับไอ้ความรู้สึกที่เป็นปีติ หรือพอใจนั้นเสีย, เป็นสุขเฉย ๆ อยู่กับเอกัคคตา. มันก็ประณีตกว่า รำงับกว่า หรือมี ลักษณะแห่งพระนิพพานมากกว่า. เอกัคคตานี้ยังเหลืออยู่เรื่อยแหละ.

ที่นี้ก็ไปต่อถึงขั้นที่ ๔ จตุตถฌาน; ดับความรู้สึกที่ว่าเป็นสุข ๆ นั้นเสีย ให้ เป็นอุเบกขาเสีย, คงเหลือแต่อุเบกขากับเอกัคคตา. นี้ดูเถอะว่า มันมีเอกัคคตาอยู่เรื่อย ไป : ซึ่งจิตที่มุ่งอะไรอันเดียวนั้นจะมีอยู่ต่อไปทุกขั้น; แต่ส่วนประกอบนั้นเปลี่ยนไป เรื่อยลดลงเรื่อย. เดียวนี้ก็มีความรู้สึกเป็นอุเบกขาอยู่กับเอกัคคตา และถือกันว่า ไม่มี อัสสาสะปัสสาสะ, คือไม่มีการหายใจเข้า-ออก. อันนี้เป็นปัญหาที่ว่า อย่าต้องไป วิพากษ์วิจารณ์กันเลยว่า ทำไมจึงไม่ตายอย่างนี้เป็นต้น; เพราะว่ามันอาจจะ เป็นเพียงว่า ไม่รู้สึกว่ามี หรือมันจะมีอย่างละเอียดจนไม่รู้สึกได้ก็ได้. แต่ท่านถือกันเป็น หลักว่า เดียวนี้แม้แต่ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ก็ได้ดับแล้ว.

นี่ก็เรียกว่าเรื่องของรูปฌาน ๔ ขั้นตอนได้จบแล้ว; คือเดินมา ๔ ขั้นแล้ว ของจิตที่สูงขึ้น ในงวดแรก ในตอนแรก คือรูปฌาน ๔ ขั้นตอน. จตุตถฌานนี้ เคยมี ผู้บัญญัติว่าเป็นพระนิพพานมาแล้วในกาลก่อนโน้น ก่อนพุทธกาล; หรือว่าใน พุทธกาลก็มีถือเอา จตุตถฌานเป็นนิพพานกันอยู่อย่างแพร่หลาย. แต่ว่าพระพุทเจ้า ท่านไม่บัญญัติ, คือจะต้องไปต่อไปแหละ.

การเดินทางภายใน หมวดอรุณภาพ.

ที่นี้ก็จะเป็นเปลี่ยนเป็นชุดอรุณภาพ คือไม่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์. ชั้นแรก ๔ ขั้นตอน, ชั้นแรก พวกแรก มี ๔ ขั้นตอนนั้น เขาเอารูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ เพื่อจะกำหนด. มาถึงตอนนี้มันก็ไม่เอาสิ่งที่มีรูป, แต่เอาสิ่งที่ไม่มียุ. หมายความว่า ในขั้นจุดตถุณานั้น มีสัญญาที่กำหนดในรูปธรรมเหล่านั้นอย่างไร, กล่าวโดยเจาะจงก็คือว่า ปฏิภาคนิมิตที่ใช้กำหนดอยู่ในจุดตถุณานั้นมีอย่างไร, ตะเพิดมันไปเสีย, เขาเรียกว่าเพิก, เพิกให้ไปเสีย ให้เป็นที่ว่าง ให้เหลือแต่ความว่าง, เอาความว่างนั้นแหละเป็นอารมณ์. นี่ ใจความว่างนั้นไม่ใช่รูป เขาจึงเรียกว่าอรุณ, อรุณภาพ. มีความว่างคืออากาศนะ เป็นอารมณ์, นี่เป็นอากาศสัญญาเจตนะ เป็นฉานที่ ๑ ของชุดที่ ๒ คือ อรุณภาพ. มันก็ดับกว่า เย็นกว่า สงบกว่า มีความหมายแห่งพระนิพพานมากกว่ายิ่งขึ้นไปอีก; แต่ก็ยังไม่ใช่ที่สุด.

ทำต่อไป ก็เลิกกำหนดสิ่งที่เรียกว่าที่ว่างนั้นเสีย เอาจิตหรือวิญญาณของตนในภายในก็ได้เป็นอารมณ์ ก็เรียกว่าวิญญาณเจตนะ. วิญญาณเจตนะ -เอาวิญญาณธาตุเป็นอารมณ์; วิญญาณธาตุในภายในของตนก็ได้ หรือจะเรียกว่าวิญญาณธาตุเป็นกลาง ๆ ทิ้งไปก็ได้. การกำหนด กำหนดว่าไม่มีที่สิ้นสุด. กำหนดอากาศก็กำหนดอากาศว่าไม่มีที่สิ้นสุด. กำหนดวิญญาณ ก็วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด. เพราะมันว่างนี่ มันว่างจากรูปธรรม มันจะสิ้นสุด จะมีที่สุดได้อย่างไร. (นี่เป็นอรุณภาพที่ ๒.)

ถ้าเลื่อนต่อไปเป็นอันที่ ๓ ของชุดที่ ๒; นี่ก็คือว่า เขาเรียกว่าเพิก, เพิกคือระงับเสีย ระงับสัญญาในวิญญาณเสีย : สัญญาที่สำคัญว่าวิญญาณ ๆ ระงับไปเสีย, ทำความสัญญา ในความไม่มีอะไร ๆ ไม่มีอะไร, ความไม่มีอะไรนั้นไม่มีที่สิ้นสุด. นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า มันจะดับ ลด สงบ ลงไปตามลำดับอย่างไร. เดียวนี้มา ถึงกำหนดเอาความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์ หรือทำสัญญาเพียงว่า ความไม่มีอะไรไม่มีที่สิ้นสุด ความไม่มีอะไรไม่มีที่สิ้นสุด อยู่แต่อย่างนี้; เรียกว่าอากาศัญญาเจตนะ. อันนี้ก็เคยเอาเป็นนิพพานกันมามากเหมือนกัน แต่ก่อนพุทธกาล; เพราะมันมีความหมายเช่นเห็นเป็น..., จนทำให้สำคัญว่าเป็นนิพพานได้โดยง่าย, คือความไม่มีอะไร.

แต่มันก็ยังไม่ใช่ มันจึงมีการเลื่อนต่อไป เอาความสำคัญชนิดที่ว่า มีสัญญาที่
ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ ไม่ใช่, เรียกว่าเวทสัญญาเวทนิโรธนะ - กำหนดความที่มี
สัญญาที่ ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ ไม่ใช่. นี่มันเหมือนกับว่า จะว่าตายแล้วก็ไม่ใช่ ยังเป็นอยู่
ก็ไม่ใช่ เพราะว่าไอ้การกำหนดนั้น ไม่เป็นสัญญาโดยสมบูรณ์. นี่เรียกว่า อยู่อย่างมี
สัญญาที่ ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ ไม่ใช่. มันสุดได้เพียงเท่านั้นแหละที่จะทำความรู้สึกอยู่ได้.

ก็เลยจบหมวด หรือชุดที่ ๒ ที่เรียกว่าอรุณาน, สงบระงับลงไป จนถึงกับ
ว่าจิตนี้มีสัญญาที่ ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ ไม่ใช่; คือรู้สึกตัวอยู่ที่ ไม่ใช่ ไม่รู้สึกตัวอยู่ที่ ไม่ใช่
เพราะมันละเอียดเกินไป แต่มันก็มีอยู่; ก็เลยจบเรื่องของการกำหนดสิ่งที่ไม่รูปร่าง.

การเดินทางภายใน หมวดสัญญาเวทนิโรธและทำอาสวะให้สิ้น.

ถ้าเลื่อนต่อไปเป็นขั้นที่ ๙ นับมาตั้งแต่ต้นนะ เป็นขั้นที่ ๙ หรือว่าชุดใหม่
อีกชุดหนึ่ง ก็เรียกสัญญาเวทนิโรธ. มันเหมือนกับปิดสวิทช์ ปิดความรู้สึกสัญญาหมด
เวทนาที่ ไม่รู้สึก. มันมีลักษณะเหมือนกับสิ่งที่ไม่มี ไม่มีความรู้สึก; จะเหมือนก้อนหิน
ก็ไม่ใช่ เพราะว่าร่างกายมันยังอยู่, แต่ว่าไอ้สัญญาที่รู้สึกได้ในทางว่าเป็นอะไร เวทนา
ที่รู้สึกได้ว่า สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ อย่างไม่รูปร่าง. นี่มันก็หมดไป.

นี่เป็นเรื่องสุดท้าย ของฝ่ายสมาธิ. ผู้ที่มาถึงขนาดนี้แล้ว ง่ายที่สุดที่จะ
กำหนดรู้ความสิ้นอาสวะ; คือจิตที่มาถึงขนาดนี้แล้ว ออกจากสมาบัตินี้แล้ว เป็นจิตที่
ง่ายที่สุดที่จะรู้ว่า อาสวะเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งอาสวะเป็นอย่างไร ความดับแห่ง
อาสวะเป็นอย่างไร และหนทางให้ถึงความดับอาสวะเป็นอย่างไร. พอโน้มจิตนั้นไป
เพื่อจะให้ความสิ้นไปแห่งอาสวะมันก็เลยง่าย; จึงเข้าถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ คือไม่
อาจจะเกิดกิเลสกันได้อีกต่อไป, ความเคยชินแห่งการเกิดกิเลสก็ถูกทำลายหมดเพราะ
ข้อนี้.

นี่คือการถึงที่สุด ของการเดินทางอยู่ในภายใน มีความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ

สันโมหะ อยู่ในภายใน, ในจิตนั้น. ก็เรียกว่ามันตั้งต้นเดินอยู่ข้างใน; เดินอยู่ข้างใน; ถึงอยู่ข้างใน คือถึงซึ่งความสิ้นราคะ สันโทสะ สันโมหะ.

ความสิ้นราคะ สันโทสะ สันโมหะนี้ เรียกชื่อมากมายหลาย ๆ สิบบชื่อ; แต่ที่เรียกกันมากที่สุด ก็เรียกว่านิพพาน, นิพพาน คือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ; บางทีก็เรียกว่าอสังขตะก็มี; บางทีก็เรียกว่าอมตะก็มี; แล้วแต่จะมุ่งหมายเอาความหมายอันไหน; เรียกว่าศีวะก็มีเพราะมันเย็น, เรียกว่าศีวะเพราะว่ามันเย็น, เรียกว่าอมตะเพราะมันไม่ตายอีกต่อไป.

นี่ก็คือจิตเดิน เดินจนถึงที่สุด อยู่ในภายใน; เป็นการถึงปลายทางอยู่ในภายใน; คือในร่างกายที่มีจิตใจ มีสัญญา มีจิตใจนี้, มันมีอะไรๆ ให้มีการเดินสูงขึ้นไป ๆ, นับตั้งแต่ศีลซึ่งเป็นรากฐานภายนอก แล้วก็สมาธิเป็นลำดับไป, จนหมดเขตของสมาธิ, แล้วก็มีปัญญา คือทำความสิ้นอาสวะ.

นี่เรียกว่ามันเป็นการเดินในภายใน; ไม่ค่อยยกกล้าเอามาพูด เพราะกลัวว่าคนฟังมันจะโมโหเอา, คือฟังไม่ถูกแล้วก็หาว่า เรื่องอะไรก็ไม่รู้เอามาพูดให้รำคาญ; มันจึงไม่ค่อยได้พูดกันในเรื่องอย่างนี้.

ที่จริงมันมีส่วนที่ต้องพูดให้ละเอียดกว่านี้ มากกว่านี้, แต่ก็ไม่ค่อยจะได้เอามาพูด เพราะว่าเพียงเท่านี้ก็กลัวว่า เขาจะรำคาญเสียแล้ว; และบางทีเขาก็จะไม่สนใจ เขาก็ไม่จำไว้ ก็พูดเปล่า ๆ, พูดไปเปล่า ๆ เป็นเป้าปีให้ตัวเองฟังนี้ มากนักก็ไม่ไหวเหมือนกัน.

ทรงบัญญัติทิฏฐุฐวธัมเมปรินิพพาน

ให้เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทาง.

อ้าว, ที่นี้ก็ดูกันสุดท้าย ว่ามันเป็นเรื่องจุดหมายปลายทางอย่างไรกัน. สัน

ราคะ โทสะ โมหะ ชื่อว่านิพพาน; นิพพานในปัจจุบัน เมื่อสิ้นอาสวะนั่นเอง. มีคำกล่าวที่ อสุมิมานสมุคชาตฺ ภิภูเรว ฐมฺเม นิพพานํ - การถอนอัสมิมานะเสียได้ คือนิพพานในปัจจุบัน.

เดี๋ยวนี้พอรู้ตามที่เป็นจริงว่า ทั้งหมดนี้ เป็นปกติของไอ้สังขารตามธรรมดา, ไม่มีตัวเรา. ถ้าจิตไปถึงขั้นที่วานั้นแล้ว มันหมดใจ มันหมดอวิชชา มันไม่มีความรู้สึก ว่าตัวเรา เรามี เราเป็น เราอยู่อะไรอีกต่อไป; ท่านจึงกล่าวว่า อสุมิมานสมุคชาตฺ ภิภูเรว ฐมฺเม นิพพานํ - การถอนขึ้นเสียได้ซึ่งอัสมิมานะนั้น เป็นนิพพานในปัจจุบัน.

ถ้าจะให้สังเกตกันสด ๆ ร้อน ๆ ในธรรมดาสามัญก็คือว่า เมื่อใดไม่มีความคิดประเภทตัวกู ของกู เกิดอยู่ในจิต, เมื่อนั้นแหละเป็นนิพพานในปัจจุบัน; หากแต่ว่ามันระยะสั้น ๆ, หรือชั่วเรื่อง ชั่วราว, ชั่วครั้ง ชั่วคราว.

แต่ถ้าความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกู เต็ดขาดหมดไปเลย, นั้นแหละเป็นนิพพานปัจจุบันที่ถาวรไปเลย.

ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า อนุปฺปาทาโน ภิภูเรว ฐมฺเม ปรีนิพฺพายติ - ผู้ที่ไม่มีอุปาทาน ย่อมปรีนิพพานในภิกขุธรรม คือในปัจจุบัน. ไม่มีจิตเข้าไปหมายมั่น ในอารมณ์ใดๆ โดยความเป็นตัวตน-ของตน ก็เป็นผู้ดับเย็นในปัจจุบันเหมือนกัน. อารมณ์ที่น่ารักที่สุดมันก็ไม่เกิดความรัก ไม่เกิดความยึดถือ ไม่พอใจเพลิดเพลีน ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมก; หมายความว่า ไม่หลงเพลิดเพลีน, แล้วก็ไม่มีรู้สึกสรรเสริญพอใจ เหมือนกับสุดปากออกมาเป็นเสียงว่าพอใจนี่, แล้วก็ไม่มีตั้งใจลงไปในเรื่องนั้น; เรียกว่า นอภินนฺทติ - ไม่เพลีนเฉพาะ, นอภิวทติ - ไม่พรั่สรรเสริญเฉพาะ, นอชฺโฆสยา ติฏฐติ - ไม่หยังตั้งใจลงไปในเรื่องนั้น. นี้เรียกว่า มันก็ไม่มีมันทิ หรือพอใจในเรื่องนั้น, ไม่มีมันทิ นั่น คือไม่มีความยึดถือ; วิญญานนั้นไม่มีกิเลสเข้าไปอาศัย คือไม่มีมันทิ - ความพอใจเป็นต้นเข้าไปอาศัย ก็เรียกว่า อนุปฺปาทาโน คือเป็นผู้ที่ไม่มีอุปาทาน.

ถ้ามีอย่างนี้ ก็ยอมดับในปัจจุบัน, ดับเย็นในปัจจุบัน. ถ้ามันเป็นเรื่องจริง ถึงที่สุด ความไม่มีอุปาทานมันก็ถึงที่สุด, ใจความดับเย็นมันก็ถึงที่สุด. ถ้ามันไม่ถึงที่สุด มันก็กลับไปกลับมา. เขาจึงแบ่งไว้เป็น ๒ ประเภทว่า กลับไปกลับมานี้ก็เรียกว่า เป็นกุปปธรรม, เป็นกุปปธรรม - กลับไปกลับมา; ถ้ามันถึงที่สุด มันไม่กลับไปกลับมา เขาเรียกว่า *อุกุปปธรรม*. *กุปปธรรมโม อุกุปปธรรมโม* มันต่างกันอยู่ว่า อันหนึ่งมันไม่กลับไปกลับมา, อันหนึ่งมันยังกลับไปกลับมา. ของเราปุถุชนทั้งหลายขณะนี้ยังกลับไปกลับมา; บางทีก็ไปจนถึงกับว่าว่างจากกิเลสตัณหาว่างจากอุปาทานไปได้ขณะหนึ่ง เหมือนกัน; แต่แล้วมันกลับไปกลับมา.

คำกล่าวของพระสารีบุตร สั้นที่สุด และก็ง่ายที่สุดที่จะเข้าใจ. พระสารีบุตร กล่าวว่า ภาวนีโรโร นิพพาน; ภาวนีโรโร นิพพาน - ดับเสียซึ่งภพก็เป็นนิพพาน.

ใจภพนี้ความหมายมันหลายอย่าง. ถ้าความหมายภาษาคน ตามชาวบ้าน พูดกันทั่วไป เขาเรียกว่า *ไตรภพ : กามภพ รูปภพ อรูปภพ*, แปลเป็นแผ่นดิน เป็นโลก ที่อาศัยของสัตว์ ของเทวดา ของพรหม; ภพอย่างนั้นไปดับมันได้หรือ, มันเป็นภพวัตถุ.

นี่ดับภพเสียเป็นนิพพาน คือดับภพที่เป็นกิเลสในภายใน; อย่างปฏิจ-สมุปบาทว่า อุปาทานปัจจุยา ภโว ; ภวปัจจุยาชาติ; ชาติปัจจุยา ชรามรณ โสภ-ปริเทว ฯลฯ - เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงเกิดภพ; เพราะมีภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ ฯลฯ นั้นเป็นเรื่องจิตทั้งนั้น. ภพชนิดนี้ดับได้; ภพชนิดนี้ก็คือ ความสำคัญมันหมายด้วยอวิชชาว่า เราเป็นอะไร เราเป็นอย่างไร เราเป็นที่ไหน เราอยู่ที่ไหน, อย่างนี้เรียกว่าภพ.

ความรู้สึกที่ปรุงขึ้นในจิตของเราเอง ว่าเราเป็นอะไร นั่นนะคือภพ; และเป็นได้หลายอย่างเหมือนกัน : ถ้ามันอาศัยกามก็เป็น*กามภพ*, ถ้ามันอาศัยรูปก็เป็น*รูปภพ*,

ถ้าอาศัยรูปก็เป็นรูปภพ. ภพชนิดนี้มีอยู่ในจิตนะ, ไม่ใช่วัตถุภายนอก; ว่ากูเป็นอะไรนั้นแหละคือภพ; มันเปลี่ยนได้ตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาทำให้คิดว่า กูเป็นอะไร : เดียวกูเป็นพ่อ เดียวกูเป็นลูก เดียวกูเป็นนาย เดียวกูเป็นบ่าว. กูเป็นอะไรก็สุดแท้ร้อยอย่างพันอย่าง; นี้ รวมกันเรียกว่า ภพ.

อย่ามีความเป็นอะไรโดยประการทั้งปวง นี้ดับเสียซึ่งภพ. อย่ารู้สึกว่าจะอย่างไร; อย่ารู้สึกว่าเป็นอะไรโดยประการทั้งปวง เรียกว่าดับเสียซึ่งภพ; นั่นก็คือนิพพานเหมือนกัน; ดับได้ชั่วคราวก็ชั่วคราว ดับได้ตลอดไปก็เป็นตลอดไป.

คำพูดเหล่านี้แม้จะต่างกันโดยถ้อยคำที่พูด, แต่เรื่องมันเรื่องเดียวกันทั้งนั้นเลย, เป็นสิ่งเดียวกันเสียด้วย; คือมันไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้รู้สึกว่าตัว ว่าตนเป็นอะไร เป็นอย่างไร; ไม่มีอัสมิมานะ ว่าเราเป็นอะไร, ไม่มีอุปาทานว่าเราเป็นอะไร, ไม่มีภพว่าเราเป็นอะไร. ดับไ้อัพวกนี้เสียก็เป็นนิพพาน. นี้ไม่มีภพก็ได้ ไม่มีมานะก็ได้ ไม่มีอุปาทานก็ได้, ความหมายเดียวกันหมด; มันก็ถึงนิพพาน คือเย็น.

นิพพานในปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติความหมายไว้ชัดเจนมาก คือมีผู้กล่าวทำนองล้อเลียน ประชดประชันพระพุทธเจ้าว่า ไม่เห็นบัญญัติอะไร ๆ, พระสมณโคดมนี้ไม่เห็นบัญญัติอะไร.

พระพุทธเจ้าเมื่อจะตอบข้อกล่าวหานี้ ก็บอกว่า ฉันทบัญญัติ -บัญญัติ นิพพาน; แต่มีถ้อยคำว่า ทิฏฐเจว ธมฺเม นิจฺจาทโต นิพฺพุโต สิตฺติภูโต อนุปาทา ปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปมิ -เราบัญญัติผู้ที่มีมัน นิจฺจาทโต -ไม่หิว ไม่หิว ไม่กระหาย นิพพุโต-ดับเย็น สิตฺติภูโต-ก็เป็นคนเย็น ปรินิพพานในปัจจุบัน เพราะไม่ยึดมันถือมัน. เราบัญญัติ นิพพานในปัจจุบันนี้นั้นเทียว ของบุคคลที่ไม่หิว เย็น เป็นผู้ดับ เป็นผู้เย็นสนิทเพราะไม่มีอุปาทาน.

คือว่าพระองค์บัญญัติว่า นิพพานเป็นอย่างนี้ ๆ; แล้วนี่เป็นการบัญญัติชั้น

ที่เรียกว่า ชั้นยอดสุด สิ่งเดียว ข้อเดียวที่ฉันบัญญัติ, คือบัญญัติความดับทุกข์สิ้นเชิง หรือนิพพาน; แปลว่าตรัสออกมาทีหนึ่ง ก็บอกให้เห็นการบัญญัติที่สูงที่สุด ที่ไม่มีใครจะเสมอเหมือนได้; เพราะเขากล่าวหาว่า พระสมณโคดมนี้ บัญญัติอะไรไม่เป็น ไม่เห็น บัญญัติอะไร. พระพุทธเจ้าท่านก็โพล่งว่า ฉันบัญญัติอย่างนี้ คือบัญญัติสิ่งสูงสุดของ มนุษย์ ยิ่งกว่าสิ่งใด : บัญญัติความไม่หิว ความดับเย็น, ปรีณิพพานก็คือดับเย็น เพราะไม่มีอุปาทาน, ในชาติปัจจุบัน, ไม่ต้องต่อตายแล้ว, ใครจะบัญญัติต่อตายแล้ว ก็ตามใจเขา เราไม่บัญญัติต่อตายแล้ว, เราบัญญัติในทิวภพธรรม คือในขณะที่ผู้นั้นยัง รู้สึกได้อยู่ด้วยจิตใจของเขาเอง เพราะว่าเขายังไม่ตายนี้.

เป็นอันว่า นี่ปลายทางอยู่ที่นี้, อยู่ที่นิพพาน ซึ่งมีลักษณะอย่างนี้, ซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติ. วันนี้เราพูดเรื่องความถูกต้องของการเดินทาง ไปตามทาง ของพระธรรม. เมื่อเดินไปอย่างถูกต้องตามทางของพระธรรม มันก็มาถึงจุดนี้; ล้วนแต่เป็นการเดินอยู่ในภายใน; ร่างกายไม่ต้องเดินก็ได้, แต่จิตใจมันก็เดินๆ, เดินอยู่ในภายในเหมือนนาฬิกาเดิน มันก็ถึงปลายทาง.

ตรัสให้ทำความเจริญทั้งทางวัตถุและจิต.

ที่นี้ก็มีข้อที่อยากจะพูดกันอีกสักนิดหนึ่งว่า คนเขามักจะเข้าใจกันว่า ถ้าจะ มาประพฤติธรรมะในทางจิตใจแล้ว ก็ต้องเลิกเรื่องทางวัตถุ. มีพระบาลีอยู่แห่งหนึ่งที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ให้ดำเนิน คือทำความเจริญพร้อมกันไปทั้งทางวัตถุและทางจิต; ให้คนนั้นเขามีความสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ ทั้งทางวัตถุและทางจิต.

ทรัพย์ทางวัตถุนั้นก็คือ มีนา มีสวน มีทรัพย์ มีข้าวเปลือก มีบุตร มีภรรยา สามิ มีคนใช้ มีสัตว์พาหนะ วัควายนี้ก็ได้; แล้วให้เขามีทรัพย์ในทางจิต คือมีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ มีปัญญา. ให้ฆราวาสคนนั้นมีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ มีปัญญา; ทำพร้อม ๆ กันไปได้ ด้วยความเจริญทางวัตถุและทางจิต.

เมื่อเขามีทรัพย์ คือศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา แล้วมันก็จะนำไปสู่ความรู้ ซึ่งเป็นการเดินอยู่ในภายใน; แม้เป็นฆราวาสครองเรือนอยู่ มันก็ไม่หยุด หรือมันไม่ถอยหลัง มันก็เป็นการเดินในภายใน. เพราะว่าเขาเป็นฆราวาสที่มีสติสัมปชัญญะ ไม่ไปคนหลงไหล, อารมณ์อะไรมากระทบ มันก็กลายเป็นการศึกษาไปหมด, อารมณ์อะไรมากระทบไม่ทำให้หลงไหล หลงโกรธ หลงรัก หลงเกลียด หลงกลัว, ไม่เป็นอารมณ์ชนิดนั้น, แต่กลับเป็นการศึกษาว่า อารมณ์นั้นเป็นอย่างไร ทำไมคนจึงหลงรัก ทำไมคนจึงหลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัว หลงใ่วิตกกังวลต่าง ๆ นานา, ด้วยอำนาจของศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ที่เขาประพุดติอยู่; เขาก็เจริญไปพร้อม ๆ กันทั้งทางกายและทางจิต.

ข้อนี้คงจะเป็นเพราะเหตุว่า มนุษย์ไม่สามารถที่จะไปเป็นฤๅษีมูนี้ ในป่ากันเสียทั้งหมด; มันยังต้องมีคนอยู่ที่บ้านที่เรือน ที่เมือง ที่เขาจะต้องทำอย่างนั้นแหละ เพราะเขาทำมากกว่านั้นไม่ได้. แต่เขาไม่ควรจะตัดบทไปเสียว่า ทำจิตใจก็ไม่ได้ เพราะเราจะทำนา. นี่เป็นเครื่องยืนยันว่า ขอให้เราทำไปพร้อม ๆ กันทั้ง ๒ ฝ่าย.

ที่นี้มันจะไม่ใช่นาฬิกาเดินเสียแล้ว คือมันต้องเดินทั้งเรือนนาฬิกาด้วย; คือทำพร้อมกันไปทั้งภายนอกและทั้งภายใน ทั้งทางกายและทางจิต : กายก็ต้องเคลื่อนไหว จิตก็ต้องเคลื่อนไหวให้ถูกต้อง. ยิ่งแสดงให้เห็นว่า ใ่วีวิตนี้มันเป็นการเดินทางเอาเสียจริง ๆ.

[สรุป.]

ความถูกต้องของการเดินทางนั้น จำเป็นที่สุด, มิฉะนั้นจะมีความทุกข์; เราต้องมีการเตรียมให้มันพร้อม มันจะได้ไม่ขลุกขลัก. การเตรียมพร้อม ก็ต้องเป็นการเตรียมพร้อมที่ถูกต้อง; ฉะนั้น อานุภาพแห่งความถูกต้อง มันมีอยู่อย่างนี้.

ขอให้สนใจคำว่า อานุภาพแห่งความถูกต้อง ว่าไม่มีอะไรที่จะมีอานุภาพ

มากไปกว่าความถูกต้อง. อานุภาพ ฤทธิ์เดช ปาฏิหาริย์ของใคร ของยักษ์ ของมาร ของเทวดาของใครก็ตาม ไม่มีอานุภาพใดจะยิ่งใหญ่ไปกว่าอานุภาพแห่งความถูกต้อง; เพราะว่ไ้ความถูกต้อง มันมีอานุภาพส่งไปถึงนิพพาน, ไม่มีอานุภาพอะไรที่จะส่งคน ไปถึงนิพพานได้.

ฉะนั้น ขอให้สนใจสิ่งทีเรียกว่่า ความถูกต้อง ซึ่งเราได้บรรยายกันมาเป็น ครึ่งที่ ๗ ในวันนี้แล้ว คือ เรื่องความถูกต้อง. บางทียังต้องพูดกันอีกหลาย ๆ ครั้ง ให้ มันสมบูรณ์เรื่องความถูกต้อง.

การบรรยายในวันนี้ มันก็สมควรแก่เวลาแล้ว ทีเราจะพูดกันถึงเรื่องความ ถูกต้องของการเดินทาง ไปตามแนวทางของพระธรรม; ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องรับรู้ว่่าชีวิต เป็นการเดินทาง, ใครไม่ยอมเดินมันก็ฝืนกันกับชีวิต มันก็ทะเลาะกันตาย, ก็ควรจะ สวมรอยเดินไปเสียให้ถูกต้อง.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า สวด พระธรรม ให้เกิดกำลังใจในการที่จะเดินทางอย่างถูกต้อง สืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๘ -

๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของตัวทางสำหรับเดิน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุด **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **ความถูกต้องของตัวทางสำหรับเดิน.**

[ปรารภและทบทวน.]

บางคนคงจะเบื่อและรำคาญอย่างยิ่งแล้วก็ได้ว่า ทำไมจะต้องพูดกันแต่เรื่องความถูกต้อง ซึ่งพูดมาถึง ๗ ครั้งแล้ว ก็เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้. ถ้าใครเบื่อที่จะฟังพูดเรื่องความถูกต้อง ก็ขอให้ทดสอบตัวเองดูให้ดีว่า ตัวเองมีความถูกต้อง ทุกอย่างทุกประการแล้วหรือยัง; กลัวแต่ว่ายังไม่มีความถูกต้อง แม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ. คำว่า ความถูกต้องคืออะไร ก็ดูจะยังไม่เข้าใจด้วยซ้ำไป แล้วก็เบื่อแล้ว; แล้วก็ไม่ว่าไร โইโลกนี้มันอยู่ได้ด้วยความถูกต้อง.

มนุษย์อยู่ด้วยกันได้ ก็ด้วยความถูกต้อง. สิ่งทุกอย่างในโลกมันอยู่ได้ ด้วยความถูกต้อง. ถ้าไม่มีความถูกต้องแล้ว แม้แต่คุณตากับคุณยาย ก็ต้องทะเลาะวิวาทกัน ชัดกันทั้งแก่ ๆ อย่างนั้นแหละ; ไปคิดดูให้ดี ใ้คำว่า “ถูกต้อง” นั้น มันหมายความว่าอย่างไร.

เอาตมาเข้าใจว่า ต่างฝ่ายต่างก็มี “ความถูกต้อง” ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย, แต่ว่าความถูกต้องนั้นต้องไม่ขัดกัน คือมันเป็นความถูกต้อง ๒ ฝ่าย ที่มันต้องกัน คือถูกต้อง ๒ ชนิด และเข้ากันได้ด้วย; อย่างนี้จึงจะเรียกว่าความถูกต้อง.

เพราะว่าโดยทั่วไปแล้ว ไม่ได้อยู่ได้ตามลำพังสิ่งเดียว, แม้ที่เป็นในภายในของตัวคนคนหนึ่ง มันก็มีใช้อยู่ได้ด้วยสิ่ง ๆ เดียว; นี่ก็เป็นหลักธรรมะที่สูงสุดที่จะต้องเข้าใจไว้ให้ดี ๆ ว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มีเหตุปัจจัยส่งเสริมปรุงแต่ง ทอยยกกันไปเป็นลำดับ”.

แม้ที่เป็นภายในคน คนเดียว ก็มีหลายสิ่งหลายอย่าง เป็นเหตุเป็นปัจจัยส่งเสริมกันอย่างถูกต้อง; เมื่อไม่มีความถูกต้อง ก็จะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา. เมื่อคืนนี้อ่านหนังสือวารสารการแพทย์ พบเรื่องหนึ่งคือเรื่องความปวด; มีเรื่องปวดมากหลาย ๒๐, ๓๐ ชนิดเรื่องปวด. ปวดแต่ละปวดมีความไม่ถูกต้องเป็นต้นเหตุ ตั้งหลาย ๆ ชนิด; เช่นปวดศีรษะ ๑ ปวด แต่มีเหตุที่ทำให้ปวดศีรษะตั้ง ๗-๘ ชนิด, ปวดหูก็มีหลายสิบชนิด, ปวดจมูก ปวดคอ ปวดคาง ก็ล้วนแต่มีหลาย ๆ ชนิด, รวมกันแล้วตั้งเกือบพันอย่างของความไม่ถูกต้อง. เราจึงมีความเจ็บปวดที่นั่น ที่นี้ ตรงนั้น ตรงนี้; มันมีความไม่ถูกต้องตั้งหลายร้อยอย่าง ตั้งพันอย่าง จึงออกมาเป็นความเจ็บปวดที่ตรงนั้น ตรงนี้เพียงไม่กี่อย่าง; ฉะนั้น เราต้องมีความถูกต้องนับด้วยร้อยอย่าง พันอย่าง จึงจะไม่มี ความปวดเหล่านั้น.

เดี๋ยวนี้ก็มีไข้ว่า เรามีแต่ความปวดเหล่านั้น, เรายังมีความเจ็บไข้อย่างอื่นอีกมากมาย ซึ่งร้ายไปกว่าความปวด ซึ่งมันเกิดมาจากความไม่ถูกต้องนานาประการ.

ฉะนั้น ขอให้เข้าใจเถอะว่า ไร้ความไม่ถูกต้องทั้งหลายนั้น มันเป็นตัวเหตุให้เกิดปัญหา ให้เกิดความทุกข์ ให้เกิดความเจ็บปวดต่าง ๆ; เราจึงต้องมีความถูกต้อง.

นี่เรียกว่า แม้ที่เป็นภายในของคน คนเดียว ก็ต้องมีความถูกต้องกันถึงขนาดนี้.

ที่มันอยู่กันได้ภายนอกในระหว่างบุคคล มันก็ต้องมีความถูกต้องครบถ้วนแหละ จึงจะอยู่ด้วยกันได้ ไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน; ยิ่งอยู่กันทั้งโลก ก็ยังมีความถูกต้องมากมาย; เดียวนี้โลกไม่มีความถูกต้อง จึงอยู่กันอย่างไม่เป็นผาสุก.

ขอให้สนใจเรื่องความถูกต้องให้เพียงพอ สำหรับจะหมดปัญหา. ที่แล้วมาก็พูดกันถึง ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์. ไร้ชีวิตมนุษย์เป็นการเดินทาง, ถ้าทำทั้งหลายยังจำได้อยู่; ก็ได้พูดกันมากแล้วว่า ไร้ชีวิตมันเป็นการเดินทางซึ่งแยบยลลึกซึ้ง หลายอย่างหลายประการ. ขอให้มองเห็นความจริงในข้อนี้ เป็นต้นทุนว่า ชีวิตของแต่ละคนเป็นการเดินทาง. ในครั้งที่แล้วมาพูดถึง ความถูกต้องของการเดินทาง, ในครั้งนี้ จะพูดถึงความถูกต้องของตัวทาง ที่มีอยู่สำหรับเดิน.

[เริ่มบรรยายในหัวข้อของการบรรยายครั้งนี้.]

ขอให้นึกถึงการเดินทาง ในภาษาธรรมดา ภาษาชาวบ้านพูดว่า การเดินทางนั้น พูดได้เลยว่ามันมีความมุ่งหมาย หรือความต้องการอันสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป, ไม่ว่าเขาจะเดินทางไปไหน.

จะเดินทางไปหาทรัพย์สมบัติ หรือไปหากินเช่นสัตว์เดรัจฉาน ไปหาคู่ครอง ไปหาบ้านหาเมือง กระทั่งไปบวช หรือกระทั่งว่าไปนิพพาน, มันก็ต้องมีความมุ่งหมายสูงสุดอยู่ในการเดินด้วยกันทั้งนั้น. ดังนั้นหนทางที่เดินนั้น จะต้องมีความถูกต้อง

สำหรับจุดมุ่งหมายอันนั้น; หากแต่ว่าเป็นเรื่องลึกลับซึ่ง. ถ้ามันไม่ลึกลับซึ่ง คนก็จะได้รับผล
สมตามความมุ่งหมายไปหมด. เดียวนี้ความที่ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย
นั้น เป็นเรื่องที่ละเอียดและลึกลับซึ่ง, ขอให้ท่านสังเกตดูให้ดี; เพราะมันเนื่องด้วยกฎเกณฑ์
เป็นอันมากของธรรมชาติ ทั้งภายนอกและภายใน และยังมีการเนื่องกันกับบุคคลด้วย
กัน หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องด้วย, ซึ่งแต่ละอย่าง ๆ มันก็มีกฎเกณฑ์ของมัน
อย่างลึกลับซึ่ง.

ไอ้ความลึกลับซึ่งทั้งหลายเหล่านี้ มันไม่อาจจะพบกันได้ง่าย ๆ คือไม่รู้หมด
แล้ว ไม่แก้ปัญหาก็ลุล่วงไป; เราจึงไม่สำเร็จในการเดินทาง.

**ธรรมชาติมีความเร้นลับ เข้าใจได้ยากสำหรับคนสะเพร่า คนโง่เง่า คน
ประมาท คนอวดดี ซึ่งมักจะมึนกันเสียโดยมาก; ขอให้สังเกตในข้อนี้ด้วย.**

**ทางแต่ละชนิด สำหรับจะเดินไปไหนก็สุดแท้ มันมีความถูกต้องของ
มันเอง; คล้ายกับจะพูดอย่างสมัยใหม่ก็ว่า มันมีเทคนิคของมันเองโดยเฉพาะ. ถ้าไม่
เรียนวิชานี้ เรื่องนี้ให้พอ มันก็ยากที่จะทำให้ถูกต้องได้โดยสะดวกหรือโดยง่ายตาย
ตั้งนี้เป็นต้น.**

**ความถูกต้องแต่ละชนิด มีการประกอบ มีองค์ประกอบ หรือส่วนประกอบของ
มันเองทั้งนั้น, ไม่เคยเรียนก็ยากที่จะรู้; เขามีมาให้เรียนก็ไม่อยากจะเรียน เพราะว่า
เราเป็นคนประมาท จึงต้องขอโอกาสพูดกัน แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่น่ารำคาญ.**

เมื่อพูดถึงทางที่จะเดิน มันก็เนื่องไปถึงการเดินทาง; เพราะว่าถ้าไม่มีการเดิน
มันก็ไม่ใช่ทาง. แม้จะมีทางอยู่แล้ว, แต่ถ้าไม่มีใครเดิน มันก็ยังไม่เป็นหนทาง ยังไม่
เรียกว่าทาง. ฉะนั้น คำว่าทาง ก็ต้องคู่กันกับการเดิน.

ความหมายของการเดินทาง ๓ ประเภท.

ที่นี้บรรดาการเดินทางทั้งหมดทั้งสิ้น ในความหมายของคำ ๆ นี้ อยากรจะแบ่งออกเป็นพวก ๆ :-

[การเดินทางโลก.]

(ก) พวกที่ ๑ การเดินทางภายนอกในทางโลก ๆ. ฟังดูให้ตีว่า เรื่องทางโลก ๆ, ยังไม่เกี่ยวกับธรรมะอันลึกซึ้ง. การเดินทางภายนอก หมายความว่า นอก ๆ ภาย หรือ เดินทางด้วยกายภายนอก ไม่ใช่ด้วยจิตใจภายใน. การเดินทางชนิดนี้ ย่อมเป็นเรื่องภายนอก เป็นเรื่องของโลกเป็นส่วนใหญ่ จึงเรียกว่าเดินทางนอก; การเดินทางนอกนี้ ก็ยังพอจะแยกออกได้เป็นสัก ๓ พวก : คือว่า **เท้านะมันเดิน**, นี่ก็เป็นการเดินทางตามทางของเท้า; **ชีวิตทั้งหมดทั้งกลุ่มนี้ มันเดิน**, นี่มันก็เป็นพวกหนึ่งต่างหาก; แล้วว่า **การศึกษาอบรมมันเดิน**, นี่มันก็เป็นการเดินทางอีกอย่างหนึ่ง.

(๑) **การเดินทางด้วยเท้า** นี้ เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด. เหมือนเราจะเดินไปไหน เดินทางไกลอย่างสมัยแต่ก่อน ไม่มีรถ ไม่มีเรือ ไม่มียานพาหนะเหมือนเดี๋ยวนี้, การเดินสมัยนั้นมันก็ต้องเดินด้วยเท้า. ผู้ที่เดินด้วยเท้าต้องสามารถ ต้องเข้มแข็ง ต้องสามารถที่จะเอาชนะไอ้สิ่งซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางทุกอย่างทุกประการที่มี. ในทางเดินนั้นนะ มันมีเสือ มีโจร มีอุปสรรคนานาสารพัด เขาต้องเป็นคนเข้มแข็ง เอาชนะอุปสรรคเหล่านั้นได้; และว่ามันจะต้องมีแนวทางที่ให้เดินได้ หรือเดินถูก เป็นเครื่องแน่ใจในการเดินทาง มันจึงจะอยากเดิน หรือพอใจในการที่จะเดิน; มันยังจะต้องมีอุปกรณ์ใช้สอย มีเสบียงอาหาร มีการคุ้มครองด้วยตนเองหรือด้วยผู้อื่นเพียงพอด้วย จึงจะเดินไปได้โดยสวัสดิ. นี้ขอให้ลองนึกถึงการเดินทางสมัยโบราณว่า ไ้ทางเดินด้วยเท้ามันเป็นอย่างไรร.

(๒) ที่นี้ก็จะดูถึง **การเดินทางด้วยชีวิตเดิน** เป็นการเดินของชีวิต ตามประสา

ชาวโลก. เขาจะต้องประกอบกิจการงานทุกอย่างที่จำเป็น นับตั้งแต่เกิดมาเป็นทารก ชีวิตมันเดิน เดินขึ้นมาตามลำดับ, จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว มีความรับผิดชอบ เต็มที่ เป็นพ่อบ้านแม่เรือนอย่างนี้; มันต้องมีความถูกต้องก็มากน้อย ก็ขอให้ลองคิด ดูเองก็แล้วกัน. ครั้นมาถึงการตั้งเนื้อตั้งตัว เดินไปจากความยากจน ไปสู่ความมั่งมี โดยเฉพาะมันก็มุ่งหมายกันอยู่อย่างนี้; จะต้องมีความถูกต้องมากมายทีเดียว ในการที่จะหาทรัพย์สมบัติ เก็บรักษาทรัพย์สมบัติ ใช้จ่าย ใช้จ่ายให้ถูกต้อง แล้วก็มีการเพิ่ม ทุนลงทุนให้มากขึ้นอย่างถูกต้อง. นี้เรียกว่าไอ้ชีวิตโลก ๆ มันก็เดิน ซึ่งเป็นที่เข้าใจ หรือเห็นกันได้อยู่โดยทั่ว ๆ ไป.

(๓) ทีนี้ก็มาถึงพวกที่ว่า **ใจมันเดินโดยที่ว่าร่างกายไม่ต้องกระดุกกระดิก;** นี่ก็คือการอบรมในใจ. แม้ที่เป็นฆราวาสครองเรือน ก็มีการศึกษา มีการอบรมให้มีความก้าวหน้า ทางวัฒนธรรม ทางอารยธรรม; แม้ที่สุดแต่การสังคมกัน ก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอ. นี้เรียกว่าการศึกษามันเดินอยู่ในภายใน; เหมือนกับนาฬิกา เดิน โดยที่ไอ้เรือนนาฬิกาไม่ต้องกระดุกกระดิก ไม่ต้องเคลื่อนไหว, แต่ข้างในมันเดิน อย่างนี้เป็นต้น.

ทั้งหมดนี้ ก็เรียกว่าเป็นเรื่องเดินกันอย่างโลก ๆ เป็นการเดินภายนอก ตามแบบโลก ๆ.

[การเดินทางธรรมะ.]

(๒) ทีนี้ก็มาถึงพวกที่ ๒ ซึ่งเป็นการเดินในทางธรรม ทางธรรมะ, มันก็เป็นเรื่องข้างใน. เรื่องธรรมะนี้เกือบจะไม่ต้องบอก, หลายคนก็เข้าใจได้ว่า มันเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งซึ่งในภายใน ภายในจิต, แล้วยิ่งไปกว่าภายในจิต ก็คือภายในความคิด หรือภายในแห่งสติปัญญา. ไอ้เดินอย่างนี้มันเรียกว่า เดินอย่างละเอียด จนกระทั่งว่า ไอ้รูปร่างนี้ก็เดิน ไอ้นามกายนี้ก็เดิน; เดินกันทั้งรูปร่างและนามกาย.

การบวช คือการเดินทั้งรูปกายและนามกาย.

ยกตัวอย่าง เช่นการบวช ต้องทำทุกอย่างให้ถูกต้อง ทั้งทางกายและทางจิต. ทางร่างกาย นี้เรียกว่ารูปกาย, ทางจิต เรียกว่านามกาย; ช่วยจำคำง่าย ๆ เหล่านี้ไว้ด้วย, เป็นคำธรรมดาสามัญในพระคัมภีร์ในบาลี. คำว่ากายนี้แปลว่าหมู่, หมายความว่าไม่ใช่สิ่งเดียว; รูปกายก็แปลว่าหมู่แห่งรูปธรรมทั้งหลาย, ที่มันเป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นรูปธรรมทั้งหลาย นี้ก็รวม ๆ กันแล้วก็เรียกว่ารูปกาย คือหมู่แห่งรูป. ที่นี้ทางจิตก็มีมาก มีจิตหลายอย่าง; เป็นตัวจิตก็มี, เป็นสิ่งประกอบของจิตก็มี, ล้วนแต่เนื่องกับจิต; อย่างนี้ก็เรียกว่า นามกาย แปลว่าหมู่แห่งนาม. เราแต่ละคน ประกอบอยู่ด้วยไอ้หมู่ ๒ หมู่นี้แหละ, คือหมู่รูปหมู่หนึ่ง หมู่จิตอีกหมู่หนึ่ง; ทั้ง ๒ หมู่ คือทั้งรูปกายและนามกาย จะต้องเดิน. คำว่า “เดิน” ในที่นี้ ก็คือถูกต้อง ด้วยความถูกต้อง แล้วตีขึ้น ๆ; เรียกว่ามันเดิน.

การบวชของคนเรา เป็นการเดิน ทั้งในส่วนรูปกายและนามกาย :-

รูปกายถูกต้อง เช่นว่ารักษาศีล ที่เกี่ยวกับกายหรือวาจาด้วย มันก็ถูกต้อง : ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงละเมิดของรักใคร่ของใคร นี้ส่วนร่างกาย; ส่วนวาจา ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ อย่างนี้มันเป็นตัวอย่างของความถูกต้องทางวาจา; เรียกว่าเป็นเรื่องทางกายทั้งนั้น เพราะมันเกี่ยวกับรูปธรรม. ที่นี้ ถ้าเป็นส่วนจิต นี้ก็ความคตินี้ถูกต้อง : ไม่มีอภิชฌา คืออยากได้ด้วยความโง่, ไม่มีพยาบาท - โกรธเคืองด้วยความโง่, ไม่มีวิหิงสา - ทำให้ผู้อื่นลำบากด้วยความโง่; อย่างนี้เป็นความคิดทั้งนั้น. ถ้าความคิดมันถูกต้อง มันเดินไปถูกต้อง ก็เรียกว่า มันมีความถูกต้องในส่วนนามกาย ซึ่งเป็นตัวการกระทำ เป็นต้นเหตุแห่งการกระทำ; แม้แต่จะเสวยผล ก็ยังอาศัยสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องเสวยผล.

ขอให้ดูให้ชัดเจนเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าการบวชนั้น เป็นการที่เดินไปทั้งทางรูปกายและทั้งทางนามกาย.

การเดินทางผิด (เข้าภพ) และการเดินทางถูก (ออกจากภพ).

ที่นี่ถ้าจะดูกันให้หมด มันก็ต้องดูทั้งฝ่ายผิดและฝ่ายถูก เพราะที่เดินไปผิดๆ ก็มี เดินไปถูกก็มี. ถ้อยตามหลักธรรมะแล้วก็พูดได้ว่า เดินเข้าไปในภพ ลึกยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี้ก็พวกหนึ่ง, แล้วก็เดินออกมาเสียจากภพ จนไม่มีภพ นี้ก็อีกพวกหนึ่ง; เป็น ๒ พวก ตรงกันข้าม.

บางคนฟังไม่ถูกก็รำคาญ แต่อยากจะให้ฟังถูกในเรื่องขนาดนี้. ถ้าใครฟังไม่ถูก ขอให้อดทนหน่อย; เพราะคำว่า “ภพ” นี้ เป็นคำสำคัญมากในภาษาทางพระศาสนา, เช่นคำว่า ดับภพเสียได้ก็นิพพาน, ดับภพเสียได้ก็นิพพาน คือถ้าไม่มีภพก็เป็นนิพพาน; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เราก็จะพูดกันถึงการเดิน ๒ ชนิด. เดินเข้าไปในภพหรือเดินไปตามภพก็ได้, ที่เขาแจกไว้ในบาลี หรือรรถกถาชั้นหลัง ๆ นี้ยังแจกไว้ชัดเจน; **เดินเข้าไปในภพ.**

(๑. การเดินเข้าไปในภพ.)

[ภพ ๓๑ เป็นทางเดินผิด.]

ภพนี้ แจกให้เป็น ๓๑, สามสิบเอ็ดภพ :-

ภพอบาย ๔.

ที่เป็นชั้นเลว ชั้นผิด เป็นอบาย มีอยู่ ๔ คือ นรก เตรัจฉาน เปรต อสุรกาย; นี้ ๔ ภพ ฝ่ายต่ำทั้งนั้น : นรก เตรัจฉาน เปรต อสุรกาย.

ร้อนใจเหมือนไฟเผา นี่เป็นนรกที่เห็นได้ง่ายทันที.

โง่อย่างดักดานเกินกว่าโง่ นี่เป็นเครื่องหมายเห็นได้ง่าย ๆ.

เปรตนี้หิวกระหายอย่างไม่มีเหตุผล หรือไม่มีขอบเขต เพราะมันหิวด้วยกิเลส ตัณหา อวิชชา; นี้เรียกว่าเปรต.

อสุรกาย คือ ชีขลาด โดยไม่มีเหตุผลอีกเหมือนกัน.

ที่เขาพูดตรง ๆ เขาว่านรกอยู่ใต้ดิน, ตายแล้วไปเกิดนั้นก็เป็ภพหนึ่ง. เดรัจฉานอยู่กลางทุ่งนา, ตายแล้วไปเกิดก็เป็นภพหนึ่ง. เปรตเห็นได้ยาก อยู่ตามทีต่าง ๆ ในโลกนี้เหมือนกัน; รูปร่างไม่สมประกอบ เป็นรูปสัตว์เดรัจฉานก็มี เป็นคนก็มี เป็นเหมือนคนก็มี เป็นเหมือนเทวดาก็มี กลางวันเป็นเปรต กลางคืนเป็นเทวดาก็มี นี่เขาเรียกว่าเปรต, แต่มีความหมายว่าเป็นคนหิวทั้งนั้นแหละ เป็นคนหิวอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าคนหิวที่ซื้อล็อตเตอรี่ไว้ มาอนหิวเสียอีก นั้นมันก็หิว ไม่ใช่เล่นอยู่แล้ว. ทีนี้ อสุรกายก็คือผีชนิดหนึ่งไม่แสดงตัว. ใครไปเกิดใน ๔ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็เรียกว่า เกิดในภพต่ำ; มีอยู่ ๔ ภพ.

แต่ระวังให้ดี มันจะเกิดกันที่ตรงที่นั่งฟังเทศน์นี้ก็ได้: ถ้ามันมีอะไรผิดพลาด ร้อนใจอยู่ที่นี้ มันก็เป็นสัตว์นรกนั่งอยู่ที่นี้; จิตใจเป็นอย่างนั้น ก็เรียกว่า ไปสู่ภพชนิดนั้นแล้ว.

ทีนี้มันก็โง่ นั่งอยู่ตรงนี้ มันก็โง่เหลือที่จะโง่, เพื่อนเขาจะฟังเทศน์ มันทำความรำคาญเสีย อย่างนี้มันก็โง่แล้ว, มันก็เป็นเดรัจฉานได้ในภพหนึ่งแล้ว; ไปอยู่ในภพหนึ่งแล้ว เพราะว่าจิตใจมันอยู่ในภพอื่นแล้ว, แม้ว่าร่างกายมันนั่งอยู่ที่นี้.

ทีนี้เปรตก็หิวอะไรก็ไม่รู้, ไม่ใช่หิวข้าว หิวปลาอะไรนัก; แต่มันหิวในทางนามธรรม: เรื่องกินก็หิว เรื่องกามก็หิว เรื่องเกียรติยศชื่อเสียงก็หิว หิวเหมือนจะขาดใจ; นี้มันก็ไปอยู่อีกภพหนึ่งแล้ว คือภพแห่งความหิว เป็นภพของเปรต.

ทีนี้ อสุรกาย ชีขลาดกลัว, แม้เป็นคนไม่ได้ทำผิดอะไร มันก็ชีขลาดได้

เหมือนกัน, ยิ่งทำผิดอะไรอยู่แล้ว มันก็ยิ่งกลัวมาก; ใจความกลัวชนิดรุนแรงนี้ ก็เรียกว่าอสุรกาย; เป็นภพหนึ่งนะ. ภพแปลว่าความเป็น หรือความมี, ความมี หรือความเป็นชนิดหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้เราก็มีความมีหรือความเป็นอย่างเลวถึง ๔ ชนิด : เป็นนรก เป็น เตรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย; ๔ อย่างแล้ว, นับไว้.

ภพมนุษย์ ๑.

ที่นี้ก็เลื่อนขึ้นมาถึงเป็นมนุษย์. เป็นมนุษย์นี้ประหลาด ทำนจัดไว้เพียง อย่างเดียว. ทำไมไม่จัดมนุษย์ไว้หลาย ๆ อย่าง มนุษย์จัดไว้เพียงอย่างเดียว? นี้ ทำให้เห็นว่า ที่เราพูดไว้ว่ามันถูกแล้ว : มนุษย์มันเป็นกลาง ๆ มีเพียงอย่างเดียว แล้วจะไปเปลี่ยนเป็นอะไรก็ได้; เช่นมนุษย์นี้จะไปเป็นสัตว์นรกก็ได้ เป็นสัตว์ เตรัจฉานก็ได้ เป็นเปรตก็ได้ เป็นอสุรกายก็ได้, อย่างที่ว่ามาแล้ว; แล้วมนุษย์นี้จะ ไปเป็นเทวดา เป็นพรหมเป็นอะไรก็ได้.

นี่เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า ในระบบนี้ทำนจัดมนุษย์ไว้เพียงหนึ่งเท่านั้นแหละ; มนุษย์มีเพียงหนึ่ง ทั้งที่มนุษย์เป็นได้มากมายหลายอย่าง; ดังนั้นเข้าใจความหมาย ของทำนว่า เอามนุษย์เป็นกลาง เป็นตัวกลาง แล้วจะไปเปลี่ยนเป็นอะไรก็ได้อย่างก็ได้.

ฉะนั้น คำว่ามนุษย์นี้ มันควรจะเป็นตัวกลาง สำหรับจะเปลี่ยนเป็นดี, เป็น เลว, เป็นไม่ดีไม่เลว, เป็นอะไรก็ได้; แต่ว่ามีจิตใจ มีร่างกายมีส่วนประกอบพร้อม สำหรับยืนเป็นตัวกลาง. หรือจะเอาอย่างที่มีมนุษย์เขาเป็นอยู่ เป็น ๆ กันอยู่ ก็ได้ เหมือนกัน; คือมันเป็นได้ทุกอย่าง มนุษย์มันเป็นได้ทุกอย่าง, ดูให้ดี โดยจิตใจมันเป็น ได้ทุกอย่าง. แต่จะพูดให้เป็นวิทยาศาสตร์สักหน่อย ก็มนุษย์มันเป็นกลาง ยัง ไม่จัดว่าเป็นอะไรโดยเฉพาะ. เขาจัดใจภพของมนุษย์ไว้หนึ่ง; ก็กลายเป็น ๕ แล้ว นะ : ที่เป็นชั้นแล้ว ๔ คืออบาย, แล้วมามนุษย์หนึ่ง.

ภาพเทพ ๖.

ที่นี้สูงขึ้นไปที่เทวดาแหละที่นี้. เทวดาในสวรรค์ชั้นที่มีกามารมณ์เป็นที่ปรารภณา; นี้เขาจัดไว้ ๖ ชั้น : จาคุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตติ. สวรรค์ ๖ ชั้น ทุกชั้นเต็มอัดอยู่ด้วยกามารมณ์; แล้วยิ่งเข้มข้น ๆ เข้าจนถึงชั้นที่ ๖ ซึ่งเข้มข้นที่สุด เรียกว่า ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ, เป็นที่อยู่แห่งพญามาร. ตรงนั้นเขาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มารโลก : เทวโลก มารโลก; มารโลกนั้นแฝงอยู่ในเทวโลกชั้นที่ ๖ คือชั้นสูงสุด.

ชั้นต้น ๆ ก็มีกามคุณตามธรรมดา, แล้วก็มีมากขึ้น ๆ เข้มข้นขึ้นจนกระทั่งว่ามีผู้เอนกายสนองอย่างไม่ขาดแคลน -ปรนิมมิตะ แปลว่าผู้เอนกายช่วยทำให้. พญามารที่มาผจญพระพุทธเจ้า ก็มาจากชั้นนี้.

นี่ฟังดูให้ตีว่า ภาพในชั้นเทวดากามาวจรนี้ แจกไว้เป็น ๖ ภาพ; จาคุมหาราช นี้ค่อนข้างธรรมดา ไม่แตกต่างจากมนุษย์นัก แต่ว่าก็ดีกว่ามนุษย์มากแล้ว, แล้วก็ชั้นดาวดึงส์ ก็มีกามคุณสูงขึ้นไป, ดุสิตยิ่งขึ้นไป, ยามานี้ก็ยิ่งขึ้นไป, นิมมานรดี ก็ยิ่งขึ้นไปอีก, ปรนิมมิตวสวัตติ นี้สูงสุด. ๖ ภาพ, อีก ๖ ภาพ.

ถ้าให้พูดตรง ๆ ก็ต้องพูดว่า พวกบ้ากามทั้งนั้นแหละ. ที่เขาปรารภณา : ทำบุญไป ปรารภณาไปสวรรค์กันนั้น, กลุ่มนี้ทั้งนั้นแหละ ไอ้กลุ่ม ๖ นี้. เมื่อจิตใจเป็นอย่างไร ก็เรียกว่า อยู่ในภพนั้น, อยู่ในภพนั้น. มีอยู่อีก ๖ ภพนะ. ตะกี้มัน ๕ แล้วนะ, ที่นี้มัน ๖ อีก; ก็กลายเป็น ๑๑ ขึ้นมา.

ภาพรูปพรหม ๑๖, ภาพรูปพรหม ๔.

ที่นี้ถ้าสูงไปจากนั้นเป็นพรหมโลก ชนิดที่มีรูปร่าง เรียกพรหมโลกรูปพรหม, รูปพรหม, พรหมโลกรูปพรหมนี้ มีตั้ง ๑๖ จำพวก จะเอามาแจกคุณก็จะหลักกันเสียหมด,

ป่วยการ; เพียงแต่รู้ว่ามันเป็นไปได้ถึง ๑๖ จำพวก โดยอาศัยไฉฉานสมาบัติที่เขาเจริญกันได้ ๔ กลุ่ม, กลุ่มละ ๔ ชนิด; เลยเป็น ๑๖ ชนิด; เป็นพวกพรหมชนิดที่มีรูปร่างนี้ ๑๖ พวก.

แล้วยังมีพวกพรหมที่ไม่ต้องมีรูปอีก ๔ พวก : ที่พวกสำเร็จรูปฌาน แล้ว ก็ไปเป็นอรุปรหม มีอยู่ ๔ พวก.

ที่สำเร็จรูปฌานไปเป็นพรหมมีรูป ๑๖ พวก, ที่เป็นอรุปรมี ๔ พวก, รวมกันเป็น ๒๐. พวกพรหมมีตั้ง ๒๐, มนุษย์เขาให้มี ๑ เท่านั้นแหละ, เทวดากามี ๖, อบายมี ๔ ; รวมกันหมด ก็เป็น ๓๑ ภพ, เป็นได้ถึง ๓๑ ชนิด.

เป็นอบายเลวร้ายอยู่ข้างใต้ ๔, เป็นมนุษย์ ๑, รวมเป็น ๕; เทวดาบริโภคกาม ๖, รวมเป็น ๑๑; ไฉพรหม ๒ พวก, ๒๐; รวมกันทั้งหมดเป็น ๓๑. นี้เขาเรียกว่าภพ.

เดินไปในภพเพราะทำเหตุปัจจัยของภพ.

ใครอยากจะเดินไปในภพ ก็ต้องประพฤติกระทำเหตุปัจจัยให้เดินไปในภพ :-

อยากจะลองตกนรกดูบ้าง ก็ทำให้มันถูกกับวิธีที่จะตกนรก; ถ้าพูดอย่างธรรมดาสามีญ แต่ก่อน ในภาษาคน ก็ทำบาปทำกรรมให้มาก ก็ได้ไปตกนรก; จะพูดภาษาธรรมะตกกันที่นี้เตี้ยนี้ ก็ขอให้ทำอบายมุขให้มาก ๆ. ทุกคนแหละต้องการจะลงอบายก็ทำอบายมุขให้มาก ๆ : ดื่มน้ำเมาให้มาก เทียวกลางคืนให้มาก ดูการเล่นให้มาก เล่นการพนันให้มาก คบคนชั่วให้มาก เกียจคร้านทำการงานให้มาก; พอมากดีก็จะร้อนใจเหมือนกับไฟเผา ได้เป็นนรกแล้ว. ที่ไปทำอย่างนั้น หวังรวยด้วยการพนันอย่างนั้น, มันโง่งเป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่แล้ว. แล้วมันหิวที่จะได้เงิน หิวที่จะ

ขณะการพนัน หิวที่จะได้อะไรที่มันหวัง ก็เป็นปรตอยู่แล้ว. แล้วก็ป็นอสุรกาย ชี้ขลาด ไม่ค่อยอยากให้ใครรู้ว่า เราเป็นคนเลวขนาดนั้น อุดสำหรับปกปิดไอ้ความเลวนั้นไว้, นี้ ละอายหรือกลัว; ยิ่งถ้าแพ้ ดิดหนีเขาอยู่ด้วยแล้วยิ่งชอนใหญ่เลย ไม่ค่อยให้เจ้าหน้าที่ เห็นตัว; นี่มันเป็นอสุรกาย.

ฉะนั้น ง่ายนิดเดียว เป็นได้ทีนี้; แล้วลองเป็นได้นะ ลองเป็นเมื่อไรก็ได้, ลองดูซิ : ทำอบายมุขให้มากที่สุด แล้วก็จะได้ลองดูทั้ง ๔ อย่าง ภายในเวลาอันสั้น, ชิมรสมันดูว่ามันเป็นอย่างไร ภาพชนิดนี้มันเป็นอย่างไร.

ส่วนเป็น**มนุษย์**นั้นเตรียมพร้อมไว้ให้ดี สำหรับจะเป็นอะไรตามที่อยากจะ เป็น และโดยเฉพาะฝ่ายที่ดี ๆ; เป็นมนุษย์เตรียมพร้อมไว้สำหรับฝ่ายที่จะเป็นชนิด ที่ดี ๆ. อยากรจะเป็นฝ่ายเลว เพื่อลองดูก็ได้ แล้วมันก็จะเบื่อเหมือนกันแหละ. ไอ้ความ หุกข์หรือความชั่วนี้ มันสอนให้เหมือนกันแหละ, บ่อยเข้ามันก็เบื่อ มันก็ไม่อยาก ทำอีก.

[วิธีสร้างเหตุปัจจัยให้เป็นเทวดาในภาษาธรรมเป็นต้น.]

ทีนี้ถ้า**เป็น**เรื่องของ**เทวดา** ต้อง**ทำบุญทำกุศล** อย่างที่กล่าวไว้ว่า ทำ อย่างไม่ได้เกิดในเทวโลกนี้ก็พวกหนึ่งแหละ ตามแบบภาษาตรง ๆ **ภาษาคน**. แต่ถ้า **พูดภาษาธรรม** เป็นเทวดากันทีนี้และเดี๋ยวนี้ ยังไม่ทันตาย, เป็นเทวดากันทีนี้เดี๋ยวนี้ ก็ได้.

จำไว้ง่าย ๆ, นักเรียนทุกคน, **ว่าจะทำความดีจนยกมือไหว้ตัวเองได้, จง** ทำความดีจนกระทั่งยกมือไหว้ตัวเองได้, ทำความดีจนกระทั่งยกมือไหว้ตัวเองได้. เดี่ยวนี้เธอทั้งหลายทุกคนนี้ ใครยกมือไหว้ตัวเองได้โดยไม่อดทนาระอาใจ? ใครยก มือไหว้ตัวเองได้โดยไม่รู้สึกถึงภัยอดทนาระอาใจในข้อใดข้อหนึ่ง?

ถ้ายังไม่มียก, ยังไม่มีใครเป็นเทวดาที่นี้เดี๋ยวนี้ได้; ไปปรับปรุงกันเสียใหม่ซิ, ที่แล้ว แล้วไป, ยกเลิกให้ว่าอย่าทำอีก; ถ้ามันทำผิดไปแล้ว อย่าทำอีกก็แล้วกัน.

ต่อไปนี้ก็ไปทำชนิดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้. พอเย็นลง คำลงจะนอน แล้ว คิดดู : โอ้, ยกมือไหว้ตัวเองได้ วันนี้มีแต่ดีล้วน. รุ่งขึ้นก็อย่างนั้นอีก : พอถึงเวลาเย็นจะนอนนี้ แล้วก็ยกมือไหว้ตัวเองได้, มันมีแต่ความดีน่าชื่นใจล้วน ไม่มีความชั่ว น่าอิดหนาระอาใจเลย.

นั่นแหละมันจะมีความสุข ชนิดที่เรียกว่าเทวดาแท้จริงนะ, ไม่ใช่เทวดาไฮ้ มัวเมาในกามารมณ์, เทวดาที่แท้จริง คือเต็มไปด้วยความดี เคารพนับถือ ยกมือไหว้ตัวเองได้.

มันก็ไม่ต้องพูดกันถึงเรื่องทำผิด ทำร้าย ทำชั่ว, นั้นมันไม่มี อะไรเป็น ความงามความดี ทุกอย่างทุกประการมันก็ทำ, วันละนิดวันละหน่อยก็ทำ, แล้วมีความสุขในการกระทำ.

การงานคือการปฏิบัติธรรม. ธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์ต้อง ทำหน้าที่ คือการงานตามกฎของธรรมชาติ; นั้นเป็นธรรมนะ, ธรรมะตามกฎของ ธรรมชาติ. ที่นี้พอเราทำงาน ทำหน้าที่ ก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรม ก็ควรจะพอใจ; ไม่ต้อง มาที่วัด, ปฏิบัติที่บ้าน ที่โรงเรียนก็ได้; ทำสวน ทำนา ทำไร่ ที่ไหนก็ตามใจ, ทำ งานที่ไหนก็เป็นการปฏิบัติธรรมที่นั่น.

พอปฏิบัติธรรม หมายความว่า ถูกต้องนะ ไม่มีอะไรผิด; ก็ดีใจว่าได้ปฏิบัติ ธรรม, เราเป็นผู้มีธรรม เราเป็นผู้มีบุญมีกุศล ไม่มีบาป.

คนที่ไม่ทำหน้าที่ของตนอย่างกับเป็นมนุษย์นั้นนะ คือคนขบถ; คนที่ทำ หน้าที่ของตน อย่างกับเป็นมนุษย์นั้น คือคนทำบุญ ทำกุศล. เมื่อใดได้ทำหน้าที่ของ

ตนอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจว่า ได้ทำบุญทำกุศล; แม้ว่าเราเกิดมา ธรรมชาติมันให้ เกิดมา ไม่มีบุญก็ได้, แต่ว่าเกิดมาแล้ว เราทำอะไรไม่ได้มาก แต่ว่าทำนาทำสวน แล้วก็พอใจยินดี; แม้ว่าไม่มีนา ไม่มีสวน จะไปกวาดถนน ล้างท่อถนน ไปแจวเรือจ้าง ไปถีบสามล้อ ก็ทำจิตใจให้มันเข้ากันเสียได้กับงานที่ทำ. ธรรมชาติหรือพระเจ้า หรือ บุญหรือกรรมก็สุดแท้แต่จะเรียก มันตกแต่งเรามาอย่างนี้, เราทำมากกว่านี้ไม่ไหว, เราก็ทำเท่าที่เราทำได้ แล้วก็เราทำเต็มความสามารถ ก็ไม่มีข้อบกพร่อง ที่ควรจะตำหนิได้. แม้ว่าเดี๋ยวนี้เราเป็นคนกวาดถนนอยู่ เรากวาดดีที่สุดใน ค่ำลงเราก็ยกมือไหว้ตัวเองได้เหมือนกัน ว่าเราไม่ได้ทำผิดคิดร้ายที่ไหน มีแต่ทำความดี.

ไม่ใช่ว่าจะต้องเฉลียวฉลาด ไปเป็นประธานาธิบดี ไปเป็นนายกรัฐมนตรี ไปเป็นนายธนาคาร เป็นอะไร; ไม่ต้องอย่างนั้น, แล้วแต่ที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ ตามบุญตามกรรมของเราอย่างไร, แต่ครั้นเกิดมาแล้ว เราจะต้องทำแต่หน้าที่ ที่ถูกต้องของความเป็นมนุษย์ แล้วก็พอใจว่า ได้ประพฤติธรรมตามกฎหมายของธรรมชาติ หรือ ว่าตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า ก็เหมือนกันแหละ, ความหมายเหมือนกัน.

ที่นี้ดีกว่านั้นอีก ก็คือว่าต้องเป็นสุขนะ. พอได้ทำงานแล้วต้องเป็นสุข, ถ้าไม่อย่างนั้นเป็นคนโง่ เป็นคนบวมโง่. เมื่อได้ทำงานถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติแล้ว ต้องรู้สึกพอใจ, ความพอใจนั้นเรียกว่าเป็นสุข. ไปดูเถอะ ความสุขชนิดไหนก็สุดแท้ แหละ มันมาจากความพอใจ ทั้งนั้นแหละ : พอใจสูง พอใจต่ำ พอใจผิด พอใจถูก อะไรก็ไม่รู้, แต่ถ้าเป็นความพอใจแล้ว ก็จะเป็นความสุข.

เมื่อเราพอใจในการทำงานของเรา เราก็มีความสุข. ถ้าเราไถนาอยู่ด้วยความพอใจ เราก็มีความสุข. เหยื่อไหลไคลย้อยอยู่กลางแดด เราก็พอใจในการได้ทำหน้าที่ของเรา เราก็มีความสุข.

คนโบราณเขาหาความสุขชนิดบริสุทธิ์ได้อย่างนี้ เขาจึงไม่ต้องไปทำ อบายมุข. บ้านเมืองไม่ต้องมีโรงอาบอบนวด, โรงบ้ำ ๆ บอ ๆ ไม่ต้องมี; เพราะว่า

คนโบราณเขาคหาความสุขได้จากการทำงานที่กระทำ. แม้ว่าเดี๋ยวนี้เขาจะแจวเรือจ้างอยู่ เขาจะทำนา ทำสวน ทำอะไรอยู่เขาคหาความสุขได้.

เดี๋ยวนี้คนมันเพ็งโง่งนี่, คนเพ็งโง่งเมื่อเร็ว ๆ นี้; คือมันหาความสุขไม่ได้จากการทำนา ทำสวน จากการแจวเรือจ้าง จากการกวาดถนนล้างท่อ. นี่มันหาความสุขไม่ได้เสียแล้วคนสมัยนี้ เพราะมันไม่มีธรรมะ.

ถ้าเป็นอย่างสมัยโบราณ มันมีธรรมะ มันหาความสุขได้ตามควรแก่อัศตภาพ, ฉะนั้น จึงไม่มีอาชญากรรม หรือไม่ต้องมีไอ้สิ่งเลวร้าย ที่เป็นอบายมุขทั้งหลาย.

นักเรียน วันนี้เรียนอะไรได้ศึกษาเมื่อวานนิกหนึ่งก็ควรจะพอใจ และมีความสุข. อย่าไปหวังความสุขเล่นหัวอย่างอื่นเลย มันเป็นอบายมุขทั้งนั้นแหละ.

วันนี้ละ เขียนตัว น สบายกว่าเมื่อวานก็พอใจเถอะ มีความสุขเถอะ. วันนี้เขียนตัว ส สบายกว่าเมื่อวาน, วันนี้ทำเลขไอ้ข้อที่เมื่อวานทำไม่ได้ วันนี้ทำได้นี้, ก็ควรจะพอใจและมีความสุข. ทำอะไรได้ดีขึ้นในห้องเรียน หรือในเสื้อผ้าเครื่องใช้ไม้สอย ได้ช่วยกวาดโรงเรียน ได้ช่วยทำอะไรให้โรงเรียน เรียกว่าทำหน้าที่ของมนุษย์ ดีมากกว่าวันก่อน; วันนี้ต้องมีความสุข, มีความสุขที่นั่น.

เมื่อมีความสุขแท้จริงอย่างนี้แล้ว ก็ไม่ต้องเอาเงินเอาทอง ไปซื้อหาความสุขอะไรที่ไหน. ความสุขเกิดจากความพอใจ ที่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างบริสุทธิ์. นี่คือการความสุขในพระพุทธศาสนา.

ช่วยจำไว้ด้วยว่า ความสุขที่แท้จริงนั้น มันไม่ต้องใช้เงิน, ถ้าต้องใช้เงินเป็นความสุขโกหก เป็นความสุขหลอกหลวงทั้งนั้น; เขาไปคิดดูเถิด.

ความสุขที่แท้จริง มาจากความพอใจที่เราได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง; แล้ว

ก็พอใจแล้วก็มีความสุขไม่ต้องใช้เงิน, ได้เงินที่พ่อแม่ให้มา มันก็เหลือแหละ; ถ้าเอาไปใช้อย่างอบายมุข ไม่เท่าไรก็หมด ไม่พอ ไม่มีเหลือ.

ข้าราชการทุกระดับเงินเดือนไม่พอใช้ พวกที่เงินเดือนไม่พอใช้เพราะเขาเอาไปซื้อความสุขชนิดหลอกลวง คือ อบายมุขทั้งนั้น. ถ้าเขาหาความสุข เพราะความพอใจในการได้ทำหน้าที่การงานแล้ว, สตางค์ไม่ต้องใช้, สตางค์จะเหลืออยู่หมดเลย; เพราะมันมีความสุขที่โตะทำงานนั่นเอง มีความสุขอยู่ที่ออฟฟิศทำงาน ที่โตะทำงาน, ไม่อยากจะกลับบ้านเพราะมีความสุข.

เดี๋ยวนี้เขามาทำงานก็สาย กลับบ้านก็เร็ว เพราะว่าเขามัวเมาในความสุขหลอกลวง ที่ต้องใช้เงิน; ในที่สุดเงินเดือนของเขาก็ไม่พอใช้. เขาเป็นเทวดา หรือเป็นสัตว์นรก ไปคิดดูเอง; ถ้าเขามีแต่ความร้อใจไปหมดก็คือ สัตว์นรกชนิดหนึ่ง, แต่ถ้าเขาทำถูก ยกมือไหว้ตัวเอง เขาก็เป็นเทวดา.

ฉะนั้น จึงบอกว่า เป็นเทวดาที่แท้จริงนะ กลับเป็นได้ง่ายไม่ต้องเสียสตางค์ซื้อหาอะไรมากนัก; เป็นเทวดาที่เขาบอกเล่าณะ ต้องทำบุญทำทาน เสียเงินเสียทองเสียสตางค์ จึงจะได้ไป.

แต่เทวดาแบบที่แท้จริง ทำชนิดที่ไหว้ยกมือไหว้ตัวเองได้ แล้วก็ เป็นเทวดาไม่ต้องใช้เงิน. ยิ่งเป็นพระนิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เองว่า ให้เปล่า ให้ฟรี ให้เปล่า ไม่คิดสตางค์เลย สำหรับพระนิพพาน. เขาจะต้องทำจนหมดความเห็นแก่ตัว หมดกิเลส หมดความทุกข์ที่เกิดมาจากความเห็นแก่ตัวนั้นนะ, ก็ได้พระนิพพานไม่ต้องลงทุนแม้แต่สักสตางค์เดียว.

ความสุขยิ่งแท้จริงเท่าไร ยิ่งไม่ต้องใช้สตางค์; แท้จริงถึงที่สุดไม่ต้องใช้สตางค์เลย.

นี่เรามันไปเป็นทาสของกิเลส อวิชชา ตัณหา โมหะ; ไปหลงความสุข หลอก ๆ ต้องใช้สตาจค์. แม่ให้มาเรียนหนังสือก็ไม่พอ, พ่อแม่ให้เงินมาเรียนหนังสือ ไม่พอ ต้องเอาไปใช้แสวงหาความสุขหลอก ๆ นี่เสียหมด; มันก็ต้องตกนรกทั้งเป็นแหละ ไม่ต้องมีใครแข่ง. และบางเวลามันก็จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน เพราะมันโง่, บางเวลามันก็จะเป็นเปรต เพราะมันหิว มันไม่มีอะไรจะกิน, บางเวลามันก็ต้องเป็น อสุรกาย ต้องคอยหลบ ๆ ซ่อน ๆ ในความผิดของตัวเอง.

ที่พูดมานี้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า ใครอยากลองก็ได้ อยากลองตกอบายก็ได้, อยากลองไปเป็นเทวดาก็ได้. เทวดากามาวจร ๖ ชั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องกามคุณ หรือ กามารมณ์ อันประณีต อันสูงสุด อย่างที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ พุทธสืบ ๆ กันมานี้ เป็นเรื่องหลังจากตายแล้วทั้งนั้น; ไม่ทันใจ, มาลองกันดูที่นี่ก็ได้:-

เมื่อใด ทำอะไรชนิดที่ตัวเองยกมือไหว้ตัวเองได้ พอใจ อิ่มใจในตัวเอง, เมื่อนั้น เป็นสวรรค์กามาวจรที่แท้จริง; และถ้าทำได้อย่างนี้ ตายแล้วไม่ไปไหนเสีย ตายแล้วยังคงได้สวรรค์ต่อตายแล้วโน่นอีก.

ขอให้ทำให้ได้สวรรค์ที่นี้กันเดี๋ยวนี้; ไม่ได้ยกมือไหว้สวรรค์ต่อตายแล้วนะ, เก็บสำรองไว้; แต่ว่าทำให้มันได้สวรรค์ที่แท้จริงที่นี้และเดี๋ยวนี้เถอะ แล้วเป็นสุขกันเสียก่อน ไม่ดีกว่าต้องรอหรือ? ตายแล้วก็ยังคงได้อีก. นี่เทวดา ๖ ชั้นเป็นอย่างนี้.

[วิธีลองสร้างเหตุปัจจัยให้เป็นรูปพรหม โดยย่อ.]

ที่นี้**พรหมอีก ๒๐ ชั้น** : ๑๖ ชั้นตอนแรกนั้นมีรูปร่าง เรียกว่ามีเนื้อหนัง; อีกสี่ชั้นไม่มีรูปร่าง. นี่มันยิ่งสูงขึ้นไป, ไม่เกี่ยวกับกามแล้ว ไม่เกี่ยวกับเรื่องกามารมณ์ ไม่เกี่ยวกับไอ้ออย่างที่มนุษย์เป็นอยู่แล้ว; เป็นเรื่องจิตใจที่มองเห็น หรือเบื้องกามารมณ์ ว่ากามารมณ์มันของหลอกหลวง เป็นของทนทรมานเจ็บปวดทั้งนั้นแหละ เป็นเรื่องหลอกหลวง, ก็เอาจิตใจสลัดออกไปเสียจากกามารมณ์ ไปบำเพ็ญความสงบแก่จิตใจ.

ทำได้ถึงขนาดนี้ เรียกว่าปฐมฌาน คือฌานที่ ๑, ดีกว่านั้นขึ้นไปอีก เรียกว่าทุติยฌาน - ฌานที่ ๒, ดีกว่านั้น เรียกว่าตติยฌาน - ฌานที่ ๓, ดีกว่านั้น เรียกว่าจตุตถฌาน - ฌานที่ ๔.

นี่มันต้องไปเรียนกันพิเศษ ศึกษากันพิเศษ มันละเอียดดียืดยาว; จะเอามาพูดวันนี้ มันไม่ได้ตอก เวลามันไม่พอ, ก็พูดได้แต่เค้าโครงว่า :-

พวกที่เห็นโทษในกาม เบื่อกาม เห็นเป็นของหลอกลวงขบกัดณะ เผารนนะ, เขาก็มีจิตเล็กไปเสียจากกาม ไปหาความสงบ คือเอาจิตไปกำหนดเข้าที่ของที่ควรจะกำหนด ที่มันจะไม่ทำให้เกิดกิเลส.

จะกำหนดสิ่งของเป็นรูปเป็นร่างภายนอกก็ได้ จะกำหนดลมหายใจภายในก็ได้ เพื่อให้จิตมันมาอยู่กับสิ่งนี้; แล้วก็มาอยู่กับสิ่งนี้มากขึ้น ๆ แนบแน่นมากขึ้น ก็คือจิตมันสงบลง ๆ ๆ; เขารักษาไว้ความที่สงบลง ๆ ๆ นี้ไว้ได้, และให้มันสงบยิ่งขึ้นไป จนแบ่งได้เป็น ๔ ชั้น :-

ขั้นแรกนี้ เขาก็หยุดการพูดจา เรียกว่าจีสังขารดับไปไม่มีการพูดจา เจียบ; แล้วก็ความรู้สึกที่เป็นบาป เป็นอกุศล เป็นกามารมณ์ทั้งหลาย ก็เจียบ ไม่มี และจิตมันกำหนดสิ่งที่เอามากำหนดเป็นอารมณ์, รู้สึกอยู่แต่ในสิ่งนั้น กำหนดอยู่ที่สิ่งนั้น รู้สึกอยู่ที่สิ่งนั้น, ค่อย ๆ เกิดความพอใจว่า เรากำหนดได้ มีปีติเกิดขึ้นมาเพราะกำหนดได้, ใ้อปีติตัวนี้คือ เป็นเหตุให้เกิดความสุข แล้วมันก็เกิดความสุข, แล้วก็มิจิตชนิดที่เกาะอยู่กับอารมณ์นั้น ข้างหน้าเขามุ่งความสงบ หรือความดับทุกข์สิ้นเชิง ใ้อปลายสุดนะ เขามุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ จิตของเขาสงบเป็นอารมณ์เดียว มีพระนิพพานคือความดับทุกข์สิ้นเชิงเป็นอารมณ์; นี่, จิตมันมุ่งอยู่แต่อย่างนี้ เขาเรียกว่าได้ฌาน (ปฐมฌาน); ขั้นที่ ๒ ก็เจียบลงไปอีก; ขั้นที่ ๓ ก็เจียบกว่า; ขั้นที่ ๔ ก็เจียบเท่าที่จะเจียบได้ในประเภทนี้ (คือประเภทรูปภพ) ก็เลยเป็น ๔ ประเภท; ใน ๑ ๆ ประเภท นั้นไปแจกได้อีก ๔ ๆ, เลยเป็น ๑๖ : ๑๖ ชนิด ๑๖ จำพวก; เป็นความสุขอย่างยิ่งในตัว

นั่นเองด้วย ไม่ต้องหาสตางค์ไปเที่ยวอบายมุขแล้ว, เพราะหาความสุขได้จากการที่จิตหยุดสงบอยู่ในอารมณ์เดียว คือพระนิพพาน. ถ้าตายไปก็ไปพรหมโลก; ถ้ายังไม่ตาย ก็เรียกว่า ชีมรสพระนิพพานเล็ก ๆ น้อย ๆ ล่วงหน้าไปพลางที่นี่ หรือชีมรสของพรหมโลก.

เขาเรียกกันตามพวกของเขา : บางพวกก็ยกให้ว่าเป็นเรื่องพระนิพพานเสียก็มี, เช่นอตุตถกถาณนี้ เขาถือว่าเป็นนิพพาน เพราะความสุขมันก็พอ ๆ กันแหละ, ตรงที่ว่า เมื่อไม่มีกิเลสมารบกวนจิต แล้วจิตก็สงบสุขด้วยกันทั้งนั้นแหละ, จะด้วยฌานหรือด้วยอะไรก็ตามแต่ ถ้าไม่มีกิเลสมารบกวนจิต จิตก็หยุดสงบเย็น มีลักษณะแห่งนิพพานด้วยกันทั้งนั้น, เพียงแต่ว่ามันถึงที่สุดหรือไม่ถึงที่สุด มันตายตัวหรือไม่ตายตัวเท่านั้นเอง.

นี่เราจึงได้พรหมโลกอย่างมีรูปร่างมาอีก ๑๖ ภาพ ๆ; ถ้าสนใจอยากจะลองดู ก็ไปฝึกสมาธิแบบรูปฌาน.

[วิธีลองสร้างเหตุปัจจัยให้เป็นอุปพรหม โดยย่อ.]

เอ้า, ทีนี้ก็ไปถึงพวกสุดท้ายที่ว่า พวกนี้ก็มีความเห็นว่า ใจความสุขชนิดนี้ก็จะมีความสุขอยู่ แต่ที่ต้องมากำหนดสิ่งที่มีรูปร่างนี้เราไม่เห็นด้วย; เพราะสิ่งที่ยังมีรูป มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งงายนี้ มันหลอกลวง; ถ้าอย่างใดเราจะไม่เอาสิ่งที่มีรูปเป็นอารมณ์. เขาก็เลิกกำหนดใจความสุขที่มีรูปเป็นอารมณ์นั้นเสีย; เขากำหนดจิตอยู่ที่รูปใดเป็นอารมณ์ บรรลุรูปฌานสูงสุดนะ, เขาก็เลิกเพิกถอนใจรูปที่เป็นอารมณ์นั้นเสีย. เขาเรียกฟังยาก ๆ ว่า ปฏิภาคนิมิต คือสิ่งที่เป็นอารมณ์โดยมีรูป สำหรับใจฌานอันสูงสุดฝ่ายรูปฌาน. เขาสลัดอันนั้นทิ้งเสีย ถือเอาความว่าง ความไม่มีรูป เรียกว่าอากาศ คือความว่างนั้นมาเป็นอารมณ์แทน, ฟังดูก็ ก็ไม่น่าเชื่อนะ.

จิตกำหนดเอาความว่างจากรูปนั้น มาเป็นอารมณ์แทน; เช่น ก้อนหินก้อนนี้

มันอยู่ตรงหน้า, ถ้าเรากำหนดก้อนหินอันนี้เป็นอารมณ์ มันก็เป็นรูปฌาน; แต่ถ้าเราทำในใจว่าก้อนหินนี้หายไปมีที่ว่างเหลืออยู่แทนก้อนหินนั้นกำหนดที่ว่างนั้นเป็นอารมณ์ อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นการกำหนดประเภทอรูปรูปร่าง คือเอาสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์. ในที่นี้ก็เอาที่ว่าง เอาความว่าง กำหนดจิตเอาความว่างไม่มีที่สิ้นสุด ความว่างซึ่งไม่มีที่สิ้นสุดนี้เป็นอารมณ์ นี่ก็เป็นอรูปรูปร่างไปแล้ว; ดีกว่า สูงกว่าประณีตกว่าพวกแรก ๆ ที่เอารูปมาเป็นอารมณ์. (นี่รูปฌาน ชั้นที่ ๑.)

ที่นี้เขาก็เห็นว่า ใจนี้มันก็ยังหยาบนะ ลองเอาธาตุที่ละเอียดกว่าเป็นอารมณ์ คือวิญญาณธาตุ; เขาจึงสลัดอากาศธาตุ มาถือเอาวิญญาณธาตุเป็นอารมณ์ เป็นของละเอียดกว่าความว่าง หรือที่ว่างนี้เสียอีก, ก็กำหนดว่า วิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เฝงอยู่เป็นอารมณ์. (นี่รูปฌาน ชั้นที่ ๒.)

ที่นี้เขาก็เห็นว่ายังหยาบอยู่ เอาความไม่มีอะไรเลยดีกว่า, ไม่มีที่ว่าง ไม่มีวิญญาณอะไรหมด, เอาความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์; ก็สูงขึ้นไป. (นี่รูปฌาน ชั้นที่ ๓.)

อันสุดท้าย เขากำหนดเอาความที่ว่า เราไม่ต้องมีความรู้สึกอะไร ไม่มีสัญญาในอะไร ไม่มีเวทนาในอะไร เอาอันนี้เป็นอารมณ์; นี่อันสุดท้ายของอรูปรูปร่าง. (อรูปรูปร่าง ชั้นที่ ๔.)

สี่อย่างนี้เขาเรียกว่าอรูปรูปภาพ หรืออรูปรูปภูมิ; จิตสูงขึ้นไปถึงกำหนดความไม่มีรูป หรือสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์, มีอยู่เป็น ๔ ระดับ; เข้าไปถึงที่นั่นแล้วก็เรียกว่าอรูปรูปภาพ, มี ๔.

ถ้าใครอยากจะลอง ก็จำเป็นจะต้องตอบว่าลองยาก ไม่เหมือนในเทวดาอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้น; ไม่ง่ายเหมือนกับ ลองตกนรก; ไม่ง่ายเหมือนกับลองเป็นเทวดาอย่างทีกล่าวมาแล้ว.

ถ้าจะลองเป็นรูปพรหม หรืออรุปรหม น้ำมันยาก, ต้องฝึกกันมาก ต้องพูดกันมาก; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีทางที่จะเข้าใจได้ : เมื่อจิตมันไม่ไปยุ่งกับกามารมณ์ มันพักผ่อนอยู่กับความเงียบ ความสงบ ก็เรียกว่าจิตใจได้เข้ามาในเขตฝ่ายนี้แล้ว. **แต่ผู้ที่ยังมีจิตใจบูญบถกามารมณ์อยู่ไม่มีทางที่จะลอง.** ฉะนั้น ต้องเมื่อว่างจากความรู้สึกทางกามารมณ์รบกวน, จิตอยากจะอยู่ว่าง ๆ อยุ่จะอยู่สงบ, ตอนนั้นแหละมันเป็นโอกาสที่จะเข้าใจ หรือลองชิมรสของพวกพรหมทั้งรูปพรหมและอรุปรหมดูบ้าง.

แต่ถึงอย่างนั้น ท่านก็จัดว่าเป็นภพ ยังเป็นภพเพราะเป็นที่หลงใหล ยึดถือ; แม้เป็นความสุขชนิดรูปพรหม หรืออรุปรหม ก็ยังมีความสุขชนิดที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ.

เมื่อยึดถือแล้วก็เรียกว่า มีปัญหายุ่งยากแหละ เพราะความยึดถือเป็นความทุกข์; มันจะดีอย่างไร, ถ้าไปหลงยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันต้องเป็นความทุกข์.

ดังนั้น ท่านก็เรียกว่าเป็นภพไปหมด ทั้ง ๓๑ ชนิด : อบาย ๔ มนุษย์ ๑ เทวดากามาวจร ๖ รูปพรหม ๑๖ อรุปรหม ๔; รวมเป็น ๓๑ ภพ; ไม่ดีกว่ากันในข้อที่ว่า มันเป็นความยึดถือทั้งนั้น; จะวนเวียนอยู่ จะหลงรักพอใจอยู่; แล้วสิ่งเหล่านี้ก็เปลี่ยนด้วย, **ผู้นั้นจะมีความทุกข์เพราะมันเปลี่ยน.**

เมื่อความสุขอย่างเทวดาเปลี่ยน พวกเทวดาก็มีความทุกข์, เมื่อความสุขอย่างพวกพรหมเปลี่ยน พวกพรหมก็มีความทุกข์, เพราะความที่ยังเปลี่ยนอยู่ แล้วเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น ว่าเราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อยู่; ท่านเรียกว่าภพ. เดินไปสู่ภพ เดินเข้าไปหาภพ เดินเข้าไปในภพ คือเข้าไปในภพ คือทำอย่างนี้; นี้เรียกว่าหวมดวงนี้; เป็นการเดินโดยหนทางที่เข้าไปสู่ภพ ๓๑ ภพ โดยวิธีเดินอย่างที่ว่า.

นี่เป็นเรื่องที่พุทธศาสนาไม่ได้สอน. แม้ว่าเขาจะนิยมกันมาแต่ก่อน พวกพรหมพวกรูปพรหม อรุปรหมนี้ว่า เป็นของดีของประเสริฐก็มี; แต่ว่าพระพุทธเจ้าท่าน

ไม่ได้สอน ไม่ได้ยึดถือว่าเป็นของดี ของประเสริฐ, ต้องการให้ตีไปกว่านั้น คือ**ไม่มีภพ** ต้องการให้ไม่มีภพ ไม่เป็นภพ ไม่เดินไปในภพ; แต่เป็นนิพพาน.

(๒. การเดินออกจากภพ.)

คำว่า**นิพพาน**นั้น สำหรับภาษาชาวบ้านก็คือ**เย็น เยือกเย็น**. พระนิพพาน มีจิตใจเยือกเย็น; ผู้บรรลุถึงนิพพาน มี**ชีวิตเยือกเย็น**. ชีวิตที่เยือกเย็นนั้นแหละ เป็นนิพพาน : นิพพานน้อย ๆ นิพพานมาก ๆ นิพพานชั่วเวลาอันน้อย หรือว่านิพพานชั่วเวลานาน หรือว่านิพพานถึงที่สุด.

คำว่า**นิพพาน** แปลว่า**เย็น**, เย็นเพราะไม่มีไฟ. ไฟในที่นี้คือกิเลส, อย่างมีกิเลสใด ๆ โดยประการทั้งปวง ชื่อว่าไม่มีไฟ; เมื่อ**ไม่มีไฟแล้ว** ใจก็**เย็น**.

นิพพานเสียอีกยังพอจะลองได้; คือระวัง, ระวังอย่าให้กิเลสชนิดไหนเกิดขึ้นในจิตใจเลย แล้วจะพบว่าจิตใจนั้นเย็น. นั่นแหละตัวอย่างสินค้าของพระนิพพาน.

รากะคือหลงรักอย่างโง่เขลา, โทสะหลงโกรธอย่างโง่เขลา, โมหะหลงพัวพันวนเวียนอย่างโง่เขลา; มันต้องอาศัยความโง่เขลา มันจึงจะเกิดกิเลสได้.

พยายามระวังให้ดี ทำให้ดี **อย่าให้เกิดกิเลสเหล่านี้ได้**; แล้วดูว่าใจเป็นอย่างไร. ใจไม่มีไฟ ไม่มีกิเลส แล้วเย็นนั้นแหละตัวอย่างสินค้าของพระนิพพาน. หรือว่าถ้าตีไปกว่านั้นอีก ก็คือ**เมื่อกิเลสมันไม่เกิดเอง** เมื่อเวลาที่กิเลสไม่เกิดเลยนั้นแหละ เย็นอย่างไร, เอนั้นแหละมาเป็นตัวอย่างสินค้าของพระนิพพาน; เพราะว่าคนเราจะเกิดกิเลสตลอด ๒๔ ชั่วโมงนั้น ไม่ได้หรอก, มันตายแหละ มันเป็นบ้าตาย. ใน ๒๔ ชั่วโมงจะมีเวลาที่กิเลสไม่เกิดอยู่บ้าง พอมีให้ดูบ้าง, อย่างน้อยก็เวลาที่หลับสนิท. เวลาที่หลับสนิทกิเลสไม่เกิด, นั่นนะ มันมีความสุขอย่างไร แล้วก็พอจะเป็นตัวอย่างสินค้าของพระนิพพานได้.

เพราะฉะนั้น ถ้าเราระวังจิตให้ดี : อย่าให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ว่างจากอันนี้ไป แม้ชั่ว ๑๐ นาทีนี้, เราพอชิมตัวอย่างสินค้าของพระนิพพานได้; เรียกว่าไม่เหลือวิสัยที่จะลองชิมพระนิพพานดู.

ศึกษาให้พอสมควร, ให้รู้จักไอ้กิเลสราคะ โทสะ โมหะให้ดี, รู้ว่าป้องกันอย่างไร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ; ป้องกันอย่างไรมันไม่เกิด, ป้องกันได้อย่างนั้นแล้ว มันไม่เกิดสัก ๕ นาที, -จะได้ชิมรสตัวอย่างของพระนิพพาน; แล้วเราอาจจะชอบมากขึ้น, แล้วเราก็จะทำให้มันมากขึ้น ๆ จนกว่าจะสมบูรณ์.

นิพพานนี้ไม่ใช่ภพ ไม่มีภพ ไม่เป็นภพ; จะนับว่าหนึ่ง ก็ไม่ควร, มันไม่เป็น มันไม่อยู่ในวิสัยแห่งการนับ.

อันนี้ก็แปลกไหม? อื่น ๆ นับได้เป็น ๓๑ อย่าง; แต่พระนิพพานนี้โดยถูกต้องแล้ว **จะไม่นับได้ว่าหนึ่งอย่างหรือก็อย่าง,** คือไม่อยู่ในวิสัยแห่งการนับ. ท่านเรียกว่ามันว่างถึงที่สุด มันว่างจากประมาณ, ประมาณคือเครื่องกำหนดนับนะ มันว่าง.

อย่างนี้ก็เรียกว่า เดินออกจากภพ, ไม่ไปเกี่ยวกับภพ ไม่เข้าไปในภพ. แม้ที่เรียกว่าเดินนี้ ก็เป็นเรื่องสมมติ พุดโดยสมมติ เพราะมันไม่ใช่เดิน; เพียงแต่ว่าเจริญด้วยจิตใจ ไกลเข้าไป เราก็ขอเรียกว่าเดิน.

นี้ทางเดินโดยสรุปแล้ว ก็มีอยู่ ๒ ทาง (๑) **ทางหนึ่งเดินเข้าไปหาภพ เดินเข้าไปในภพ :** จะมีความรู้สึกที่ว่า เราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้, เราเป็นหญิง เราเป็นชาย, เราเป็นภรรยา สามี, เราเป็นคนรวย เราเป็นคนจน, เราเป็นคนแพ้ เราเป็นคนชนะ, เราเป็นคนอย่างนั้นอย่างนี้; อย่างนี้เรียกว่าภพทั้งนั้นแหละ ภพ - ความเป็น. นำจิตเข้าไปสู่ความรู้สึกว่า เป็นอย่างนั้น อย่างนี้, แล้วก็นั้นแหละ คือนำเข้าไปสู่ภพ เป็นภพ อยู่ในภพ มีภพ.

แม้ที่สุดแต่เรารู้สึกว่า เราเป็นคนมีความทุกข์อย่างนี้ ก็เรียกว่าภพ. เรารู้สึกว่า เราเป็นผู้มีทุกข์ ดันรนจะออกจากความทุกข์ นี้ก็เรากำลังอยู่ในภพแห่งความทุกข์ข้อนั้น ตามที่เรามันเป็นอย่างไรอยู่. (๒) เราจึงดันรนที่ออกมาเสียจากภพ คือออกมาเสียจากไอ้ขอบเขตแห่งความทุกข์ ไม่มีความทุกข์ นี้เรียกว่า ออกจากภพมาหาพระนิพพาน. นี้, ถ้าโดยหลักใหญ่ๆ แล้วก็ต้องปฏิบัติ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ; นักเรียนก็ท่องกันได้แล้ว ไปศึกษาดู แล้วปฏิบัติดู; มีความถูกต้อง ๘ ประการที่เรียกว่าอัฐังคกมรรค : สัมมาทิฏฐิ - มีความคิดเห็นถูกต้อง, สัมมาสังกัปป - ปรรณาทถูกต้อง, สัมมาวาจา - พูดจาถูกต้อง, สัมมากัมมันโต - มีกิจการถูกต้อง, สัมมาอาชีโว - ดำรงชีวิตถูกต้อง, สัมมาวายาโม - พยายามอยู่อย่างถูกต้อง, สัมมาสติ - ดำรงสติไว้ถูกต้อง; สัมมาสมาธิ - ตั้งใจไว้มั่นคงอย่างถูกต้อง; รวมเป็นถูกต้อง ๘ ประการ อยู่อย่างนี้แล้ว ก็เลสไม่เกิด.

กิเลสไม่อาจจะเกิดได้ แก่บุคคลผู้ดำรงตนอยู่ในความถูกต้อง ๘ ประการนี้. อย่างน้อยมันก็บรรเทาหรือมันหยุดไป; ถ้าทำถึงที่สุดจริง ๆ แล้ว มันถึงกับจะขาดหมดไปเลย.

ความถูกต้อง ๘ ประการนี้ ปฏิบัติได้หลายระดับ แล้วแต่ความสามารถ สติปัญญา อุปนิสัยของคนนั้น ๆ เป็นคน ๆ ไป. ถ้ามันถูกต้องได้จริงถึงที่สุด เป็นเวลาพอควรแล้ว กิเลสมันหมดไป; เพราะว่าเมื่ออยู่ด้วยความถูกต้องอย่างนี้แล้ว กิเลสไม่ได้รับปัจจัย ไม่ได้รับอาหาร, กิเลสไม่ได้รับอาหาร กิเลสก็จะพอมลง ๆ ๆ จนถึงโอกาสอันหนึ่งมันก็หมดไป. เพราะว่าเราเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ ชนิดที่กิเลสไม่ได้กินอาหาร; นั่นแหละเราจะยกมือไหว้ตัวเองได้ตลอดเวลา. เราจงอยู่ชนิดที่กิเลสไม่ได้กินอาหาร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้ง ๖ ทางนี้, กิเลสจะพอมลง ๆ ๆ แล้วก็จะสิ้นไปในที่สุด; เขาเรียกว่าสิ้นอาสวะ สิ้นอนุสัย สิ้นเชื้อแห่งกิเลส.

นี้เรียกว่า ทางนี้เป็นทางอันประเสริฐ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ เป็นหนทางที่

ท่านไม่มีบัญญัติว่ากุศล หรืออกุศล, แต่เป็นทางที่จะระงับเสียซึ่งกุศลและอกุศล; คือจะไปพ้นจากภพ จะขึ้นไปพ้นจากความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จะขึ้นไปเสียจากความเวียนว่าย; เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทางอันประเสริฐ เดินแล้วไปสู่ที่ที่มนุษย์ไม่เคยไป คือพระนิพพาน.

ไปศึกษาเอาเอง เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วก็ค่อยมาถาม มาพูดกันทีหลังโดยรายละเอียด; เพราะถ้าไอ้ส่วนที่อาจจะศึกษาได้เองก็มีอยู่มากพอนะ เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘. ส่วนเรื่องที่ศึกษาไม่ไหว ก็ค่อยมาพูดกันทีหลังก็ได้; เดียวนี้เพียงแต่บอกให้รู้ว่า ไ้ทางเดินที่ถูกต้องสำหรับไปนิพพานนั่นคือ อริยมรรคมีองค์ ๘.

ส่วนทางเดินที่จะเป็นไปในภพทั้งหลาย ๓๑ ภพนั้นนะ มันก็มีอยู่เฉพาะเรื่องของมัน, ก็มีเค้า ๆ ๆ อย่างที่ว่าให้ฟังมาแล้ว, มันก็มีรายละเอียดเฉพาะอยู่มากเหมือนกัน, สนใจก็ไปศึกษาดู; แต่ไม่แนะนำให้เดิน เพราะว่ามันเป็นไปในภพ เป็นไปในความวนเวียนอยู่ในกองทุกข์.

พูดโดยสมมติที่ชาวบ้านเขาพูดกันอยู่ทั่วไปว่า เดินไปนิพพาน ๆ ไปนิพพาน เดินไปนิพพาน; ปู่ย่าตายายเขาก็เคยพูด เพราะว่าเขาเคยสนใจกันมาก. เดินไปนิพพานนี้มันมีความหมายที่กำกวม. เดินไปนิพพานนั้นมันเดินด้วยจิตใจ, เขาไม่ต้องเดิน, ด้วยยานพาหนะใด ๆ ก็ไม่ได้; แล้วก็ไม่ต้องเดิน, ยิ่งเดินไม่ถึง ยิ่งเดินยิ่งไม่ถึง. แต่ถ้าอบรมจิตใจให้สูง ให้อยู่เหนือกิเลส ยิ่งขึ้นทุกที นั่นแหละเรียกว่า การเดินไปนิพพานอย่างถูกต้อง โดยภาษาธรรม ภาษาพระธรรม, เดินไปนิพพานหมายความว่าอย่างนั้น; ไม่ใช่ว่าจะก้าวขา จะวิ่งไป, เดินไปนิพพานอย่างนี้มันไม่ถึง เพราะไม่ใช่เรื่องทางวัตถุ ไม่ใช่เรื่องทางรูป, มันเป็นเรื่องที่ยิ่งกว่ารูป.

มันต้องเดินด้วยใจ; แต่มันก็ไม่ใช่อะไรนะ. ใจที่อบรมดีแล้วจะเดินไปนิพพาน, นิพพานก็ไม่ใช่อะไร นิพพานก็ไม่ใช่อะไร นิพพานก็ไม่ใช่อะไร; แต่ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องรู้

ได้ด้วยจิต ของบุคคลผู้ปฏิบัติถึงเข้าแล้ว. เมื่อปฏิบัติถึงเข้าแล้ว จิตนั้นจะรู้สึก รู้จัก หรือเสวยรสของพระนิพพานได้.

เดินไปนิพพาน โดยปัญญา ๓ ระดับ.

เราจะเรียนเรื่องพระนิพพาน พูตกันเรื่องพระนิพพาน สอนกันด้วยเรื่องพระนิพพานนี้ มันก็ได้, เรารู้พระนิพพาน ตามแบบของคำสอน ภาษาหนังสือ; เรียกว่าเดินอย่างการศึกษา ๆ, เดินไปนิพพานได้เพียงเท่านี้.

ที่นี้เราก็มาคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผล ว่าไอ้ข้อนั้นเป็นอย่างนั้น ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ทุก ๆ ข้อ เราก็มองใจแตกฉานได้ ในเรื่องของพระนิพพาน; นี่ก็เรียกว่าเดิน, เดินไปนิพพานด้วยสติปัญญาของเราเองก็ได้, แต่ยังไม่ถึง. จนกว่าปฏิบัติหมดกิเลสแล้ว พระนิพพานปรากฏแก่จิตนั้น ก็เรียกว่า ได้เสวยพระนิพพานนั้นด้วยนามกาย. นามกาย คือจิตใจของเรา. จิตใจของเรา ได้เสวยรสแห่งพระนิพพานนั้น; นั้นแหละคือถึง, เดินไปนิพพานแล้วก็ถึงด้วย. จิตได้เสวยรสแห่งพระนิพพาน เขาเรียกว่าสัมผัสพระนิพพานนั้นด้วยนามกาย คือจิต ระบบจิตสัมผัสพระนิพพานนั้นได้ด้วยระบบจิต, คำพูดเรียกอย่างนั้น.

เดินไปนิพพาน โดยปริยัติก็อุตสาหกรรม; เดินไปพระนิพพานด้วยระบบปัญญาก็อุตสาหกรรม; และเดินไปนิพพาน ไปสู่นิพพานจริง ๆ ก็ปฏิบัติให้กิเลสหมดไป ลึกลงไป หยุดไป แล้วก็ถึงพระนิพพาน. แม้อุตสาหกรรมมานั่งฟังเทศน์นี้ คิดดูว่าเดินไปนิพพานไหม, เป็นการเดินไปนิพพานไหม? มานั่งฟังเทศน์นี้ มันก็เดินโดยระบบปริยัติแหละ ระบบคตินึกศึกษา อย่างวิชาความรู้ในห้องเรียนนั้น เป็นการเดินด้วยใจ เพื่อจะไปรู้จักพระนิพพานอย่างปริยัติ.

ฉะนั้น เราทำจิตใจ ให้รู้เรื่องพระนิพพานมากขึ้น ๆ โดยเขาไม่ต้องเดิน ก็

เรียกว่า **เดินไปพระนิพพานโดยแบบแห่งปริยัติ**. แล้วมาใคร่ครวญด้วยเหตุผล ถึงความที่มันจะต้องเป็นไปได้ออย่างนั้น ๆ โดยแท้จริงนี้ เป็นการแทงตลอดด้วยปัญญา; การแทงตลอดด้วยปัญญานี้ ก็เป็นการเดินเหมือนกัน โดยจดจำเอาข้อความเหล่านี้ไปคิดใคร่ครวญด้วยปัญญา ก็จะเป็นการเดินด้วยปัญญา. ที่นี้ว่ากิเลสหมดไป นี้จะได้ถึงพระนิพพาน, รู้จักพระนิพพานโดยแท้จริง.

ถ้าอยากจะให้ชอบพระนิพพานเร็ว ๆ ก็อุตส่าห์สังเกตเมื่อจิตว่างจากกิเลส. เมื่อจิตไม่มีกิเลส ไม่มีกิเลสรบกวน เป็นสุขอย่างไรนั้นนะ อุตส่าห์คอยจับเอาไว้บ้าง คอยสังเกตเอาไว้บ้าง, มันจะทำให้เราชอบพระนิพพานมากขึ้น; มิฉะนั้นแล้วเราก็จะไปชอบกามารมณ์ทางเพศ ชอบอบายมุข ซึ่งเป็นความวินาศฉิบหายของเราเอง; ฉะนั้นเราต้องให้มันเดินมาทางนี้สิ.

นี้เรียกว่า **เรื่องเดินในทางจิต** เดินทางธรรม. (คือข้อความทั้งหมดในข้อ (ข).)

เรื่องที่ ๑ **เดินทางโลก** เรื่องทำมาหากิน เจริญอยู่ในโลก.

เรื่องที่ ๒ **เดินทางธรรม** เจริญอยู่ในทางธรรม โดยทางจิตชั้นลึก. [ตั้งแต่หน้า ๒๔๐ ถึงหน้า ๒๖๒ นี้.]

[การเดินทางไปเผยแผ่.]

(ค) เอ้า, นี่ขอแถมพวกเรื่องเดินอีกสักเดินหนึ่งนะ มันอาจจะเกินไปก็ได้ แต่ก็อยากจะพูดด้วยเหมือนกัน ว่า**ทางสำหรับเดินไปเผยแผ่**. บางคนสิ้นหัวแล้ว ไม่ใช่หน้าที่ของเรา ที่จะหลู่ทางเดินไปเผยแผ่สั่งสอนผู้อื่น. บางคนสิ้นหัวแล้ว ไม่อยากจะฟังก็ได้; แต่ถ้าสำหรับพุทธบริษัท สาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังจะต้องพยายามเดินทางนี้อีกทางหนึ่งด้วย, เป็นหนทางที่ ๓. (หรือเรื่องที่ ๓.)

การเผยแผ่พระธรรม เป็นพุทธประสงค์.

มันจะเดินได้อย่างไร เดินที่ไหน เดินเมื่อไร เดินไปช่วยยกผู้อื่นให้ขึ้นจาก กองทุกข์ ต้องเดินด้วยจึงจะครบถ้วน ตามแบบของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระศาสดาทรงหวังว่า พุทธบริษัทนี้จะช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สำเร็จ.

พระองค์ตรัสว่า การที่พระตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกนี้ ก็เพื่อให้โลกได้รับ ประโยชน์, ให้มีศาสนาไว้ในโลก ก็เพื่อโลกได้รับประโยชน์, ให้ช่วยกันบอกกล่าว ต่อ ๆ กันไปในเรื่องพระพุทธศาสนาให้เพื่อประโยชน์แก่โลก แก่โลกทั้งเทวดา และมนุษย์; ฉะนั้น ถ้าใครเป็นพุทธบริษัทจริง จะต้องสนองพระพุทธประสงค์อันนี้ คือจะต้องเดินอีกทางหนึ่ง คือเดินไปช่วยเพื่อนมนุษย์กัน.

นี่มันก็พอจะมองเห็นได้แล้ว มันไม่ลึกซึ่งอะไรเกินไป, ว่าเรารู้ได้อย่างไร เรา ทำให้ผู้อื่นรู้เช่นนั้น มันก็พอแล้ว. เราไม่ต้องรอดต่อว่าเราเป็นพระอรหันต์เสียก่อน แล้วจึงค่อยไปสอนเขา นั้นมันเป็นข้อแก้ตัวของคนขี้เกียจ, เป็นพระเป็นเณรมันก็มี มัน ก็ยังพูดอย่างนี้; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้มีหลักอย่างนั้น. ถ้ารู้พอที่จะรู้ แม้ไม่เป็น พระอรหันต์ ท่านก็ส่งให้สาวกประเภทนั้น ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นถ้ารู้อะไรชนิดที่เห็นได้ชัดว่า มันเป็นประโยชน์แก่การดับทุกข์แล้ว ก็ ช่วยพูดกันเถอะ ช่วยพูดจา ศึกษา ทารือ ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์.

นี่คุณตากับคุณยาย มัวแต่นอนทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องเงิน เรื่องทอง เรื่องของ เรื่องลูก เรื่องหลานนี้; แม้แต่คุณตากับคุณยายก็ยังทะเลาะกันเสียอย่างนี้แล้วจะสอน ได้อย่างไร?

เพราะฉะนั้นเราจะต้องเตรียม เพื่อทำความเข้าใจ แม้ในบุคคลที่อยู่ใกล้ ขิดกันนั้นแหละก่อน. ภรรยา กับสามีนี้, ขอยกตัวอย่าง, ว่าชวนกันทำความเข้าใจใน เรื่องของธรรมะ ที่เป็นความดับทุกข์ ยิ่งกว่าเรื่องใดเถอะ. เพราะจะมีเงิน มีทอง มี

เกียรติยศชื่อเสียงไปทำไม, ถ้ามันเป็นเรื่องยุ่งยากดับทุกข์ เป็นวัตถุประสงค์สำหรับทะเลาะวิวาท สำหรับก่อความรำคาญ, มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; มีเงินร้อยล้านก็ไม่มีความหมายอะไร. **ต้องรู้วิธีที่จะมีเงิน บณิกที่ไม่มีมีความทุกข์.** จะมีทรัพย์สมบัติก็ชนิดที่ไม่มีมีความทุกข์ จะมีเกียรติยศชื่อเสียงก็ไม่มีความทุกข์. แปลว่าเรามีชีวิตชนิดที่ไม่มีความทุกข์ดีกว่า; ถ้ามีความทุกข์แล้ว จะมีชีวิตไปทำไมเล่า, ช่างมันให้ตายจะไม่ดีกว่าหรือ. ฉะนั้น ถ้าจะมีชีวิต มันก็ต้องมีเพื่อความไม่เป็นทุกข์; เราจึงต้องมีทางอีกทางหนึ่ง ซึ่งจะต้องเดินอยู่ทุกวันด้วยเหมือนกัน เพื่อให้เพื่อนมนุษย์ของเรา ได้รู้จักหนทางแห่งพระนิพพานด้วย. หรือให้ดีกว่านั้นอีก ก็เป็นเพื่อนเดินทางกันไปเลย.

อาตมาเคยพูดแต่ไม่ค่อยมีใครเชื่อหรือกว่า **ไถ้การสมรสเป็นภรรยาสามี** ก็เป็นเพื่อนเดินทางไปพระนิพพาน; เขาก็โห่เอวว่าบ้า. แต่มันก็ยังพูดอยู่อย่างนั้นแหละ เพราะมันมองเห็นว่า อย่างนี้มันดีกว่าอย่างอื่น จะได้เป็นคู่คิด คู่ปรึกษาหารือ ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ให้มันถูกต้องมากขึ้น เพื่อให้จิตใจมันดีขึ้น ให้จิตใจมันสูงขึ้น จนไม่ยึดถือในสิ่งใด ๆ. **นี่จิตใจสูงขึ้นอย่างนี้ ก็เรียกว่าเดินทางไปพระนิพพาน.**

ภรรยา สามี อย่างมัวทะเลาะวิวาทขัดแย้งขัดขาน ขัดคอกันเสียชั ในการที่จะทำให้มันมีความสูงขึ้นไปในทางจิตใจ.

เดินไปเพื่อเพื่อนมนุษย์รอดนี้ เป็นทางของพระพุทธเจ้า, พระพุทธเจ้าท่านได้เดินไว้แล้ว ได้ทำทางไว้ให้แล้วเหมือนกัน; มันก็ควรจะเดินกันได้. มันเดินไปแจกของสองตะเกียง ทีนี้. เรามันหมดเรื่องแล้ว, เพื่อนเขายังไม่มี, เราเดินไปนี้ก็เพื่อว่าจะเที่ยวแจกของสองตะเกียง เป็นโลกุตตรทรัพย์ เป็นอริยทรัพย์ เป็นแสงสว่าง; เที่ยวแจกให้แก่ผู้อื่น.

ไม่ใช่ว่าจะเที่ยวหาบ้าน หาเรือน หาหม้อ หาบไหไปด้วย ไม่ใช่อย่างนั้น. เดินไปแจกของสองตะเกียงนั้นนะ ไม่ต้องหาบ้านเรือนอะไรไป, เอาปากไปก็พอ เอาสติปัญญาด้วย, **ให้ปากได้ทำงานด้วยสติปัญญา,** เพื่อนมนุษย์เขาก็จะพลอยได้รับประโยชน์จากเรื่องนี้ของเรา.

นี่เรียกว่าทางอีกทางหนึ่ง เป็นทางที่ ๓ เดินไปเพื่อประโยชน์ผู้อื่น มนุษย์นั้นจึงจะสมบูรณ์. เราเกิดมาแล้ว เราเดินทางถึงที่สุดแล้ว ทั้งเรื่องโลก ๆ ก็เดินแล้ว เรื่องธรรมะก็เดินแล้ว เราก็ช่วยผู้อื่นให้ได้เดินด้วย จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามความหมายในพระพุทธศาสนา.

แต่ว่าเรามักจะใช้หนทางนี้ เป็นเครื่องแย่งชิงประโยชน์ของผู้อื่นกันเสียมากกว่า; มันไม่เป็นการเดินที่ถูกต้อง. เราใช้โอกาสปิดหนทางของผู้อื่นบ้าง แย่งชิงหนทางของผู้อื่นบ้าง กีดกันบังหน้าบังตาผู้อื่นบ้าง; อย่างนี้ไม่เป็นการช่วยกันเปิดหนทาง.

พระพุทธเจ้าท่านทรงประสงค์ ให้เปิดหนทางเพื่อความสุข สวัสดิ์ แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์. เราอย่าเห็นแก่ตัว อย่าใจแคบ จนถึงกับว่าอิจฉาริษยาผู้อื่น, แล้วก็ยังปิดหนทางผู้อื่น แม้ผู้ที่จะช่วยกันเผยแผ่พระธรรมนี้; มันมีได้ถึงอย่างนี้.

เอาละเป็นอันว่า เราก็เดินทั้งทางโลก เราก็เดินทั้งทางธรรม แล้วก็เดินในการที่จะช่วยผู้อื่น; ซึ่งล้วนแต่มีหนทางด้วยกันทั้งนั้น. ทั้ง ๓ ประเภทนี้ มีหนทางโดยเฉพาะของมัน ๆ อย่างที่ว่ามาแล้ว, เราต้องเตรียมมันให้ถูกต้อง.

เราเตรียมเรื่องของธรรมชาติ; ไม่ใช่ต้องเตรียมอย่างกับสร้างทางรถไฟ, ใช้อย่างนี้มันเป็นเรื่องวัตถุ; แต่เราเตรียมทางในจิตใจ ซึ่งส่วนใหญ่มันก็อยู่ที่กาย วาจา ใจ ของแต่ละคนนั่นแหละ, ตรงนั้นแหละ ทำให้เป็นทาง.

หนทางอันประเสริฐนั้น มันจะเดินไปที่กาย วาจา ใจ หรือเดินอยู่ที่กาย วาจา ใจ หรือแม้แต่จะถึงก็ถึงอยู่ที่กาย วาจา ใจ. ขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่า กาย วาจา ใจ ใ้เรื่องทางมันก็จะหมดปัญหาไปได้.

ดูให้เห็นหนทางแ่งมุมต่าง ๆ.

อ้าว, จะจบแล้ว สรุปสั้น ๆ ว่า ไ้อ้นทางนี้มันมองดูได้หลายแ่งหลายมุม. หนทางที่บอกเล่าปาว ๆ กันมา, บอกเล่าปาว ๆ กันมานี้ เขาก็บอกกันปาว ๆ กันมา; เวลาจะตายก็บอกทางนะ คนจะตายผับ ๆ ก็ยังบอกทาง, เมื่อดี ๆ ไม่บอก. หรือแม้ว่าดี ๆ อยู่นี้ ก็บอกกันอย่างปาว ๆ โดยที่คนบอกมันก็ไม่รู้ เพราะว่าไ้อ้นคนบอกนั้น มันก็ไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม จะไปไหน; ไ้อ้นคนที่ฟังมันก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม จะไปไหน. ทั้งคนบอกและคนฟัง มันก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม จะไปไหน มันก็เป็นเรื่องการบอกปาว ๆ. นี่เป็นการบอกหนทาง ของคนที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม.

ช่วยไปศึกษาหรือว่าสังเกต หรือค้นคว้ากันเสียให้รู้ว่า เกิดมาทำไม? จะไปที่ไหน? จะได้อะไร เป็นสิ่งที่ดีที่สุด?

ที่นี่ หนทางที่เป็นเพียงการชี้แนวให้; นี่คล้าย ๆ กับว่า จะไม่สำเร็จประโยชน์. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสหรือบอกเหมือนกันแหละ; แต่ไม่ใช่ปาว ๆ, ไม่ใช่บอกปาว ๆ. พระพุทธเจ้าตรัสบอกหนทางอย่างถูกต้องด้วย และก็เพียงพอด้วย เพื่อให้คนเดินนั้นมันเดินไปได้. ท่านตรัสครบถ้วนถูกต้องเพียงพอ ในฐานะเป็นผู้ชี้ทาง ตรัสว่า ตถาคตทั้งหลาย เป็นแต่ผู้บอกทาง, การเดินเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย.

แล้วที่นี้มันมีปัญหาว่า แม้ท่านจะบอกดีที่สุดในเพียงพอที่สุดอย่างไร คนมันก็ไม่ค่อยจะเดิน. แม้ในครั้งพุทธกาล ครั้งพระพุทธเจ้าเอง ก็มีคำตรัสที่เหลืออยู่ แสดงว่าคนก็ไม่ค่อยเดินเหมือนกัน เพราะมันมีคนพาล หรือคนไม่รู้อะไรนั้นมากกว่า คนที่จะเข้าใจอะไรได้.

พระองค์ตรัสว่า เป็นแต่ผู้บอกทาง การเดินทางท่านต้องทำ. ถ้าเดินทางไปพระนิพพานแล้ว พระองค์ตรัสรู้แตกฉานสมบูรณ์ยิ่งกว่าใคร; ฉะนั้น จึงสามารถจะบอกหนทางแห่งพระนิพพานได้ ในฐานะเป็นผู้บอก ท่านทั้งหลายจะต้องเดินเอง.

“ผู้สอนที่ดีที่สุด” คือการปฏิบัติ.

ที่นี้ก็มาถึงหนทางที่จะช่วยแผ้วถางให้สะอาดเตียน เหมือนกับเราช่วยถากทางให้คนเดินอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทำถึงอย่างนี้; นี่มันเป็นเรื่องของคนปัญญาอ่อน. คนเป็นอันมาก มาถามจู้จี้ ๆ ปฏิบัติสมาธิอย่างนี้ ตรงนี้ อย่างนี้ ตรงนี้ อย่างนี้ อย่างไร? ถามจู้จี้, มันคนปัญญาอ่อน มันจะต้องบอกไปเสียหมด. คล้าย ๆ กับว่าต้องถากถางทางให้เตียนราดซีเมนต์ ราดยางไว้ให้ด้วยมันจึงจะเดิน. ไอ้ทำอย่างนี้มันทำไม่ได้นะ กับเรื่องของธรรมะนะ, มันเป็นเรื่องที่ว่าต้องปฏิบัติ แล้วการปฏิบัติมันจะสอนให้เอง. **อย่าไปถามเสียเรื่อยเหมือนคนปัญญาอ่อน**; แล้วมันก็บอกไม่ได้ด้วย เพราะว่า บางอย่างมันบอกไม่ได้, ไอ้คนนั้นมันต้องพยายามเอง พยายามเต็มที่เอง : ปฏิบัติดู ๆ ๆ, แล้ว**การปฏิบัตินั้น มันจะสอนให้เอง.**

นี่ช่วยจำกันไว้ว่า **ไอ้ผู้สอนที่ดีที่สุดก็คือการปฏิบัติ**, ไม่ใช่บุคคล, บุคคลสอนได้น้อยมาก. เหมือนกับว่าเราจะขี่รถจักรยานนี้ ให้บุคคลสอนก็สอนได้นิดเดียวขี่ไม่ได้หรอก ถึงอย่างไรก็ขี่ไม่ได้ มันต้องไปขี่รถจักรยานแล้วให้มันล้ม หน้าข้างถลอกปอกเปิกนั้นนะ แล้วมันจะสอนให้ แล้วมันจะค่อย ๆ ดีขึ้น มันจะไม่ล้ม แล้วมันจะขี่ได้เรียบไปเลย ไอ้การล้มมันสอน. แม้แต่เราจะพาย จะแจวเรือนี้ ไม่มีใครสอนได้ นอกจากไอ้พายหรือแจวมันจะสอน; มันบอกได้นิด ๆ หน่อย ๆ ว่าจับอย่างนั้น พุ้ยอย่างนี้, มันก็ทำไม่ได้หรอก มันก็พายหันไปหันมาอยู่นั้นแหละ; มันต้องเอาพายไปพาย หันไปหันมาหลายสิบครั้ง แล้วที่หลังมันก็ค่อย ๆ ดีขึ้น ๆ.

ถ้าจะให้สอนเสียหมด มันก็โง่แหละ; มันสู้เด็กทารกก็ไม่ได้. เด็กทารกเมื่อมันจะสอนหนึ่ง ไอ้การล้มแหละมันสอน; เมื่อมันจะสอนยืนก็เหมือนกันแหละ มันต้องรู้จักทำไอ้สมดุลย์ของมันเอง มันจึงจะยืนได้; กระทั่งว่าเด็กทารกจะสอนเดิน มันต้องรู้ทำสมดุลย์ในการเดินของมันเอง มันจึงจะเดินได้, ถ้าไม่อย่างนั้น ผู้ใหญ่จะต้องคอยจับไว้เรื่อย ปล่อยมือไม่ได้, แล้วมันจะเดินได้อย่างไร.

ฉะนั้น ใ้การทำลงไปนั้นนะ เป็นเรื่องสอน. จะเดินไปพระนิพพาน ก็ขอให้ลงมือทำเลย, แล้วมันก็จะสอนให้; แล้วมันก็ต้องยอมรับ หกหลั้มหลาย ๆ สิบครั้ง, เหมือนกับขี่รถจักรยาน; นี่ต้องยอมหกหลั้มหลาย ๆ สิบครั้ง แล้วมันก็เดินได้. ใ้ทำสมาธิ ทำวิปัสสนาก็เหมือนกัน มันต้องล้มเหลวหลาย ๆ ครั้ง, แล้วมันก็ค่อย ๆ ถูกขึ้น แล้วมันก็ไม่ล้ม.

หนทางสำหรับคนโง่ที่สุด มันก็คือจะใ้เขามาอุ้มไปเท่านั้นแหละ. มันมีคนหวังถึงขนาดว่า ใ้มีใครมาแบกเราไป มาหามเราไป มาอุ้มเราไป; นี่หนทางนี้สำหรับคนโง่ที่สุด, สำหรับเด็กทารกก็ได้; ไม่ต้องเอา ไม่ต้องพูด. เราจะมีใ้แต่หนทางอย่างของพระพุทธเจ้า คือพยายามฟังคำสอนของพระองค์ เรื่องหนทาง, แล้วใ้เอามาปฏิบัติ, แล้วมันก็จะสอนใ้ใ้จนถึงที่สุด.

[สรุป.]

หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจ เรื่องที่อาตมาพูดนี้บ้างไม่มากก็น้อย, คือเรื่องความถูกต้องของตัวทางสำหรับเดิน. ทางมีไว้สำหรับเดิน มีเทคนิคแห่งความถูกต้องของมันซ่อนอยู่ในนั้น ลีกลับตามกฎของธรรมชาติ, คนจะต้องรู้อย่างเพียงพอ ก็จะได้เดินตามทางนั้นได้.

พุทธบริษัทเรา ขอให้มีการเดินที่ก้าวหน้า ทั้งเรื่องโลกียะ - เรื่องอยู่ในโลกอย่างโลก ๆ, และเรื่องของธรรมะ ทางจิต ทางวิญญูณ เป็นเรื่องของโลกุตตระ, ตามระบบของพุทธบริษัท ที่ใ้รับมาจากพระบรมศาสดาด้วยกันทุกคน.

พุทธศาสนานั้นคือตัวทาง; ไม่ใช่พุทธศาสนา คืออะไรวิเศษวิโส ไปถึงไหน; มันก็คือตัวทาง ที่พุทธองค์ตรัสไว้ว่า ท่านทั้งหลายจงเดินไป ตามทางที่ตถาคตใ้ชี้ให้. ตัวพุทธศาสนา คือตัวทาง.

ข้อนี้ผิดกับของคริสตัง ที่พระเยซูตรัสว่า เราเป็นตัวทาง, พระเยซูตรัสว่า เราแหละคือทาง. แต่ถ้าเราอยากจะทำความเข้าใจกันได้ เราก็อำนาจใจว่า **พระเยซูบอกให้เดินตามพระเยซู ให้ปฏิบัติตามพระเยซู;** มันก็จะเป็นการเดินทางได้เหมือนกัน. นี่เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดที่อยากจะพูดสำหรับทำความเข้าใจกัน โดยไม่ต้องขัดคอกัน. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราเป็นผู้ชี้ทาง, แต่พระเยซูตรัสว่า เราเป็นตัวทาง; มันจะเข้ากันได้อย่างไร. ถ้าเราจะให้พระเยซูกล่าวถูกต้องแล้ว ก็คือ**ทำตามพระเยซู นั้นแหละ คือการเดินทาง.**

เอาละเป็นอันว่าไม่มีอะไรแล้ว สำหรับมนุษย์ นอกจากการเดินทางให้ถูกต้อง ให้สำเร็จประโยชน์ เต็มตามความมุ่งหมายของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะมีความแจ่มแจ้งในเรื่องของหนทาง และการเดินทาง ยิ่งขึ้นไป ๆ ทุก ๆ โอกาส.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า สวดบทพระบาลี ส่งเสริมกำลังใจ ในการเดินทางสืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๙ -

๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๔

ความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ นั้น, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง*อนุภาพแห่งความถูกต้อง* ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะในวันนี้ว่า *ความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา.*

คนที่เคยฟังมาแล้ว บางคนอาจจะรำคาญหรือเบื่อ ที่จะพูดเรื่องความถูกต้องไปถึงไหนกัน, พูดมาแล้วเป็น ๘ ครั้งแล้ว ยังจะพูดอีก. ถ้าคนที่ยังไม่เคยฟัง ก็จะไปอีกทางหนึ่งว่า มันน่าสนใจอะไรเกี่ยวกับคำว่าถูกต้อง. และอีกคำหนึ่ง ก็คือคำว่า อิทัปปัจจยตา, คนที่เคยฟังมาหลายครั้งแล้ว ก็ว่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ นำเบื่อเป็นอย่างยิ่ง; คนที่ไม่เคยฟังก็กำลังฉงนอยู่ว่า นี่มันเรื่องอะไรกัน *อิทัปปัจจยตา* ฟังดูมันก็แปลก.

ทุกคนควรเข้าใจเรื่องอิทัปปัจจยตา, โดยเฉพาะพุทธบริษัท.

นี่ขอทำความเข้าใจแก่ทุกคนว่า เราจะต้องมองเห็นสิ่งที่เรียกว่า *อิทัปปัจจยตา* ในฐานะเป็นสิ่งที่จำเป็น, มองให้เห็นชัดอยู่ว่า มันมีความถูกต้อง เกี่ยวกับกฎอิทัปป-

ปัจจัยตา ในตัวเราก็คือ นอกตัวเราก็คือ หัวไปหังสากฉักกรวาลกัฏฐิ, มันต้องมีความถูกต้อง ที่เกี่ยวกับอิทัปปัจจยตาอยู่ มันจึงยังคงอยู่ได้ไม่วินาศ ไม่สูญหายละลายไป.

ถ้าเรารู้เรื่องอิทัปปัจจยตาจริง เราก็จะมองเห็นความถูกต้องตามกฎของ อิทัปปัจจยตานั้น อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่งรอบตัวเรา ทุกเวลาทุกสถานที่, แล้วคงจะรู้สึก ลงไปถึงกับว่า ความถูกต้องนั้นแหละ มันเป็นความหมายที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต หรือของสิ่งที่เกี่ยวกันอยู่กับชีวิต ในทุกแง่ทุกมุม. **ชีวิตกัฏฐิ สิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่ กับชีวิตกัฏฐิ ในทุกแง่ทุกมุม มีความหมายอยู่ที่ความถูกต้อง, มันมีคุณค่าอยู่ได้ก็ตรงที่มี ความถูกต้อง.**

เดี๋ยวนี้เราก็ไม่ดีกว่าสุนัขและแมว ไม่มองเห็นว่ามีความถูกต้องอะไรที่ไหน : มันก็ทำไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ผิดบ้าง ถูกบ้าง, เดียวก็ร้องไห้เดี๋ยวก็ หัวเราะ, เดียวก็มีไฟลุกอยู่ข้างใน, เดียวก็โง่เขลา ละเมอ ๆ เพื่อไป; ไม่ใช่ว่าเป็นความ สงบเย็นเป็นนิพพานอะไรก็หาไม่ได้. นี่คือผู้ที่ไม่รู้เรื่องของอิทัปปัจจยตา หรือความถูกต้องของทุกสิ่ง ซึ่งจะต้องมีความถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

ทุกคราวที่มีปัญหาเกิดขึ้น มันต้องมีอะไรที่ไม่ถูกต้อง, ทุกคราวที่มีอันตราย ใด ๆ เกิดขึ้น มันต้องมีอะไรที่ไม่ถูกต้อง, หรือทุกคราวที่มีความทุกข์เกิดขึ้น มันต้องมี อะไรที่ไม่เป็นความถูกต้อง; แต่คนโง่ทั้งหลายเหล่านั้น จะไม่มองเห็นเช่นนั้น; มีความทุกข์ขึ้นมา ก็เป็นทุกข์, หรือจะโทษผีสิงเทวดาไกลเตลิดเปิดเปิงออกไป ซึ่งเพิ่มความโง่ให้มากยิ่งขึ้นไปอีกหลายเท่า. ผีสิงเทวดาไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับเรื่องของ คนนั้น; **คนนั้นมันทำไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา มันก็ต้องเป็นทุกข์,** แล้วมันก็ไปโทษผีสิงเทวดา โทษชะตาอะไรต่าง ๆ นานา เหมือนที่ทำกันอยู่โดยมาก. แม้ที่ไปโทษเรื่องบุญเรื่องบาป นี้ก็ดูจะยังโง่อยู่มาก; เว้นเสียแต่จะพูดใหม่ว่า **บาป คือมันทำไม่ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา, บุญนั้นคือมันทำถูกต้องตามกฎของ อิทัปปัจจยตา, ถ้าอย่างนี้ก็มีความฉลาดอยู่มากทีเดียว.**

ขอให้ทุกคนเข้าใจเรื่องอิทัปปัจจยตา; สำหรับพุทธบริษัทนั้นจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าอิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. ถ้าเป็นพุทธบริษัทแล้วไม่เข้าใจ ไม่รู้จักหัวใจของพระพุทธศาสนา มันจะเป็นได้อย่างไรกัน, ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเดี๋ยวนี้ ยังไม่รู้ว่า อิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจของพุทธศาสนาแล้ว นั่นแหละคือความที่มันยังไม่ เป็นพุทธบริษัทเลย. คนที่ยังไม่รู้ว่า อิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจของพุทธศาสนา หรือไม่รู้ว่า อิทัปปัจจยตานั้นคืออะไรแล้ว นั่นแหละคือคนที่ยังไม่ได้เป็นพุทธบริษัทเลย; หมายความว่าไม่เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ที่แท้จริง, เป็นพุทธบริษัทแต่ปากว่า, เป็นพุทธบริษัทแต่ทะเบียนบัญชี, เกิดมาก็ต้องลงไปในทะเบียนว่า นับถือศาสนาอะไรอย่างนี้; อย่างนี้มันก็ยังไม่ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากพระพุทธศาสนา เพราะไม่รู้ว่าพุทธศาสนามีหัวใจว่าอย่างไร.

ทุกคนที่เป็นพุทธบริษัท จะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นบทสรุปรวมของพระพุทธศาสนา; ดังนั้นควรจะพูดกันซ้ำอีก สำหรับผู้ที่ยังไม่เคยฟัง, และขอให้ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ จนถึงกับว่าเป็นคำที่คล่องปาก มีอะไรเกิดขึ้นก็หลุดออกมาได้ ทางปากว่า อิทัปปัจจยตา แล้วก็ไม่ต้องตั้งใจ ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องหวั่นไหว คงเป็นปรกติอยู่ได้.

ความหมายของอิทัปปัจจยตา.

อิทัปปัจจยตา คือความจริงที่เด็ดขาดของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ ตรัสรู้ แล้วก็ได้นำมาสอน. **อิทัปปัจจยตา** แปลว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, หรือว่า เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ; ฟังดูแล้วมันคล้ายกับคำพูดบ้า ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้ ที่ว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. ถ้าฟังไม่เข้าใจก็เพราะว่าไม่เข้าใจ มันไม่มีเรื่องอะไร.

อยากจะให้ทุกคนกำหนดจดจำไว้ให้ดี ว่ามันเป็นกฎเกณฑ์ที่บอกให้รู้ว่า สิ่งทั้งหลายมันจะมีตามลำพังไม่ได้ : บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่, ที่เกี่ยวข้องกันอยู่, เป็น **ชีวิต**, เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต มันมีตามลำพังไม่ได้; มันต้องมีเหตุปัจจัยอะไรอย่าง

ใต้อย่างหนึ่ง สิ่งนั้นจึงมี, ยกเว้นเสียแต่พระนิพพาน หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระนิพพาน เรื่องเดียวเท่านั้น **ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยอะไรปรุงแต่ง.**

แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรา เกี่ยวกับทั่วไป ยกเว้นพระนิพพานเสียแล้ว มัน เป็นสิ่งที่ต้องมีเหตุปัจจัยของมัน มันจึงจะเกิดขึ้นมาได้; แล้วมันเกิดขึ้นมาได้ แต่ตาม เหตุปัจจัยของมัน, มันจะเกิดให้ผิดแปลกไปจากนั้นไม่ได้; จึงอยากจะแบ่งให้เป็น ๓ ฝ่าย (หรือ ๓ ชุด).

ชุดที่ ๑ ถ้าเป็นเรื่องภายในของเรา เราก็จะใช้คำว่า **เพราะสิ่งนี้มี,** หรือเพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. อะไร ๆ ที่มันเกิดขึ้นในตัวเรา ใน บ้านเรือนเรา ในครอบครัวเรา ในบริเวณใกล้ชิดกับเรา เราใช้คำว่าสิ่งนี้ : **เพราะ มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ คืออีกสิ่งหนึ่งนะ มันจึงเกิดขึ้น.**

นี่ไปดูเถอะ มันต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย และอีกสิ่งหนึ่งก็จะเกิดขึ้น เพราะปัจจัย. นับตั้งต้นตั้งแต่ว่า **เพราะแหม่มนกระโดด ถ้วยแก้วจึงตกแตก,** น้อย่างไร ที่สุดแล้ว ก็ยังไม่มองเห็นว่า **เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.** หรือว่าเรื่องที่ทำให้ ต้องร้องไห้ร้องไห้ เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เช่นความเป็นความตาย ความวิบัติ เสียหายอะไรต่าง ๆ, ก็**ไม่มองเห็นว่า เพราะสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิด ขึ้น, เมื่อมันเกิดขึ้นตามธรรมชาติแบบนี้แล้ว จะไปร้องไห้ทำไม.** ฉะนั้นคนที่ยังต้อง ร้องไห้ เพราะสิ่งใดไม่เป็นไปตามใจของตัว ก็คือคนที่ยังไม่เห็นอิทัปปัจจยตา เป็นคน โง่ในพระพุทธศาสนา.

ในทางที่ตรงกันข้ามก็เหมือนกัน สมมติว่าได้อะไรมา เช่นว่าถูกล็อตเตอรี่ รางวัลใหญ่ที่สุด มันก็ตั้งใจว่าจะเป็นบ้า, แล้วมันก็บ้าจริง ๆ เหมือนกัน เพราะมันไม่ เห็นว่า **เพราะสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.** มันมีความประจวบเหมาะของสิ่ง นั้น ๆ มันจึงมีอาการอย่างนั้นเกิดขึ้น, ให้เราได้เงินได้ทองได้ข้าว ได้ของ ได้บุตร ภรรยา สามี ได้อะไรที่ต้องการกันนัก สำหรับจะโง่ สำหรับจะหลงไปด้วยความรัก ความยินดี; **ไม่มองเห็นว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.**

ฉะนั้น ขอให้ช่วยจำกันไว้ ข้อแรกว่า ถ้าเป็นเรื่องภายใน จะมองเห็นว่า เพราะสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. ถ้าเป็นฝ่ายดับก็ต้องว่า เพราะสิ่งนี้ ๆ ดับไป คือไม่มี, สิ่งนี้ ๆ จึงดับไป คือไม่มี, เช่นว่ามันจะต้องเจ็บไข้ หรือมันจะต้องตายอย่างนี้ มันจะเป็นฝ่ายดับ. ถ้าฝ่ายได้ก็เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; ถ้าเป็นฝ่ายดับก็เพราะ สิ่งนี้ ๆ นี้ดับไป สิ่งนี้ ๆ จึงดับไป.

ที่นี้ขุทที่ ๒ จะให้เป็นเรื่องนอกตัวเรา คือไกลออกไปสักหน่อย ไกลออกไปนอกตัวเรา นอกบ้านนอกเรือน นอก... ข้างนอก เราก็เห็นอยู่ ได้ยินอยู่ ได้ฟังอยู่; เรา ก็จะเปลี่ยนบทอิทัปปัจจยตาเป็นว่า เพราะมีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น. เหมือนเขาทะเลาะวิวาทฆ่ากันตายที่หมู่บ้านโน้น เพราะมีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น. หรือว่าในทางที่ได้มา เพราะว่ามีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น. เกิดขึ้นในทางได้ดี, เกิดขึ้นในทางเสียไปก็ดี, เรียกว่าเป็นอิทัปปัจจยตาเหมือนกันหมด; ฉะนั้นถ้าอะไรเกิดขึ้น ไกลตัวเราไปหน่อย ก็ว่าเพราะ สิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น. นี่เป็นบทที่ ๒ จะใช้คำว่าสิ่งนั้น. ที่ในตัว ไกลตัว เรียกว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; ถ้าไกลตัวไปหน่อยก็ เพราะ สิ่งนั้นเป็นปัจจัย สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น.

ที่นี้ขุทที่ ๓ จะพูดให้ทั่วไปหมดเลย ไม่ใช่ข้างใกล้หรือไกลแล้วก็จะพูดว่า เพราะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น. เพราะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ สิ่งหนึ่ง ๆ เป็นปัจจัย สิ่งหนึ่ง ๆ จึงเกิดขึ้น. นี่จะเป็นทั่วจักรวาลสากลไกลไปที่สุดก็ได้, หรือว่าใกล้ ๆ ก็ได้, กลาง ๆ ก็ได้; นี้กินความหมดเลย : เพราะมีสิ่งหนึ่ง ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งหนึ่ง ๆ จึงเกิดขึ้น.

นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. ผู้ที่ไม่เคยฟังก็จงฟังเสีย, และจำไว้ด้วยว่า มันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เองว่า นี่เป็นอาทิพรหมจรรย์, เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ คือพระศาสนา ซึ่งเราจะต้องรู้ไว้.

จะโทษใครก็ไม่ได้ที่ว่า ทำไมจึงไม่เอาเรื่องนี้มาพูด มาสอนกันให้มาก เท่ากับเรื่องพุทธัง สรณัง คัจฉามิ นี้ก็โทษใครไม่ได้, เพราะว่าคนมันโง่ ไม่อาจจะฟัง, ไม่อาจจะรู้, เขาจึงยังไม่เอามาสอน, จะสอนแต่เรื่องง่าย ๆ ว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ฯลฯ -ถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง พระธรรมเป็นที่พึ่ง พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง, นั้นมันง่ายดี แล้วมันก็ตรงกันกับที่ว่า คนมันมีนิสัยที่จะให้ผู้อื่นช่วย ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น. ส่วนอิทัปปัจจยตานั้น มันละเอียดลึกซึ้ง ไม่ต้องใครช่วยใคร ไม่มีใครอาจจะช่วยใคร, ทุกสิ่งจะเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง. เพราะไม่มีคนที่เหมาะที่จะฟัง เขาจึงยังไม่ได้อเอามาพูดกันโดยมาก. แต่ก็มีใช้จะไม่เอามาพูดเสียเลย, ในพระไตรปิฎกก็มีอยู่ทั่ว ๆ ไป เรื่องอิทัปปัจจยตานี้. ที่ในเมืองคน นี้ทำไมจึงไม่ค่อยได้เอามาพูดกัน? เพราะว่าคนมันโง่, ขอภัยที่จะพูดอย่างนี้, เอามาพูดมันฟังไม่รู้เรื่อง ฟังไม่ถูก, ครูบาอาจารย์แห่งยุคนั้น จึงไม่ค่อยได้เอามาพูด เพราะว่าคนมันโง่.

เดี๋ยวนี้ความโง่นี้ มันควรจะหมดไปที่ละครมัง, อย่าอยู่มาถึงยุคปรมาณู ยุคอวกาตอย่างนี้มั้ง. มนุษย์ที่ได้เล่าได้เรียนมาอย่างสมัยปัจจุบันนี้ มีทางที่จะเข้าใจได้ง่ายในเรื่องเหตุเรื่องปัจจัย : เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น, เพราะมันเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์อย่างยิ่งนะ. ที่ว่าพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ คือเป็นกันตอนนี้เอง; ไม่ต้องเนื่องด้วยสิ่งอื่น, ไม่ต้องเนื่องด้วยพระเจ้าที่ไม่รู้จัก แต่มันอยู่ตรงกฎอันเฉียบขาดว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. นี่คือพระเจ้าของพุทธบริษัทเฉียบขาดสูงสุด; ถ้าพูดเป็นธรรมดา ก็เป็นวิทยาศาสตร์ คือเป็นของจริงอย่างยิ่งในธรรมชาติ : เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

ขอให้ใช้อิทัปปัจจยตาจนคล่องปากคล่องใจ.

ขอร้องให้จำให้แม่น แล้วก็พูดกันให้ติดปาก ยิ่งกว่าทำวัตรสวดมนต์, ที่ทำวัตรสวดมนต์กันอยู่ตามธรรมดา จะเรียกว่ายังไม่สูงสุด; พอสวดมนต์ประจำวันจบแล้วขอให้ต่อท้ายสวดมนต์ด้วยคำว่า "อิทัปปัจจยตา" : เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; เพราะมีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น; เพราะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น

ปัจจัย, สิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น. อาตมาขอรับรองเดี๋ยวนี้ ขอรับรองทุกคน ขอให้สวดมนต์ ด้วยบทอิทัปปัจจยตา ว่าอย่างนี้ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา; ไม่เท่าไรก็จะติดปาก และไม่เท่าไรก็จะติดใจ, จะลึกลงไปอยู่ในใจ พอมีอะไรเกิดขึ้น มันก็หลุดออกมาจากใจ จากปากว่า อิทัปปัจจยตา ๆ :-

ไอ้ที่มาให้หลงรัก มันก็ไล่กลับไปด้วยอิทัปปัจจยตา; ที่จะให้หลงโกรธ หลงเกลียด ก็ไล่ให้กลับไปด้วยอิทัปปัจจยตา; ที่มาให้กลัว ก็ไล่มันกลับไปด้วยอิทัปปัจจยตา; ที่มารบกวนอยู่ในใจให้วิตกกังวล โศกเศร้า ก็ไล่มันกลับไปด้วยอิทัปปัจจยตา; ใครขี้หึง คนที่ขี้หึง ถ้าความหึงเกิดขึ้นแล้ว ก็ไล่มันออกไปด้วยคำว่าอิทัปปัจจยตา; นี่เรื่องมันก็จะหมด มันก็จะล้างจิตใจให้เกลี้ยงได้ ด้วยคำว่าอิทัปปัจจยตา. มันไม่มีจริง ที่ตรงไหน นอกจากว่า ไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง, อย่ามัวหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงวิตกกังวล หลงโศกเศร้า หลงอะไรอยู่เลย; ทุกสิ่ง ทุกอย่าง จะต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน.

นี่เราเรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา หรือความจริงเรื่องอิทัปปัจจยตา, เพราะสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะฟังไม่รู้เรื่อง เดี่ยวนี้ก็ง่วงนอนแล้ว, เพราะมันฟังไม่รู้เรื่อง เดี่ยวนี้มันก็ง่วงนอนแล้ว; บางคนมันฟังรู้เรื่อง ดูตาแจ้วแห้ว ฟังดีอยู่ก็มี. นี่ก็ดูเดี๋ยวนี้มันก็ยังมียอิทัปปัจจยตา.

ช่วยไปผูกเข้าเป็นคำที่จะประจำใจ ประจำปากว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. อย่าต้องทะเลาะวิวาทกันเลย; บุตร ภรรยา สามี อะไร ก็อย่าต้องทะเลาะวิวาทกันเลย. เพื่อนบ้านร้านตลาดก็อย่าต้องทะเลาะวิวาทกันเลย, ถ้าว่า เขาเห็นความจริงข้อนี้.

ช่วยไปบอกตัวเองไว้ทุกวัน ๆ ทั้งเช้าทั้งเย็นว่า หัวใจของพระพุทธศาสนา คืออิทัปปัจจยตาว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เพราะมีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น; เพราะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย, สิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น. นี่

บทสวดมนต์สูงสุดศักดิ์สิทธิ์ รวมพระพุทธรศาสนาไว้หมดสิ้น ทั้ง ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้น
 เลย, คำสั้น ๆ ว่าอิทัปปัจจยตา. อิทัปปัจจยตา แปลว่า เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้
 จึงเกิดขึ้น. นี้รวมหมดพระพุทธรภาสิต; พระธรรมคำสั่งสอนทั้งหลาย ก็รวมอยู่ในคำ
 สั้น ๆ นี้.

ตถาตามีอำนาจเหนือสิ่งใด เป็นทุกสิ่ง อยู่ในทุกสิ่ง.

ที่นี้ก็จะพูดกันถึงความถูกต้อง, ความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา, มันถูกต้อง
 อย่างไร? ถูกต้องแก่ใคร? ก็อย่าง? ก็พวก? ควรจะพูดกันในวันนี้; ซึ่งตั้งหัวข้อไว้ว่า
 จะพูดเรื่องความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา ในฐานะหัวใจของพุทธรศาสนา, ดังที่ได้
 กล่าวมาแล้ว.

คำว่า “อิทัปปัจจยตา” นี้ พูดสั้น ๆ ให้เหลือสั้นเข้าไปอีกก็ว่า “ตถาตา”;
 ตถาตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง. เช่นนั้นเองก็คือ เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย
 สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น เรียกว่าอิทัปปัจจยตา, แต่ถ้าเราอยากจะเรียกให้สั้นที่สุดก็เรียกว่า
 ตถาตา. ตถาตาเป็นสิ่งที่เดียวกันกับอิทัปปัจจยตา, แต่เรียกสั้นว่า ตถาตา - ความเป็น
 เช่นนั้นเอง, หรือเรียกว่า อวิตถตา - ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญถตา
 - ไม่เป็นอย่างอื่นไปจากความเป็นอย่างนั้น, ธัมมัจจุตถตา - เป็นความตั้งอยู่ตามกฎของ
 ธรรมตา, ธัมมนิยามตา - เป็นกฎตายตัวของธรรมตา; นี้มันก็หลายคำ มันก็ชักจะยุ่ง
 จำไม่ได้ก็ไม่ต้องจำ, แต่อย่างน้อยก็จำคำว่า อิทัปปัจจยตา ไว้ให้ได้ว่า เพราะมีสิ่งนี้
 เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

มันจะต้องนึกเป็นหลักกว้างไว้ที่หนึ่งก่อนว่า ความทุกข์ยากทั้งหลาย จะเป็น
 ความทุกข์ชนิดไหนอะไรก็ตาม มันเกิดมาจากความไม่มองเห็นอิทัปปัจจยตา. ในทางที่
 จะให้ได้มา ก็ทำไม่ถูกกับเรื่องของอิทัปปัจจยตา. นักเรียนสอบไล่ตก มานั่งร้องให้อยู่
 ก็เพราะไม่มองเห็นอิทัปปัจจยตา ว่าสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; ว่าถ้ามี
 ปัจจัยที่ทำให้สอบไล่ได้ มันก็สอบไล่ได้, เดียวนี้เราไม่มีปัจจัยแห่งการสอบไล่ได้ เรา

ก็สอบไล่ตก แล้วก็มานั่งร้องไห้ให้เป็นคนโง่, ทำไม่ไม่ดูว่าปัจจัยของการสอบไล่ได้ นั้นเป็นอย่างไร, ปัจจัยของการสอบไล่ตกนั้นเป็นอย่างไร; มันมีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง สำหรับจะสอบไล่ได้ก็มี สำหรับจะสอบไล่ตกก็มี.

ตัวเราเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา, โดยสมมติที่เรียกว่าตัวเรานี่. ที่เรียกว่าชีวิต ที่เรียกว่าตัวกูหรืออะไรก็ตามนี้ ที่แท้มันเป็นตัวอิทัปปัจจยตา; แต่เราเอามาตั้งชื่อเสียใหม่ว่า ตัวกูบ้าง ตัวเราบ้าง ชื่อนั้นชื่อนี้บ้าง; นี่เพราะว่าเราไม่มองที่อิทัปปัจจยตา. เราเอาตามความรู้สึก ที่เราอยากจะรู้สึกว่าเป็นตัวเรา ว่าตัวกู, ตามสมมติที่เขาให้ชื่อนายนั้น นางนี้ อย่างนี้, ที่แท้มันเป็นตัวอิทัปปัจจยตา. นับตั้งแต่ว่า จูติ มาปฏิสนธิในท้องของมารดา คลอดออกมา เติบโตจนกระทั่งมานั่งอยู่ที่นี้, มันล้วนแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ว่าเพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

ถ้าดูอย่างนี้ก็จะเห็นว่า ตัวเรานี่มันคือกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา; และทุกอย่างที่มาเกี่ยวข้องกับเรา บิดามารคาก็ดี ข้าวปลาอาหารก็ดี ปัจจัยอะไรก็ดี ที่มาเกี่ยวข้องกับตัวเราทุกอย่าง ก็ล้วนแต่เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. เรามาสมมติเอาเองว่าของเราหรือของกู; พอมันไม่เป็นไปตามที่กู่ต้องการ ก็มานั่งร้องไห้อยู่; พอเผอิญมันเป็นไปตามที่ต้องการ ก็มานั่งยินดีหัวเราะรำเหยือกกับคนบ้าอยู่. มันไม่สนุกทั้งนั้นแหละเรื่องหัวเราะหรือเรื่องร้องไห้, มันไม่สนุกทั้ง ๒ อย่าง; มันไม่ควรจะหัวเราะ, มันไม่ควรจะร้องไห้, มันควรจะอยู่เป็นปกติ.

จำคำว่า “ปรกติ” ไว้บ้าง หยุด สงบ ปรกติ นั้นมันจะเป็นนิพพาน, จะมีความหมายแห่งนิพพาน. ถ้ามันฟูขึ้นไปเป็นหัวเราะยินดีเพราะได้, มันก็เป็นความบ้าอย่างหนึ่ง; ถ้ามันแฟบลงไปเพราะเสียใจ เพราะไม่ได้ เพราะกลัว เพราะอะไรก็ตาม, มันก็เป็นความบ้าอีกอย่างหนึ่ง; ไปสุดเหวี่ยงคนละทาง. เพราะไม่เห็นอิทัปปัจจยตา เพราะจิตนั้นโง่ จิตนั้นไม่มีปัญญาเรื่องอิทัปปัจจยตา, จิตนั้นจึงได้ยินดี เมื่อมีสิ่งมายั่วให้ยินดี, ยินร้ายเมื่อมีสิ่งมายั่วให้ยินร้าย; ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นความโง่เท่ากันเพราะไม่ได้หยุดพักผ่อน, มันมีแต่กระโดดโลดเต้น เหมือนกับลิงที่เขาจับมาเล่นละคร,

เขาเคาะไม้ให้มันกระโดดอยู่เสมอ. ทำไมไม่ดูตัวเองอย่างนั้นบ้าง ? เตี้ยวบ้างจัยนี้มาเคาะ เตี้ยวบ้างจัยนั้นมาเคาะ เตี้ยวบ้างจัยโน้นมาเคาะ ไอ้ลิงตัวนี้มันก็กระโดดเหิงๆ อยู่เสมอไป. นี่คือคนที่ไม่มองเห็นอิทัปปัจจยตา มันต้องกระโดดโลดเต้นไปตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาปรุงแต่ง ที่ตนไม่รู้เท่าไม่รู้ทัน.

นี่ความเป็นอิทัปปัจจยตา เป็นอย่างนั้น, มันมีอยู่ในโลกหรือยิ่งกว่าโลก; คือในทุกสิ่งก็แล้วกัน ในทุก ๆ ปริมาณที่มันประกอบกันขึ้นเป็นโลกนี้ รวมทั้งตัวเราด้วย. ร่างกายเราทุก ๆ ปริมาณ เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา; ที่หลาย ๆ ปริมาณ มาประกอบกันขึ้นเป็นอนุ มันก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา; หลาย ๆ อนุ มาประกอบกันขึ้นเป็นเซลล์ มันก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา; หลาย ๆ เซลล์ เป็นส่วนของร่างกายส่วนหนึ่งมันก็เป็นของที่เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา; รวมกันแล้วทั้งเนื้อทั้งตัวทั้งหมดทั้งสิ้น มันก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ฝ่ายร่างกายก็เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา; ฝ่ายจิตฝ่ายใจฝ่ายวิญญาณ ก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. นี่เรียกว่า มีอำนาจเหนือสิ่งใด สิ่งใดอยู่ในทุกสิ่งที่เราเรียกว่าตัวเรา หรือเรียกว่าของเรา. ถ้ามองเห็นอย่างนี้ก็เรียกว่า **มองเห็นอิทัปปัจจยตา.**

ทุกอย่างเป็นปรกติได้ ต้องมีความถูกต้อง.

ที่นี้ก็มองเห็นต่อไปว่า มันต้องเป็นความถูกต้องของทุกสิ่ง. เป็นความถูกต้องของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่ มันจึงปรกติอยู่ได้; ถ้าไม่ถูกต้องสำหรับจะอยู่ มันก็ต้องวินาศฉิบหายละลายสูญหายไป. ถ้าสิ่งใดปรากฏอยู่ ก็เรียกว่ามันมีความถูกต้องอยู่ในขณะนั้น. เช่นเตี้ยวนี้เรามีความถูกต้องอยู่ ก็เป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่, มานั่งกันอยู่ที่นี่; ลองไม่มีความถูกต้อง มันก็ตายใส่โลงไปเฝ้าแล้ว. หรือว่าถ้าเตี้ยวนี้มันเกิดความไม่ถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา มันก็ต้องล้มตายลงไปที่นี้ เหมือนที่คนเป็นลมตาย เส้นโลหิตแตกตาย หัวใจวายตาย อะไรก็ตาม. มันเกิดความไม่ถูกต้องขึ้นมาแล้ว มันก็ต้องเป็นไปตามเหตุนั้น ๆ : ถ้าไม่ถูกต้องมันก็สำหรับจะแตกตาย, ถ้าถูกต้องมันก็สำหรับจะปรากฏอยู่ จะยังคงอยู่; ฉะนั้น การที่เรา นั่งกันอยู่ได้นี้ ก็เพราะมันมี

จะไม่มีความทุกข์? ก็คือว่าจะมีปัจจัยอย่างนี้ ๆ ๆ เพื่อไม่มีความทุกข์; เมื่อมีปัจจัยอย่างนี้ ๆ, และอย่างนี้ ๆ ก็เกิดขึ้น คือไม่มีความทุกข์.

ฉะนั้นขอให้มองเห็นชัดลงไปว่า ทุกอย่างมันขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น : จะดับไปจะวินาศก็กฎฝ่ายดับ; จะอยู่ได้ก็เพราะมีกฎฝ่ายที่ถูกหรือฝ่ายที่อยู่; หรือถ้าจะให้อยู่อย่างดีมีความสุขยิ่งขึ้นไป เพื่อบรรลุถึงนิพพาน ก็มีกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาที่ปฏิบัติแล้วก็จะเลื่อนสูงขึ้นไป จนถึงกับบรรลุพระนิพพาน.

ความถูกต้องทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องกันและกัน.

ขอให้มองเห็นว่า ความถูกต้องมันมีอยู่มากมาย แล้วมันก็เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน. ดังนั้นอาตมาก็จะยกตัวอย่างมาให้ฟังเพียงสัก ๔ อย่าง หรือ ๔ ประเภท; คือว่า **ธรรมชาติทั่ว ๆ ไป** นี้ก็อย่างหนึ่ง; แล้วตัวเราก็**เกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมชาตินั้น**; แล้ว**สันติภาพของมนุษย์ ก็เกี่ยวข้องกันอยู่กับคนในโลก**; แล้วพระนิพพานนั้น เป็น**จุดหมายปลายทางของสิ่งที่มีชีวิต**. สิ่งที่มีชีวิตนี้ มันมีชีวิตเพื่อไปสู่พระนิพพานในวาระสุดท้าย. ถ้ายังไม่ถึงนิพพาน มันก็ต้องวนเวียนอยู่ที่นี้, วนเวียนอยู่ที่นี้ : ร้องให้อีกหัวเราะอีก, ร้องให้อีกหัวเราะอีกอยู่ที่นี้ เรื่อยไป ๆ จนกว่าจิตของมันจะลุดถึงระดับที่เรียกว่าพระนิพพาน คือมันอยู่เหนืออำนาจที่มาทำให้หัวเราะหรือให้ร้องไห้ มันก็เลิกร้องไห้เลิกหัวเราะ มันอยู่ปกติ.

: อิทัปปัจจยตาที่ถูกต้องต่อ (หรือเกี่ยวกับ) ธรรมชาติทั่วไป.

(อิทัปปัจจยตา หรือกฎของอิทัปปัจจยตาเรื่องที่ ๑ หรือประเภทที่ ๑ :) เดียวนี้อิทัปปัจจยตาที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ. กฎของอิทัปปัจจยตาอย่างที่ว่านี้มันถูกต้องที่สุดแล้ว ถูกต้องต่อธรรมชาติ; ใช้คำว่าธรรมชาติก็หมายถึงถูกต้องต่อกฎของ

ธรรมชาติด้วย : มันเป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัวกฎของธรรมชาติอยู่ในธรรมชาติ ไปได้ โดยธรรมชาติ. ขอให้มองที่ธรรมชาติ แล้วก็จะพบว่า กฎของอิทัปปัจจยตาถูกต้องกับ เรื่องของธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นตัวธรรมชาตีกี่มี, ในฐานะที่เป็นตัวกฎของธรรมชาตีกี่มี.

อะไร ๆ ทั่วทุกสากลจักรวาลเป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ดูในข้อที่ว่า สิ่งทั้งหลายมันเปลี่ยนแปลงไป, เปลี่ยนแปลงไป อย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด. นำอัจจรรยตรงที่ว่า มันรอดอยู่ได้, มันรอดอยู่ได้. ทำไมลูกไก่มันฟักออกมาเป็นตัวจากไข่? ที่จริงคนก็เคยเห็น เห็นกันทุกคน แต่มันก็เหมือนกับไม่เห็น, เพราะไม่ได้สนใจ ว่ามันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติอย่างไร, เห็นเป็นของไม่รู้ไม่ชี้ มันเป็นอย่างนั้นเอง; อย่างมากก็จะพูดได้ว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง. เช่นว่าไข่ไก่มันจะฟักออกมาเป็นตัวลูกไก่อนี้ ทำไมมันจึงเป็นไปได้? หรือทำไมแม่ไก่มันจึงรู้จักฟักไข่ และมันรู้จักทำทุกอย่างหลาย ๆ อย่าง นับตั้งแต่ว่ามันต้องพลิกไข่ กลางคืนพลิก หลาย ๆ ครั้ง? มันฟักอยู่ใต้เก้าอี้นอน, อาตมาได้ยืมมันคนคืนหนึ่งตั้งหลาย ๆ ครั้ง. ทำไมไก่มันจึงรู้จักกลับไข่พลิกไข่? แล้วมันยังมีอะไรอีกหลายอย่าง ที่ธรรมชาติทำให้เป็นไปได้โดยธรรมชาติ. โดยอุณหภูมิต่างนั้น ไข่มันก็จะเป็นตัว. ถ้าอุณหภูมิต่างกันนั้น มันก็ไม่ใช่ตัว มันก็ตายหมดอย่างนี้เป็นต้น. มันก็อุณหภูมิต่างกับตัวแม่ไก่อย่างนี้, มันก็ใช้เวลาเท่านั้น, ประมาณ ๒๗-๒๘ วัน มันก็เป็นตัว. แล้วมันก็เหมือนกันทุกไข่ทุกไก่. นี่มันละเอียดประณีตอยู่ในนั้น มากมายเหลือเกิน.

นั่นแหละคือ อำนาจของอิทัปปัจจยตา ซึ่งมีความถูกต้องในตัวเองอย่างสลับซับซ้อน กว่าที่มนุษย์จะทำได้. หรือจะให้พระเจ้าทำ ก็เชื่อว่าทำไม่ได้, พระเจ้าจะมีเวลาไหนมาจัดพิธีพิถัน ให้มันถูกต้องไปหมดอย่างนี้. แต่นี่มันก็เป็นไปได้, โดยลำพังสัตว์ที่เป็นเพียงไก่เท่านั้นเอง. ไข่ไก่ก็ฟักออกมาเป็นตัวได้ : ความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา. ทำไมข้าวเหนียวหนึ่งจืด ๆ กลายเป็นข้าวหมากที่หวาน ๆ ได้? นี่ใครมันทำให้? คนโง่กินเข้าไปเท่าไร ๆ เคยกินข้าวหมากเท่าไร ๆ ก็ไม่รู้ว่าทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นได้; แล้วก็ไม่เคยรู้ว่า นี่ก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

ยกตัวอย่างมาเพียงเท่านั้น อย่างเดียวเท่านั้นมันก็พอแล้ว; เพราะทุกอย่างที่ ร้อยก็พันอย่าง หมื่นอย่าง แสนอย่าง ล้านอย่าง มันก็เป็นไปตามกฎนี้. นี้เรียกว่า มันเป็นกฎอิทัปปัจจยตาส่วนของธรรมชาติ, ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, สลับซับซ้อน ลึกลับเกี่ยวพันกันเหลือที่จะกล่าวได้ แล้วมันก็มีผลออกมา.

นี้เรียกว่าทั้งสากลจักรวาล คือมันจะมีอีกที่ร้อยจักรวาลก็ไม่รู้ แต่ว่าทุก ๆ จักรวาล จะต้องมียกกฎเกณฑ์อันเดียวกันเท่านั้น คือกฎของอิทัปปัจจยตา ครอบงำอยู่ทั่ว ทุก ๆ จักรวาล. โลกนี้มันเล็กนิดเดียวถ้าไปเทียบกับจักรวาล, แล้วมันยังมีอีกไม่รู้ว่่ากี่ จักรวาล มีกี่หมื่นจักรวาลก็ไม่รู้; ทุก ๆ จักรวาลนั้น มันมีกฎของอิทัปปัจจยตา ปก ครอบอยู่ สิ่งสถิตอยู่ ควบคุมอยู่อย่างถูกต้อง, อย่างนี้เราเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตา ที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ. ธรรมชาติ ตัวธรรมชาติก็ดี ตัวกฎของธรรมชาติก็ดี ตัวหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติที่ต้องมีขึ้นก็ดี ผลจะเกิดขึ้นก็ดี, ล้วนแต่เป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา : เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

ขอให้ช่วยเอาไปพูดให้ติดปาก ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ก็ให้มันออกมาจากปากว่า “อิทัปปัจจยตา”. อย่างมานั่งร้องไห้โฮ ๆ, อย่างมานั่งหัวเราะฮา ๆ; มันจะเป็นคนบ้า. ถ้าว่าพูดออกมาว่าอิทัปปัจจยตา นั้นแหละคือพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. นี้ เรียกว่าเกี่ยวกับธรรมชาติ.

: อิทัปปัจจยตาที่ถูกต้องต่อตัวเรา.

เฮ้, ที่นี้กฎของอิทัปปัจจยตาเรื่องที่ ๒ คือว่า มันถูกต้องต่อตัวเรา. คำว่า “เรา” นี้เป็นของไม่จริง, มันเป็นของอิทัปปัจจยตา; แต่เราเรียกว่าตัวเรา, เอามาเรียกว่า “ตัวเรา” เพราะว่าพอเราคลอดมาจากท้องแม่ เราก็ได้รับการสั่งสอนแต่ให้เรียกว่า ตัวเราว่าของเรา. ไม่มีพ่อแม่ไหนที่จะสอนลูกแดง ๆ ว่า อิทัปปัจจยตา; ถึงสอนมันก็ฟัง ไม่ถูกต้อง มันไม่มีทางที่จะฟังถูก, เด็กทารกนั้นไม่มีทางจะฟังถูกว่าอิทัปปัจจยตา.

ถึงไม่ต้องสอน, เพียงแต่พูดกันว่า ตัวเรา ของเรา ของลูกนะ ของแม่นะ ของพ่อนะ มันก็เกิดความรู้สึกว่า เรา ๆ กันขึ้นมา; ก็เป็นความรู้สึกด้วยความไม่รู้อิทัปปัจจยตา.

ตัวเราจริง ๆ ไม่มี, เป็นเพียงกระแสอิทัปปัจจยตา เป็นความรู้สึกของกิเลส.

ความไม่รู้อิทัปปัจจยตา, ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่าตัวเรา; ถ้ารู้อิทัปปัจจยตา มันก็จะรู้ว่าเป็นอิทัปปัจจยตา, ไม่ใช่ตัวเรา ไม่มีตัวเรา. ฉะนั้น การรู้อิทัปปัจจยตา คือทำให้รู้ว่า ไม่มีตัวเรา ไม่ไปตัวเรา ไม่ไปของเรา, เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ตามกฎของธรรมชาติว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

นับตั้งแต่จุดมาปฏิสนธิในท้องแม่, เติบโตขึ้นมา, คลอดออกมา, เป็นมา ๆ, พุดได้, เดินได้, ทำอะไรได้, ทุกอย่างจนกระทั่งมานั่งอยู่ที่นี่, แล้วไม่เท่าไรก็จะแตกตายทำลายไป; นั่นมันล้วนแต่เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, มันเป็นตัวเราเสียเองมากกว่าที่จะพูดว่าเป็นกฎ, แต่ที่จริงเราก็ต้องเรียกว่ามันเป็นกฎของอิทัปปัจจยตา **ควบคุมอยู่ที่ธาตุทั้งหลาย** : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ธาตุอะไรทุกธาตุที่มาประกอบกันขึ้น เป็นสิ่งที่เราเรียกกันว่าตัวเรานี่.

นี่พูดไปตามความไม่รู้ จึงพูดว่า “ตัวเรา”, ที่แท้เป็นธรรมชาติ ที่เข้าไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา, มันก็มีตัวเราที่เป็นตัวเราของอวิชชา - ความไม่รู้, เป็นตัวเราของอวิชชา, ตัวเราจริงมันไม่มี. นี่อวิชชามันก็ทำให้เกิดกิเลสเป็นตัวเรา, ตัวเราเป็นความรู้สึกของกิเลส. ฉะนั้น กิเลสมันก็จะเอาตามกิเลส, เอาตามความต้องการของกิเลส, ไม่ยอมรับกฎอิทัปปัจจยตา.

ไม่ยอมรับกฎอิทัปปัจจยตา ทำให้โง่เสียเงินเพราะฝันกฎนี้.

เกิดมาไม่เท่าไร มันก็มีความเปลี่ยนแปลงไป; เราก็ไม่อยากจะให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ว่ากิเลสมันไม่ต้องการ. กิเลสมันต้องการอย่างไร กิเลสมันต้องการ

ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้น, แล้วกิเลสมันก็บังคับอิทัปปัจจยตาไม่ได้, อิทัปปัจจยตามันก็บังคับให้ร่างกายเปลี่ยนไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา:-

อย่างว่าเกิดมาไม่เท่าไร มันก็ต้องแก่ชราอย่างนี้; ผมมันขาว, กิเลสมันไม่ยอม จะเอาตามกิเลส ก็ต้องยอมผม, ต้องไปพยายามยอมผมที่ขาวให้มันดำ, กิเลสมันไม่ยอมรับอิทัปปัจจยตา มันต่อสู้ มันแย่งชิงเอามา เอาไปซื้อยามายอมผม, มันก็หลอกกิเลสนั้นอีกแหละว่า ไม่ต้องเป็นไปตามความแก่, หรืออย่างนั้นมันก็รู้ว่า นี่มันเป็นเรื่องหลอก : เรายอมผม เราไม่ยอม เราก็ต้องยอมผม; ถ้าหนังมันย่น มันก็ต้องไปหาหมอ ช่วยผ่าตัดตกแต่งให้หนังมันตึงนี่, อุตสาหกรรมแต่งหน้าที่ย่นให้เป็นหน้าตึง ดูเป็นคนหนุ่มคนสาว มันก็เกิดขึ้นในโลก.

คนแต่ก่อนเขาไม่ได้ทำกันอย่างนี้ละ, เขาไม่ได้ยอมผม หรือเขาไม่ได้แต่งหน้าที่ย่นให้ตึงเหมือนคนสมัยนี้ เพราะว่าเขายอมรับในกฎอิทัปปัจจยตายิ่งกว่าคนสมัยนี้. ดังนั้นคนสมัยนี้ จะต้องเสียเงินอีกแยะ, เสียเงินเพื่อจะต่อสู้กฎอิทัปปัจจยตา : ผมขาวก็จะยอม หนังหย่อนก็จะผ่าตัดตึงให้ตึง. นี่เขาก็ไปตึงกันถึงเมืองนอก ข้ามน้ำข้ามทะเล เสียค่าเรือบินเป็นหมื่นเป็นแสน ไปเมืองนอกเพื่อตึงหน้าให้ตึง. นี่เพราะไม่ยอมรับกฎอิทัปปัจจยตา.

ไม่ยอมรับกฎอิทัปปัจจยตา ทำให้กลัวไปต่าง ๆ เป็นต้น.

นี่มันเนื่องกับตัวเรา มันบังคับตัวเรา มันมีความถูกต้องของมันเอง. นี่เราไม่ยอม เราไม่ยอม, เราไม่เป็นอย่างนั้น, เราไม่ยอมรับว่า มันเป็นอย่างนั้น, เราก็ต้องกลัว. เช่นเราจะต้องเจ็บไข้; เมื่อเราไม่ยอมรับ, เราก็ต้องกลัวความเจ็บไข้. เมื่อเราจะต้องตายตามกฎอิทัปปัจจยตา; เราไม่ยอมรับ, เราก็ต้องกลัวตาย. หรือว่าไม่ต้องเกี่ยวกับเจ็บไข้หรือตายหรอก; มีสิ่งที่ให้กลัว, กลัวว่าจะไม่ได้อย่างที่เรต้องการ เราก็กลัว. เราก็หวาดผวา. เรากลัวโจร เรากลัวขโมย เรากลัวศัตรู เรากลัวอะไรทุกอย่าง; แม้แต่เสียงแกร๊กหนึ่งเราก็สะดุ้ง, นี่เราสะดุ้ง แล้วเราก็หวาดเสียว แล้วก็เราก็มีจิตใจที่วิ่งหนี.

ในภาษาบาลีมีอยู่ ๓ คำ : ฉมภีแปลว่าสะดุ้ง, อุตุราสีแปลว่าหวาดเสียว, ปลายีแปลว่าวิ่งหนี. แต่คนที่ไม่รู้ความจริง หรือไม่รู้ภาษาที่ถูกต้อง ก็คิดว่า สะดุ้งอย่างที่คุณมันสะดุ้ง, หวาดเสียวอย่างที่คุณหวาดเสียว, วิ่งหนีอย่างที่คุณวิ่งสองตีนปลิวไปเลยนี้. มันไม่ต้องอย่างนั้น มันไม่ต้องถึงอย่างนั้น, มันก็อย่างนั้นแหละ แต่ว่าที่มันละเอียดกว่านั้นก็ยังมี เพราะว่ามันหนึ่ง ๆ อยู่นี้ก็ยิ่งสะดุ้ง.

เมื่อคนอายุมากเข้าก็จะต้องมีการสะดุ้ง สะดุ้งโดยที่ไม่รู้ว่าสะดุ้งทำไม, นี่สะดุ้งของอวิชชา, สะดุ้งของกิเลสตัณหาที่มันยึดมั่นถือมั่น มันก็สะดุ้งได้โดยที่ไม่ต้องรู้ว่ามันมีเหตุอะไร. แล้วมันก็หวาดเสียวอย่างยิ่ง แม้มันจะนอนอยู่ในห้องหับที่แน่นอนหนาถาวร ห้องทำด้วยเหล็กมันก็ยังหวาดเสียว. แล้วจิตมันก็คอยวิ่งหนี วิ่งหนีอารมณ์ชนิดนี้ ก็มีความหวาดกลัวมีความผวา ผันร่ายอย่างนี้, มันก็นอนไม่หลับ, จะสวดมนต์เท่าไรมันก็นอนไม่หลับ, จะกินยานอนหลับสักเท่าไรมันก็นอนไม่หลับ เพราะมันมีความสะดุ้งหวาดเสียวและวิ่งหนี อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ เพราะมันไม่ยอมรับกฎของอิทัปปัจจยตา. ไม่ยอมเหมือนกับว่าต้องยอมผม ไม่ยอมให้ผมขาว ต้องยอมผม; มันไม่ยอมอย่างนั้นแหละ มันจึงต้องมีการต่อสู้ซึ่งอยู่ในภายใน จึงนอนหวาดเสียว นอนสะดุ้ง, นอนอยู่ด้วยจิตใจที่วิ่งหนี เหมือนกับวิ่งหนีอะไรอยู่เรื่อยอย่างนั้น.

นั่นแหละคือคนธรรมดาที่สุด ที่ไม่เข้าถึงกฎของอิทัปปัจจยตา มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที; ไม่ยอมรับเอา ไม่ยอมปลงลงไปว่า เพราะสิ่งนี้ สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เขาไม่ยอมรับ; ฉะนั้น เขาจะรู้สึกว่าจะเกิดบ้าง ว่าตายบ้าง ว่าได้บ้าง ว่าเสียบ้าง เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ กันไป สำหรับที่จะยินดีหรือยินร้าย.

กฎของอิทัปปัจจยตา มันมีความถูกต้องของมันเอง; เราเป็นเด็กคือ เราไม่ยอมรับ, เราก็ต้องมาทำอะไรหลาย ๆ อย่าง ซึ่งเป็นการต่อสู้กับกฎของอิทัปปัจจยตา, แต่แล้วเราก็แพ้ทุกที พ่ายแพ้ทุกทีอย่างแน่นอนที่สุด.

นี่กฎของอิทัปปัจจยตา มันถูกต้องต่อสิ่งที่เรเรียกว่าเรา หรือคนเรา, มันควบคุมเต็มที่. พอเราไม่ยอมรับ มันก็มีการต่อต้าน, ผลของการต่อต้าน ก็คือความหวาดเสียว ความสะดุ้ง ความวิงวอนได้สำนึก. **ได้สำนึก** คือ**ภายใต้ความรู้สึกรบบประสาทภายนอก**; มันเป็นอยู่ในส่วนลึกในภายใน.

ฉะนั้น ขอให้มองดูด้วยว่า **ให้ยอมรับกฎของอิทัปปัจจยตา**; เรียกว่า**สมัคร** เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา เพื่อว่าจะไม่กลัวความเจ็บไข้, จะไม่กลัวความตาย, จะไม่กลัวความวิบัติ ความวิปริต; อะไรต่าง ๆ ทุก ๆ อย่าง เราก็จะไม่กลัว.

: อิทัปปัจจยตาที่ถูกต้องต่อสันติภาพของโลก.

อ้าว, ทีนี้พูดแล้ว ก็พูดไปให้ตลอดว่า **เรื่องที่ ๓ : อิทัปปัจจยตาที่ถูกต้องต่อสันติภาพของโลก.**

คำว่า “สันติภาพ” นี้ ท่านทั้งหลายก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไป จนเข้าใจได้ว่ามนุษย์เราต้องการสันติภาพ, ต้องการให้โลกมีสันติภาพ แล้วจะได้อยู่กันเป็นผาสุก; แต่เราก็**ไม่ได้ทำให้ถูกต้อง ตามกฎของอิทัปปัจจยตาว่าสันติภาพมันจะมีอยู่ได้อย่างไร. กฎของอิทัปปัจจยตามันเฉียบขาดต่อการที่ว่า โลกนี้จะมีสันติภาพได้อย่างไร, โลกนี้จะไม่มีความสันติภาพก็ด้วยเหตุใด.**

ไม่มีสันติภาพได้จริง เพราะเอาแต่เรียกร้อง ไม่ทำจริงตามกฎที่ให้สันติภาพ.

เราเรียกร้องสันติภาพ แต่เราก็ไม่ได้ทำชนิดที่จะให้เกิดสันติภาพ; คือเราไม่ได้ทำตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา เพื่อจะให้เกิดสันติภาพ. แต่เราก็ตะโกนหาสันติภาพ. นี่คือเรียกว่าเรามันเป็นคนหลอกลวง เป็นคนไม่จริง : **ปากว่าต้องการสันติภาพ, แต่การกระทำมันไม่ได้กระทำไปเพื่อสันติภาพ.**

ฉะนั้น ในโลกนี้มีคนกำลังหน้าไหว้หลังหลอก ต่อสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ; หรือว่าหน้าไหว้หลังหลอกต่อคำเรียกร้องของตนเอง. คำเรียกร้องของตนเอง เรียกว่าสันติภาพ แต่แล้วก็ทำไปในทางที่มันตรงกันข้าม, หน้าไหว้หลังหลอกต่อคำเรียกร้องของตนเอง, หน้าไหว้หลังหลอกต่อกฎของอิทัปปัจจยตาที่มันเกี่ยวกับสันติภาพ. กลายเป็นว่า **เรานี้แหละต่อต้านสันติภาพ ไม่ให้โลกมีสันติภาพ**, ทั้งที่ปากเรียกร้องว่า เราต้องการสันติภาพ. ก็ลองคำนวณดูว่า มันเป็นคนโกหกสักก็มากน้อย? ปากมันเรียกร้องสันติภาพ แต่การกระทำทั้งหมดเป็นเพื่อตัวกู, เพื่อประโยชน์แก่ตัวกู ไม่ใช่เพื่อสันติภาพ. **บุชาก็เลส บูชาพระเจ้าก็เลส ยอมเป็นทาสของกิเลส** แล้วจะเรียกร้องหาเสรีภาพได้อย่างไร.

เรายินดีพอใจในอารมณ์ต่าง ๆ : สำหรับจะให้รักก็รัก, สำหรับจะให้โกรธก็โกรธ, สำหรับจะให้กลัวก็กลัว; เป็นทาสของกิเลส แล้วจะเรียกร้องหาสันติภาพ คือให้จิตอยู่เหนือสิ่งไม่พึงปรารถนาเหล่านั้น, มันก็เป็นไปไม่ได้. **นี่เรียกว่าเราเข้ากันไม่ได้กับกฎของอิทัปปัจจยตา ที่ถูกต้องต่อสันติภาพของโลก.** โลกจะมีสันติภาพเพราะมีอิทัปปัจจยตาส่วนนั้นอย่างถูกต้อง อยู่ในหมู่มนุษย์ผู้รวมกันเป็นโลก; ฉะนั้น เราจึงไม่มีสันติภาพในโลกยิ่งขึ้นทุกที ยิ่งขึ้นทุกที, ดังที่เห็นอยู่ในบัดนี้ ว่าทั่วทั้งโลกกำลังไม่มีสันติภาพ, กำลังมีปัจจัยแห่งสงครามเต็มไปหมด.

: อิทัปปัจจยตาถูกต้องต่อเรื่องนิพพาน.

อ้าว, ที่นี้เรื่องที่ ๔ ข้อสุดท้ายที่ว่า **อิทัปปัจจยตาถูกต้องต่อนิพพาน.** พระนิพพานนั้นเราจะถึงได้ โดยการประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา. กฎของอิทัปปัจจยตานั้นมีไว้แน่นอน : แน่นอน ๆ ที่จะช่วยให้เราถึงนิพพานได้, ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

นิพพานนั้นเรียกว่าเป็นจุดสุดท้าย จุดปลายทางสุดโน้น ว่าไปจบกันที่นิพพาน; ถือว่ามีค่าสูงสุดของมนุษย์. ถ้าไม่ได้นิพพาน, ก็เหมือนกับว่าไม่ได้เป็นมนุษย์, คือ

ไม่มีดีอะไร; แต่แล้วเราก็ยอมสละขว้างทิ้งพระนิพพาน เพราะว่าจะเป็นไปตามกิเลส; **ไม่มีดีอย่างมั่นคง ในกฎของอิทัปปัจจยตาที่จะปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงนิพพาน.**

เดี๋ยวนี้ปากก็ร้องว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ-ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน. เมื่อตอนเช้านี้ก็ได้ยินใครร้องว่าอย่างนี้. ทุกคนนี้ต้องการให้ไปสู่พระนิพพาน, เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน. แต่มาดูที่การกระทำมันไม่เป็นอย่างนั้น มันยังเป็นไปเพื่อจะเอาอย่างนั้น เพื่อจะเอาอย่างนี้ ตามกิเลส. แม้แต่จะไปสวรรค์นี้ ก็เพราะว่าสวรรค์มันมีสิ่งที่สนองกิเลสมากกว่าเมืองมนุษย์, ก็เลยอยากไปสวรรค์; ไม่ใช่ว่าในเมืองสวรรค์นั้น มันจะหยุดเสียซึ่งกิเลส, ไม่ต้องยินดียินร้ายไปตามอำนาจของกิเลส.

เดี๋ยวนี้เรายัง**ไม่ได้จงรักภักดีต่อพระนิพพาน**; เรายังอยู่ฝ่ายกิเลสอยู่, อิทัปปัจจยตาก็จัดให้ หาให้ มอบให้เป็นผลของกิเลส. ทั้ง ๆ ที่ว่าอิทัปปัจจยตานี้ถูกต้องต่อพระนิพพาน, ถูกต้องที่จะมอบหมายพระนิพพานให้แก่คนเรา, เราก็ยังไม่รู้ยังไม่ยอมรับเอากฎอิทัปปัจจยตาไปประพฤติปฏิบัติให้ถึงขนาดที่จะบรรลุนิพพาน นิพพานก็ไม่อยู่ในความหวังอันแท้จริงของเรา, ไม่สนใจอย่างยิ่ง ไม่อยากได้อย่างยิ่ง; จนกว่าเมื่อไรเราจะมีความรู้เรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ถูกต้อง คือว่ารู้ว่าอิทัปปัจจยตาเป็นอย่างไร? มีอยู่อย่างไร? ประพฤติตามกฎนี้อย่างไร จึงจะบรรลุพระนิพพาน?

การบรรลุพระนิพพาน มันไม่ถึงได้ด้วยการไป, มันถึงได้ด้วยการประพฤติกกระทำให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา : เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ต้องถูกต้อง; เรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็ถูกต้อง; เรื่องวิญญูณที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ต้องถูกต้อง; เรื่องผัสสะที่เกิดขึ้นอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ต้องฉลาด คือไม่โง่ คือถูกต้องนั่นเอง; ที่นี้เวทนาเกิดขึ้นจากการสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ต้องถูกต้อง คือไม่มีกิเลสยึดครอง, ไม่มีตัณหายึดครอง จนให้โง่ให้หลง, หลงไปในเวทนา ยินดียินร้ายไปในเวทนา. ถ้าเวทนามันก็มีสติปัญญาควบคุมอยู่อย่างถูกต้องแล้ว, มันก็ไม่เกิดตัณหา ไม่เกิดความอยากด้วยอวิชชา; ไม่มีตัณหาก็ไม่มีอุปาทาน; ไม่มีอุปาทานก็ไม่มีความทุกข์แผละ. **ความทุกข์ทั้งปวงเกิดมาจากอุปาทาน-ยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นตัวตน หรือเป็นของตน.**

นี่อิทัปปัจจยตาถูกต้องต่อพระนิพพาน, ต่อการไปยังพระนิพพาน, ต่อการบรรลุพระนิพพาน, ต่อการกระทำให้พระนิพพานปรากฏออกมา; เป็นอย่างยิ่ง. นี้เรียกว่า **อิทัปปัจจยตาถูกต้องต่อการที่มนุษย์จะบรรลุถึงนิพพาน.**

นี้ครบ ๔ ประการแล้ว ว่า**อิทัปปัจจยตานี้ถูกต้องตามธรรมชาติ, ถูกต้องเพื่อธรรมชาติ, เป็นไปตามธรรมชาติอย่างถูกต้อง; อิทัปปัจจยตานี้ถูกต้องต่อตัวเรา, ตัวเราที่เป็นผลของวิชชา**นี้ จะต้องอาศัยอิทัปปัจจยตาเข้ามาชำระสะสาง เลิกโง่ เลิกหลงว่าเป็นตัวเราเสีย, และถ้าจะเรียกว่าตัวเรา ก็เรียกแต่สมมติ, สมมติว่าเป็นตัวเราสำหรับจะได้เป็นที่ตั้งแห่งการประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น ๆ ๆ เพื่อความรอดแห่งตัวเรา, แม้ว่าตัวเราจะเป็นมายา ก็ใช้กันทั้งมายานั้นแหละ เพื่อให้ไปถึงสิ่งที่ต้องการคือหลุดพ้นออกไปจากมายา; **อิทัปปัจจยตามันยังถูกต้องแก่สันติภาพของโลก, โลกจะมีสันติภาพได้ ก็แต่ด้วยความถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา; ในที่สุดอิทัปปัจจยตาถูกต้องแก่การบรรลุถึงนิพพาน.**

ถ้าเรามองเห็น รู้จัก เข้าใจแจ่มแจ้งต่ออิทัปปัจจยตา เราจะยอมรับ. เดียวนี้เราไม่ได้ยอมรับ เพราะเรามองไม่เห็น, เราไม่รู้จักร; แม้ว่าเรารู้จัก มันก็ยังสู้กิเลสไม่ได้, กิเลสมันยังจะเอาไปตามที่กิเลสต้องการไม่ยอมให้เป็นไปตามความจริงของอิทัปปัจจยตา. นี่ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้ : เพราะเราไม่รู้เรื่องอิทัปปัจจยตาก็มี; เรารู้อ้าง แต่เราสู้กิเลสไม่ได้ กิเลสมันก็ดึงไปในฝ่ายที่ไม่เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา, มันจะต่อต้านกฎอิทัปปัจจยตา, เช่นว่าผมขาวขึ้นมันก็จะยอมผม หนังก่อนขึ้นมามันก็จะไปหาหมอให้ดึงหนัง อย่างนี้เป็นต้น, ทั้งที่รู้อยู่มันก็ไม่ยอมรับ.

ฉะนั้น เราจะต้องมองเห็น. ถ้ามองเห็นแล้ว เราจะไม่ลำบากเลย, จะง่ายจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎของอิทัปปัจจยตา, ก็จะก้าวหน้าไปตามกฎของ**อิทัปปัจจยตา จนพระนิพพานปรากฏออกมา หรือเรียกว่าบรรลุถึงพระนิพพาน;** นิพพานไม่เป็นหมัน นิพพานมาอยู่กับมนุษย์ มาคุ้มครองมนุษย์ ให้มีชีวิต ที่เยือกเย็น ไม่มีความเร่าร้อน.

ชีวิตของใครเราร้อน ก็จงนึกถึงพระนิพพานคือชีวิตที่เยือกเย็น โดยอาศัยกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นเครื่องดำเนินจากความร้อนของกิเลสตัณหาไปสู่พระนิพพานซึ่งเป็นของเยือกเย็น โดยอาศัยกฎของอิทัปปัจจยตา, ชีวิตนี้ก็จะเป็นอย่างเย็น เพราะมีนิพพาน, สมกับสัตว์มนุษย์. สัตว์มนุษย์เป็นสัตว์สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย, ถ้าไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุด มันก็ไม่ใช้มนุษย์แหละ. ถ้าเป็นมนุษย์คือสัตว์สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย ก็ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่สัตว์จะพึงได้รับ.

ฉะนั้น ขอให้สนใจในเรื่องของอิทัปปัจจยตา เอามาใช้ให้ถูกต้อง : ถูกต้องกับเรา, ถูกต้องกับสันติภาพของโลกของเรา, ถูกต้องกับธรรมชาติทั้งปวง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม, ถูกต้องต่อพระนิพพาน ซึ่งมีไว้สำหรับทุกคน; จงมองเห็นว่า นี่เป็นสิ่งที่เราต้องยอมรับ.

อิทัปปัจจยตาเป็นเรื่องสำคัญที่สุด.

อิทัปปัจจยตาเป็นกฎของความถูกต้อง ที่ทุกคนจะต้องยอมรับกันนะโว้ย. นี่บอกกันด้วย. ความถูกต้องของกฎอิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยอมรับ, บอกกันให้รู้, นี่คือนั่นที่เราจะต้องยอมรับกันนะโว้ย เพื่อจะได้ไม่มีอะไรผิดต่อความจริง คือจะไม่มีอะไรผิดต่อการที่จะบรรลุพระนิพพาน. ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะไขว้กัน มันจะเป็นไปในทางที่ไม่พึงปรารถนา คือเป็นไปในทางของกิเลส, แล้วก็มีความทุกข์เกิดขึ้น, มีความยุ่งยากลำบากเหลือประมาณ, ไม่สมกับที่ว่าได้เกิดมาเป็นพุทธบริษัท เป็นมนุษย์เป็นพุทธบริษัทได้รับพระพุทธศาสนา. นี่ มาสรุปอยู่ที่นี้ เพราะเชื่อว่าทุกคนที่นั่นอยู่ที่นี้ ต้องการจะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา. หรือว่าจะถือศาสนาอื่นไม่ใช่พุทธศาสนา ก็ล้วนแต่สอนให้ได้รับ สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับด้วยกันทั้งนั้น, แล้วสิ่งนั้นจะสำเร็จได้ เพราะประเพณีถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

จึงขอให้เห็นว่า เรื่องอิทัปปัจจยตาเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา คือหัวใจของพุทธศาสนา; เาามาไว้กับเราให้ยิ่งกว่าเอาพระเครื่องมาแขวนคอ. พระเครื่องแขวนอยู่ที่คอ มันก็อยู่ที่คอ, แต่เราเอาพระธรรมไปใส่ไว้ในหัวใจมันดีกว่าเอาพระเครื่องแขวนไว้ที่คอ. เอาพระธรรมไปใส่ไว้ในหัวใจ ไปแขวนไว้ในหัวใจ จะแก้ไข ความผิดพลาดมีคมนตรีให้หมดสิ้นไป, เกิดเป็นแสงสว่าง เป็นความถูกต้อง เป็นความจริง, ให้ลู่ถึงผลสูงสุด คือดับทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง.

นี่, เรื่องถูกต้องของอิทัปปัจจยตา เรื่องอานุภาพแห่งความถูกต้องของอิทัปปัจจยตา. นี่ขอโอกาสพูดเรื่องความถูกต้อง รบกววจิตใจของท่านทั้งหลาย มาเป็นเวลาสมควรแล้ว, ควรจะหยุดพูดกันที่สำหรับวันนี้, พูดมากไปกว่านี้คนที่โมโห มันก็จะโมโหมากเกินไปขอขอบเขต.

แต่อย่างไรก็ช่วยจำกันไปทุกคน. เข้า ๆ เย็น ๆ ก็ช่วยพูดออกมา, บอกตัวเองว่า เพราะสิ่งนี้ สิ่งนี้เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เพราะสิ่งนั้น สิ่งนั้นเป็นปัจจัย, สิ่งนั้น สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น; เพราะสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย, สิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น. ขอให้พูดดัง ๆ ก็ได้ ก็ไม่ใช่เป่าปี่ให้เรดฟังหรอก เพราะว่าผู้พูดนั้นฟังถูกนี้, คนพูดมันฟังถูก จะเรียกว่าเป่าปี่ให้เรดฟังอย่างไร, มันก็เป่าปี่ให้มนุษย์ฟัง, ให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ได้ใกล้ชิดพระพุทธองค์ยิ่งขึ้น ๆ, ไม่เท่าไรก็จะบรรลุธรรม ตามพระพุทธประสงค์เป็นแน่นอน.

การบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า ได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจ ในการประพฤติปฏิบัติพระธรรมในพระพุทธศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.

สัมมัตตานุภาพ

- ๑๐ -

๕ กันยายน ๒๕๒๔

ความถูกต้องของสามัญญลักษณะ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง*อนุภาพแห่งความถูกต้อง* ต่อไปตามเดิม; แต่จะได้กล่าว โดย หัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า *ความถูกต้องของสามัญญลักษณะ*.

[ปรารภและทบทวน.]

แม้ว่าจะมีผู้มาใหม่หรือนักเรียนยุวชนเป็นอันมากสมทบเข้ามามากเป็นพิเศษ ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนหัวข้อการบรรยายได้ เพราะว่าเป็นการบรรยายชุด ซึ่งจะต้อง พูดยึดติดต่อกันไป ตามเค้าโครงของเรื่องนั้น.

แต่ถึงกระนั้นก็ดี อาตมาเชื่อว่าถ้าท่านทั้งหลาย แม้ที่เป็นนักศึกษา นักเรียน ยุวชน ได้ตั้งใจฟังให้ดี ก็ต้องได้รับประโยชน์เต็มที่ คู่คุณค่าแห่งการฟัง เพราะว่าเรา **พูดกันถึงเรื่องความถูกต้อง**. ขอให้ทุกคนคิดว่า ใครบ้างที่ไม่ต้องเนื่องกันกับความ ถูกต้อง หรือไม่อาศัยความถูกต้อง. ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูให้ดีที่สุด ให้ลึกซึ้ง ที่สุด จนรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ความถูกต้อง.

๒๙๕

ความถูกต้องเป็นรากฐานของทุกอย่างที่มีอยู่.

ความถูกต้องนี้มันมีหลายแง่หลายมุม แจกแจงไปได้โดยปริยายเป็นอันมาก, จนจะเรียกว่านับไม่ไหวเอาทีเดียว จะเป็นร้อยอย่าง พันอย่างก็ได้ ซึ่งล้วนแต่เป็นความถูกต้อง; เพราะทุกอย่างต้องถูกต้อง, ถ้าไม่ถูกต้อง มันก็ต้องพินาศไปไม่เหลืออยู่. เราจะดูให้เห็นตัวความถูกต้อง ที่ได้ค้ำจุนทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ หรือว่าค้ำจุนโลกทั้งโลกอยู่.

ถ้ามันปราศจากความถูกต้องโดยประการทั้งปวงแล้ว, โลกนี้มันก็ไม่มี มีไม่ได้; หรือมนุษย์แต่ละคนก็มีไม่ได้ คงจะตายหมด ไม่ต้องมีใครแข่ง. นี่มันอยู่ได้เพราะความถูกต้อง : ในส่วนร่างกายก็ถูกต้อง ในส่วนจิตใจก็ถูกต้อง ในส่วนย่อยที่สุดเล็กที่สุดก็ถูกต้อง ส่วนใหญ่ก็ถูกต้อง. ร่างกายนี้แบ่งออกได้เป็นกี่ประมาณ กี่อนุภาคของส่วนประกอบนั้น ๆ, ทุกส่วนมันก็ต้อง. แล้วก็ไม่เฉพาะคนเรา แม้สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ : สัตว์เดรัจฉานก็ดี ต้นไม้ต้นไรก็ดี ที่มันปรากฏให้เห็นอยู่อย่างนั้นนั้น ดูให้ดีกว่ามันมีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อยู่ได้, นั่นก็คือความถูกต้องนั่นเอง. ต้นไม้สักต้นหนึ่งจะอยู่ในสภาพอย่างนี้ได้ มันต้องมีความถูกต้องหลายสิบอย่าง หลายร้อยอย่างที่เดียว. เราเหลียวไปทางไหนรอบตัวเรา เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ตั้งอยู่ ปรากฏอยู่พร้อมหน้าเช่นนี้ ขอให้มองลึกลงไปว่า นั่นมันอยู่ได้ด้วยความถูกต้อง ถูกต้องไปรอบด้าน ; ดังนั้นเราจะพูดได้เลยว่า **ความถูกต้องนี้เป็นรากฐาน ของทุกอย่างที่จะต้องมีอยู่ ทรงอยู่ :-**

ข้อแรก มันก็เป็นรากฐานของชีวิต; ชีวิตนี้อยู่ได้ด้วยความถูกต้องของปัจจัยต่าง ๆ ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต : เกิดเป็นชีวิตขึ้นมาด้วยความถูกต้อง รอดชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยความถูกต้อง. การที่เราไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ต้องทนทรมานอยู่อย่างเดี๋ยวนี้ ก็เพราะมันมีความถูกต้อง; มิฉะนั้นเราจะต้องปวดหัว จะต้องปวดฟัน จะต้องปวดหลัง ปวดกระดูก ปวดหลาย ๆ อย่าง เพราะไม่มีความถูกต้อง.

ในขั้นนี้จะมองกันในข้อที่ว่า มันเป็นรากฐานของชีวิต ของความรอดแห่งชีวิต ของความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ. ช่วยขอบคุณความถูกต้องกันเสียบ้าง, มิฉะนั้นจะเป็นสัตว์เนรคุณสูงสุด ไม่มีสัตว์ไหนจะเนรคุณมากเท่านี้; มันอยู่ได้ด้วยความถูกต้องแท้ ๆ ทำไมไม่ขอบคุณความถูกต้องกันให้สมสัดส่วนกัน.

ที่นี้டுத்துไป ความถูกต้องนี้ เป็นรากฐานของความสำเร็จ. การงานของเราไม่รู้ก็ร้อยก็พันอย่าง ถ้ามันมีความสำเร็จ มันต้องสำเร็จได้ด้วยความถูกต้อง. ท่านทั้งหลายจงสนใจเรื่องความถูกต้อง เพื่อว่าการงานของท่านทั้งหลายจะได้สำเร็จ. ความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ล้วนแต่ต้องอาศัยความถูกต้อง ความถูกต้องอย่างเดียวเท่านั้น ความผิดพลาดชนิดหนึ่งก็ไม่ได้ จะต้องอาศัยความถูกต้องเท่านั้น จนครบถ้วนที่มันจำเป็นจะต้องมี แล้วความสุข ความเจริญ ความก้าวหน้าของเราก็จะต้องมี. นี้เรียกว่าความถูกต้องเป็นรากฐาน ของความสำเร็จ ของความสุข ของความเจริญ.

ที่นี้มาดูให้กว้างไกลออกไป ก็จะเห็นว่า ความถูกต้องนี้ เป็นรากฐานของสันติภาพของโลกทั้งโลก หรือก็โลกก็ตาม, เป็นรากฐานของสันติภาพของโลก. โลกไม่มีสันติภาพก็หมายความว่า มันขาดความถูกต้อง; มันขาดความถูกต้องไปเท่าไร มันก็ต้องมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นเท่านั้น; มันถูกต้องอยู่ได้เท่าใด มันก็มีสันติภาพเหลืออยู่ในโลกเท่านั้น; ฉะนั้นเราจึงถือว่า ความถูกต้องนี้ก็เป็นรากฐานของสันติภาพของโลกทุก ๆ โลก.

และถ้าทำได้ถูกต้องถึงที่สุดกันจริง ๆ สันติภาพของโลกนี้ก็จะไปถึงระดับโลกของพระศรีอารียเมตไตรยเอาทีเดียว. เข้าใจว่าหลายคนได้รู้เรื่องโลกของพระศรีอารียเมตไตรย. บางคนไม่รู้เรื่อง; ก็อยากจะบอกให้ทราบ ว่า โลกของพระศรีอารียเมตไตรยนั้น เป็นโลกแห่งสันติภาพสูงสุดกว่าโลกใด ๆ : ไม่มีคำว่าความเบียดเบียน ไม่มีคำว่าความขาดแคลน ไม่มีคำว่าทุกข์ทรมาน; ประกอบไปด้วยศีลธรรมดี จนไม่มีความเบียดเบียน, ประกอบไปด้วยความรักใคร่เมตตากรุณา จนไม่มีใครเป็นผู้ขาดแคลน, ประพฤติธรรมะถูกต้องจนไม่มีความทนทุกข์ทรมาน. นี้เขาเรียกว่า สภาพแห่งโลกพระศรีอารียเมตไตรย; คนมีความสงบสุขสูงสุดอย่างที่มีมนุษย์จะมีได้. นี้ก็ต้องอาศัย

ความถูกต้อง. ถ้าเรามีความถูกต้อง, สันติภาพของโลกก็จะสูงขึ้นไป จนถึงสภาพของโลกพระศรีอาริยมุตไตรยดังกล่าวแล้ว.

ขอให้ท่านมองดูให้ดีอีกทีหนึ่งว่า ความถูกต้องนี้เป็นรากฐานของชีวิต ของความรอดชีวิตโดยพื้นฐาน, แล้วความถูกต้องนี้เป็นรากฐานของความสำเร็จแห่งการงาน ความเจริญก้าวหน้า, แล้วความถูกต้องนี้เป็นรากฐานของสันติภาพของโลก กระทั่งโลกของพระศรีอาริยมุตไตรย. ใครจะรำคาญที่จะฟังเรื่องความถูกต้อง? เข้าใจว่าคงจะไม่มีมั้ง, เว้นไว้แต่จะไม่เข้าใจว่า ความถูกต้องนั้นมันคืออะไร. ถ้าเข้าใจเรื่องความถูกต้องแล้ว คงจะพอใจฟังเรื่องนี้.

เราได้พูดกันถึงเรื่องความถูกต้องมา ๙ ครั้งแล้ว, ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๑๐ ก็พูดถึงเรื่องความถูกต้องของสามัญญลักษณะ. คำนี้แปลกหูสำหรับคนทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะนักเรียน ก็จำไว้ก่อนเถอะว่า เรียกว่าสามัญญลักษณะ.

[เริ่มบรรยายในหัวข้อของการบรรยายครั้งนี้]

ก็จะได้พูดเรื่องสามัญญลักษณะ ให้เป็นที่เข้าใจเสียก่อน, แล้วจะค่อยชี้แจงให้เห็นว่า ต้องมีความถูกต้องกันอย่างไร.

ปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษของเรารู้จักเรื่องนี้ดี รู้จักเรื่องสามัญญลักษณะนี้ดี; แต่ท่านเรียกชื่อใหม่ว่า พระไตรลักษณ์. ท่านไม่ได้เรียกอย่างไรในบาลี ในพระไตรปิฎก ซึ่งเรียกว่าสามัญญลักษณะ, ท่านเรียกว่าพระไตรลักษณ์.

สามัญญลักษณะเป็นมรดกอันสงบเย็นของปู่ย่าตายาย.

นี่ใครเคยได้ยินคนแก่ ๆ พูดว่าพระไตรลักษณ์กันบ้างแล้วก็, ขอให้รู้เถอะว่านั่นแหละคือสามัญญลักษณะ ที่กำลังจะพูดถึงกันอยู่เดี๋ยวนี้. ท่านยังแยกเรียกกันเป็นข้อ ๆ ว่า พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา. เด็ก ๆ เขาหัวเราะเยาะ, มันช่วยไม่ได้

มันความโง่ของเด็กเอง ที่ไม่รู้ว่า พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตานั้นเป็นอย่างไร; แต่คุณยายสมัยก่อนโน้น บรรพบุรุษของเรานั้นรู้ดี จนถึงกับเติมคำเข้าข้างหน้าว่า พระ : พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา. เมื่อรวมกันด้วยกันทั้ง ๓ อย่าง ก็เรียกว่า พระไตรลักษณ์. พอปากว่า พระอนิจจัง ท่านก็ประณมมือไหว้, พระทุกขัง พระอนัตตา พระไตรลักษณ์อะไรก็ ท่านก็ประณมมือไหว้; เพราะว่าท่านรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี.

นี่แหละดูกันให้ดี ๆ ว่า สิ่งที่คุณยายคุณตา แต่ก่อนยึดถือเอาเป็นที่พึ่ง เป็นที่พึ่งดับทุกข์ได้, เดียวนี้มันมากมายเป็นตัวละครของลูกหลาน เห็นเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ. ลูกหลานที่นั่งอยู่ที่นี้ ใครเห็นเรื่องพระไตรลักษณ์ เป็นเรื่องตลก เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ บ้าง ก็ขอให้รู้เถอะว่า ปู่ย่าตายายของคุณนั้น เขาบูชาพระไตรลักษณ์ พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา, ถือเอาเป็นที่พึ่งสูงสุด; ไม่ถือเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ครี ๆ กระ ๆ หรือเป็นเรื่องตลกเหมือนพวกคุณเดี๋ยวนี้. ข้อนี้เอาตมาพูดกับผู้ฟังที่เป็นชั้นลูก ๆ หลาน ๆ. สิ่งที่ปู่ย่าตายายถือเอาเป็นที่พึ่ง และเคยเป็นที่พึ่งมาได้แล้วนั้น เรากำลัง ไม่มีก็ได้ หรือไม่ถือเอาเป็นที่พึ่งก็ได้; ดังนั้นเราจึงอยู่กันอย่างที่เรียกว่าน่าสมเพช เวทนา. ลูกหลานนี้อยู่กันอย่างที่คุณก็เห็น ๆ กันอยู่ อย่างที่ว่าหนังสือพิมพ์มันลง ประจำวันเลย เรื่องความเป็นอยู่อย่างแสนจะทุเรศของคนชั้นลูกหลาน : ติดอยู่ในบ่วง มาร ติดอยู่ในกองทุกข์ ชั้นลูกหลาน; แต่คุณยายนั้นไม่รู้จักบ่วงมาร ไม่รู้จักกองทุกข์ ชนิดที่ลูกหลานกำลังมีกันในเวลานี้.

เรามาศึกษากันเสียใหม่อีกทีว่า เราจะรับมรดกอันสงบเย็นของคุณตาคุณยายเหล่านั้น กลับมาได้อีกอย่างไร? คือความที่บรรพบุรุษเคยอยู่กับอย่างสงบเย็น โดยมีพระไตรลักษณ์เป็นที่พึ่ง มันจะกลับมาหาเราในสมัยนี้ได้อย่างไร? เราก็คงต้องศึกษาให้รู้ว่า มันเป็นอย่างไร : พระไตรลักษณ์นั้นเป็นอย่างไร? พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตานั้นเป็นอย่างไร? พอมีอะไรเกิดขึ้น พระไตรลักษณ์ จะมาช่วยได้อย่างไร? พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา จะมาช่วยได้อย่างไร?

เมื่อเราออกชื่อพระไตรลักษณ์ เราก็ก้มมือขึ้นไหว้ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ช่วย

เราได้ และเป็นสิ่งที่ได้ช่วยเราแล้ว หรือเป็นสิ่งที่กำลังช่วยเราอยู่ ถ้าเรารู้จัก; และเราควรจะรู้จักสำหรับจะช่วยกันให้มากยิ่งขึ้นต่อไปข้างหน้า.

ถ้ารู้พระไตรลักษณ์ รู้จักพระไตรลักษณ์ เอาพระไตรลักษณ์มาเป็นเครื่องคุ้มครองจิต แล้วความทุกข์จะไม่เกิดขึ้นในโลก ในคน; คือว่าเราจะอยู่กันอย่างมีธรรมะ ซึ่งไม่เป็นความเบียดเบียน ไม่เป็นความขาดแคลน ไม่เป็นความทนทุกข์ทรมาน.

สามัญญลักษณะมีใน - เป็นตัวเราและทุกสิ่งรอบตัวเรา.

พระไตรลักษณ์ คือพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตานิ เป็นสิ่งที่มีประจำอยู่ในสิ่งทุกสิ่ง. สิ่งทุกสิ่งนี่จะเป็นสิ่งมีชีวิตก็ได้ ไม่มีชีวิตก็ได้ เป็นตัวคนนั้นโดยตรงก็ได้ เป็นสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับคนนั้นโดยตรงก็ได้. พุดง่าย ๆ ก็ว่าเป็นตัวเราก็ได้ เป็นทุกสิ่งอยู่ที่รอบตัวเราก็ได้, ในทุกสิ่งนั้นมีพระไตรลักษณ์ควบคุมอยู่. พระอนิจจังคือกฎแห่งความไม่เที่ยง, พระทุกขังคือกฎแห่งความที่เป็นทุกข์, พระอนัตตาคือกฎแห่งความไม่เป็นตัวตนของใครได้ นอกจากของธรรมชาติ. นี่เป็นกฎของธรรมชาติ จึงเรียกว่า *ธัมมัญญิตตา* แปลว่า *ความตั้งอยู่ตามธรรมชาติ*, เรียกว่า *ธัมม नियมตา* แปลว่า *กฎอันตายตัวของธรรมชาติ*, เรียกว่า *ตถาตา* แปลว่า *ความเป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ*.

ความที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานิ เรียกว่าเป็นกฎของธรรมชาติ, สิ่งสถิตอยู่ในธรรมชาติ แสดงลักษณะให้เห็น; สำหรับคนที่มีตาแล้วจะเห็นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อย่างไร. แต่ถ้าคนตาบอด คือคนโง่เท่ากับคนตาบอด มันก็ไม่เห็น, ไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งที่สิ่งนี้แสดงลักษณะอยู่ตลอดเวลา มีความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในสิ่งเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา คือในทุกอย่างอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็เป็นอย่างตายตัว คือว่าแน่นอนอย่างตายตัว, แล้วก็อย่างรุนแรงถึงที่สุด คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานิ รุนแรงถึงที่สุด, แล้วก็เฉียบขาดที่สุด ยุติธรรมที่สุด แน่นอนที่สุด อย่างที่เรียกว่า *ไม่ดูหน้าใคร*.

ความเฉียบขาด ความยุติธรรม ของกฎของธรรมชาติต่อสิ่งทั้งปวงนี้ เป็นอย่างนี้ ที่เราพูดกันในโลกนี้ว่ายุติธรรมที่สุด เฉียบขาดที่สุด อะไรที่สุดนั้นไม่จริงหรอก, คนมันยังมีกิเลสมันก็ยึดหยุ่นได้; แต่ถ้าเป็นกฎของธรรมชาติแล้ว มันเฉียบขาดที่สุด ตายตัวที่สุด แน่นอนที่สุด. นี่เป็นลักษณะของกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า กฎแห่งอนิจจัง ทุกขังอนัตตา ที่คุณย่าคุณยายเขาเรียกกันมาแต่ก่อนว่าพระไตรลักษณ์. พระไตรลักษณ์ ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ; อย่าให้ลูกหลานสมัยนี้ต้องโง่กว่าคุณย่าคุณยายสมัยโน้นเลย.

ลูกหลายสมัยนี้ ช่วยจำคำว่า “พระไตรลักษณ์” กันไว้ให้ดี ๆ ตลอดถึงคำว่า “พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา” ไว้ให้ดี ๆ; เพราะว่ามันเป็นเรื่องจริงที่สุด ที่สิ่งสถิตอยู่ในตัวเราและทุกสิ่งรอบตัวเรา. ถ้าใครมองเห็นพระไตรลักษณ์นี้, คนนั้นจะกลายเป็นมิตร เป็นสิ่งที่รัก เป็นคนที่รักของทุกสิ่ง. ถ้าใครมองไม่เห็นพระไตรลักษณ์ทุกอย่างจะปรากฏเป็นศัตรูไปเสียทุกสิ่งนะ. ถ้าคุณมีไตรลักษณ์ พระไตรลักษณ์เป็นเครื่องคุ้มครองแล้ว, ทุกสิ่งรอบตัวเราจะเป็นมิตรไปทุกสิ่ง; ถ้าเราไม่มีพระไตรลักษณ์เป็นเครื่องคุ้มครองแล้ว, ทุกสิ่งรอบตัวเราจะเป็นศัตรูไปเสียทุกสิ่ง, หมายความว่า ทุกสิ่งมันจะมาทำให้เราต้องทนทรมาน จะต้องเดือดร้อน จะต้องทนทุกข์ อย่างที่กำลังเป็นกันอยู่ในเวลานี้ : จะคดโกงกัน จะฆ่าฟันกัน จะข่มเหงกัน จะเบียดเบียนกัน จะ... เหลือที่จะกล่าวได้แล้ว, มันเป็นการทำผิด ไม่มีความถูกต้องไปเสียทุกสิ่ง ไม่ว่าจะไปจับอะไรเข้า อันนั้นก็จะเป็นศัตรูไปหมด. แต่ถ้าเรารู้จักพระไตรลักษณ์ เามาเป็นเครื่องคุ้มครองแล้ว จะไม่มีอะไรทำอันตรายแก่เราได้; ไปจับอะไรเข้าก็จะกลายเป็นมิตรไปเสียทุกสิ่ง คือเป็นคนทีรักไปเสียทุกสิ่ง.

สิ่งที่เรียกว่าไตรลักษณ์ หรือสามัญญลักษณะ.

เข้าที่นี้ก็จะพูดถึงพระไตรลักษณ์เรียงอย่าง ทีละอย่าง ๆ ไปว่า พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา. ตามภาษาของคุณยาย ท่านใส่คำว่าพระ เพราะว่าสูงสุด ศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองได้.

: คำแปลและความหมายของอนิจจัง.

พระอนิจจังเรื่องแรก, ในบาลีเขาเรียกว่าอนิจจัง; ตัวหนังสือแปลว่า *ไม่เที่ยง*, อธิบายว่า ไม่คงที่ ไม่ตายตัว ไม่ถาวร มันเปลี่ยนเรื่อยราวกับว่าน้ำที่ไหลเรื่อย. ภาวะอนิจจัง ภาวะแห่งอนิจจังคือเปลี่ยนเรื่อย แล้วก็ไหลด้วยความเปลี่ยน เหมือนกับน้ำที่ไหลเรื่อย; มันก็เปลี่ยนอยู่ทุก ๆ อนุภาค คือส่วนน้อยที่สุด, จนกระทั่งถึงส่วนใหญ่หรือส่วนรวมที่สุด มันก็เปลี่ยนเรื่อย; แปลว่าส่วนย่อยก็เปลี่ยน ทั้งหมดก็เปลี่ยน. นี่ความเปลี่ยนอย่างนี้ เรียกว่าอนิจจัง. *กระแสแห่งการเปลี่ยนนั้น* ถ้าเราแยกดูให้ละเอียดจะเห็นว่า *มีอากาศเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป;* นี้เรียกว่าเปลี่ยนเรื่อย.

ในตัวคนเราคนหนึ่ง ๆ เช่นว่าประกอบด้วยดิน น้ำ ลม ไฟหรือประกอบด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อเลือด เอ็น กระดูกอะไรก็ตาม, ทุกส่วนนั้นมันเปลี่ยนเรื่อย; จะแยกออกไปให้ละเอียดเป็นเซลล์ ๆ หนึ่ง กระทั่งเป็นปรมาณูหนึ่ง ๆ มันก็ยังเปลี่ยนเรื่อยอยู่นั่นเอง; ไม่มีอะไรที่ไม่เปลี่ยน. นี้เรียกว่า อนิจจัง เปลี่ยนเรื่อยอยู่ทุก ๆ ส่วน, ทุก ๆ อนุภาค, และเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา.

นี่เป็นกฎแห่งอนิจจัง แล้วก็แสดงลักษณะอยู่ที่สิ่งนั้น ๆ แล้วก็*มีภาวะ* ให้เห็นอยู่หรือเป็นอยู่ แล้ว*มีกิริยาอาการ*ที่กระทำอยู่ที่สิ่งนั้น ๆ.

มีผู้รู้กฎอนิจจังมาก่อนพระพุทธเจ้า.

เรื่องอนิจจัง -ไม่เที่ยงนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสว่า พวกอื่นก็รู้ มีศาสนาที่รู้และสอนเรื่องอนิจจังกันมาแล้ว ก่อนพระองค์ก็มี; ในพระบาลีมีกล่าวอย่างนี้. เช่น ศาสนา ชื่อ *อโรรกะ* สอนเรื่องอนิจจังอยู่, แต่ไม่ได้สอนเรื่องทุกขัง เรื่องอนัตตา; นั้นไม่ครบ. คนในสมัยเดียวกันกับพระพุทธเจ้า พ้อง ๆ สมัยกันแหละ ไม่ใช่ปีเดียวกันแท้ แต่ว่าพ้อง ๆ สมัยกัน ในประเทศกรีก คนที่ชื่อ ฮีรัคครีตัส นั้น เป็นเจ้าของลัทธิว่า

ทุกสิ่งไหลเรื่อย. เขาบัญญัติลัทธิของเขาว่าเพนทาเร; เพนทา แปลว่า ทุกสิ่ง, เร แปลว่า ไหล; ทุกสิ่งไหลเรื่อย. นี้พ้องสมัยกันกับพระพุทเจ้า, แต่ว่าอยู่ทางประเทศกรีก ในยุโรป. นี้เขารู้ และเขาก็สอนกันมาก่อนแล้ว. แปลว่ามีคนรู้เรื่องอนิจจัง, ก็แปลว่าเขาก็รู้ความจริงที่สำคัญที่สุด ส่วนหนึ่งแล้วใน ๓ ส่วนนั้น; คือเรื่องอนิจจังนี้ เขารู้กันแล้ว.

รู้ประพตติเหมาะสมไม่ฝืนกฎอนิจจัง ก็ไม่ต้องมีทุกข์.

ที่นี้เมื่อเขารู้กันแล้ว เขาก็ต้องประพตติ กระทำอะไร ๆ ให้มันเหมาะสมกัน กับที่ทุกสิ่งมันเป็นอนิจจัง มันก็ไม่เกิดความผิดพลาดจนถึงกับต้องมานั่งร้องไห้อยู่ หรือจะไปกระโดดน้ำตาย หรือจะต้องกินยาฆ่าแมลงอย่างนี้; เหมือนที่คนสมัยนี้เขาชอบทำกันนัก : เขาโง่งจนผิดหวัง ผิดหวังแล้วก็แก้, แก้ให้มันถูกไม่ได้ ก็ต้องไปกินยาตาย โดดน้ำตาย แขนงคอตาย อะไรตายนี้; เพราะมันไม่รู้ความจริงที่สุดที่ควร จะรู้ ที่ปุ๋ยตายายของเรา รู้ แล้วก็เรียกว่าพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา. เมื่อเขารู้เรื่องนี้ เขาก็เห็นเป็นเรื่องของธรรมดา ในเมื่อสิ่งนั้นมันเปลี่ยนแปลง มันไม่ไปตามที่เราต้องการ เพราะว่าเรามันไปทำผิดจึงหะ ผิดเรื่อง มันก็ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ.

หรือว่าเราไปคิดอย่างเขลาๆ อย่างโง่งๆ จะให้เป็นอย่างทีกิเลสของเรา ต้องการ มันก็ไม่ยอม, ธรรมชาติ มันก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เช่นมันเปลี่ยนแปลงเรื่อย มันไหลเรื่อยอย่างนี้; เช่นเราเกิดขึ้นมาแล้ว เราก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย เราก็ไหลเรื่อย จนกระทั่งไปเป็นคนแก่ คนเฒ่า แล้วก็จะต้องตาย, นี้เรียกว่า กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง มันเป็นอย่างนี้; ถ้าเราไปโง่งจะให้เป็นอย่างอื่น นั้นแหละมันก็จะทำอันตรายตัวเอง มันต้องเป็นทุกข์ เพราะความแก่ เพราะความเจ็บ เพราะความตาย. แต่ถ้าเราเห็นเสียแล้วว่า มันเป็นพระอนิจจัง เป็นกฎตายตัว มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ ก็ยินดีต้อนรับ หรือจะหัวเราะเยาะก็ได้; เมื่อความแก่มาถึงก็หัวเราะเยาะ เมื่อความเจ็บมาถึงก็หัวเราะเยาะ เมื่อความตายจะมาถึงก็หัวเราะเยาะ; นี่มันได้เปรียบกันอย่างนี้ เลยไม่ต้องมีทุกข์ ไม่ต้องมีความทุกข์. นี้ข้อแรกนะ พระอนิจจัง.

: คำแปลและความหมายของทุกขัง.

ที่นี้ข้อที่ ๒ พระทุกขัง. ใครจะหัวเราะเยาะอาตมาก็ตามใจ ขอเรียกอย่างคุณยาย เคยเรียกว่าพระ, พระทุกขัง. ในบาลีมีแต่ว่าทุกขังเท่านั้นแหละ. ทุกขังคำนี้ ตัวหนังสือจริง ๆ แปลว่า เมื่อดูเข้าจริงแล้วมันน่าเกลียด; ทุ แปลว่า น่าเกลียด, อกฺข นี้แปลว่า ดูหรือเห็น; ทุกขังแปลว่าดูแล้วน่าเกลียด. น่าเกลียดที่ตรงไหน? น่าเกลียดที่มันอนิจจัง - เปลี่ยนเรื่อย ไหลเรื่อย ไม่มีหยุด เปลี่ยนเรื่อย เปลี่ยนแปลงเรื่อย ไม่ไปตามความต้องการของใคร. เพราะไม่เที่ยง เพราะเปลี่ยนแปลงเรื่อย ดูเข้าแล้วมันน่าเกลียดไฉน มันไม่เป็นมิตรเสียเลย มันไม่เอื้อเพื่อแผ่เสียเลย มันน่าเกลียด. สำหรับสิ่งที่ไม่มีชีวิตนี้ มันก็เปลี่ยนเรื่อย เพราะฉะนั้นจึงว่าน่าเกลียด. สำหรับสิ่งที่มีชีวิต มันก็มีความทุกข์ทรมาน เพราะอาการที่มันเปลี่ยนเรื่อยนั้นแหละ มันจึงเป็นการต้องต่อสู้ต้องทนทรมานอยู่ในอาการแห่งการเปลี่ยนเรื่อย เพราะฉะนั้นอันนี้ก็น่าเกลียด.

ก็แปลว่าลักษณะอนิจจังของสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิตก็ตาม ล้วนแต่น่าเกลียด; เช่นก้อนหินก้อนนี้ เราถ้าดูให้ดี มีความรู้ เราก็มารู้ว่ามันเปลี่ยนเรื่อย, ทุ ก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นก้อนหิน ก้อนหินนี้ เปลี่ยนเรื่อย, คือเปลี่ยนไปสู่ความชราทรุดโทรมเรื่อย. แม้ไม่มีชีวิตจิตใจ ก้อนหินนี้ไม่รู้สึกรู้สีกเจ็บปวดรวดร้าวอะไร แต่เราก็ดูเห็นได้ว่า มันเป็นลักษณะที่น่าเกลียด; ฉะนั้น แม้ก้อนหินนี้ก็อยู่ในลักษณะที่เป็นทุกข์ ในความหมายที่ว่าน่าเกลียด, ดังพระบาลีที่ว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์. สิ่งใดไม่เที่ยงคือเปลี่ยนแปลงเรื่อย, สิ่งนั้นไปดูเข้าเถอะมันน่าเกลียด น่าเกลียดตรงที่มันเป็นทุกข์. นี่ก็อย่างหนึ่งแล้ว แม้ไม่มีชีวิต มันก็เป็นทุกข์ เพราะความหมายว่ามันน่าเกลียด. ถ้ามันมีชีวิตมันยิ่งน่าเกลียดหนักขึ้นไปอีก; น่าเกลียดหนักขึ้นไปอีกในข้อที่ว่ามันเป็นความทรมานอยู่ในตัวความไม่เที่ยงนั่นเอง, ความที่มันเปลี่ยนแปลงนั่นเอง เป็นความทุกข์ทรมานอยู่ในนั้น; เพราะฉะนั้น มันก็ยิ่งน่าเกลียดซิ.

ที่เปลี่ยนแปลงโดยไม่ทรมาน เพราะไม่มีชีวิต มันก็น่าเกลียดอยู่แล้ว; ที่นี้เปลี่ยนแปลงเพราะไม่เที่ยง เพราะมีชีวิต และทรมานนี้มันก็ยิ่งน่าเกลียดหนักขึ้น.

เพราะฉะนั้นถ้าท่านพูดว่า สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์ แล้วก็อย่าเพ้อหัวเราะนะ. นักเรียนทั้งหลายอย่าเพ้อหัวเราะ ที่ท่านกล่าวว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง, สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์; ถ้ามันไม่เที่ยงแล้วมันก็ต้องเป็นทุกข์แหละ, อย่างน้อยก็มันในความหมายที่ว่ามันน่าเกลียด, ถ้ามันเจ็บปวดทรมานด้วย ก็ยิ่งน่าเกลียดหนักขึ้นไปอีก. ฉะนั้นเราถ้าเหลือวดูไปทางไหน ให้เห็นความไม่เที่ยงของพื้นดิน ดิน ทราบ ก้อนหิน ต้นไม้ กระทั่งว่าสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย กระทั่งว่ามนุษย์เอง; มองไปทางไหนก็เห็นว่ามันไม่เที่ยง, ดูที่ความไม่เที่ยงนั้น ก็จะพบว่า นี่มันลักษณะที่น่าเกลียด น่าระอาใจ น่าเบื่อหน่าย นั่นแหละคืออาการที่เรียกว่ามันเป็นทุกข์ คือดูแล้วมันน่าเกลียด น่าชัง.

ยิ่งเห็นว่า มันเจ็บปวดรวดร้าวอยู่ด้วยความเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยแล้ว มันยิ่งน่าเกลียดหนักเข้าไปอีก มันยิ่งเป็นทุกข์หนักขึ้นไปอีก. นี่เรียกว่า พระทุกขัง, คุณนายเรียกว่า พระทุกขัง, ความจริงอย่างนี้ เรียกว่า พระทุกขัง. สิ่งที่มีชีวิตก็มีพระทุกขังสิงอยู่, สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็มีพระทุกขังสิงอยู่; เราจะไปหลงได้อย่างไร : จะไปหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัวได้อย่างไรกัน, มันเป็นธรรมชาติของมันเช่นนั้นเอง. แม้ความตายก็เป็นของธรรมดาเช่นนั้นเอง ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. มันไม่มีอะไรมาบู๊ใจ มาบ่มบู้ หรือมาบู๊เบ็ญจิตใจ ของผู้ที่มีพระไตรลักษณ์นี้คุ้มครองอยู่ ให้เป็นทุกข์ได้.

: คำแปลและความหมายของอนัตตา.

ที่นี้สิ่งที่ ๓ ก็เรียกว่า พระอนัตตา. อนัตตาแปลว่าไม่ใช่ตน, อนัตตาแปลว่าไม่ใช่ตน. หรือถ้าจะแปลว่า ไม่มีสิ่งที่ควรถือว่าเป็นตัวตน ก็ถูกเหมือนกัน, ไม่มีสิ่งที่ควรถือว่าเป็นตัวตน; แต่มันพูดยืดยาว ยืดยาด ก็พูดว่าไม่ใช่ตน. มีอะไรก็มีไปเป็นอย่างไรก็เป็นไป ปราภฏการณอย่างไครก็ปรากฏไป; แต่ทุกสิ่งนั้นไม่ใช่ตน ไม่ใช่สิ่งที่ควรจะเป็นตัวตน. อย่างนี้เขาเรียกว่า อนัตตา. พระอนัตตา คือกฎที่บอกว่าเป็นตัวตน.

ที่ว่าไม่เป็นตัวตนนี้ มันมี ๒ ความหมาย คือไม่เป็นตัวตนของมันเอง และ

ก็**ไม่เป็นตัวตนให้แกใครอื่น**. ฟังดูให้ดีนะ : มัน**ไม่เป็นตัวตนให้แกมันเอง** และ**ก็ไม่เป็นตัวตนให้แกใครอื่น**.

สังขารใด สัตว์สังขารใด ๆ มันไม่เป็นตัวตนให้แกตัวมันเองได้, แล้วยังไม่เป็นตัวตนให้แกใครอื่นได้. เช่น **ก้อนหินก้อนนี้**, ยกตัวอย่างที่ต่ำที่สุด, **มันไม่เป็นตัวตนของมันเองนะก้อนหินก้อนนี้**; เพราะว่ามันต้องเปลี่ยนเรื่อยไปตามกฎของพระไตรลักษณ์. มันไม่มีชีวิตก็จริงแหละ แต่**ว่าจะถือว่า มันเป็นตัวตนของมันเองก็ไม่ได้** เพราะมันเปลี่ยนแปลงเรื่อย อีกไม่เท่าไรมันก็จะสลาย เป็นฝุ่นเป็นดินไปได้; เรียกว่า **ก้อนหินนี้ก็ไม่เป็นตัวตนของมันเอง**. แล้ว**ก้อนหินนี้ก็ไม่เป็นตัวตนของสมภารวัดเจ้าวัดนี้**. **ก้อนหินนี้ไม่อาจจะเป็นตัวตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้**. **มันเป็นของอะไร?** มัน**เป็นของธรรมชาติ** มัน**เป็นธรรมชาติ** มัน**เป็นไปตามธรรมชาติ**. จะเรียกให้**ธรรมชาติเป็นตัวตน** มัน**ไม่ถูกหรอก; ธรรมชาติเรียกว่าธรรมชาติ, อย่าเอาเป็นตัวตนเลย**.

ทีนี้เราจะดูว่า **สิ่งที่มีชีวิตเช่นไก่ตัวนี้มันไม่อาจจะเป็นตัวตนของมันได้หรอก** เพราะ**ว่าเมื่อปีกลายนี้มันยังไม่มี**, นี่มันเพิ่งเกิดมายังไม่ทันถึงปี มันมีเหตุปัจจัยอะไรเข้ามา จนเป็นไก่ตัวนี้; มัน**เป็นตัวตนของมันไม่ได้** เพราะมันต้องเปลี่ยนไปตามกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ถ้ามัน**เป็นตัวตนของมันได้** มันก็ต้อง**ไม่เปลี่ยน**, เดี่ยวนี้ต้อง**ไปตามกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**, แล้ว**ไม่เท่าไร** ก็จะ**ไม่มีอยู่**นะ; ก็**เรียกว่ามันไม่เป็นตัวตนของมันได้**. แล้ว**มันก็ไม่เป็นตัวตนของเจ้าของที่เลี้ยงดูได้** มันต้อง**ไปตามเรื่องของมัน**; **เจ้าของจะต้องการว่าเป็นอย่างนี้** อย่า**เป็นอย่างนั้น**มันก็**ไม่ได้**; เพราะฉะนั้น**มันก็ไม่เป็นตัวตนให้แกเจ้าของที่เลี้ยงดูได้**. ทีนี้**ถ้าว่าเจ้าของคนไหน** ไป**หมายมั่นจะให้มันเป็นตัวตน**; มันก็**กักเอา**แหละ มันก็**กักเอาคนนั้นบอบเข้าไป**แหละ.

การที่ใครจะเข้าไปยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า **จงเป็นตัวตนของเรา, จงเป็นไปตามความต้องการของเรา, อย่าเปลี่ยนแปลงเลย**, นี่**ไม่ได้**; มันจะ**กักเอาคนนั้นบอบเข้าไป**เลย; คือมันจะไป**ตามเรื่องของมัน** แล้ว**เจ้าของก็มานั่งร้องไห้**ตา**เช็ดหัว**เข้าอยู่.

ที่นี่เมื่อพูดถึงไก่แล้ว ก็อยากจะพูดถึงคนบ้าง : คน ๑ ไหนเล่า บุตรภรรยา สามมี ผัวเมียคนไหนเล่า ที่มันจะมาเป็นตัวตนของบุคคลที่เข้าไปยึดถือได้; เพราะเป็นตัวตนของเขา เขาก็ยังเป็นไม่ได้แล้ว, เขาจะมาเป็นตัวตนของเราได้อย่างไร. ถ้ามองเห็น อย่างนี้แล้ว มันก็ไม่ได้ยึดถือจะให้เป็นตัวเป็นตน. ฉะนั้น เรื่องที่จะต้องมานั่งร้องไห้หน้าตาเซ็ดหัวเข้านั้น มันก็ไม่ต้องมีแหละ. นี่พระอนัตตาคุ้มครองอย่างนี้.

เพราะฉะนั้น คุณยายจึงยกมือท่อมหัว ร้องว่าพระอนัตตา : พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา; คุณยายก็ไม่เคยเป็นทุกข์เลย. เรื่องอนัตตานี้สำคัญมาก; มันไม่ใช่ตัวตน, มันไม่อาจจะเป็นตัวตน แม้แต่ของมันเองหรือแก่มันเอง; แล้วมันก็ไม่อาจจะเป็นตัวตนแก่ใครผู้อื่นด้วย. นี่เขาเรียกว่าอนัตตา; มองเห็นชัดแล้ว ก็ไม่มีวันที่จะเศร้าโศก โศกเศร้า, ไม่มีวันที่จะต้องเป็นทุกข์, แล้วก็ไม่มีวันที่จะต้องสร้างปัญหาอะไรขึ้นมา.

เอาอะไรเป็นอนัตตา เป็นต้องถูกกัด.

ไม่ได้ยึดถือสิ่งใดโดยความเป็นตัวตนแล้ว ปัญหาก็ไม่เกิด. ที่ปัญหาเกิดเพราะเราไปยึดถือเป็นตัวเป็นตนของเราโดยเฉพาะ แล้วเราก็รัก, เมื่อไม่เป็นไปตามที่เรารัก เราก็ต้องโศกเป็นธรรมดา; ท่านจึงว่า ความโศกนี้ มันเกิดมาจากความรัก, หรือความทุกข์นี้ มันเกิดมาจากความรัก. ความรักนั้น มันเกิดมาจากความเข้าใจผิดว่าเป็นตัวตน เป็นตัวตนของเรา; เราถือเอาเป็นตัวตนของเรา เราก็รัก, แล้วเราก็จะต้องโศกเพราะความรัก.

คนทั่วไปเขารู้สึกว่า ของรักทำให้สบายใจ; แต่ธรรมะหรือธรรมชาติว่า ของรักทำให้ต้องเศร้าโศก. พอไปรักเข้าเท่านั้นแหละ ก็เหมือนกับแบกภูเขาอะไรเข้าไว้แล้ว ไม่ทันอะไรสักที, ก็จะมีคามยึดมั่นถือมั่น ก็จะหึง ก็จะหวง ก็จะเป็นวิตกกังวล เป็นห่วงอะไรก็ตาม.

ฉะนั้นท่านจึงว่า ความทุกข์ ความโศก มันเกิดมาแต่ของรัก, แล้วของรักนั้น

เกิดมาจากความยึดถือ เข้าใจว่าเป็นตัวตน เป็นของเราหรือเป็นของกู; อะไร ๆ ก็เป็นของกูระวังให้ตี : เป็นของกูเมื่อไร มันกัดเอาเมื่อนั้นแหละ; เป็นของเราเมื่อไร มันกัดเอาเมื่อนั้นแหละ.

ถ้ามันยังเป็นอนัตตาอยู่ มันไม่กัดใครหรอก, แต่พอเอามาเป็นอัตตาของใครเข้า มันก็กัดคนนั้นทันที. นี้เรียกว่าอนัตตา เป็นความจริงเด็ดขาดดับทุกข์สิ้นเชิง.

อนัตตามีสอนอยู่แต่ในพุทธศาสนา.

ในศาสนาอื่น นอกจากพุทธศาสนา เขาไม่สอนเรื่องอนัตตา; ในพุทธศาสนา เท่านั้นที่จะสอนเรื่องอนัตตา ไม่เอาอะไรเหลือไว้ให้เป็นอัตตาสำหรับจะยึดถือ. ศาสนาใหญ่ ๆ เก่า ๆ เท่ากันในอินเดียก็มีอยู่ เขาก็สอนคล้าย ๆ กันในตอนต้น : ให้ละความชั่ว, ทำความดี, แล้วก็เอาภาวะที่หมดชั่ว หมดดีนั้น ว่าเป็นตัวตน. แต่พุทธศาสนา ไม่ให้เอาภาวะนั้นเป็นตัวตน ให้มันเป็นธรรมชาติไปตามเดิม หรือเป็นอนัตตาอยู่ต่อไป.

นี่พุทธศาสนาเราแปลกจากศาสนาอื่นเขาทั้งหมด ก็ตรงที่สอนเรื่องอนัตตา เรื่องไม่มีตัวตน ไม่ไปตัวตน ไม่มีสิ่งใดที่ควรยึดถือว่าเป็นตัวตน; เพราะฉะนั้นจึงดับทุกข์สิ้นเชิง, ดับทุกข์ไกลหมดเกลี้ยงยิ่งกว่าศาสนาใด ๆ ที่ยังมีตัวตนเหลืออยู่. นี่จิตไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวตน; จิตนั้นแหละคือจิตหลุด จิตรอด รอดพ้น หลุดพ้น เพราะมันไม่ได้ยึดถือผูกพันสิ่งใดว่าเป็นตัวตน; จิตชนิดนี้ไม่มีความทุกข์ขบขันไหนเหลืออยู่แม้แต่สักนิดเดียว, แม้แต่สักกอนเดียว.

เป็นพุทธบริษัทจริงกันตอนไหน? เมื่อไร?

ถ้าไปยึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวเป็นตนอยู่แม้แต่นิดเดียว มันก็ยังเหลือติดอยู่นั้นแหละ สำหรับจะเป็นทุกข์; ฉะนั้นความที่มีจิตเกลี้ยง มีจิตหลุดพ้น หรืออะไรทำนองนี้ มันต้องหมดความยึดถือว่าเป็นตัวตนโดยประการทั้งปวง. ผู้ที่ยึดถือพระอนิจจัง พระ

ทุกข์ พระอนัตตานิ เขาจะไม่มีความหนักอกหนักใจอะไร ไม่มีความทุกข์อะไร. เกิดขึ้นมาอีก : อะไรเกิดเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา ก็ต้อนรับด้วยพระอนิจจัง พระทุกข์ พระอนัตตา; สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มาทำความทุกข์ร้อนให้แก่บุคคลนั้นได้. บุคคลนี้เรียกว่า เป็นพุทธบริษัทแท้จริง เป็นผู้รู้จริง เป็นผู้ตื่นแล้วจากอวิชชา เป็นผู้เบิกบานมีความสุขสำราญโดยแท้จริง. นี้เพราะว่าเขาไม่ได้ยึดถืออะไรไว้เป็นตัวตน มีจิตเกลี้ยงอยู่เสมอ มีจิตหลุดพ้นอยู่เสมอ บุคคลนี้แหละมีพระพุทธจริง มีพระธรรมจริง มีพระสงฆ์จริง อยู่ในหัวใจของเขา เพราะว่าหัวใจของเขาเกลี้ยง ไม่ยึดถืออะไรไว้โดยความเป็นตัวตนของตนเองหรือของใคร. นี้เขาเป็นพุทธบริษัทจริงกันตอนนี้.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัทตามธรรมเนียมกันไปก่อน, พุทธบริษัทตามทะเบียน ตามกฎหมาย ตามอะไรก็แล้วแต่ โดยสมมติทั้งนั้นแหละ; รับสรณาคมนั้นเป็นพุทธบริษัท ก็เรียกว่าเป็นโดยพิธี โดยสมมติทั้งนั้นแหละ. จะเป็นพุทธบริษัทจริง ก็ต่อเมื่อจิตเกลี้ยง ไม่ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน ดังที่พุทธเจ้าท่านสอน หรือดังที่พระพุทธเจ้าท่านเป็น. พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้มีจิตเกลี้ยง ไม่ยึดถือสิ่งใดโดยเป็นตัวตน; ถ้าใครเป็นอย่างนั้น คนนั้นก็เรียกว่า มีพระพุทธเจ้า มีพระธรรม คือการที่ไม่ยึดถือ มีพระสงฆ์คือปฏิบัติตามพระพุทธองค์ผู้ไม่ยึดถือ.

รู้พระไตรลักษณ์ด้วยความรู้ ๓ ระดับ.

ขอให้สนใจความเป็นอนัตตา เข้าใจความเป็นอนัตตา, แล้วจิตมันก็จะไม่ยึดถืออะไร. ถ้าเรายังไม่เข้าใจเรื่องอนัตตา จะต้องไปยึดถือแหละ จะต้องเกิดกิเลสแหละ จะต้องเกิดความทุกข์แหละ. ความทุกข์เกิดมาจากกิเลส, กิเลสเกิดมาจากความยึดถือ, ความยึดถือเกิดมาจากความไม่รู้; ฉะนั้น มาสู้กันเสียซิว่า มันมีอนิจจัง มีทุกข์ มีอนัตตา.

คำว่า “รู้” นี้ มีอยู่เป็นระดับ ๆ นะ.

ช่วยจำไว้ด้วยลูกเด็ก ๆ นักเรียนทั้งหลายเหล่านี้, คำว่า “**รู้ของเรา**” นั้น ไม่เหมือนของพวกเธอนะ; พวกเธอพอได้อ่านจำไว้ได้ หรือแม้แต่จดไว้ในสมุด เธอก็ยังว่ารู้; อย่างนี้เราไม่เอาหรอก, รู้อย่างที่จำได้หรือจดไว้ในสมุดนี้. แต่ก็ยอมรับแหละว่ารู้, เรียน ฟังที่แรกนี้ก็รู้ - **รู้ย่างเล่าเรียน**; ทีนี้เราต้องเอามาคิด มาใคร่ครวญ มาพิจารณามาทดสอบ จนเข้าใจอย่างยิ่งด้วยปัญญา, นี่เป็น**รู้ที่ดีกว่า**, **รู้ครั้งที่ ๒**; ทีนี้ยังมี**รู้**อันดับที่ ๓ ก็คือว่า**ทำมันเลย ปฏิบัติมันเลย**, มีผลอย่างไรปรากฏ แก่จิตใจ จิตใจเสวยผลแห่งการกระทำ, **นี่รู้จริง, ตอนนี่รู้จริง.**

รู้ที่ ๑ เรียกว่า **รู้เล่าเรียน**;

รู้ที่ ๒ เรียกว่า **แทงตลอดด้วยปัญญา**;

รู้ที่ ๓ เรียกว่า **เสวยผลของมันด้วยนามกาย, ฟังยากหน่อยนะ.**

ครั้งที่ ๑ รู้เพราะเราเล่าเรียน เป็นการศึกษา; ครั้งที่ ๒ รู้เพราะเราเอามา คิดจนแทงตลอดด้วยปัญญาของเรา; **รู้ขั้นที่ ๓** คือเสวยมันด้วยจิตใจ ด้วยนามกาย. เขาเรียกว่า**นามกาย** แปลว่า **หมู่แห่งจิตใจ**. เรื่องของจิตใจมีหลายอย่าง ๆ, รวมกันแล้วเรียกว่า**หมู่แห่งจิตใจ**; ทีนี้ได้เสวยผลแห่งความดี ความชั่ว ผลแห่งอะไรก็ตามด้วยจิตใจนี้ เรียกว่าเสวยผลนั้นแล้วด้วยนามกาย. **นี่รู้จริง, รู้จริงกันตอนนี่.**

เช่น ไตยีน ได้รับคำสั่งสอนว่า **ความชั่วไม่ดี, ความชั่วไม่ดีก็จำได้ จดไว้ก็ได้**, **นี่รู้ย่างเล่าเรียน**; แล้วเอามาใคร่ครวญ ๆ คิดนึกอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ จนว่า เออ มันไม่ดีจริงไฉน, **นี่เรียกว่ารู้ย่างแทงตลอดด้วยปัญญา**; ทีนี้จะ**รู้จริงกันละ** : **ไปทำความชั่วเข้าเลย ไปทำความชั่วเข้าเลย มันขบกัดเอาอย่างไร นั่นแหละเรียกว่าเสวยผลด้วยนามกายแหละ.** เรื่อง**ความดี**ก็เหมือนกันแหละ เรียนว่าอย่างนั้นดีก็จำไว้, ก็เรียกว่า**รู้ด้วยการศึกษา**; แล้วก็มาใคร่ครวญด้วยสติปัญญา ตามที่จะฝึกฝนอบรมมาวิธีนั้น วิธีนี้ วิธีคิด วิธีนึกก็อย่าง ๆ ก็เอามาใช้หมด จนรู้ว่า เอ้อ มันคงจะจริง ดีนี้มันคงจะดีจริง, **นี่รู้ด้วยการแทงตลอดด้วยปัญญา**; **ทีนี้รู้ระดับที่ ๓** ก็**ทำความดี ทำความดี ทำความดี,**

แล้วก็ได้เสวยผลแห่งความดีนั้นด้วยนามกาย คือด้วยความรู้สึกทุก ๆ ระบบแหละ, ระบบประสาทก็ดี ระบบวิญญูณก็ดี ระบบอะไรก็ดี, ได้เสวยผลแห่งความดีด้วยนามกาย, นี้ **รู้จริง** เรียกว่าเสวยผลด้วยนามกาย.

ฉะนั้น ที่เราจะมา**รู้เรื่องอนิจจัง** ทุกขัง อนัตตา นี้ก็เหมือนกัน. เตี้ยวนี่มันได้แต่รู้อย่างศึกษาเพราะอาตมาพูดให้ฟัง, พูดให้ฟัง คุณก็จำไว้ จดไว้. แม้จะบันทึกเสียงไว้ เขาก็ยังเรียกว่า มัน**รู้**อย่างศึกษาอยู่นั้นแหละ; ต้องเอาไปใคร่ครวญอีกทีหนึ่งว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ให้เห็นด้วยปัญญา การคำนวณ การอะไรชัดเจนลงไป, นี้จะเรียกว่า **แทงตลอดด้วยปัญญา**; ที่**จะรู้จริง**กันก็ต่อเมื่อว่า **ไปยึดถือสิ่งใดเข้าแล้วมานั่งน้ำตาตกอยู่** เพราะความที่มันไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, นี้เรียกว่า **เสวยผลด้วยนามกาย**. หรือในทางฝ่ายที่เราไม่ยึดถือ เราไม่หลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัว หลงอะไรหมด เพราะเราเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วจิตโล่งสบาย, นี้เสวยผลด้วยนามกาย เพราะ**รู้**อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. หรือว่าในระยะสั้น ๆ : **เมื่ออะไรมันก่อดก่ลุ่มหัวใจเหมือนกับบรกลงเข้าไปหมกอยู่ในหัวใจนั้น, คิดให้ตีเถอะ : คิดไปตามแนวของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เตี้ยความก่อดก่ลุ่มนั้นจะหายไปหมดเลย, นั้นแหละจะได้เสวยผลด้วยนามกาย** ที่มาจาก**ความรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**.

ฉะนั้นอย่ามามัวนั่งร้องไห้อยู่ มานั่งเสียใจอยู่ เป็นทุกข์อยู่; อย่างนี้ก็เสียที่ที่เป็นพุทธบริษัท. **พุทธบริษัทจะมานั่งก่อดก่ลุ่มอยู่ไม่ได้นะ**, ไม่เป็นพุทธบริษัทนะ; ต้องเอาพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตาใส่เข้าไปเถอะ, มันจะหนีไปหมดแหละ, ความคิดผิด มิจฉาทิฎฐิ ผีสามอะไรก็จะหนีไปหมด. เอาพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตาใส่เข้าไปเถอะ แม้แต่ผีที่คุณกลัวกันนัก นั้นก็จะไม่เหลืออยู่. ถ้าพระอนัตตาเข้าไปแล้ว ผีที่คุณกลัวกันอยู่นัก, โดยเฉพาะผู้หญิง, จะไม่มีผีอะไรเหลืออยู่ให้กลัว เพราะอำนาจของพระอนัตตา.

ถ้าจะถามว่าที่**นั่งอยู่**ที่นี่ ใครกลัวผีบ้าง คงจะยกมือกันเกือบหมดแหละ; ผีเหล่านั้นมันไล่จับไปได้ ด้วยการเห็นอนัตตา. แม้แต่ผีก็เป็นอนัตตา, แม้แต่ตัวเรา

ที่นั่งกลัวผีอยู่นี้ก็เป็นอนัตตา. ผู้เห็นอนัตตาแล้วก็จะไม่มีผีเข้ามาหลอก แล้วก็ไม่มีตัวเราสำหรับให้ผีมันหลอก.

ฉะนั้น พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา มีประโยชน์มากอย่างนี้; ซึ่งได้เป็นประโยชน์แล้วแก่คุณย่า คุณตา คุณยาย คุณทวด คุณอะไรที่แล้วมาแต่หลังโน้น; เขามีของวิเศษคุ้มครอง คือ พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา. สามอย่างนี้เอามารวมกันแล้ว เรียกว่า พระไตรลักษณ์.

วันนี้เราพูดกันเรื่องความถูกต้องของพระไตรลักษณ์. พระไตรลักษณ์มีตัวธรรมะอย่างนี้ มีความถูกต้องอยู่ในธรรมะอย่างนี้, มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างนี้.

ความถูกต้องของไตรลักษณ์ต่ออะไร ๆ บ้าง?

ทีนี้เราจะมาพูดให้มันชัดเจนไป ที่มันเกี่ยวกับเรานี้ว่า ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์ มันมาถูกต้องกับเราอย่างไร หรือว่าถูกต้องกับใครอย่างไรดีกว่า. มันก็ต้องแบ่งกันเป็นหมวด ๆ. พูดถึงความถูกต้องคำนี้ ช่วยจำไว้ให้ดีเถอะว่า มันเป็นคำพูดที่พิเศษที่สุดเลย, พูดแต่เพียงว่าถูกต้องเท่านั้นแหละ มันจะแก้ปัญหามืด; มันไม่ถูกต้องแล้วก็จะเต็มไปด้วยปัญหาทั้งนั้น.

ฉะนั้นถูกต้องนี้ มันต้องถูกต้อง; พูดเหมือนกับกำปั้นทุบดิน ว่ามันต้องถูกต้อง : ถูกต้องรอบ ๆ ตัว ถูกต้องทุก ๆ ด้าน ถูกต้องทั้งข้างนอก ถูกต้องทั้งข้างใน ถูกต้องทางกาย ถูกต้องทางใจ. ถูกต้องทุกอย่างทุกประการ เรียกว่าความถูกต้อง.

ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์นี้ หมายความว่า เราจะต้องเกี่ยวข้องกับพระไตรลักษณ์อย่างถูกต้อง : เราจะต้องเกี่ยวข้องกับพระอนิจจัง พระทุกขัง พระ

อนัตตาอย่างถูกต้อง. อาตมาก็จะพูดให้ฟัง แต่กลัวว่าจะฟังยาก; แต่มันคงจะไม่ยาก ถ้าตั้งใจฟัง, ถ้านั่งโงกเสียแล้วคงฟังไม่รู้เรื่อง; แต่ถ้าว่าเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะคุ้มครองได้จริง, ตั้งใจฟังแล้วมันคงจะฟังถูก.

: พระไตรลักษณ์มีความถูกต้องต่อธรรมชาติโดยอาการ ๓.

ถูกต้องข้อที่แรกนี้ : พระไตรลักษณ์นี้มันถูกต้องกับธรรมชาติ, ถูกต้องกับธรรมชาตินะ; นี่ข้อแรก. ถูกต้องอย่างไร?

ลักษณะของไตรลักษณ์ถูกต้องกับลักษณะของธรรมชาติ.

โดยลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ มันเป็นลักษณะของธรรมชาติ, ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ เป็นลักษณะของธรรมชาติ; ดังนั้นลักษณะของพระไตรลักษณ์นี้ จึงถูกต้องกับธรรมชาติ.

ภาวะสามของไตรลักษณ์ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงได้อย่างอิสระ.

ที่นี้ภาวะคือความเป็นเช่นนั้นของพระไตรลักษณ์นั้น ก็คือสิ่งที่ทำให้ธรรมชาตินี้มันเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างที่เป็นอิสระ, ธรรมชาติทั้งปวงจะเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติอย่างเป็นอิสระ ไม่มีอะไรขัดขวางได้ ไม่มีอะไรขัดข้องได้; นี้ภาวะของพระไตรลักษณ์ ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างอิสระ.

สัตว์ต้องปรับตัวเองให้เข้ากับกิริยาที่แสดงอยู่ของไตรลักษณ์.

ที่นี้กิริยา, กิริยาของพระไตรลักษณ์ที่มันแสดงกิริยาอยู่ เป็นรูปพระไตรลักษณ์ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มันทำกิริยาอย่างใดอยู่นั้น, สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจะต้องปรับตัวเอง ให้เข้ากันได้กับพระไตรลักษณ์ คือให้ถูกต้องกันกับกฎ

ของพระไตรลักษณ์ แล้วก็ด้วยตนเอง ไม่มีใครมาช่วยได้ ไม่มีธรรมชาติไหนมาช่วยได้ ไม่มีพระพุทธรเจ้าไหนมาช่วยได้ดีกว่า. พุทอย่างนี้บางคนจะหาว่า จ้วงจาบพระพุทธรเจ้า; คุณอย่าหาว่าพุทอย่างนี้จ้วงจาบพระพุทธรเจ้าเลย ว่าพระพุทธรเจ้าก็ช่วยไม่ได้ ถ้าคนคนนั้นมันไม่ช่วยตัวเอง คือมันไม่ประพฤติให้ถูกต้อง ตามคำที่พระพุทธรเจ้าสอน.

พระพุทธรเจ้าท่านยังตรัสว่า ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทาง, พระพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทาง, การเดินทางคือการปฏิบัตินั้น ท่านทั้งหลายต้องทำเอง, ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ฉะนั้นเป็นแต่ผู้ชี้ทาง; พระพุทธรเจ้าท่านว่าอย่างนี้.

ที่นี้เมื่อเราเห็นอยู่ว่า พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา กระทำกิริยาแก่เราอย่างนี้; เราก็จะต้องปรับปรุงตัวเองให้ถูกต้อง ตามกฎของพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, แล้วก็สบายเลย ไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่; เราก็ต้องทำด้วยตัวเอง อย่าหวังว่าคนนั้นคนนี้จะช่วยทำให้. แม้บิดามารดาที่รักใคร่ที่สุด ก็ไม่อาจจะทำให้ได้ ลูกหลานจะต้องทำเอาเอง; หรือว่าคนที่รักใคร่ที่สุด จะมาช่วยแก้ไขในเรื่องจิตใจอย่างนี้ มันไม่ได้, มันต้องทำเอง.

นี้เรียกว่ามันถูกต้องต่อธรรมชาติ : พระไตรลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ; คือเป็นลักษณะของธรรมชาติ, เป็นเหตุให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปได้ อย่างอิสระ ไม่มีอะไรก็ดขวางได้, สัตว์จะต้องปรับปรุงตัวเองให้ถูกต้องด้วยตนเอง. นี่เป็นความถูกต้องข้อที่ ๑ คือถูกต้องต่อธรรมชาติ.

: พระไตรลักษณ์มีความถูกต้องต่อพวกเรา.

ที่นี้ถูกต้องข้อที่ ๒ หรือหมวดที่ ๒ ก็ถูกต้องต่อมนุษย์เรา. ต่อมนุษย์เรา คือพวกเรา; พุทว่าธรรมชาติมันกว้างเกินไป เอาพวกเราดีกว่า. พวกเราที่นั่งอยู่ที่นี้แหละ พระไตรลักษณ์จะต้องถูกต้องต่อพวกเรา.

ต้องมีตาใน(ใจ คือตาปัญญา) จึงจะเห็นลักษณะของไตรลักษณ์.

เมื่อว่า**โดยลักษณะของพระไตรลักษณ์**, พระไตรลักษณ์แสดงลักษณะว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นลักษณะอยู่อย่างนี้, **เราต้องมีตา** อย่าตาบอดกันเสียหมด, ตานี้ต้องเห็น จึงจะเรียกว่ามีตา, ถ้าไม่เห็นก็คือไม่มีตา; ฉะนั้น**ต้องเป็นตา**คืออย่าเป็นตาบอด; **จะต้องเห็นลักษณะของพระไตรลักษณ์**. ใ้ลูกตานี้สำหรับดูของทางวัตถุ. แต่ดูพระไตรลักษณ์ ต้องดูด้วยตาอีกชนิดหนึ่ง คือ**ตาในจิตใจ** เรียกว่า**ตาปัญญา** หรือ**ตาทางธรรม**, นี่มันเป็นตาของจิตใจ; ไม่ใช่ตา ลูกตาร่างกายที่มองเห็นภาพเหล่านี้, ซึ่งเป็นการเห็นด้วยตากาย· ตาทางรูปธรรม.

เห็นลักษณะไตรลักษณ์ด้วยตาในที่มีสมาธิ.

ที่นี้ตาทางนามธรรมนั้น เราต้องทำจิตให้เป็นสมาธิ โดยวิธีใดก็ตามเถอะที่เขาเรียกกันว่า **วิปัสสิวัตติสมาธิ**แบบไหนก็ได้ ขอให้ไปทำเข้าเถอะ มันก็จะเป็นสมาธิบ้าง ไม่มากก็น้อยแหละ. พอจิตเป็นสมาธิบ้างเท่านั้นแหละ มันก็มีตาชนิดนี้แหละ ตาในภายใน ตาจิต ตาใจ ที่จะมองดูเห็นพระไตรลักษณ์.

ใช้ตาในที่มีสมาธิดูให้เห็น**ลักษณะ**, เกี่ยวข้องกับ**ภาวะ**, และ**ต้อนรับกิริยา**, ของพระไตรลักษณ์.

นี่**โดยลักษณะของพระไตรลักษณ์** เราต้องมีตาดูให้เห็นพระไตรลักษณ์ ให้เห็นอย่างถูกต้องว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ที่นี้**โดยภาวะของพระไตรลักษณ์**, พระไตรลักษณ์มีภาวะแสดงอยู่อย่างนั้น ภาวะอย่างนั้น เราก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาวะนั้นให้ถูกต้อง. ธรรมชาตินั้นแสดงลักษณะอยู่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เป็นภาวะคือความมี ความเป็นอยู่อย่างนั้นนะ; เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ให้มันถูกต้องกับภาวะนั้น ๆ. ที่นี้**กิริยา**, **พระไตรลักษณ์** มีกิริยา ทำกิริยาอย่างนั้นอยู่ **อย่างไม่เห็นแก่หน้าใคร** คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอยู่อย่างไม่เห็นแก่หน้าใคร, มีกิริยาอยู่อย่างนั้น; เราก็ต้องต้อนรับกิริยาของพระไตรลักษณ์นั้น ให้ถูกต้องกับเรื่อง

นั้น ๆ แล้วแต่ว่าเรื่องใดมันกำลังเกิดอยู่อย่างไร : พระไตรลักษณ์แสดงกิริยาในเรื่องใดอยู่อย่างไร, เราต้องต้อนรับพระไตรลักษณ์นั้น ให้ถูกต้องกับเรื่องนั้น ๆ.

นี่ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์ แล้วก็ต่อมนุษย์เรา : ข้อที่ว่ามันเป็นลักษณะนั้น เราต้องมีตา ดูให้เห็นลักษณะนั้น; ข้อที่ว่าเป็นภาวะในพระไตรลักษณ์นั้น เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาวะนั้น ให้ถูกต้องตามภาวะนั้น; ที่เป็นกิริยาของพระไตรลักษณ์แสดงอยู่ นั้น เราต้องต้อนรับกิริยานั้นให้ถูกต้องกับเรื่องนั้น ๆ, ตามกิริยานั้น ๆ.

: พระไตรลักษณ์ มีความถูกต้องต่อโลกโดยอาการ ๓.

อ้าว, ที่นี้หมวดที่ ๓ : ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์ต่อสันติภาพของโลก, เรียกว่าต่อโลกก็แล้วกัน, ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์ต่อโลก ต่อสัตว์โลก.

สัตว์โลกอย่าทำผิดต่อลักษณะของไตรลักษณ์ (: เพื่อโลกไม่ลุกเป็นไฟ).

โดยลักษณะของพระไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สอลักษณะอย่างนั้นอยู่; สัตว์โลกอย่าได้ทำผิดต่อลักษณะนั้น, อย่าทำไปตามอำนาจแห่งกิเลสของตน อย่างที่กำลังทำอยู่. ถ้าเขาพูดว่า ทุกคนกำลังทำอะไร ๆ อยู่ตามกิเลสของตน, อย่าไปโกรธเขานะ, จริงนะ. ถึงเดี๋ยวนี้อาดมาก็จะพูดว่า “ท่านทั้งหลายทุกคน ทำอะไร ๆ อยู่ตามกิเลสของตน” นี้ก็อย่าเพื่อโกรธนะ, ไปดูให้เห็นว่ามันจริงนะ. นี้เมื่อเห็นลักษณะของพระไตรลักษณ์แล้ว, สัตว์โลกทั้งหลายก็อย่าได้ทำให้ผิดต่อลักษณะนั้น; คืออย่าทำตามกิเลสของตน อย่างที่ทั้งโลกเขากำลังกระทำกันอยู่. คนทั้งโลกกำลังกระทำอะไรอยู่ตามกิเลสของตน; ฉะนั้นโลกก็ต้องลุกเป็นไฟอยู่เรื่อยไป เตี้ยวตรงนั้น เตี้ยวตรงนี้ เตี้ยวตรงโน้น.

สัตว์โลกอย่าหวังอะไรเกินกว่าภาวะ ๓ ของไตรลักษณ์ (: เพื่อไม่เกิดปัญหาใด ๆ).

ที่นี้ภาวะของพระไตรลักษณ์นะ : อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นภาวะประจำอยู่นี้, สัตว์โลกอย่าหวังอะไรให้เกินไปกว่านั้น : สัตว์โลกทั้งหลาย อย่าได้หวังอะไรให้

มันเกินไปกว่า ๓ อย่างนั้น; มันมีภาวะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาในโลก ทั้งทั้งโลก, สัตว์โลกก็อย่าไปหวังอะไรให้มันเกินไปจากความจริงที่ว่า มันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; แล้วปัญหาก็จะไม่เกิดขึ้น.

สัตว์โลกต้องถือว่าจะมีสันติได้เท่าที่พระไตรลักษณ์อำนวยให้ (: เพื่อได้รับสันติสุขสันติภาพเต็มที่).

ที่นี้ข้อที่ว่า *กิริยาแสดงอยู่ว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของพระไตรลักษณ์* นั้น *นี้สัตว์โลกก็ต้องถือว่า เราจะมึสันติได้เพียงเท่าที่พระไตรลักษณ์จะอำนวยให้,* เราจะมีสันติได้เพียงเท่าที่พระไตรลักษณ์จะอำนวยให้ : เท่าที่ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาจะอำนวยให้; เราไม่มีทางที่จะหวังเอาอะไรให้มากกว่านั้นได้. *นี้สัตว์โลกจะต้องทำอย่างนี้ แล้วสัตว์โลกก็จะได้รับสันติ : สันติสุข สันติภาพเต็มที่,* ตามที่พระไตรลักษณ์จะอำนวยให้.

: พระไตรลักษณ์มีความถูกต้องต่อวิโมกข์ ๓.

ที่นี้หมวดที่ ๔ ก็พระไตรลักษณ์ มีความถูกต้องต่อความรอดของสัตว์ เรียกว่า วิโมกข์. วิโมกข์ - ความหลุดรอดออกไปจากความทุกข์ จากตัณหา จากสังสารวัฏฏ์ วนเวียน, *นี้ก็เรียกว่าวิโมกข์.*

พระไตรลักษณ์ให้เกิดวิโมกข์ ๓.

ที่นี้พระไตรลักษณ์มีความถูกต้องต่อวิโมกข์ : *อนิจจัง* หรือพระอนิจจัง ทำให้สำเร็จวิโมกข์ที่เรียกว่าอนิมิตตวิโมกข์ - วิโมกข์เพราะไม่ยึดนิमितเพราะไม่ถือนิमित ไม่ติดในนิमित. จิตหลุดพ้นเพราะไม่มีนิमितฝังอยู่ในสิ่งใด โดยความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีนิमितที่ติดอยู่ถืออยู่อย่างนี้ หลุดพ้นไปได้เรียกว่า *อนิมิตตวิโมกข์*; พระอนิจจังเห็นแล้ว ทำให้เกิดอนิมิตตวิโมกข์. ที่นี้พระทุกขังเห็นแล้วทำให้เกิด*อัปนิหิตวิโมกข์*, วิโมกข์นี้แปลว่า *วิโมกข์ซึ่งไม่มีที่ตั้งแห่งความทุกข์* ความทุกข์ไม่มีที่ตั้ง. ถ้าเห็นทุกข์

โดยเป็นพระไตรลักษณ์นี้แล้ว ความทุกข์จะไม่มีที่ตั้ง ไม่มีที่เกิด เราก็หลุดพ้นจากความทุกข์; ความหลุดพ้นอย่างนี้เรียกว่า อับปนินทวิโมกข์ เพราะเห็นความทุกข์จึงได้วิโมกข์. ที่นี้พระอนัตตา ก็ทำให้เกิดสัญญาตวิโมกข์, สัญญาตวิโมกข์ - หลุดพ้นเพราะเห็นว่างจากตัวตน ไม่มีอะไรเป็นตัวตน ว่างจากตัวตน. ไม่มีอะไรจะเอามาเป็นตัวตน สำหรับยึดถือได้ ก็เกิดความหลุดพ้น ซึ่งเรียกว่า สัญญาตวิโมกข์ - วิโมกข์ เพราะเห็นว่าง วิโมกข์เพราะเข้าถึงความว่าง.

ไตรลักษณ์ประหารนิมิตที่ตรงกันข้ามกับมัน.

ถ้าเราทำจิตให้แน่วแน่ะ ในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เรียกว่า ทำสมาธิ เอาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นอารมณ์. สิ่งใดเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เอาสิ่งนั้นมาเป็นอารมณ์ หรือเอาสัจจะนี้เป็นอารมณ์ เขาเรียกว่าอนิมิตตสมาธิ - สมาธิที่ไม่ถือเอา นิมิตใด ๆ เป็นอารมณ์. อนิจจังก็เป็นนิมิตอย่างหนึ่ง, ทุกขังก็เป็นนิมิตอย่างหนึ่ง, อนัตตาก็เป็นนิมิตอย่างหนึ่ง, เอามาเป็นอารมณ์; ก็กลายเป็นทำให้ไม่มีนิมิตอะไรที่จะยึดถือเอาไว้ เพราะมันมีแต่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

ถ้าเอาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเป็นนิมิต ก็เรียกว่าสิ่งที่ทำลายนิมิต ไม่ให้มีนิมิต : นีมันเป็นเรื่องของคำพูด มันชักจะยุ่ง ๆ. พุดอีกทีหนึ่งว่า ถ้าเห็นอนิจจัง ก็ไม่มีนิมิตอะไรเหลืออยู่ สำหรับที่จะให้ยึดถือว่าเที่ยง; ถ้าเห็นทุกขัง ก็ไม่มีนิมิตอะไรเหลืออยู่ ที่จะให้เห็นว่าเป็นสุข; ถ้าเห็นอนัตตา ก็ไม่มีนิมิตอะไรที่จะเหลืออยู่สำหรับให้ยึดถือตัวตน. ฉะนั้นเอาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาใส่เข้าไปที่ไหนแล้ว, ที่นั้นจะไม่มีนิมิตใด ๆ เหลืออยู่ สำหรับให้ยึดถือ ว่าเที่ยง ว่าสุข ว่าตัวตน. อย่างนี้เขาเรียกว่าอนิมิตตสมาธิ : ทำสมาธิในทางที่จะให้พ้นอำนาจของสิ่งที่เข็นนิมิต แล้วก็ไม่มีนิมิตอะไรเป็นเครื่องยึดถืออยู่. ทำสำเร็จเป็นฌาน เป็นสมาบัติ ก็เรียกว่า อนิมิตตเจโตสมาธิ; นั้นมันเข้มขัน. เดียวนี้เราเอาเพียงว่า มีสมาธิพอที่จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่ มีสติรู้สึกอยู่ รักษาไว้ ไม่ให้สูญเสียไปจากจิตใจ ไม่ให้สูญเสียไปจากสติสัมปชัญญะ.

ความรู้สึกอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พระไตรลักษณ์นี้จะคุ้มครองเรา เหมือนกับคุ้มครองบรรพบุรุษของเราสมัยก่อนที่ท่านบูชาพระไตรลักษณ์ ซึ่งลูกหลานสมัยนี้ไม่รู้จักบูชา. ฉะนั้นจึงว่าพระไตรลักษณ์นี้มันถูกต้องกับวิโมกข์ คือความหลุดพ้นของสัตว์; จะเป็นแบบอนิมิตตวิโมกข์ก็ดี อัปณิหิตวิโมกข์ก็ดี สญญตวิโมกข์ก็ดี ล้วนจะต้องอาศัยพระไตรลักษณ์ คือพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

: พระไตรลักษณ์ถูกต้องกับนิพพานโดยลักษณะ ๓.

เอา ที่นี้หมวดที่ ๕ ที่ว่าพระไตรลักษณ์นี้ถูกต้องกับพระนิพพาน, พระไตรลักษณ์นี้ถูกต้องกับพระนิพพาน. เห็นพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา, เห็นสำหรับจะเบื่อหน่าย ปล่อยวาง คือเพื่อจะนิพพานนั่นเอง.

การเห็นลักษณะสามของพระไตรลักษณ์ ก็เพื่อนิพพานในที่สุด.

การเห็นพระไตรลักษณ์นั้น เห็นเพื่อจะปล่อย ปล่อยสิ่งที่ยึดถือ นั้น แล้วก็เพื่อจะนิพพาน. ฉะนั้นเราจึงเห็นลักษณะไม่เที่ยง, ลักษณะเป็นทุกข์, ลักษณะที่เป็นอนัตตา, นี้สำหรับจะเกิดความเบื่อหน่ายปล่อยวางโลกนี้ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์; เกิดสัมมาสมาธิ หรือเกิดอริยสัมมาสมาธิ ที่ท่านเรียกกันว่า เอกัคคตาจิตมีพระนิพพานเป็นอารมณ์. จิตแน่วแน่เป็นอารมณ์เดียว คือมีพระนิพพานนั้นเป็นอารมณ์ เขาเรียกว่า เอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ นี้เรียกว่าอริยสัมมาสมาธิ.

เพราะการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งโดยการศึกษาที่ดี โดยการแทงตลอดด้วยปัญญาก็ดี หรือโดยได้ผ่านไปในความรู้สึก ที่เกิดแล้วแก่จิตใจที่ดี, การเห็นนี้สำหรับจะสลัดโลกนี้ สลัดความทุกข์นี้ไปเพื่อเป็นนิพพาน เพื่อบรรลุถึงนิพพาน; คือจิตนี้จะสลัดโลกนี้ไป เพื่อไปสู่หรือไปสัมผัสพระนิพพาน.

ภาวะ ๓ ของไตรลักษณ์มีไว้สอน - ขบกัดคนโง่ให้ไปนิพพาน.

ที่นี้**ภาวะของพระไตรลักษณ์** : ภาวะที่ว่าไม่เที่ยง ภาวะที่ว่าเป็นทุกข์ ภาวะที่เป็นอนัตตา, ภาวะนี้มันมีสำหรับจะขบกัดคนโง่ พวกคนโง่ที่มันยึดถือ. ภาวะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันจะขบกัดคนโง่ ให้มันเจ็บปวด ให้มันเซ็ดหลาบ อย่าให้มันได้ยึดถือ ให้มันปล่อยวางเสีย. ฟังดูมันรุนแรงหน่อยนะ. **ภาวะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ถูกต้องต่อพระนิพพานนั้น ก็เพราะว่า มีไว้สำหรับขบกัดคนโง่; กัดมันเรื่อย จนมันไม่อาจจะยึดถือสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนของตน, มันก็ต้องปล่อย ก็ปล่อยเพื่อไปนิพพาน.**

จะเรียกอย่างสุภาพสักหน่อยก็ว่า**สั่งสอน** : สั่งสอนคนนั้นให้มันปล่อยวาง เพื่อไปพระนิพพาน; แต่คนสันดานหนา เพียงสั่งสอนไม่ยอม ต้องกัดมันเข้า, มันก็จะไต่ยอม มันจะได้ปล่อยวาง.

กิริยา ๓ ของไตรลักษณ์บีบบังคับสัตว์ให้ไปนิพพานเร็ว ๆ.

ที่นี้**กิริยาของพระไตรลักษณ์** อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีกิริยาอันแสดงอยู่นี้, ถูกต้องสำหรับพระนิพพานก็คือว่า **มันจะบีบบังคับสัตว์ทั้งหลาย เป็นการบีบบังคับ บังคับสัตว์ทั้งหลายให้ดำเนินไปสู่พระนิพพาน โดยเร็วที่สุด ชักเข้าอยู่ไม่ได้.**

การเห็นพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา มันถูกต้องต่อพระนิพพาน **โดยลักษณะ ๓ ประการอย่างที่ว่ามานี้.**

นี้มันพอแล้วนะว่า ความถูกต้องของสามัญญลักษณะนี้มันมีอยู่อย่างนี้; ความถูกต้องของพระไตรลักษณ์ ความถูกต้องของพระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา ที่เรียกว่าสามัญญลักษณะนี้ มันมีอย่างนี้; **มันจะทำให้เราอยู่เหนือความทุกข์, หรือจะเรียกว่าดับทุกข์ก็ได้ อยู่เหนือความทุกข์ก็ได้, ไม่มีมีความทุกข์แล้วมันก็เป็นนิพพาน.**

นิพพาน แปลว่า เย็นออกเย็นใจ เพราะไม่มีไฟคือกิเลสและความทุกข์. เมื่อใดเราไม่มีกิเลส เมื่อใดเราไม่มีความทุกข์ จิตใจนั้นเป็นอย่างไร ช่วยกันชิม ช่วยกันดื่ม ช่วยกันเสวยรสจิตใจชนิดนั้นเสียบ้าง จะรู้จักพระนิพพานได้ดีขึ้น. คนที่นั่งโงกแล้วช่วยฟังอีกทีนะว่า เมื่อใดจิตมันไม่มีกิเลสนะ ไม่มีทุกข์นะ; จิตใจเวลานั้นเป็นอย่างไรนะ, ช่วยชิมมันดูบ้าง ช่วยชิมรสแห่งจิตใจชนิดนั้นดูบ้าง. ไปคอยจ้องหาโอกาสเอาเสียทีไร เมื่อไหนก็ได้ ที่นี้ก็ได้ เช่นมาที่ในป่าในดงนี้ มันยิ่งง่ายนะ, เวลานั้นจิตไม่มีกิเลส รบกวณ จิตไม่มีความทุกข์รบกวณ เวลานั้นจิตเป็นอย่างไร ช่วยชิมรสมันดูบ้าง; นั่นแหละคือรสของพระนิพพานตัวอย่าง รสนิพพานตัวอย่าง, ก็จะพบรสของพระนิพพานตัวอย่าง แล้วเราก็จะชอบประพฤติ กระทำ ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตามากขึ้น จะได้เพิ่มรสของพระนิพพานให้มากขึ้น; ในที่สุดเราก็จะชอบแหละ.

พอมาถึงขั้นนี้แล้ว ก็ไหลไปตามกระแสพระนิพพาน ไม่ถอยหลังกลับอีกต่อไป; รับประทานได้ว่า จะไม่ถอยหลังกลับอีกต่อไป. **ถ้าใครได้ชิมรสพระนิพพานตัวอย่างเสียบ้างแล้ว คนนั้นจะไม่ถอยหลังกลับอีกต่อไป,** มีจะไปข้างหน้าเรื่อย ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เอาละ, เรียกว่าเราได้พูดกัน ถึงเรื่องพระไตรลักษณ์ หรือสามัญญลักษณะมาพอสมควรแล้ว ในฐานะที่เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ของพระพุทธศาสนา เป็นความถูกต้องต่อธรรมชาติ มีความถูกต้องต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มีความถูกต้องต่อโลก มีความถูกต้องต่อวิโมกข์ มีความถูกต้องต่อพระนิพพาน. ลักษณะ ๓ ประการนี้ เรียกว่า พระไตรลักษณ์ เป็นธัมมัญญูตดา - เป็นความตั้งอยู่ตามธรรมชาติตามกฎของธรรมดา, เป็นธัมมนิยามดา - เป็นกฎตายตัวของธรรมดา เปลี่ยนแปลงไม่ได้, เป็นตถาดดา - เป็นความเป็นอย่างนั้นเองของสิ่งทั้งปวง.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตถาคตจะเกิดขึ้นมา หรือตถาคตจะไม่เกิดขึ้นมา, อำนาจของสิ่งนี้ : ของพระไตรลักษณ์นี้ ของพระไตรลักษณ์ ของธัมมัญญูตดานี้, แล้ว

แต่จะเรียกชื่อไหน, *มันครองโลกอยู่เสมอแหละ*; คืออำนาจที่ว่ามันจะต้องไม่เที่ยง จะต้องเป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้. อำนาจอันนี้เราจะเรียกว่า ชื่อว่าอะไรก็ได้ มันหลายชื่อ; แต่เราจะเรียกว่า *พระไตรลักษณ์*. พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นมาในโลกนี้ หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ อำนาจพระไตรลักษณ์นี้ครองโลกอยู่ตลอดเวลา.

ฉะนั้นอย่าไปหวังว่า พระพุทธเจ้าจะช่วยอุ้มเราหนีไป; เพราะว่าเมื่อพระพุทธเจ้าไม่เกิด อำนาจอันนี้ก็ครองโลกอยู่โดยธรรมดา. นี่ธรรมชาติอันสูงสุดเป็นอย่างนี้ ความจริงอันสูงสุดเป็นอย่างนี้ มันครองโลกอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น; เราก็ต้องยอมแพ้ใช่ไหม. **ความถูกต้องอันนี้มันครองโลกอย่างเผด็จการ** ไม่มีเผด็จการไหนจะเหนือยิ่งไปกว่าที่ธรรมะครองโลก. เผด็จการฟาสซิสต์ เป็นเด็กอมมือไปเลยแหละ. เผด็จการชนิดไหนในโลกที่กลัวกันนักนี่เป็นขี้ผงไปเลย, ถ้าไปเทียบกับอำนาจที่ธรรมะเผด็จการเหนือสังขารเหนือโลก.

ฉะนั้นเราอย่าไปตั้งอยู่เลย ต้องยอมรับอำนาจของพระธรรม ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของพระธรรม; ถ้าเราไม่ยอมรับอำนาจเผด็จการอันนี้ มันจะทำลายจะฆ่าให้ตายอย่างหมดเลย. **ธรรมะสูงสุดเผด็จการเหนือสิ่งทั้งปวงในโลกมีอยู่อย่างนี้**; ถ้าเราไปขึ้นตั้งอยู่ ไปขบถอะไรเข้า, มันจะทำลายแหลกเลย ไม่มีเหลือ.

ปฏิบัติผิดต่อกฎของพระธรรมนี้จะต้องแหลกลาญเอง เป็นฝ่ายแหลกลาญเอง. แต่ถ้าเราได้อำนาจอันนี้ ยอมรับอำนาจนี้มาใช้ มีอำนาจอันนี้ของพระธรรมอันนี้มาใช้; เราก้ได้ใช้เผด็จการกับกิเลส พญามารทั้งหลาย ที่มันเป็นศัตรูของเรา. เราจะฆ่ามาร เราจะล้างมาร เราจะเผด็จการเหนือมาร **ไล่มารไปได้** เพราะเรามีอำนาจมีของพระธรรม ของพระเจ้า ของพระไตรลักษณ์ แล้วแต่จะเรียกเขามาใช้ **ขจัดมาร กำจัดมาร**. ที่นี้เราก็จะไม่มีมาร อยู่โดยไม่มีความทุกข์ เรียกว่าอยู่เหนือโลก เป็นโลกอุดร เป็นโลกุตตระ อยู่เหนือโลก คือเหนือทุกสิ่งในโลก. ทุกสิ่งในโลกไม่ทำให้เราเป็นทุกข์ได้ แล้วก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก.

แม้ว่าร่างกายอยู่ในโลกนี้ เนื้อหนังร่างกายอยู่ในโลกนี้ แต่จิตใจของเราอยู่เหนือโลกนี้, สิ่งใดในโลกนี้ไม่ทำให้เราเป็นทุกข์ได้; นี้เรียกว่าอยู่เหนือโลก เหนือ... เหนือบวก เหนือลบ. ที่มันจะมาข่มเหงเรานั้น บางที่มันมาในรูปลบ คือทำให้เราเกลียด, บางที่มันมาในรูปบวก คือทำให้เรารัก; มันมีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น.

สิ่งในโลกนี้ที่จะมาทำอันตรายเรานั้น บางที่มาในรูปบวก คือหลอกให้เรารัก, บางที่มาในรูปลบ ทำให้เราโกรธ เกลียด หรือกลัว; เราก็กระโดด กระโดดโลดเต้นไปเรื่อย : เตียวรัก เตียวโกรธ เตียวรัก เตียวโกรธ, นี้เขาเรียกว่าอยู่ใต้โลก อยู่ในนรกเลย. ใจความรัก ความโกรธ ความรัก ความโกรธ อะไรที่มันเป็นทำให้ทุกข์ทรมานนั้น มันขึ้นอยู่บนเรา มันครอบงำเรา มันเหยียบย่ำเรา; แต่เราสามารถจะตะเพิดมันไปเสียได้ด้วยอำนาจของพระไตรลักษณ์ ที่รับมาจากพระไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัวกฎของธรรมชาติ.

ฉะนั้นเราต้องพยายามทุกอย่างแหละ, มีเคล็ดลับวิธีอันแยบคายรับเอาพระไตรลักษณ์มาเป็นคู่ชีวิตจิตใจ; พระไตรลักษณ์ก็จะไม่ทำให้เกิดทุกข์โทษอันตรายใดๆ, มีแต่จะอำนวยให้เกิดความสุขสงบเย็นโดยส่วนเดียว. นี้พระไตรลักษณ์เป็นอย่างนี้; ถ้าเราต้อนรับถูกต้อง, ก็เกิดความสุขสงบเย็นโดยส่วนเดียว; ถ้าต้อนรับไม่ถูกต้อง, ก็จะต้องเกิดเรื่องแน่ จะต้องวินาศเองแหละ เราจะต้องวินาศเอง.

ขอให้สนใจพระไตรลักษณ์ พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา; ซึ่งคุณยาย คุณทวด บรรพบุรุษของเราเคยมีแล้ว ใช้เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน อยู่เย็นเป็นสุขแล้ว; แล้วมันหายไป เพราะลูกหลานสมัยนี้ มันไปสวามิภักดิ์ต่อเนื้อหนังเสียหมด; แกล้งทำไม่รู้ ไม่ชี้ต่อพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, มันก็ได้เลยมานั่งร้องไห้ น้ำตาไหลบ้าง ผูกคอตายบ้าง กินยาตายบ้าง กระโดดน้ำตายบ้าง, นั่นโทษมันเป็นอย่างนั้น. รับมาใหม่ รับมาใช้ให้ถูกต้อง, **มรดกของคุณยายแต่หนหลัง คือพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**, รับมรดกนี้มาคุ้มครองเราผู้เป็นลูกหลาน. เป็นอันว่า **ความถูกต้องของสามัญญลักษณะนี้ จะคุ้มครองเรา และคนทั้งโลกให้อยู่เย็นเป็นสุข.**

การบรรยายเรื่องความถูกต้องของสามัญญลักษณะ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอให้ท่านเอาไปใคร่ครวญดูให้ดี ๆ แล้วให้ได้ประพฤติปฏิบัติ ให้ได้เสวยผลของสิ่งนี้ ด้วยนามกาย : จะได้เป็นพุทธบริษัท ผู้มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ที่แท้จริง, ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้ ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบท พระธรรม เป็นคนสาธยาย ส่งเสริมจิตใจของท่านทั้งหลาย ให้มีความกล้าแข็งในการที่จะปฏิบัติธรรม ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ สืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๑๑ -

๑๒ กันยายน ๒๕๒๔

ความถูกต้องของอริยสัจจตถา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง**อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อย เฉพาะในวันนี้ว่า **ความถูกต้องของอริยสัจจตถา.**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนดูเรื่องความถูกต้องที่ได้กล่าวมาแล้วครั้งก่อน ๆ. สำหรับผู้ที่ยังไม่เคยฟังมาแต่ก่อน ก็จะต้องทำความเข้าใจ โดยสรุปกันในที่นี้ว่า **สิ่งที่เรียกว่าความถูกต้องนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด.** ท่านจะต้องมองเห็นชัดลงไปทีเดียวว่า ถ้าปราศจากความถูกต้องแล้ว มันก็มีความผิดพลาด; เมื่อผิดพลาดแล้ว มันก็ต้องเสื่อมลงและวินาศ. **ที่มันไม่คอยเสื่อม มันไม่ได้เสื่อมลง และไม่วินาศนี้ ก็เพราะความถูกต้องมันยึดเอาไว้ มันประคับประคองอยู่.**

ถ้ายังอยู่เป็นปรกติสุข มันก็ต้องมีความถูกต้อง; ถ้าไม่เคยคิดก็ควรจะคิดเสีย ให้รู้จักความถูกต้อง : ที่เราไม่เจ็บไข้ ก็เพราะมีความถูกต้องหลายอย่างหลายประการ, ที่เราทำอะไรได้ตามที่เราต้องการ ก็เพราะว่ามันมีความถูกต้อง, เราเรียนหนังสือสำเร็จ เพราะเรามีวิธีเรียนที่ถูกต้อง, กระทั่งว่าเราจะสอบไล่ได้ มันก็ต้องมีวิธีสอบ คือการทำกาสอบที่ถูกต้อง. ทุกอย่างมันอยู่ด้วยความถูกต้อง, เอาความถูกต้องออกไปเสียอย่างเดียวก่อน มันก็คือความวินาศ ไม่มีอะไรเหลืออยู่ที่น่าปรารถนาเลย. เพราะเหตุฉะนั้น เราควรจะสนใจในความถูกต้องกันให้มาก ตามที่มันมีความสำคัญ.

ที่นี้ดูอีกแง่หนึ่งมุมหนึ่ง ก็คือดูที่ความเฉียบขาดของอำนาจของความถูกต้อง. อำนาจของความถูกต้องนี้มันเฉียบขาด คือเฉียบขาดทั้งสองฝ่าย : ถ้าฝ่ายที่ถูกต้อง มันก็เฉียบขาดในการที่จะให้ผล; ถ้ามันเป็นฝ่ายไม่ถูกต้อง มันก็เฉียบขาดในการที่จะไม่มีผล และเป็นผลร้ายขึ้นมา. เราจึงเห็นได้ว่ามันเป็นสิ่งสูงสุด จะเทียบกันกับว่าเป็นพระเป็นเจ้า, ความถูกต้องคือพระเป็นเจ้า นี้จะได้หรือไม่ขอให้ลองคิดดู.

อาตมาก็เคยคิดและก็นึกเห็นอยู่ว่า ความถูกต้องนั้นแหละ คือพระเจ้า คือพระเป็นเจ้าที่จะช่วยเราได้. ถ้าเราต้องการให้พระเจ้าช่วย เราจึงทำให้มีความถูกต้อง แล้วความถูกต้องก็จะช่วยเราได้ทุกอย่างทุกประการ ตามที่เราปรารถนา.

เดี๋ยวนี้เรามีหน้าที่ที่จะต้องทำความถูกต้อง ต่อสิ่งสำคัญคือธรรมชาติ. ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ : เนื้อหนัง ร่างกาย จิตใจ ชีวิต ของเราก็เป็นธรรมชาติ; ในตัวธรรมชาตินั้นมีกฎเกณฑ์ของมัน มีสัจจะของมันอย่างเฉียบขาด, เราต้องมีความถูกต้องต่อสัจจะอันเฉียบขาดของธรรมชาติ. นับตั้งแต่ว่าจะมีร่างกายสบายดี ก็ต้องถูกต้องต่อกฎอันเฉียบขาดของธรรมชาติ ว่าต้องเป็นอย่างนี้ๆ เราจึงจะมีร่างกายสบายดี. หรือว่าการที่เราจะมีสติปัญญาดี เราก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ในส่วนนั้น ซึ่งเรียกว่าสติปัญญา หรืออะไรก็ตาม.

[เริ่มบรรยายในหัวข้อของการบรรยายครั้งนี้]

สัจจะ แปลว่า **ความจริง**. ความจริงอันเจียบขาดของธรรมชาติ มันมีความเป็นของมันเองคงที่ตายตัว; เราเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า **ความเป็นเช่นนั้นเอง** ของธรรมชาติ. ธรรมชาติมีความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ดูหน้าใคร ไม่ผ่อนสั้นผ่อนยาว หรือล่าเอียงให้แก่ผู้ใด. เราจึงรู้จักความเจียบขาดของธรรมชาติ ให้เป็นที่แน่ใจถึงที่สุดก่อนเสียก่อน แล้วก็จะไม่โลเลไม่วกแวก ในการที่จะทำให้ถูกต้องตรงตามกฎของธรรมชาติ.

ความเป็นเช่นนั้นเองอันเจียบขาดของธรรมชาติ นี้เราเรียกว่าตถา. นักเรียนทั้งหลายช่วยจำคำว่า “ตถา” ไว้ให้ดี ๆ. ตถา แปลว่า **เช่นนั้นหรือเช่นนั้นเอง**; ขยายความออกไปว่า **มันไม่เป็นอย่างอื่น มันไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น มันเป็นกฎตายตัวของธรรมชาติเช่นนั้น**; นี้เราเรียกว่าตถา

วันนี้เราพูดกันถึงความถูกต้องของอริยสัจจตถา. อริยสัจจ แปลว่า **ความจริงอันประเสริฐ** ซึ่งเป็นตถาคือตายตัวอย่างนั้น เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้. อริยสัจจ ๔ ประการคือ **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**นี้ บางทีพระองค์ก็ตรัสเรียกมันว่าตถา; แทนที่จะตรัสว่าอริยสัจจ ๔ ท่านก็ตรัสว่าตถา ๔; **ตถามีอยู่ ๔. ตถา** คือความเป็นเช่นนั้นเอง มีอยู่ ๔ : **ตถาเรื่องความทุกข์ ตถาเรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ ตถาคือความดับสนิทแห่งความทุกข์ ตถาคือทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์**; ก็หมายความว่าตถาเรื่องทุกข์ เรื่องสมุทัย เรื่องนิโรธ เรื่องมรรค. ถ้าจะเรียกสั้น ๆ อีกอย่างหนึ่งก็เรียกว่า **ทุกข์ตถา สมุทัยตถา นิโรธตถา** แล้วก็**มรรคตถา**. **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**; ๔ อย่างนี้ เป็นตถา. ตถา แปลว่า **ความคงที่ความตายตัว ความเป็นเช่นนั้นอย่างคงที่ หรือตายตัว**. ในที่นี้เป็นชื่อของอริยสัจจทั้ง ๔; เอมารวมกันเข้าจึงเรียกว่า **อริยสัจจตถา - ตถา** ซึ่งเป็นอริยสัจจ หรืออริยสัจจซึ่งเป็นตถา. ถ้าแปลก็แปลว่า **ความจริงอันประเสริฐซึ่งคงที่ หรือ ความคงที่ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ**.

ขอให้รู้จักคำว่าตถาไว้ให้ดี ๆ. ตถา-คงที่นี้ มีความถูกต้องอันตายตัว และ

มีอำนาจเฉียบขาดเช่นเดียวกับพระเจ้า เช่นเดียวกับพระเจ้า. ตถาของธรรมชาติ คงที่ตายตัวเป็นพระเจ้า ไม่ผ่นผันสั้นยาวให้แก่ใคร. คนนั้นต้องกระทำให้ถูกกฎเกณฑ์ของตถา แล้วก็จะได้รับผลตรงตามกฎเกณฑ์นั้นเหมือนกัน. อริยสัจจตถา - ความเป็นเช่นนั้นซึ่งเป็นของจริงอันประเสริฐ ซึ่งเรารู้แล้วจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง; นี้เรียกว่าอริยสัจจตถา. ในวันนี้เราจะพูดถึงความถูกต้องของอริยสัจจตถา - ความจริงที่เป็นเช่นนั้นเองอันประเสริฐนั้น มันมีความถูกต้องตายตัวของมัน เราต้องรู้ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องตามนั้น เราจึงจะได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้รับคือความสงบสุขอย่างแท้จริง.

คำแปลความหมายของสัจจะ.

ที่นี้ก็จะต้องถึงคำว่าสัจจะ สัจจะ. คำว่า “สัจจะ” นี้แปลว่าจริง, จริง. มีพระบาลีว่า *เอกํ หิ สจฺจํ น ทุตฺติยมตฺถิ - สจฺจจะมีหนึ่งเท่านั้น ไม่มีสอง.* หมายความว่า ความหมายใด ๆ คงที่คงตัว ลงรอยเป็นประการเดียวเท่านั้น เรียกว่าสัจจะ, จึงไม่มีสองแง่สองมุม จึงไม่มีมากไปกว่าหนึ่ง. จริงอย่างเดียว จริงมีอยู่อย่างเดียว; นี้ช่วยจำไว้ว่า **จริงนั้นมีอยู่อย่างเดียว.**

แต่ในหมู่มนุษย์ซึ่งมีหลายคนต่างคนต่างมีความจริงเป็นของตน ๆ, เลยทำให้ความจริงมีมากอย่าง. แต่ละคนมีความจริงของตน จึงเป็นความจริงหลายอย่าง. ความจริงหลายอย่างนั้น ยังไม่ใช่ความจริง; **ความจริงแท้ ๆ ต้องมีอยู่อย่างเดียว.** เดียวนี้เราแต่ละคน เราก็มีความรู้ความคิดความเชื่อหรือการศึกษาของตน ๆ จนเราสรุปว่านี่เป็นความจริง, เราก็มีความจริงอย่างนี้ ซึ่งไม่เหมือนกับของคนอื่น. ดังนั้นเมื่อพูดถึงความจริงเราก็มักเถียง แล้วกระทั่งทุ้งเถียง กระทั่งทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องความจริง, ไม่มีใครยอมใคร. จริงอย่างนั้นมันไม่ใช่จริง, เพราะว่าจริง**ต้องมีอยู่อย่างเดียว จะมีสองไม่ได้.** เดียวนี้คนร้อยคนก็มีร้อยจริง; เขาศึกษามาอย่างไรเขาสรุปเอาได้อย่างไร เขามองเห็นอย่างไร เข้าใจอย่างไร มีความประจักษ์ในใจอย่างไร ก็มีความจริงเป็นของตน. ดังนั้นมันจึงถูกต้องไปไม่ได้.

ถ้าเป็นความจริงแท้ที่ถูกต้อง มันจะมีเพียงอย่างเดียว. เช่นความจริงเรื่องความทุกข์ จะมีเพียงอย่างเดียว. ใครจะเห็นว่ามียोग ก็เห็นไปได้, แต่มันจริงไม่ได้. ความจริงเรื่องดับทุกข์ก็มีอย่างเดียว, มีอย่างเดียวเท่านั้นคือดับต้นเหตุแห่งความทุกข์เสีย, อย่างอื่นมันก็ไม่มี. แต่เราก็เถียงกันได้ ว่าความทุกข์ของเราเป็นอย่างนี้ ของคนอื่นเป็นอย่างอื่น, แล้วก็ไม่ตรงกัน; เราจึงมีจุดมุ่งหมายปลายทางที่ไม่เหมือนกัน ทั้งที่เราเรียกชื่ออย่างเดียวกันว่า จุดมุ่งหมายปลายทาง, แต่แล้วมันก็ไม่ใช่อะไรเดียวกัน.

ความจริงของแต่ละคน ซึ่งยึดถือไว้เป็นความจริงของตน สำหรับยืนยันกับผู้อื่นนั้น ไม่ใช่ความจริง, เขาเรียกว่าสัญจาทินิเวส, ควรจะจดจำไว้ว่า สัญจาทินิเวส; เป็นความจริงที่แต่ละคน พอใจที่จะกล่าวตามความรู้สึกของตน ๆ; เขาแปลว่า การเข้าไปสู่ความจริงเฉพาะคนของแต่ละคน. นี้เรียกว่าสัญจาทินิเวส.

ทุกคนมีสัญจาทินิเวสเป็นของตน : มีการศึกษาเล่าเรียนมาอย่างไรก็มีสัญจาทินิเวสเป็นของตน ๆ มันจึงเป็นของที่ทุกคนมีหรือมีอยู่แก่ทุกคน; จึงควรจะรู้จักไว้ว่า เราก็มียोगที่เรียกว่าสัญจาทินิเวสของเรา : เราสรุปเอาเองตั้งเอาเองก็ได้. หรือว่าเราได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่น แล้วเอามายึดมันถือมัน เป็นสัญจาทินิเวสของเราก็ได้.

ทุกคนจะมีความจริงเป็นของตน ตามความเชื่อความคิดเห็นความเข้าใจของตน; แต่มันจะไม่เป็นความจริง ที่เป็นอริยสัจจะหรือเป็นตถาของธรรมชาติก็ได้; ฉะนั้นเราจะต้องศึกษาไปศึกษาไป ค้นคว้าไป สังเกตไป ทดลองไป จนไปถึงความจริงอันนั้น ซึ่งมีเพียงสิ่งเดียว เปลี่ยนแปลงไม่ได้. เช่นว่าความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้เท่านั้น, เหตุให้เกิดทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้เท่านั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้, ความดับทุกข์ก็เป็นอย่างนี้, หนทางให้ถึงความดับทุกข์ก็เป็นอย่างนี้เท่านั้น; ซึ่งมีอยู่เพียงอย่างเดียว ตามที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สัจจะนั้นมีเพียงหนึ่งเดียว สองอย่างนั้นไม่มี.

เราจะต้องศึกษาจนเข้าถึงความจริงขั้นนี้, จะพบความจริงซึ่งมีอยู่เพียงสิ่งเดียวของแต่ละสิ่ง. แม้จะเป็นเรื่องวัตถุ มันก็มีความจริงเฉพาะเรื่องของมัน เพื่อเหตุ

ปัจจัยโดยเฉพาะของมัน; เช่นว่าโรคภัยไข้เจ็บอย่างนี้ มันต้องมาจากเหตุปัจจัยอย่างนี้, แล้วมันจะต้องหายไปได้ด้วยการแก้ไขถูกต้องที่เหตุปัจจัยอย่างนั้นเพียงอย่างเดียว. นี้เรียกว่า สิ่งที่เราจะต้องรู้จะต้องถือว่าเป็นความจริงนั้น มันก็คือจริงของธรรมชาติในลักษณะอย่างนี้.

ส่วนความจริงตามความคิดของเราเนี่ยมันเปลี่ยนแปลงได้ มันพุ่งชนได้ มันมีมากอย่างก็ได้. ขอให้สนใจสังเกตศึกษาไว้แต่บัดนี้ว่า ความจริง ๆ นั้นคืออะไร มันเป็นเรื่องที่เฉียบขาดเหมือนกับพระเป็นเจ้า; เราจะดื้อดึงไปไม่ได้. ถ้าเราจะดี; **ความจริงของคามติ มันก็มีอยู่เพียงอย่างเดียว** เราต้องทำให้ถูกต้องตามนั้น. **เราจะรอดตัว มันก็มีความจริงอยู่เพียงอย่างเดียว** เราก็จะรอดตัว. ความรอดตัวมีอยู่เพียงอย่างเดียว แม้ว่าวิธีกระทำมันจะต่างกันบ้าง มันก็มีความหมายอย่างเดียวกัน ไปสู่ความรอดตัวเพียงอย่างเดียวกัน. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าความจริงจึงตายตัว จึงมีความเป็นเช่นนั้น ไม่มีความเป็นอย่างอื่น เรียกว่าเป็นพระเป็นเจ้า **เป็นพระเจ้าอันสูงสุดที่เราจะต้องง้อข้างเดียว.**

ในโลกนี้ **มีใครบ้างที่เราจะต้องง้อข้างเดียว?** เด็กที่หัวอ่อนน่ว่าง่ายก็จะคิดว่า พ่อแม่เป็นพระเป็นเจ้า ที่เราจะต้องง้อข้างเดียว. ถ้าให้ความหมายแก่พระเป็นเจ้าอย่างนั้น มันก็ถูกเหมือนกันแหละ; มันต้องง้อข้างเดียวแหละกับพระเป็นเจ้าที่สูงสุด. ถ้าเป็นเรื่องสูงขึ้นไปอีกในทางจิตใจ มันก็ขึ้นไปถึงความจริง. **ความจริงของอะไร? ความจริงของธรรมชาติทั้งหมดทั้งสิ้น** มันเป็นอยู่อย่างนั้น เฉียบขาดจนเราต้องเป็นฝ่ายง้อข้างเดียว. ไม่เชื่อก็ลองดู; ใครไม่เชื่อก็ลองดู : ใครจะไม่ถือความจริงอันเด็ดขาดที่เป็นพระเจ้าของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ, ก็ลองดู. นี้เรามักจะทำผิดกันในข้อนี้แหละ ซึ่งเรียกว่า**ความประมาท**; เราไม่รู้ เราดื้อดึง เราไม่เชื่อ เราดันทุรัง เราก็เสียเวลาเปล่า ไม่พบสิ่งที่เราต้องการหรือควรจะได้รับ.

นี่คือใจความของคำว่า**สัจจะ**นั้นมันเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้, อยู่ในฐานะที่เป็นพระเจ้าที่เราจะต้องง้อข้างเดียว. ในที่ทั่วไปเราจะเรียกว่า**พระธรรม**;

พระธรรมคือพระเจ้า. พระธรรมคือสัจจะคือสิ่งสูงสุด ที่เราจะต้องง้อข้างเดียว; หมายความว่า เราจะยอมเป็นฝ่ายยอม ยอมแพ้ ยอมทำตาม เพื่อให้เกิดผลิตผลตรงตามกฎเกณฑ์ของพระธรรม. ถ้าเราไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของพระธรรม มันก็เกิดเป็นผลร้ายขึ้นมา : เราเป็นคนโง่ เราเป็นคนหลง เราเป็นคนพาล นี่ในชั้นแรกมันก็จะเกิดอาการอย่างนี้ขึ้นมาก่อน; แล้วเราก็จะไปตามความโง่ความหลง หรือตามความเป็นพาลของเรา, ผลร้ายมันก็เกิดขึ้นแก่เราและแก่คนที่เกี่ยวข้องอยู่กับเรา. เพราะคนมันเกี่ยวข้องกันอยู่ ผลร้ายที่เกิดขึ้นมันก็จะเนื่องถึงกัน. นี่เราจะต้องรับผิดชอบด้วยว่าการกระทำผิดพลาดของเรานั้น มีผลร้ายไปถึงคนอื่นด้วย (ไปถึง)ว่าคนร่วมบ้านร่วมเมือง กระทั่งร่วมโลก.

คนในโลกบางคนทำอะไรผิด มีผลร้ายทั่วโลกก็ได้ เพราะเขากำลังทำหน้าที่สำคัญเกี่ยวข้องเป็นวงกว้างเกือบจะทั้งโลก; ก็คือคนที่มีอำนาจที่สุด ที่จะทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร; คนนี้มันจะต้องรับผิดชอบมาก เพราะว่าทำผิดไปที่เดียวมันก็เดือดร้อนกันทั้งโลก. แต่ว่าสิ่งสูงสุดแท้จริงนั้นคือพระธรรม ที่อยู่เหนือทุกสิ่ง มีอำนาจเหนือทุกสิ่ง จะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ จะเรียกว่าสัจจะคือความจริงก็ได้ จะเรียกว่าตถาตาคือความเป็นอย่างนั้นของธรรมชาติก็ได้; แต่ทางศาสนาเขาก็จะเรียกว่า พระธรรมหรือพระเจ้า; แต่ทางวิทยาศาสตร์ ก็จะต้องเรียกว่าความเป็นอย่างนั้นของธรรมชาติ นี้เรียกอย่างวิทยาศาสตร์. พระเจ้าหรือพระธรรม ก็คือความเป็นอย่างนั้นของธรรมชาติ มันไม่ยอมใคร. นี่คือสัจจะ นี่คือตัวสัจจะตัวของจริง เป็นของมันเอง เป็นตัวมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับใคร. ถ้าขึ้นอยู่กับสิ่งใดมันก็น้อมไปตามสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นมันจริงอยู่ไม่ได้. ถ้ามันจริงอยู่ได้ มันไม่ต้องขึ้นอยู่กับใคร, มันสำเร็จอยู่ที่ตัวเอง. นี้เขาก็เรียกว่า สัจจะมีหนึ่งไม่มีสอง.

คำแปลความหมายของคำว่าอริยะ.

อ๋อ, ทีนี้ก็จะดูไปถึงว่าอริยะ. อริยสัจจะนั้น ดูที่สัจจะแล้ว ก็มาดูที่คำว่าอริยะ. คำว่าอริยะมันก็เป็นภาษาพหูพจน์ธรรมดา ๆ เหมือนกันแหละ มนุษย์บัญญัติขึ้นพหูฯ แล้วก็

พูดกันโดยมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง. คำว่า*อริยะ*นี้ เขาให้ความหมายว่า *ประเสริฐ* สูงสุด กันมาก่อน คือ*ดีกว่าใคร*, แต่ความหมายอื่นยังมีอีก. เมื่อถามว่าทำไมมันจึง*ดีกว่าใคร*? ทำไมมันจึง*ประเสริฐ*? นี้ความหมายมันก็จะเดินไป ๆ. ความหมายแรกทีเดียว ก็คือคำว่า*ประเสริฐ* หรือ*ดีกว่าใคร*. เขาสันนิษฐานกันว่านะ มันจะจริงหรือไม่จริงนี้ก็ไม่ยืนยัน, แต่ว่าจะพูดว่า เขามองเห็นและสันนิษฐานกันว่า คำว่า*ประเสริฐ*นี้ หรือ*อริยะ* อารยะนี้ มันเป็นชื่อของคนจำพวกหนึ่ง ซึ่งเขาอยู่ในฐานะที่*ดีกว่าใคร* เก่งกว่าใคร สามารถกว่าใคร เรียกกันว่าพวก*อริยะ* *อริยะกะ*หรือ*อารยัน*; คือเป็นพวกที่ได้รับวัฒนธรรมหรือการศึกษาอะไรก่อนใคร ก้าวหน้ากว่าใคร; โดยรูปร่างมันก็สูงใหญ่ สวยงามกว่าใคร โดยสติปัญญามันก็ยิ่งกว่าใคร; นี้พวก*อารยัน* พวก*อริยะกะ*หรือพวก*อริยะ*.

ตรงแผ่นดินที่เป็นประเทศเปอร์เซีย หรือประเทศอิหร่านเดี๋ยวนี้ เขาเป็นต้นตอของมนุษย์ จำพวก*อารยัน* *อริยะ* *อริยะกะ*; พวกนี้ก็ขยายตัวกว้างออกไป จนเข้ามาในอินเดีย ผสมกันกับพวกอินเดียเป็นอินโดอารยัน คืออินเดีย*อริยะ* *อริยอิน* *เดีย*; แล้วเขาก็ถือกันว่า พระพุทธเจ้านับเนื่องอยู่ในพวกนี้ พวกอินโดอารยัน. นี้พูดเพื่อเป็นเรื่องทางภาษานะ อย่าไปยึดถือเป็นความจริงอะไรนัก; แต่คำว่า *อารยัน* *อริยะ* *อริยะกะ*นี้เขามีความหมายว่า มัน*ดีกว่าใคร* มัน*ประเสริฐกว่าใคร*.

ที่นี้เมื่อมาเป็นชื่อของธรรมะ เช่นว่า*อริยสัจ*จะ ก็ต้องมีความหมายอย่างนั้น *อยู่* คือ*ประเสริฐ*นั่นแหละ. เมื่อพูดว่า*อริยสัจ*จะก็คือ*ความจริงอันประเสริฐ*หรือ*สัจจะอันประเสริฐ*; คือ*สัจจะ*ที่ดีที่สุดที่ดีเหนืออื่นใดของมนุษย์ของเทวดาของมารของพรหมของสัตว์ทุกชนิดในโลก. *อริยสัจ*จะ เป็น*สัจจะอันประเสริฐ* *ดีกว่าใคร* ของมนุษย์ของเทวดาของมารของพรหม. ที่พูดอย่างนี้ต้องการจะให้กินความหมด ไม่ยกเว้นสัตว์ชนิดไหน. เมื่อเราพูดขึ้นไปถึงเทวดาถึงมาร ถึงพรหมแล้วก็ดูมันจะจบกันแหละ. ใจ้เรื่องของสัตว์มนุษย์ที่มันดีที่สุคนะ มันหมดกันแค่นั้น; ภาษาสมมติเป็นอย่างนั้น. จะว่าเลยนั้นไปก็เป็น*อริยะ* เป็นเหนือโลก เป็นเรื่องของผู้บรรลุหลุดออกไปจากโลก,

ก็อีกความหมายหนึ่งแหละ. ความหมายในโลกนี้ ก็ความหมายว่า มันดีที่สุดกว่ามนุษย์ เทวดา มาร พรหม. อริยะแปลว่าประเสริฐที่สุด.

ทีนี้ถ้าถามว่า ทำไมมันจึงประเสริฐเล่า? ทำไมมันจึงประเสริฐเล่า? นี่ทางตัวหนังสือ นักเลงหนังสือเขาอธิบายตามตัวหนังสือ จริงเท็จก็สุดแท้ แต่ตัวหนังสือมันบอกให้ได้ว่า อริยะแปลว่าไปจากอริ, อริยะแปลว่าไปจากอริ; อริแปลว่าข้าศึก, ยะแปลว่าไป; อริยะแปลว่าไปจากข้าศึก หมดข้าศึก. ที่ว่ามันประเสริฐๆ นั้นมันหมดข้าศึก.

เอ้าเราก็ลองคิดดูเองว่า ถ้าไม่มีข้าศึกนี่ดีหรือไม่ดี? ประเสริฐหรือไม่ประเสริฐ? ถ้าเราอยู่ได้โดยไม่มีข้าศึก ไม่มีศัตรูไม่มีอุปสรรค ไม่มีปัญหา ไม่มีสิ่งกีดขวาง, นี่ดีหรือไม่ดี? ทุกคนก็จะรู้สึกว่ดี; ฉะนั้นจึงถือเอาว่า ที่มันปราศจากสิ่งที่เป็นข้าศึกศัตรูนี้ก็คือดีหรือประเสริฐที่สุด; เรารู้สึกได้เอง และเราก็จะชอบพอใจขึ้นมาได้เอง ในภาวะที่มันปราศจากสิ่งที่เป็นข้าศึก. สัจจะที่ประเสริฐ ก็คือสัจจะที่ช่วยให้หมดข้าศึก.

คำว่าอริยสัจจ์ในพระพุทธศาสนา มีความหมายอย่างนี้ว่าเป็นสัจจะที่ประเสริฐ เพราะว่าช่วยให้หมดข้าศึก; ข้าศึกคือทุกสิ่งที่เราไม่ต้องการ เรียกข้าศึก. หมดกิเลสหมดความทุกข์ หมดอะไรก็หมด ที่เราไม่ต้องการแล้วหมด; นี่ก็เรียกว่าประเสริฐที่สุด.

มนุษย์เมื่อได้สิ่งที่ประเสริฐที่สุด ก็ควรจะจบ ก็ควรจะจบเรื่องของมนุษย์. เมื่อยังไม่ได้สิ่งที่ประเสริฐที่สุดก็พยายามกันไป ดันรนต่อสู้กันไป; ฉะนั้นจะต้องเข้าใจคำว่าประเสริฐที่สุดนี้ให้ดี ๆ. ถ้าเอาพูดอย่างเด็ก ๆ ประเสริฐที่สุดก็อย่างหนึ่งแหละ; พูดอย่างคนโตแล้วประเสริฐที่สุดมันก็อย่างหนึ่งแหละ; พูดอย่างคนโง่ประเสริฐที่สุดมันก็อย่างหนึ่งแหละ; พูดอย่างคนฉลาดมันก็อีกอย่างหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัทนะ, ของประเสริฐความประเสริฐสำหรับพุทธบริษัท มันก็ต้องอีกอย่างหนึ่งแหละ; อีกอย่างต่างหากจากของผู้ที่ไม่เป็นพุทธบริษัท. เมื่อเรา

ถือว่า เราเป็นพุทธบริษัท เราก็คงต้องมีของประเสริฐ ตามแบบของพุทธบริษัท. พุทธบริษัทนี้เราให้คำจำกัดความว่า เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน.

ผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน; รู้คือรู้อะไรที่ควรจะรู้, ตื่นคือตื่นจากหลับ, หลับคือความโง่ คือกิเลสหรือความโง่. ที่จริงควรจะเรียกว่าผู้ตื่น แล้วผู้รู้ แล้วผู้เบิกบาน, จะฟังง่ายกว่า; แต่เรานิยมเรียกกันมาว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ก็เรียกอย่างนั้นไปก่อน. ผู้ตื่นคือตื่นนอน, หลับนั้นมันไม่รู้อะไร ยิ่งหลับด้วยกิเลสด้วยอวิชชา แล้วยิ่งหลับลึก หลับเอามาก ๆ ที่เดียว, ที่นี้ก็ตื่นเหมือนกับตื่นนอน, นี้เรียกว่าผู้ตื่น. พอตื่นแล้วมันก็รู้, รู้อะไรเป็นอะไรเหมือนกับคนที่ตื่น. เมื่อรู้ว่าอะไร ๆ เป็นอะไรอย่างถูกต้องแล้ว มันก็สบายใจ; พุทธบริษัทคือผู้ตื่นขึ้นมาจากความหลับ รู้อะไรทั้งปวง ตามที่เป็นจริง แล้วก็สบายอยู่ สบายใจอยู่.

คิดว่าเราตื่นกันแล้วหรือยัง; เราอาจจะตื่นบ้างว่าที่จริง, แต่ยังไม่เพียงพอ. แล้วบางทีมันก็ตื่นอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งไม่ฟังปรารถนา, คือมันตื่นตุมมันตื่นตกใจ; ตื่นตกใจนั้นใช้ไม่ได้ ตื่นตุมนั้นใช้ไม่ได้. เราหมายถึงตื่นจากหลับคือกิเลส คือความโง่; เราหายโง่ เราก็คือผู้รู้; เมื่อเราเป็นผู้รู้, เราก็อำนาจต่าง ๆ ถูกต้อง; แล้วเราก็คือผู้เบิกบาน คือมีความสุข. นี้เป็นพุทธบริษัท.

นักเรียนทั้งหลายมาที่นี้ เพื่อศึกษาธรรมะสำหรับความเป็นพุทธมามกะ หรือความเป็นพุทธบริษัทของตน. นี้คิดว่าถูกแหละที่อุตสาหมากันนี้ด้วยความมุ่งหมายอย่างนี้. อยากจะศึกษาธรรมะให้ความเป็นพุทธมามกะของตน มีผลดีถึงที่สุด มันก็ต้องรู้อะไรนี้แหละ; เราต้องรู้ความจริงที่ประเสริฐที่ดับทุกข์ได้ ที่เหมาะสมแล้วสำหรับพุทธบริษัท คือผู้ตื่นนอนแล้วรู้อะไรตามที่เป็นจริง แล้วก็มีความสุขสบายอยู่.

ดังนั้นก็เห็นได้ว่า มันเป็นเรื่องที่พุทธบริษัทจะต้องมี อริยสัจจกตา. ความเป็นเช่นนั้นของอริยสัจนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่พุทธบริษัทจะต้องมี. ถ้าพุทธบริษัทไม่มีสิ่งนี้ก็ไม่ใช่พุทธบริษัทแน่นอน; เพราะว่าถ้าไม่มีสิ่งนี้มันก็ไม่อาจจะตื่น ไม่อาจจะรู้ ไม่อาจ

จะเบิกบาน. เขาละเมื่อยังอยากจะเป็นพุทธบริษัท ยังจะรักษาเกียรติของความเป็นพุทธบริษัทก็ต้องสนใจเรื่องนี้ให้มาก มันจะได้เป็นพุทธบริษัทกันจริง ๆ.

ที่นี้อริยะแปลว่าประเสริฐที่สุด เพราะทำให้หมดจากข้าศึกทั้งหลายทั้งปวง; หมายความว่าเรารอดจากเงื้อมมือของข้าศึก. ถ้าถามว่า **ข้าศึกอะไรเป็นข้าศึกที่ร้ายกาจที่สุด?** ในทางธรรมะ เราก็กไม่ได้ตอบว่าคอมมิวนิสต์หรืออะไรทำนองนั้น; **ข้าศึกที่ร้ายกาจที่สุดก็คือกิเลส.** กิเลสทั้งหลายมันรวมอยู่ที่ความโง่ ความไม่รู้หรืออวิชชา; ดังนั้นข้าศึกที่สุดของเราก็คือ ความโง่ของเราเอง. เรายังไม่รู้พอที่จะเอาชนะความโง่ของเราเอง เราก็ดกอยู่ได้ข้าศึกได้อำนาจของข้าศึกคือความโง่ของเราเอง. เดียวนี้เราก็มาร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาความจริง จนรู้ว่าวิธีทำลายข้าศึกคือความโง่ของเราเอง. คำพูดมันทำให้เกิดปัญหา เราต้องพูดตามธรรมดาที่เขาพูดๆ กันอยู่ เราจึงต้องพูดว่า**ของเราเอง,** ทั้งที่แท้เราเองนั้นมันก็ไม่มีหรอก; มีแต่ความโง่อีกเหมือนกัน. **ความโง่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเราเองหรือเขาเอง หรืออะไรขึ้นมา;** นั่นแหละคือความโง่คือความไม่รู้ ทำให้เกิดเราเองเขาเอง, เรื่องมันก็กระทบกระทั่งกันยุ่งไปหมด. **ความโง่ของอริยชา ความโง่ของธรรมดาที่มีอยู่ในจิตใจ ของสัตว์สังขารกลุ่มนี้,** ใครพูดอย่างนี้ก็เรียกว่าพูดจริง; ถ้าพูดว่าของเราเองนี้ เรียกว่าพูดสมมติ, ไม่ได้พูดจริง.

ความรอดเป็นหัวใจของทุกศาสนา.

คนแต่ละคนนะมันเป็นกลุ่มของส่วนผสมหลายอย่างหลายประการ : ส่วนผสมที่เป็นอย่างวัตถุร่างกายก็มี, ส่วนผสมที่เป็นอย่างจิตใจเป็นนามธรรมก็มี; ส่วนผสมเหล่านี้มากมายแล้วมารวมกลุ่มกันเข้า เป็นสิ่งที่เรียกกันว่าคน ๆ หนึ่ง คน ๆ หนึ่ง, เป็นหญิง เป็นชายชื่อนั้นชื่อนี้ กำลังทำอะไรอยู่ นี่เรียกว่าพูดไปตามความรู้สึกสมมติของสัตว์ที่ยังไม่รู้ ยังโง่ ยังมีความโง่ของตนอยู่ ผูกพันไว้กับสิ่งที่ตนเรียกว่าตัวตนตัวกูของกู; นี่คือการโง่ มันก็เกิดกิเลสไปตามอำนาจของความโง่ มันก็ต้องอยู่ในอำนาจของกิเลส อยู่ในอำนาจของความทุกข์ เรียกว่า**ไม่รอด** เป็นคนที่ยังไม่หลุดรอด; ฉะนั้นขอให้ได้สนใจคำว่า**ความรอด**กันไว้บ้าง.

ความรอดนี้มันมีความหมายมาก แล้วรู้สึกขึ้นมาได้ ต้องการความรอดได้ แม้แต่โดยสัญชาตญาณ. โดยสัญชาตญาณ สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายก็ต้องการความรอด, แล้วโดยสติปัญญาที่ศึกษามากขึ้นก็ต้องการความรอดที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป. สิ่งที่เราเรียกว่าความรอดนั้นแหละสำคัญที่สุด เป็นหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา แล้วก็ต้องเป็นหัวใจจุดหมายปลายทางของวิชาการทุกแขนง. วิชาการทุกแขนง เกิดขึ้นในโลกนี้ ก็เพื่อผลอันใดอันหนึ่ง แล้วผลอันนั้นก็คือความรอดไปจากปัญหาในกรณีนั้น ๆ. วิชาในโลกมีมาก วิชาทุก ๆ สาขาวิชาในโลกมีมาก เราก็เรียนกันอยู่ แล้วไปดูที่ปลายทางของมัน มันก็ให้เกิดความรอด อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ. เช่นวิชาไฟฟ้าเรามีขึ้นมาใช้ เราก็ได้แสงสว่าง เราก็รอดจากความมืด, มืดตามธรรมดาตามธรรมชาติอย่างนี้. หรือว่าถ้าเรายังต้องการมากไปกว่านั้น ต้องการกำลังงาน ต้องการอะไรต่าง ๆ เราก็รอดจากปัญหาที่ว่าเราไม่มีกำลังงานที่จะใช้. เดียวนี้เรามีกำลังไฟฟ้าใช้ ก็เรียกว่าเพื่อรอดจากปัญหาที่มันจะเกิดขึ้น, ถ้าหากว่าเราไม่มีสิ่งนั้น. นี้เรียกว่าการงาน. ที่มันเห็นง่ายกว่านั้นก็คือเรื่องทางวัตถุ; เช่นเราจะต้องมีข้าวกิน ถ้าไม่มีข้าวกินเราก็ต้องตาย ฉะนั้นการที่เรารู้จักทำนา กิน ห่ออาหารกิน ก็ทำให้เรารอดจากความตายทางร่างกาย. ที่นี้เราเรียนหนังสือ เรารู้หนังสือ ผลของการรู้หนังสือก็ทำให้เรารอดจากความลำบากที่ถ้าเราไม่รู้หนังสือ. นี้ทุกคนลองคำนวณดูว่า ถ้าไม่รู้หนังสือ ไม่มีการใช้หนังสือ ไม่มีการเรียนหนังสือ ไม่มีการรู้หนังสืออย่างที่เรากำลังรู้อยู่นี้, มันจะเกิดอะไร มันจะลำบากยุ่งยากสักเท่าไร; เรารอดมาเสียได้จากปัญหาเหล่านั้น ความยุ่งยากเหล่านั้นก็เพราะว่าเราไม่รู้หนังสือ. การรู้เช่นรู้หนังสือก็ทำให้เรารอด.

ฉะนั้นความรอดนั้นมันเป็นความหมายที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้เกิดความต้องการขึ้นในหมู่มนุษย์, และทำให้มนุษย์ก้าวหน้า ๆ ก้าวหน้า ที่เรียกว่าวิวัฒนาการ บ้าง เรียกว่าวิวัฒนธรรมบ้าง; ล้วนแต่เป็นความก้าวหน้าของเรื่องที่เป็นความรอด หรือทำให้เกิดสิ่งที่เป็นความรอด.

ที่นี้มนุษย์มีสติปัญญามากขึ้น เห็นลึกไปไกลมากขึ้น ก็ไปพบปัญหาที่ไกลที่สูงทางจิตใจ เรียกว่ารอดจากกิเลสและความทุกข์; รอดแล้วไปสู่นิพพาน หรือรอด

แล้วไปอยู่กับพระเป็นเจ้า; จะเรียกว่านิพพานก็ตามใจ, จะเรียกว่าพระเป็นเจ้าก็ตามใจ, ความหมายมันอยู่ตรงที่ว่า **ไม่มีความทุกข์เลย และรอดจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง; จึงถือว่าเป็นสิ่งสูงสุด.** พวกชาวพุทธเราก็ถือว่า **พระนิพพานเป็นสิ่งสูงสุด : นิพพาน ปรมาทมุตติ พุทธา - พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่า เป็นสิ่งสูงสุด,** คือเป็นปรมะ. พระนิพพานเป็นจุดรอดสูงสุด, รอดจากสิ่งที่ควรจะรอดทุกอย่าง ทุกประการ; รอดอย่างสูงสุด รอดจากข้าศึกสูงสุดคือกิเลสและความทุกข์.

ฉะนั้นเราเรียนธรรมะนี้ ที่ว่าเธอสนใจจะเรียนธรรมะนั้น ก็ต้องรู้ไว้เสียว่า เรียนเพื่อให้ถึงความรอดชนิดนี้ ที่เรียนธรรมะ ออกสำหามาเรียนธรรมะต่างหากออกไปนี้. ที่เธอเรียนหนังสือนั้น มันก็ดูได้หลายแง่ เพื่อให้รอดจากการไม่รู้หนังสือ รอดจากการอดตายเพราะไม่รู้จักทำมาหากินนี้ก็ได้; เรียนหนังสือเพื่อให้รอดตายนี้ก็ได้. หรือว่าเรียนหนังสือนี้เพื่อให้เกิดความรอดสูงสุด คือมันส่งเสริมให้เกิดความรอดสูงสุด; เช่นว่าเรามีความรู้หนังสือมีสติปัญญานี้ เรารู้ความรอดที่เป็นชั้นพระนิพพานได้โดยง่าย, เพราะหนังสือ ความรู้หนังสือ มันทำให้เราฉลาด, เราสามารถจะรอดสูงขึ้นไปถึงระดับพระนิพพาน; นี่ย่ำเรียนหนังสือแต่เพียงว่า ให้รอดจากความไม่มีอะไรจะกิน.

ขอให้ความรู้ของเราแม้เป็นเรียนหนังสือนี้ ส่งเสริมความรอดสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ, จนรอดสูงสุด คือพระนิพพานในพุทธศาสนา; หรือว่าในศาสนาอื่นก็ให้รอดจากโลกนี้ไปอยู่กับพระเจ้า ไปอยู่ในโลกพระเป็นเจ้า ไปอยู่กับพระเป็นเจ้า หรือไปเป็นพระเป็นเจ้าเอง รวมกับพระเจ้าเสียเลย. นี่เขาเรียกว่ารอดจากโลกนี้.

สิ่งสูงสุดคือความรอดมันเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นเธอจงให้ได้รับประโยชน์เป็นความรอดตามที่ควรจะได้รับ.

ความรอด ๓ ระดับ

มันมีชื่อเรียกมาก; แต่ถ้าจะให้สรุปกันจำง่าย ๆ สำหรับการศึกษาลแล้ว เห็นว่ามีอยู่สัก ๓. สามอะไร? ๓ ระดับ, ๓ ชั้น, ๓ ลักษณะ, ๓ ประเภท, อะไรก็ได้; มีอยู่ สัก ๓ นะ, ๓ รอด; เรียกว่า ๓ รอด :-

รอดที่ ๑ คือรอดตาย, นี้เกือบจะไม่ต้องอธิบายแล้ว รอดตายนี้. โดยสัญชาตญาณแล้วก็ต้องการความรอดตายทั้งนั้น, ไม่ต้องมีใครสอนนะ สอนให้ต่อสู้เพื่อรอดตายนี้; ไปเรียนได้จากลูกแมวตัวเล็กๆ ที่เพิ่งเกิดนี้. เธอเป็นนักเรียน เรียนชั้นมัธยมชั้นอะไรนั้น ไปเรียนจากลูกแมวกก็ได้. ลูกแมวตัวเล็ก ๆ เพิ่งเกิด มันต้องการความรอด มันรู้จักหนี รู้จักต่อสู้ รู้จักเพื่อความรอด. ลูกแมวเพิ่งเกิดนี้ เราเข้าไปใกล้มัน มันก็จะหนี; ถ้ามันหนีไม่ทันมันจะขู่ฟู ๆ มันต่อสู้เพื่อให้มันรอด. ลูกแมวเกิดมาเพียงวัน ๒ วัน พอมันลืมนตาได้ มันก็รู้จักเรื่องความรอดแหละ มันจะต่อสู้เพื่อความรอด. นี้เพื่อรอดจากตาย, เป็นความรอดพื้นฐานของสัญชาตญาณของสิ่งที่มีชีวิต, มีความรู้อย่างสัญชาตญาณ เกิดได้เองโดยไม่ต้องมีใครสอน.

คนก็รู้จักรอด ต้องการจะรอดจากตายนี้เป็นพื้นฐาน; ฉะนั้นจึงดิ้นรน : กินอาหารก็ดี เปลี่ยนอิริยาบถก็ดี มันต้องพลิกตัว พลิกกาย จะต้องเคลื่อนไหวอิริยาบถเพื่อให้มันรอด ต่อสู้ให้มันรอด นอนท่าเดียวมันเมื่อย มันเจ็บ มันปวด มันก็ต้องพลิกเพื่อให้หายเมื่อย หายปวด หายเจ็บ เป็นสิ่งที่รู้ได้เองตามธรรมชาติ; เพราะฉะนั้นรอดที่ ๑ คือรอดตาย มีได้โดยสัญชาตญาณ : รู้จักกินอาหาร รู้จักถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ... รู้จักสิ่งเหล่านี้ได้โดยสัญชาตญาณ. แต่ถ้าให้ตีเราก็ต้องเรียนเหมือนกันแหละ; รอดตายตามธรรมชาติสัญชาตญาณนี้ก็ควรจะเรียนเพิ่มเติม ให้รอดอยู่อย่างดีที่สุด กว่าที่จะเท่าที่มันรู้อย่างสัญชาตญาณ; ให้สติปัญญาเข้าไปช่วยด้วย เราก็จะรอดตาย อยู่อย่างที่น่าดู น่าดูกว่าที่จะเป็นเพียงสัญชาตญาณ. ถ้าเราไม่รู้มากกว่านี้ เราก็คงจะกินหญ้าอย่างควาย, กินหญ้าอย่างควายพอให้รอดตาย. เดียวนี้เราทำได้มากกว่านั้น คือ เรามีอาหารกิน มีที่อยู่อาศัย มีเสื้อผ้านุ่มนวล มีหยูกมียาอะไรก็รอดตาย : นี้รอดที่ ๑.

ที่นี้ก็รอดที่ ๒ คือ รอดจากปัญหาของชีวิต. ชีวิตนี้มีความคิด ความนึก มีสติปัญญา เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นของใหม่ เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา; ทำให้เราต้องมีความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง ความกลัวบ้าง อะไรหลาย ๆ อย่าง ในชีวิตประจำวัน; นี้ก็เต็มไปด้วยปัญหา. ถ้าเราแก้ไม่ได้ เราก็ต้องเป็นโรคประสาท เป็นบ้า, แล้วเราก็จะต้องตาย; เราจึงต้อง

รอดจากปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ในเหตุการณ์ประจำวัน; เราจึงต้องศึกษามากขึ้นไปกว่าที่แรก รู้จักกระทำหรือคิดหรือนึกหรือ...แล้วแต่มันจะมีอย่างไรแหละ จะเป็นเรื่องทางโลก ๆ นี้ก็มี เป็นเรื่องทางธรรมะอันละเอียดสูงสุดประณีตก็มี เพื่อจะแก้ปัญหาชีวิต. ถ้าเราไม่รู้ เราก็ปล่อยไปตามบุญตามกรรม; ชีวิตนี้มันก็จะเต็มไปด้วยความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความเศร้า ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงต่าง ๆ นานา; นี่ปัญหาในชีวิต; มันบ้าตาย, มันจะเป็นโรคประสาท นอนไม่หลับ มันจะเป็นบ้า แล้วมันก็ต้องตาย.

เราก็ต้องมีความรู้ที่จะทำให้รอดจากปัญหาชีวิตประจำวัน ที่มันมากขึ้นไปกว่าสัญชาตญาณ; เพราะเรามีความเป็นมนุษย์ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มันก้าวหน้ามากกว่าสัตว์เดรัจฉาน มันก็มีปัญหามากชนิดที่สัตว์เดรัจฉานมันไม่มี. ไปเปรียบเทียบกับกันดูเถอะ มันหลายร้อยเท่าหลายพันเท่า ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ที่มากกว่าปัญหาที่เกิดอยู่แก่สัตว์เดรัจฉาน. สัตว์เดรัจฉานนี้ได้กินอิ่มแล้วก็รู้สึกพอใจแล้ว ไม่มีใครมาทำให้เจ็บปวดมันก็พอใจแล้ว; แต่มนุษย์มันไม่ใช่เท่านั้น มันต้องการอะไรมากกว่านั้น : ต้องการจะสนุก ต้องการอรร้อย ต้องการสวยงาม ต้องการมีเกียรติ ต้องการหลายอย่างหลายประการ. นี่เรียกว่า**ปัญหาส่วนตัวของมนุษย์**, ถ้ารอดไม่ได้ มนุษย์คนนั้นจะต้องเป็นบ้าและตาย.

รอดได้โดยเราแก้มันให้ถูกต้อง หรือกระทั่งว่าเราจะไม่เอาของมัน : ปัญหาอะไรโง่ ๆ ยิงยุ่ง ๆ ยาก ๆ เปลา่ ๆ เราไม่เอาของมัน; นี่ก็เป็นวิธีแก้ปัญหาด้วยเหมือนกัน. แต่ถ้าเราจะต้องเอาของมัน เราก็มีวิธีแก้ที่ถูกต้อง คือรอดไปได้; เราก็มีสิ่งที่ดีควรจะปรารถนานั้นได้อย่างถูกต้องและไม่ต้องเป็นทุกข์; มีปัจจัยพื้นฐานคือมีอาหาร มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีการบำบัดโรค, เราก็มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามที่มนุษย์มันจะคิดนึกได้; ที่สมควรจะมีจะได้จะรอด ก็รอดได้. นี่มันเป็นความรอดที่ ๒, เรียกว่า**ความรอดที่ ๒**. ความรอดที่ ๑ คือ**ความรอดตาย**; ความรอดที่ ๒ คือ**รอดจากปัญหาย่างยากในชีวิต**.

ที่นี้รอดที่ ๓ สูงสุดแหละ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในทางธรรม; คือรอดจากสังสารวัฏฏ์. เขาใช้คำรวม ๆ ว่ารอดจากสังสารวัฏฏ์. คำนี้มันเป็นคำในวัด เป็นภาษาศาสนา; แต่ชาวบ้านเขาก็พูดกัน เขาก็รู้กัน, ถ้าเขาเคยเล่าเรียน. รอดจากสังสารวัฏฏ์เป็นคำรวมสูงสุด.

สังสารวัฏฏ์ แปลว่า วนเป็นวงกลมอยู่ที่นี้. สังสารวัฏฏ์นั้นแปลว่าเวียนเป็นวงกลม : กิเลสเกิดขึ้น, ให้มีการกระทำที่เป็นกรรม, ทำกรรมแล้วได้รับผลของกรรม; ผลของกรรมเกิดแล้วก็ส่งเสริมกิเลส, กิเลสก็ให้ทำการ, ทำกรรมแล้วเป็นผลของกรรม; ผลของกรรมเกิดแล้วก็ส่งเสริมกิเลส, ฯลฯ.

นี่ไปดูเอง เพียงแต่ได้ยินได้ฟังอย่างนี้ ไม่ค่อยจะมีประโยชน์หรอก; ไปดูให้เห็นเองว่า เรามีกิเลส, แล้วก็ทำอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, ได้ผลมาแล้ว เราก็ส่งเสริมกิเลสกันต่อไป; วนอยู่ที่นี้ : เรื่องกิน เรื่องเล่น เรื่องสวय เรื่องงาม เรื่องเกียรติยศชื่อเสียงเรื่องอะไรต่าง ๆ ที่เขารวม ๆ กันแล้วเรียกว่า **อยู่ในโลก**. อยู่ในโลก มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แสวงหาอะไรที่เป็นความสุขสนุกสนาน แก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ : เกิดกิเลส, แล้วก็ทำเพื่อให้ได้, ได้แล้วก็มาส่งเสริมกิเลสให้แปลกออกไป ให้ไกลออกไป, มันก็ทำกรรมอีก. ถ้าพูดเป็นภาษาไทยล้วน ๆ ก็ว่าความอยากนะ, แล้วการกระทำนะ, แล้วก็ผลแห่งการกระทำ : ความอยากเป็นเหตุให้เกิดการกระทำ, การกระทำเป็นเหตุให้เกิดผลของการกระทำ, ผลของการกระทำก็ส่งเสริมความอยากต่อไปอีก. มันจึงวนอยู่ที่นี้; อยาก แล้วก็ทำ ได้ผลแล้วก็อยาก แล้วก็ทำ ได้ผลแล้วก็อยาก แล้วก็ทำ ได้ผลแล้วก็อยาก แล้วก็ทำ ได้ผลแล้วก็อยาก แล้วก็ทำ ได้ผลแล้วก็อยาก แล้วก็ทำ ฯลฯ. ถ้ามันไม่มีความรู้เพียงพอ มันจะมีความทุกข์อยู่ในนั้น; ถ้ามีความรู้เพียงพอ มันก็ไม่ต้องเกิดเป็นทุกข์อยู่ในนั้น. เราทำอย่างที่เราไม่มีกิเลส, เราทำอะไรโดยไม่ต้องมีกิเลส มันก็มีผลมาชนิดที่ไม่ส่งเสริมกิเลส เราก็ได้รับแต่ความสะอึกสยดแหละ.

นี่ถ้าว่าเรามีกิเลส ทำกรรม มีผลแห่งกรรม; ส่งเสริมกิเลส ฯลฯ นี้เรียกว่ามันวนอยู่ในวัฏฏะ, วนอยู่ในกองทุกข์. ที่นี้มารู้กันเสีย : อย่าทำด้วยกิเลส, อย่ามีกิเลส, อย่ายึดถือโดยความเป็นกิเลส, ก็ไม่เป็นกรรม; ไม่เป็นกรรมก็ไม่มีผลกรรม ที่จะส่งเสริม

กิเลส; อย่างนี้เขาเรียกว่า**รอดจากสังสารวัฏฏ์**; จิตจะบรรลุมรรคผลเป็นนิพพาน. จิตจะบรรลุมรรคผล คือรอดออกไปจากสังสารวัฏฏ์ แล้วก็เป็นนิพพาน. นี่เป็นความรอดที่ ๓ : รอดไปสู่**นิพพาน**.

รอดที่ ๑ คือรอดตาย, รอดที่ ๒ รอดจากปัญหายุ่งยากในชีวิตประจำวัน, รอดที่ ๓ รอดจากวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์. รอดจากสังสารวัฏฏ์แล้วก็ไปเป็นนิพพาน; **เป็นจิตที่ไม่ติดอยู่ในอะไร** ก็เรียกว่า**จิตหลุดพ้น**.

เธอทั้งหลายไปคิดดูเองว่า เรามีความรอดชนิดไหนอยู่บ้าง? และมีเท่าไร? **รอดตาย**นี้ เห็นว่ามันคงรอดแล้ว; ถ้าไม่รอดมันก็ตายแล้ว ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี้. เราก็รอดตาย, นี่คงจะได้กันแล้วทุกคน; แต่ว่ามันเป็นที่น่าพอใจแล้วหรือยัง, เรารอดตายมาอย่างเป็นที่น่าพอใจแล้วหรือยัง? ถ้าเป็นที่น่าพอใจแล้วก็ได้, ใช้ได้ : เรารอดตายมาโดยสมบูรณ์.

ที่นี้**เรารอดจากการบีบคั้นของปัญหาในชีวิตประจำวัน**หรือยัง? คือข้อที่เราต้องมีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความสงสัย ความอะไรต่าง ๆ นั้น, เรารอดมาแล้วหรือยัง? ถ้ายังก็ทำให้มันรอดมากขึ้น ๆ จนไม่มีสิ่งรบกวนจิตใจ เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น. นี่ก็รอดจากปัญหาชีวิตประจำวัน รอดได้เท่าไร? ตัวเองยังขี้โกรธเท่าไร? ยังขี้ฉลาดเท่าไร? ยังหม่นหมองวิตกกังวลเท่าไร? ชีวิตเต็มไปด้วยความมืดเท่าไร? มีสว่างเท่าไร? นั่นนะ ไปทำให้มันหลุดไป ๆ. ที่มันไม่ควรจะมีอยู่ ที่ไม่น่าปรารถนานะ มันควรจะหมดไป ๆ; ให้ชีวิตประจำวันของเราแจ่มใส สดใส มีความพอใจ; เป็นชีวิตที่เยือกเย็น มีชีวิตที่เยือกเย็น. นี่รอดที่ ๒.

ส่วนรอดที่ ๓ คือ**บรรลุนิพพาน**นั้น อาจจะต้องพูดกันอีกมากแหละ; และยังจะพากันไปอีกมาก หรืออีกนาน. นี่เธอก็เป็นผู้ที่เพิ่งจะมาสนใจ, ครูบาอาจารย์เขาเพิ่งจัดให้สนใจ ในเรื่องธรรมะของความดับทุกข์ เพื่อนิพพานนั้น; เรียกว่าเป็นเรื่องเพิ่งจะสนใจ ยังไม่เข้าใจอยู่มาก ยังจะต้องทำอีกมาก. นี่ก็เป็นเรื่องที่ ๓. ไม่มีใครตำหนิ

หรือก มันต้องเป็นอย่างนี้แหละ. แต่ถ้าว่าเหลวไหล ไม่ค่อยเอาใจใส่ มันก็ไม่รอดทัน
แก่เวลา; ก็เรียกว่ามันเสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา เอาตัวรอดใน
ส่วนนี้ไม่ได้; ฉะนั้นจึงขอให้สนใจ ให้อ่านเรื่องของกิเลส ของความทุกข์ ของความพ้น
จากอำนาจของกิเลส เป็นอิสระจากกิเลส บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามที่ควรจะได้รับ.

เรื่องนิพพานนี้ อย่าไปกลัวว่ามันไกลเกิน หรือว่ามันไม่อยู่ในวิสัย; อย่าง
น้อยมันอยู่ในวิสัย ที่เราจะชิมลอง. เราสังเกตดูให้มาก; เมื่อเราไม่มีกิเลสอยู่ในใจ,
เมื่อนั้นเรายู่กับนิพพาน, จนกว่ากิเลสกลับมาอีก เราก็พรากจากนิพพานไปอีก, จน
กว่ากิเลสมันจะหมดไปอีก วางไปอีก เราก็อยู่กับนิพพาน. **เมื่อกิเลสเข้ามา นิพพานก็
หายไป; เมื่อกิเลสหายไป นิพพานก็ปรากฏออกมา.** ฉะนั้นศึกษาจากสิ่งนี้โดยตรง จะ
รู้จัก. ถ้าศึกษาจากหนังสือหนังสือ ยังอีกนาน; เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาโดย
ตรงจากของจริง.

หลักธรรมในศาสนาต้องศึกษาให้ครบ ๓ ระดับ.

เธอจงศึกษาให้ครบนะ, ทุกวิธีนะ. นี้ช่วยจำไว้อีกทีซิ จำไว้ให้แม่นยำ
ที่ว่าศึกษาให้รู้นี้ เขามีอยู่เป็น ๓ ชั้น; ศึกษาให้รู้ มีอยู่เป็น ๓ ชั้น :-

ขั้นที่ ๑ คือรู้อย่างศึกษาเล่าเรียน. รู้อย่างศึกษาเล่าเรียน เขาเรียกว่า *ปริยัติ*;
เช่นเธอได้ยินได้ฟัง แล้วเธอก็จำได้, เธอก็มีความรู้; ความรู้อย่างนี้เรียกว่า *รู้จาก
ศึกษาเล่าเรียน*, เป็นขั้นต้นที่สุด.

ขั้นที่ **๒** รู้ด้วยการแทงตลอดด้วยปัญญา; เรียกตามคำในทางศาสนา
เขาเรียกว่า *แทงตลอดด้วยปัญญา*. คือเธอต้องเอาความรู้ที่ได้จากการเล่าเรียน ไปคิด
ไปค้น ไปใคร่ครวญ โดยเหตุผล โดยสติปัญญา; จนเห็นจริงด้วยทุกอย่างทุกประการ.
อย่างนี้เรียกว่า *รู้ขั้นที่ ๒* คือแทงตลอดด้วยปัญญา; มันรู้มากกว่าขั้นแรก คือรู้
จากการศึกษาเล่าเรียน.

ที่นี้ **ฐัณฑ์ที่ ๓** นี้ต้องได้บิรมสของมันเลย. คือเรารู้อะไรแจ่มแจ้งแทงตลอด ด้วยปัญญาแล้ว, ประพฤติปฏิบัติดู; ได้ผลแห่งการปฏิบัติเท่าไร เราชิมผลแห่งการปฏิบัตินั้น; นี้เขาเรียกว่าเสวยผลด้วยนามกาย. คำนี้แม้จะแปลกอยู่บ้าง แปลกอยู่มาก ก็ช่วยจำเอาไว้ดีกว่า; เพราะว่าถ้าจะไปบัญญัติคำอย่างอื่น มันก็ได้เหมือนกันแหละ, แต่มันจะมีความยุ่งยากลำบากเกิดขึ้นทีหลัง ทำให้สงสัยหลายอย่างหลายทิศทาง, ใช้คำเต็ม ๆ ว่า **เสวยผลด้วยนามกาย**. เมื่อเรารู้ว่าอย่างนี้ดับทุกข์ได้แน่ แทงตลอดด้วยปัญญาแล้วก็ปฏิบัติดูนะ แล้วก็ **ผลก็เกิดขึ้น**, แล้วก็ **เสวยผลอันเป็นความสุขนั้น ด้วยจิตใจทั้งหมด; จิตใจทั้งหมด** เขาเรียกว่านามกาย, **เสวยผลด้วยนามกาย**.

ยกตัวอย่างเช่นว่า เรื่องสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา คือเรื่อง **ปฏิจจนสมุปบาท** สอนว่าเมื่อตา..., ยกตัวอย่างในเรื่อง ตา, มัน ๖ เรื่อง : ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ.

ยกตัวอย่างในเรื่องตาค่อน : ตากระทบกับรูป ก็เกิดจักขุวิญญาณ; ๓ ประการนี้ ทำงานด้วยกัน เรียกว่า **ผัสสะ**; มีผัสสะแล้ว ก็ย่อมเกิดเวทนา; มีเวทนาแล้ว ย่อมเกิดตัณหา, แล้วก็ย่อมเกิดอุปาทาน, ย่อมเกิดภพ, เกิดชาติ และเกิดทุกข์. เพียงเท่านั้น ก็เรียกว่า **รู้แล้วอย่างเล่าเรียน** รู้แล้วอย่างที่บอกให้ สอนให้ หรืออ่านเอาเอง. นี้รู้อย่างเล่าเรียน, รู้เป็นปริยัติ.

ที่นี้ก็เอามาแทงตลอดด้วยปัญญาชี้ว่า ที่ว่าตากับรูปถึงกันเข้าแล้วเกิดจักขุวิญญาณจริง, ต้องเห็นจริงที่นี้; แล้วเมื่อ ๓ อันนี้มาถึงกันเข้า เรียกว่า **ผัสสะ** คือการกระทบทางตา. กระทบทางตานี้ ถ้าว่ามัน **เกิดอวิชชาเมื่อกระทบ** ก็เป็นการกระทบที่โง่เขลา, ก็ให้เกิดเวทนาที่โง่เขลา, เกิดความอยากที่โง่เขลา คือตัณหา, เกิดตัณหา ออยากอย่างโง่เขลา ก็เกิดยึดถือด้วยอุปาทาน, เกิดภพ, เกิดชาติ -เกิดตัวกูแล้วก็ เป็นทุกข์. ใคร่ครวญดูด้วยสติปัญญาของตนเอง เอ้อ มันจริงอย่างนี้ไว้; แต่เป็นเพียงรู้อย่างที่ ๒ คือ **รู้แทงตลอดด้วยปัญญา**; ยังไม่พอ.

มาถึงรู้ที่ ๓ เธอก็ **ระวังด้วยสติ** : เมื่อมีการกระทบทางตา เกิดจักขุวิญญาณ

เป็นผัสสะทางตาขึ้นมาแล้ว; เรามีสติมีปัญญา มีสัมปชัญญะมาทัน ควบคุมผัสสะ อย่าให้ผัสสะโง่ อย่าให้ผัสสะด้วยอวิชชา, มันก็ไม่เกิดเวทนาโง่, ไม่เกิดความอยากโง่ คือ ตัณหาโง่, มันก็ไม่เกิดความทุกข์ ความร้อนขึ้นมา; เราก็เสวยความที่มันไม่เกิดความทุกข์ ไม่เกิดความร้อนขึ้นมา คือยังเย็นอยู่ที่ทางตา ทางใจ ทางอะไรยังเย็นอยู่; เพราะว่าผัสสะของเรามีปัญญา มีวิชชา มีสติ เข้ามาควบคุมผัสสะอยู่. นี่เสวยผลด้วยนามกาย เกิดจากการที่กิเลสไม่เกิดขึ้นในจิตใจ; ก็ชิมรสของมันว่า โอ้มันเป็นอย่างนี้ : มันสงบอย่างนี้ มันเย็นอย่างนี้ มันเป็นสุขอย่างนี้. นี่เสวยผลด้วยนามกาย.

ที่นี้ ในทางตรงกันข้าม ก็คือถ้าเปลอไปยินดียินร้ายในอารมณ์นั้น; เพราะว่าผัสสะไม่มีปัญญา ผัสสะไม่มีสติ ผัสสะไม่มีสัมปชัญญะ, มันก็เกิดเวทนาที่เป็นที่ตั้งแห่งตัณหา, มันก็เกิดอุปาทานและเกิดทุกข์, เป็นทุกข์อยู่เพราะการเห็นทางตา; ก็รู้ชัดด้วยจิตใจว่า อ้าว นี่เป็นความทุกข์ ร้อนเป็นไฟ เพราะทำผิดทางตา. นี่ก็เรียกว่าเสวยผลของมันด้วยนามกายเหมือนกัน; แต่ผลฝ่ายผิด ผลฝ่ายที่เป็นทุกข์.

ฉะนั้นเราจะได้รับ จะมีโอกาสเสวยผลฝ่ายถูก คือเป็นสุข, มีโอกาสเสวยผลฝ่ายผิดคือความเป็นทุกข์; ก็ได้ชิมรสทั้งฝ่ายผิดและฝ่ายถูก. อย่างนี้แล้วก็เรียกว่าความรู้ขั้นที่ ๓ : ความรู้ที่เป็นการเสวยผลด้วยนามกาย.

ไปทำความเข้าใจเสียให้ดี ๆ ว่าความรู้มีอยู่ถึง ๓ ชั้นอย่างนี้ :- อันที่ ๑ เรียนรู้ด้วยการศึกษาเล่าเรียน. อันที่ ๒ ทางตลอดด้วยสติปัญญา ด้วยเหตุผล ด้วยการให้เหตุผลทางปรัชญา หรือทางอะไรก็ได้ แล้วแต่เราจะมีวิธีคิดเหตุผลอย่างไร; แต่ขอให้ปัญญามันเข้าใจเรื่องนั้นทะลุปรุโปร่งไปก็แล้วกัน เรียกว่าทางตลอดด้วยปัญญา. ที่นี้รู้ที่ ๓ มาประพาศปฏิบัติได้ผลดีก็มีความสุขที่ไม่เคยได้รับมาก่อน. ถ้าทำผิดพลาดไป ก็ได้รับความทุกข์ชนิดที่ได้รับอยู่ตามธรรมดา. แต่เดี๋ยวนี้เรารู้จักมันดีขึ้นมาว่า โอ้ มันเป็นอย่างนี้ ความทุกข์มันเป็นอย่างนี้ เกิดมาจากการที่เราทำผิดพลาดในขณะแห่งผัสสะ. ผัสสะทางตา ผัสสะทางหู ผัสสะทางจมูก ผัสสะทางลิ้น ผัสสะทางผิวหนัง ผัสสะทางจิตใจ เหมือนกันหมดแหละ. ความรู้มีอยู่ถึง ๓ ชั้นตอนอย่างนี้.

ไอ้ความรู้แต่ละชั้นมันสูงต่ำกว่ากัน. เพราะฉะนั้นมันก็ให้ความรอดที่ต่าง ๆ กัน ไม่เท่ากัน. เรามีความรู้ด้วยการศึกษา มันก็รอดได้บ้างอย่างชั้นการศึกษา; เรามีความรู้ชนิดที่แทงตลอดด้วยปัญญา มันก็ให้ความรอดได้สูงขึ้นไปอีกแหละ; แต่ถ้ามีความรู้ชนิดที่เสวยผลด้วยนามกายนี้ มันจะรอดมากไปกว่านั้นแหละ คือจะรู้จักเรื่องของกิเลส ฆ่ากิเลสทำลายกิเลส เป็นลำดับ ๆ ไปตามชั้นของมัน. ฉะนั้นความรอดก็มีอยู่เป็นชั้น ๆ เพราะว่าความรู้มันก็มีอยู่เป็นชั้น ๆ.

เราเองเพิ่มกำลังแห่งความรู้ของเรา ให้มากขึ้นทุกชั้น; แล้วเราก็จะได้รับความรอดสูงขึ้นไปตามลำดับทุกชั้นเหมือนกัน; เราก็จะดับทุกข์ได้มากขึ้น.

ความจริงของความทุกข์และความดับทุกข์.

เอ้า, ทีนี้พูดถึงตัวความทุกข์กันที พูดถึงตัวความทุกข์กันที. ความทุกข์มันก็เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง. ความจริงที่มีอยู่จริง ที่ควรจะรู้; มีเรื่องของมันเอง มีกฎตายตัวของมันเอง ที่เรียกว่าความทุกข์.

ความทุกข์ ก็คือความรู้สึกที่มันทนทรมาน เหมือนกับมันกัดเอา มันเจ็บปวด มันเผาผลน มันทิ่มแทง มันผูกมัด มันครอบงำ มันหุ้มห่อ แล้วแต่จะมีอะไร; แต่ว่าทุกอย่างนั้นเป็นการทรมาน. นี้เรียกว่าความทุกข์. ความทุกข์มีเหตุปัจจัยสำหรับให้เกิด; มีอาการเช่นความโศกเศร้า ร่ำไรรำพัน ร้องไห้ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ, พลัดพรากจากสิ่งที่รัก ประสพกับสิ่งที่ไม่รัก, ประรณานอันใดแล้วก็ได้; เหล่านี้เป็นอาการเบ็ดเตล็ดแต่ละอย่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากอย่าง เป็นอาการแห่งความทุกข์; แต่ที่มันเป็นตามธรรมชาติของมันตายตัว ก็คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย. นี้ก็เรียกว่าความทุกข์. เราทำจิตใจของเราให้อยู่เหนือความทุกข์เหล่านี้ได้; นั่นอีกเรื่องหนึ่ง ต้องศึกษากันในส่วนนั้น.

เดี๋ยวนี้บอกให้รู้ความทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ : **มีความทุกข์ตามธรรมชาติ ซึ่งต้องมี** เช่นเกิด แก่ เจ็บ ตาย; แล้วก็มี**ความทุกข์เฉพาะเรื่อง ๆ** ความผิดพลาดเฉพาะเรื่อง

ความโง่เฉพาะเรื่อง ไม่เหมือนกันทุกคน. แต่ถ้าความเกิด แก่ เจ็บ ตายแล้ว เหมือนกันทุกคน; คือทุกคนโง่เหมือนกันหมดว่า ความเกิดของกู ความแก่ของกู ความเจ็บของกู ความตายของกู อย่างนี้จะเป็นทุกข์เหมือนกันทุกคน. นี้เรียกว่า ตามธรรมชาติ. แต่ส่วนที่จะมานั่งร้องไห้ มาหัวเราะ มาเศร้าใจ ทุกข์ใจ มีอะไรนี้มันไม่ค่อยเหมือนกันหรอก; แต่ละคนมันก็มีเป็นเรื่องของตัวเอง ๆ. นี้เขาเรียกว่า เบ็ดเตล็ด มันก็เป็นความทุกข์, แต่มันก็ดับได้. ถ้าเรามีสติปัญญา มีความรู้พอ, สิ่งเหล่านี้จะไม่ทำจิตให้เป็นทุกข์. ถ้าเราโง่มากพอ, สิ่งเหล่านี้ก็ทำจิตให้เป็นทุกข์. **ที่นี้ทุกข์รวบยอด** ทุกข์อีกชนิดหนึ่ง เรียกว่าทุกข์รวบยอด ทุกข์ทั้งหมด ทุกข์ตลอดเวลา ทุกข์ในที่ทุกหนทุกแห่ง ทุกกรณี นั่นคือความทุกข์ที่ยึดถือ ว่าตัวกู ว่าตัวกู, ในบาลีเรียกว่า **ปัญจอุปาทานขันธ - ยึดมั่นขันธ ๕ โดยความเป็นตัวตน.**

ขันธ ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. นี้เข้าใจว่าคงจะเคยได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว; แต่คงไม่รู้จักมันนัก; ไปศึกษาให้รู้จักขันธ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่กับเนื้อกับตัว เกิด - ดับอยู่ตลอดเวลา. ไปยึดถือส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้ง ๕ ส่วน ว่าเป็นตัวเรา ของเราแล้ว, นี้จะเป็นความทุกข์. เหมือนกับที่เราหิวก่อนกินหนัก ๆ อยู่ตลอดเวลา เราเอาก่อนกินหนัก ๆ มาหิวไว้ตลอดเวลา มันก็ทุกข์ตลอดเวลา ไม่เป็นระยะหรอก เพราะมันหนกอยู่ตลอดเวลา. นี้คือความที่เรายึดมั่นถือมั่นขันธ ๕ หรือขันธใดขันธหนึ่ง หรือทั้งหมดว่าเป็นตัวเราว่าเป็นของเรา เราก็มีชีวิตที่หนกอึ้งอยู่ตลอดเวลา. นี้เรียกว่าความทุกข์สรุปรวม ทุกข์อยู่ตลอดเวลา; แต่ก็ดับได้นะ เป็นสิ่งที่ดับได้. เมื่อมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอ มันก็ดับไปได้; คือไม่ยึดถือ ไม่ยึดถือขันธ ๕ ขันธใดขันธหนึ่ง ว่าเป็นตัวเราของเรา มันก็ไม่หนก; เหมือนกับเราหิวก่อนกินที่เรารู้สึกอยู่นั้นเสีย มันก็ไม่หนก. ถ้าเราหิวอยู่มันก็หนกอยู่ตลอดเวลา. **ชีวิตเป็นของหนกอยู่ตลอดเวลา, ถ้าเรายึดถือว่าชีวิตของเรา.** ที่นี้จิตของเราอย่าไปยึดถือชิ, มีสติปัญญา ไม่ต้องยึดถือ; ทำอะไรก็ทำไป โดยไม่ต้องยึดถือ. ไม่มีความทุกข์ก็ควรพอใจแล้ว, ถ้าเต็มไปด้วยความทุกข์ จะเอาไปทำไม. **รู้จักทำใจให้ว่างจากความยึดถือ** แล้วก็สบายอยู่ตลอดเวลา.

นี่เรียกว่า ความทุกข์ดับได้ : ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายก็ดับได้, อาศัยปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน; ทุกข์เบ็ดเตล็ดทยุมหยม ๗ มีอยู่ตลอดวันตลอดคืนก็ดับได้, รู้จักควบคุมจิตใจเสียใหม่ ด้วยสติสัมปชัญญะเป็นต้น; แล้วมีความทุกข์ที่หนักอึ้งอยู่ตลอดเวลา ยึดมั่นขั้น ๕ โดยความเป็นตัวตนนี้ก็ดับได้. เรียกว่าความทุกข์นะมันดับได้. ความทุกข์ มันมีความจริงของมันก็จริง, แต่ถ้ารู้ความจริงนี้แล้ว เราดับมันได้. นี้เรียกว่าความจริง : ความจริงของความทุกข์และความดับทุกข์; เป็นอริยสังขตธา - เป็นความเป็นเช่นนั้นเองของอริยสังขัตคือความทุกข์.

เดี๋ยวนี้เราก็มีความรู้ทั้ง ๓ ระดับ เราก็สามารถที่จะดับได้. เรามีความถูกต้องในเรื่องของอริยสังขตธา คือความเป็นเช่นนั้นเองของความจริงอันประเสริฐของคนเรา, เราต้องอยู่ด้วยความถูกต้องในการที่จะดับทุกข์นี้ ถูกต้องในการที่จะดับทุกข์, อยู่ด้วยความถูกต้องตลอดเวลา เรียกว่าความถูกต้องของอริยสังขตธา; ก็ดับทุกข์ได้ทุกเวลา ทุกแง่มุมของเรื่องของความทุกข์; ต้องให้มีความถูกต้องอยู่กับเนื้อกับตัว, แล้วป้องกันไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้น.

ความถูกต้องนี้ มันจึงเหมือนกับวัคซีน หรือเซรุ่ม ที่ฉีดเข้าไปแล้ว มันป้องกันความเกิดขึ้นแห่งโรค. ธรรมะหรือความถูกต้องของอริยสังขตธานี้ มันเหมือนกับวัคซีน มันจะป้องกันไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนสนใจ ที่จะมีความถูกต้องอยู่กับเนื้อกับตัว, ถูกต้องของอริยสังขตธา. เราเป็นเพื่อนกัน เราควรจะปรึกษาหารือกันด้วยเรื่องนี้ เราอย่าคุยกันด้วยเรื่องไร้สาระ อย่าคุยกันด้วยเรื่องส่งเสริมกิเลสเลย มันจะเพิ่มความทุกข์มากขึ้น.

เราคุยกับเพื่อนของเราด้วยเรื่องที่จะเอาชนะกิเลส ด้วยเรื่องดับทุกข์ ก็ดับดับกิเลส ดับทุกข์กันได้มากขึ้น ๆ มีเพื่อนสำหรับดับกิเลสและดับทุกข์กันได้มากขึ้น. ฉะนั้นถ้าใครมีบุตรมีหลาน ก็ช่วยสอนบุตรสอนหลาน ให้รู้ความจริงข้อนี้; เขาก็จะรู้จักดับทุกข์ไปได้ตั้งแต่เล็ก ๆ มันจะได้ประโยชน์มาก ได้เปรียบมาก ได้กำไรมาก, ถ้า

เขารู้เรื่องความทุกข์และความดับทุกข์ไปตั้งแต่เล็ก ๆ. โบราณเขาสอนอยู่ใน
ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม : คนแก่ ๆ สอนเด็กให้รู้จักปล่อยวาง ไม่ให้
ยึดถือ, ให้รู้จักใช้พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา มาดับกิเลส ตัณหา มาป้องกัน
กิเลส ตัณหา; เด็ก ๆ ก็รู้จักปล่อยวางไปที่ละน้อย ๆ.

ฉะนั้น เด็ก ๆ ที่เกิดในสกุลสัมมาทิฐิของพุทธบริษัท จะมีความทุกข์น้อยมา
ตั้งแต่เกิดแหละ. ถ้าเกิดในสกุลมิจฉาทิฐิ ไม่รู้เรื่องนี้ ก็จะมีทุกข์มากมาตั้งแต่
เกิดและมากขึ้น ๆ จนกระทั่งวินาศทางจิตใจ เป็นมิจฉาทิฐิ ตายไปด้วยความทุกข์
ตายไปด้วยมิจฉาทิฐิ; เขาไม่มีความถูกต้องของอริยสัจจตถา.

ขอให้มีความถูกต้องของพระธรรม ที่เรียกว่าอริยสัจจตถา; ก็คือเราอยู่ด้วย
พระธรรม มันไม่มีผิด, พระธรรมคือความถูกต้อง มันก็ไม่มีผิด, กิเลสเกิดไม่ได้ ความ
ทุกข์เกิดไม่ได้; เรื่องมันก็มีเท่านั้นแหละ มันก็รอดได้ ทั้งโดยชีวิต โดยร่างกาย โดย
จิตใจ โดยสติปัญญา วิญญาณะอะไรมันรอดไปหมด.

นี่คือเรื่องความถูกต้องของอริยสัจจตถา; ตถาแปลว่าเช่นนั้นเอง, อริยสัจจะ
แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ซึ่งมีความเป็นเช่นนั้นเองอยู่ในตัวมัน.

พระพุทธเจ้าบางที่ท่านตรัสเรียกว่าอริยสัจจ์, แต่บางที่ท่านตรัสเรียกว่าตถา;
เราเลยเอามาพ่วงกันเสียเลย เป็นอริยสัจจตถา มีอยู่ ๔ เรื่อง : เรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้
เกิดทุกข์, เรื่องดับทุกข์, เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์; รวมกันแล้ว เรียกว่าความถูก
ต้อง. เรามีความถูกต้องในเรื่องนี้แล้วมันก็ดับทุกข์.

นี้เวลามันก็ไม่อำนวยการแหละ ที่จะพูดต่อไปแล้ว ก็เรียกว่ามันจะต้องจบ
กันที. ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลา; ช่วยกันเอาไปคิดนึก
ให้เข้าใจ, ให้แทงตลอดด้วยปัญญา, แล้วให้เสวยผลด้วยนามกาย.

พูดให้ฟังนี้ เป็นเรื่องรู้โดยการศึกษาเล่าเรียน, เอาไปคิดให้เข้าใจ เรียกว่า
แทงตลอดด้วยปัญญา, ปฏิบัติแล้วได้รับผล ก็เรียกว่าสวยผลด้วยนามกาย. **นี่คือ
ความสมบูรณ์แห่งการศึกษา.**

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ด้วยการสมควรแก่เวลา เป็นโอกาสให้พระคุณ
เจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรม เป็นคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติ
ธรรมะ สืบต่อไป.

สัมมัตตานุภาพ

- ๑๒ -

๑๙ กันยายน ๒๕๒๔

ความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่อง **อานุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม; และมีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **ความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง.**

[ปรารภและทบทวน.]

การบรรยายนี้ เป็นการบรรยายชุดติดต่อกันไปในระดับเดียวกัน; ดังนั้น จะต้องขอให้นักเรียนทั้งหลาย ที่มาเป็นจำนวนมากนี้ พยายามทำความเข้าใจ ตามสัดส่วนที่จะพึงเข้าใจได้ในระดับของตน; แม้ว่าจะเข้าใจไม่ได้ในบางข้อ บางคำ ก็ขอให้จำเอาไว้ก่อน เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจ หรือจะต้องศึกษากันในวันหลัง; จะเปลี่ยนการบรรยายมาอยู่ในระดับของนักเรียนทั้งหลายในวันนี้มันทำไม่ได้, ขอให้มีความเห็นใจตามนี้ด้วย.

การบรรยายนี้ ได้พูดถึง เรื่องของความถูกต้อง มาตามลำดับ, เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ ซึ่งเป็นความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง. คำใดที่เธอทั้งหลายจะพอเข้าใจได้ ก็พยายามทำความเข้าใจ แล้วก็จำไว้ จะมีประโยชน์ในกาลข้างหน้า.

เราพูดกันถึงความถูกต้อง, เธอทั้งหลายก็อาจจะเข้าใจน้อยไปว่า หมายถึงอะไร; จึงต้องบอกกันมาเรื่อย ๆ ว่า ความถูกต้องนั้น เป็นใจความสำคัญ เป็นหัวใจของเรื่องทุกอย่าง : เรื่องใดไม่มีความถูกต้อง เรื่องนั้นจะสิ้นสุดลง คือสลายลงไป; ถ้ามีความถูกต้อง, ก็จะอยู่ไปได้ ไปตามลำดับ.

ความที่เรารอดชีวิตอยู่ได้ เพราะมันมีความถูกต้อง ตามเรื่องของมันจะรอดชีวิตอยู่ได้; ไปดูที่ความถูกต้อง ที่ทำให้รอดชีวิตอยู่ได้ ก็จะเข้าใจความถูกต้องของความที่เรามันรอดชีวิตอยู่ได้. หรือว่าเราจะมองไปยังความเจริญ ความก้าวหน้า ที่เรียกกันว่าวิวัฒนาการในชีวิตนี้ มันจะวิวัฒนาการไปในทางที่พึงปรารถนา ก็เพราะว่ามันมีความถูกต้อง. ถ้าเธอทั้งหลายสนใจในเรื่องความถูกต้อง จนใช้เป็นประโยชน์ได้ ก็จะมีวิวัฒนาการที่พึงปรารถนา.

การที่มีความถูกต้อง นี่คือการรอดอยู่ได้ และความเจริญพัฒนาถาวรต่อไปจนจะถึงที่สุดของชีวิต. ความถูกต้องเป็นหัวใจ ที่ทำให้เดินไปได้ เจริญไปได้ จนถึงจุดหมายปลายทาง : จะเป็นจุดหมายปลายทางอย่างชาวโลก หรือเป็นจุดหมายปลายทางอย่างชาววัด คือทางธรรมะก็ดี; มันล้วนแต่ต้องอาศัยความถูกต้อง.

เมื่อเรามองเห็นความถูกต้อง เราก็มีหวังที่จะประสบความสำเร็จ; ความถูกต้องจึงเป็นความหวัง ที่ทำให้เราอุ่นใจมีความสุข.

ถ้าจะพูดถึงมิตรบัณฑิตเลิศ เป็นกัลยาณมิตร ก็ต้องเล็งถึงความถูกต้อง ว่า ความถูกต้องนี้เอง เป็นมิตร เป็นกัลยาณมิตรชั้นเลิศ; แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสอย่างนี้ คือท่านตรัสว่า *อภฺรฺรจฺฉคิภฺรฺรคเป็นกัลยาณมิตร.*

ความถูกต้องเป็นสิ่งที่ทำให้เราขมมือไหว้ตัวเองได้. ถ้าใครอยากจะขมมือไหว้ตัวเอง ก็ลองใคร่ครวญดูว่า มีอะไรในตัวจึงจะขมมือไหว้ตัวเองได้? ตอบอย่าง

ทั่วไปก็ต้องว่า **มีความดี**. ที่เรียกว่าความดีนั้นแหละ **คือความถูกต้อง**; ถ้าไม่ถูกต้องมันก็ไม่ดี, เตี่ยวันนี้เรามาเรียกมันให้ตรง ๆ ว่า ความถูกต้อง, เป็นสิ่งที่จะทำให้เจ้าของยกมือไหว้ตัวเองได้. ดูแล้วก็เป็นเพียงสิ่งเดียวเท่านั้นแหละ ที่จะทำให้เจ้าของยกมือไหว้ตัวเองได้, **คือความถูกต้อง**. แต่เตี่ยวันนี้เรายังมาเรียกเสียง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า **ดี** ว่า **ความดี**. **ดูความดีให้ดี จะพบว่า มันเป็นความถูกต้อง**; เพราะว่าการถูกต้องช่วยให้สำเร็จประโยชน์ ให้ลุล่วงไปในทางที่ควรจะลุล่วง.

เราจมองเห็นความถูกต้องนี้ว่า เป็นสิ่งที่เราจะต้องเคารพ; เมื่อเห็นว่าถูกต้องอย่างไร เราจะต้องเคารพ คือจะต้องประพฤติปฏิบัติ ต้องเชื่อฟัง. เหมือนกับว่าพวกที่เขาถือพระเป็นเจ้า เขาก็เชื่อฟังพระเป็นเจ้าเคารพพระเป็นเจ้า แล้วอ่อนน้อมให้พระเป็นเจ้าช่วย; แต่เราไม่มีพระเป็นเจ้าทำนองนั้น, **เรามีพระเป็นเจ้าอยู่ที่ความถูกต้อง**.

ความถูกต้องจะช่วยได้อย่างเต็มที่ เราจึงเคารพเชื่อฟัง และอ่อนน้อมพระเป็นเจ้า คือพยายามที่จะปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของความถูกต้อง. **นี่อ่อนน้อมในความหมายสูงสุด ความหมายในภาษาธรรม**; คือเราพยายามที่จะทำให้ดีที่สุด ตามกฎเกณฑ์ของความถูกต้อง เพื่อว่าความถูกต้องนั้นจะได้ช่วยเรา เหมือนกับพระเป็นเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์.

ถ้าเธออยากจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องช่วยคุ้มครอง ก็ต้องเล็งถึงความถูกต้อง นึกถึงความถูกต้อง; ส่วนเครื่องหมายของความถูกต้องนั้น ก็ได้เหมือนกัน, แต่อย่าไปติดอยู่เพียงว่า **เครื่องหมาย**. อย่างว่านักเรียนนี้ก็ต้องแขวนพระเครื่องกันบ้างก็มี; แต่ขอให้รู้ว่า **นั่นเป็นเครื่องหมายของความถูกต้อง** เพื่อจะเตือนใจเราให้ยังคงอยู่ในความถูกต้อง. เราจะเคารพในสิ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ เครื่องหมายของความถูกต้องก็ได้เหมือนกัน. บางทีเราก็มีพระพุทธรูป บางทีก็มีพระเจดีย์ มีอะไรต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ของความถูกต้อง เราก็เคารพให้ถึงความหมายอันแท้จริง ซึ่งสิ่งที่เป็นเครื่องหมายนั้นแสดงอยู่. เช่นพระพุทธรูปแสดงถึงพระพุทธเจ้า, ความเป็น

พระพุทธเจ้าที่ถูกต้องไม่มีตัวมีตน เป็นขึ้น เป็นดุน เป็นก้อน เห็นได้ยาก, เดียวนี้เขาก็ทำสัญลักษณ์ให้กำหนดได้ง่าย ๆ ไปตั้งแต่แรก.

เมื่อเรายังเป็นเด็ก ๆ อยู่ เราก็เห็นพระพุทธรูปนั้นว่าเป็นพระพุทธเจ้า; เมื่อเราโตขึ้น ศึกษามากขึ้น เราก็รู้จักพระพุทธเจ้าถูกต้องไปกว่านั้น คือยิ่งกว่าพระพุทธรูป. ว่าที่จริงแล้ว คนจะรู้จักพระพุทธเจ้าดี ก็ต่อเมื่อรู้จักความดับทุกข์ หรือพระนิพพานแล้วเท่านั้น; ความข้อนี้มีพระพุทธดำรัสตรัสไว้เองว่า คนจะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยแท้จริงได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้น ได้หลุดพ้นจากกิเลส จากทุกข์ทั้งปวงแล้ว รู้สึกอยู่ว่า ในเวลานั้นจิตใจของตนเป็นอย่างไร ก็รู้ได้ทันทีว่า ความหมายหรือจิตใจของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นอย่างไร. เขาจึงรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้จริง ต่อเมื่อจิตใจของเขาเป็นอย่างเดียวกันกับจิตใจของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. นี้เรียกว่า รู้อย่างถูกต้อง ถึงอย่างถูกต้อง เข้าใจอย่างถูกต้อง; ซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็นจุดหมายปลายทาง.

[เริ่มบรรยายในหัวข้อของการบรรยายครั้งนี้]

ที่นี้เราจะดูถึงสิ่งที่เรียกว่า จุดหมายปลายทาง; เพราะวันนี้เราพูดกันโดยหัวข้อว่า ความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง. คำว่าจุดหมายปลายทาง มีปัญหาามาก; ไม่ค่อยจะมีใครสนใจจริง ๆ หรือตั้งใจจริง ๆ ต่อสิ่งที่เรียกว่าจุดหมายปลายทาง แม้ของตน.

ไม่บรรลุนิพพาน จะไม่มีจุดหมายที่แท้จริงของชีวิตแน่นอน.

นี่ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ใครสนใจว่า จุดหมายปลายทางอันแท้จริงของตนคืออะไร? ก็มักจะคาดคะเนเอา หรือพูดตาม ๆ กันไป ตามที่เด็ก ๆ เขาพูดกันอย่างไร, ผู้ใหญ่เขาพูดกันอย่างไร, คนแก่เขาพูดกันอย่างไร. คนเหล่านั้นก็ล้วนแต่ไม่เคยไปถึง

จุดหมายปลายทางอันแท้จริงด้วยตนเอง ก็เลยพูดตาม ๆ กันไป หรือหวังตาม ๆ กันไป, แล้วก็ปล่อยให้เลื่อน ๆ อยู่อย่างนั้นแหละ; เพียงแต่พูดหรือเพียงแค่ว่าคาดคะเน แล้วก็ปล่อยให้เลื่อน ๆ, เพราะมันก็ต้องเลื่อน เพราะมันไม่รู้จะไปจับเอาที่ตรงไหนได้; จึงไม่มีใครตั้งใจ หรือสนใจได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่ไม่มีความเป็นวัตถุเป็นก้อน.

แต่ในวันนี้เราจะพูดกันถึงจุดหมายปลายทางที่สูงสุด; ซึ่งควรจะรับฟังไว้ก่อนว่า พุทธบริษัทเขาพูดหรือเขาถือกันว่าพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางหรือสูงสุด. ทีนี้เราก็ไม่รู้จักพระนิพพาน หรือผู้พูดเองบางทีก็ยังไม่รู้จักพระนิพพาน ก็พูดสืบ ๆ กันมา; ดังนั้นเราก็มีพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางไว้อย่างที่เรียกว่าเป็นการศึกษา.

ที่เราได้ยินได้ฟัง เป็นการศึกษา, เราจำไว้ที่ก่อนว่า ที่ถูกที่ควรนั้นมีพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง. ทีนี้เราก็มาคิดนึกว่า พระนิพพานคืออะไร คืออย่างไร; เข้าใจมากขึ้น เราก็จะเห็นด้วยยิ่งขึ้นว่า พระนิพพานควรจะเป็นจุดหมายปลายทาง. ทีนี้ถ้าสมมติว่า วันหนึ่งข้างหน้า เราบรรลุพระนิพพานจริง ๆ, เมื่อนั้นแหละ เราจะรู้จักว่า เอ้อ นี่จริง, มันเป็นจุดหมายปลายทางจริง ๆ; เพราะว่าอะไรที่ดีไปกว่านี้ ไม่มีแล้ว ไม่มีแน่ ไม่เห็นทางที่ว่าจะมีอะไรดีไปกว่านี้.

นี่จึงอยากจะให้ทุกคน แม้ที่ยังไม่บรรลุพระนิพพานนี้ ได้สนใจเรื่องนี้ ในฐานะเป็นจุดหมายปลายทาง; จะค่อย ๆ ไปตามลำดับโดยละเอียด; ขอให้สนใจฟัง รับรองว่า จะมีประโยชน์กว่าที่จะไม่ฟัง. แม้ว่าจะเป็นนักเรียน ถ้าสนใจฟังก็จะมีประโยชน์กว่าที่จะไม่สนใจฟัง จะไม่เสียที่ที่มากลอส ลำบากและหมดเปลือง.

เราไม่ได้ตั้งใจจริง ๆ กับเรื่องสิ่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง เราได้แต่ฝัน ๆ ไปตามความพอใจว่า ต้องมีอะไรเป็นจุดหมายปลายทางที่ดีที่สุด; ที่เราเข้าใจว่าอะไรดีที่สุดใน เราก็เอาอันนั้นเป็นจุดหมายปลายทาง. เรายังเป็นเด็กนักเรียน ก็คิดว่า การสอบไล่ได้นี้เป็นจุดหมายปลายทาง สอบไล่ได้ชั้นสูงสุด ชั้นสุดท้าย ชั้นปริญญาสูงสุด อะไรก็ได้ เป็นจุดหมายปลายทาง, แล้วเราก็จะทำงานได้เงินเดือนมาก, แล้วเราก็จะ

ใช้เงินเดือนนั้นหาความผาสุก, ก็เลยเอาอันนั้นเป็นจุดหมายปลายทาง. คงจะคิดได้เพียงเท่านี้ แล้วก็ไปตันอยู่ที่ตรงนี้, มองให้เลยนั้นไป มองไม่เห็นว่าจะอะไรมันจะดีกว่านี้, มีเงินมาก สนุกสนาน ได้ตามพอใจแล้วก็หมดกันเท่านั้น. **แต่โดยที่แท้ที่จริงนั้น ยังไม่ใช่ออย่างนั้น ยังมีอะไรที่ไปไกลกว่านั้น.** เดี่ยวนี้จุดหมายปลายทางของเราว่า มีอยู่จะให้สอบไล่ได้ เราก็ยังรักษาไว้ไม่ได้ บางวันเรายังขี้เกียจ บางวันเรายังคิดว่าสอบตกก็ช่างหัวมัน; นี่บางทีมันตัดใจอย่างนั้นก็มี; จุดหมายปลายทางนี้มันยังรวนเร.

ที่นี้จุดหมายปลายทางนี้ มันเปลี่ยนง่ายเหมือนกันว่าจะเอาตัวรอดกับอะไร, อย่างไร; มันก็เปลี่ยนได้ง่าย. เดี่ยวนี้ความเจริญในโลก ในปัจจุบันนี้ มันเปลี่ยนมาก มันก้าวหน้าเร็ว มันก็ทำให้เปลี่ยนไปตามที่ในโลกนี้มันเปลี่ยน. แม้ที่สุดแต่ความรู้สึกของเราเองที่เรียกว่าสัมผัส, สัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจก็ตาม; เมื่อมันเกิดขึ้นแล้ว มันก็ให้เกิดความรู้สึกไปอย่างหนึ่ง ๆ, เมื่อสัมผัสนั้นเปลี่ยน ความคิดของเราก็เปลี่ยน จุดหมายปลายทางก็จะพลอยเปลี่ยน.

ผู้ที่เคยยึดถือความดีในทางจิตใจ ก็เปลี่ยนมายึดถือความสวยงามสนุกสนาน เออร์ตอร้อยในทางโลก; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันเปลี่ยน. วัตถุประสงค์ในโลกกำลังวิ่ง จุดหมายปลายทางมันก็แกว่ง คือไม่รู้ว่าจะไปไหนกัน, จุดหมายปลายทางของเรา ก็เปลี่ยนไปตามกิเลสของเรา. **ระวังให้ดี :** เมื่อมีกิเลสและเปลี่ยน มันก็ความต้องการมันก็เปลี่ยน; เพราะว่าเราไม่ได้รู้จักจุดปลายทางนั้นโดยแท้จริง เรามีกันตามธรรมเนียมตามประเพณี ตามวัฒนธรรม ที่ว่าเกิดมาแล้ว ก็พูดจากันอย่างไร สอนกันอย่างไร. อย่างคนโบราณสมัยหนึ่ง เขาก็สอนกันว่า ได้ไปเกิดในโลกของพระศรีอาริยมตไตรย, อะไร ๆ ก็หวังผลเพื่อให้เกิดในโลกของพระศรีอาริยมตไตรย; แล้วเขาก็พรรณานความสุขในโลกของพระศรีอาริยมตไตรยไว้อย่างดีที่สุด. คนเราก็นิยมว่า จุดหมายปลายทางนั้นอยู่ที่โลกของพระศรีอาริยมตไตรย; อย่างนี้ก็ได้อ, ก็ยังดีกว่าที่ว่าจะไม่มีจุดหมายปลายทางอะไรเสียเลย.

ถ้าต้องการโลกของพระศรีอาริยมตไตรยจริง ก็ต้องประพฤติปฏิบัติ ตาม

หลักคำสอนที่กล่าวไว้อย่างไร ว่าประพฤติกฎปฏิบัติอย่างไร จะได้ไปเกิดในโลกของพระศรีอาริยมุตใดรอย. แต่ว่าพุทธบริษัทที่แท้จริงนั้น เขายังมองไกลไปกว่านั้น คือมุ่งหมายพระนิพพาน ซึ่งเด็ก ๆ เข้าใจยาก; แต่อยากจะขอร้องว่า ช่วยสนใจกันไว้ตั้งแต่ยังเล็ก ๆ อย่างนี้แหละ, นานไปวันหน้าจะเข้าใจได้ ในเรื่องของพระนิพพาน. จุดหมายปลายทางนั้นมันอยู่ที่พระนิพพาน แต่ก็เอาเรื่องอะไรก็ไม่รู้มาบอกให้ฟัง และเรียกว่าพระนิพพาน; ที่นี้บางที่เรียกกันธรรมดาสักหน่วย ก็เรียกว่าความหลุดพ้น, เราก็ไม่รู้ว่าหลุดพ้นจากอะไร; บางที่ก็เรียกว่าความรอด ก็ไม่รู้ว่าจะรอดกันอย่างไร. เดียวนี้ใครรู้สึกว่ เรากำลังติดอะไรอยู่ ผูกมัดอะไรอยู่ จะได้รอดจากสิ่งนั้น หรือว่าเราจะรอดจากอะไร ที่มันจะทำให้เราตาย; แล้วความตายก็มีหลายความหมาย หลายระดับ, เราก็ไม่รู้ว่า จะรอดจากความตายชนิดไหนกัน.

แต่เอาละ วันนี้เราจะพูดกันอย่างพยายาม ด้วยความพยายามอย่างยิ่งที่จะให้รู้จักสิ่งเหล่านี้. ขอให้คอยฟังให้ดีว่า มันจะเป็นการถูกต้องไหม ที่เราจะมี**ความไม่ตายเป็นจุดหมายปลายทาง**, รอดจากความตาย ไม่ต้องตาย ไม่มีการตาย. นี้จะถูกไหม, ถ้าเราจะมี**ความไม่ตาย**นี้ เป็นจุดหมายปลายทาง? จะรู้จักกันได้ไหม? ถ้ายังไม่รู้จักเดี๋ยวนี้ ก็ทนฟังไปสักหน่อย เรื่อย ๆ ไป คงจะรู้จักเพิ่มขึ้น.

วิมุตติ-ความรอดเป็นความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง.

คำแรกที่เธอทั้งหลาย ควรจะจำไว้ อย่างเรียกว่าตลอดชีวิต, คือคำว่า**ความรอด** ความรอดพ้นหรือความรอด; เพราะว่าในทุก ๆ ศาสนาในโลก, ทุก ๆ ศาสนาในโลก เขามีคำ ๆ นี้พูด, มีคำ ๆ นี้ใช้; เรียกว่าเป็นจุดปลายทาง เป็นจุดหมายปลายทาง เป็นจุดสุดท้าย เรียกว่า**ความรอด**.

ศาสนาพุทธเราก็มี**ความรอด**, ศาสนาคริสต์เที่ยงก็มี**ความรอด**, ศาสนาอิสลามก็มี**ความรอด**, ศาสนาพราหมณ์ ฮินดูอะไร ก็ล้วนแต่มี**ความรอด**; มีคำว่า**ความรอด**ใช้กันทั้งนั้น, แล้วก็ถือเป็น**จุดหมายปลายทาง**ด้วย. ควรจะมองเห็นว่า ความ

รอดต้องมีหลายชั้นแน่ เพราะว่าเขามีความรอดระดับสูงสุดที่เป็นจุดหมายปลายทาง; ฉะนั้น ความรอดที่ต่ำกว่านั้นก็ต้องมี, แต่โดยเหตุที่ว่า คำว่ารอดนี้ มันเป็นคำที่มีความหมายมาก; เพราะทุกคนก็ไม่อยากตาย หรือไม่อยากถูกทำอันตราย ถูกบีบคั้น ถูกจับกุม ถูกอะไรต่าง ๆ. เช่นว่า คนที่มันติดตะรางอยู่ มันก็อยากจะรอด มันอยากจะหลุดพ้นออกมาจากตะราง, หรือว่าคนมันอยากจนอยู่ มันก็อยากจะพ้นจากความยากจน คือรอดจากความยากจน. นี่เขาเรียกว่ามันรอดในทางโลก ๆ เป็นทางฝ่ายร่างกาย ฝ่ายชีวิตโลก ๆ.

แต่ชีวิตทางจิต ทางนามธรรมนั้น มันมีอย่างอื่น คือเขารอดจากความทุกข์ คือโลภะ โทสะ โมหะ เหมือนกับไฟเผาให้ร้อนอยู่. เราก็ไม่ค่อยรู้จักตัวโลภะ โทสะ โมหะ กันนักหรอก, ยิ่งอายุน้อย ก็ยิ่งรู้จักน้อย. แต่ขอให้รู้ไว้เถิดว่า **เมื่อไรเรามีความเดือดร้อนในทางจิตแล้ว; นั่นแหละคือผลของกิเลส.** ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้เรามีความทุกข์. ความร้อน ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ทุกอย่างที่รบกวนใจให้เดือดร้อน; นี้มาจากกิเลส. นี่เขากลัวสิ่งนี้กันมากกว่ากลัวยากจน หรือกลัวอะไรทางโลก ๆ.

ในทางธรรมะเขาต้องการจะรอดจากกิเลส เรียกว่ารอดในทางธรรม. คนที่มีเงินมาก มีอำนาจวาสนามาก เอาอะไรก็ได้, เขารอดในทางโลก แต่เขาก็ไม่รอดในทางธรรม, เขายังมีกิเลส ทำให้เขาเดือดร้อน ด้วยความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยา ความระแวง อาลัยอาวรณ์. แม้แต่พวกเทวดาบนสวรรค์ ก็ไม่รอด : ไม่รอดจากอำนาจของกิเลส; มันต้องมีอะไรดีกว่านั้น ไปไกลกว่านั้น จึงจะรอดจากอำนาจของกิเลส.

สวรรค์ชั้นธรรมดา ชั้นเทวดาที่สนุกสนานก็ดี ก็ยังไม่รอดจากกิเลส; สวรรค์ชั้นพรหม ซึ่งสงบเงียบสะอาดกว่าสวรรค์ธรรมดา ก็ยังไม่รอดจากกิเลส; ต้องไปจนถึงเหนือนั้น ซึ่งเรียกว่าชั้นโลกุตตระ ชั้นเหนือโลก ชั้นพระนิพพาน จึงจะรอดจากกิเลส.

ที่นั่นมันยังมีแบ่งไปได้ว่า รอดเพียงชั่วคราว หรือรอดตลอดกาล. ถ้าทำถูกต้องมันก็รอดตลอดกาล; ไม่ถูกต้องหรือไม่เพียงพอ มันก็รอดชั่วคราว. แม้ว่าเราจะรอดจากความยากจน ความเจ็บไข้อย่างนี้ มันก็ยังมีรอดชั่วคราว หรือมีรอดตลอดกาล; เรื่องมันก็ต่างกันอยู่มาก. เช่นคนจะรอดจากความยากจนตลอดกาล มันก็ต้องมีหลักทรัพย์สินดี มีอะไรดีตลอดกาล; รอดจากกิเลสก็เหมือนกัน มันยังมีแบบชั่วคราว เพราะมันยังไม่ขาดรากเง่า คือไม่ถูกทำลายให้ถึงต้นเหตุโดยประการทั้งปวง. รอดจากกิเลสก็ยังมีชนิดชั่วคราว และชนิดถาวร. ถ้าตัดรากเง่าของกิเลสได้หมดสิ้น ความรอดจากกิเลสก็เป็นการถาวร.

เดี๋ยวนี้ยังมีว่า รอดกันที่นี้เดี๋ยวนี้ หรือจะรอดกันต่อตายแล้ว; ถ้าถามอย่างนี้คงจะมีคนที่สมัครเข้าข้างรอดกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่อยากรอดต่อตายแล้ว แต่โดยมากเขาก็สอนกันไปในทางให้รอดต่อตายแล้ว. เช่นที่สอนกันมาว่า โลกพระศรีอารีย์นี้ โลกพระศรีอารีย์เมตไตรยนี้ ก็ต้องไปกันต่อตายแล้ว; หรือจะบรรลุนิพพาน นี้ก็ยิ่งสอนกันว่าต่อตายแล้ว หลายร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ, นั่นนะมันไกลเกินไป. ที่นี้รอดเดี๋ยวนี้ กับรอดหลังจากตายแล้ว มันก็มีอยู่ในความคิด ในความเชื่อ. แต่ถ้าเป็นพุทธศาสนาแล้ว **เขารอดทันทีเมื่อมีความถูกต้อง.** เราสวดมนต์ว่า *สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก* นั้น, คำว่า *สนฺทิฏฺฐิโก* นั้น ก็ว่าเห็นอยู่ที่นี้ คือรู้สึกอยู่ในจิตใจ, *อกาลิโก - ไม่ขึ้นอยู่กัเวลา* คือไม่เนื่องอยู่กัเวลา ทำได้ที่นี้ก็มีผลที่นี้ เช่น ทำชั้วกัชั้วทันที ทำดีกัดีทันที ไม่ขึ้นอยู่กัเวลา. แต่ว่าชั้วหรือดีนี้ไม่ใช่เรื่องได้เงินได้ทอง หรือว่าได้ชื่อเสียงอะไรทำนองนั้น. **ดีมันกัดีจริงอยู่ในตัวมัน, ชั้วมันกัชั้วจริงอยู่ในตัวมันนั้น; ทำดีมันกัดีทันที ทำชั้วมันกัชั้วทันที. เอหิปสฺสิโก - เรียกมาดูได้,** ถ้าต้องรอดอีกหลายร้อยชาติ จะเรียกมาดูได้ที่ไหนเล่า. แต่ที่เรียกมาดูได้ มาดูความดี มาดูธรรมะ มาดูอะไร; มาดูได้ที่เนื้อที่ตัว ที่กาย ที่วาจาที่ใจของเรา. ที่กาย วาจาจะดูได้ง่าย; ที่ใจดูยาก, แต่ก็เป็นสิ่งที่เรียกมาดูได้ ทำให้เขาเข้าใจเหมือนที่เรเข้าใจหรือเรารู้สึกอยู่.

ฉะนั้น ตามหลักของพุทธศาสนาแล้ว **ต้องรอดกันที่นี้และเดี๋ยวนี้; ก็รอดเมื่อ**

มีความถูกต้องนั่นเอง : มีความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิต แล้วก็จะมียอดจากสิ่งไม่พึงปรารถนาทันที ที่มีความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิต. ข้อนี้พิสูจน์ได้ ขอให้ทุกคนระมัดระวัง **ไปทำตนเอง ให้มีความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิต แล้วก็จะได้พบความรอดนั้นทันที** : มันเปลี่ยนเป็นไม่มีความทุกข์ ไม่มีความร้อน ไม่มีอะไรที่ทำให้ยุ่งยากลำบาก. นี้เราเรียกว่า **รอดกันที่นี้แหละเดี๋ยวนี้.**

รอดทางธรรมะนี้ ยังจะเร็วกว่ารอดทางร่างกายเสียอีก. สมมติว่าเรายากจนลำบากนี้ เราจะให้รอดจากความยากจน เราไปทำนา ทำสวน มันก็ต้องรอกว่านาหรือสวนมันจะได้ผล; นั่นมันยังช้าเสียอีก. แต่ว่าทางจิตใจนี้ **เราประพடுத்தให้ถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิต, ทันใดนั้นมันจะมีความรอด;** นี้เร็วมากอย่างนี้. นี้เรียกว่าที่นี้และเดี๋ยวนี้ เป็นความรอดที่ถูกต้องของพุทธศาสนา ที่จะมาเป็นจุดหมายปลายทางก็คือรอดจากปัญหาทุกอย่าง ทุกประการ.

เราอยากจะเรียกว่า **ปัญหาคือสิ่งที่ไม่รอด** มันกลุ้มรุ่มหุ้มห่อทำอันตราย. เช่นว่าปัญหาเรื่องไม่มีอะไรจะกินจะใช้ความยากจนนี้ก็เป็นปัญหา, เจ็บไข้ก็มีปัญหา, สบายดีก็ไม่มีอะไรที่เป็นไปตามที่เราต้องการไปเสียทุกอย่าง มันมีสิ่งที่ไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ นี้ก็เรียกว่าปัญหา. ที่นี้บางทีเราก็ไม่ได้เป็นผู้ทำอะไร มันก็มาทำให้เป็นปัญหาแก่เรา; เช่นความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศกเศร้ารำพันพิไร ความที่ประสบเข้ากับสิ่งที่เราไม่รักไม่ชอบใจ หรือสิ่งที่เรารักเราพอใจก็วิบัติสูญหายไปเสีย. เหล่านี้มันเป็นปัญหาที่มันมีได้เอง โดยที่เราไม่ได้ทำขึ้นมา. จนกระทั่งว่ากิเลสมันเกิดขึ้นในใจของเรา เจริญใหญ่โตเป็นความโลภ เป็นความโกรธ เป็นความหลง ที่ใหญ่โต ใหญ่โตขึ้น นี้ก็เป็นปัญหาใหญ่หลวง. เรียกว่าปัญหา **เพราะว่ามันหุ้มห่อเราให้ตกอยู่ในความทุกข์** เรียกว่าปัญหา. ถ้ารอดมันก็รอดจากปัญหา; รอดจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย นี้ก็รอดจากปัญหา.

ปัญหาของธรรมชาติคือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. พอถึงตรงนี้ก็อยากจะบอกนักเรียนทั้งหลายอีกทีหนึ่งว่า ถ้าเธอสวดมนต์ในบทที่ว่า **เรามีความแก่เป็นธรรมดา**

มีความเจ็บเป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ เจ็บ ตายไปได้นี้, นี่เขาพูดสำหรับให้รีบ ๆ; อย่าไปเชื่ออย่างนั้น; แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ตรัสอย่างนั้น ท่านตรัสสำหรับคนที่มันเหลวไหล มันไม่ชวนชวายเป็น เพราะที่ท่านได้ตรัสไว้สำหรับ คนที่ไม่เหลวไหล ว่า ถ้าสัตว์เหล่านี้ได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว พวกที่มีความ เกิดจะพ้นจากความเกิด พวกที่มีความแก่จะพ้นจากความแก่ พวกที่มีความตายจะ พ้นจากความตาย.

นี่เราอย่าไปเรียนครั้งเดียว ศึกษาครั้งเดียว ยึดถือไว้ครั้งเดียว ว่าเราจะไม่ พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตายไปได้; นี่เขาสอนให้รีบชวนชวายเป็นปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า. แล้วเมื่อได้พระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ก็หมายความว่าปฏิบัติตามพระองค์ทรง สั่งสอน แล้วก็จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ถ้าไม่พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันจะมีประโยชน์อะไร; เราต้องมีจิตใจอยู่เหนือปัญหาทุกชนิดนั้น, แม้แต่ปัญหา แห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามธรรมชาติ นี่เราก็จะต้องเอาชนะได้ รอดออกไปได้; นั่นคือจุดหมายปลายทาง ที่เรียกชื่อว่าความรอด : รอดออกไปจากปัญหาทั้งหลายแม้ สูงสุด คือปัญหาแห่งความทุกข์ หรือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ส่วนปัญหาง่าย ๆ ปัญหาดี ๆ ปัญหาเด็กเล่นอย่างนี้ ก็ต้องรอดได้แหละ; เพราะว่าปัญหาใหญ่สูงสุด คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ยังรอดได้. นี่ปัญหาเด็กเล่นเรื่องไม่ มีสตางค์จะใช้อย่างนี้ เราก็จะต้องแก้ได้, ถ้าเราไม่เหลวไหล. แต่รวมความแล้วมันก็ เป็นความรอด เรียกว่าความรอดจากปัญหาตั้งแต่เล็ก ๆ ต่ำ ๆ สูงขึ้นไป ๆ จนเป็น ปัญหาสูงสุด คือรอดจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. นี้ควรจะถามกันเสียสักครั้งหนึ่งว่า ถูกต้องไหม ถ้าจะเอาความรอดเป็นจุดหมายปลายทาง เป็นความถูกต้องของจุด หมายปลายทาง.

นิพพานเป็นความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง.

ที่นี่เราจะพูด ด้วยคำอีกคำหนึ่ง ที่คู่กันกับคำว่าความรอด. วิมุตติแปลว่า ความรอด, นิพพานแปลว่าความดับเย็น. จะพูดถึงนิพพานในฐานะเป็นจุดหมาย

ปลายทาง. ที่จริงมันก็สิ่งเดียวกับความรอดแหละ แต่เราพูดกันในความหมายหนึ่ง หรืออีกเหลี่ยมหนึ่ง. ความรอดกับนิพพานนั้น มีความหมายอย่างเดียวกัน มีอะไรอย่างเดียวกัน แต่เราจะเรียกชื่อโดยความหมายอีกความหมายหนึ่ง. คำว่านิพพานนี้ แปลว่าเย็น, มีชีวิตที่เยือกเย็น, แล้วก็ไม่ต้องตายด้วย. นักเรียนอาจจะเรียนมาในโรงเรียน ตั้งแต่เล็ก ๆ : นิพพานแปลว่าตาย ใช้สำหรับพระอรหันต์; นั้นเขาไว้สอนเด็ก ๆ เล็ก ๆ ที่ยังไม่รู้อะไร, แล้วไปสอนผิดด้วย.

ในพุทธศาสนา นิพพานไม่ได้แปลว่าตายดอก. แต่ถ้าเขายืมไปใช้ว่าตาย, ตายสำหรับพระอรหันต์; เช่นสวรรคต ตายสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน, ทิวงคล ตายสำหรับเจ้านายอะไรอย่างนี้; นั้นเขาเป็นสมมติในโลก ไม่ใช่ความจริง; นิพพานนั้นแปลว่าเย็น, คือไม่ร้อน. แล้วจะว่าเป็นความตายของพระอรหันต์ ก็ไม่ถูกอีกแหละ เพราะว่าเขาว่าพระอรหันต์นั้นไม่ตาย. ใครว่าพระอรหันต์ตายคนนั้นบ้า ไม่รู้พระพุทธศาสนา แล้วไปพูดผิด ๆ ว่าพระอรหันต์ก็ตาย, ความเป็นพระอรหันต์ก็ตายไม่ได้, พระอรหันต์ตายไม่ได้.

ฉะนั้น นิพพานถ้าใช้กับพระอรหันต์, ก็ใช้กับความเย็นแห่งชีวิตจิตใจ ของบุคคลที่บรรลุความเป็นพระอรหันต์. กิเลสที่พูดมาแล้วเมื่อตะกี้ : โลภะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน. เมื่ออะไรมีกิเลสครอบงำแล้ว ก็เป็นของร้อนไปหมด หรือว่าลูกโพล่ง ๆ ไปหมด. รากะ โทสะ โมหะ นี้ลูกโพล่ง ๆ, อาทิตตฺ แปลว่าลูกโพล่ง ๆ; ถ้ามาเกิดที่ตา, ตาก็ลูกโพล่ง ๆ; มาเกิดที่หู, หูก็ลูกโพล่ง ๆ; ที่จมูก, จมูกก็ลูกโพล่ง ๆ; ที่ลิ้น, ลิ้นก็ลูกโพล่ง ๆ; ที่ผิวหนัง, ผิวหนังก็ลูกโพล่ง ๆ; ที่ใจ, ใจก็ลูกโพล่ง ๆ. นี้ขอให้สังเกตดูเอง. ที่พูดนี้เข้าใจไม่ได้หรอก ต้องไปสังเกตดูเองว่าเมื่อไรมันร้อน เหมือนกับมีไฟที่ตาที่หูที่จมูกที่ลิ้นที่กายที่ใจ นั้นแหละ เรียกว่ารู้จักไฟคือกิเลสแล้วก็ เป็นของร้อน.

ที่นี้พระนิพพานนั้นตรงกันข้าม นิพพานแปลว่าเย็น เพราะดับเสียซึ่งไฟที่เป็นของร้อน. คำว่านิพพานถ้าเป็นภาษาชาวบ้าน ที่พูดกันอยู่ในบ้านเรือน มันก็แปลว่าเย็น; เช่นถ่านไฟที่ลูกโพล่ง ๆ เย็น. ดับเย็นลงไป ก็เรียกว่าถ่านไฟนิพพาน; แง

กับข้าวปลาอาหาร ร้อนอยู่กินไม่ได้ ก็ต้องรอให้มันนิพพานคือเย็นเสียก่อน ก็จึงจะกินได้. หรือมันร้อนกร้อนใจ เรื่องธรรมดาสามัญนี้ ก็เรียกว่ามันก็ร้อน ก็ต้องรอให้นิพพานเสียก่อน; เช่นว่า บ้านนี้ เรือนนี้ ครอบครัวนี้อยู่กันอย่างไม่มีความร้อน อยู่กันอย่างเย็นอกเย็นใจ ก็เรียกว่าบ้านนี้นิพพาน ครอบครัวนี้นิพพาน คนหมู่นี้นิพพาน, แต่ยังไม่ใช้ความหมายสูงสุด. เขามีความหมายคำว่า **เย็นตามที่จะเย็นได้**; อย่างภาษาชาวบ้านว่า **เย็นอกเย็นใจ**.

นักเรียนทั้งหลาย ควรจะสังเกตตัวเองว่า เมื่อไรเย็นอกเย็นใจ, และเมื่อไรไม่เย็นอกเย็นใจ; เมื่อไรไปเกี่ยวข้องกับกิเลส กับอบายมุข กับอกุศล บาป, เมื่อนั้นมันเป็นอย่างไร. ถ้ารู้ว่ามันร้อน นั่นแหละคือว่ามันเป็นไฟ, ถ้าอันนั้นดับไปมันก็เย็นแล้วก็เย็นนิพพาน. แต่ที่เรียกว่านิพพานน้อย ๆ นิพพานสำหรับเด็ก ๆ; มันต้องสูงขึ้นไปถึงขนาดว่า **ไม่มีกิเลสเหลือเลย จึงจะเป็นนิพพานจริง**.

ฉะนั้น นิพพานที่พระพุทธเจ้าท่านสอนนั้น ก็คือนิพพานขั้นสุดท้าย ที่ไม่มีความร้อนเหลืออยู่เลย แล้วก็ที่นี่และเดี๋ยวนี้ รู้สึกได้; พวกอื่นเขาสอนกันอยู่อย่างอื่น นิพพานที่ไหนก็ไม่รู้ เมื่อไรก็ไม่รู้ ซึ่งเรารับไม่ได้. แต่พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า **เมื่อโลภะ โทสะ โมหะ มันดับไปนี่ เมื่อนั้นก็เป็นนิพพาน**; เราก็คำนวณได้ : เมื่อไรมันไม่เกิดกิเลส คือไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะในจิตใจ เมื่อนั้นจิตใจเป็นอย่างไร ออกุศลสังเกตไว้ให้มาก จะรู้จักพระพุทธเจ้าดีขึ้น ไม่มัวแต่สวดท่องอย่างนกแก้วนกขุนทอง ว่า **พุทธัง สรรณํ คจฺฉามิ** นี้ไม่มีทางแหละที่จะรู้พระพุทธเจ้าดีขึ้น. เธอจะต้องสังเกตดู เมื่อกิเลสเกิด, ร้อนอย่างไร; เมื่อกิเลสไม่เกิด ว่างอยู่ เย็นอย่างไรนั้นนะ; แล้วเย็นชนิดนั้นแหละคุณ ๆ เลขเข้าไป กำลังสอง กำลังสาม กำลังร้อย กำลังพัน. ใ้เย็นอย่างนั้นแหละ คือจะรู้จักความเย็นที่หมดกิเลส เป็นจิตใจของพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้นเราพยายามศึกษาธรรมะจริงจากจิตใจของเรา ซึ่งจะรู้ธรรมะจริง ยิ่งกว่าที่จะศึกษาจากหนังสือ หรือคำพูด คำบรรยายทั้งหลาย. หนังสือหรือคำพูดนี้เป็นหลักเบื้องต้นสำหรับเราจะเอาไปใช้ สำหรับศึกษาให้สูงขึ้นไปในทางจิตใจ. เดี่ยว

นี่ก็กำลังบอกว่าไฟคือราคะ โทสะ โมหะ, ยังไม่รู้; ต่อเมื่อเกิดราคะหรือโทสะหรือ โมหะขึ้นในจิตใจ, นั่นแหละจะรู้ จะรู้จัก. แต่พอมันเกิดขึ้นจริง ๆ ก็ไม่สนใจจะเรียน เสียอีก; ไปเที่ยวบ้า เที่ยวหลง เที่ยวโกรธ เที่ยวแค้น เที่ยวฆ่าตัวตาย เที่ยวโดด น้ำตายอะไรเสียอีก; ก็เลยไม่ต้องได้ศึกษากัน.

ฉะนั้น ถ้ากิเลสเกิดขึ้นแล้ว ็รับรู้จักกิเลส, กิเลสอย่างนี้ คือกิเลสอย่างนี้, ราคะคืออย่างนี้ โทสะคืออย่างนี้ โมหะคืออย่างนี้; ถ้าไม่มีจะเป็นอย่างไร? พอเวลา มันหายไป มันสิ้นไป เราก็ตงเย็น, แต่ยังไม่ถึงที่สุดนะ เพราะมันอาจจะกลับมา ได้นะ. ที่ว่าจิตใจเราว่างจากกิเลส นั่น อย่าเข้าใจว่ามันถึงที่สุด มันอาจจะกลับมาเกิด กิเลสอีกได้, มันต้องไม่มาเกิดได้เลย มันจึงจะถึงที่สุด. พระอรหันต์ต่างจากเราตรงที่ว่า เรามีกิเลสระงับไปเพียงครั้งคราว เต็มก็มาอีก เต็มก็ร้อนอีก เต็มก็มาอีก; แต่ ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีที่จะกลับมาเป็นอย่างนั้นได้อีก เพราะว่ากิเลสสิ้นไป. **ความที่กิเลสสิ้นไปโดยประการทั้งปวง เย็น, นั่นแหละเรียกว่า พระนิพพาน, นิพพาน ของพระอรหันต์ แล้วท่านก็ไม่ได้ตาย, ท่านก็ยังมีชีวิตอยู่ด้วยความเย็น; ฉะนั้นอย่า เข้าใจว่านิพพานแปลว่าตาย แล้วใช้กับพระอรหันต์. พระอรหันต์ตายไม่ได้, ถ้าตาย ได้ไม่ใช่พระอรหันต์; ฉะนั้นมีแต่ความเย็นเพราะไม่มีกิเลส.**

เราก็รู้ได้ด้วยการคำนวณ. ที่แรกเรารู้ได้ด้วยการได้ยินได้ฟังเขาบอกให้ หรือเราอ่านหนังสือก็ได้; นี้เรารู้เพราะเราได้ศึกษา ว่าเรื่องกิเลสเป็นอย่างนั้นพระ อรหันต์เป็นอย่างนี้. ทีนี้พอเราศึกษาแล้ว เราก็คำนวณได้ โดยว่า เมื่อกิเลสเกิดในใจ ของเรา เราร้อนอย่างไร, เมื่อกิเลสไม่เกิดในใจของเรา ว่างอยู่, เราเย็นอย่างไร, แล้วพระอรหันต์เป็นอย่างนั้น; แต่ท่านเป็นมากกว่านั้น คือเป็นอย่างนั้นแต่เป็นมากกว่านั้น คือเย็นจริง เย็นเด็ดขาด เย็นเป็นการถาวร ไม่กลับเกิดร้อนได้อีก. นี้โดย การคำนวณด้วยปัญญาของเรา, เขาเรียกว่า**แทงตลอดด้วยปัญญา**; เราก็ได้ความรู้ชั้นที่ ๒ คือคำนวณด้วยปัญญาแทงตลอดด้วยปัญญา, จนกว่าเราจะได้ความรู้ ชั้นที่ ๓. ใครรู้ไหมว่าชั้นที่ ๓ คืออย่างไร? ก็คือเป็น**พระอรหันต์เสียเอง.**

ต่อเมื่อได้เป็นพระอรหันต์เสียเอง เราก็จะรู้ว่า ความเป็นพระอรหันต์เป็นอย่างไร. แต่เอาละเดี๋ยวนี้เรายังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่เรามีเวลาที่จะชิมรสบางส่วนบางระดับของพระอรหันต์ คือเมื่อไม่มีกิเลสเกิดอยู่ในใจ; ฉะนั้นขอให้สนใจที่สุด, ทุกคนแหละสนใจที่สุด คอยระวังให้ดี คอยเฝ้าให้ดีกว่า เมื่อไรกิเลสมันว่างไปจากจิตใจ ให้รู้เถิดว่า นั่นเรากำลังอยู่กับพระอรหันต์; แต่ยังไม่ถึงกับเป็นพระอรหันต์เสียเลย; คือเรามีจิตใจเย็นอย่างเดียวกับพระอรหันต์, เมื่อกิเลสมันว่างไป.

เราจงพยายามให้สุดความสามารถของเรา; ให้กิเลสมันว่างไป ว่างไปอยู่เสมอ แล้วก็อยู่อย่างนั้นแหละ ให้นาน ๆ หลาย ๆ ครั้ง. อย่าให้ชายหน้าหรือละอายพวกอิสลาม. หรือถ้าว่ามีผู้ถืออิสลามด้วย ก็ขออภัย ที่จะต้องยกตัวอย่าง อย่างนี้; ว่าอิสลามเขาทำละหมาดวันละ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อย ทุกวันเลย ใครไม่ทำไม่ใช่อิสลาม คือเขาทำให้จิตใจว่างจากความรบกวนของกิเลส ของความทุกข์ของโลก, ให้จิตใจอยู่กับพระเจ้า คือว่างจากความทุกข์ ว่างจากกิเลส, มีจิตใจเหมือนจิตใจพระอรหันต์อย่างที่เราว่านี่, เป็นเวลานานพอสมควรครั้งหนึ่ง ๆ, วันหนึ่งตั้ง ๕ ครั้ง. หมายความว่าเขาได้ไปอยู่กับพระเจ้าชั่วคราว ชั่วขณะ, วันละ ๕ ครั้ง ๆ ตลอดชีวิต.

เราอย่าต้องขายหน้าเขาซิ เราก็อยู่กับพระอรหันต์ หรือกับพระนิพพาน วันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง ครั้งละนาน ๆ พอสมควร คือคอยประคับประคองจิตใจให้ดี อย่าให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงขึ้นมาได้. จิตใจว่างเย็นเป็นนิพพานบ่อย ๆ วันละหลาย ๆ หน, หนหนึ่งให้นาน ๆ สักหน่อย; นี้เราก็จะใกล้ชิดพระนิพพานยิ่งขึ้น หรือว่าเรามีพระพุทธเจ้า มีพระธรรม มีพระสงฆ์ ที่เป็นพระองค์จริงยิ่งขึ้น ๆ; ไม่มัวแต่สวดร้องท่องบ่นว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ, ก็พ้นครั้งแล้ว. นักเรียนตัวเล็ก ๆ นี้ เข้าใจว่าหลายสิบครั้ง หลายร้อยครั้งแล้ว ที่ท่องอย่างนกแก้วนกขุนทองนี่. แต่ว่าถ้าทำจิตใจให้ว่าง ให้เย็น ให้เกลี้ยงจากกิเลสได้สักครั้งหนึ่งเท่านั้นแหละ, คอยสังเกตดูให้ดี ให้ชิมรสของความเย็น เพราะไม่มีกิเลส นั่นให้ดี; นั่นแหละจะมีผลมากกว่าท่องบ่นสักร้อยครั้ง พันครั้ง.

ความรู้ข้อนี้ เขาเรียกเพราะ ไพรោះมาก; ในพระคัมภีร์เขาเรียกว่าเสวยสุขด้วยนามกาย, เมื่อเธอมีจิตใจว่างจากโลภะ โทสะ โมหะ เย็นเป็นนิพพาน แล้วก็ชิมรสอันนั้นอยู่ เย็นอย่างนั้นอยู่ ระวางจิตให้เป็นอย่างนั้นอยู่ ให้นานพอสมควร เขาเรียกว่าเสวยสุขด้วยนามกาย; เป็นความรู้อันดับที่ ๓. อย่าลืมเสีย, อย่าปนกันยุ่งหมด:-

ความรู้อันดับที่ ๑ ได้ยินได้ฟัง ได้ฟังเขาพูดหรือได้อ่านหนังสือ นี้จำได้; นี้ความรู้ขั้นที่ ๑. เรื่องโลภะ โทสะ โมหะ เป็นอย่างไร, นี้เราก็จำได้.

ที่นี้ความรู้ขั้นที่ ๒ เราศึกษาดู เขามาคำนวณดูว่า ถ้าว่ากิเลสชนิดร้อน ๆ นี้ไม่มีเราจะเย็นสักเท่าไร, เราคำนวณดูด้วยปัญญา; นี้ความรู้ที่สูงขึ้นมาเป็นขั้นที่ ๒.

ที่นี้ต่อมา เราศึกษาเวลาที่ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นในจิต เย็นอย่างไร ๆ; อุตส่าห์ทำให้ดี ทำให้ดี อย่าให้จิตมีกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้น แล้วอยู่อย่างนั้น; ขณะนั้นก็เรียกว่าความรู้ขั้นที่ ๓ คือเสวยสุขด้วยนามกาย; ฉะนั้นพยายามที่จะเสวยสุขด้วยนามกายอย่างนี้ จะทำให้รู้จักพระนิพพานอันดับสุดท้าย คือว่ามันเย็นถึงที่สุด มันเปลี่ยนอีกไม่ได้; เราจะรู้ว่า อ้อ, นี่มันควรจะเป็นจุดหมายปลายทางของเราจริง ๆ.

ความถูกต้องเป็นไปจนถึงที่สุด เราก็จักพระนิพพาน ว่าดับทุกข์ขั้นสุดท้ายเป็นจุดหมายปลายทางแท้จริง เรียกว่าดับเย็นเป็นนิพพาน. อย่าไปพูดว่า นิพพานคือความตาย แล้วใช้กับพระอรหันต์ อีกต่อไปเลย, มันผิด; ไม่รู้ใครมันสอนผิดที่แรก มันก็ผิด ๆ ต่อ ๆ กันมา. ถ้าว่าจะไม่ให้สอนผิด, ก็ให้ถือว่าเป็นบัญญัติ, เขาบัญญัติสมมติขึ้นอย่างนั้น เขาใช้กันอย่างนั้น, ก็เป็นบัญญัติสมมติ; ไม่ใช่ความจริงในพุทธศาสนา.

พระนิพพานนั้นไม่ตาย, พระนิพพานไม่ใช่ความตาย. พระนิพพานคือความเย็นเพราะไม่มีกิเลสหรือความร้อน เพราะไม่มีความร้อนหรือกิเลสโดยประการ

ทั้งปวง; แล้วคนก็ไม่ต้องตาย; จิตนั้นก็ยังรู้สึกต่อความเป็นหรือนิพพานนั้นได้. อย่างนี้ ก็เป็นความรอดจากความร้อน รอดจากความร้อน ไม่ถูกความร้อนเผาผลาญ. เขาเรียกอย่างอื่นว่ารอด : หลุดรอดจากวัฏฏสงสาร คือความวนเวียน; เวียนไปเวียนมา ของกิเลส เขาเรียกว่าวัฏฏสงสาร.

นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรศึกษาให้แทงตลอด ด้วยสติปัญญาเหมือนกัน; คือเราคนหนึ่ง ๆ มีกิเลสเวียนมาเกิด, เดี่ยวมาอีก ๆ เดี่ยวมาอีก ๆ; นี้นวนเวียนอยู่อย่างนี้ เขาเรียกว่าวัฏฏสงสาร : กิเลสเกิดแล้ว, ก็ให้ทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง, ได้รับผลกรรมแล้วก็เกิดกิเลสอีก, เกิดกิเลสแล้วก็ทำกรรมอีก, ได้รับผลกรรมแล้วก็เกิดกิเลสอีก; วนเวียนอย่างนี้เรียกว่าวัฏฏสงสาร. คนโง่ก็ไม่รู้จักหลบไม่รู้จักจำ ไม่รู้จักเบื่อหน่ายต่อวัฏฏสงสาร. คนมีปัญญาเขามองเห็นตามเป็นจริง, เขาเกลียด เขาเบื่อหน่ายต่อวัฏฏสงสาร, เขาจะหยุดเสียซึ่งกิเลสนั้น ก็เพื่อจะเป็นนิพพาน.

ฉะนั้นนิพพาน ก็รอดจากวัฏฏสงสาร. แต่ที่นี้คนมันชอบวัฏฏสงสาร, คนปุถุชน คนธรรมดา มันยังชอบวัฏฏสงสาร มันว่าสนุกดีนี่; พอที่พระนิพพาน หยุดสงบ เย็น มันว่าไม่สนุก; มันก็ไม่ชอบพระนิพพาน, มันชอบวัฏฏสงสาร ชอบกระโดดโลดเต้น ไม่ชอบอยู่อย่างสงบ. นี่มันก็ลำบาก.

เราจะต้องรอดจากสิ่งอีกสิ่งหนึ่งนะ; ฟังให้ดีว่ารอดจากอะไร? รอดจากความโง่, ความโง่ที่เห็นกงจักรเป็นดอกบัวนี่. ที่เกลียดพระนิพพาน ที่ชอบวัฏฏสงสารนั้น เรียกว่าความโง่ เขาเรียกว่าอวิชชา. รอดจากอวิชชาเสียหน่อยซิ, แล้วมันก็จะมาชอบพระนิพพาน หรือเกลียดวัฏฏสงสาร. แต่เมื่อเราไม่รู้จักอวิชชา เราก็เกลียดไม่ถูกเหมือนกัน; เราไม่รู้จักความโง่ของเรา เราก็ไม่เกลียดความโง่ของเรา. ไปถามคนบ้าดูเถอะว่า คุณบ้าใช่ไหม? มันก็ไม่ยอมหรอก; ไปถามคนบ้าว่าคุณเป็นบ้าใช่ไหม? มันก็ไม่ยอมว่าเป็นบ้า, แล้วมันจะว่าคนที่ไปถามนั้นแหละบ้า. นี่มันพูดกันไม่รู้เรื่องอย่างนี้. เดี่ยวนี้ เรานะ กำลังบ้านะ : กำลังบ้ารัก รักวัฏฏสงสาร ไม่ชอบนิพพาน;

น้ำมันจึงยาก ยากแก่การที่เราจะรอดจากวิภวสงสาร. เราไม่รู้จักความโง่หรือวิชาของเรา เราก็อชอบความโง่ เราก็อไม่รอดจากความโง่.

เมื่อเรามีความโง่ไม่รอดจากความโง่เราก็ได้มีกิเลสแหละ; เพราะว่าความโง่ของเราทำให้เราโลภ ทำให้เราโกรธ ทำให้เราหลง. รากะ โทสะ โมหะ มาจากอวิชา : เพราะรู้ไม่ถูกต้อง จึงไปหลงรักจนเกิดความโลภ เกิดรากะ, เพราะความโง่ มันไม่รู้จักสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง มันก็ไปโกรธ ไปเกลียด ไปอาฆาต พยาบาท มันก็เกิดโทสะ, หรือว่ามันไม่รู้จักตามที่เป็นจริง มันก็ไปหลงไหลมัวเมา พัวพันอยู่ในสิ่งเหล่านั้น; เราก็อไม่รอดจากกิเลส เพราะอวิชา เพราะความโง่ของเรา, เราไม่รอดจากความโง่ เราก็อไม่รอดจากกิเลส; แล้วกิเลสนี้เหนียวแน่นมากแหละ มันก็ลงรากลึก; เหมือนกับต้นไม้. ต้นไม้เล็ก ๆ ที่เราปลูก ดูครั้งแรกมันก็มีรากนิดเดียว ลอยอยู่บนดินด้วย, แล้วมันหยั่งรากลงไป在地. ต้นโตเท่าไรหยั่งรากลึกเท่านั้น, ต้นโตมาก. ดูต้นไม้ต้นใหญ่ ๆ บนภูเขาชิว รากของมันลงไปเท่าไร.

นี่กิเลสที่แรกมันก็น้อย ๆ เล็ก ๆ ตามประสาเด็ก ๆ แต่แล้วมันก็ลงรากลึก ๆ, เป็นรากของกิเลส เขาเรียกว่าอนุสัย มันจึงรอดยาก; มันมีรากลึก มันก็ถอนยาก มันก็รอดยาก. แล้วมันก็เอียงไปในทางที่จะหลงไหลพอใจ ในสิ่งที่น่ารัก น่ายินดี. สิ่งที่ไม่น่ารัก ไม่น่ายินดีนี้ ไม่ค่อยมีปัญหา เพราะใคร ๆ ก็เกลียด; แต่สิ่งที่น่ารัก น่ายินดีนั้น ระวังให้ดีเถอะ มันมีปัญหา มันจะจับตัวคนนั้นฝังลงไปในความรัก ความยินดี ความหลงไหล. นี้เรียกว่ามันก็หลงไหลในกามารมณ์. คำที่เขาเรียกกันในโลก ก้องไปทั้งโลกว่ากามารมณ์อย่างนี้ มันมีหน้าตาที่เป็นที่น่ารัก น่ายินดี น่าพอใจ; สัตว์ทั้งหลายจึงหลงไหลในกามารมณ์. ฉะนั้นไอ้ไฟคือ รากะโลภะนี้ มีโอกาสที่จะเผาไหม้เผาทั้งโลกได้มากกว่าไฟอื่น ๆ. โลกนี้ก็ไม่รอดไปจากไฟนี้ เว้นเสียแต่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นความถูกต้อง มีวิชาถูกต้อง กิเลสเกิดไม่ได้ รากะเกิดไม่ได้; ก็ไม่หลงไหลในกามารมณ์.

กามารมณ์นี้ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าเหี้ยว. เหี้ยวคือของที่ล่อให้สัตว์

หรือให้คนหลงเข้าไปติดอยู่ในอำนาจของสิ่งนั้น; เช่นเหยื่อหุ้มเบ็ดนี้ ปลา มันไม่เห็นเบ็ด มันเห็นเหยื่อ มันกินเหยื่อเข้าไป มันติดเบ็ด แล้วมันก็อยู่ในอำนาจของคนตกเบ็ด. เราก็มเหมือนกัน : ถ้าเราไม่รู้จักเหยื่อ คือกามารมณ์นี้, เราก็หลงเข้าไปติดเบ็ดของกิเลสของความทุกข์. เรียกว่ามาร เรียกว่าพญามาร เขาใช้เหยื่อตกเบ็ดมนุษย์; ติดเบ็ดของพญามารแล้ว ก็อยู่ในอำนาจของพญามาร พญามารก็ทำได้ตามชอบใจอย่างนี้. ถึงแม้ว่าจะไปกระโดดน้ำตาย ผูกคอตาย กินยาตาย ก็ไม่พ้นไปจากเบ็ด อำนาจของพญามาร เพราะว่ามันยังต้องวนเวียนอยู่ในอำนาจของพญามาร; ฉะนั้น ไม่เป็นอย่างนั้นดีกว่า คือเราไม่ไปหลงกินเหยื่อของพญามาร. นี่ก็เรียกว่าความรอด แล้วก็เย็น, เย็นก็เป็นนิพพาน.

ที่นี้ที่มันเหนียวแน่น ก็คือว่า ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว อะไรต่าง ๆ นี้ ก็มาจากกิเลสที่เป็นความยึดถือ. เมื่อเรารักพอใจในสิ่งใด ก็เกิดความรู้สึกว่า *กูรัก* ต้องการยึดถือ; หรือพอเราไม่ชอบในสิ่งใด เราเกิดความรู้สึกว่า *กูไม่ชอบ* กูเกลียด กูจะตีมันเสียให้ตาย; หรือว่าถ้ามันไม่รู้อะไร มันก็หลงไหลพันอยู่รอบ ๆ สิ่งนั้น. นี่เรียกว่า *ตัวตนมันเพิ่งเกิด*. ก่อนนี้เราไม่ได้คิดอย่างนี้, ก่อนนี้เราไม่ได้คิดว่า กูจะเอา กูจะได้ กูจะรัก กูจะยึดครอง; ยังไม่เคยคิดเลย. แต่พอได้ไปกิน ไปชิม ไปดื่ม สิ่งที่มีรสชาติ ชวนให้เกิดความรัก ความพอใจ มันก็เกิดความคิดอันนี้ขึ้นมา. นี้เขาเรียกว่า *เกิดกิเลสประเภทความยึดถือ เป็นอุปาทาน* เรียกว่าความยึดถือ มีความหมายว่า กูขึ้นมา : *กูจะเอา กูจะได้* นี้ก็เรียกว่า *ฝ่ายกิเลสราคะ*, *กูจะฆ่ามันเสียให้ตาย* นี้ก็ *กิเลสฝ่ายโทสะ*, *กูยังสงสัยพัวพันวนเวียนอยู่* นี้ก็ *กิเลสประเภทโมหะ*. ก็เป็นตัวกูทั้งนั้นแหละ. ฟังดูให้ดีเถอะ *กูจะเอาเพราะกูชอบ* ก็คือกูนั้นแหละมันเกิดขึ้นมาแล้วในใจ; ก่อนนี้ไม่เคยเกิด. แล้ว *กูไม่ชอบ กูจะฆ่ามันให้ตาย* หรือ กูจะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้ก็เพราะไม่ชอบ, นี้มันกูก็เกิดขึ้นมาแล้ว. แล้ว *กูงสงสัย กูข้องใจ* วนเวียนอะไรอยู่ นี้ก็กูเหมือนกัน.

ฉะนั้นเราก็ติดอยู่ในตัวกู ติดตัวเอง ติดตัวกู. *ติดตัวเองหลุดยาก; หลุดยาก*

ที่สุด คือหลุดจากตัวกู. พอมีตัวกูในความหมายใดก็ตาม ก็ร้อนเหมือนกับหมกไว้หมกไว้ในขี้เถ้าที่ร้อนจัด ๆ แม้จะไม่ลุกโพลง ๆ แต่มันก็หมกอยู่ใต้ถ่านไฟที่ร้อนเหลือประมาณ แม้จะไม่โพลง ๆ. เขาพูดกันว่า ที่หมกอยู่ใต้ไฟถ่านนั้นนะ ร้อนเสียยิ่งกว่าเผาอยู่ในไฟที่ลุกโพลง ๆ เสียอีก; แต่ก็ไม่เคยลอง ไปดูเอาเอง ไปสังเกตเอาเอง. นี่กิเลสประเภทยึดมั่นถือมั่นนี้ มันหมกไว้เหมือนกับหมกไว้ใต้ไฟที่เป็นขี้เถ้า หรือเป็นถ่านที่ร้อนระอุ แต่ไม่ลุกโพลง ๆ.

นี่ตัวกู ตัวกู ของกู หรือตัวเอง, นำหัวที่สุดแหละ, มันก็เผาตัวเองแหละ : เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกูเมื่อไร, ก็เผาจิตใจที่มีตัวกู-ของกูนั้น เมื่อนั้น, ไม่เย็น. ฉะนั้นต้องเลิกอันนี้ ต้องเพิกถอนอันนี้ ต้องไม่มีอันนี้ เรียกว่ามันรอดจากตัวกู-ของกู รอดจากความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู-ของกู, แล้วยกเย็น.

คำอธิบายเกี่ยวกับพระอรหันต์นั้น เขาใช้คำนี้ตอนนี้ เรียกว่า **หมดกิเลส ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน สันอาสาจะไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน ไม่อาจจะเกิดความคิดว่าตัวกูของกูอีกต่อไป.** นี่คือพระนิพพาน ชีวิตที่เยือกเย็นจนถึงที่สุด เพราะไม่มีกิเลสเลย; แล้วคนนั้นไม่ได้ตาย. นี่ทวนอีกหนหนึ่งว่า อย่าไปพูดให้ผิด ๆ ว่า นิพพานแปลว่าตาย ใช้กับพระอรหันต์; คนพูดจะเป็นคนพูดผิดชนิดที่ทำลายพุทธศาสนา. ไม่ต้องบอกกันก็ได้นี่ : พวกเธอทุกคนนี้นับถือพระพุทธศาสนา อุดສຳຫຼັງມາສຶກສາ ອຸດສຳຫຼັງມາເລົ່າເຮົາເຮົາ ອຸດສຳຫຼັງໄຫຼ່ພຣະສວດມນຕ໌ ເພາະຮັກແລະຫວັງຕິດຕໍ່ພຸທຣສາສນາ ຈຶ່ງຂອຣ໌ອ່ງວ່າ ເຫຣອຍ່າ ຫ່າລາຍພຸທຣສາສນາ ດ້ອຍໄປພຸດໃຫ້ມັນຕິດວ່າ ນິພຸນານແປລ່ວ່າຕາຍ ແລ້ວໃຫ້ກັບພຣະອຣ໌ຫັນຕ໌. ນິພຸນານໄດ້ແປລ່ວ່າຕາຍ ແປລ່ວ່າເຢັນ; ແລ້ວພຣະອຣ໌ຫັນຕ໌ກໍ່ໄດ້ຕາຍ, ເອົາໄປຫລອກເຫຣາ ທ່ານັ້ນວ່າຕາຍໃຫ້ກັບພຣະອຣ໌ຫັນຕ໌; ພຣະອຣ໌ຫັນຕ໌ໄດ້ມີທາງຈະຕາຍ. ພຣະອຣ໌ຫັນຕ໌ເປັນຜູ້ດຶງດຶງ ຫ້າງ ຫ້າງ ໄດ້ ເພາະໄດ້ມີຕ້າງ ທີ່ຈະເກີດ ຫ້າງ ຫ້າງ ຫ້າງ ຫ້າງ.

นี่ถ้าเรารอดพ้นไปได้จากอุปาทานว่าตัวกู-ของกูนี้ เป็นการรอดขั้นสุดท้าย เป็นความหมายอันสุดท้ายของคำว่านิพพาน; ไม่มีกิเลสเกิด ก็ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกู

-ของกู, แล้วมันจึงรอดจากตัวกู-ของกู. ไม่มีตัวก-ของกูแล้วอะไรมันจะตาย; มันจะตายได้หรือเกิดได้ ก็เพราะมีความยึดถือว่า เป็นตัวกู เป็นของกู, พุตสุภาพหน้อยก็ว่าตัวเราหรือของเรา, พุตอย่างบาลีไม่หยาบคายก็ว่า อัดตา อัดตनिया : รอดจากความยึดถือว่าอัดตา และอัดตनिया.

เดี๋ยวนี้เราพูดเป็นภาษาฟ้ง่าย ๆ ภาษาชาวบ้านต่ำ ๆ ว่าตัวกู ว่าของกู, ตัวกูคืออัดตา, ของกูคืออัดตनिया. อย่ามีความยึดถือเป็นอัดตา, อย่ามีความยึดถือเป็นอัดตनिया; จิตนั้นรอดแล้วจากอุปาทาน รอดจากตาย. ความตายนี้เราไม่รู้จัก; เราเกิดตัวกูมาสำหรับตายอยู่ แล้วก็ตายทั้งเป็นด้วย. เดี่ยวนี้ใครรู้จักบ้าง, นักเรียนทุกคนนี้ รู้จักคำว่าตายทั้งเป็นไหม?

ถ้าเธอเกิดตัวกูเมื่อไร แล้วเธอก็จะต้องตายทั้งเป็น; ตายทั้งเป็นอยู่ทุกคราวที่ตัวกูมันเกิด, และตัวกูมันดับ. มันไม่มีความเย็นเป็นนิพพาน มันมีแต่ไฟ มีแต่ความร้อน เป็นนรก; ถ้าร้อนก็เป็นนรก, มันก็คือตายอยู่ในนรก. เพราะฉะนั้นความเกิดความตายนี้ มันมีได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้; เช่นเดียวกับนิพพานมีได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้. ไร้ความเกิดความตายมันก็มีได้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ อย่างนี้เราเรียกว่าตายทั้งเป็น. ไม่มีอะไรที่น่ายินดีน่าพอใจ เป็นธรรมะที่น่าพอใจเลย, มันมีแต่ความเลวร้ายนะ; ก็เรียกว่าตายทั้งเป็น. ภูกราคะ โทสะ โมหะ เป็นไฟเผาอยู่จนตายทั้งเป็น. นี่ความตายที่เราไม่ค่อยรู้จักกัน คือตายทั้งเป็น. ถ้ายังมีกิเลสอยู่ : เกิดกิเลสที่หนึ่ง ก็เกิดตัวกูที่หนึ่ง, แล้วเดี๋ยวมันก็ตายไป, เดี่ยวก็เกิดกิเลสอีก, เดี่ยวมันก็ตายไป. ไร้ตายทั้งเป็นนี้มีอยู่ทั่วบ้านทั่วเมือง ก็ไม่ค่อยมีใครสนใจจะรู้จัก.

ถ้าศึกษาพุทธศาสนาพอสมควร ก็จะรู้จักว่า มันมีความเกิดและความตายทั้งเป็น สับสนอยู่อย่างนี้ ในจิตใจของคนที่มีอวิชชา. ในจิตใจที่มีความโง่ ความหลงมีอวิชชาปรุงเป็นตัวตน แล้วเดี๋ยวก็เกิด เดี่ยวก็ดับ เดี่ยวก็เกิด เดี่ยวก็ดับ; มีการเกิดทั้งเป็นตายทั้งเป็น อยู่ตลอดเวลา. ถ้าอย่าเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่าไม่ตาย; ไม่ได้เกิดก็ไม่ได้ตาย; เขาเรียกว่าอมฤตะหรืออมตะ. อมตะแปลว่าไม่ตาย, อมฤตะก็แปลว่าไม่ตาย,

อมฤตธรรม ก็แปลว่าธรรมที่ทำความไม่ตาย หรือภาวะแห่งความไม่ตาย. จิตนั้นถึงภาวะแห่งความไม่ตาย จิตนั้นก็ไม่เป็นทุกข์; นี่คือจิตที่เขาบรรลุธรรมะสูงสุด จิตรอดพ้น จิตถึงจุดหมายปลายทาง จิตที่ถึงจุดหมายปลายทาง เข้าถึงภาวะที่ไม่รู้จักตาย.

เดี๋ยวนี้มันมีความหมายหลายชั้น, เรียกว่าตาย ตายนี้ ตายหลายชั้น. ตายจากความเป็นมนุษย์ : เมื่อเราไม่คิดอย่างมนุษย์ไม่พูด ไม่คิด ไม่ทำอย่างมนุษย์, เราก็ตายจากความเป็นมนุษย์ เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน. เมื่อเรามีร้อนใจเหมือนไฟเผา, เราก็ตายจากความเป็นมนุษย์ ไปเกิดเป็นสัตว์นรก; จิตนั้นเป็นสัตว์นรก เกิดเป็นสัตว์นรกในร่างกายนี้ก็ได้; ตายจากความเป็นมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นสัตว์นรก เรียกว่านรก ไปเกิดเป็นนรก. ถ้าเราโง่ โง่, โง่ให้มาก, เราก็ตายจากความเป็นมนุษย์ แล้วไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน; จิตในร่างกายนี้ตายจากความเป็นมนุษย์ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานมีรูปร่างกายอย่างนี้ แต่มันมีความเป็นสัตว์เดรัจฉานเสียแล้ว เรียกว่าตายจากมนุษย์ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน. ถ้าหิว ๆ หิว ๆ เหมือนกับซื้อล็อตเตอรี่ไว้ เอามานอนหวังจะถูก, ซื้อ ๓ ตัวไว้ หิว ๆ หิวจะถูกนี้ มันเป็นเปรตแล้ว, ตายจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ความเป็นเปรต คือความหิว ๆ. ที่น้อสุรกายนี้อีกพวกหนึ่ง คือขลาดกลัวขลาดอย่างไม่มีเหตุผล มันก็ตายจากความเป็นมนุษย์ไปเป็นอสุรกายเสียแล้ว. อย่างนี้ก็เรียกว่าความตายด้วยเหมือนกัน; ตายจากความเป็นมนุษย์ ไปเป็นอะไรก็ได้แล้ว **แต่ว่ามันปรุงแต่งความคิดอย่างไร** : ปรุงแต่งความคิดเป็นความร้อนก็เป็นนรก, เป็นความโง่ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน, หิวก็เป็นเปรต, กลัวก็เป็นอสุรกาย; อย่างนี้ก็เหมือนกัน อยู่มาก ในวันหนึ่ง ๆ; เรียกว่า ตายทั้งเป็น เกิดทั้งเป็น, ไม่ใช่นิพพาน. นี่เรียกว่า ตายจากความเป็นมนุษย์ ไปเป็นอะไรต่าง ๆ วนเวียนอยู่ที่ตรงนี้แหละ.

ที่นี้ว่าตายจากความเป็นพุทธบริษัท. นี่ฟังดูให้ตี ๆ มันจะเป็นเรื่องของเธอทุกคนนะ. ตายจากความเป็นพุทธบริษัท คือเราไม่มีลักษณะแห่งความเป็นพุทธบริษัท; ถ้าเราไม่ได้มีจิตใจอย่างพุทธบริษัท เราก้ไม่ไปพุทธบริษัท.

พุทธบริษัท ต้องแปลว่า ผู้ที่แวดล้อมพระพุทธเจ้า มีจิตใจเหมือนพระพุทธเจ้า

เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. เราต้องทำจิตใจให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เราจึงจะเป็นพุทธบริษัท. ถ้าจิตใจของเราไม่รู้ ไม่ตื่นจากหลับ คือความโง่ ไม่เบิกบานด้วยความถูกต้องแล้ว ก็ไม่เป็นพุทธบริษัทนะ; ไม่ใช่แกล้งว่านะ, ไม่ใช่ต้องมีใครมาว่าแล้วไม่ใช่แกล้งว่า, มันจะเป็นอย่างนั้น.

ถ้าเธอจะเป็นพุทธบริษัท ต้องมีจิตใจชนิดที่แสดงให้เห็นอยู่ว่า เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน : จะต้องรู้อะไรที่ควรรู้อะไรสำหรับมนุษย์, แล้วตื่นจากหลับคือความโง่ ความโง่นั้นคือความหลับ ตื่นจากหลับ, แล้วเบิกบานคือเป็นสุข เป็นที่พอใจ, ชีวิตนี้เป็นที่เบิกบานเหมือนดอกไม้ที่บ้าน; จึงจะเป็นพุทธบริษัท. ถ้าเราทำผิดไปจากนี้ ตรงกันข้ามเราก็ตาย, ตายจากความเป็นพุทธบริษัท เราก็ตายเป็นอะไรอย่างที่ว่า : จะไปเป็นสัตว์นรก เตรัจฉาน เปรต อสุรกายอะไรก็ได้; มันตายจากความเป็นมนุษย์ ที่เป็นพุทธบริษัทไปเสียแล้ว. มันเป็นเรื่องจิตใจปรุงแต่งไป ตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางจิตใจเอง. หกทางนี้จำไว้ให้ดี เป็นเรื่องสำคัญในพุทธศาสนา : อะไรจะเข้าไปปรุงแต่งจิต มันก็เข้าไปทางนี้; แล้วอะไรจะออกมา มันก็ออกมาทางนี้. เราระวังให้ดีเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, พอกควบคุมไม่ดี มันก็ปรุงแต่งเป็นกิเลส เป็นความทุกข์เป็นความตาย ที่ไม่รู้จักสิ้นสุด, เราก็ตาย เกิดตายอยู่ได้ โดยไม่รู้สักตัว. อย่าโง่ให้เกิดความคิดว่า ตัวกูอย่างนั้น ตัวกูอย่างนี้; ให้เห็นว่า นี่มันก็เป็นธรรมชาติ ที่มันปรุงแต่งอยู่อย่างนี้ : อย่างนี้ก็ต้องเป็นกิเลสและเป็นทุกข์, อย่างนี้ก็ไม่เป็นกิเลสและไม่เป็นทุกข์; เอาข้างฝ่ายที่ไม่มีทุกข์ไว้.

ไม่ตายเพราะไม่เกิดตัวกู, ไม่เกิดมันก็ไม่ตาย. นี่มันก็รอดจากความตาย เพราะว่าเรารู้จักทำไม่ให้เกิด เรารู้จักทำไม่ให้เกิดตัวกู. เมื่อไม่เกิดตัวกู ก็ไม่รู้จักตาย, เราก็มองไม่ต้องตาย เรียกว่ารอดจากความตาย ก็เป็นนิพพาน; ปัญหา มันก็จบ เพราะว่าไม่มีเกิดตาย สำหรับจะเป็นทุกข์อีกต่อไป.

นี่ต้องถามอีกทีหนึ่งว่า มันถูกไหม ที่เราจะถือว่า นิพพานเป็นจุดหมาย

ปลายทางของเรา? นิพพานอย่างที่ว่า ไม่มีความทุกข์, ไม่มีเกิด ตาย, ไม่มีเกิด ตายแห่งความคิดว่า ตัวกู ตัวของกู; นี้เรียกว่าเป็นจุดหมายปลายทาง.

วันนี้เราพูดกันเรื่องความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง เป็นการบรรยายครั้งที่ ๑๒; พูดอีกทีหนึ่งก็จบ ปิดเทอม.

เราพูดกันเรื่องความถูกต้องของจุดหมายปลายทาง จึงอยากจะถามอยู่ บ่อย ๆ ว่า *อะไรจะเป็นจุดหมายปลายทาง?* การที่จะเอาานิพพานมาเป็นจุดหมาย ปลายทาง *นี้เห็นด้วยไหม? ว่าเป็นความถูกต้องไหม?* ถ้าถูกต้อง, ก็ทำให้มันมี ให้มีความถูกต้อง โดยมีจุดหมายปลายทางเป็นนิพพาน. เราจะทำความถูกต้องของเรา ให้เป็นไปเพื่อบรรลุนิพพาน มีพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง เป็นความถูกต้อง สำหรับจะไม่ตาย. พระนิพพานแปลว่าไม่ตาย แล้วยังเย็นอยู่ตลอดเวลา; นี่จะเป็น ความถูกต้องสำหรับ นิพพาน.

มีนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางนี้ถูกต้องไหม? มีเหตุผลไหม? เป็นเหตุ ผลที่เพียงพอหรือไม่? เราทำความถูกต้องของการศึกษา ของการใคร่ครวญด้วยปัญญา; แล้วถูกต้องด้วยการประพฤติปฏิบัติ จนรู้ชัดด้วยจิตใจ เสวยความจริง รู้ความจริง อยู่ด้วยความรู้สึกในจิตใจของเรา. เราจะรู้จักแยกความตาย ออกไปเสียจากความไม่ ตาย. ความตายเป็นผลของความโง่. เข้าใจว่ามีตัวกู แล้วมันก็ตาย; นี้แยกความตาย ออกไปเสียจากสิ่งที่ไม่รู้จักตาย คือธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย ธรรมชาติที่ไม่มีกิเลส ไม่มี ตัวกู-ของกู ก็คือพระนิพพาน, ท่านจึงกล่าวว่า *พระนิพพานเป็นความไม่ตาย.*

พวกอื่น ศาสนาอื่น เขาเอาอย่างอื่นเป็นความไม่ตาย; แต่พระพุทธศาสนา ของเรา เอาความนิพพาน เอานิพพาน เอาสภาวะแห่งนิพพาน เป็นความไม่ตาย; เพราะว่าเวลานั้นมันไม่มีตัวกูที่จะเกิดหรือจะตาย. *เรารู้จักแยกสิ่งที่ตาย ออกมาเสียจาก สิ่งที่ไม่ตาย;* ให้ในจิตของเราเหลืออยู่แต่สิ่งที่ไม่ตาย. ใจร่างกายเปลี่ยนแปลงไป ก็ เรียกว่าเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ; อย่าเป็นตัวกูผู้ตายผู้เกิดเลย. หรือถ้า

ว่าจะเอาพระนิพพานเป็นความไม่ตาย ก็อย่าเอาความตายไปให้แก่พระอรหันต์. พระอรหันต์ไม่ตาย; แยกจากสิ่งที่ตายออกเสียจากสิ่งที่ไม่ตายก็ได้, แยกจากสิ่งที่ไม่ตาย ออกไปเสียจากสิ่งที่ตายก็ได้.

ความตายเป็นเรื่องของคนโง่, ถ้าใครยังโง่คนนั้นจะมีตาย มีเกิด มีตาย; **ถ้าใครรู้ถึงที่สุด แล้วมันก็ไม่มีความเกิด ไม่มีความตาย**. เราแยกสิ่งที่ไม่ตายออกไปเสียจากสิ่งที่รู้จักตาย คือความโง่. ถ้าดูให้แคบเข้ามา **เรารู้จักแยกกายออกไปเสียจากจิตนะ** : ใจที่มันตายง่าย ตายแน่ ที่เราเรียกว่าสมมติว่าตาย คือร่างกายนั้นนะ, จิตนี้ แยกออกไปเสียจากกาย อย่ามาเป็นห่วงร่างกายที่ตายเก่งนี้ ว่าเป็นของกู; ให้จิตได้ สามารถได้รับการอบรมๆๆ เป็นจิตที่รู้แจ้ง เป็นจิตที่รู้ธรรมะถึงที่สุด; ให้จิตลู่ถึงพระนิพพานที่ไม่ตาย.

ถ้าจิตมาผูกพันอยู่กับกาย มันก็ต้องตาย, หรือเกิดตายอยู่กับกาย; รู้จักแยกจิตออกไปเสียจากกาย; คอยอบรมให้จิตนั้นเจริญ, ใช้คำว่าเจริญ, ก้าวหน้าตามทางธรรมะ สัมผัสกับสิ่งที่ไม่รู้จักตาย คือสิ่งที่อยู่เหนือสังขาร ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้ คือความไม่มีกิเลส ความไม่มีตัวกู; จิตนี้ก็บรรลุถึงนิพพานได้.

แต่ฟังให้ดีว่า **เราไม่ได้พูดว่า จิตเป็นนิพพานนะ**; จิตจะเป็นนิพพานไม่ได้; แต่ว่าจิตนี้จะบรรลุถึงนิพพานได้ ในเมื่อได้รับการอบรมดีถึงที่สุด. นี้เรียกว่า **แยกกายจากจิต แยกจิตจากกาย**.

ทีนี้จะแยกอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งก็ว่า **แยกจิตจากกิเลส**. จิตทั้งกลุ่มของคนธรรมดาสามัญ มันปนอยู่กับกิเลส, มันรวมกิเลสอยู่ด้วยในจิตนั้น. เหมือนว่สิ่งที่ไม่ใช่ทองคำ มันรวมอยู่ในก้อนเดียวกับสิ่งที่เราเรียกว่าทองคำ; ก็แยกที่ไม่ใช่ทองคำออกเสีย, ให้มันเหลือแต่ทองคำ. จิตตามธรรมดา **มักจะเกิดขึ้นมาพร้อมกับเจตสิก**, เขาเรียกว่า**เจตสิกที่เป็นกิเลส**. จิตเกิดล้วน ๆ ไม่ได้, ต้องมีเจตสิกส่วนมากเป็นกิเลส, เจตสิกประเภทกิเลสเป็นของธรรมดามาก, ส่วนที่ไม่เป็นกิเลสนั้นมีน้อยมาก. ทีนี้เราแยกจิตออกเสียจากกิเลส จิตก็จะเป็นจิตที่สะอาด สว่าง สงบ หรือบริสุทธิ์ขึ้นมา.

จิตที่เคยมีอวิชชา ก็แยกอวิชชาออกเสีย; นี้โดยอวิชชา โดยสร้างอวิชชาขึ้นมาแยกอวิชชาออกไปเสียจากจิต, ให้จิตมันมีอวิชชา แล้วมันก็จะป้องกันได้ ไม่ให้เกิดกิเลส; จิตนี้มันก็ไม่ต้องโง่ ไม่ต้องเป็นตัวกู-ของกู ไม่ต้องเป็นโลภะ โทสะ โมหะ อีกต่อไป. ฉะนั้นวิชชานั้นแหละ ที่จะทำให้เรารู้จักสิ่งที่ไม่ตาย. วิชชาสูงสุดในพุทธศาสนา ทำให้รู้ถึงความไม่มีตัวตน ความเป็นอนัตตา เป็นสุญญตา ไม่มีตัวตน ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย; จิตนี้มันเป็นไปได้ถึงอย่างนี้. ฉะนั้นจิตนี้จึงไม่เป็นทุกข์ด้วยอะไร มันไม่ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน หรือของตน ทั้งภายนอก ทั้งภายใน, อะไร ๆ ก็ตาม, แม้แต่ตัวจิตเองก็ตาม. จิตนี้ได้ถึงภาวะที่อะไรปรุงแต่งให้เกิดความทุกข์ไม่ได้; นั่นคือจุดหมายปลายทางของความถูกต้อง. ความถูกต้องที่แท้จริงต้องไปจบที่นั่น : ไปจบอยู่ที่นิพพาน.

นี่ลูกเด็ก ๆ จะได้รับประโยชน์จากการบรรยายครั้งนี้เท่าไร ไม่อาจจะรับรอง; บางคนก็ฟัง, บางคนก็ไม่ฟัง. คนที่ฟังคงจะได้รับประโยชน์บ้างว่า จุดหมายปลายทางของความถูกต้องนี้ ก็อยู่ที่นิพพานซึ่งจิตมันจะบรรลุถึงนิพพานได้ เป็นจิตที่ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป; เราเรียกว่าจุดหมายปลายทางของพุทธบริษัท และถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางที่แท้จริง.

เราจะต้องรู้จัก ปฏิบัติกาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในทำนองนี้. เวลาที่ทำงาน เช่นศึกษาเล่าเรียนหรือทำงานนี้ ก็ต้องให้จิตมันตื่นอยู่ด้วยความเฉลียวฉลาด; อย่าทำไปด้วยความโง่ เดียวมันจะเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงขึ้นมาในการงาน เพราะทำการงาน; แม้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ ก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงได้เพราะการเล่าเรียนนั้นก็ได้. ฉะนั้นระวังให้ดี แม้เมื่อเรียนอยู่ เมื่อทำการงานอยู่ ก็รู้สึกตัวควบคุมไว้ให้ได้.

เวลาจะพักผ่อน ไม่ทำการงาน ก็ต้องระวังจิตให้ดี อย่าให้เป็นโอกาสแห่งกิเลส จะเกิดกิเลสขึ้นเมื่อเวลาพักผ่อน. เมื่อเวลาหลับ ก็หลับด้วยสติสัมปชัญญะ อย่าเป็นโอกาสของการฝัน ของกิเลส เป็นต้น. ก็เห็นว่า เราจะถึงจุดหมายปลายทาง

ทางอยู่เสมอ แม้จะไม่ถึงที่สุด มันก็ไปสู่จุดหมายปลายทางอยู่เสมอ; เขาเรียกว่า เป็นผู้มีพระนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้าแหละ คือจิตนี้จะโน้มเอียงไปสู่จุดหมายปลายทางคือพระนิพพานอยู่เสมอ. เรียกว่าเป็นผู้มีความถูกต้อง มีความถูกต้อง ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สัมมัตตะ. สัมมัตตะแปลว่าความถูกต้อง; ที่เป็นตัวปฏิบัติก็มีอยู่ ๘ อย่างคือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ; เธอก็สวดท่องได้ ในสวดมนต์แปล; นั่นแหละคือความถูกต้อง จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง.

เมื่อส่วนที่เป็นการศึกษาปฏิบัติถูกต้องแล้ว, ส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติ ก็เกิดขึ้นมาอีก ๒ อย่าง เรียกว่า สัมมาญาณะ - มีความรู้ถูกต้อง, และสัมมาวิมุตติ คือหลุดพ้นถูกต้อง นั่นคือความรอดที่เป็นนิพพาน.

นี่เราพูดถึงความถูกต้องของมนุษย์ ที่เป็นไป ๆ ๆ ๆ จนถึงจุดหมายปลายทางคือพระนิพพาน; แล้วเราก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา, ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธานุภาพ; ผลอันนี้จะได้รับก็ด้วยอำนาจของความถูกต้อง. อำนาจของความถูกต้อง ทำให้ลู่ถึงจุดหมายปลายทางคือพระนิพพาน. นี้เรียกว่า จุดหมายอันแท้จริง ของสิ่งที่มีชีวิต; ปลายทางก็คือความหลุดพ้นหรือพระนิพพาน, ถ้าไม่อย่างนั้น จะไม่เรียกว่าจุดหมายปลายทาง.

เอาละเป็นอันว่า เราได้พูดถึงถึงความถูกต้อง ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง มา ๑๒ ครั้ง, ๑๒ ครั้งนี้ ขอให้เอาไปคิดนึกพิจารณาดูเอง; เราพยายามให้ทุกอย่างมันดำเนินอยู่ในความถูกต้อง ก็จะได้รับผลตามสมควร.

นี่การบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอให้ทุกคนได้รับประโยชน์ตามสมควรด้วยเหมือนกัน.

ขอยุติการบรรยาย ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าที่จะสวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจในการดำเนินไป ตามกระแสแห่งความถูกต้อง สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

สัมมัตตานุภาพ

- ๑๓ -

๒๖ กันยายน ๒๕๒๔

ความถูกต้องของทุกเรื่องในชีวิตมนุษย์เรา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้, ก็จะได้พูดถึงเรื่อง **อนุภาพแห่งความถูกต้อง** ต่อไปตามเดิม, จะมีหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ว่า **ความถูกต้องของทุกเรื่องในชีวิตมนุษย์เรา.**

[ปรารภให้เห็นความสำคัญของความถูกต้อง.]

การบรรยายวันนี้ เป็นครั้งสุดท้ายแห่งการพูดบรรยายชุดนี้ และเป็นครั้งสุดท้ายแห่งปีนี้ เพราะว่าเราจะหยุดเทอม สัก ๓ เดือน. การบรรยายครั้งสุดท้ายจึงเป็นการสรุปทั้งหมด, เอาความถูกต้องทั้งหมด มารวมพูดกันเสียอีกครั้งหนึ่งเท่าที่จะทำได้ จึงให้ชื่อว่า **ความถูกต้องของทุกเรื่อง ในชีวิตของมนุษย์เรา.**

ท่านคงจะสังเกตเห็นแล้วว่า ทุกเรื่องที่ได้พูด ล้วนแต่เป็นเรื่องความถูกต้องไปทุกเรื่อง, และพูดกันในแง่ใดแง่หนึ่ง ของความถูกต้องเหล่านั้น; และจะเห็นได้แล้วว่า ความถูกต้องนั้นมันสำคัญเพียงไร.

อาดมาก็พูดมา ๑๐ กว่าครั้ง หรือ ๒๐ ชั่วโมง; ถ้าใครยังไม่เข้าใจ ไม่เห็น ว่าความถูกต้องนั้นเป็นสิ่งสำคัญเพียงไรแล้ว, อาดมาก็ยอมแพ้ แล้วก็บอกเลิกว่า เราอย่ามาพูดมาฟังกันอีกต่อไปเลย; พูดแต่เรื่องความถูกต้อง อย่างเดียวเท่านั้น เรื่องเดียวเท่านั้น ๑๓ ครั้ง ถึง ๒๐ ชั่วโมง, แล้วก็ยังมองไม่เห็น ว่า ความถูกต้องนี้มันสำคัญสักเท่าไร.

ท่านจะต้องมองให้เห็นชัดเจนไปที่เดียวว่า อะไรบ้างที่มันอยู่ได้ โดยไม่มีความถูกต้อง, อะไรบ้างมันจะอยู่อย่างสงบสุข โดยไม่มีความถูกต้อง; ช่วยยกตัวอย่างมาดู. การอยู่อย่างผิดๆ, คือไม่ถูกต้อง เรียกว่าอยู่อย่างผิดๆ, มันก็เป็นการตายทั้งเป็น; เรียกว่าตายด้วย แม้ว่าจะเป็นการตายทั้งเป็น; มันตายแล้วทั้งเป็น. เป็นอยู่เหมือนกับตายแล้ว นี่เรียกว่าตาย แล้วก็ตายทั้งเป็น หรือว่าเกือบตาย คือแทบจะทนไม่ได้ หรือเป็นบ้าไปก็มี. นี่มันไม่มีความถูกต้อง มันจึงเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นขอให้เห็นลึกลงไปด้วยความรู้สึกของตนเองว่า ความถูกต้องนี้มันมีความสำคัญอย่างไร.

ถ้าเราจะสนใจกันให้มาก แล้วชวนกันพูดจาปรึกษาหารือกันแต่เรื่องความถูกต้องให้มาก ในครอบครัวก็ดี ในหมู่บ้านก็ดี ในประเทศนี้ก็ดี; สิ่งต่าง ๆ คงจะดีกว่านี้. นี่บางทีมันพูดกันแต่เรื่องที่ไม่ถูกต้อง หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ตรงกับความจริง; อาดมาก็ต้องพูดสักข้อหนึ่ง แม้ใครจะเห็นว่าเข้าข้างตัว ก็จะพูดว่า การที่ในโลกนี้ มุ่งหมายจะแก้ปัญหา ด้วยเรื่องเศรษฐกิจ, นี่ไม่ถูกต้อง, นี่เป็นเรื่องไม่ถูกต้อง; จะมุ่งแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยวิถีทางเศรษฐกิจนี้ไม่ถูกต้อง เพราะมันต้องแก้ด้วยเรื่องทางศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรมให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ; แล้วจะเอาเศรษฐกิจมาแก้เศรษฐกิจ มันก็ *เอาโคลนล้างโคลน* มันไม่มีทางที่จะปกติสุขได้. นี่เรียกว่าเป็นตัวอย่างของความไม่ถูกต้อง ที่ครอบคลุมอยู่ทั้งโลก, แม้ในประเทศไทยเราก็เหมือนกัน.

ท่านทั้งหลายได้ฟังดู ก็จะต้องรู้ว่า ทุกคนพูดแต่จะแก้ปัญหา ด้วยเศรษฐกิจ; ไม่มีใครพูดกันเรื่องว่า จะแก้ปัญหา ด้วยศีลธรรมกลับมา; เราก็บ้าไปคนเดียว มัวแต่

พูดว่าศีลธรรมต้องกลับมา ต้องแก้ปัญหิต่าง ๆ ด้วยศีลธรรม. นี้เรื่องมันเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาอยู่จริง; ไม่ใช่เรื่องที่จะเอามาพูด **เพียงแต่เอามาพูด หรือสมมติขึ้นมาพูด**, อย่างนี้ไม่มี. มันเป็นความทุกข์ที่ได้เกิดอยู่จริง กระทั่งว่ามันจะทนไม่ได้ อยู่แล้ว มันจะตายทั้งเป็นอยู่แล้ว มันก็ต้องพูด : **พูดเรื่องความถูกต้อง.**

ความถูกต้องที่ควรทบทวน-ชำระให้ใช้ประโยชน์ได้.

วันนี้เป็นวันสุดท้าย ก็ต้องเรียกว่าพูดสรุปรวม ๆ กันไปอีกทีหนึ่ง แล้วก็ปิดเทอมสำหรับปีนี้; ถ้าจะพูดกันใหม่ก็ปีใหม่นั้น จะเรื่องอะไรก็แล้วแต่. จะพูดถึงเรื่องความถูกต้อง เฉพาะ**หัวข้อที่สำคัญ**ที่ควรจะเอามาทบทวน **และที่จะต้องเลือกเฟ้นชำระสะสางออกมาให้ใช้ประโยชน์ได้ทุกโดยสะดวก**; จะพูดเป็นหัวข้อให้ง่ายแก่ความจำ :-

: ความถูกต้อง ของความเป็นสิ่งมีชีวิต.

[: รอดชีวิต และมีสมรรถภาพ.]

(๑.) อันแรกก็จะพูดถึง**ความถูกต้องของความเป็นสิ่งมีชีวิต**. ฟังดูมันก็ประหลาด ๆ อยู่, ความที่เราเป็นสิ่งมีชีวิตนี้ เราต้องมีความถูกต้องสำหรับความเป็นสิ่งมีชีวิต. ก้อนหินไม่มีชีวิต แต่มันก็อยู่ด้วยความถูกต้อง; แต่มันไม่จำเป็นที่จะต้องพูด เพราะมันไม่มีปัญหา; มันเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต แต่มันก็มีความถูกต้องของมัน สำหรับจะเป็นก้อนหินอยู่; ถ้าไม่มีความถูกต้องก็เป็นก้อนหินไม่ได้เหมือนกัน.

แต่มนุษย์เรามันยังมากกว่านั้น คือเป็นสิ่งมีชีวิต; เราจะต้องมีความถูกต้องของความเป็นสิ่งมีชีวิต; เราก็จะต้องถือว่า เป็น**ความถูกต้องพื้นฐานที่สุด** รากฐานที่สุด มูลฐานที่สุด; **เพราะชีวิตนี้คือมูลฐานของสิ่งต่าง ๆ ที่มันอาศัยชีวิตอยู่**. ถ้าเราไม่มีความถูกต้อง มันก็รอดชีวิตอยู่ไม่ได้; ทุกสิ่งที่มีชีวิตจะเป็นอย่างนี้ ขนาดที่เป็นพืชพฤกษชาติ ตั้งแต่ละเอียดที่สุด จะดูด้วยตาไม่เห็น จนถึงกับใหญ่โตที่สุด มันก็

ต้องมีความถูกต้อง มันจึงรอดชีวิตอยู่ได้. ดังที่ได้บอกแล้วว่า เหลียวไปทางไหน ก็ให้มองเห็นความถูกต้องที่มีอยู่ในทางนั้น ในสิ่งนั้น ๆ ทุก ๆ สิ่งที่เรามองเห็น; เช่น เห็นต้นไม้ อย่าเห็นแต่เพียงว่าเป็นต้นไม้ ให้เห็นความถูกต้องที่มันทำให้ต้นไม้ที่อยู่ได้ ให้เกิดต้นไม้ขึ้นมา ให้ต้นไม้อยู่ได้. เหลือบตาไป มองเห็นแต่ต้นไม้ เรียกว่าตานี้มันยังโง่อยู่, ตานี้ควรจะฉลาดกว่านั้น คือเห็นความถูกต้องทุกอย่างทุกประเภทที่ทำให้ต้นไม้ต้นนี้มันอยู่ได้, มันรอดอยู่ได้. แทนที่เราจะเห็นต้นไม้ เราเห็นความถูกต้องที่ทำให้ต้นไม้ต้นนี้มันเกิดขึ้นมา และมันอยู่ได้.

นี่เรียกว่าจะเหลียวไปทางไหน ก็ขอให้เห็นความถูกต้องของสิ่งที่มีชีวิต; นับตั้งแต่ต้นไม้ขึ้นมาถึงสัตว์เดรัจฉาน กระทั่งถึงคนมนุษย์นี้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต. เรามนุษย์มีชีวิต เราก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความเป็นสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งจะต้องมีความถูกต้องเป็นคู่กัน. เราจะต้องรอดชีวิต, นี้เรียกว่าความถูกต้องขั้นหนึ่งแล้ว คือรอดชีวิตอยู่ได้; แล้วความถูกต้องอีกขั้นหนึ่งก็คือ เป็นชีวิตที่มีสมรรถภาพ. ชีวิตจะต้องมีสมรรถภาพอย่างไรบ้าง เราต้องมีชีวิตชนิดนั้น ไม่ใช่เพียงแต่รอดอยู่แล้วก็เกือบตาย ทำอะไรไม่ได้นอนแช่อยู่อย่างนี้ มันก็เรียกว่าไม่ถูกต้องถึงที่สุด. จะต้องถูกต้องอย่างที่เป็นชีวิตก็รอดอยู่ได้ และชีวิตนั้นมีสมรรถภาพ มีสมรรถนะ มีประสิทธิภาพเต็มตามที่ควรจะมี จึงจะเรียกว่า ความถูกต้องของความเป็นสิ่งมีชีวิต.

เดี๋ยวนี้ร่างกายก็สบายดี ใจคอก็ปกติ มีกำลังกายมีกำลังจิต มีกำลังปัญญาตามที่ธรรมชาติควรจะมี ที่มนุษย์ควรจะมี; นี้ก็เรียกว่า เป็นความถูกต้องข้อแรก. คนบางคนมันไม่มีความถูกต้องแม้แต่ข้อแรก หรือข้อที่เป็นพื้นฐานนี้ : มันมีร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ ไม่สมประกอบก็มี ไม่มีสุขภาพทางกายก็มี แล้วจิตใจก็ไม่ค่อยสมประกอบ ปัญญาอ่อน มาแต่ในท้อง อย่างนี้มันก็ลำบากเหมือนกัน, แล้วไม่ได้เล่าเรียน ไม่มีความรู้แม้แต่ขั้นพื้นฐาน สติปัญญาในขั้นพื้นฐานก็ไม่มี แต่ก็เป็นคน ๆ หนึ่งอยู่ในโลกนี้; เราเรียกว่า ไม่มีความถูกต้อง ของความเป็นสิ่งที่มีชีวิต เต็มตามมาตรฐาน. ขอให้เราทุกคนรู้เรื่องนี้ไว้ เดี่ยวมันจะมีลูกมีหลานออกมา ในลักษณะที่ไม่มีมีความถูกต้องของความเป็นสิ่งที่มีชีวิต.

: ความถูกต้อง ของความเป็นมนุษย์.

[: ได้รับการอบรมดี มาตั้งแต่อยู่ในครรภ์.]

(๒.) คนที่จะมีภรรยา สามี มีลูก มีหลาน ก็เตรียมตัวไว้ให้ดีกว่า ให้ลูกหลานมันออกมาในลักษณะที่มีความถูกต้อง ของความเป็นสิ่งมีชีวิต ตั้งแต่มันอยู่ในครรภ์. หรือบางทีต้องเตรียม ตั้งแต่ก่อนที่มันจะมาอยู่ในครรภ์; คือพ่อกับแม่ สามีกับภรรยา จะแต่งงานกันนั้น อย่างน้อยก็ควรจะนึกสักหน่อยหนึ่งว่า จะต้องกระทำไปในลักษณะ ที่ให้ลูกเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความถูกต้อง เต็มตามความหมายของความเป็นสิ่งมีชีวิต.

เมื่อมันอยู่ในครรภ์ ก็รักษาให้ดี อย่าทำผิด จนมันคลอดออกมา ก็รักษามันให้ดี เลี้ยงดูมันให้ดี มันเติบโตขึ้นมาเป็นมนุษย์ เป็นคนที่มีความถูกต้อง. ตรงนี้เรามีคำพูดเป็น ๒ ชั้นอยู่ : เพียงแต่ได้เป็นคนมีความถูกต้องก็พอแล้ว; ต่อเมื่อได้รับการอบรมดี มันจึงจะเป็นมนุษย์. ฉะนั้นจึงต้องบอกความเป็นมนุษย์ ออกไปอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่ ๒ คือความถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

พวกคอมมิวนิสต์ เขาตำหนิมาว่า ยิ่งมงาย เต่าล้านปี แบ่งคนเป็นชนชั้น : เป็นคนชั้นหนึ่ง เป็นมนุษย์ชั้นหนึ่ง; เขาว่ามันไม่ถูก. นี้เขาเคยเขียนตำราในหนังสือพิมพ์ของพวกคอมมิวนิสต์ ว่ายังเป็นคนโง่มงาย เต่าล้านปี ที่ไปแยกคนกับมนุษย์เป็น ๒ ชั้นอยู่; เขาออกชื่ออาตมาโดยตรงนะ ไม่ใช่ว่าเขาจะเขียนอ้อมค้อมอะไร. ข้อนี้ก็ยังคงยืนยันอยู่แหละว่า คนกับมนุษย์นั้นไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ไม่ใช่ชั้นเดียวกัน : คนมีความเป็นคนตามธรรมชาติ, มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ที่ได้อบรมดีแล้ว ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรม. คนเกิดมาเป็นคน ยังไม่เป็นมนุษย์, ต่อเมื่อได้รับการศึกษาอบรมดี จึงจะเป็นมนุษย์. คนก็มีกาย มีจิต มีวิญญาณ, มนุษย์ก็มีกาย มีจิต มีวิญญาณ; แต่ไม่ใช่อย่างเดียวกัน, ต้องอยู่คนละระดับ. มนุษย์จะต้องมีความถูกต้อง เป็นปกติทางร่างกายของผู้มีสติปัญญา มีจิตที่อบรมดีอย่างคนมีสติปัญญา, แล้วก็ มีวิญญาณคือมีสติปัญญา เต็มตามที่มนุษย์ควรจะมี.

ฉะนั้นมนุษย์จึงมีจิตใจดี สูงกว่าที่เป็นแต่เพียงคน สมกับคำพูดคำนี้ที่ว่า **มนุษย์แปลว่ามีจิตใจสูง** หรือเป็น**พีบัพันธ์ของพวกที่มีจิตใจสูง**; ฉะนั้นความถูกต้องของความเป็นคนนั้นอยู่ระดับหนึ่ง, ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์นั้น อีกระดับหนึ่ง คือสูงขึ้นมา. ถ้าว่าให้เด็ก ๆ ลูกหลานของเรา รู้จักสังเกตความข้อนี้ได้ จะเป็นการดี มาก จะป้องกันความยุ่งยากลำบากในอนาคตได้มาก; คือจะสอนเขาอบรมเขาชี้ชวน เขาว่า **เป็นมนุษย์กันเถิด อย่าเป็นแต่เพียงคนเลย**; แม้เขาจะพูดกันว่า เราเกิดมาเป็นคนก็พอแล้ว เราก็อายังไม่พอ, ฉะนั้นเราจะต้องเป็นมนุษย์ด้วย. บางคนเกิดมา ยังไม่เป็นคนด้วยซ้ำไป, คือมันเลวเกินไปจนไม่เรียกว่าคน. ส่วนเป็นมนุษย์ต้องดี ถึงที่สุด จึงต่างกันอย่างนี้.

คนมีจิตใจตามธรรมดาตามธรรมชาติ ยังไม่สูง; มนุษย์ต้องมีจิตใจสูง เพราะได้รับการอบรมแล้ว. นี้ขอให้ถือ ความหมายของคำพูด ๒ คำนี้ อย่างนี้. ที่จริงมันอาจจะบัญญัติอย่างอื่น ถือกันอย่างอื่นก็ได้เหมือนกัน แต่มันไม่มีประโยชน์; ถ้าถืออย่างนี้มันมีประโยชน์ : เกิดมาเป็นคน, เลื่อนชั้นกันอีกทีหนึ่งก็เป็นมนุษย์.

พ่อแม่ที่รักลูกหลาน ก็สนใจที่จะอบรมเขาให้ได้เลื่อนชั้นเสียเร็ว ๆ; เกิดมาเป็นคนแล้ว ให้ได้เลื่อนชั้นเสียเร็ว ๆ. ตั้งแต่เด็ก ๆ มากี่เลื่อนชั้นได้ตามประสาเด็ก ที่จะเลื่อนชั้นจากความเป็นคน ขึ้นมาสู่ความเป็นมนุษย์.

: ความถูกต้อง ของความเป็นพุทธบริษัท.

[:ไม่มีความทุกข์ และทำประโยชน์แก่ทุกฝ่าย.]

(๓.) เอ้า, ที่นี้ก็มาถึงขั้นที่ ๓ ต่อไปว่า **ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท.** หมายถึงพวกเราที่นี้ โดยเฉพาะที่นับถือพระพุทธรศาสนา. ถ้าเขาถือศาสนาอื่น ก็ต้องใช้คำอื่น เช่นคำว่าศาสนิกบริษัทแห่งศาสนาของตน ๆ. เดียวนี้เราเป็นพุทธบริษัท, ไม่ใช่เป็นมนุษย์ในความหมายทั่วไป แต่เป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท; เราก็จะต้องมีความถูกต้องที่สูงขึ้นมา **เต็มตามความหมายของคำว่าพุทธบริษัท.** ทุกคนก็

สวดมนต์ไหว้พระท่องบ่นอยู่ทุกวัน ว่า**พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน**; พุทธบริษัทมันก็เป็นอะไรไปไม่ได้ นอกจาก**เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามพระพุทธเจ้า**. ถ้าเรา**ไม่เป็นผู้รู้ ไม่เป็นผู้ตื่น ไม่เป็นผู้เบิกบาน** มันก็ไม่ถูกแหละ, มันไม่มีความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท. เป็น**ผู้รู้**สิ่งที่ควรจะ**รู้**, ไม่มัวหลับอยู่ด้วยความไม่รู้ หลับอยู่นี้**ไม่ได้** ต้องตื่นขึ้นมาด้วยความ**รู้**, แล้วก็มีผลซึ่งหลัก**ไม่ได้** คือ**ความเบิกบาน**; **ไม่ใช่อยู้อย่างหงอยเหงาขบเข่า หาความสุขไม่ได้**.

ความเบิกบานในที่นี้ หมายถึง**ความสุขที่ถูกต้อง สุขที่สงบเย็น**; ไม่ใช่สุขเพราะเอาไฟเผาให้สุข เอาต้ม ใส่หม้อต้มให้สุข อย่างนั้นมันเป็นความหมายอื่น. เป็น**ผู้เบิกบาน**นั้นดูเถาะ เมื่อ**ดอกไม้มันบาน ดอกบัวมันบาน, อะไรมันบานอยู่, ไปดูเถาะมันมีความหมายอย่างไร**. นี่จะต้องมีความหมายอย่างนั้น; เป็น**ผู้เบิกบาน** ใน**ฐานะเป็นผลของความรู้ และความตื่นจากหลับคือกิเลส**.

เราเป็นอย่างนี้แล้วหรือยัง; ถ้ายังก็เรียกว่ายังไม่ถูกต้อง ยังไม่ถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท. จะสรุปให้ชัดให้ง่าย ก็**จะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า จะต้องไม่มีความทุกข์ และกำลังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย**. นี่บทนิยามที่ตายตัวก็ว่า “**จะต้องไม่มีความทุกข์ และกำลังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย**” : ตัวเราเองต้อง**ไม่มีความทุกข์** เอาชนะความทุกข์ได้ตามแบบของพุทธบริษัท, แล้ว**กำลังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย** คือฝ่ายตัวเองหรือฝ่ายผู้อื่นทั้งหมด. และ**รู้ไว้เถาะว่า นั่นแหละคืออริยชน หรือพระอริยเจ้า**; เราชอบพูดกันหนักว่า **พระอริยเจ้าหรืออริยบุคคลนะ** แล้วก็**ไม่รู้**ว่าอริยบุคคลกันที่ตรงไหน. เป็นอริยบุคคล เป็นอริยเจ้ากันก็ตรงที่ว่า **มันไม่มีความทุกข์**ไว้แล้วมัน**กำลังเป็นประโยชน์แก่ทุกคน**. นี่**คือความเป็นอริยชน หรือความหมายที่เต็มของความเป็นพุทธบริษัท**. ฉะนั้นถ้าเรา**จะมีความถูกต้อง** ของความเป็นพุทธบริษัท เรา**ต้องมีลักษณะ**อย่างนี้ คือ**อย่ามีความทุกข์แล้วก็มีชีวิตขบขันที่เป็นประโยชน์อยู่รอบด้าน** แก่**คนทุกคน**.

เดี๋ยวนี้**ยังมีความทุกข์** แล้วก็**มาก**เกินไป เพราะมัน**โง่** ที่**ไม่ควรจะทุกข์** ก็ไป**เอามาเป็นทุกข์**. มัน**ไม่ควรจะทุกข์** ก็**เอามาเป็นทุกข์**; อย่างนี้มัน**โง่**เกินไป; จะ

เรียกว่าคนหน้าด้านที่สุดในโลก ก็คือคนที่ไม่ละอาย โดยแสดงความเป็นทุกข์ออกมาให้เขาเห็น. ทั้งพระ ทั้งเณร ทั้งฆราวาส อุบาสก อุบาสิกา ยังเป็นคนโง่ เป็นคนหน้าด้านแสดงความทุกข์ออกมาให้เขาเห็น : ไม่สบายสักนิดหนึ่ง มันก็ครางแล้ว มันไม่รู้จักละอายเลย เจ็บใช้สักนิดหนึ่งมันก็ครางแล้ว; บางทีมันเอี้ยวตัว ไหวตัวสักนิดมันก็ครางฮือ ๆ แล้ว มันเหมือนกับคนบ้า มันไม่รู้จักละอาย ว่านั่นเป็นการแสดงความทุกข์ที่ไม่สมควร แก่ความเป็นพุทธบริษัท; ฉะนั้นจึงขอร้องสักที ทุกคนแหละว่า อย่าทำตัวเป็นคนมีความทุกข์ให้ใครเห็นเลย มันน่าละอายอย่างยิ่ง, ไปเปลือยกายกลางถนน เสียยิ่งดึกว่า ยังไม่น่าละอายเท่ากับที่ว่าเป็นพุทธบริษัทแล้ว มาเป็นทุกข์ให้เขาเห็น.

ความดับทุกข์ มีอยู่สมบูรณ์ในพระพุทธานุสสา : *อภรมจิตโอบนิตที่ไม่ยึดถือสิ่งใด ไว้เป็นตัวตน หรือเป็นของตน; แล้วก็จะไม่มีความทุกข์เลย.*

ถ้าทำไม่ได้โดยเด็ดขาด กิเลสยังไม่หมด ก็รู้จักละอายกันไว้บ้าง อย่าแสดงออกมา; หรือจะใช้ตัวตอออกไปว่า “มันไม่ใช่ตัวตนหรือของตน กูจะไม่ยอมเป็นทุกข์ด้วย” เท่านี้ก็ยังมีดี, มันยังแสดงแวงแห่งความเป็นพุทธบริษัทอยู่มาก; ฉะนั้นเรานึกถึงความถูกต้อง ของความเป็นพุทธบริษัท ว่าเราจะไม่มีมีความทุกข์ แล้วกำลังเป็นประโยชน์อยู่แก่ทุก ๆ ฝ่าย : นั่นแหละคือโลกของพระอรียเจ้า, แม้โลกของพระศรีอารียเมตไตรยก็มีความหมายอย่างนี้เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้ในโลกปัจจุบันนี้ กิเลสเป็นเจ้านาย; เขาจะเป็นสุขตามกิเลส ทุกข์หรือไม่ทุกข์ก็ไม่รู้ เขาจะเป็นสุขตามอำนาจของกิเลส; แล้วเขาจะไม่รับภาระหน้าที่ว่าจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นด้วย เขาจะรวบอย่างเดียว. นั่นแหละจึงเป็นทาสของเศรษฐกิจ เป็นสัตว์เศรษฐกิจ ลุ่มหลงแต่เศรษฐกิจ ว่ามันจะแก้ปัญหาได้.

ท่านทั้งหลายทุกคนลองช่วยคำนวณดูเถอะว่า เราจะแก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจได้อย่างไร. สมมติว่า ฝนทุกเม็ดตกลงมาเป็นทองคำ เป็นเหรียญทองคำ เป็นก้อนทองคำ ทั้งโลกก็เอา; จะแก้เศรษฐกิจได้ไหม? จะทำให้คนอยู่กันอย่างสงบสุขได้ไหม? มัน

ก็จะฆ่ากันตายเพราะแย่งกันเก็บเม็ดฝนทองคำนั่นเอง. มันจะมีความสุขได้อย่างไร และเมื่อคนหนึ่งมันเก็บมาไว้ได้มากในครอบครองของตนมาก อีกคนหนึ่งมันก็คอยคิดจะปล้นจะขโมยอยู่เรื่อยไป ยิ่งเอาไว้มากเท่าไร จะยิ่งถูกจ้องล้างจ้องผลาญจ้องฆ่าอยู่เรื่อยไป. **นี่เศรษฐกิจถึงอย่างนี้แล้ว มันก็ยังไม่ทำให้โลกมีความสุขได้.** ที่นี้ทุกคนมีศีลธรรม ไม่รู้เรื่องเศรษฐกิจ รู้แต่เรื่องศีลธรรม ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง มันก็ไม่มีใครยากจน แล้วก็ไม่มีใครขโมยใคร ปล้นจีใคร แม้สมบัติสักนิดก็ไม่มีใครมาแย่งชิง; **นี่โลกนี้ ก็อยู่เป็นผาสุก เพราะศีลธรรม.** อย่างที่เรียกว่า ตื่นจากหลับคือกิเลส, เป็นมนุษย์เป็นพุทธบริษัทที่ว่าจะไม่มีความทุกข์ แล้วก็เป็ประโยชน์แก่ทุกคน.

: ความถูกต้องของทุกศาสนาเป็นส่วนรวม.

[: ให้ทุกคนทำดี ๆ ไปอยู่กับพระเจ้า พร้อมกับทำประโยชน์แก่กัน.]

(๔.) **ที่นี้ความถูกต้องต่อไป ก็จะใช้คำว่าของทุกศาสนาเป็นส่วนรวม.** ขอให้รู้ว่า ทุกศาสนานะมุ่งหมายอย่างไร; พระเจ้าในทุก ๆ ศาสนา ต้องการอย่างไร. ถ้าเราไม่รู้ก็น่าจะเป็นคนโง่เหมือนกัน อาตมาอยากจะพูดอย่างนี้, ถ้าท่านทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพระเจ้าในทุก ๆ ศาสนา ของแต่ละศาสนานั้น เขาต้องการอะไร เขาต้องการอย่างไร. พูดง่ายนิดเดียว ไปเปิดดูเถอะทุกคัมภีร์ : พระเจ้าในทุก ๆ ศาสนา ของแต่ละศาสนานั้น **เขาต้องการให้มนุษย์ทุกคนไปอยู่กับพระเจ้าด้วย : ให้มนุษย์ทุกคนทำดี ๆ ๆ แล้วไปอยู่กับพระเจ้าด้วย;** พระเจ้าทุกศาสนาต้องการอย่างนี้. **นี่เราควรจะรับรู้เพื่อนมนุษย์ของเรา ที่ถือศาสนาอื่นด้วย ว่าเขาก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำให้ดี จนไปอยู่กับพระเจ้าได้;** คือประพฤติถูก ประพฤติดี ประพฤติทุกอย่าง ไปอยู่ในสภาวะ ในภาวะที่ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย นั่นเรียกว่า**อยู่กับพระเจ้า.** พูดเป็นภาษาคนก็อย่างหนึ่ง พูดเป็นภาษาธรรมก็อย่างหนึ่ง; คือที่นี้เตี๋ยวนี ในเมืองนี้ ในโลกนี้ **อยู่อย่างไม่มีความทุกข์เลย** นั่นแหละ **อยู่กับพระเจ้า, แล้วอยู่อย่างเป็ประโยชน์แก่กันและกัน** มันก็ยิ่งดี.

นี่เราจะมีความถูกต้องในฐานะที่เป็นศาสนิก ของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

แล้วแต่ว่าถือศาสนาอะไร. เมื่อถือพุทธศาสนาก็เป็นพุทธบริษัท ก็มีความถูกต้องอย่างที่ว่ามาแล้วนั่นเอง.

ถ้าจะเอามารวม ๆ กันเข้า ก็ได้ความหมายอย่างเดียวกันอีกคือ **จะอยู่อย่างไม่มีกรรมทุกขันธ์** แล้วกำลังเป็นประโยชน์รอบตัว; รู้จักทำจิตใจไม่ให้เป็นทุกข์. ธรรมะช่วยได้ ธรรมะช่วยให้พ้นทุกข์ อยู่เหนือปัญหาทั้งปวง, เหนือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้แล้ว.

ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติของคนที่ไม่ดีมีกรรมะ ไม่รู้ธรรมะ ก็ต้องมีความทุกข์เกี่ยวกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย; แต่ถ้ารู้ธรรมะของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันเองว่า จะพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, เพราะรู้ธรรมะสูงสุด จนไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ผู้เกิด ผู้แก่ ผู้เจ็บ ผู้ตาย. นี้เรียกว่ามันพ้นปัญหาจริง ๆ, ไม่มีกรรมทุกขันธ์เหลืออยู่จริง ๆ.

เมื่อไม่มีกรรมทุกขันธ์แล้ว ก็ไม่ใช่อยู่เปล่า หรือนอนเสีย เหมือนกับที่เขาเอาไปล่อกันอยู่. เตี่ยวันนี้เขาเอาพระไปล่อ ว่าฉันแล้วก็เอน เพลแล้วก็นอน ป้ายพักผ่อน คำจำวัด; เขาก็เอาไปล่อ, หน้าหนังสือพิมพ์เตี่ยวันนี้มีมากที่สุดประโยคนี่ ประโยค ๆ นี้ : ฉันเข้าแล้วเอน ฉันเพลแล้วนอน ป้ายพักผ่อน คำจำวัด; แล้วทำอะไรกันเล่าพระ. นี่หนังสือพิมพ์ คุณคอยดูเถอะ คุณคอยสังเกตดู มันมีหนาหูขึ้น คำคำชนิดนี้.

นี่เราเตี่ยวันนี้ไม่มีกรรมทุกขันธ์แล้ว ก็จะทำให้เวลาเหล่านั้น มันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น มีความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท และศาสนิกแห่งศาสนาของตน ๆ.

: ความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม.

[: มีหน้าที่ทำให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพเป็นส่วนรวม.]

(๕.) ที่นี้ก็ให้มันปลีกย่อยออกไป ตามลักษณะที่มนุษย์มันเป็นกันอยู่ในโลกนี้; จะเป็นภาษาคอมมิวนิสต์หรือภาษาก่อนคอมมิวนิสต์ก็ได้ ที่ว่าทุกคนเป็นสัตว์สังคม.

ได้ยินว่า เป็นคำเก่าก่อนคอมมิวนิสต์ คือถึงสมัยพวกกรีก; พวกนักปรัชญากรีกให้ถือ เขาสอนให้ถือว่า มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์สังคม, คนแต่ละคน สัตว์แต่ละตัว เกิดมาแล้ว อยู่ในสังคม เพราะฉะนั้นเขาต้องเป็นสัตว์สังคม; ในฐานะที่เขาเป็นสัตว์สังคม เขาจะต้องทำให้ถูกต้องตามความหมายของคำว่าสัตว์สังคม. นี่หมายความว่า แม้พวกนั้นจะไม่รู้พุทธศาสนา แต่เขาก็ได้รู้อะไร ๆ ที่มันตรงกันแล้ว หรือเริ่มตรงกันเข้ามาแล้วว่า มันอยู่ในสังคมแล้ว ต้องประพฤติเป็นประโยชน์แก่สังคม ให้ตรงแก่ประโยชน์ของสังคม. “ในฐานะที่เราทุกคนเป็นสัตว์สังคม จงทำตัวให้เป็นสัตว์สังคมที่ถูกต้อง”, คำนี้มันมีความหมายดี ตรงที่ว่าไม่มาแบ่งกันว่าเป็นพุทธ เป็นคริสต์ เป็นอิสลาม เป็นฝรั่ง เป็นแขก เป็นจีน เป็นไทยแล้ว, ไม่แบ่งแล้ว ไม่ถืออย่างนั้นแล้ว; ถือว่าคนทุกคนในโลกเป็นสัตว์สังคม, สังคมโลกทั้งโลก. เราก็เป็นสัตว์โลกนั่นเอง, จะพูดอย่างพุทธศาสนา ก็ว่าเรามันเป็นสัตว์โลก, แต่เดี๋ยวนี้ เขาเรียกว่าสัตว์สังคม คือสังคมโลก. สัตว์สังคมต้องประพฤติตน ให้มีความหมายที่ถูกต้องในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม.

สรุปความก็ว่า ต้องช่วยกันทำให้สังคมนี้นั้นมันเป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมของสัตว์ที่มีสงบสุข มีสันติภาพ. สัตว์สังคมแต่ละคน มีหน้าที่ที่จะต้องทำให้สังคมนั้นมีความสงบสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพเป็นส่วนรวม. นี้เรียกว่าสัตว์สังคม.

พุทธบริษัทเรา มีหลักเกณฑ์ที่ดีในข้อนี้อยู่แล้ว; คือเราถือเป็นหลักว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วจะไม่ทำอะไรแก่กันและกันให้เป็นทุกข์ แล้วจะช่วยซึ่งกันและกัน ให้รู้จักบริหารตนให้เป็นสุข. เป็นบทสวดที่สวดกันอยู่ทุกคืน ในฐานะเป็นบทสวดมนต์ก็มี ในฐานะเป็นบทพระกัมมฐานก็มี, แต่บทเดียวกันนั้นแหละ : “ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างกระทำกันและกันให้เป็นทุกข์ จะช่วยเหลือกันให้บริหารตนให้อยู่เป็นสุข”, ดังนี้. นี่มันเป็นหลักเกณฑ์ของสัตว์สังคม; ฉะนั้นขอให้สัตว์สังคมทุกคนทำตนให้สมกับหน้าที่ของตน, อย่าให้มีข้อบกพร่อง ที่ควรจะถูกตำหนิ.

พุทธบริษัทเรา เมื่อถือตามหลักของพุทธบริษัทแล้ว มันก็หมดปัญหาแหละ; เพราะเราถือหลักอย่างนั้นอยู่แล้ว มีหลักอย่างนั้นอยู่แล้ว มีหลักเกณฑ์สำหรับจะเป็น

สัตว์สังคมที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ไม่มีข้อบกพร่องอยู่แล้ว.

ฉะนั้นเดี๋ยวนี้ก็อย่าลืมหาเสีย ในฐานะที่เราเป็นสัตว์สังคม จะต้องมุ่งหมาย ทำให้สัตว์ทุกตัวในโลกนี้ อยู่เป็นผาสุก เป็นประโยชน์แก่กันและกัน เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายแก่กันและกัน แล้วก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ไม่มีความทุกข์. นี้เรียกว่า เป็นสัตว์สังคมแท้.

: ความถูกต้อง ของความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ.

[: รับรู้ รับผิดชอบ ช่วยกันดูแลแก้ไข ช่วยเหลือกันและกัน.]

(๖.) ที่นี้เรามีคำพูดที่เนื่องกันมาแล้วในคราวเดียวกันว่า **มนุษย์ทุกคนเป็น สัตว์เศรษฐกิจ.** พวกคอมมิวนิสต์ใช้มาก แต่ก็ไม่ใช่คำของคอมมิวนิสต์หรอก มันเก่า ก่อนกว่าคอมมิวนิสต์ สมัยเดียวกันกับคำว่าสัตว์สังคมของพวกกรีก. นักปราชญ์ใน สมัยกรีก ก็ถือว่า **สัตว์ทั้งหลายเป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นสัตว์การเมือง** อะไรมาแล้ว เพราะเขาเห็นว่าเรื่องเศรษฐกิจนี้ มันเป็นเรื่องสำคัญ คือเป็นปัจจัยของความรอดชีวิตอยู่ได้. ถ้าหากินปากเดียว ท้องเดียว ก็ไม่มีปัญหาอะไร, แต่พอคนมัน มากขึ้นมาในโลก เป็นล้าน ๆ คน ปัญหาเรื่องปาก เรื่องท้อง มันก็เกิดขึ้นมากมาย; ดังนั้นจึงต้องมีระบบแก้ปัญหานี้ เรียกว่า**ปัญหาเศรษฐกิจ.** แล้วสัตว์ทุกคน ทุกตัว ในโลกนี้ ตกอยู่ในข้อผูกพันอันนี้ ก็**ตกอยู่ในปัญหาเศรษฐกิจร่วมกันทั่วโลก** ทั้งโลก เลย; ก็**ก็ต้องมีการถูกต้องทางเศรษฐกิจ** จึงจะอยู่ร่วมกันได้ หรืออาจจะอยู่กันเป็น ผาสุกได้. ข้อนั้นพูดไปตามธรรมชาติ และพูดไปตามหลักของมนุษย์ ที่ยังเป็นมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัว.

พอมาถึงสมัยที่มนุษย์เห็นแก่ตัวนี้ ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่ยุ่งยาก ที่สุดลำบากที่สุดที่จะแก้. อย่างที่พูดมาเมื่อตะกี้ที่แล้วว่า **ให้ฝนทุก ๆ เม็ดตกลงมา เป็นทองคำ** ก็ยังไม่ทำให้ความต้องการของมนุษย์เต็มได้; แต่สมัยนั้น สมัยโบราณนั้น เขาไม่ได้มุ่งหมายว่า มันต้องถึงขนาดนั้นหรอก : ให้มนุษย์ทุกคนรับผิดชอบว่า เรา

จะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาเศรษฐกิจของมนุษย์อย่างไร แบ่งภาระหน้าที่ แล้วก็ช่วยกันให้มนุษย์อยู่กันได้ ทั้งที่มันเพิ่มมากขึ้น. มนุษย์เพิ่มมากขึ้น ๆ ปัญหาเป็นอยู่ก็เพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าว่าเราแก้ปัญหานี้ได้ เราก็อยู่กันได้ แล้วมันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติบ้าง เนื่องกันอยู่กับสิ่งอื่น ๆ บ้าง มีความยุ่งยากมาก ถ้าไม่ร่วมมือกันแล้ว มันก็ยากที่จะให้ทุกคนมีกินมีใช้ ไม่มีใครอดตาย.

เช่นเราได้ยินว่า ในบางประเทศในบางครั้ง บางคราว ฝนแล้ง อาหารไม่พอ มีคนอดอาหารตายเป็นร้อย เป็นพัน เป็นหมื่น, อย่างนี้ก็มิ; อย่างนี้ก็เรียกว่า มันเป็นปัญหาเศรษฐกิจของมนุษย์. มนุษย์ก็ต้องรับรู้ รับผิดชอบ ช่วยกันดูแลแก้ไข ช่วยเหลือกันไปตามเรื่อง. รวมความว่า มนุษย์จะเพิ่มขึ้นมากเท่าไร ๆ ก็ขอให้ได้มีกิน มีใช้ พออยู่สบายด้วยกันทุกคน แล้วนี่เรียกว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ดี. สัตว์เศรษฐกิจในโลกนี้จะต้องถือหลักอย่างนี้ จึงจะควรอยู่ในโลก หรือควรจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิที่จะอยู่ในโลก ในฐานะที่ตัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ต้องช่วยเศรษฐกิจของโลก.

สำหรับพุทธบริษัทเรา ก็มีหลักเศรษฐกิจตายตัวชัดเจน แจ่มแจ้งและประเสริฐอยู่แล้ว. **หลักเศรษฐกิจในพุทธศาสนา** ก็คือความหมายของคำว่า เศรษฐกิจนั้นแหละ; แล้วเขาไปเพ่งเล็งคำที่เรียกว่าเศรษฐกิจ, เศรษฐี - ผู้มีเศรษฐกิจดี. เศรษฐีนะแปลว่าผู้ประเสริฐ; มีความหมายของคำว่าเศรษฐกิจก็คือ **ผลิตให้มาก กินแต่น้อย เหลือไปช่วยผู้อื่น.**

นี้อาตมาก็พูดมาหลายหนแล้ว บางคนก็ชักจะรำคาญแล้วก็ได้ ว่าเศรษฐกิจที่แท้จริงตามความหมายของคำบาลีคำนี้ คือผู้ที่ประเสริฐที่สุด เขาผลิตขึ้นมามาก แล้วกินแต่เท่าที่จำเป็น เหลือเอาไปช่วยผู้อื่น; ใครทำอย่างนั้นเรียกว่าเศรษฐกิจ. หรือว่าเศรษฐกิจในพุทธศาสนาเขาก็ทำกันอย่างนั้นทั้งนั้น : เศรษฐีจะต้องมีโรงงาน แล้วทรัพย์สินสมบัติฝังซ่อนไว้เป็นอันมาก สำรองไว้ช่วยโรงงาน ปล่อยให้โรงงานล่มจมได้, แล้วก็ช่วยกันผลิตมีข้าทาสบริวารมาก อยู่กันอย่างพี่น้อง อย่างลูกหลาน; ผลิตมาก กินแต่พอดี เหลือให้ทาน. นั่นคือเศรษฐกิจ หรือเรียกว่า นี่คือ**หลักเศรษฐกิจของพุทธบริษัท.** และ

คำว่าเศรษฐกิจ ในความหมายพุทธบริษัทนี้ ไม่ใช่เงินทุน; นายทุนในโลกเขาผลิตมาก เขาเก็บไว้มาก เอาไว้ทำนาบนหลังคน ให้รวยมากยิ่งขึ้นไปอีก.

ฉะนั้นนายทุนไม่ได้ผลิตมาก แล้วกินแต่น้อย แล้วเหลือเอาไปช่วยผู้อื่น หรือ; นายทุนไม่เคยทำอย่างนั้น. นายทุนต้องการมากยิ่งขึ้นไปไม่มีขอบเขต แล้วเขาจะเอาเปรียบยิ่งขึ้น เพื่อให้เขาได้มากยิ่งขึ้นไปทุกที; อันนั้นไม่ใช่เศรษฐกิจ. ถ้าเป็นเศรษฐกิจ : ผลิตมากกินแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น.

เศรษฐกิจในเมืองไทยเราแต่ก่อนก็เป็นอย่างนี้เหมือนกันแหละ; เศรษฐกิจในเมืองไทยเรานี้แหละ, ไม่ใช่ในอินเดีย, เขาก็ผลิตมาก กินแต่น้อย เหลือช่วยผู้อื่นเหมือนกัน; มันเพิ่งเปลี่ยนเป็นระบบนายทุนเมื่อเร็ว ๆ นี้ เมื่อโลกมันก้าวหน้าทางวัตถุเสียแล้ว. ฉะนั้นในฐานะที่เราเป็นสัตว์เศรษฐกิจในโลก เราทำเรื่องเศรษฐกิจให้ถูกต้อง อย่าให้มีข้อบกพร่อง น่าละอาย; คือผลิตให้เต็มความสามารถ แล้วกินใช้ตามสมควร ให้มันมีส่วนเหลือไปช่วยผู้อื่น. ข้อนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อมีศีลธรรม.

คนที่มีศีลธรรมนั้นทำงานสนุกเพราะเขามองเห็นว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม. นี้ช่วยรู้กันไว้ด้วยว่า ตามความจริงแท้จริงนั้น การทำงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม; ฉะนั้นเมื่อคนใดมันมีศีลธรรม คนนั้นก็สนุกในการทำงาน เพราะฉะนั้นมันจึงทำงานมาก ไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย. คนเดี๋ยวนี้นั้นไม่มีศีลธรรม มันไม่ถือว่าการทำงานเป็นการปฏิบัติธรรม; เพราะฉะนั้นมันก็ขี้เกียจ มันก็จน พอจนมันก็ขโมยดีกว่า มันไม่ทำงานพอยากจนก็ขโมยดีกว่า เพราะมันไม่มีศีลธรรม. ถ้ามันมีศีลธรรมมันถือว่า ทำงานคือการปฏิบัติธรรม มันเลยทำงานสนุก; งานต่ำ งานเลว งานสกปรก งานทรมาณ มันก็ทำสนุก เพราะว่ามันเป็นการปฏิบัติธรรม; แล้วมันก็ไม่ยากจน, เมื่อไม่ยากจนก็ไม่ต้องขโมย; ฉะนั้นจึงไม่มีเรื่องเดือดร้อนวุ่นวาย เพราะการเบียดเบียน.

นี่ศีลธรรมมันแก้ปัญหาเศรษฐกิจ หรือจะพูดอีกทีก็ว่าเศรษฐกิจที่ถูกต้องนั้นต้องประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม : คนแต่ละคนเห็นว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม แล้ว

ก็ทำงานมาก; ทำนา ทำไร่ ทำสวน คำขายอะไรก็ตาม ทำงานมาก สนุก เป็นสุขไปในการงาน, ไม่ต้องไปอาบอบนวด.

ถ้าเขามีความสุขได้ในการงาน มันก็เหลือใช้ เอามาช่วยผู้อื่น; ทุกคนก็มีความสุข. นี้วิธีที่จะถึงโลกพระศรีอารียเมตไตรย. วันก่อนเขาพูดเรื่องนี้กันเป็นบ้าเป็นหลัง; อาตมาฟังแล้วรู้สึกสงสารคนพูด, หลับตาพูดว่า จะมีโลกพระศรีอารียเมตไตรยอย่างนั้นอย่างนี้ พูดไปทางไหนก็ไม่รู้ บ้า ๆ บอ ๆ ไปตามเรื่อง. โลกพระศรีอารียเมตไตรยนี้ มันก็จะมีแต่ทางเดียวนี้คือ **ถือหลักเศรษฐกิจในพุทธศาสนา : ทำงานมากที่สุด กินแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น. ช่วยผู้อื่นนั่นแหละ คือความหมายของคำว่าศรีอารียเมตไตรย. เมตไตรยนะแปลว่ารักผู้อื่น ช่วยผู้อื่น, เรียกว่าเมตไตรย.**

เราเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ก็ขอให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจอย่างพุทธ อย่างชาวพุทธ; ก็จะมี ความถูกต้อง ในความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ.

: ความถูกต้อง ของความเป็นสัตว์ศีลธรรม.

[: ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ที่ศาสนานำมาสอน.]

(๗.) **ที่นี้เราจะต้องเป็นสัตว์ที่มีศีลธรรม, เรียกว่าสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา. จะต้องเป็นสัตว์ที่มีศาสนา เป็นสัตว์ที่มีธรรมะนะ : จะเกิดมาถือศาสนาไหนก็ตาม พ่อแม่จะถือศาสนาไหนก็ตาม เกิดมาแล้วชื่อว่าถือศาสนาไหนก็ตาม, ทุกคนต้องมีธรรมะของธรรมชาติ, ทุกคนจะต้องเป็นสัตว์ธรรมะ สัตว์ศีลธรรม ของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติมันมีอยู่อย่างไร ว่าเราจะเป็นสุขกันได้อย่างไรตามกฎของธรรมชาติ; ทุกคนต้องประพฤติอย่างนั้น, แม้ไม่เกี่ยวกับศาสนา. สมมติว่าศาสนาไม่ได้มีขึ้นมาในโลก; สัตว์ทุกคนต้องถือกฎอันนี้ ตามกฎของธรรมชาติ ว่าเราต้องปฏิบัติอย่างนี้ เราจึงจะมีความสุขกันอยู่ได้.**

ตัวธรรมชาติ มีกฎของธรรมชาติ มีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มีผลที่จะ

เกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ; ไม่ต้องมีศาสนาก็ยังต้องถือตามหลักนี้ว่าเราจะต้องปฏิบัติหน้าที่ ให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. นั่นแหละคือธรรมะ นั่นแหละคือศีลธรรม; เพราะฉะนั้นให้ถือว่า โดยธรรมชาติแท้ ๆ มนุษย์ก็ต้องเป็นสัตว์ศีลธรรมอยู่แล้วในตัว ตามกฎของธรรมชาติ.

ที่นี้เรามันก็ตีเสียอีกที่ได้มาพบพุทธศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียนศีลธรรมอันชัดเจนแจ่มแจ้ง สูงยิ่งขึ้นไป, ก็เป็นการง่ายที่จะเป็นสัตว์ศีลธรรม; ฉะนั้นขอให้เราเป็นสัตว์ศีลธรรม ที่ถูกต้อง, มีความถูกต้องของความเป็นสัตว์ศีลธรรม ทำให้โลกนี้มีศีลธรรม ให้โลกนี้มีความสุข. ศีลแปลว่าปรกติหรือสงบ, ศีลธรรมคือความปรกติหรือมีความสุข. เราจะต้องทำให้โลกนี้มีความปรกติ หรือมีความสุข แล้วทุกคนก็เป็นสัตว์ศีลธรรม เป็นสัตว์ของศีลธรรม ของธรรมชาติ, ถ้าสมมติว่าไม่มีศาสนาไหนเลย; แต่ก็มีศาสนา ก็สอนไปตามกฎธรรมชาติ มันก็เอากฎธรรมชาติมาสอน, มันก็เข้าเกลียวกันได้. ทุกศาสนาสอนไปตามกฎของธรรมชาติ อนุโลมตามกฎของธรรมชาติ.

: ความถูกต้องของผู้ท่องเที่ยวในวัฏฏสงสาร.

[: ศึกษา-เข้าใจ-แจ่มแจ้ง จนหยุดกิเลส ไม่ทำกรรมที่มีผล, หมดตัวตน, ไม่มีทุกข์.]

(๘.) เอ้า, ที่นี้จะพูดให้มันเจาะจงมายังพุทธบริษัท หรือตามหลักของพุทธบริษัทต่อไปอีก ให้มากขึ้นว่า เราจะต้องมีความถูกต้อง ของผู้ท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร. พวกอื่นอาจจะฟังไม่ถูก หรือคนไม่เคยฟัง ไม่เคยมี อาจจะฟังไม่ถูก. เรียนมาอย่างเด็กนักเรียนหมาหางด้วนนี้ มันฟังไม่ถูกหรอก ที่ว่าทุกคนมันเป็นผู้ท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร. เขาไม่เคยสอน, การศึกษาหมาหางด้วนไม่สอนมาถึงนี้; แต่การศึกษาที่สมบูรณ์จะสอนศาสนา ทำให้รู้เห็นได้ว่า โอ้, คนทุกคนนี้มันเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร; จะเป็น วัฏฏสงสารในภาษาคนธรรมดา ว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด คนเดียวกันนั้นก็ได้. แต่ว่าวัฏฏสงสารที่เป็นภาษาปรมาตม ภาษาลึกซึ้งนั้น : คนเราเวียนอยู่ในวงกลมแห่งชีวิตของเราเอง อันประกอบอยู่ด้วยกิเลส การทำ

กรรม และการรับผลของกรรม : มีกิเลส มีการทำกรรม มีการรับผลของกรรม; แล้วก็ส่งเสริมกิเลส, มีกิเลส แล้วก็ทำกรรม แล้วก็ได้รับผลของกรรม; แล้วก็ยิ่งส่งเสริมกิเลส, แล้วก็ยิ่งทำกรรม, แล้วก็ยิ่งรับผลของกรรม; แล้วก็ยังมีกิเลส แล้วก็ทำกรรม แล้วก็รับผลของกรรม. นิ่งว่าอย่างนี้ไปสักปีก็ไม่จบ : มีกิเลส แล้วก็ทำกรรม, แล้วก็รับผลของกรรม, แล้วก็ยังมีกิเลส แล้วก็ทำกรรม ได้รับผลของกรรม, อยู่อย่างนี้ทั้งวันทั้งคืน ทั้งเดือนทั้งปี. นี้เรียกว่า มันทกอยู่ในวัฏฏสงสาร, เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร คือวงกลมของกิเลส ของกรรม และของผลกรรม. กิเลส กรรม วิบาก, กิเลส กรรม วิบาก, กิเลส กรรม วิบาก; นี้เรียกว่าวัฏฏสงสาร. เราทุกคนอยู่ในภาวะเช่นนี้; ไปดูเอาเอง, ไม่ต้องการให้เชื่อ. ถ้าไม่เห็นเองก็จะหาว่าหลอก; ฉะนั้นต้องไปดูเอาเองเถอะว่า มันเป็นอย่างนี้อยู่จริง ๆ. มนุษย์เราเนี่ย มันมีความอยาก คือต้องการ, แล้วมันก็ทำไปตามความต้องการ, ครั้นได้รับผลมาแล้ว มันก็อยากอีก, มันอยากมันก็ทำอีก, ได้รับผลแล้วมันก็อยากอีก, มันก็ทำอีก, ได้รับผลแล้วมันก็อยากอีก มันก็ทำอีก, ทั้งวันทั้งคืน ทั้งเดือนทั้งปี มันเป็นอย่างนี้. นี้เรียกว่าวัฏฏสงสาร.

เรา คือผู้ที่ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสาร; จริงหรือไม่จริง ไปดูเอาเอง. ถ้าจริง, ถ้าเห็นว่าจริง, ก็ยอมรับว่า เราเป็นสัตว์ที่ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสาร; ฉะนั้นรีบหาความถูกต้องเสียโดยเร็ว ให้เกิดความถูกต้อง สำหรับสัตว์ผู้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร. คือ ศึกษาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง จนหยุดกิเลสเสียได้ แล้วก็ไม่ต้องทำกรรม, หรือว่าทำกรรมชนิดที่ไม่ต้องมีผลกรรม, ก็มีปัญญาสูงถึงขนาดไม่มีตัวตน มีแต่การเป็นไปตามกฎของอิทัปปัตตยา. ไม่มีตัวตน แล้วก็ไม่ต้องทุกข์ทนอยู่ด้วยเรื่องทำกรรม หรือรับผลกรรมอะไร.

ต้องศึกษากับปฏิบัติในหลักธรรมะชั้นสูง จึงจะทำลายวัฏฏสงสารเสียได้; คืออย่าโง่ อย่าไปอยากอะไรเข้า, คำว่าความอยากหรือกิเลสเนี่ย คือมันอยากด้วยความโง่; ถ้าอยากด้วยปัญญา ไม่ใช่ไปกิเลส, ถ้าต้องการด้วยปัญญา ไม่ใช่ไปกิเลส. สอนกันผิด ๆ ว่า ถ้าอยากแล้วก็ไปกิเลสหมด; แม้แต่อยากข้าวอยากน้ำ ก็เป็นกิเลสหมด. มันบ้าเลย : มันบ้าทั้งคนสอนและคนเชื่อ. เฉพาะที่มันอยากด้วยความโง่ ด้วยอวิชชานั้น มันจึงจะ

เป็นกิเลส; ฉะนั้นเราอย่าไปอยากด้วยอวิชา ด้วยความโง่ซี้, มันก็ไม่ใช่ความอยาก ไม่ใช่กิเลส ไม่ใช่ตัวตน. เพียงแต่รู้ว่าต้องทำอะไร ก็ทำไปตามนั้น; *อย่าอยากให้มันโง่ ให้มันเป็นทุกข์.*

คนแก่ ๆ นี้ตัวดีนักละ : สอนให้เด็กอยาก ออยากอย่างรุนแรง; สอนให้มันหวัง ให้มันเผาผลาญหัวใจของมันเอง, ไม่เท่าไรมันเป็นโรคประสาทหมดแหละ. สอนเด็ก ๆ ว่าอย่าทำด้วยความอยาก อย่าทำด้วยความหวัง; แต่ให้ทำด้วยสติปัญญา รู้ว่าต้องทำ แล้วก็ทำเถอะ. อย่าหิวด้วยความหวัง, อย่าอยากด้วยความหวัง; นั้นมันโง่ นั้นมันผิด นั้นมันเป็นกิเลส, แล้วมันจะตกอยู่ในวัฏฏสงสาร คือกิเลส แล้วทำกรรม แล้วรับผลกรรม, กิเลส แล้วทำกรรม แล้วรับผลกรรม.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีกิเลส เราทำอะไรควรทำก็ทำ, มีสติสัมปชัญญะทำ, ทำพอดี. ถ้าทำด้วยกิเลสหรือด้วยความหวัง มักจะเกินพอดี; แล้วเป็นอันตรายด้วย. เลิกสอนเด็ก ๆ เสียที อย่าให้เขาพูดว่ามีชีวิตอยู่ด้วยความหวังนะ; อย่าวามีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง; เราไม่ต้องหวัง เรามีสติปัญญาก็พอแล้ว. เรามีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยตัวตน คือความอยากอย่างโง่เขลา. ใ้อเรื่องอยาก รุนแรงนั้น ไม่มี, ไม่มีอีกแล้ว; มีแต่ความรู้สึกที่ถูกต้องว่า เราจะควรทำอะไร แล้วทำไปพอดี พอดี, โดยสติสัมปชัญญะ, แล้วการงานก็ได้ผลดี ได้รับผลดีเหมือนกัน. จะทำนา ทำสวน ทำไร่ ค้าขาย ทำงานอะไรทุกอย่าง, ขอให้ทำด้วยสติปัญญา ด้วยอำนาจของสติปัญญา; อย่าทำด้วยอำนาจของกิเลสตัวตน ซึ่งเรียกว่าความอยากหรือความหวัง.

จะยกตัวอย่างที่กันลิมง่าย ๆ เช่นว่าไปซื้อล็อตเตอรี่มาใบหนึ่ง อย่าซื้อมาด้วยความโง่ ด้วยความอยาก ด้วยความหวัง เอามาทรมาณหัวใจ นอนไม่ค่อยหลับว่าเมื่อไรมันจะถูก; นี่มันโง่ มันทำไปด้วยความอยาก ด้วยความหวัง มันทรมาณ. ซื้อมาแล้วก็ซื้อมาแล้ว เห็นว่าควรซื้อก็ซื้อมา ซื้อแล้วก็แล้วกัน, เมื่อไรเขาจะประกาศรางวัล ถูกผิดค่อยไปดูก็แล้วกัน, ไม่ต้องมานอนหิว นอนอยาก นอนหวังเหมือนกับเปรต.

ความที่อยู่ด้วยความหิว ความหวังนั้น มันเป็นปรตชนิดหนึ่ง. สอนเด็ก ๆ ให้ดี ๆ : อย่ามีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง มันจะเป็นปรตชนิดหนึ่ง, แล้วมันจะเป็นโรคประสาทแต่เล็กน้อย เพราะมันเกินไป; ฉะนั้นก็สอนเขาให้มีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา ทำไปอย่างพอดี ฆบฌมาปฏิบัติ ตามหลักของพุทธศาสนา ด้วยสัมมาทิฐิ; เด็กคนนี้จะไม่มี ความหิวเป็นปรต ในเรื่องการเล่าเรียนก็ดี ในเรื่องการจะมีผู้มีเมื่อยอะไรก็ดี. มันจะไม่ เป็นปรต คือไม่มีกิเลส ไม่มีความหิวชนิดนั้นขึ้นในใจ; มันจะสบายดี มันจะเป็นไป อย่างดี; จะไม่มีเรื่องชิงสุกก่อนห่าม จะไม่มีอะไรที่เลวร้าย เพราะมันไม่ทำด้วยความ หวัง หรืออยากด้วยความโง่ ซึ่งเรียกว่ากิเลส ตัณหา.

นี่ผู้ที่ท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารนะ เพราะมันมีกิเลส มีตัณหา มีความโง่; อย่างนี้ เราอย่าเป็นชี่. เรามีความถูกต้องในการที่ว่า แม้จะอยู่ในสังสารวัฏ ก็จะไม่ อยู่อย่างที่ไม่เป็นทุกข์. เรามีความต้องการเหมือนกัน เรามีการกระทำเหมือนกัน เรามี การรับผลของการกระทำเหมือนกันแหละ, แต่เราไม่เป็นทุกข์. ถ้าเขาโง่ เขามีอวิชชา มีตัณหา เขาก็จะเป็นทุกข์ทั้งรอบ, รอบ ๆ เป็นรอบ ๆ ไปเลย. วัฏฏะนี้แปลว่ารอบ เป็นวงรอบ ๆ. ถ้าทำไปด้วยกิเลส ด้วยความโง่ ด้วยอวิชชา ด้วยตัณหาแล้ว, รอบ ๆ รอบ ๆ นั้น จะเต็มไปด้วยความทุกข์. เรียกว่าเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ, เราจะมีอาการ คล้ายอย่างนั้นแหละ. รู้อะไรควรทำก็ทำ, ทำแล้วก็รับผลของการกระทำ, มีสติ ปัญญาทำ; แต่ไม่เป็นทุกข์.

นี่เป็นสัตว์ที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะนี้ มันเป็นทุกข์; รับรู้สีกตัว รับผิดชอบ เสียใหม่ อย่าให้ทำอย่างนั้น; อย่าทำด้วยกิเลสตัณหา แต่ทำด้วยสติปัญญาสัมปชัญญะ สัมมาทิฐิ. ทุกวันรู้อะไรควรทำ ก็ทำ ทำตามสบาย สนุกในการทำเสียด้วย, เป็นสุข ในการกระทำ ไม่ต้องไปอาบอบนวด. ช่วยไปบอกเด็ก ๆ อย่างนี้ด้วยว่า ถ้ามีความสุข ในการกระทำคือทำงานแล้ว มันก็ไม่ต้องไปอาบอบนวด เพราะมันเป็นสุขอยู่ที่นี้แล้ว. เดี่ยวนี้คนแก่ ๆ นั้นเองมันโง่ มันต้องไปอาบอบนวด, เด็ก ๆ มันก็เอาอย่าง, มันก็ เลยไปกันใหญ่; เพราะไม่รู้ว่าเป็นพุทธบริษัทอย่างไร? เพราะไม่รู้ว่เมื่อเราเวียนว่ายอยู่ ในวัฏสงสารนี้ เราจะต้องทำอย่างไร?

นี่เรียกว่าความถูกต้อง ของความเป็นสัตว์ที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร; เขาก็จะต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง มีการศึกษาสามารถจะหยุดวัฏฏสงสาร หรือว่าทำวัฏฏสงสารไม่ให้ เป็นวัฏฏสงสาร ทำให้มีความเย็นอยู่ในการกระทำงานอยู่ในวัฏฏะ. พุดแล้วมันลึกเกินไป ที่คนธรรมดาจะฟังออก คือคำว่า หานิพพานพบได้ในวัฏฏสงสาร. ในวัฏฏสงสารที่แสนจะร้อนรนวนเวียนนั้นแหละ คนที่ฉลาดเขากลับหาความสงบเย็นได้ในนั้น. เมื่อคนอื่นทำด้วยกิเลส ตัณหา ร้อนเป็นไฟ; เราทำด้วยสติ ปัญญาสัมปปัญญะ เย็นเป็นน้ำ; มันต่างกันอย่างนี้.

ในชีวิตที่มีการงาน มีการทำ รับผลการงานอยู่อย่างนี้, เรามีความเย็น ในเมื่อคนอื่นมีความร้อน. พุทธบริษัทจะต้องมีความถูกต้อง ในการที่ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏะ-วงกลม คือต้องการ แล้วทำ แล้วรับผล, ต้องการ แล้วทำ แล้วรับผล; นี้เรียกว่าวงกลม; แต่วงกลมของคนโง่นั้นมันร้อน; วงกลมของคนฉลาดเป็นพุทธบริษัทนี้ไม่ร้อน ไม่ต้องร้อนก็แล้วกัน : มีการกระทำเหมือนกัน มีการรับผลเหมือนกัน มีความต้องการเหมือนกัน แต่มันของสติปัญญา ไม่ใช่ของกิเลสตัณหา เพราะฉะนั้นมันไม่ร้อน. ช่วยเป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้องกันในส่วนนี้เสียที่ว่า เราต้องเผชิญกันอยู่กับชีวิตที่ต้องทำงาน ที่มีความต้องการ ที่ต้องทำงานนี้ เรารู้จักทำให้มันเย็นชี่; แม้จะมีการทำการงาน ก็ขอให้ เป็นไปอย่างเยือกเย็น.

ตามความสังเกตของอาตมา อยากจะเล่าให้ฟัง เมื่อ ๖๐-๗๐ ปีมาแล้ว อาตมาไปกรุงเทพฯ สมัยนั้นแท็กซี่ รถยนต์ไม่ค่อยมี : เขาใช้เรือจ้างกันทั้งนั้นแหละ. ลงรถไฟแล้ว ลงเรือจ้างไป กว่าจะไปถึงที่ ที่เราต้องการ แจวเรือเป็นชั่วโมงก็มี ๒ ชั่วโมงก็มี. คนแจวเรือมันร้องเพลงไปพลาง มันแจวเรือร้องเพลงไปพลาง, ขาข้างหนึ่งมันแกว่งอยู่ในลม แกว่งไปแกว่งมาตามจังหวะแจว ปากมันร้องเพลงไปพลาง เป็นสุขอย่างยิ่ง, ไปถึงที่นั่นแล้วได้ ๒ บาท เป็นสุขตลอด ๒ ชั่วโมง ได้ ๒ บาท. คนแจวเรือจ้างเดี๋ยวนี มันแจวไปพลางมันดำผิไปพลาง มันดำเทวดาไปพลาง. เดี๋ยวนีเรือจ้างก็ไม่ค่อยมี มันกลายเป็นรถยนต์แท็กซี่; มันขับแท็กซี่ไปพลาง มันดำผิไปพลาง ดำเทวดาไปพลาง ดำตัวเองไปพลาง. นี่มันต่างกันอย่างนี้นะ เพราะมันถือหลักผิดกัน.

เขาแจวเรือจ้าง ๒ ชั่วโมงได้ ๒ บาท ร้องเพลงตลอดเวลา. เตี้ยวันนี้ขั้บรถยนต์แท็กซี่ หน้าตาเหมือนกับยักษ์กับมาร ดำผีไปพलग ดำตัวเองไปพलग ดำโชคชะตาไปพलग; นี้วิภูฏสงสารของคนชนิดนี้มันร้อนเกินไป. ไปทำเสียใหม่; อย่าทำด้วยกิเลสตัณหาอะไรทำนองนั้น; ให้มันเย็น ให้เห็นว่ามันถูกแล้วดีแล้ว มันก็ควรจะสบายอยู่เมื่อกำงานนั่นเอง. ถ้าอย่างนี้แล้วเหื่อมันเย็น เหื่อที่ออกมาว่ามันเย็น. ถ้าไม่อย่างนี้แล้วเหื่อมันร้อน มันทำให้ตกนรกทั้งเป็น.

นี่เราเมื่ออยู่ในวิภูฏะ ที่ต้องท่องเที่ยวไปในวิภูฏะ, ขอให้มันเป็นวิภูฏะเย็น เพราะว่าเราเป็นพุทธบริษัท มีความถูกต้องในการเวียนไปในวิภูฏะ จนกว่าจะออกมาจากวิภูฏะได้; แสวงหานิพพานไปเรื่อย ๆ. หยุดวิภูฏะเสียได้เมื่อไร ก็คือหยุดกิเลสตัณหาเสียได้; แล้วงานก็ต้องทำไปตามเดิม, มนุษย์คนนั้นจะต้องทำการงานไปตามเดิมแหละ, แต่มันเป็นเย็นไปหมด : วิภูฏะกลายเป็นของเย็นไปเสีย.

ฉะนั้นคุณไปทำงานอย่างเดิม อะไรรอย ไรเดิม, แต่ด้วยจิตใจที่เย็นเป็นน้ำก็แล้วกัน; ในเมื่ออีกคนหนึ่ง มันทำด้วยจิตใจที่ร้อนเป็นไฟ เหมือนกับสัตว์นรกก็ตามใจมัน. วิภูฏะของมันร้อน แต่วิภูฏะของเรา วงกลมของเรามันเย็น. ต่อเมื่อร้อนเขาก็เรียกว่าวิภูฏะ. ถ้าเราไม่ร้อนเราไม่เรียกว่าวิภูฏะ, แต่เราก็เป็นวงเหมือนกัน : เราต้องทำ ต้องรับผลของการกระทำ แล้วเราก็ต้องทำ รับผลของการกระทำ แต่ทำไปด้วยความเย็น. นี้เรียกว่ามีความถูกต้อง ในการท่องเที่ยวไปในวิภูฏะสงสาร.

: ความถูกต้อง ของการมีนิพพานที่นี้เตี้ยวันนี้.

[: มีความเป็นพุทธบริษัทถูกต้อง ดำรงจิตถูกต้อง จนไม่มีกิเลสเกิดที่นี้ ก็เย็นที่นี้เตี้ยวันนี้.]

(๙.) ที่นี้เลื่อนไปอีกข้อหนึ่ง มีความถูกต้องในการมีนิพพานในทฤษฎธรรม, มีนิพพานที่นี้และเตี้ยวันนี้. เขาพูดกันตามใจเขา เขาว่าตายอีกก็ร้อยชาติ พันชาติ แสนชาติ จึงจะนิพพานก็ตามใจเขา, เราไม่เถียงเขา; แต่เราจะมีนิพพานที่นี้และเตี้ยวันนี้ เราจะมีความรู้ถูกต้อง ไม่มีกิเลสตัณหา ไม่ต้องการด้วยกิเลสตัณหา ทำอะไรทำด้วย

สติปัญญา มีความสุขในการทำงาน, เราจึงมีนิพพานที่นี้และเตี๋ยวนี. คืออย่าให้กิเลสเกิดขึ้นมา; พอกิเลสเกิดขึ้นมา ก็ร้อนเป็นไฟ เป็นนรก; ที่นี้อย่าให้กิเลสเกิดขึ้นมา มันก็ว่างจากกิเลส มันก็เย็นเป็นนิพพาน; เราจึงสามารถที่จะมีนิพพานอยู่ที่นี้และเตี๋ยวนี จนกว่าร่างกายนี้มันจะแตกดับ. ร่างกายนี้แตกดับแล้วก็ถือว่าเลิกกันก็แล้วกัน; แต่ว่าตลอดเวลาที่ร่างกายยังไม่แตกดับ เราจะเย็น, จะเย็นเพราะไม่เกิดไฟ ไม่เกิดกิเลสขึ้นมาทำให้ร้อน.

เราศึกษาไปในทางที่จะควบคุมไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น มีสติสัมปชัญญะเพียงพอ มีปัญญาเพียงพอ ควบคุมไว้ได้ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น. เมื่อกิเลสไม่เกิดขึ้น ก็ไม่มีอะไรร้อน; เมื่อไม่ร้อนก็เย็น, เมื่อเย็นก็คือนิพพานเพราะนิพพานแปลว่าเย็น; ถึงจะตายแล้วอีกก็ชาติ ก็ชาติ ไปบรรลุนิพพานที่ไหน มันก็มีความหมายเท่านั้นแหละ : มีความหมายเท่าที่ว่าเป็น เพราะกิเลสไม่เกิดนั่นแหละ. มันจะรออีกแสนชาติ โกฎิชาติ มันก็ไปนิพพานอย่างเดียวกันแหละ, คือเย็นเพราะกิเลสไม่เกิด. ที่นี้เรามีกิเลสไม่เกิดกันเสียที่นี้ไม่ดีกว่าหรือ; แล้วก็เย็นที่นี้และเตี๋ยวนี, ก็มีนิพพานกันที่นี้และเตี๋ยวนี. เราก็มีความถูกต้องสำหรับมีนิพพานที่นี้และเตี๋ยวนี; เรามีความถูกต้องสำหรับจะเป็นผู้มีนิพพานที่นี้และเตี๋ยวนี คือเย็นเสียเตี๋ยวนี.

มีความเป็นพุทธบริษัทถูกต้อง ดำรงจิตถูกต้อง แล้วมันก็จะเย็นที่นี้และเตี๋ยวนี. นี่คือการถูกต้อง สำหรับเป็นผู้มีนิพพานที่นี้และเตี๋ยวนี.

: ความถูกต้อง สำหรับอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง.

[: อะไร ๆ ที่มีอยู่ในทุกโลก ไม่มาทำให้เป็นทุกข์ได้.]

(๑๐.) ที่นี้พูดเขยิบออกไปโดยความหมายนะ, เรื่องเดียวกันแหละ แต่ความหมายแบ่งได้เป็นขั้นตอน; คือจะมีความถูกต้องสำหรับอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง. นี่เป็นความหมายที่เลื่อนออกไปเท่านั้นแหละ, เรื่องเรื่องเดิมนั่นแหละ. เตี๋ยวนีเราจะมีความเป็นอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง เหนืออำนาจสิ่งทั้งปวง, ไม่มีสิ่งใด ๆ ในโลก มาทำให้

เราเป็นทุกข์ได้; ความหมายมีเท่านี้. ต่อไปนี้ไม่มีอะไร ๆ ในโลก ที่จะมาทำให้เรามีความทุกข์ได้ เรามีความถูกต้องสำหรับจะอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงในโลก; เขาเรียกว่า **เหนือโลก หรือ โลกุตตระ.**

บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ไม่มีอะไรมาทำให้เราเป็นทุกข์ได้; นี้เรียกว่า **เราอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง.** เรื่องรูปธรรม เรื่องนามธรรม เรื่องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องอะไรทุกอย่าง **ไม่มาทำให้เราร้อนใจได้ เราอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง;** มันก็ความหมายเดียวกันแหละ คือเย็นเป็น **นิพพาน** เพราะว่าทุกสิ่งไม่มากกระทบจิตใจให้หวั่นไหวได้ : อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง ไม่มีอะไรมาทำให้เราหวั่นไหวทางจิตใจ เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาแล้วมีความทุกข์.

เดี๋ยวนี้มันมีอะไรมากเกินไปนี้ ที่จะมากกระทบจิตใจของเรา แล้วเกิดเป็นปัญหาและความทุกข์; เพราะว่าเรายัง **ไม่อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง.** ถ้าเราเป็นมาอย่างที่ว่า, มันกลายเป็นจิตที่อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง คือเหนืออวัยวะที่สิ่งใดจะมาทำให้มันเป็นทุกข์ได้; เขาเรียกตามภาษาศาสนาว่า **จิตนั้นมันหลุดพ้นแล้ว :** จิตนั้นมันหลุดพ้นแล้วจากอำนาจของสิ่งทั้งปวง หลุดพ้นจากกองทุกข์ หลุดพ้นจากวิภวัญจะ หลุดพ้นจากอะไรก็แล้วแต่จะเรียกแหละ; แต่ถ้าเรียกให้ถูก ก็คือหลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งทั้งปวง, **ไม่มีอะไร สิ่งใดมาทำให้เป็นทุกข์ได้.** นี้เรามีความถูกต้อง สำหรับที่จะอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง.

: ความถูกต้องที่จะเข้าสู่ความว่างนิรันดร.

[: รู้ชัดว่า ว่างแล้ววุ่น วุ่นแล้วว่าง, รู้จักทำว่างหลังนี้ให้ถึงที่สุด.]

(๑๑.) ข้อสุดท้าย **เรามีความถูกต้อง สำหรับจะถึงความว่าง** -ความว่างว่างจากตัวตน. นี่อันสุดท้ายที่จะพูดได้ : **เรามีความถูกต้องที่จะถึงความว่าง.** นี่มันอาจจะลึกเกินไป ไกลเกินไป สำหรับคนธรรมดาที่จะเข้าใจการที่จะเข้าไปถึงความว่าง. อาตมาเคยถูกดำเรื่องนี้ มาเป็นไหน ๆ แล้วแหละ ที่ว่าเรื่องจิตว่าง ทำงานด้วยจิตว่าง มีชีวิตด้วยจิตว่าง. คนที่เขาไม่เข้าใจ เขาดำอาตมาหลายปีแล้ว; แต่เดี๋ยวนี้ก็ยังพูดอยู่

ว่า ในที่สุดเราก็เข้าถึงความว่าง มีจิตที่หลุดพ้น ไม่มียึดถืออะไร ไม่ติดอยู่ในอะไร; ไม่รู้สึกว่าเป็นตัวกู - ของกูมันก็เป็นจิตว่าง, ก็ถึงความว่าง.

ถ้าจะพูดให้เป็นอุปมา ก็เรียกว่า มันมาจากความว่าง แล้วมันก็จะไปสู่ความว่าง แล้วมันก็มีแต่ความว่าง; แต่คนเขาฟังเป็นเรื่องว่างจากวัตถุไปเสียหมด.

อ้าว, พูดอย่างวัตถุก็เอา ก็ยอมสู้เหมือนกัน, ถ้าจะพูดกันอย่างวัตถุ อย่างเรื่องวัตถุ; ก็จะรู้ว่า ก่อนนี้มันมีอะไรที่ไหนเล่า, โลกนี้มันมีที่ไหนเล่า, ก่อนนี้มันมีอะไรที่ไหน, มันก็เรียกว่ามันว่างอยู่; กว่ามันจะเป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นโลก เป็นอะไรขึ้นมา; มาๆ เป็นไปๆ; แล้วในที่สุดมันก็จะดับหมด ไปสู่ความว่างอีก.

แม้แต่ทางวัตถุก็ยังพูดได้แบบนี้ละ : มาจากความว่าง แล้วจะกลับไปสู่ความว่าง; แม้ทางวัตถุก็ยังเป็นแบบนี้. ใครมันจะไปเรียนวิทยาศาสตร์ดีมา วิเศษมาอย่างไร ๆ มันก็ต้องยอมรับว่า ที่แรกมันว่าง มันไม่มีอะไร มันไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีดวงจันทร์ ไม่มีจักรวาลไหน, หลักธรรมะมันก็ยังพูดแบบนี้, แล้วมันเพิ่งเกิดการปรุงแต่ง เกิดอะไรมีขึ้นมา; แล้วในที่สุดถ้ามันดับ มันก็ว่างอีกแหละ, *อากว่างสู่ว่าง*. แต่เดี๋ยวนี้ในทางธรรมะ เป็นภาษาทางจิตใจ เราไม่ได้หมายถึงวัตถุ เราหมายถึงจิตใจ; คือก่อนแต่ที่เราจะโลก จะโกรธ จะหลงนั้น จิตมันก็ว่างอยู่ก่อนทั้งนั้นแหละ; *ไม่ใช่ว่า* จิตมันเอาโลก เอาโกรธ เอาหลง ติดมาแต่ในท้อง, ไม่ใช่.

เมื่อมาจากท้องแม่ จิตมันยังว่าง, ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง; มันมาหัดโง่ มาสอนโง่ เมื่อเกิดมาจากท้องแม่แล้ว, มันจึงรู้จักโลก รู้จักโกรธ รู้จักหลง รู้จักเป็นตัวกู รู้จักเป็นของกู ทำนั่น ทำนี่ยุ่งไปหมด เมื่อเกิดมาจากท้องแม่แล้ว. นี่มันก็เคยตั้งต้นมาจากความว่าง : ว่างไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ก่อนจะมาสู่ท้องแม่; หรือว่า กำลังอยู่ในท้องแม่มันก็ว่าง; คลอดมาจากท้องแม่ใหม่ ๆ มันก็ยังว่าง, จิตใจนั้นนะ : มันคิดอะไรไม่ได้ มันโลกไม่ได้ มันโกรธไม่ได้ หลงไม่ได้ มันยังทำไม่เป็น.

ที่นี้พอมันมาอยู่ในโลกหลายวันเช้า หลายเดือนเช้า หลายปีเช้า, ตา หู จมูก

ล้น ภาย ใจของมันรู้จักสัมผัสนั้น สัมผัสนี้ *ปรุงแต่งตามธรรมชาติทั้งนั้น* ไม่ต้องมี ตัวตนหรือ, ปรุงแต่งตามธรรมชาติ เกิดความรู้สึกคิดนี่กันอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้น ขึ้นมา ที่เราเรียกว่าความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง ยึดมั่นถือมั่นบ้าง มีตัวมีตน มีกิเลส มีตัณหา มีอวิชชา มีอุปาทาน มีความทุกข์; นี่มันไม่ว่าง. พอทำให้ ไอ้เหล่านี้มันดับไปด้วยความรู้ที่ถูกต้อง มันก็ว่างอีกแหละ.

เพราะฉะนั้นถ้ามันทำไม่ถูก ไม่เป็น, มันก็ไม่ว่าง มันก็ไม่ว่างอยู่ตลอดเวลา. พอทำถูก ทำเป็น, มันก็ดับการเกิดตัวกู เกิดของกู, ไม่เกิดกิเลส ตัณหา อวิชชา อุปาทาน, มันก็ว่างอีกแหละ : มันก็กลับไปสู่ความว่าง, แต่เดี๋ยวนี้มันกลับวุ่นไม่ได้ เพราะว่ามันทำถูกเสียแล้ว. ที่แรกเกิดมาจากท้องแม่ มันไม่รู้วิธีทำ ไม่รู้วิธีป้องกัน. พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ประโยคหนึ่ง ช้นมากที่ว่า ทารกนั้นมันไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ; ท่านว่าอย่างนั้น.

ทารกที่มันออกมาจากท้องแม่ มันไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถจะป้องกันกิเลส, กิเลสมันก็เกิด ๆ ๆ; เดี่ยวนี้เกิด ๆ, เกิด มาแล้วเป็นคนโตแล้ว มีความทุกข์ทรมานมากมายแล้ว ก็ค่อย ๆ รู้, รู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องตามเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ, กิเลสดับไป แล้วก็ว่าง ว่าง ว่างกันอีก. แต่ว่างที่นี้จะกลับโง่ให้วุ่นอีกไม่ได้แล้ว เพราะมันมีการอบรมเสียแล้ว.

พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นหลักว่า *จิตนี้ประภัสสร แต่เศร้าหมองเพราะ อุปกิเลสที่จรมา*. หมายความว่า จิตเดิมมันเป็นประภัสสร ไม่มีกิเลส; แต่ว่าไม่อยู่ใน สภาพที่จะต่อต้านกิเลส กิเลสมันจึงครอบงำ และเกิดวุ่น เกิดอุปกิเลส เศร้าหมองขึ้นมา. ทีนี้พอมันเศร้าหมอง เราร้อนเป็นทุกข์เป็นร้อนอยู่เสมอ ๆ มันค่อยฉลาดเข้า ๆ ๆ; แล้วมันได้รับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย มันก็รู้จักอบรมจิตเสียใหม่ ไม่ให้กิเลส เกิดขึ้นได้; มันก็เป็นประภัสสรที่ตลอดกาล เราก็เป็นความว่างตลอดกาล.

ที่แรกว่างตามธรรมชาติ ไม่มีปัญญาที่จะต่อสู่ความวุ่น, มันก็วุ่น; พอวุ่น ๆ

วุ่นเข้า มันก็เกิดสติปัญญาที่จะต่อสู้ความวุ่น ระวังความวุ่นเสีย, มันก็กลับว่าง; แต่ว่างที่นี้ ว่างอย่างชนะนะ ว่างอย่างจะกลับวุ่นไม่ได้อีกนะ. นี่จบแล้วโว้ย เรื่องมันจบที่ตรงนี้ พระนิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง มันจบที่ตรงนี้; จบที่ว่างแล้ววุ่น วุ่นแล้วว่างนี่จบ. ว่างครั้งที่ ๒ นี้ มันวุ่นอีกไม่ได้ เป็นเรื่องที่จะโกนได้ว่า เรื่องจบแล้วโว้ย มันเข้าสู่ความว่างที่เป็นนิรันดร เป็นอนันตกาลนะคราวนี้.

นี่ขอให้เรามีความถูกต้อง สำหรับจะถึงความว่างอันดับสุดท้ายนี้ แล้วเรื่องมันก็จะจบ. นี่ความถูกต้อง มีเป็นขั้นตอน ๆ มากมาย; เรามีความถูกต้องทุกขั้นตอน มาตามลำดับ ๆ **ขั้นตอนขั้นสุดท้าย คือถึงความว่าง ที่จะกลับวุ่นไม่ได้อีก** เป็นนิรันดร.

ทบทวนกันอีกทีก็ได้ : มีความถูกต้องของความเป็นสิ่งที่มีชีวิต, และมีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์, มีความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท หรือศาสนา แห่งศาสนาไหนก็ตาม, มีความถูกต้องของความเป็นสัตว์สังคม, มีความถูกต้องของความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ, มีความถูกต้องของความเป็นสัตว์ศีลธรรม, มีความถูกต้องของผู้ที่ท่องเที่ยวไปในวัฏฏะอย่างเฉลียวฉลาด, มีความถูกต้องของการที่จะมีนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้, มีความถูกต้องที่จะอยู่เหนืออำนาจของสิ่งทั้งปวง, แล้วก็มีความถูกต้องที่จะเข้าไปสู่ความว่างนิรันดร; เรื่องจบ.

มันก็ประหลาดที่ว่า **ตั้งต้นด้วยว่าง แล้วก็จบด้วยว่าง**. ใ่ว่างที่แรกมันยังโง่อยู่ มันมีอะไรมาวุ่นได้; พอมันรู้จักเอาชนะความวุ่น ที่นี้มันว่างจริง ว่างนิรันดร.

รูปภาพของธรรมะที่เขาเขียนสรุปรวมหมด : เขาเขียนรูปว่าง แล้วก็รูปยุ่ง ๆ ยุ่ง ๆ แล้วก็ว่างอีกทีก็หมด. มีวงกลมว่างหัวท้าย ตรงกลางยุ่ง ๆ ยุ่ง ๆ, นั่นคือรูปของธรรมะทั้งหมด; มันตั้งต้นจากว่างมาวุ่น ที่นี้มันกลับว่าง แล้วก็ว่างนิรันดร.

ว่างที่แรกไม่ประกอบด้วยปัญญา ว่างตามธรรมชาติ; ฉะนั้น มนุษย์ที่ยังไม่ได้ศึกษามันก็ว่างอย่างธรรมชาติ แต่วุ่นได้เพราะยังไม่ได้รับการอบรม จิตนั้นยังไม่ได้

รับการอบรม. เต็มใจที่จิตนั้นได้รับการอบรมเสียแล้ว จะกลับวุ่นอย่างนั้นอีกไม่ได้ มันก็เลยว่างนิรันดร.

นี่ความถูกต้องมากมายนี้ จะสรุปมาให้ดูเพียงไม่กี่อย่าง เพียงลืบกว่าอย่างเท่านั้น เหมือนที่พูดมาแล้วนี้. ขอให้มีความถูกต้องตามลำดับอย่างนี้; ตั้งแต่เป็นสิ่งที่ชีวิต ยังไม่รู้จักเกิดกิเลส แล้วเกิดกิเลสวุ่นวาย ๆ ๆ; รู้จักแก้ไขให้ถูกต้องเป็นจิตที่เกิดกิเลสไม่ได้อีก มันก็ว่างนิรันดร.

ความถูกต้องลึกซึ้งสูงสุด คือถูกต้องตามกฎธรรมชาติ.

ดูความไม่ถูกต้อง.

ที่นี้ดูฝ่ายตรงกันข้าม คือความที่มันไม่ถูกต้อง :-

เราทำไม่ถูกต้องมันถึงไม่ได้ประสบผลอย่างที่ว่า; คือไม่เข้าถึงความว่างนิรันดรได้ เพราะเราทำไม่ถูกต้อง เป็นอยู่ไม่ถูกต้อง มีชีวิตอยู่ด้วยใจเวลา ฉะนั้นเราวุ่นจนตาย ตายเข้าโลงแล้ว เข้าโลงอีกก็ได้. ถ้าว่ามันมีการเกิดแล้วเกิดอีกมันก็วุ่นอย่างเดียวกันแหละ, เป็นทุกข์ทรมานอย่างเดียวกัน. เต็มใจนี้เราก็อวุ่นไปจนตาย : *กว่าจะตายนี้เกิดตัวกู - ของกู ไม่รู้ก็หมีน ก็พันครั้ง.*

ความถูกต้องนี้มันมีว่า ตามที่ธรรมชาติมันมีอยู่เป็นหลัก; **เราทำไม่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่เป็นหลัก อย่างนี้จะผิดอย่างร้าย** จะทนทุกข์ทรมานอย่างที่สุดเหวี่ยงเลย. ฉะนั้น เราทำไม่ถูกต้องตามกฎที่ศาสนาบัญญัตินี้ก็ยังไม่เท่าไร; ศาสนาเขาบัญญัติไว้อย่างไร เราทำไม่ถูกต้อง เราก็จะต้องเป็นทุกข์เหมือนกันแหละ. แต่**ไม่ลึกซึ้งเท่าที่ว่า ธรรมชาติมันบัญญัติ แล้วทำไม่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.**

แล้วก็ **ทำไม่ถูกต้องของคนใจ.** คนใจนั้นเขามีระบบคิด ระบบนี้กรูสึกของ

เขา คือมีกิเลสเป็นใหญ่ นั้นมันเป็นเรื่องของกิเลสไปเสีย. เมื่อกิเลสมันไม่ได้ตามที่มันต้องการ มันก็ร้องอุทธรณ์ว่าไม่ถูกต้องเหมือนกัน. คนชั่ว คนพาล คนอันธพาลนั้น มันก็ร้องว่าไม่ถูกต้องเหมือนกัน, ถ้าไม่ได้ตามที่มันต้องการ. แต่เราทนไม่ไหว จะเอาความรู้สึก ของคนพาลเป็นหลักมันไม่ได้. มันต้องเอาความรู้สึกของผู้มีสติปัญญา เท่านั้นเป็นหลัก **ว่าจะเอาถูกต้องกันอย่างไร; ฉะนั้น ความไม่ถูกต้อง ตามความคิดตามหลักเกณฑ์ ของคนพาลนั้น ไม่ต้องเอาเป็นประมาณ.** แล้วคนพาลนั้น บางทีจะเป็นตัวเราเอง, ระวังให้ดี. บางเวลาเราเป็นคนพาลที่เลวร้าย เรามีหลักเกณฑ์ตรงกันข้ามจากศาสนา : เราต้องการทำชั่ว แล้วก็ทำได้ทำชั่ว ก็ได้เป็นคนพาลไปจริง ๆ.

ระวังคนพาล ที่มันมีหลักเกณฑ์อย่างคนพาลนั้นนะ มันมีความถูกต้องแบบหนึ่งนะ มีความไม่ถูกต้องอีกแบบหนึ่ง, มีความถูกต้องอีกแบบหนึ่งไปตามแบบของคนพาล; นี่เอาเป็นหลักเกณฑ์ไม่ได้. แต่อย่าลืมว่าคนพาลนั้น บางทีมันก็คือตัวเราเองนั่นแหละ, ระวังให้ดี. หรืออย่างน้อยก็คือ เมื่อเด็ก ๆ เมื่อยังเป็นเด็ก ๆ อยู่มันมีความรู้อย่างเด็ก ๆ มันจะมีความถูกต้องที่ถูกต้องไม่ได้; ฉะนั้นเด็ก ๆ มันจะต้องการอะไร จะเรียกว่าเป็นความถูกต้องไม่ได้หรอก เพราะมันยังเป็นเด็ก มันไม่รู้อะไร; มันต้องเป็นคนโต ๆ ที่รู้อะไรเพียงพอแล้ว จึงจะพูดว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง. นี่เป็นอย่างต่ำที่สุด.

ดูความถูกต้องในระดับต่าง ๆ.

ถูกต้องตามที่ธรรมชาติมีกฎเกณฑ์ไว้อย่างไรนั้น ลึกซึ้งชั้นปรมาตม์ : เรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, เรื่องอิทัปปัจจยตา, เรื่องอะไรต่าง ๆ, นั้นตามที่ธรรมชาติบัญญัติ. ความถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์อันนั้นลึกซึ้งมาก เจียบขาดมาก เป็นชั้นปรมาตม์.

ที่นี้ก็**ความถูกต้องตามหลักศาสนา ที่คนชั้นหลังบัญญัติ** อันนี้เป็นเรื่องศีลธรรม, ไม่ใช่ปรมาตม์; ฉะนั้นอาจจะไม่เหมือนกันก็ได้. ศาสนาพุทธหรือชาวพุทธ

บัญญัติอย่าง ชาวคริสต์บัญญัติอย่าง, ชาวอิสลามก็บัญญัติอย่าง, แม้แต่คนป่ามันก็บัญญัติอีกอย่างหนึ่ง. นี้ที่คนบัญญัตินี้มันก็ไม่เฉียบขาด ไม่ลึกซึ้งเท่าที่ธรรมชาติบัญญัติ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องประพฤติตามเหมือนกันแหละ ต้องกระทำเหมือนกัน; ไม่อย่างนั้นมันอยู่กันไม่ได้. เช่นว่าอย่างนี้ผิดหลักพุทธศาสนา แต่ไม่ผิดหลักของอิสลามก็ยังมีนะ อันนี้ไม่ตรงกันนะ. นี่เป็นเรื่องศีลธรรมที่มนุษย์บัญญัติ ไม่เหมือนกับที่ธรรมชาติบัญญัติ. แต่แล้วมันมาอีกชั้นหนึ่ง คือชั้นที่กิเลสเป็นผู้บัญญัติ. ถ้ายังมีกิเลส กิเลสบัญญัติแล้ว ไม่มีทางจะตรงกันได้ จะต้องทะเลาะกันตลอดกาล, นี้ชั้นที่กิเลสบัญญัติ.

เอาตามที่ปรมาตม์หรือธรรมชาติบัญญัตินั้นแหละ จะดับทุกข์, คือจะไปนิพพานได้. เอาในชั้นศีลธรรม มนุษย์บัญญัติกันเองนี้ ก็จะเพียงจะว่าจะอยู่เป็นสุขในสังคม มีสังคมที่ดีได้. แต่ถ้าเอากิเลสบัญญัติกันแล้วก็ไม่มีทาง จะต้องต่อสู้กันไปไม่มีที่สิ้นสุด; แล้วบางที่มันก็เป็นเราเองนั่นแหละ บางที่เราก็มีกิเลส เมื่อเรามีกิเลสเราก็ฝ่าฝืนธรรมะ ฝ่าฝืนศาสนา เราต้องตั้งต่อพระพุทธเจ้า; หรือเมื่อเราเป็นเด็ก เราก็คือพ่อแม่ เราอาจจะทำร้ายพ่อแม่ของเราก็ได้ เมื่อความเป็นพาลนั้นมันมีมากขึ้น. นี้เป็นเรื่องของเด็กกอมมือ.

ฉะนั้น ความถูกต้อง มันจึงมีอยู่เป็นชั้น ๆ; จะพูดทีเดียวให้ครบทุกชั้นมันไม่ได้; มันก็ต้องแบ่งเป็นชั้น ๆ อย่างนี้แหละ : **ขั้นสูงสุดตามกฎของธรรมชาติ; ขั้นกลาง ๆ** ก็ตามที่มีสติปัญญา ศาสดาในชั้นหลัง บัญญัติขึ้นมา; ที่ต่ำกว่านั้น ก็คือที่ความรู้สึกของคนทั่ว ๆ ไปตามธรรมดาเขารู้สึกอย่างไร, ยิ่งถ้ามันเป็นคนมีกิเลส มันก็ลำบาก เพราะมันต้องเป็นไปตามอำนาจของกิเลส.

ความถูกต้องของกิเลสใช้ไม่ได้, ต้องเป็นความถูกต้องของสติปัญญา. ของสติปัญญาก็ยังต้องแบ่งเป็นชั้นว่า **ชั้นลึกซึ้งหรือชั้นธรรมดา ที่มนุษย์เขารู้และบัญญัติ;** ชั้นลึกซึ้งของธรรมชาติ ต้องรู้ธรรมะสูงสุดนั้น จึงจะรู้ความจริงของธรรมชาติสูงสุด และบรรลุนิพพานได้.

เราช่วยระวังกันให้ดี ให้มันถูกต้องตามชั้น ซึ่งจะพูดทีเดียวทุกชั้นมันพูดไม่ได้.

ทางมาแห่งความถูกต้อง.

ที่นี้ก็ทางมาแห่งความถูกต้อง. ทางที่ให้เกิดความถูกต้องนี้ ไม่มีอะไร นอกจากว่า**ความรู้ที่ถูกต้อง**; ในพุทธศาสนาก็ยกเอา**สัมมา**, เอา**ความรู้ที่ถูกต้อง**นะ แบ่งเป็นชั้น ๆ. เรามี**สัมมาทิฏฐิ**เป็นหลัก, **สัมมาทิฏฐิ** - **ความเห็นที่ถูกต้อง**นี้เป็นหลัก : เราจะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง มี**สุตะ** มี**สัมมาสุตะ** - มี**สุตะ**คือการศึกษาที่ถูกต้อง; แล้วเราจะมี**สัมมาทิฏฐิ** คือ**ความเห็น** **ความเข้าใจ**อะไรที่**ถูกต้อง**; แล้วเราก็มี**สัมมาศีล** - มี**ศีล**ที่**ถูกต้อง**. เมื่อเรามี**สัมมาทิฏฐิ**แล้ว เราก็มี**ศีล**ที่**ถูกต้อง**ได้. ฉะนั้นมันจึงมาตามลำดับว่า **มีการศึกษาถูกต้อง** **มีความคิดเห็นถูกต้อง** **มีความเชื่อ** - **ศีลถูกต้อง**. นี่ทางของความถูกต้อง ที่มาแห่งความถูกต้อง; ฉะนั้นเราจะมี**ปัญญา** **มีญาณ** - **ความรู้** มี**วิชา**ในอันดับสุดท้าย มี**วิชา**ที่ตัดกิเลส ตัดอาสวะทิ้งปวงได้.

ที่เราจะมองเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เราจะ**มีการศึกษาถูกต้อง** **มีความคิดเห็นถูกต้อง** **มีความเชื่อถูกต้อง** **มีสติปัญญาถูกต้อง** **มีญาณทัสสนะถูกต้อง** แล้ว**มีวิปชา**, **วิชา** - ช ช นะ, **ถูกต้อง**; นี่จะถึงนิพพาน ซึ่งแสดงผลของความถูกต้องถึงที่สุด.

ฉะนั้น **ความถูกต้อง**นี้ **ขอให้ตั้งต้นมาจากการศึกษา** แล้ว**มามีความเข้าใจ** **คิดเห็น** แล้ว**ก็เชื่อ** แล้ว**ก็รู้**. ตอนรู้นี้ภาษาบาลีมีหลายคำ : **ปัญญาก็แปลว่ารู้**, **ญาณ** ก็**แปลว่ารู้**, **วิชชา**ก็**แปลว่ารู้**; แต่ไม่เท่ากัน.

ถ้าถึงขั้น**วิชา** นิยมใช้ในความหมายสูงสุด เป็นเรื่องตัดกิเลส ตัณหา หมด สิ้นได้; แต่ก็อย่าเอาแน่นักเรื่องถ้อยคำ, แม้ในพระไตรปิฎกเองก็สับสน. คำ ๆ เดียวกัน นั้น เดียวใช้ความหมายแค่นั้น เดียวใช้ความหมายแค่นี้, ปนกันยุ่ง ระหว่างคำว่า**วิชา** **ปัญญา** **ญาณทัสสนะ**นี่ปนกันยุ่งไปหมด. เอาตัวจริงที่มันจะรู้สึกขึ้นในใจเราเป็นหลักก็แล้วกัน. ภาษาทำยุ่ง ภาษาทำกรรมมาก ภาษาธรรมดาก็ดี ภาษาธรรมะก็ดี ภาษาไทย ก็ดี ภาษาอื่นก็ดี ทำยุ่งมันทำกรรม. เอาตัวจริงที่มีอยู่จริงนั้นเป็นหลัก : เรา**รู้** แล้วเรา**เข้าใจ**, แล้วเรา**เชื่อ**, แล้วเรา**ทำ**, แล้วเราก็**ยิ่งรู้**ยิ่งขึ้นไปอีกเพราะเราได้**ทำ**แล้ว, แล้ว

ก็เลยถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึงที่สุด. ครั้งแรกเราเรียนรู้ ศึกษาธรรมดา, แล้วสูงขึ้น มาเราใช้เหตุผล ทางตลอดด้วยปัญญา; แล้วสูงขึ้นไปอีกเราประพุดิมันแล้ว ชิมรส มันแล้ว รุ้รสมันแล้ว, อย่างนี้เรียกว่ารุ้จริง. ขอให้ทดสอบกันได้ถึง ๓ ชั้น ๓ ระดับ อย่างนี้.

ที่นี้เมื่อเรามีความรู้ถูกต้องแล้ว มีศึกษาเล่าเรียนถูกต้องแล้ว มีความเข้าใจแล้ว เชื่อถูกต้องแล้ว, เราก็ปฏิบัติ; มันก็ มีเรื่องปฏิบัติอย่างถูกต้อง. ก็พูดมาหยก ๆ ว่า ต้องมีสัมมาทิฎฐิ - ความคิดความเห็นที่ถูกต้อง; เมื่อมีสัมมาทิฎฐิ การปฏิบัติมันก็ถูกต้อง. ถ้าทำด้วยสัมมาทิฎฐิแล้วก็ จะถูกต้อง. นี้คำว่าถูกต้องนั้นหมายความว่าพอดี. บางคนมันโง่ มันแครง มันแครงเคียด มันอวดแครง มันอวดของมัน; อย่างนั้นเกินพอดี อย่างนั้นมันไม่ถูกต้องหรอก; ฉะนั้น อย่าไปเข้าใจว่า ยิ่งแครงแล้วจะยิ่งดี. ยิ่งแครงมันยิ่งบ้าก็ได้; มันต้องถูกต้องและพอดีด้วยสัมมาทิฎฐิ มันจะไม่ขาด มันจะไม่เกิน.

เดี๋ยวนี้เราทำอะไร มักจะขาดและเกินกันทั้งนั้น ไม่พอดี : ทำบุญ ทำทาน ทำอะไรก็ตาม มันไม่ถูกต้อง คือมันไม่พอดี มันมีขาด มีเกิน; ให้ถือสัมมาทิฎฐิเป็นหลักแล้วก็ไม่ขาด แล้วก็ไม่เกิน.

ถ้าว่าเป็นสัมมาทิฎฐินะ มันจะพอดี ไม่ขาดและไม่เกิน. เรามีคำใช้เฉพาะ อยู่แล้วในพระพุทธศาสนา นี้ เราเรียกว่าสมาทาน. ท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินคำว่า สมาทาน : สมาทานศีล สมาทานธรรม สมาทานอะไร คำนั้นแหละดีมาก ช่วยจำไว้ เถอะว่าสมาทานนั้นแหละดี, ถูกต้องพอดี. มีคำที่ไม่ถูกต้องคือคำว่าอุปาทาน. อุปาทาน แปลว่ายึดมันถือมัน; นั้นมันบ้า, อุปาทานจะทำด้วยตัณหา มานะ ทิฎฐิ เคียดแครง เกินพอดีเสมอ, อุปาทาน. แต่ถ้าว่าสมาทานแล้วทำด้วยสติปัญญา สัมผัสปัญญา สัมมาทิฎฐิ, นั้นทำพอดี; ฉะนั้นจะทำอะไร ก็ขอให้ทำอย่างสมาทาน จะพอดี จะสบายเมื่อทำ จะก้าวหน้าไปอย่างดี จะเยือกเย็นตลอดเวลา แล้วได้รับผลดี. เช่นว่า สมาทานศีลอย่างนี้ ขอให้เป็นสมาทาน อย่าอุปาทาน จะมีศีลบ้า ๆ บอ ๆ เกิน ๆ

อะไรเข้ามา. สมาทานศีลอย่างดี ถูกต้องพอดี เป็นไปอย่างดี จะมีสมาธิ มีปัญญา. แต่ ถ้าว่าอุปาทานแล้ว, จะเกิน แล้วจะเครียด แล้วจะเคร่ง แล้วก็จะอวดคนเสียเป็นส่วนมาก; **ถือศีลอวดคน ไม่ใช่สมาทานหรอก.**

จะให้จำง่าย ๆ ยกตัวอย่างว่า เอาพระเครื่องมาแขวนคออย่างนี้. คุณ กำลังแขวนด้วยความรู้สึกอย่างไร? ถ้าแขวนด้วยสมาทาน มันจะพอดี เพราะเอาสมาทานด้วยสติปัญญา รู้เรื่องดี; แต่ถ้าแขวนด้วยอุปาทาน เคร่งเครียดแล้ว ก็เป็น สิลลัพัตตปรัมมาส เป็นเรื่องขลัง เรื่องศักดิ์สิทธิ์ บ้าบอไปเลย. มันต้องทำด้วย สติสัมปชัญญะ ก็เรียกว่าสมาทาน; ทำด้วยกิเลส ตัณหา ก็เรียกว่าอุปาทาน. จำคำว่าสมาทานไว้เป็นหลักปฏิบัติ; อย่าเอาอุปาทานเข้ามาจะเครียด จะเกิน จะเป็น สิลลัพัตตปรัมมาส นอกพุทธศาสนาไปเลย มันจะไม่ถูกต้อง มันจะไม่พิสูจน์ความมีประโยชน์. คำว่าถูกต้องนั้น คือได้รับประโยชน์เห็นชัด ๆ อยู่ เรียกว่าถูกต้อง. ถ้าด้วยอุปาทาน ด้วยยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่เห็นว่าถูกต้องอะไร มันไม่พิสูจน์ความมีประโยชน์อะไร; มันบ้า ๆ บอ ๆ ไปเท่านั้นแหละ.

ฉะนั้นเราจะต้องสมาทานให้ดี ทำให้ดี มีสัมมาทิฐิเป็นรากฐาน เป็นเบื้องหลัง สนับสนุนอยู่เสมอ ก็เรียกว่าปฏิบัติถูกต้อง : มีความรู้ ความเข้าใจถูกต้อง แล้วก็ปฏิบัติถูกต้อง.

ความหมายสามของคำว่าทุกเรื่อง.

เฮ้, ทีนี้หัวข้อบรรยายในวันนี้ มีว่า ความถูกต้องของทุกเรื่องในชีวิตมนุษย์. มีคำว่าทุกเรื่องอยู่อีกคำหนึ่ง ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจกันบ้าง ว่าทุกเรื่องนั้นมันหมายความว่าอะไร? วันนี้มันก็พูดเกินเวลาไปมากแล้วนะ แต่ว่ามันควรจะพูดให้จบนะ เพราะมันจะพูดเป็นครั้งสุดท้ายแล้วนะ ทนหน่อยก็ได้. คนฟังเบื่อแล้วก็ทนหน่อยก็ได้ ไหน ๆ พูดแล้วก็พูดให้มันจบ เพราะมันจะพูดเป็นครั้งสุดท้ายของปีนี่แล้ว.

นี่ก็เหลือแต่คำว่า “ทุกเรื่อง” : ถูกต้องทุกเรื่องในชีวิตของมนุษย์. “ทุกเรื่อง” นี้มันหมายความว่า “ทุกเวลา, ทุกสถานที่, และทุกกรณี” : คุณต้องทำให้ถูกต้องทุกเวลา, แล้วก็ทุกสถานที่, แล้วก็ทุก ๆ กรณี.

ทุกเวลานี้ ก็ให้ถูกทุกวินาที ทุกนาที ทุกชั่วโมง ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี; มันให้ถูกต้องทุกเวลา.

เมื่อตะกี้อาดมาก็พูดไปแล้วว่า แม้อยู่ในห้อง ปฏิสนธิอยู่ในห้องแม่ มันก็เป็นเวลาที่จะต้องให้ถูกต้อง. มันก็เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่อุ้มท้อง ช่วยจัดให้ลูกในครรภ์ มันมีความถูกต้อง. เวลาอยู่ในครรภ์ เวลาคลอดออกมา เวลาเป็นทารก เวลาเป็นเด็ก เวลาเป็นวัยรุ่น เวลาเป็นหนุ่มสาว ต้องถูกต้องทุกเวลา. ถ้าเขาช่วยตัวเองไม่ได้ มันก็เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ พ่อแม่ต้องรับผิดชอบ ที่จะให้ลูก ๆ ของเรามีความถูกต้องทุกเวลา : ปฐมวัยก็ถูกต้อง มัชฌิมวัยก็ถูกต้อง ปัจฉิมวัยก็ถูกต้อง. ปัจฉิมวัยเป็นคนแก่คร่ำคร่าแล้ว ก็ยังต้องการความถูกต้อง มิฉะนั้นจะมีความทุกข์มาก. ถ้าเขาถือหลักถูกต้อง ยิ่งแก่จะยิ่งมีความถูกต้อง; พูดแล้วมันไม่น่าเชื่อ, เพราะมีแต่คำพูดว่า แก่หง่า ๆ เหงอะ ๆ ยิ่งหลงไหลไปเลย; นั่นมันแก่ไม่เป็น มันแก่ไม่ถูก. ถ้ามันแก่มาอย่างถูกต้องตามหลักของธรรมชาติแล้ว ยิ่งแก่มันจะยิ่งรู้ มันจะยิ่งมีความถูกต้อง. ขอให้แก่มาอย่างถูกต้อง แล้วคนแก่จะเป็นคนรู้อะไรมากที่สุด เพราะมันผ่านมามากเหลือเกิน.

คนแก่เขาได้ผ่านอะไรมามากกว่าคนหนุ่ม; เพราะฉะนั้นเขาต้องรู้มากกว่าคนหนุ่ม; คนกลางคนก็ต้องรู้มากกว่าคนหนุ่ม; แล้วคนแก่ก็ต้องรู้อะไรมากกว่าคนกลางคน. ฉะนั้น ขอให้เราเตรียมชีวิตให้ดี : ให้ยิ่งแก่แล้วให้ยิ่งรู้ ให้ยิ่งตื่นยิ่งเบิกบาน, อายุยิ่งมากให้เรายิ่งเป็นพระพุทธเจ้ามากขึ้น ให้เราใกล้พระพุทธเจ้ามากขึ้น. ยิ่งแก่ให้ยิ่งรู้ ยิ่งตื่น ยิ่งเบิกบาน; อย่าแก่หง่าเหงอะ แก่หลงไหล แก่ไม่รู้อะไร เพราะปฏิบัติมาไม่ถูกต้องในตอนต้น ๆ.

ถ้าปฏิบัติถูกต้องแล้ว มันจะไปในทางที่ว่า ยิ่งแก้ยิ่งรู้; คือยิ่งแก้ยิ่งหนุ่ม ยิ่งแก้ยิ่งเบิกบาน ยิ่งแก้ยิ่งยิ้มนะ ยิ่งแก้ยิ่งเป็นสุข มันจึงจะถูกต้อง. ยิ่งแก้ยิ่งใกล้ ความว่าง แล้วก็ถึงความว่าง. เราให้ถูกต้องทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน, ให้มันถูกต้อง; เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ด้วยความถูกต้อง; อย่างนี้เรียกว่าถูกต้องทุกเวลา.

ที่นี้ถูกต้องทุกสถานที. ทุกสถานทีก็หมายความว่าถึงพื้นที่ จะเป็นเรื่องข้างซ้าย ข้างขวา ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างบน ข้างล่าง ข้างนอก ข้างใน, คุณเคยได้ยินคำเหล่านี้ อยู่แล้วทั้งนั้น; มันต้องมีความถูกต้องนะ เรื่องซ้าย เรื่องขวา เรื่องหน้า เรื่องหลัง เรื่องบน เรื่องล่าง เรื่องนอก เรื่องใน, เป็นคำธรรมดาสามัญ แล้วเกี่ยวข้องกันอยู่ทุกวัน ให้มันมีความถูกต้องซึ : ข้างซ้ายก็ถูกต้อง ข้างขวาก็ถูกต้อง ข้างหน้าถูกต้อง ข้างหลังถูกต้อง ข้างบนถูกต้อง ข้างล่างถูกต้อง ข้างนอกถูกต้อง ข้างในถูกต้อง. คนเราก็จะมีเท่านี้แหละ สำหรับเราคนหนึ่ง ๆ. นี้เรียกว่าถูกต้องโดยสถานที่.

ถ้าจะเอาวัตถุเป็นหลัก ก็ว่าให้มันถูกต้องไปหมด : ในน้ำก็ถูกต้อง บนบกก็ถูกต้อง บนฟ้าก็ถูกต้อง ที่สูงกว่าก็ถูกต้อง ต่ำกว่าก็ถูกต้อง เสมอกันก็ถูกต้อง; ขอให้มันมีความถูกต้อง. ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ก็มี; ใจความถูกต้องมันก็มีขนาดเหมือนกัน, คือเรื่องมันเล็กก็ถูกต้องเล็ก, เรื่องมันใหญ่ก็ถูกต้องใหญ่; เพราะฉะนั้น เราจึงมีขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่. ให้เป็นความถูกต้องไปเสียทุกอย่าง.

ที่นี้ ถูกต้องทุกกรณี ๆ. ก็ว่าเรื่องของเราก็ต้องถูกต้อง; เรื่องของผู้อื่นก็ถูกต้อง. ในสถานการณ์ปกติเราก็ต้องถูกต้อง; ในสถานการณ์วิปริต วิกฤตการณ์ เราก็ต้องถูกต้อง. เมื่อสถานการณ์อำนวยความสะดวก เราก็ต้องถูกต้อง; เมื่อคับขันอย่างอื่นเราก็ต้องถูกต้อง. นี้ขอให้มันมีความถูกต้องทุก ๆ กรณีอย่างนี้.

นี่จึงจะเรียกว่า ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทุกเรื่องของมนุษย์ มีความถูกต้อง.

เอาละมันจะมากไปแล้ว มันจะต้องหยุดที. สรุปความว่า ๑๓ ครั้ง

บรรยายเรื่องความถูกต้อง ครั้งละชั่วโมงครึ่ง เป็นอย่างน้อย; ดู ๆ มันก็คล้ายกับบ้าพูด ๑๓ ครั้ง เรื่องความถูกต้องอย่างเดียว; เพราะอาตมาเห็นว่า มันเป็นเรื่องสำคัญที่สุดกว่าเรื่องใด ๆ, เรื่องความถูกต้อง. ธรรมะในพระพุทธศาสนา เรื่องสูงสุดคือนิพพาน มันก็เรื่องความถูกต้องนั่นเอง : ทำไปอย่างถูกต้อง มันจึงเป็นนิพพาน; หรือนิพพานเป็นผลแห่งความถูกต้องอันดับสุดท้าย จึงเป็นนิพพานขึ้นมา.

นี่เราจำเป็นที่จะมีความถูกต้อง ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทุกกรณี. ความถูกต้องคือสิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใด เรียกว่าพระเป็นเจ้าก็จะถูก. **ความถูกต้องคือพระเป็นเจ้า ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของสัตว์ทั้งปวง.** สัตว์ทั้งปวงมีความถูกต้องเป็นสิ่งสูงสุด. นี่ถ้าเราจะเคารพนับถือเป็นสิ่งสูงสุด ก็ขอให้ถือเอาความถูกต้อง ว่าเป็นสิ่งสูงสุดเหมือนกับพระเป็นเจ้าที่อยู่ในชีวิตทั้งปวง.

แต่ถ้าเราอยากจะทำเป็นเครื่องราง, นี่มันก็น่าสงสารนะ ถ้าจะเอาไปถือเป็นเครื่องราง เรียกว่าคนซี้ซลาด, จะถือเป็นเครื่องราง ก็ให้เอาความถูกต้องเป็นเครื่องราง. ความถูกต้องเป็นเครื่องราง ดีกว่าเครื่องรางใด ๆ ที่มีอยู่. ที่บ้านคุณมีพระเครื่องก็ปีบก็ถั่ง, เอามารวมกันแล้ว ก็ยังสู้ความถูกต้องไม่ได้ : คุณจะมีเครื่องรางอะไร ๆ เต็มไปในบ้านเต็มทั้งบ้าน ก็ไม่สู้เครื่องรางคือความถูกต้องได้. ฉะนั้นเอาความถูกต้องมาแขวนคอกันดีกว่า จะเป็นเครื่องรางที่คุ้มครองได้จริง.

ความถูกต้องจะเป็นตาณา เลนา -เป็นที่พึง เป็นที่หลบ เป็นที่ซ่อน ของความทุกข์ทั้งปวง. สิ่งอื่นไม่เป็นที่หลบที่ซ่อน ที่พึ่งได้หรอก; ถึงแม้คุณจะเรียกว่ามีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ที่หลบ ที่ซ่อน ก็คือความถูกต้องนั่นเอง. : ความถูกต้องที่อยู่ในรูปของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั่นเองจึงเป็นที่พึ่ง. ตาณา เลนา จ ปาณีน -ที่หลบ ที่ซ่อน จากความทุกข์ของสัตว์ทั้งหลาย ก็คือความถูกต้อง.

นี่อาตมาเห็นว่า มันเกินสมควรแก่เวลาแล้ว ต้องขอยุติการบรรยาย, ยาว

ไปหน่อย ก็เพราะเป็นครั้งสุดท้าย; แล้วก็เราเว้น ๓ เดือน, ถ้าไม่ตายก็ค่อยมาพบกันอีก; คงจะได้พูดอะไรซ้ำ ๆ ซาก ๆ อย่างนี้อีก.

วันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติความถูกต้อง เป็นครั้งสุดท้ายต่อไป.

๒ ภาพจำเป็นพ่อค้า.

- ๑ เกิดในตระกูล "พาณิชย์" บรรพบุรุษ ทำการค้า, ตัวเองก็เคย บัดนี้ไปศึกษา มาเป็น พ่อค้า ทางวิเศษ ในนามว่า พุทธพาล, เป็นลูกเขย ของ พระพุทธเจ้า แต่งงาน กับ นางสีดาโดยพิธีของฮินดูว่า มีใจพิสาร แต่ไม่มี ใจรักรู้กันก็เลย.
- ๒ ทำชีวิตที่อเนก ตามแบบของ พระพุทธเจ้า มีใช้ตาม แบบพระเพณีกะ ซึ่งเป็นเรื่อง ในชาติก่อนหรือของ โลก; ทำชีวิตที่ริ่รวยขึ้น ตามดวง แม้ยังไม่ถึงที่สุด แต่ประโยชน์อัน และประโยชน์อื่น ๆ ขึ้น ในโลกจึงมี ติ เป็นที่พอใจ ชนิต ชอบเป็นสูง กว่าคนธรรมดา มาก อยู่เหมือนกัน.
- ๓ มีฐานะที่ประจักษ์ ชื่อ ล้นไม่กลัวพลาฏา, นายของมิถิลา, มีลูกชื่อ "ธรรมวิมล" สำเนาคนทุกชั้น ทุกวัย ทุกชนิด ทุกเพศ, ยิ่งกว่า เข้าง สรรพสิ่งกัน.
- ๔ แต่ก็มีในชั้นกัน ที่บางคนมิสนใจ แล้ว เขา ว่า ชาติของปลอม, หากินทำ ชาติที่ปลิวแล้ว ไร้ย้ายย้ายที่ของเข, หน้าที่ของเขก็มิได้มีแล้ว ภาย มีคนสนใจ เข้มแข็งเสียอีก.
- ๕ บัดนี้ ทำพ่อค้า อยุ่อยู่กว่าปีแล้ว ก็ยังไม่ทำเป็น หน้าที่ของเขตามการค้า กลับจวนที่ใกล้ แต่แล้วกลับ อยุ่ไว้ ไม่กว่าเดิมมิได้เสียอีก, ทำอบรมสิ่งอื่นใด ในใจใจ สรรพทุกที่เห็น รอยตาม ติ จำแนกแน่
- ๖ อยุ่อยู่ ท่านทั้งหลาย คงจะรู้จักภาพที่เห็นนี้ เห็น หรือ ชื่ออื่น นี้ทำพ่อค้า และฐานะของทำพ่อค้า รวมใช้ท่าน นี้ที่ ที่สุด ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, ๓๓๓!

บันทึก

หนังสือชุด “ธรรมโฆษณของพุทธทาส” เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๒]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๓)	สันทสเสตัพพธรรม	๑๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖
(๕)	พุทธิกจริยธรรม	๑๘ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๘]
(๗)	ไอสาเรตัพพธรรม	๑๓ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖
(๑๐)	มหิตลธรรม	๑๗ . ข
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑
(๑๕)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๑	๓๘
(๑๖)	ค่ายธรรมบุตร	๓๗
(๑๗)	ขรราวาสธรรม	๑๗ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตตสภาวะธรรม	๑๔ . ก
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรศน์	๑๔ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก
(๒๑)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๒	๓๘ . ก
(๒๒)	เตกกิจฉกธรรม	๑๗ . ง
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค
(๒๔)	สารทกาลิกเทศนา	๒๖
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๘ . ข [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘ . ค [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังฆสงเคราะห์	๑๘ . ข
(๒๙)	ปฏิจสมุปปาทาจากพระโอษฐ์	๔ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘ . จ
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘ . ง [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘ . ฉ

